PICGL5

Proceedings of the 5th Patras International Conference of Graduate students in Linguistics

(PICLG5)

Patras, May 27-29, 2018

Edited by
Andreea Madalina Balas
Sophia Giannopoulou
Angeliki Zagoura

Patras, 2019

Proceedings of the

5th Patras International Conference of Graduate Students in Linguistics

Patras, 27-29 May, 2016

Edited by

Andreea Madalina Balas, Sophia Giannopoulou & Angeliki Zagoura

University of Patras, Greece

2019

Proceedings Board

Supervisor:

Prof. Angela Ralli, University of Patras
Member of Academia Europaea

Scientific Committee:

Prof. Anna Roussou, University of Patras
Prof. Argiris Archakis, University of Patras
Assoc. Prof. Dimitris Papazachariou, University of Patras
Assoc. Prof. George J. Xydopoulos, University of Patras
Assist. Prof. Theodore Markopoulos, University of Patras

PhD Candidates: Giorgos Magionos, University of Patras
Michalis Marinis, University of Patras
Ourania Papadopoulou, University of Patras
Kiriakoula Tzortzatou, University of Patras
Nikoleta Vassalou, University of Patras

Organizing Committee:

Sotiria Asimakopoulou
Andreea Madalina Balas
Sofia Giannopoulou
Angeliki Zagoura
Vasiliki Zaxaropoulou

Editors:

Andreea Madalina Balas
Sophia Giannopoulou
Angeliki Zagoura

Sponsors:

University of Patras
Laboratory of Modern Greek Dialects ¦ University of Patras
Special Account for Research Funds ¦ University of Patras
Load Books & More ¦ University of Patras
PROTERGON
Vasilis Raftopoulos Bakery

Contents

Contents v

Foreword vii

Frans Hinskens Meertens
Of clocks, clouds and sound change 1

Brian D. Joseph
Echoes of Indo-European cultural semantics in Albanian 23

Maxim Kisilier
Azov Greek in a typological perspective 34

Panayiotis A. Pappas
Διαλεκτικά στερεότυπα στο λόγο των Ελλήνων του Καναδά 48

Ελένη Αβραμοπούλου, Σπυριδούλα Ανδριακοπούλου, Θεοδώρα Γκίζα, Ανδριάνα Δάγλα, Μαριέττα-Χρυσοβαλάντου Θεοδωρίδου, Σοφία Κορδέλα, Μαρία-Ελένη Μαντά, Αργυρώ Παγώνη, Ευδοκία Ρεβίθη, Ανδρέας Ρούβαλης & Μαρία Χάντου
Ο ηλεκτρονικός διαλεκτικός άτλαντας της Αχαΐας 60

George Chairetakis
Turkish loanwords and loanblends in Cretan dialect: strategies and patterns 74

Ελευθερία Γαλανού
Η σύνθεση στην Τσακώνικη διάλεκτο 92

Ρένος Γεωργίου
Αντιθετική θεματοποίηση στην ελληνική 102

Maria Vittoria D'Onghia
Total reduplication: the Apulo-Barese case study 118

Melina Fella
Early language acquisition in primary schools: the case of Cyprus 133

Antigone Kalamida
Greek psychological verbs of alternating syntactic structure: the interface between syntax and semantics 144

Άννα Καμπανάρου
Άναρθρες ονοματικές φράσεις της ελληνικής: μία διερεύνηση της κατανομής τους μέσα σε σώμα κειμένων 157

Χριστίνα Κωστάκου & Παναγιώτης Παναγόπουλος
Η γραπτή παραγωγή προσφύγων μαθητών της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας: πρώτες παρατηρήσεις κατά την ανάλυση λαθών 174

Georgios Magionos
Imperative subjects and vocatives in Modern Greek 189

Σταυρούλα Μαυρομματίδου
Οδεύοντας στην οριστική διαμόρφωση ενός ψηφιακού ψυχομετρικού εργαλείου για την αξιολόγηση των δεξιοτήτων των χρηστών των ηλεκτρονικών λεξικών 203

Johannes G. Mücke
Infinitive reduction in Corfiot Italian: a case of areal convergence? 214

Νικόλαος Ντάγκας
Μια μεταγλωσσική δοκιμασία βαθμολόγησης της σημασιολογικής διαφάνειας για τα μετονοματικά επίθετα της κοινής νεοελληνικής **239**

Νίκη Παπαδάτου
Η κλίση των ουσιαστικών της Τσακώνικης διαλέκτου **254**

Ράνια Παπαδοπούλου
Λεξιλόγιο της μόδας στα Νέα Ελληνικά: καταγραφή και ανάλυση δάνειων στοιχείων από τα Αγγλικά **273**

Στρατηγούλα Ρήγα
Α γρούσσα νάμου: η ρηματική κλίση της Τσακώνικης διαλέκτου **286**

Foreword

It is with deep satisfaction that we write this Foreword to the Proceedings of the 5th Patras International Conference for Graduate Students in Linguistics (PICGL5) held in Patras, May 27-29, 2018.

PICGL5 continues a tradition by the students of graduate program in section of Linguistics of the Department of Philology of the University of Patras, which is organized once every other year under the scientific contribution and guidance of the Section's distinguished faculty.

The conference particularly encouraged the interaction of young research students from all over the world to present and to discuss their new and current work in all fields of Theoretical and Applied Linguistics. Their presentations helped to make the Conference as outstanding as it has been.

In addition to the papers, the PICGL5 was honored by the presence of the following invited speakers:

Frans Hinskens Meertens (Instituut & Vrije Universiteit Amsterdam)
Brian D. Joseph (Ohio State University)
Maxim Kisilier (Saint Petersburg State University)
Panayotis Pappas (Simon Fraser University)

We thank all authors and participants for their contributions.

The organizing committee of PICGL5

Sotiria Asimakopoulou
Andreea Madalina Balas
Sofia Giannopoulou
Angeliki Zagoura
Vasiliki Zaxaropoulou

Of clocks, clouds and sound change[1]

Frans Hinskens Meertens
Instituut & Vrije Universiteit Amsterdam

Abstract

The study of sound change has evolved from a heuristic tool for 19th century comparative historical reconstruction into the backbone of the rigid approach to language change developed by the Neogrammarians. In the course of the 20th and early 21st century it has become the main meeting point for a range of subdisciplines of linguistics (historical linguistics, dialectology, sociolinguistics, phonology, phonetics and cognitivist approaches to phonetic variation). This contribution sketches some of the main aspects of the approaches to sound change taken in the various corners of the field. By way of a synthesis a theory will be outlined in which three approaches to sound change dovetail to account for the huge and seemingly chaotic body of insights into the phenomenon. Empirical studies of instances of both historical and ongoing sound change in specific varieties of Dutch will serve to illustrate parts of the theory.

Keywords: Exemplar Theory, generative phonology, hyperdialectism, lexically diffuse sound change, life cycle of sound change, Usage based phonology

1. Introduction

The study of sound change (henceforth: SC) is centerstage in a range of subdisciplines of linguistics and the range keeps broadening.[2] There are two main aspects to be distinguished: the process and the result, i.e. the difference between before and after. On the process-side, analyses concern the origin, implementation and spread of SC, in connection with the result, the focus is on the outcome and its various properties. In both dimensions, three of the main questions are: (cf. Scheutz 2005: 1704)

- what: does the change concern a specific sound or a natural class as in, e.g., the famous Second or High German obstruent shift?
- how: did it develop internally (through *innere Kausalität*, as Moulton 1961 labeled it) or through contact?
- why: did it result from structural forces, co-articulation or prestige-driven borrowing?

[1] NOTA BENE: this paper is also published in Juan-Andrés Villena-Ponsoda, Francisco Díaz-Montesinos, Francisco Díaz-Montesinos, Antonio-Manuel Ávila-Muñoz & Matilde Vida-Castro (eds, 2018), Language Variation - European Perspectives VII. Selected papers from the Ninth International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 9) Malaga, June 2017. Amsterdam / Philadelphia: Benjamins.

[2] This contribution overlaps with Hinskens 2019. In most respects the present paper is more compact and goes less deep, but at several points it goes considerably further than the 2019 one. Many thanks to the editors of the volume with a selection of ICLaVE 9 contributions, Antonio Ávila-Muñoz, Francisco Díaz-Montesinos, Matilde Vida-Castro and Juan Villena-Ponsoda, as well as to Manolo Almeida for their invaluable comments and suggestions. Of course, they are not responsible for any remaining shortcomings.

These considerations and the relevant sub-disciplines can be schematically summarized as follows:

	what	how	why
process	sociolinguistics	phonetics, sociolinguistics	phonetics, sociolinguistics
outcome	historical linguistics, dialectology	dialectology	phonology

Table 1: Five sub-disciplines and their division of labour in the study of SC

The time axis is what ties together historical linguistics, dialectology and sociolinguistics: whereas historical linguistics highlights diachronic aspects (extrapolated through juxtaposition of two more synchronic states of the language system at issue), dialectology focuses on the synchronic reflection of diachrony in geography and sociolinguistics is concerned with synchronic variation. Where dialectology (often implicitly) treats dialects as homogenous systems, sociolinguistics approaches intra-dialect variation as structured heterogeneity. Phonetics zooms in at the listener (and the role of (mis-)perception; cf. Ohala 2003) and the speaker; the attention paid to articulatory gestures is growing both theoretically (Browman & Goldstein 1992) and technically (the registration of tongue movements with ultrasound techniques). Whereas phonetics deals with the hardware (physics, anatomy) and looks at speech as a phenomenon which is gradient and continuous in most respects, phonology deals with the software (psychology, cognition) and looks at the organization of the sound structure as a system of categorical phenomena.

2. The Neogrammarian legacy

Nineteenth century linguistics was largely geared towards historical reconstruction and Schleicher (1861) already discussed "exceptionlessly applying laws" (my translation, FH). In the thinking of at least some Neogrammarians, the concept evolved further. The essence of Neogrammarian thinking is laid down in the following oft-cited quote from what has been referred to as the Neogrammarian manifesto: "Every sound change, insofar as it operates mechanically, proceeds according to exceptionless laws, i.e. the direction of the sound shift is always the same for everybody belonging to a speech community, except where a dialect split occurs, and all words in which the sound affected by the sound shift appears in the same context are affected by the change without exception" (Osthoff & Brugmann 1878: xii).[3]

In the Neogrammarian model, the effects of the 'sound laws' or 'rules' can be obscured by competing SC (Wang 1969), including bleeding or counter-feeding rule orderings, analogy or borrowing. An example of a competing SC concerns Medieval and Early Modern Dutch /u:/ > /y:/ > /œy/; the second step in this shift resulted in the rounded front diphthong (of which the first element is prominent). This latter change did not take place before /r/ because of the centralising effect of tautosyllabic /r/ on preceding non-low tense vowels, as in e.g. *zuur* 'sour', *duur* 'expensive', *muur* 'wall';

[3] Translation in Garrett 2009: 2.

here, centralisation (yielding VV^{a}) bleeds diphthongisation. The following example of an instance of analogy builds on Pre-Latin intervocalic /s/ > [z] > /r/, which applied in e.g. *hono:sis* > *hono:zis* > *hono:ris* , 'honor' (sg gen), *flo:sis* > *flo:zis* > *flo:ris*, 'flower' (sg gen). Later this SC, which was exceptionless and phonetically gradient, also applied word-finally, i.e. in stems, as in *honos* > *honor*, but not in *flos* > **flor*, hence not exceptionlessly. Finally, an example of borrowing concerns the fact that Latin *rosa*, 'rose', *basis*, 'pedestal' (from Greek), did not undergo rhotacism (/s/ > [z] > /r/), as they were borrowed after the SC had ceased to be productive, i.e. when the speakers had ceased to apply the SC to new words.

These and numerous other, similar observations have led to the *idée reçue* that in reality exceptionless SC hardly exists. In fact, some instances of SC look rather fuzzy. In 1966 Karl Popper published an essay entitled *Of clocks and clouds*; in this text Popper contrasts neat, orderly and predictable phenomena with messy, chaotic and unpredictable phenomena. Many data from dialectology have made plain that SC may not be as 'clock-like' as the early Neogrammarians conceived, but is it really an epistemic mess? To answer this (admittedly: rhetorical) question, SC will here be looked at from three different perspectives, viz. formal phonological theory, the sociolinguistic study of language variation and change, and cognitive approaches, respectively. For none of these perspectives, anything new will be presented. The innovatory aspect lies in the fact that and the way in which these perspectives will be brought together. Interlocking the three views will result in an integrated and testable theory of the diachronic development of SC and the process of its embedding in both the language system and the speech community. The cloud will not be transformed into a clock, but the mutual synchronisation of the three perspectives may bring the researcher closer to a better insight into the complexity of SC.

3. Formal theory: generative phonology and Optimality Theory

In early linear theory (introduced in and developed out of Chomsky & Halle 1968), the locus of variation –in so far as variation was at all an issue- was conceived to reside in the rule machinery. Dialect variation was accounted for through rule ordering: two rules which are differently ordered constitute either two different (categorical) grammars or inherent, quantitative variation. An early example concerned Umlaut[4] and lowering of back vowels in the German dialects of neighboring Schaffhausen and Kesswill in North-Eastern Switzerland (Kiparsky 1968:178–179).

An issue which is still around and which keeps exciting phonologists is opacity. Opacity comes in two types. The first is residue, i.e. forms which fit the structural description of a given rule, yet do not undergo / have not undergone the rule. The second type concerns forms which do not fit the structural description of a given rule, yet do undergo / have undergone the rule. The first type is clearly related to the concept of exceptionlessness.

In formal theory, phonology is conceived as an autonomous module of the grammar. In this view, phonology is itself, in turn, organized modularly, with interfaces with the lexicon, morphology and syntax. As far as the lexicon is concerned, the segment

[4] The fronting of a back vowel in a variety of morphologically derived environments, such as noun pluralisation and diminutive formation.

inventory and morpheme structure constraints are relevant issues. With regard to morphology, the distinction between cyclic and postcyclic phonological rules is relevant, and on the level of the syntax, the distinction between post-lexical (or 'late') processes and phonetic implementation applies.

3.1 The life cycle of sound change

A very promising insight that has developed in lexical phonology and related Stratal Optimality Theory is often referred to as the 'life cycle of sound change' (Kiparsky 1995; Bermúdez-Otero 2015; Ramsammy 2015). In this conception of the diachronic development of SC, the cycle is ignited by more or less random phonetic variation. Random phonetic variation can become systematic and from that point onwards it will be exceptionless. An instance of systematic, directional phonetic variation can change into a postlexical process; the main property setting apart post-lexical variation from phonetic processes is the fact that the application of postlexical processes tends to be confined to specific prosodic domains, such as the syllable onset or the end of the prosodic word. Postlexical processes can narrow to become 'lexical rules', rules which apply to morphologically derived words, such as the original version of Umlaut. Another example is e-prothesis in Romance (as in Spanish *escuela*, French *école*, 'school'), which originally had "phrase-level conditioning", but the "purely syllable-structural basis" was weakened "by making it crucially dependent on word boundaries" (Janda 2003: 420). The last step is for processes or rules to be lexicalized, either in free morphemes ('items') or in bound morphemes (affixes) or both. An example is again Umlaut, with or without concatenation. In English it has become marginal (*goose–geese*, *foot–feet*, but *crook–*creek*); in modern standard German, where it has long been productive, Umlaut is no longer synchronically predictable, cf. *Fuss–Füsse*, 'foot–feet', *Grund–Gründe*, 'reason(s)', but *Hund–Hunde*, 'dog(s)'.

Going from systematic phonetic variation to lexicalization, structural predictability decreases. Fig. 1, from Ramsammy (2015), visualises these and closely related insights as well as the cyclical nature of the mechanism. The development of gradient phonetic processes into systematic and directional, cognitively controlled processes is referred to as phonologization. Once these processes stabilize, they become postlexical processes and they can lose their gradient and quantitatively variable nature, becoming categorical, as in the case of allophony. In this phase, rules can narrow down their domain of application to words (*honos*, but *honoris*) or even stems (*honos* > *honor*), hence becoming lexical (or 'minor') rules. Eventually they lexicalize or morphologise, i.e. they freeze and become stored in the lexical form of specific items or morphemes – and morpheme structure constraints may result.

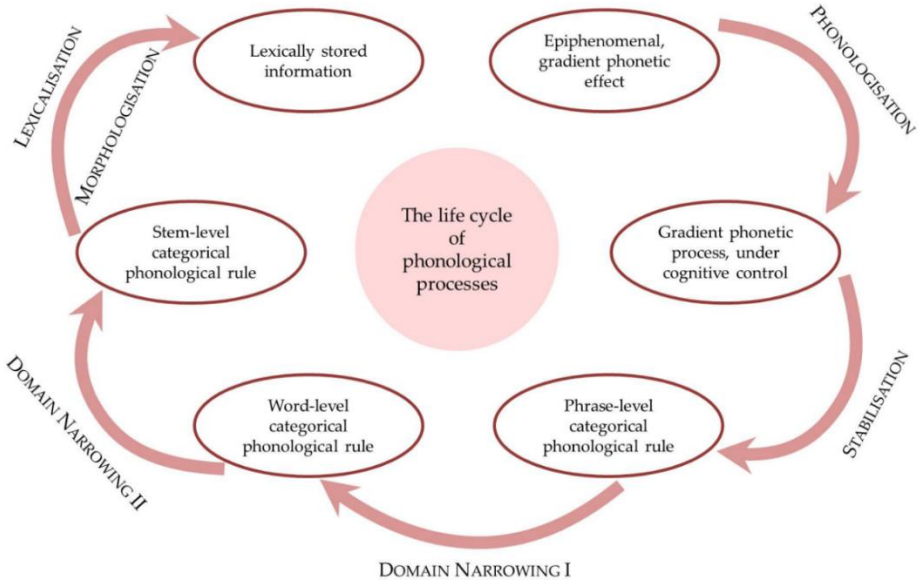

Figure 1: The life cycle of phonological processes (Ramsammy, 2015)

At the beginning, early in the cycle, during its phonologisation and stabilisation, a process can be generalized, typically through the extension of its context of application. An example is the non-standard German fricativisation of /g/ into [j] (Scheutz 2005:1707). The process originated before palatal vowels, i.e. in words such as:

(1) a. /g/iessen ~ [j]iessen ‘to pour’
/g/eben ~ [j]eben ‘to give’

as a process of co-articulation and assimilation. Later this process was generalized to include also contexts before non-palatal vowels, e.g.:

b. /g/abel ~ [j]abel ‘fork’
/g/old ~ [j]old ‘gold’

And later even to include liquids as in, e.g.:

c. /g/raben ~ [j]raben ‘to dig’
/g/lauben ~ [j]lauben ‘to believe’

At the end of the cycle, i.e. after a rule has been lexicalized, it can either become extinct or it can spread in a lexically diffuse fashion. As to the first scenario, rule death (also referred to as rule loss) can trigger analogy. An example is pre-Latin rhotacism /s/ > [z] > /r/, sketched above. Another example is from the history of Dutch and it concerns the historical rule of open syllable vowel lengthening (OSL) and the way its effects were undone, later. In Early Modern Dutch, OSL occurred e.g. as a result of pluralization through the suffixation of –ə suffix (orthographically <en>), the final

consonant was resyllabified to become the onset of the new ə-syllable. Consequently, the stem vowel was in open syllable position and was lengthened, as in:

(2) a. sch[ɔ]t–sch[o ː]ten ‘shot(s)’
b[ɑ]d–b[a ː]den ‘bath(s)’
bissch[ɔ]p–bissch[oː]pen ‘bishop(s)’

but certain plurals, such as:

b. [bissch[o]pen → bissch[ɔ]pen ‘bishops’

have been analogically restructured after the model of short vowel nouns such as:

c. m[ɔ]t–m[ɔ]tten ‘moth(s)’
r[ɑ]t–r[ɑ]tten ‘rat(s)’

which had never undergone OSL. Analogical restructuring can thus undo the effects of the lexicalization of a SC which had fallen in disuse.

In the second scenario, the SC comes back to life, but as a phonological zombie, as it were, i.e. as an ‘undead’ rule, by generalizing in a lexically diffuse fashion. An example concerns the two-step historical vowel shift discussed in section 2 above, the palatalization and subsequent diphthongization of the West Germanic long high back vowel /u:/ > /y:/ > /œy/. There are ample exceptions for each of the consecutive steps. There is an unshifted /u:/ in items such as:

(3) a. smoel sm[uː]l ‘conk, physgog’
boer b[uːᵊ]r ‘farmer’

The second step has also left residue behind, such as:

b. beduusd bed[yː]sd ‘bewildered’
gruzelementen gr[yː]zelementen ‘smithereens’
ruzie r[yː]zie ‘quarrel’

all of which have the front rounded vowel resulting from the palatalization of /u:/. This evidence shows how both telescoped SC’s have been spreading word-by-word. The mechanism has come to a complete stop, hence a recent loan such as 'blues' never surfaces as *[blœys].

So after a rule has ceased to be productive, its lexicalized left-behinds can either undergo analogy (and thus disappear) or, on the contrary, start infecting unshifted items with the former SC, which then enters an afterlife as a zombie rule, i.e. as a lexically diffuse rule (cf. Kiparsky 1995).

There is a third option: the mechanism starts anew. Sometimes an old, lexicalized SC becomes fully productive again. This is what is happening today with the historical vocalization of postvocalic /l/ after low back vowels, which resulted in the diphtong

/ɑu/, where German has retained the back vowel and the liquid. Examples include modern standard Dutch:

(4)	a.	oud [ɑut]	<	ald	‘old’
		woud [ʋɑut]	<	wald	‘wood’

In many varieties of spoken modern Dutch it has become productive again, also following front vowels, as in (4b):

b.	Niels [5]	Nie[w]s	‘Nils’
	meel	mee[w]	‘flour’
c.	school	schoo[w]	‘school’
	solt [6]	so[w]t	‘tosses about, make a fool of’
	halt	h[ɑw]t	‘halt, stop’

with a vocalized liquid, these variants are nearly homophonous with:

d.	nieuws	‘news’
	meeuw	‘seagul’
e.	schouw	‘chimney’
	zout [7]	‘salt’
	hout	‘wood’

respectively. So postvocalic /l/ vocalization, which took place in Middle Dutch, was there and is back again; it has gone full circle.

As the case of postvocalic /l/ vocalization clearly illustrates, the life cycle of SC is a continuum, but one in which the two extremes (Neogrammarian SC, targeting ‘phonemes’, and lexically diffuse SC, targeting lexical items) sometimes meet, hence a cycle; there is no need for a Neogrammarian controversy (Labov, 1981). The life cycle of SC is uni-directional, as the change invariably proceeds from sound structure, via grammar, to lexicon. The idea is highly comparable to Janda & Joseph’s (2003) Big Bang theory, “saying that sound changes start as phonetically determined ‘events’ in very ‘small’ environments –the big bang– and in the aftermath of a phonetic event there can be generalization along various lines”, viz. phonetic trajectory, phonology, morphology, social space and the lexicon (Joseph 2012: 420-421). The life cycle of SC is a common, yet complex process involving physical, cognitive as well as social mechanisms – in short, all dimensions of human nature. Because of its complexity, it proceeds slowly and, because of differences in phasing, it easily results in differences between related dialects and languages. Especially related dialects tend to go through

[5] When she was 5 years old, the daughter of the present author used to refer to Pippi Longstocking’s little monkey, Mr Nilsson, as Ni[ᵘw]sson.
[6] This is an inflected (2, 3 sg) verb form and /t/ is the inflectional ending.
[7] In most varieties of spoken modern Dutch, fricatives tend to be realised voicelessly across the board, hence [s]out.

the same SC's, but they don't necessarily do so at the same rate and this is a cause of micro-variation.

3.2. Awareness

Both the productivity and the structural predictability of SCs decrease in accordance with the following cline:

(5) phonetic implementation > post-lexical process > lexical rule > lexicalized SC

The speakers' awareness (and consequently the 'manipulability') of a given phenomenon, however, increases along the same cline. Lexicalised SC is sometimes targeted by hypercorrection, the second type of opacity: forms which do not fit the structural description of a given rule do undergo / have undergone the rule. An example of correction in this sense is the split or unmerging of Seseo /s̪/ or Ceceo /θ/ in Andalusian Spanish in favour of the Castillian '*distinción*' /s̪, θ/ (Villena-Ponsoda 2001; Regan 2017). Another example concerns lexicalised word-final [t] deletion (henceforth WFtD) in Afrikaans, a partly creolised former daughter language of Dutch. In nouns which have a final cluster of an obstruent followed by /t,d/,[8] the /t,d/ only surfaces in the plural form, where it is followed by schwa, e.g.:

(6) a. lig: ligte 'light(s)'
hoof: hoofde 'head(s)'

Some nouns have two plural forms, one with and one without the etymological plosive, e.g.:

b. kors: korste ~ korse 'crust(s)'

Remarkably, in some nouns which do not have an etymological final plosive, the alternation occurs as well, e.g.:

c. bos: bosse ~ boste 'wood(s)'

while some nouns only have a plural form with a 'hypercorrect' /t/, such as:

d. graf: grafte 'grave(s)' [9]

Until 1925, Afrikaans was not recognized as a legitimate language in South Africa. Till then, standard Dutch (which does not allow WFtD) was the norm, but Afrikaans was the practice of language use. This fact probably underlies these hypercorrections.

[8] Syllable-finally, the voice contrast neutralises into [t].

[9] The original Dutch plural form is gr/a/v-en. Gr/ɑ/f : gr/a/v-en is thus an instance of OSL, sketched in section 3.1 above.

4. Sociolinguistics

Sociolinguistics has produced a number of highly relevant insights into the rise, embedding and evaluation of SC. One of the main contributions is Labov's (1972) 13 stages model in which language and the speech community are intertwined in the spread of SC.[10] Three main steps in the 13 stage model have become known as indicators, markers and stereotypes; these notions refer to the specific status a variable phenomenon may have in (a sector of) the speech community. Unlike indicators, both markers and stereotypes show socio-stylistic variation and they are thus what Silverstein (2003) has labelled ´enregistered´ and what Johnstone et al. (2006: 82) have labeled 'available for social work'. Unlike indicators and markers, stereotypes are commented on and often stigmatized. Cf. Table 2.

property	indicator = stage 2	marker = stage 6	stereotype = stage 12
socio-stylistic variation	no	yes	yes
comment; stigmatization	no	no	yes

Table 2: Labov's tripartition and two of the main distinguishing properties

Apart from a socially meaningful construct, style can also be a mechanical side-effect of speech rate (e.g. Dressler's 1975 allegro rules) in connected speech – and late phonological and phonetic processes such as reduction and assimilation tend to be style -specific.

To return to Labov's model, going from indicator via marker to stereotype, social meaning becomes more and more explicit. Social meaningfulness (or indexicality) presupposes awareness; the speakers tend not to be aware of indicators, but they are aware of markers and stereotypes. Socially stigmatized phenomena (changes which typically come up 'from below' the level of conscious social awareness) can become prone to (hyper-) correction. An example of the latter mechanism is the replacement of the stigmatized palatal realization of /n/, [ɲ], by the palatalized [nʲ] or Standard Modern Greek alveolar [n̪] variants in (C)ni(C) syllables, e.g. /paˈni/, 'rag', in the Patras variety of Greek (Pappas 2006).

Speech communities can be cut up (both analytically and by the speakers themselves) in terms of macro-social dimensions such as social class, social mobility, age, gender, ethnicity etc. Also smaller scale, meso-social entities such as social networks and communities of practice have proven to be relevant for the spread of linguistic innovations. SC is usually transmitted in dense, multiplex social networks, where social cohesion is relatively big and where attitudes, norms and behavioral patterns tend to be relatively uniform. Two important mechanisms are incrementation and speaker agentivity. Incrementation results from the fact that, typically, every next generation slightly exaggerates the previous generation's innovative pattern both quantitatively, i.e. in terms of the proportion of use of the new variant, and qualitatively,

[10] In the variant presented in Labov 2001: 517-518 more attention is paid to language acquisition / socialization and perception.

which may result in rule generalization (cf. section 4.1 below). Agentivity stems from the fact that speakers do not always just react to e.g. linguistic innovations, but sometimes they initiate them.

An example of the importance of the speakers' attitudes and, at the same time, the indexicality of an innovation can be found in the work by Haddican et al. (2013) on the rate at which diphthongization of the *face* and *goat* vowels spreads in York (UK).

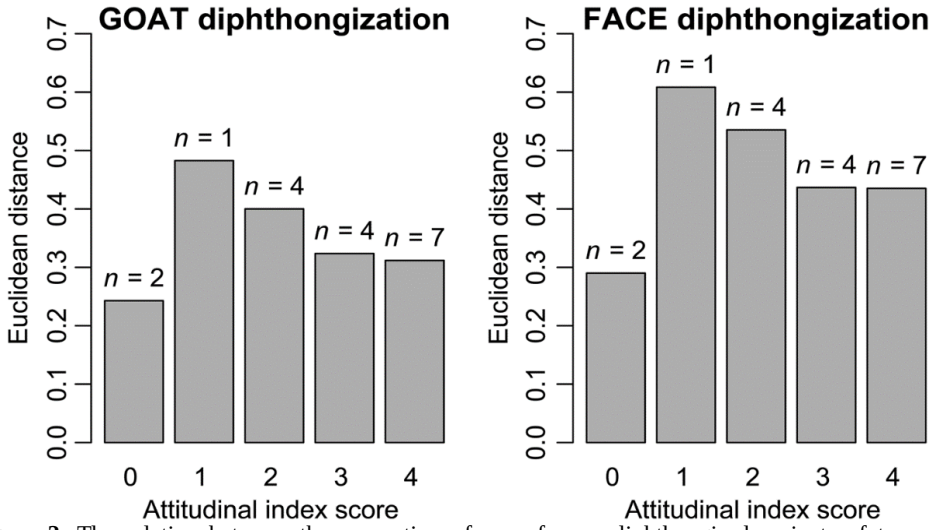

Figure 2: The relation between the proportion of use of new, diphthongised variants of two vowels and the speakers' attitudes towards local community and dialect.11 (Haddican et al., 2013)

As the graphs in Fig. 2 show, the stronger a speaker's allegiance to the local community (measured on the horizontal axis), the more conservative, monophthongal variants s/he tends to use (vertical; Haddican 2013:396). So the socio-emblematic meaning can slow down the tempo of the social embedding of a SC – or, in other cases, speed it up.

4.1. Exceptionlessness versus lexical diffuseness in the sociolinguistic study of sound change

Labov (2007) distinguished two different mechanisms for the spread of linguistic innovations, particularly SC. Transmission typically targets internally motivated, change; its vehicle is child L1 acquisition. The change is typically from below the level of conscious awareness, regular and it proceeds through multidimensional waves (cf. Schmidt's 1872 '*Wellentheorie'*). Diffusion, on the other hand, typically targets change from above; here, linguistic change spreads through language contact and the vehicle is

[11] The Euclidian distance is the distance "between onset and offset using the first and ninth normalized values for F1 and F2" (p.377); the higher the values the more diphthongal realizations. The bars headed by *n = x* indicate numbers of speakers.

adult L2 acquisition – it proceeds in a lexically diffuse fashion, hence structurally unpredictable ("structural constraints are lost", thus Labov 2007: 344).

In the line of Labov's proposal, there seems to be an older insight regarding the relationship between the internal and external, specifically geographical, extension of the transmission of SC, introduced by Robinson & van Coetsem (1973). According to this insight, in the area of origin a rule reaches eventually the most general application. An example concerns the palatalisation of /s/ in syllable onset across the Limburg dialects of Dutch studied by Goossens (1969); Goossens visualised his findings in the map in Fig. 3 below. In the west-most area, numbered 1, palatal /ʃ/ only occurs in loans such as /ˈʃaʀəl/, *Charles*, and /mɑˈʃin/, *machine*. In area 2, it applies in loans and non-loans preceding vowels - and so forth. The rule has been generalised the most in area 6. In the classic generative phonological rule format, the original palatalisation rule A→B/C_D reached the largest geographical extension; during the process, the rule gradually was generalised internally into A→B/C_ (which underwent a more limited geographical spread) and subsequently maybe even into A→B, *tout court*, in the area of origin, here the area numbered 6.

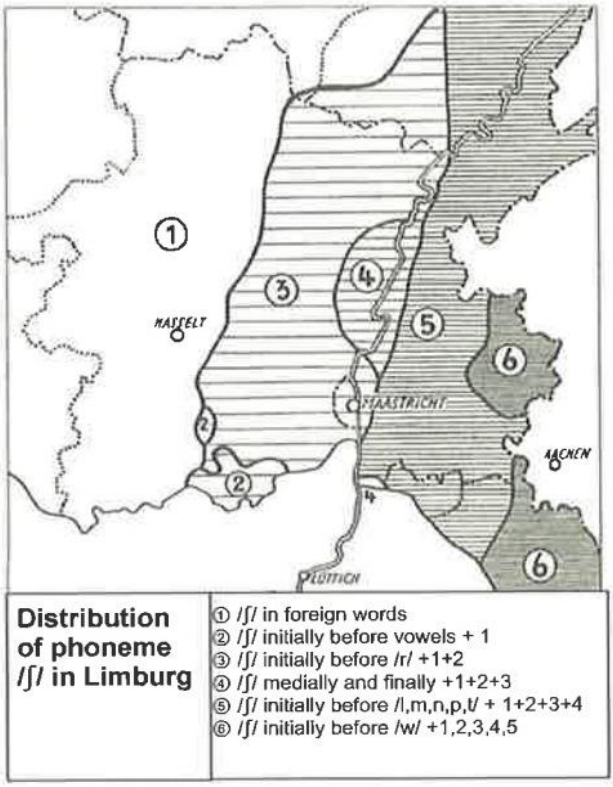

Figure 3: Distribution of /ʃ/ in a dialect cluster in Limburg (Goossens, 1969)

The simultaneous internal generalization and areal spread of a rule, as in the Robinson & Van Coetsem 1973 scenario, may result from incrementation (cf. above). Adding the stepwise internal growth as a dimension to the geographical coordinates, results in a

three-dimensional picture which may bear resemblance to that of a cloud formation in Fig. 4.

Figure 4: What a three-dimensional picture of the simultaneous internal and areal extension of a SC through transmission might look like

Externally, every next wave of internal generalisation has been a bit less powerful and has expanded less. Applying the scenario to the /g/ → [j] change in non-standard varieties of German, sketched in section 3.1 above, the first wave probably concerned the context preceding palatal vowels, the second wave concerned also non-palatal vowels and the third wave additionally concerned complex onsets, in which /g/ precedes a liquid /l, r/.

Examples of diffusion are also available in the historical dialectology of Dutch. One of them concerns the two-step shift /u:/ > /y:/ > /œy/ discussed in sections 2 and 3.1 above. The geographical and lexical distribution of these telescoped SCs of Middle and Early Modern Dutch have been studied in great detail by Kloeke (1927). Kloeke's map (in Fig. 5, in the version in Bloomfield 1933) clearly shows how, during its diffusion, a SC can affect different relevant items at different points in time, rather than simultaneously, thus resulting in lexical exceptions. The main exception here can be found in the group of dialects (in the outstretched northern and central eastern area) where the variants of 'mouse' have retained the long high back vowel /u:/, while those for 'house' have undergone palatalization, yielding /y:/

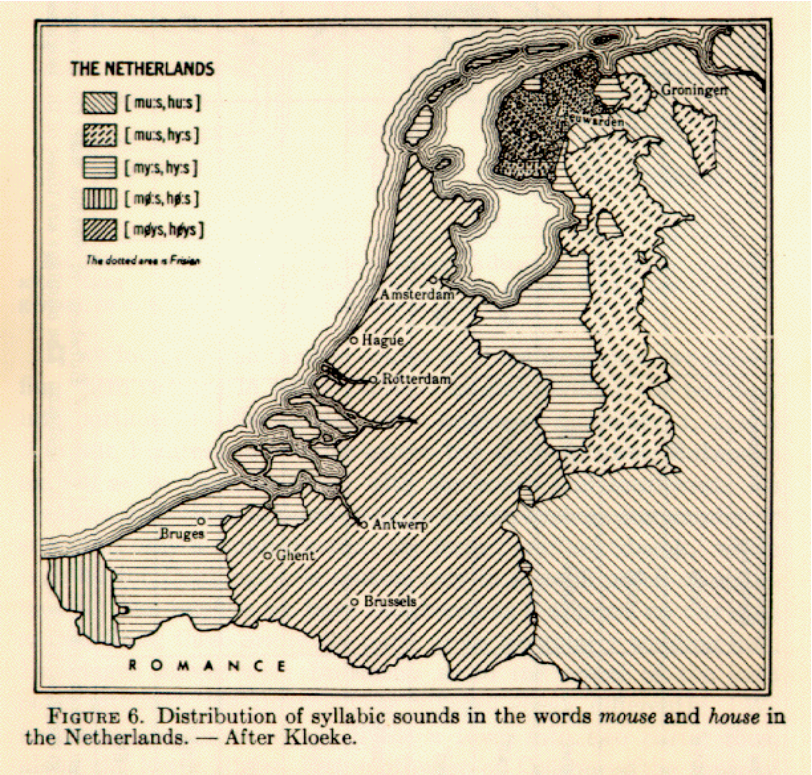

Figure 5: Diffusion applies word-by-word; with respect to the number of affected items, the spread of a borrowed innovation often tapers off geographically and this is also visible in Kloeke's map

The transmission-diffusion distinction occurred already in embryo in Schuchardt (1885: 76), where the author writes about "indigener versus verpflanzter Lautwandel", endogenous vs. transplanted SC.

There may be a third type. This option was discussed by the German dialectologist Penzl (1939) as *Entlehnungslautwandel*, 'borrowed SC', and Seidelmann (1972) discussed it under the header of 'rule borrowing'. The concept is comparable to Andersen's (1988) 'adaptive change'. Scheuringer (1992) claims that "real SC requires [...] the absence of exemplary speech forms. […] Present-day SC is mostly motivated extra-linguistically through the orientation towards exemplary speech forms and it proceeds via sound substitution" (*Lautersatz*), i.e. lexically diffuse SC. But there is a "third possibility for SC, which has properties of both 'real' SC and sound substitution" (my translation, FH). Just like lexically diffuse SC, this third type of SC is prestige-driven and often boosted by its phonological 'naturalness'; it has the latter property in common with regular Neogrammarian SC. The third mechanism of SC hence unites properties of the 'classical' two.

An example of a SC of this third type concerns the ongoing dismantling of the historical deletion of postvocalic /R/ preceding a coronal obstruent.[12] It occurs in

[12] The remainder of this section is a paraphrase of parts of Hinskens 1992 section 5.3.6.

Ripuarian and East-Limburg dialects of Dutch, which are spoken in the southeastern corner of the language area. Examples are:

(7)	a.	kort	[kɔ̰t]	‘short’
		woord	[woːᵊt]	‘word’
		worst	[wuːᵊʃ]	‘sausage’
		koorts	[koːᵊts]	‘fever’
		eerst	[iˑəʃ]	‘first’
		beurs	[byˑəʃ]	‘wallet’
		baard	[baːt]	‘beard’

As far as the left-hand environment is concerned, the deletion has occurred after both tense and lax vowels, after back and front vowels, after rounded and unrounded vowels. In many Limburg dialects and in all Ripuarian dialects (including the subset of r-deleting ones), items such as *eerst*, *beurs* and *worst* have a high vowel; hence deletion occurred after high, mid and low vowels. As far as the righthand environment is concerned, the deletion took place preceding both voiced and voiceless stops, preceding fricatives and preceding both single and complex codas. Relatively recent loans such as:

(8)	b.	mars	[mɑʁʃ]	‘march’
		sport	[ʃpɔʁt]	‘sport’

never occur r-lessly, which shows that r-deletion has been lexicalised.

To tell from apparent time data for the local Ripuarian dialect of Rimburg, R-lessness is undergoing loss, i.e. /r/ is being restored, resulting in convergence with prestigious standard Dutch and most other dialect varieties – but so far the loss only occurs to a significant extent after short vowels, not after long vowels ($F=3.65$ $df=2,24$, $p=.041$). Thus R-lessness disappears first where it is needed least, namely in heavy (e.g. *kort*) rather than in superheavy syllables (e.g. *woord*) as, generally, super heavy syllables tend to be dispreferred. The dismantling of dialectal R-lessness is prestige-driven and to tell from the internal directionality, it is also boosted by phonological ‘naturalness’.

5. Cognitivist approaches

Over the last decades a new paradigm has developed, which is sometimes referred to with the umbrella notion ‘cognitivist’. In connection with speech, sound structure, and SC, this includes Usage-based phonology (Bybee 2001; 2006; 2010) and Exemplar Theory (a.o. Johnson 1997; Pierrehumbert 2002).

In this paradigm, grammatical knowledge is claimed to emerge bottom-up and structure is not “given a priori or by design” (Bybee 2010:2). The frameworks do not assume faculties such as the language acquisition device, nor a mental blueprint for grammar, nor a language bioprogram. "The cognitive and psychological processes and principles that govern language are not specific to language but are in general the same as those that govern other aspects of human cognitive and social behavior” (Bybee 2001:17). Language and linguistic behavior embedded in ‘domain general’ cognitive skills and processes.

In this approach language use requires little, if any computation. In principle everything is stored redundantly: every realization of every item is stored in anecdotal memory in bundles of maximally concrete articulatory, acoustic, grammatical, semantic and pragmatic information concerning the single occurrences ('tokens' or 'exemplars'). All occurrences are organized in exemplar clouds, around a prototype; the lexicon is a cosmos of multi-dimensional networks.

Token frequency (i.e. frequency of usage) and type frequency (distributional frequency) are the stem cells of grammar. Closely related to type frequency is the concept of 'neighbours' (Luce and Pisoni 1998), i.e. words which have a similar phonological shape, "words that are one sound away from a given word"; similarly, transitional probabilities, e.g. "the probability of a C given a final V" (Coetzee 2008:250). A related concept is the informativity of a sound, i.e. its average predictability across all segmental contexts (Cohen Priva 2017). In this view, the productivity of a phenomenon is influenced by its type frequency. In connection with token frequency mention should be made of local frequency manifestations such as 'recency' / 'audience design' effects (e.g. Schwarz 2012), an instantiation of priming effects. The Information-theoretic tools of probability, entropy and surprisal value (Zampaolo 2016) are also based on token frequency.

It has been claimed that the more frequently a word is used, i.e. the higher its token frequency, the more predictable it is. And the more predictable, the more easily it can be phonetically reduced.[13] On the other hand, with respect to morphophonology, "analogical levelling affects low frequency words before high frequency words […] sometimes does not affect high frequency forms at all" (Bybee 2012: 216, 225).

In this paradigm SC is always both gradient and lexically diffuse, since there is no such concept as the segment. A rule or process can be partly lexicalised or morphologised, hence lexically stored, while it is still productive; cf. Bermúdez-Otero's Stratal Optimality Theoretical concept of 'rule scattering', through which "a process in one component of the grammar gives rise to a new rule at a higher level […] without ceasing to apply at a lower level" (Bermúdez-Otero 2015: 2).

With respect to phonetic change, an important question is whether token frequency is merely relevant to reductive change (lenition, deletion, assimilation and the like) or to any type of SC, including fortition and the like (e.g. chain shifting); the latter position is held by Pierrehumbert (2002). The changes West Germanic[14] (henceforth Wgm) /u:/ underwent in the history of Dutch are instances of fortition. Van Reenen and Elias (1998: 108) present relevant data for 18 relevant items in the 353 Dutch dialects. They do not, however, take the logically following step of relating stability versus change of Wgm /u:/ with the items' token frequencies.

[13] Almeida (2013) discusses the relationship between token frequency and phonetic alternation in the realisation of /t͡ʃ/and intervocalic /d/ in the Santa Cruz de Tenerife variety of Canarian Spanish, concluding that it is conceivable that the frequency effects can be modified by other variables.

[14] The ancestor of present-day English, Scots, Frisian, German and Dutch.

modern st. Dutch	English gloss	n of dialects in which /u:/ has been changed	frequency of oral usage (in two corpora of modern spoken Dutch)
duif	'dove'	201	1
vuist	'fist'	211	1
muis	'mouse'	212	0
duim	'thumb'	216	2
kruipen	'to creep'	221	8
ruit	'window-pane'	228	4
buik	'belly'	237	4
uil	owl'	241	0
bruin	'brown'	242	6
zuigen	'to suck'	246	5
duizend	'thousand'	275	17
buiten	'outside'	276	146
huis	'house'	282	372
uit	'out'	290	658
gebruiken	'use'	300	55
luisteren	'to listen'	325	38
luiden	'sound'	328	2
kuip	'tub'	328	3

Table 3: The retention of Wgm /u:/ in 18 items and the items' token frequencies (after data from Van Reenen & Elias 1998: 108)

The Pearson *r* for the number of dialects in which /u:/ has been changed and the frequency of usage appears to be .294 (two-tailed p=.236) which suggests that token frequency may not have played a role in the fortition type of SCs that the vowel underwent. However, when the token frequencies are log-transformed[15], a significant yet moderate correlation is found (r=.503, two-tailed p<.05); the frequency of usage explains some 25% of the variance in the number of dialects in which /u:/ has been changed. The outcome does corroborate Kiparsky's (1988: 371) and Kerswill's (2011: 229) claim that token frequency does not usually play a role in connection with geographical spread. However, as the data concern historical change, these findings might not be conclusive. Finding indications for lexical effects in historical sound change on the basis of modern frequency data may be even more difficult than reconstructing astronomical phenomena that took place light-years away using data from cosmic background radiation.

[15] Logarithmic token frequencies were calculated as log (token frequency + 1). Using this formula, a token frequency of 0 remains 0.

6. Towards an integrated theory

SC is obviously too complex a phenomenon to be considered as the domain of one single branch of linguistics. According to Kiparsky (1988: 399), "the same feature, indeed the same rule, [can] be subject to lexical diffusion in one language or dialect and not in another depending on whether the feature is lexically distinctive or not"

An example of a SC which has a different rule typological status in related language systems is WFtD; whereas in the Nijmegen urban dialect of Dutch it is a post-lexical process, in many Limburg dialects of Dutch it applies post-lexically and lexically[16] and in Afrikaans it has been lexicalized.

A theory is needed which can 1/ account for lexical frequency effects with regard to productive processes of phonetic reduction (lenition and the like) and in the course of a SC's lexicalization; 2/ accommodate the insights into the life cycle of SC. The way the theory has been embedded in formal phonological theory (very transparently so by Ramsammy 2015), however, seems to apply only to internally generated SC; 3/ account for the diffusion of exogenous SC. The prestige-driven borrowing of SC (Labov's 2007 diffusion) typically enters the grammar in the lexicalization phase.

In Table 4 the three perspectives and the properties they ascribe to the various types of SC are aligned. Each status of a SC in the rule typology corresponds to a specific set of internal, cognitive and social properties. The combination of properties in three different domains adds dynamics to the constellation.

INTERNAL				COGNITIVE	SOCIAL	
rule typology	*grammatical level*	*productivity*	*conditioning*	*lexical frequency effects*	*status in Labov's tripartition*	*style effect*
lexicalization	stem	minimal	lexical	token and type freq. effects on lexicaliz. of all types of processes	stereotype or marker	social
lexical	word	↑ ↓	grammatical	*none*	*not applicable*	*none*
post-lexical	phrase	maximal	prosodic or phonological		marker or indicator	social and/or mechanical
phonetic			unconditioned or phonetically conditioned	token freq. effects only on reduction and similar processes	indicator	mechanical

Table 4: The three perspectives and the properties they ascribe to the various types of SC

[16] At least in the dialects of Ubach over Worms and Rimburg, studied in Hinskens (1992), the rule is also lexical since it is statistically sensitive to morphological structure. Cf. Guy's (1991) 'exponential effects'.

From this integrated theory, a number of empirically testable hypotheses can be derived, including:

(i) Post-lexical processes can be rudimentarily lexicalised;
(ii) Usage-related factors only play a role where grammar underdetermines usage (cf. Anttila 2006);
(iii) Frequency of usage only affects lenition, reduction, assimilation and the like and it does not affect fortition-type phenomena;
(iv) "High frequency words and phrases undergo phonetic reduction at a faster rate than low- and mid-frequency sequences" (Bybee 2006: 714);
(v) There is an inverse relation between the productivity of a phenomenon and the degree to which the speakers are aware of it;
(vi) Indicators are typically phonetic rules and postlexical processes, while stereotyping and hypercorrection will typically involve lexically diffuse SC;
(vii) The layered organization of SC adds coherence: the closer different SCs are rule-typologically, the more similar they will be in terms of internal, social and cognitive organisation.

For most of these hypotheses, some evidence and/or some methodological considerations will be briefly sketched below; needless to add that more systematic research is called for.

Re-hypothesis 1: post-lexical processes can be rudimentarily lexicalised. This can be exemplified with word-final [t] deletion in the East-Limburg dialect of Ubach over Worms; in this local dialect (and many other Limburg dialects), WFtD is fully productive. Nevertheless, there are words such as the verbs:

(9) kɔstə ~ kɔsə ‘to cost’
mɛldə ~ mɛlə ‘to announce’; ‘to register’

where the deletion has been lexicalised.

Re-hypothesis 2: usage-related factors only play a role where grammar underdetermines usage (cf. Anttila 2006). In modern spoken standard Dutch, unstressed full vowels can be reduced to schwa or –depending on phonotaxis– even to deletion. Interestingly, there are structurally similar items which show dramatical differences in this respect, such as e.g.:

(10) m/i/nuut: m[ə]nuut ‘minute’
but
p/i/*loot*: **p*[ə]*loot* ‘pilot’

Segmentally, prosodically and stress-wise these words are very similar; yet the vowel in the unstressed first syllable only undergoes reduction in *m*/i/*nuut*. This is clearly a case where grammar underdetermines usage. In connection with this reduction process, there are obviously more determinants than formal structure alone.

Re-hypothesis 3: frequency of usage only affects lenition (reduction, assimilation and the like) and it does not affect fortition-type phenomena. On the basis of F2

measurements, Dinkin (2008) studied the centralization of short vowels (an instance of lenition) in dialects of English spoken in the northeast of the USA; it appeared that high-frequency words are more subject to centralization. The outcomes of the analyses of data regarding Wgm /uː/, presented at the end of section 5 above, seem to suggest that token frequency does not necessarily affect fortition.

Re-hypothesis 4: "high frequency words and phrases undergo phonetic reduction at a faster rate than low- and mid-frequency sequences" (Bybee 2006: 714). This implies that high and low frequency items have different slopes. In the data on co-articulatory vowel nasalization in Philadelphia studied by Zellou & Tamminga (2014), however, the effects of the speakers' birth-year and token frequency are independent, showing that high frequency words on the one hand and low- and mid-frequency sequences, on the other, do not have different slopes. This finding is reminiscent of Kroch's (1989) 'constant rate effect'.

Re-hypothesis 5: there is an inverse relation between the productivity of a phenomenon and the degree to which speakers are aware of it. Phonetic phenomena tend to be automatized, hence fully productive and below the level of social awareness. On the other hand, phenomena which have risen so high above the level of social awareness that they have become stigmatized are at best prone to lexically diffuse spread (cf. Labov 2006: 509).

Re-hypothesis 6: indicators are typically phonetic rules and postlexical processes, while stereotyping and hypercorrection will typically involve lexically diffuse SC. Operationally, this hypothesis can be translated into two related claims: 1/ for a process to be subject to style shifting it needs to be at least post-lexical; 2/ (hyper-) correction usually targets lexicalizing or lexicalized processes. Evidence for the second part of the claim includes etymologically hypercorrect plurals in Afrikaans, discussed in section 3.2 above. An interesting source of evidence is the type of hyperdialectisms introduced by non-native (L2) speakers or semi-speakers, who sometimes over-apply a dialect feature in contexts where it does not 'belong' historically. These speakers "do not know any better: their analysis of the target variety is faulty" and for that reason they extend a given phenomenon "into words where it is not historically justified" (Trudgill 1988: 551,553). Realizing the East-Limburg or Ripuarian dialect variants of items such as *mars*, 'march', and *sport*, 'sport', R-lessly (section 4.1 above) would be an instance of hyperdialectism. Hyperdialectisms of this type are common in make-shift dialect varieties. An example (from Swanenberg 2009) is diminutive *clubske* for traditionally well-formed *clubke*, standard Dutch *clubje*, 'little club'. This variant has a Brabantish[17] ring to it and it may well have been used to flag a (claim to) Brabant identity of the speaker. However, the authentic dialect variant of the diminutive would not have the -skə allomorph, which merely occurs following stems ending in a velar.[18]

Re-hypothesis 7: the closer different SCs are rule-typologically, the more coherent they are, i.e. the more similar they are in terms of internal, social and cognitive organisation. And, logically, the bigger the rule typological distance between different SCs, the less coherent they are. This claim can be tested for different SCs within the

[17] Or Limburg, for that matter.
[18] See Hinskens 2004:17-19 and 2014:114-116 for more considerations and examples.

same language variety and for a SC which has a different rule typological status in different related language varieties.

Future work can consist of interpreting available studies against the background of the present proposal and designing new empirical studies to systematically test all hypotheses.

References

Almeida, M. 2013. La frecuencia de las palabras en los proceses de variación y cambio. *Revista de la Sociedad Española de Lingüística (RSEL)* 43(2): 37-62.

Andersen, H. 1988. Center and periphery: adoption, diffusion and spread. In J. Fysiak (ed.), *Historical Dialectology: Regional and Social*. Berlin: Mouton de Gruyter, 39-83.

Anttila, A. 2006. Variation and opacity. *Natural Language and Linguistic Theory* 24: 893-944.

Bermúdez-Otero, R. 2015. Amphichronic explanation and the life cycle of phonological processes. In P. Honeybone & J. Salmons (eds.), *The Oxford Handbook of Historical Phonology*. Oxford: OUP, 374-399.

Bloomfield, L. 1933. *Language.* London: Unwin.

Browman, C. & L. Goldstein. 1992. Articulatory phonology: an overview. *Phonetica* 49: 155-180.

Bybee, J. 2001. *Phonology and Language Use*. Cambridge: CUP.

Bybee, J. 2006. From usage to grammar: the mind's response to repetition. *Language* 82(4): 711-733.

Bybee, J. 2010. *Language, Use and Cognition*. Cambridge: CUP.

Bybee, J. 2012. Patterns of lexical diffusion and articulatory motivation for sound change. In M. J. Solé & D. Recasens (eds.), *The initiation of sound change: perception, production, and social factors*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 211-234.

Chomsky, N. & M. Halle. 1968. *The Sound Pattern of English*. New York: Harper & Row.

Coetzee, A. 2008. Grammaticality and Ungrammaticality in Phonology. *Language* 84(2): 218-257.

Cohen Priva, U. 2017. Informativity and the actuation of lenition. *Language* 93(3): 569-597.

Dinkin, A. 2008. The Real Effect of Word Frequency on Phonetic Variation. *Penn Working Papers in Linguistics* 14(1): 97-106.

Dressler, W. 1975. Methodisches zu Allegro-Regeln. In W.U. Dressler & F.V. Mareš (eds.), *Phonologica 1972*. München: Fink, 219-234.

Garrett, A. 2009. Patterns of sound change. Slides for a class in a course on Historical Linguistics in the 2009 Linguistic Institute of the Linguistic Society of America, held at the University of California, Berkeley.

Goossens, J. 1969. *Strukturelle Sprachgeographie. Eine Einführung in Methodik und Ergebnisse*. Heildelberg: Winter.

Guy, G. 1991. Explanation in variable phonology: An exponential model of morphological constraints. *Language Variation and Change* 3: 1-22.

Haddican, B., P. Foulkes, V. Hughes & H. Richard. 2013. Interaction of social and linguistic constraints on two vowel changes in northern England. *Language Variation and Change* 25(3): 371-401.

Hinskens, F. 1992. *Dialect Levelling in Limburg. Structural and Sociolinguistic Aspects*. PhD Dissertation, University of Nijmegen (revised and abridged version 1996, Niemeyer, Tübingen).

Hinskens, F. 2004. *Nieuwe regenboogkleuren. Jonge typen niet-standaardtaal en hun taalkundig belang*. Inaugural address, Vrije Universiteit Amsterdam. http://www.meertens.knaw.nl/medewerkers/frans.hinskens/rede.pdf.

Hinskens, F. 2014. Despite or because of intensive contact? Internal, external and extralinguistic aspects of divergence in modern dialects and ethnolects of Dutch. In K. Braunmüller, S.

Höder, & K. Kühl (eds.), *Stability and Divergence in Language Contact: Factors and Mechanisms*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 109-140.
Hinskens, F. 2019. The expanding universe of the study of sound change. To appear in R. Janda, B. Joseph & B. Vance (eds.), *The Handbook of Historical Linguistics*, 2nd ed. Hoboken/Oxford: Wiley Blackwell.
Janda, R. & B. Joseph. 2003. On language, change and language change – or, of history, linguistics, and historical linguistics. In B. Joseph & R. Janda (eds.), *The handbook of historical linguistics*. Malden MA/Oxford: Blackwell, 3-180.
Janda, R. 2003. 'Phonologization' as the start of dephonetization – or, on sound change and its aftermath: Of extension, generalization, lexicalization, and morphologization. In B. Joseph & R. Janda (eds.), *The Handbook of Historical Linguistics*. Malden MA/Oxford: Blackwell, 410-422.
Johnson, K. 1997. Speech perception without speaker normalization: an exemplar model. In K. Johnson & J. Mullennix (eds.), *Talker Variability in Speech Processing*. San Diego: Academic Press, 145-165.
Johnstone, B., J. Andrus & A. Danielson. 2006. Mobility, Indexicality, and the Enregisterment of Pittsburghese. *Journal of English linguistics* 34(2): 77-104.
Joseph, B. 2012. Lexical diffusion and the regular transmission of language change in its sociohistorical context. In J. Hernández-Campoy & J. Conde-Silvestre (eds.), *The handbook of historical sociolinguistics*. Malden USA: Blackwell, 408-426.
Kerswill, P. 2011. Sociolinguistic approaches to language change: phonology. In R. Wodak, B. Johnstone & P. Kerswill (eds.), *The Sage handbook of sociolinguistics*. London: Sage, 219-235.
Kiparsky, P. 1968. Linguistic universals and linguistic change. In E. Bach & R.T. Harms, *Universals in Linguistic Theory*. New York etc.: Holt, Rinehart and Winston, 171–210.
Kiparsky, P. 1988. Phonological change. In F. Newmeyer (eds.), *Linguistics: The Cambridge Survey, vol. 1, Linguistic Theory: Foundations*. Cambridge: CUP, 363-413.
Kiparsky, P. 1995. The Phonological Basis of Sound Change. In J. Goldsmith (ed.), *The Handbook of Phonological Theory*. Cambridge, Mass: Blackwell, 640-670.
Kloeke, G. 1927. *De Hollandsche expansie in de zestiende en zeventiende eeuw en haar weerspiegeling in de hedendaagsche Nederlandsche dialecten*. Den Haag: Nijhoff.
Kroch, A. 1989. Reflexes of grammar in patterns of language change. *Language Variation and Change* 1(3): 199-244.
Labov, W. 1972. *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
Labov, W. 1981. Resolving the Neogrammarian Controversy. *Language* 57(2): 267-308.
Labov, W. 2001. *Principles of linguistic change. Volume 2: Social factors*. Oxford: Blackwell.
Labov, W. 2006. A sociolinguistic perspective on sociophonetic research. *Journal of Phonetics* 34: 500-515.
Labov, W. 2007. Transmission and diffusion. *Language* 83(2): 344-387.
Luce, P. & D. Pisoni. 1998. Recognizing spoken words. The neighborhood activation model. *Ear and Hearing* 19: 1-36.
Moulton, W. 1961. Lautwandel durch innere Kausalität: die Ostschweizerische Vokalspaltung. *Zeitschrift für Mundartforschung*, 28: 227-251.
Ohala, J. 2003. Phonetics and historical phonology. In B. Joseph & R. Janda (eds.), *The Handbook of Historical Linguistics*. Malden MA/Oxford: Blackwell, 669-686.
Osthoff, H. & K. Brugmann. 1878. *Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen*. Leipzig: Hirzel.
Pappas, P. 2006. Stereotypes and /n/ variation in Patra, Greece. Results from a pilot study. In F. Hinskens (eds.), *Language Variation – European Perspectives*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 153-167.
Penzl, H. 1939. Kompromissvokal'und Lautwandel. *Anglia* 63: 88-99.
Pierrehumbert, J. 2002. Word-specific phonetics. In C. Gussenhoven & N. Warner (eds.), *Laboratory Phonology VII*. Berlin: Mouton de Gruyter, 101-140.

Popper, K. 1966. *Of Clocks and Clouds. An Approach to the Problem of Rationality and the Freedom of Man*. St. Louis: Washington University.
Ramsammy, M. 2015. The life cycle of phonological processes: accounting for dialectal microtypologies. *Language and Linguistics Compass* 9(1): 33-54.
Regan, B. 2017. *The Effect of Dialect Contact and Social Identity on Fricative Demerger*. PhD Dissertation, University of Texas at Austin.
Robinson, O. & F. van Coetsem. 1973. Review article of R. King, 1969, Historical linguistics and generative grammar. *Lingua* 31: 331-369.
Scheuringer, H. 1992. Die grammatikalische Erklärung von Sprachvariation. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikations-forschung (ZPSK)* 45(5): 481-494.
Scheutz, H. 2005. Aktuell stattfindender Lautwandel/Sound change in progress. In U. Ammon, N. Dittmar & K.J. Mattheier (eds.), *An international handbook of the science of language and society. Sociolinguistics*, 2nd ed. Vol. 2. Berlin/NewYork: De Gruyter, 1704-1717.
Schleicher, A. 1861. *Compendium der vergleichenden grammatik der indogermanischen sprachen*. Weimar: Böhlau.
Schmidt, J. 1872. *Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen*. Weimar: Böhlau.
Schuchardt, H. 1885. Über die Lautgesetze: Gegen die Junggrammatiker. In Leo Spitzer (eds.), *Hugo Schuchardt-Brevier. Ein Vademekum der allgemeinen Sprachwissenschaft*. Niemeyer, Halle, 51-87.
Schwarz, C. 2012. Rezenz als Faktor phonologischer Variation. *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik* (LiLi) 166: 29-44.
Seidelmann, E. 1972. Lautwandel, Lautersatz und die Bedingungen des Sprachwandels. In A. Weiss (eds.), *Dialekte im Wandel*. Göppingen: Göppinger Arbeiten zur Linguistik, 538, 111-127.
Silverstein, M. 2003. Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language and Communication* 23: 193-229.
Swanenberg, J. 2009. *Van alterande sorte. Brabants tussen dialect en standaardtaal*. Tilburg: Universiteit van Tilburg.
Trudgill, P. 1988. On the role of dialect contact and interdialect in linguistic change. In J. Fisiak (eds.), *Historical Dialectology. Regional and Social*. Berlin etc.: Mouton de Gruyter, 547-563.
Van Reenen, P. & M. Elias. 1998. *Taalverschillen. Een werkboek over variatie en verandering in taal*. Bussum: Coutinho.
Villena-Ponsoda, J. 2001. *La continuidad del cambio lingüístico*. Granada: Universidad.
Wang, W. 1969. Competing changes as a cause of residue. *Language* 45: 9-25.
Zampaolo, A. 2016. Sibilant sound change in the history of Portuguese. An Information-theoretic approach. *Diachronica* 33(4): 503-529.
Zellou, G. & M Tamminga. 2014. Nasal coarticulation changes over time in Philadelphia English. Journal of Phonetics 47: 18–35.

Echoes of Indo-European cultural semantics in Albanian

Brian D. Joseph
The Ohio State University

Abstract

Hopper (1991: 28) offers a key element in the study of diachronic semantics, namely what he refers to as the principle of "persistence". The original meaning of a morpheme (or word) is said to "persist" after it enters a different domain. While Hopper largely discusses shifts into the grammatical domain, I demonstrate here that it applies equally well to the lexical sphere. This principle means that there will be what can be called as "semantic echoes" in various forms that one encounters in a language, that is to say, there will be traces in later usage of the earlier semantics of a form. I discuss three case-studies of such persistence in Albanian, whereby details of usage for various present-day Albanian words and phrases reveal aspects of what can plausibly be reconstructed as Proto-Indo-European cultural semantics, echoed in continuations of the language more than six millennia later.

Keywords: semantic change; diachronic semantics; principle of persistence; language ideology; evidentiality; tongue; Albanian; Greek; Hittite; Latin; Sanskrit; Indo-European

1. Introduction

A key finding in diachronic semantics is what Hopper (1991: 28) refers to as the principle of "persistence", namely that original semantics of a morpheme (or word) "persist" after it enters the grammatical domain. This principle means that there will be what can be referred to as "semantic echoes" in various forms that one encounters in a language, that is to say, there will be traces in later usage of the earlier semantics of a form. These earlier semantics can be either directly attested or inferred and thus reconstructed for a previous stage of the language.

An example of this persistence can be seen in the Albanian non-active[1]marker *-h-*, as in *la-h-em* 'I wash myself / I am washed' (cf. active *la* 'I wash (something)'. This *-h-* derives from Proto-Indo-European (PIE) *-sḱe/o-, a verbal suffix which ends up having an inchoative meaning in Latin (e.g. *rubē-sc-ō* 'I grow red'), an iterative sense in Hittite (e.g. *walḫ-iški-zzi* 'beats repeatedly'), but also a simple present, as (ultimately) in Sanskrit (e.g. present stem *gaccha-* 'go' to the root *gam-*, equatable with Greek βάσκε-, thus both from PIE *g^{w}m̥-sḱe-). All of these uses are presential in nature, so that even though it is hard to reconcile the differences in meaning in these various forms in the

[1] This verbal category is also referred to in the literature as "mediopassive" or "middle", but given that the range of semantics for this category is rather broad, taking in passive, reflexive, reciprocal, and stative senses, among others, I prefer the designation "nonactive" as the form itself is systematically opposed to active forms.

daughter languages to come up with a single meaning for the proto-language suffix, it is likely that it involves reference to present time in some way. Although co-opted into grammatical use to mark nonactive voice, nonetheless the *-h-* betrays its present-oriented original semantics by being restricted in Albanian to non-past forms; that is, while the present nonactive is as above, e.g. *lahem*, with *-h-* from *-sḱ-, the past nonactive is formed rather by particle *u* (ultimately from PIE *swe, an element with reflexive meaning) plus a verb form with active endings , e.g. *u lava* 'I washed myself / I was washed' (cf. *lava* 'I washed (something)').

Thus, persistence can be seen in change leading to new grammatical semantics, as in the case of *-sḱe/o-, but it can be asked whether it can happen in meaning shifts that are of a purely lexical (i.e., nongrammatical) meaning. My answer is yes; persistence can indeed be observed in the semantic development of lexical items, and I discuss here several case studies from Albanian that demonstrate this. In particular, what these cases show is persistence — what I refer to here as "echoes" and "sub-echoes" — of Proto-Indo-European semantics in present-day Albanian.

Albanian is a separate branch of Indo-European that has often been "accused" of having borrowed a huge percentage of its lexicon;[2] while such a view may be due in part to the language's relatively late attestation — the first Albanian text is a one-line baptismal formula from 1462 and the first substantial text is a book of missals, readings for the Catholic mass, that dates from 1555 — there may very well be more Indo-European elements in Albanian than is readily recognized. In a sense, then, these case studies offer testimony to the Indo-European legacy in Albanian.

Each one of the case studies presented here centers on the etymology of a different Albanian word or phrase and adds to that various details about how the lexical material in question is used in attested Albanian and other related languages. This combination allows for conclusions to then be drawn about how much of and what aspects of the original semantics are echoed in later usage, thereby addressing the matter of persistence.[3]

2. Case Study 1: Ideologies of "Us vs. Them" and Language Clarity

The issue in the first case study is the etymology of the Albanian ethnonym *shqip*. However, the background to this account is the marking within Indo-European, both the proto-language and the family at large, of the linguistic separation of 'us' from 'them' via the characterization *barbaro-.

In particular, a PIE form *barbaro- is reconstructible based on Greek *βάρβαρος* 'unintelligible, non-Greek' and Sanskrit *barbara-* 'stammering', and possibly Latin *baburrus* 'foolish'.[4] There are also likely related forms that show *-l-, e.g. Lat. *balbus*

[2] Baldi (1983: 88) speaks of Albanian's "heavy lexical indebtedness" to Greek and Latin, and Fortson (2010: 446) notes the "massive overlayering of foreign vocabulary and concomitant loss of much of the native lexicon" within the history of the language.

[3] The first two case studies are based on as-yet unpublished material presented, respectively, in Joseph 2005ac and in Joseph 2005b; the third case study is based on Joseph 2003, 2010. Other related cases are discussed in Joseph (To appear).

[4] Admittedly, this form is late Latin, first found in the works of the 3rd century AD scholar Origenus; thus, it may not be relevant here.

'stammering, lisping', Sanskrit *balbalā* (*kar*-) '(to make) a stammering'; with Slavic cognates for both *-r-* and *-l-* forms (e.g. Serbian *brboljiti* 'to chatter'). This appears to be an onomatopoetic formation, mimicking — or attempting to represent — the perception of what unintelligible speech sounds like. Interestingly, there is a degree of iconicity in the form of this word, in that there are two rare, and thus, in a certain sense, noncanonical and somewhat unintelligible Indo-European sounds, in particular *b and *a, in a word referring to unintelligibility and something linguistically unusual, as well as reduplication in a word that seems to indicate stammering. That is, one can interpret the unusual sounds in the word as lending it an 'alien' feel even in PIE and thus the meaning in PIE, in referring to garbled speech, may actually have been something like 'alien -- or marginal -- to *our* linguistic *norms*'.

Impeded speech would have been one type of speech outside of PIE norms, but so too would the speech of outsiders; thus the non-impeded-speech meaning one finds in Greek, where *βάρβαρος* refers to language that is 'non-Greek' need not be a Greek innovation per se but could rather reflect the PIE meaning of 'outside of our linguistic norms; outside of our usual speech'.[5] There are also forms showing two language-specifying derivational patterns of Greek. One is a derived verb in -ιζ-, *βαρβαρίζω* 'speak like a barbarian, speak broken Greek', and the other is the derived adverb in –(σ)τί, *βαρβαριστί* 'in barbarian or foreign language'; it should be noted that these derivatives also, and perhaps primarily, have non-language meaning, respectively 'behave like a barbarian' and 'in barbarous fashion'.

In this view, then, this reconstructible lexical item for PIE has a distinctly ideological tinge to it, as takes a PIE-centric view of how to divide up the world linguistically, basically 'us' versus 'non-us'.

It must be noted that not all linguistic differences were such as to lead to labels of *βαρβαρισμός*. For instance, there is a distinction seen in Homeric usage between "language of men" vs. "language of gods", as seen in (1), from *Iliad* 1.403-4:

(1) ὅν Βριαρεών καλέουσι θεοί, ἄνδρες δέ τε πάντες / Αἰγαίων' …
'whom the gods call Briareus, but all men (call) Aegaeon'

This distinction, however, according to Colvin (1999: 44) was "an example of recognized linguistic diversity" for the Greeks. Moreover, it seems to have been an acceptable type of "variation" in PIE, as discussed by Watkins 1970a, who observes echoes of this distinction not only in Greek but also Sanskrit, Hittite, Old Norse, and Irish. In particular, Watkins suggests that since the Irish version of this distinction is embedded in a tradition that recognizes different types of *berla* 'language' "we have to deal here in Irish with a genuine inheritance from an Indo-European poetic doctrine, a doctrine of the nature of poetic language and its relation to ordinary language" (p. 16). Arguably, therefore, this is an element of IE (folk) linguistic ideology but not of the exclusionist *βαρβαριστί* type (presumably because the gods were part of "us" within the PIE world-view).

[5] It must be admitted that the meaning 'non-Greek' may be somewhat late within Greek. That is, this adjective does not occur in Homeric Greek in just this form; βαρβαρό-φωνος 'speaking in a foreign tongue' does occur in *Iliad* 2.867, but one might argue that the added language-related specification (-φωνος) means that βάρβαρο- itself does not refer to language.

I have alluded here to *language/linguistic ideology*. I take this notion to refer to the collective beliefs that ordinary speakers hold about their language, its structure, its history, and its use, as they perceive it, and more broadly, about language in general.[6] The linguistic reflection of an "us" versus "them" distinction, therefore, is an instance of linguistic ideology, since it has to do with speakers' thinking about language in general and about its use to mark a distinction relevant to society.

This type of linguistic ideology was particularly well-developed in ancient India. Cardona (1990: 1) describes it thus:[7]

> From early Vedic times, Indo-Aryans had an awareness of themselves as opposed to peoples with whom they came into contact and conflict. This awareness involved cultural and racial factors, including language ... Āryas ... against non-Āryas ... The contrast ultimately developed into one between idealized speakers of a language that was culturally and ritually pure (*samskṛtam*) ... and barbaric speakers (*mlecchấḥ*)".

Specifically regarding the language of humans and nonhumans, Cardona notes a highly relevant passage in the *Śatapathabrāhmaṇa* (3.2.1.22-24) referring to the use by demons (*asuras*) of *vācam ... upajijñāsyām* 'indistinct speech' (literally, "speech ... to-be-found-out/enigmatic"), speech that is identified as that of a *mlecchas* 'barbarian'[8]. Moreover, anything involving *mleccha* is further identified as non-Brāhmanic behavior, behavior not befitting the highest caste of Hinduism, for it is said *na brāhmaṇo mlecchet* 'a Brāhman is not to utter barbaric speech'.[9] Thus, nonhuman language is equated with alien/muddled/unclear speech. As with PIE *barbaro-), there is an iconicity here, via the rarity — and thus "unclarity" — of an initial #ml- cluster in Sanskrit and the alien character of *–l-* in general in Sanskrit.[10]

Cardona (1990: 2) continues with an important observation: "If people thus refer to themselves and their language in a particular way, they certainly are aware of a contrast between themselves and others, both as a people and with respect to the languages they speak." Thus, the ideology that emerges from all of this, an ideology that was presumably of PIE age, can be characterized as one of: 'speak (as we do)' vs. 'speak

[6] This definition is adapted from that of Silverstein 1979, where linguistic ideology is defined as "sets of beliefs about language articulated by users as a rationalization or justification of perceived language structure and use".

[7] The term *Ārya* is the self-characterization ("autonym") used by the Sanskritic speakers of India to label themselves.

[8] The Sanskrit word *mlecchas* is defined in Monier-Williams (1899: s.v.) as "a foreigner , barbarian, non-Aryan , man of an outcast race , any person who does not speak Sanskṛt and does not conform to the usual Hindu institutions", thus clearly falling within an "us-versus-them" distinction.

[9] This phrase is literally "not a-Brāhman should-'mlech'", with a negated optative verb (*mlecchet*) expressing the prohibitive modality; Monier-Williams (1899: s.v.) defines the verb *mlech-* as "to speak indistinctly (like a foreigner or barbarian who does not speak Sanskṛt)".

[10] In the primary dialect represented in the earliest texts we have for Sanskrit, PIE *r and *l merged as /r/, so that the sound /l/ falls outside of this main Sanskritic dialect.

some other way', a characterization that is equivalent to 'speak clearly' vs. 'speak muddledly'.

At this point, and against this background, we can return to the matter of the etymology of *shqip*, the Albanian word for 'Albanian', for clarity of speech and "us-vs.-them" ideology figure in the etymology. Following Hamp 1999 (cf. also Lloshi 1999: 277-278, and Meyer 1891: 411), it can be posited that *shqip* ultimately derives from Latin *excipāre*, a derivative of *excipere* 'to pull or tease out', from *ex-* 'out' + *capere* 'take'; the semantics of this form was thus originally "take-out/take-in meaning".[11] There may have been some influence, both in meaning and maybe in form, from other Latin words with *ex- k..p-* or *ex-p...k-*, such as *explicāre* 'to explicate' or *excerptum* '(text) extract'. Particularly relevant here is the fact that *shqip* is used, among other things, as an adverb, as in *Flas shqip!* 'Speak Albanian!'. Interestingly, it always has this form, simply *shqip*, in this adverbial use, and is never **shqipisht*, with the adverbial *-isht*; in this way, it is unlike other language-adverbs, e.g. *anglisht* '(in) English' or *turqisht* '(in) Turkish'. Thus, *shqip* is at its roots means 'clearly', with reference to speech, thus 'clear speech' i.e. 'understandable/intelligible speech',[12] and, presumably since it came to be the autonym for the language, more specifically 'my/our language/speech'. It is thus not, *sensu stricto*, an ethnic label per se, but rather an ethnolinguistic one. Its etymology and original meaning is thus still echoed in its adverbial use in the collocation *flas shqip*; the aspect of its meaning referring to clarity of speech persists in this usage.

Relatedly, though as an aside, it is possible to point to other echoes in Balkan languages of this linguistic ideology. For instance, there is a parallel in Modern Greek. The language autonym *ρωμαίικα* '(Modern) Greek', based on associations between the Eastern Orthodox (or "Holy Roman") Empire and Hellenism, while perhaps not common nowadays, nonetheless is found in the phrase *(δεν) καταλαβαίνεις ρωμαίικα* 'Do(n't) you understand what I am saying?!' (literally, "do(n't) you understand Romaic (= Greek)?", that is, "Do(n't) you understand plain language?"), equating "our" language with clarity of understanding and intelligibility.

Similarly, there are various echoes in East South Slavic, where the usual autonymic language reference involves the use of the possessive pronoun *naš* 'our'; it is the usual linguistic autonym in Macedonian and on a more limited basis in Bulgarian. In Macedonian the substantival use of the possessive pronoun *naš*, i.e. simply *naš*, means 'Macedonian language' and so also with the definite neuter plural form *našata*. Moreover, the most usual form found is the adjectival *našinski* 'ours' (= 'our language'; *našk*i also occurs) or the adverbials *po naše* (dialectal, cf. Hill 1991: 209) or *po našinski* (standard) 'in ours' (= 'in our language'), in each case thus with 'language' understood. The same is found in Bulgarian, where the expression *ponašenski* means 'in Bulgarian', though literally, "in ours".[13]

All of this taken together shows that embodied synchronically in the Albanian lexical item *shqip* are characteristics pointing to a long persistence, an echo, of a very old Indo-European linguistic ideology.

[11] Compare the use of *gather* in English for 'understand'.

[12] The verbs *shqipoj* 'to pronounce clearly' and *shqiptoj* 'to enunciate' are noteworthy here, as they refer to clarity of speech and are derivatives of *shqip*.

[13] It usually refers to dialectal or regional speech.

3. PIE ‘Language’ as Body Part / Body Part as ‘Language’

In this second case study, the focus is on the Albanian word *gjuhë*, with the dialect form *gljuhë* (e.g., in Arvanitika) meaning ‘language’ but also ‘tongue’. This convergence of meaning is found in various Indo-European languages, as given below in (2), following Buck (1949: §18.24). Although the reconstruction of the PIE form for these words is tricky due to likely taboo deformations,[14] the Latin, Germanic, Slavic, and Tocharian forms below (and others not shown here) are certainly true cognates amongst themselves in terms of form, and the Greek and the Albanian may well fit in here also; the Lithuanian form seems to belong with them too even if it has been re-shaped by association with the verb ‘lick’ (*liežiù*), as maybe also in Latin (cf. the verb *lingere*, cognate with Lithuanian *liežiù*), whereas the Hittite and Cuneiform and Hieroglyphic Luvian forms, while related, are clearly of a distinct origin.[15]

(2) Some Indo-European languages with ‘language’ = ‘tongue’

Greek	γλώσσα
Latin	*lingua* (and all over Romance)
English	*tongue* (and elsewhere in Germanic)
OCS	*języků* (and elsewhere in South Slavic, with representation in West Slavic and at least some of East Slavic (e.g. Russian))
Toch A	*käntu*
Toch B	*kantwo*
Lith	*liežuvis*
Hittite	*lāla-* ‘tongue’ but also ‘speech’, especially ‘bad speech; slander’ but not ‘language’ per se
CLuvian	*lāla/i-* ‘tongue; gossip’
HLuvian	*lala(n)ti-* ‘language’ as a derivative of ‘tongue’ (*lali-*)

Languages like those in (2) can be referred to as “tongue”-languages because of the connection between ‘language’ and ‘tongue’.

Beyond the evidence of (2), there are Indo-European languages in which the word for ‘language’ is connected to something other than ‘tongue’; such “nontongue”-languages are given in (3), again, following Buck (idem):

(3) Some Indo-European languages with ‘language’ ≠ ‘tongue’

Old Irish	*berla*, from *bherH- ‘speak’, cf. Hamp 2004 on Slavic reflexes of this, e.g. Macedonian *zbor* ‘word’ (vs. Mod Irish *teanga* ‘tongue’), or possibly metathesis from *belra* ‘lips’ (Watkins 1970a)

[14] This is not the place to rehash all of difficulties in the reconstruction of this word, see Hock (1991: 303-305) for some discussion. The PIE form may have begun simply with *d- and seems to have had a nasal and a velar or labiovelar in it, most likely with aspiration. But Hamp (p.c.) argued for initial *dl- with a sound change of *dl to *gl in Greek and Albanian, discussed briefly below. Beekes (2010: s.v.) does not connect the Greek word with the others listed here, for what it is worth.

[15] Kloekhorst (2008: 516) states that the Anatolian forms cited here point to a Proto-Anatolian form that “is likely [to be] of onomatopoetic origin”.

Lithuanian	*kalba*, from the root seen in *kalbėti* ‘speak’
Latvian	*valoda*, from the root seen in Polish *wolaç* ‘call’
Sanskrit	*bhāṣā*, from the root *bhol- seen in Serbian *brboljiti* ‘chatter’)
Ukrainian	*mova* (with cognates in West Slavic, and maybe connected to Latvian ‘tongue’ *mēle*)

Given the data in (2) and (3), a question that naturally arises is what to reconstruct on the semantic side. In particular, should PIE be seen as a “tongue” or as a “nontongue” language? As far as Albanian is concerned, this question is asking whether Albanian is archaic in this regard or instead shares in an innovation with other languages.

The widespread occurrence of ‘language’ as ‘tongue’ as indicated in (2) makes reconstructing PIE as a “tongue” language seemingly quite straightforward. Slavic would then be retentive (conservative), and the ‘tongue’ Baltic forms would presumably be historically prior to the “nontongue” Baltic forms, even if the “nontongue” forms are ousting the “tongue” forms. If the Greek and Albanian forms fit with the others in (2), then Albanian also, as well as Greek, would be retentive in this regard.

However, one cannot always reconstruct based just on the most prevalent form; the dialectological distribution of the evidence needs to be taken in to consideration, and the linguistic geography of “nontongue” Indo-European languages might suggest PIE as “nontongue”. Important here is the fact that the “nontongue” pattern occurs in peripheral (lateral) and geographically somewhat isolated areas within the Indo-European family, namely Celtic and Indo-Iranian, so that that pattern may be archaic, in line with Bartoli’s principles of areal linguistics (see Bartoli 1925: Chapter 1). The “tongue” languages would then constitute an innovative core area (with Tocharian forming part of the core here, aligning with western languages, as in other respects). Baltic and Slavic ‘tongue’ forms would then be part of the innovative core, or else, it might be argued, they could be independent innovations based on a fairly natural sort of connection.

Still, taking Baltic ‘tongue’ forms as secondary, as Buck suggests, and Slavic ‘tongue’ forms also as innovative (on which see below), then the “nontongue” status of Balto-Slavic and Indo-Iranian could accord with other ways in which the two branches have been thought to form a larger grouping within IE, namely the so-called “satem” innovations of merging velar and labiovelar stops and the fricative outcomes of the palatal stops of PIE, and the *ruki* retraction; there would be no reason to privilege the “tongue” languages as a basis for a PIE reconstruction — they could all have developed the connection on their own, just as, in this interpretation, part of Baltic did, and maybe part of Slavic.

To push this somewhat further, it might be that PIE showed ‘language’ as deriving from a verb ‘speak’, as in Sanskrit, Lithuanian, and Irish; Slavic would then be innovative, moving away from an original (Balto-Slavic) situation seen still in Baltic.[16] This situation would raise the question of how Slavic might have come to have “tongue” languages.

[16] It is interesting that the verbs used in each of those languages have cognate forms in Slavic, allowing for speculation that Slavic might have started with a word for ‘language’ like one of them.

There are a few possibilities here. First, the linkage of 'tongue' with 'language' seems to be a somewhat natural connection; besides the many Indo-European languages that show it, it is found outside of Indo-European; it occurs in Semitic, as seen in Arabic *lisan* and Hebrew *lašon*, for instance. This means in principle that any Slavic language, and any of the other languages too for that matter, could have developed this semantic convergence on its own.

However, given that at least some early Slavs were in contact with two groups of speakers in the Balkans that *do* have the tongue/language connection, and that even have it with cognate material, namely Greek and Albanian with *glōssa* /*g(l)juhë*, respectively, one has to wonder if the tongue/language connection in Slavic is due to Greek or Albanian influence, maybe a South Slavicism that filtered into the rest of Slavic or else due to contact at an early enough stage to be part of Common Slavic. It is important to note here that these 'tongue' forms *could* be cognate, if from *dlŋg^{w}h- or the like, with the development of *dl to [gl] in both; the cognacy of Latin *dulcis* 'sweet' with Greek *γλυκύς* points to that outcome for Greek, and for Albanian, the word for 'long' offers important testimony, as it is *gjatë* (dialectally, *gljatë*), where *dl- is suggested by the Greek cognate *δολιχός*.[17]

In this interpretation, then, the Albanian polysemy of *gjuhë*, as both 'tongue' and 'language', would represent an archaism, and in particular, a very persistent and long-lived aspect of the semantics of this word, dating back to PIE.

By way of concluding this case study, there is another angle on "tongue"/"nontongue" languages that links the concept to the first case study; that is, whatever the formal reconstruction might be for this word, the tongue-language polysemy, or the lack of polysemy, reflects an element of a very early linguistic/language ideology. At issue here would be that viewing 'language' as 'tongue' would mean that PIE speakers characterized language in terms of its visible means of production, whereas viewing 'language' as 'speech' or something more abstract connected with talking would entail characterizing language in terms of its most obvious product or output modality. In either case, such a characterization would be a reflection of how PIE speakers conceived of what "language" or what "a language" is. This perspective on the Albanian present-day polysemy would mean that echoes of a PIE folk taxonomy would be reverberating still in Albanian *gjuhë* and possibly in other Indo-European languages with similar semantics.

4. PIE Concern for Source of Information ("Evidentiality")

The final case-study concerns the Albanian expression *marr vesh* 'to understand; to come to an understanding'. I argue that it must be seen against a backdrop of a concern within PIE for information-source, what is generally referred to as *evidentiality*. This notion refers to a linguistic indication of the source of a speaker's information, the modality by which that information was gained, and/or the speaker's stance (i.e., attitude) towards the truth of the information.

[17] Presumably the *dl- cluster in 'long' was split up in Greek before the *dl > γλ change, by whatever sound or sequence of sounds — perhaps involving a laryngeal — would have led to the separation of the *d and the *l.

It must be admitted from the start that there is no basis for positing a grammatical evidentiality-marking system for PIE. While there are Indo-European languages with well-developed systems for marking evidentiality, such as Albanian and Macedonian, it is clear that these are relatively recent developments within those languages. Nonetheless, there are various indications amongst the Indo-European languages of information-source mattering in some way or another.

For one thing, there is a relationship between the meanings 'know' and 'see' within and across various languages. For instance, the root *k^{w}eyt-, glossed in Rix (2001) as 'bemerken, erkennen' ('notice, recognize'), shows the meanings in (4):

(4) Meanings of *k^{w}eyt-
- 'recognize, realize' (as in Avestan *cit-*)
- 'count, honor, read' (as in Slavic *čit-*)
- 'see' (as in the Sanskrit derivative *citana-* 'coming into appearance')

Thus there are elements of both seeing and knowing in the cognate forms for this root across the family, so that one might speculate that this root was originally 'know' through visual evidence, which would make it especially appropriate for the later meaning 'read' in Slavic since sight is involved in reading. And, in the case of the root *weyd-, the meaning 'see' is evident in the Greek aorist *εἶδον* 'saw' and the meaning 'know' in the perfect *οἶδα* 'I know', a form that has present reference, as also in the exactly equatable Gothic *wait* 'I know' and Sanskrit *veda* 'I know'), a grammatically based distribution which is usually explained as 'to have seen' something (perfect) implying that one 'knows' it (in the present). Moreover, though, 'know' and 'see' are distributed across the languages with this root in ways that are not always connected to verbal tense, as in Greek. Bearing in mind that other metaphors apparently were involved in the development of 'know' meanings within Indo-European — e.g. Latin *sciō* / Hittite *sekk-*/*sakk-* 'know' are possibly from a root *sekH- (Rix 2001: 524), originally meaning 'cut; distinguish' (seen in Latin *secō* 'cut; mow') — the connections between 'see' and 'know', even if grammatically motivated in some cases, are suggestive of an interest on the part of PIE speakers in the modality by which knowledge is gained.

Furthermore, there is evidence of a cultural concern for knowledge-source and veracity in various forms that the root *H$_1$es- 'be' takes. For instance, within the context of Indo-European legal language (cf. Watkins 1967, 1970b, 1987), derivatives of *H$_1$es- come to have meanings tied to matters of evidence (in a legal sense), especially Sanskrit *satya-* 'true; truth', Latin *sons* 'guilty', Old Icelandic *sannr* 'true; guilty', Hittite *asan* '(it) is (so)' (in public confession); these forms can be taken to mean that 'be', at least in legal language, could mean 'must be' or 'be evident', with 'truth' as one side of what the evidence shows things to be and 'guilty' as the other (cf. Benveniste 1960 on 'be' as originally 'really, actually be, exist').

In this regard, an Indic distinction seems relevant here, namely the difference between *śruti-* and *smṛti-* as two types of knowledge, gained in different ways. *śruti-* is a derivative of the root *śru-* 'to hear' and *smṛti-* is a derivative of the root *smṛ-* 'to remember'. The distinction is described by Monier-Williams (1899) in his account of *śruti* (s.v.) and he defines *śruti* as "sacred knowledge orally [and thus aurally/BDJ] transmitted by the Brāhmans from generation to generation ... and so differing from *smṛti-* or what is remembered and handed down in writing by human authors". Thus the

distinction is roughly ‘authoritative knowledge that has been heard and taken in that way’ versus ‘authoritative knowledge that has been handed down in other ways’. This distinction can therefore be seen as a further indication that source of knowledge was culturally significant, and if so for the ancient Indo-Aryans, perhaps so too for PIE speakers.

Finally, then, within the scope of a concern for evidentiality and knowledge source, we can examine the Albanian idiom *marr vesh*, meaning ‘understand’. It is a combination of *marr* ‘take’ and *vesh*, the word for ‘ear’, so that it is literally “take ear”. As such, against the backdrop of suggestive evidence for a concern for information-source in PIE, *marr vesh* would seem to show a modern-day echo — a persistence — of a more ancient importance placed on ‘hearing’ as the source for knowledge, in line with the Indic distinction between *śruti-* and *smṛti-*, meaning in essence that heard knowledge in this cultural context is the key to (true) understanding.

5. Concluding Remarks

From a methodological standpoint, the fact that aspects of meaning can persist in traces and only in certain uses means that it is not enough in studying semantic change to just go on dictionary definitions; rather, it is important to consider as full a range of uses as possible for any item under consideration. Moreover, from an Indo-European and Albanological perspective, these echoes confirm that there is likely to be a greater Indo-European component in Albanian than is usually thought, even if evident just in traces and detectable only with some degree of digging. The nuggets one finds when digging can make the exercise particularly worthwhile.

References

Baldi, P. 1983. *An Introduction to the Indo-European Languages*. Carbondale: Southern Illinois University Press.

Bartoli, M. 1925. *Introduzione alla Neolinguistica. Principi—Scopi—Metodi*. Modena: L.S. Olschki.

Beekes, R. 2010. *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden: Brill.

Benveniste, É. 1960. *Etre* et *avoir* dans leur function linguistique. *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 55.114ff. (reprinted in *Problèmes de linguistique générale* I: 187-207 (Paris: Gallimard)).

Buck, C.D. 1949. *A dictionary of selected synonyms in the principal Indo-European languages: A Contribution to the History of Ideas*. Chicago: University of Chicago Press (reprinted in paperback, 1987).

Cardona, G. 1990. *On Attitudes towards Language in Ancient India*. (Sino-Platonic Papers 15.) Philadelphia: University of Pennsylvania.

Colvin, S. 1999. *Dialect in Aristophanes: the Politics of Language in Ancient Greek Literature*. Oxford: Oxford University Press.

Fortson, B.W. IV. 2010. *Indo-European Language and Culture. An Introduction* (2nd ed.). Chichester: Wiley-Blackwell.

Hamp, E.P. 1999. *Lectures on the Albanian Language: History and Dialectology*. The Ohio State University, November 29-December 4.

Hamp, E.P. 2004. Збор ‘word’: An Un/Misrecognised Indo-European Root in Slavic. Macedonian Studies. In B.D. Joseph & M.A. Johnson (eds.), *Papers from the 5th International Macedonian-North American Conference on Macedonian Studies 1-4 May 2003 at The Ohio*

State University (*Ohio State Working Papers in Slavic Studies* 4). Columbus: The Ohio State University Department of Slavic and East European Languages and Literatures, 103-106.

Hill, P. 1991. *The Dialect of Gorno Kalenik*. Columbus: Slavica.

Hock, H.H. 1991. *Principles of Historical Linguistics* (2nd ed.). Berlin: Mouton de Gruyter.

Hopper, P. 1991. On some principles of grammaticization. In E.C. Traugott & B. Heine (eds.), *Approaches to Grammaticalization*. Amsterdam: John Benjamins, Vol. I: 17–36.

Joseph, B.D. 2003. Evidentiality in Proto-Indo-European? Building a Case. In K. Jones-Bley, M. Huld, A. Della Volpe, & M. Robbins Dexter (eds.) (Journal of Indo-European Studies Monograph Series, No. 47) *Proceedings of the Fourteenth Annual UCLA Indo-European Conference (Los Angeles, November 8-9, 2002)*. Washington, DC: Institute for the Study of Man, 96-111.

Joseph, B.D. 2005a. Preliminary thoughts on Proto-Indo-European language ideology. *Paper presented at 2nd Martin Luther King Day Symposium on Linguistics: Studies in Ancient Indo-European Languages*, Ohio State University, Columbus OH, 17 January 2005.

Joseph, B.D. 2005b. 'Tongue' and 'nontongue' Indo-European Languages: Where Slavic Fits in. *Paper presented at Midwest Slavic Conference*, Columbus OH, 5 March 2005.

Joseph, B.D. 2005c. More Balkan Archaisms: Grammar, Phraseology, and Proto-Indo-European Language Ideology. *Paper presented at 24th Annual East Coast Indo-European Conference (ECIEC)*, University of California, Berkeley, 3 June 2005.

Joseph, B.D. 2010. Arkaizmat semantikë të Shqipes ['Semantic Archaisms of Albanian']. In *Seminari ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare* 28/2.159-160 (Universiteti i Prishtinës, Fakulteti i Filologjisë).

Joseph, B.D. To appear. Here's to a Long Life! Further Echoes of Indo-European Semantics in Albanian. To appear in *Variation and Contact in the Ancient Indo-European languages: between Linguistics and Philology.*

Kloekhorst, A. 2008. *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*. Leiden: Brill.

Lloshi, X. 1999. Albanian. In U. Hinrichs (eds.), *Handbuch der Südosteuropa-Linguistik*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 277-300.

Meyer, G. 1891. *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*. Strassburg: Trübner.

Monier-Williams, Sir Monier. 1899. *Sanskrit-English Dictionary*. Reprinted (1976), New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers.

Rix, H. 2001. *LIV. Lexikon der indogermanischen Verben*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag.

Silverstein, M. 1979. Language Structure and Linguistic Ideology. In P.R. Clyne, W.F. Hanks & C.L. Hofbauer (eds.), *The Elements: A Parasession on Linguistic Units*. Chicago: Chicago Linguistic Society, 193–247.

Watkins, C. 1967. Latin sons. In W.W. Arndt, P.W. Jr. Brosman, F.E. Coenen & W.P. Friedrich (eds.), *Studies in Historical Linguistics in Honor of George Sherman Lane*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 186-194.

Watkins, C. 1970a. Language of Gods and Language of Men: Remarks on Some Indo-European Metalinguistic Traditions. In J. Puhvel (eds.), *Myth and Law among the Indo-Europeans. Studies in Indo-European Comparative Mythology*. Berkeley: University of California Press, 1-17.

Watkins, C. 1970b. Studies in Indo-European legal language, institutions, and mythology. In G. Cardona, H. Hoenigswald & A. Senn (eds.), *Indo-European and Indo-Europeans*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 321-354.

Watkins, C. 1987. 'In the interstices of procedure': Indo-European legal language and comparative law. In W. Meid (eds.), *Studien zum indogermanischen Wortschatz*. Innsbruck: Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 305-314.

Azov Greek in a typological perspective

Maxim Kisilier
Saint-Petersburg University, Institute for Linguistic Studies RAS

Abstract

Greek settlers came to the Azov Sea region from the Crimea in the late 18th century. They founded the city of Mariupol and numerous villages around it. In the Crimea, urban Greeks spoke Greek-Tatar (so-called Urum), a dialect of Crimean Tatar, while Greeks from the villages could speak both Urum and their native Greek dialect *Ruméjka*. There were Urum and *Ruméjka* speakers among the migrants to the Azov Sea region. It seems that they never lived together in the Crimea, and they kept this tradition after they moved to the Azov Sea as well.

Greek dialect of the Azov Sea region (*Ruméjka* or Azov Greek) gathered much attention both from Russian/Soviet and European (mostly German and Greek) scholars. Perhaps, the most discussed problem was the origin of *Ruméjka*. There are two well-known hypotheses that usually migrate from paper to paper when *Ruméjka* is mentioned: this dialect is considered either a Pontic or a Northern Greek one.

The main goal of this paper is to demonstrate that *Ruméjka* should be described from a typological point of view and may be easily compared with other Modern Greek dialects. There is no doubt that Azov Greek will provide valuable information for linguistic cartography and classification of Modern Greek dialects. This paper is based on field research data which were collected in various Greek-speaking villages around the city of Mariupol (Ukraine) in 2003–2005.

Keywords: Modern Greek dialects, Azov Greek, *Ruméjka*, dialect enclaves, dialect classifications

1. Preliminary remarks

Modern Greek dialectology is a relatively new domain. It appeared in the 19th century mostly as an attempt to find Ancient Greek features in Modern Greek dialects[1] and analysis of these features seems to be relevant even today (Tzitzilis 2013). However, the most important task of the Modern Greek dialectology is typological and comparative study of the dialects. Although this task was thoroughly discussed and multiple approaches were proposed especially during the last 50 years (cf. Newton 1972; Kontosopoulos 2001; Trudgill 2003; Ralli 2006), and even new digital technologies were successfully implemented (Ralli 2015), we still lack reliable data on many dialects and believe some old ideas (false or not) that are constantly repeated from paper to paper without any serious attempt to reassess them. This is true both for certain dialects inside Greece like Tsakonian, for example, which is traditionally described as a totally unique dialect, and for some Modern Greek dialects outside Greece.

[1] According to a witty remark by Evangelinus Sophocles (1860: 299), "Now whenever a classical scholar goes to Greece to find Dorians and Ionians, it is ten to one but that he succeeds in finding Dorians and Ionians. <…> He lays much stress upon coincidences, but disregards differences".

In this article I intend to describe several features in Azov Greek by means of the criteria that are generally used to classify Modern Greek dialects. Besides, I am going to provide general information on Azov Greek and its subdialectal varieties. This paper is based on the fieldwork data from the expeditions of 2003–2005 organized by Saint-Petersburg University (for most important results of this research cf. Kisilier (ed.) 2009).

2. General information

2.1 Speakers of Azov Greek

Azov Greek is one of the dialectal varieties of Modern Greek spoken in several villages (probably 17) around Mariupol (Donetsk region, Ukraine). Before the 1780s, the speakers of the dialect lived in the Crimea. We do not have any safe information about their origin. Probably, some of the Crimean Greeks could be descendants of the first Ancient Greek settlers, but there must have been several waves of immigration during the Middle Ages, so it is impossible to find out now which regions they came from. Evidently, still in the Crimea, appeared the ethnonym *Rúmej*(*s*). It originates from Ῥωμαῖος 'citizen of the Byzantine empire', and as a result the dialect was called *Rumέjka* (= Rum.)[2]. The both exist until today.

Due to the Tartar influence, some Crimean Greeks changed their language to Crimean Tatar and this Greek Tatar-speaking minority adopted terms *Rúmej*(*s*) and *Rumέjka* according to a Turkic pattern. Thus, emerged the ethnonym *Urum*, and subsequently Tatar Greek (the dialect of Crimean Tatar) was called *Urum* (*dili*). Urum speakers mostly lived in towns (that is why they were also known as *bazariot*, i. e. 'town dweller', cf. Rum. *bazár* 'town'). Despite the language change, Tatar-speaking Urums remained orthodox. It seems that in the Crimea, Rumeic and Urum minorities never lived together in the same villages. One could suppose that Urums in general were more cultured and educated than the Greek-speaking population of the Crimea.

Since 1774, the Crimea became Russian protectorate, and in 1783, it was added to Russia. According to the official version, Greek orthodox community of the Crimea wrote a letter to the empress Catherine the Great (1729–1796) and asked her to let them move to the area between the Dnieper and its tributaries the Samara and the Oril. Russian government was also interested in this migration, because it wanted to populate the Azov steppe and to deprive Tatars of the space for their attacks. This project was so important that from the Russian side it was controlled by the lieutenant-general Alexander Suvorov (1730–1800) who is considered the best Russian military leader. Most migrants were the youngest sons with their families who could not hope to inherit any property in the Crimea. They were both from Rumeic and Urum minorities. As in the Crimea, Greek-speaking and Tatar-speaking Greeks would not live together after they moved to the Azov Sea region. Both communities brought some Crimean toponyms with them: Yalta, Urzuf and Eski Qırım (= Staryi Krym), etc.

[2] This kind of ethnonym and language designation are typical for Greek-speaking communities. For example, speakers of Pontic in the USSR frequently called their dialect *Roméjka*, while the Greek-speaking minority of Uzungöl near Trabzon (Turkey) uses the term *Rumca* for their Pontic dialect.

Until 2014, Azov Greek was spoken in 17 villages around Mariupol. In some of them (Maloyanisol) it was widely used and one could really hope that a younger generation would speak it someday (cf. Gromova 2009). In more touristic ones (Yalta), most respondents could recall just a few separate words. The current situation in the region is unknown because of the military conflict in Donbass.

2.2 Dialect

The Greek dialect of Azov Greeks does not have a single (generally accepted) name: along with *Azov Greek* it is also known as *Greek dialect of Mariupol*, *Mariupol Greek*, *Meotian Greek*, *Crimean Greek* and *Tauro-Roumeic*.[3] In this paper, I am going to use terms *Ruméjka* as it is widely spread within the community and *Azov Greek*.

Not much is really known about the history of *Ruméjka*. The problem of its dialectal attribution will be discussed later (section 3.1), but we may be almost sure that already in the Crimea existed a kind of a Tatar-Greek bilingualism. Crimean Tatar was more prestigious, that is why Urums were always monolingual, while most Greek-speaking Greeks were bilingual because Urum (Crimean Tatar) became the language of the state, trade and communication between different local ethnic groups. After the migration to the region of Mariupol, the situation did not radically change probably for about a century, and it resulted in multiple lexical borrowings from Urum (Crimean Tatar), for example:

(1) *ajrán* ‘ayran, doogh’
burán/bran ‘storm’
vaxt ‘happiness’
ɣaríp ‘poor’
dugúf ‘war’
jardím ‘help’
kuvát/xuvát/xvat ‘strength’
xizmét ‘destiny, happiness’
d͡ʒanavár ‘wolf’

Urum influence is not found in phonetics, morphology or syntax at least in modern *Ruméjka*. It could have disappeared with the increase of the impact of Russian in the 1850s. Still, Turkic phonetic, morphological or syntactic features cannot be traced in folklore texts as well. Since the mid-1860s, there were no more classes in Greek and all schools became Russian (Animitsa & Kisilier 2009: 33). The influence of Russian appeared to be much stronger than the Urum one, although in 2004, I happened to find several old women in the village of Maloyanisol whose L1 was definitely *Ruméjka* but not Russian. One of them could not even speak Russian and hardly understood it. Recently, their appeared a new pattern to adopt Russian verbs in *Ruméjka*: verb *kámu* ‘to do’ with a Russian infinitive:

(2) *kámu ʒárit*ʲ ‘I roast’ (from Russian /ʒáritʲ/‘to roast’)
kámu t͡ʃìtátʲ ‘I read’ (from Russian /t͡ʃìtátʲ/ ‘to read’)

[3] Sometimes in Russian it is also named *él*ʲ*inskij jazík* ‘the Hellenic language’.

This pattern has become very popular because it helps to speak *Rumójka* with less Azov Greek vocabulary. However, local poets and cultured people try to avoid it in their speech.

2.2.1 Phonetics

It is not possible to provide here even a brief overview of Azov Greek phonetics, so I am going to describe only some peculiarities that are important for this paper.[4]

Probably the most typical feature of Azov Greek vowels is a high vowel loss, i. e.

(i) unstressed /i/ is deleted: *spit***ʲ** ʿhouse' *vs.* M[odern]G[reek] σπίτ**ι** /spít**i**/;
(ii) unstressed /u/ disappears: *pli* 'bird' *vs.* MG π**ου**λί /p**ou**lí/;
(iii) unstressed /e/ is raised to /i/: *p**i**ðíts* 'child, guy' *vs.* MG π**αι**δί /p**i**ðí/;
(iv) unstressed /o/ is raised to /u/: *k**u**rtsíts* 'girl' *vs.* MG κ**ο**ρίτσι /k**o**rítsi/

The loss of unstressed /u/ and the transformation of unstressed /o/ into /u/ does not happen in all subdialects (cf. 2.2.4).

Another important feature of *Rumójka* vocalism is that unlike in Standard Modern Greek, there is no glide formation, i. e. /ía/ does not turn into /já/:

(3) *pul**ía*** 'birds' *vs.* MG πουλ**ιά** /pul**ʲá**/
piðía 'children, guys' *vs.* MG παιδ**ιά** /peð**ʲá**/

This phenomenon is found in all local varieties of Azov Greek. Consonants also demonstrate some peculiarities, but here it will be important to note just one of them — the palatalization:

(4) *ma**ʃ**ér* 'knife' *vs.* MG μα**χ**αίρι /ma**x**éri/
***ʃ**umké**ʃ**u* 'winter' (adjective) *vs.* MG **χ**ειμωνιάτικος /**x**imonʲátikos/

2.2.2 Morphology

Azov Greek morphology demonstrates simplification in comparison with the Standard Modern Greek. For example, the article in plural hardly reflects the gender of the noun: ***ta** balájða* 'children' (neuter), ***ta** fíʃnis* 'cherries' (feminine), and generally there is no genitive:

	Masculine	**Feminine**
NOM	*t áθerpus* 'man'	*t arníθ* 'hen'
ACC	*tun áθerpu*	*t arníθ*

Table 1: Declension in singular

[4] For detailed analysis of Azov Greek phonetics with a relevant bibliography cf. (Nikolaenkova 2009).

Probably, it is even possible to regard the cases in *Ruméjka* not as nominative and accusative, but as direct and indirect cases (cf. Viktorova 2009: 198f). However, there are several ways to express attributive meaning if two nouns are involved, for example, by means of a preposition (5a) or adjunction (5b):[5]

(5) a. *faí* *an* *du* *kréjas*
soup with DEF meat
'meat soup'

b. *t͡sibérka* *niró*
bucket water
'bucket of water'

There also exists a special attributive form:

(6) a. *áθerp-**u*** *laxardí* (*áθerpus* 'man')
man-ATTR speech
'human speech'

b. *níxta-**s*** *pli* (*níxta* 'night')
night-ATTR bird
'night bird'

The attributive forms definitely make use of genitive flexions: *-u* in masculine (6a) and *-s* or *-as* in feminine (6b),[6] cf. Modern Greek genitives *ανθρώπ**ου*** /*anθróp**u***/ 'man' and *νύχτ**ας*** /*níxt**as***/ 'night'. It seems that only some nouns in *Ruméjka* have attributive forms.

In verb morphology, there are neither perfect nor pluperfect.[7]

2.2.3 Syntax

Azov Greek syntax in general is deeply influenced by the Russian language. Thus, the most frequent word order is SVO. Table 2 provides some quantitative data from the interviews taken in Maloyanisol in 2003.[8]

SVO	SOV	OVS	OSV	VOS	VSO	SV	VS	VO	OV
41	13	2	5	3	3	86	21	127	38

Table 2: Azov Greek word order (Kisilier 2009: 375)

[5] Examples (5) and (6) are from (Viktorova 2009: 204–205).
[6] From the point of view of the historical dialectology, it would be more correct, perhaps, to write *níxt-as*. There are other attributive flexions in *Ruméjka* as well; for a more detailed analysis cf. (Mertyris & Kisilier 2017).
[7] Current state of Azov Greek verb morphology is thoroughly described in (Kuznetsova 2009).
[8] Several interviews were published in (Kisilier (ed) 2009: 406–411).

In folklore and literary texts (created after the Soviet revolution of 1917), the situation may be completely different, but the grammar and word order of these texts were not based on contemporary Azov Greek morphological and syntactic patterns. The oldest songs belonged the tradition that already existed in the Crimea and probably was brought there from elsewhere, while the "newborn" literature in *Rumójka* either had Demotic Greek as a sample or followed the model of the Russian literature (cf. Kisilier 2017).

Like in Russian, Pro-Drop in *Rumójka* is not obligatory and the use of pronominal subject is nor emphasized:[9]

(7) ***yo*** *kamía=pa* *t͡ʃí=ðájna* *s-u* *skólʲa*
I never=EMPH NEG=went in-DEF school
'I have never gone to school'[10]

However, there is some difference between *Rumójka* and Russian. In some Azov Greek examples, verb flexions do not provide enough information on the subject:

(8) *mis* *aɣórasam* *miskárʲ* *ki* *na=tu=páɣu-**m*** *as* *spitʲ*
We bought calf and FUT=it=go-1PL.ACT in house

na=tu=páɣa-**mit͡s** as spitʲ
FUT=it=go-1PL.PASS in house
'We bought a calf, and we shall take it home. We shall take it home'

In (8), the same verb is repeated twice in the same meaning, though morphologically the first time it is active (*páɣu-**m***) and the second time it is passive (*páɣa-**mit͡s***). However, the form *páɣu-**m*** is treated as active plural only because of the pronominal subject mis (and verb *aɣórasam*). Otherwise, one could understand it as singular passive (1 person). Thus, Pro-Drop in *Rumójka* is possible only if any element in the phrase indicates the subject along with the verb flexion, like *mas* 'us' in (9):

(9) *íðam* *tun* *aplóɣu=**mas***
we.saw DEF.SG.ACC RECP=us
'we saw **our**selves'

Unlike Russian, *Rumójka* has resumptive pronouns. However, they are not used the same way as in Standard Modern Greek. Analysis of their usage may be found in (Borisova 2009), but here I would like to mention just one peculiarity. In Standard Modern Greek, a clitic pronoun may refer to a stressed pronoun and it provides extra emphasis to a non-clitic pronominal object:

(10) ***εσένα*** *δεν **σου** άξιζε αγάπη*
eséna ðen=**su**=áksize aɣápi

[9] Analysis of the same interviews of 2003 demonstrates that pronominal subject is used 189 times and omitted only in 40 examples (Kisilier 2009: 378).
[10] The particle *pa* is not described here. Some information on its semantics and usage is available in (Kisilier 2009: 385–388).

you.NNOM NEG=you.GEN=deserved love
'you did not deserve love'

In *Rumójka*, two clitic pronouns may be used instead:

(11) ***mas***=*lúzni*=***mas***
us=they.bathe=us
'they are bathing us'

I believe that examples like (11) show that

(i) semantic and morphological difference between strong and clitic pronouns is disappearing;
(ii) pronominal resumption in *Rumójka* has nothing to do with emphasis.

Another special feature of *Rumójka* also deals with pronominal syntax. Clitic pronouns mostly follow the verb and even finite forms:[11]

(12) *éklepsʲis*=***mi***
you.stole=me
'you have stolen **me**'

However, *Rumójka* tends to create clitic clusters, i. e. if there is any modal particle in front of the verb, it always attracts a clitic pronoun to an adjacent position:

(13) **na=mi=ta**=xánu
SBJV=NEG=it.PL=lose
'…so that I would not lose them'

2.2.4 Subdialectal variation

First serious linguistic descriptions of *Rumójka* (Sokolov 1930: 63–64; Spiridonov 1930: 176) distinguish five local varieties on the basis of their difference from Demotic Greek. These subdialects differ in vocabulary, phonetics and morphology, for example:

(i) lexical: negator *ðen* (cf. MG *δεν /ðen/*) is used in Urzuf, Yalta and Sartana, while *t͡ʃi* (< A[ncient]G[reek] *οὐκ /uk/*) in Maloyanisol; *ðu* 'see' (cf. MG *δω /ðo/*) in Sartana *vs. ðranú* in Maloyanisol; *iraníðʲ* 'crane' in Sartana *vs. xaz* in Cherdakli
(ii) loss of unstressed /u/: *ʃum**u**kéʃu* 'winter' (adjective) in Sartana *vs. ʃumkéʃu* in Maloyanisol
(iii) morphological: verb flexions *lust**ún*** 'they bathe' in Sartana *vs. lúʃkni* in Maloyanisol

[11] According to the quantitative data from the interviews of 2003, clitic pronoun precedes the verb 23 times, but follows 50 (Kisilier 2009: 375).

A more detailed analysis shows that some local variants can be discovered within one subdialect. Thus, the subdialect of Malayanisol (or *Xaraxlótku* in *Ruméjka*[12]) is spoken in the villages Maloyanisol and Cherdakli, but some phonetic features in the both villages are not the same: ***tk****an* 'shop' in Maloyanisol *vs.* ***t͡ʃ****an* in Cherdakli (with palatalization). Unfortunately, these varieties are not described well enough, so it is difficult to decide whether the current classification of Azov Greek subdialects should be reassessed.

3. Azov Greek and Modern Greek dialectology

3.1 Theories about the origin of Azov Greek

In his famous description of the dialect of Lesbos, Paul Kretschmer (1905: 18) suddenly mentioned Azov Greek. He supposed that Azov Greek was either one of Pontic or one of Northern dialects. Both hypotheses may have their pros and cons.

3.1.1 Azov Greek and Pontic

Kretschmer believed that *Ruméjka* could be a Pontic dialect because the both have palatalization:

(14) Pontic ***ʃ****er* 'hand'[13] *vs.* MG ***χ****έρι /****x****éri*/, cf. (4)

One could add other Pontic phonetic peculiarities that are relevant for Azov Greek:

(i) absence of glide formation in /ía/ (≯ /já/): *karð****ía*** 'heart', cf. (3)
(ii) loss of unstressed /u/ and /i/: *γráftne* 'they write' (Eloeva 2004: 82) *vs.* MG γράφ**ου**ν /γráf**u**n/ and *ʃer vs.* MG χέρ**ι** /xér**i**/ cf. 2.2.1

Pontic origin of Azov Greek was also discussed in (Symeonidis & Tompaidis 1999: 133–139). This paper provides the whole list of common features between Pontic and Ruméjka, like verb flexions, negations, particles, prepositions, vocabulary and even multiple expressions. Although this hypothesis seems very attractive, it has several counterpoints. For example:

(i) Pontic has /e/ that derives from AG /e:/ (η): ***é****ton* 'he was' *vs.* ***í****tun* in *Ruméjka*
(ii) Pontic preserves AG /-n/: *ðéndro****n*** 'tree' *vs. ðéndro* in *Ruméjka*
(iii) in Pontic 'what' is *ndo*, while in *Ruméjka* 'what' is *ti*, cf. 3.2

[12] In *Ruméjka*, village Maloyanisol is called *Xaráxla*.
[13] Pontic examples without bibliographical references are taken from the archive of the Hellenic institute in St. Petersburg (http://hellenicinstitute.ru). These data were collected in 1989–1995 by Fatima Eloeva in Georgia and in Pontic community in Leningrad/St. Petersburg, in 2014 by Vladimir Panov in Adygea (Russia), and in 2016 by Maxim Kisilier in Athens.

(iv) in Pontic objective clitic pronoun can only follow the verb: *a=traγuðó=**se*** <FUT=I.sing=you.ACC> 'I shall sing **you**', while in *Rumójka* in some certain prosodic environment it may precede the verb, cf. |(13)

It seems that *Rumójka* could be in contact with Pontic, because in 1826, Greeks from Asia Minor came to the region and settled in the village Anadol (Animitsa & Kisilier 2009: 31).

3.1.2 Azov Greek and Northern Greek dialects[14]

The main reason to regard *Rumójka* as a Northern Greek dialect is a high vowel loss which is generally considered the most famous peculiarity of Northern Greek dialects, cf. 2.2.1:

(15) a. *kti* 'box' *vs.* MG κ**ου**τί /k**u**tí/
b. *pθar* 'jug' *vs.* MG π**ι**θάρ**ι** /p**i**θár**i**/
c. *fén**iti*** 'it seems' *vs.* MG φαίν**ετα**ι /fén**ete**/
d. *k**u**tópl**u*** 'hen' *vs.* MG κ**ο**τόπ**ουλο** /k**o**tóp**u**l**o**/

Besides, both in *Rumójka* (16a) and Northern Greek (16b), genitive is not used for indirect object:

(16) a. *γo* *ípa=**tun***
I told=he.ACC
'I told **him**'
b. *ána* ***tin**=ípi* ***tin*** ***mitér-a**=tis*
Ann she.ACC=told DEF.ACC.SG mother-NGEN.SG=her
'Ann told her **mother**'

However, it seems that Northern Greek makes much wider use of genitive than *Rumójka,* cf. (6):

(17) *piðí* *ðéka* ***xrun-ón***
child ten year-GEN.PL
'10-year-old child'

Unlike *Rumójka*, cf. (12), clitic object pronoun in Northern Greek is placed according the same pattern as in Standard Modern Greek, i. e. it precedes finite verb forms:

(18) *o* *pétrus* ***ti**=lipáti*
DEF.M.SG Peter she.ACC=feels.sorry
'Peter feels sorry **for her**'

[14] Examples from Northern Greek are taken from the archive of the Minor Dialect Atlas of the Balkan languages (Peter the Great Museum of Anthropology and Ethnography (the Kunstkamera), Russian Academy of Sciences). The data were collected in Eratyra (Western Macedonia, Greece) in 1998–2000 by Andrey Sobolev, Anna Borisova, Tatiana Zajkovskaya, Vitaly Zajkovskij and Yuri Lopashov.

3.2 Azov Greek and other Modern Greek dialects

Classification of Modern Greek dialects still remains a problem despite two major attempts by Brian Newton (1972) and Peter Trudgill (2003). They took into account only phonetic and phonological dialect features and did not try to classify Modern Greek dialects outside Greece and Cyprus (and partly Asia Minor). Nikos Kontosopoulos (2001) and Angella Ralli (2006) made an important effort to expand the list of dialects involved into classification and to use morphological, morphosyntactic and syntactic parameters as well. There is still a long way to go and to implement modern technologies like interdialectal databases (Ralli 2015) and dialect corpora (Arkhangelskiy, Kisilier & Plungian 2018), but even now it is possible to sort out a range of criteria which cover phenomena from different linguistic levels in order to compare several dialects or groups of dialects. For the present study, I have chosen 14 dialectal features from phonetics, morphology/morphosyntax, syntax and vocabulary:

(i) high vowel loss, cf. 2.2.1 and (15);
(ii) geminate consonants: *γrá**mm**a* ‘letter’ (Southeastern dialects) *vs.* *γrá**m**a* (*Ruméjka*);
(iii) glide formation /ía/ > /já/, cf. (3) and 3.1.1;
(iv) preservation of Ancient Greek /e/ (< /e:/), cf. 3.1.1;
(v) loss of intervocalic /-v-/, /-ð-/, /-γ-/: *láin* ‘oil’ (Southeastern dialects) *vs.* *la**ð**ʲ* (*Ruméjka*), *fóos* ‘fear’ (Southeastern dialects) *vs.* *fó**v**us* (*Ruméjka*), *máos* ‘magician’ *vs.* *má**γ**us* (*Ruméjka*);
(vi) final /-n/ retention, cf. 3.1.1;
(vii) dissimilation of a fricative and a plosive: *a**vg**ón* ‘egg’ (Southeastern dialects) *vs.* *a**vγ**ó* (*Ruméjka*);
(viii) epenthesis of /γ/ in verbs that end with -εύω /-évo/: *ðulév**γ**o* ‘to work’ (Southeastern dialects) *vs.* *ðulévu* (*Ruméjka*);
(ix) palatalization, cf. (4) and (14);
(x) tsitakism: ***t͡s**i* ‘what’ (Tsakonian) *vs.* ***t**i* (*Ruméjka*);
(xi) interrogative pronoun ‘what’, cf. 3.1.1;
(xii) use of accusative instead of genitive, cf. (16);
(xiii) clitic pronoun usually follows the verb, cf. (12), 3.1.1;
(xiv) preposition of a clitic pronoun is caused by prosodic environment, cf. (13)

These features proved to be the most reliable, because they can be supported with relevant examples from several dialects or groups of dialects, cf. Table 3:

	Azov Greek	Peloponnes.-Ionian	Northern Greek	Old Athenian	Cretan	Southeastern	Tsakonian	Cappadocian	Griko	Pontic
High vowel loss	+	–	+	–	–	–	–	+/–	+/–	+/–
Geminate consonants	–	–	–	–	–	+	–	–	+	–
/ía/ > /já/	–	+	+	–	+	+	+	+	+/–	–
AG /e/	–	–	–	–	–	–	+	–	–	+
Loss of intervocalic /-v-/, /-ð-/, /-γ-/	–	–	–	–	–	+	–	?	?	–
Final /-n/	–	–	–	–	–	+	–	+	+/–	+
/vγ/ > /vg/	–	–	–	–	–?	+	–	?	?	–
Epenthesis of /γ/ in /évo/	–	–	–/+	–/+	+	+	–	+/–	–	+
Palatalization	–	+/–	+	+	+	+	–?	+		+
Tsitakism	–	–	–/+	+	+	+	+	–	+	+/–
'what' is *ti*	+	+	+	+	–	–	+	+?	+	–
Accusative instead of genitive	+	–	+	–/+	–	–	+/–	+	–	+
Clitic pronoun usually follows the verb	+	–	–	–	+?	+	–	+	–	+
Preposition of a clitic pronoun is caused by prosody	+	–	–	–	+?	+	–	+	–	–

Table 3: Azov Greek and Modern Greek dialects

Table 3 shows that *Rumójka* has multiple common features not only with Northern Greek and Pontic, but with other Modern Greek dialects as well. Syntactically and prosodically, it is very close to Cappadocian. There are also enough similarities with Cretan. According to Tatiana Chernysheva (1958: 3), Greeks in the village Yalta used to say:

(19) *lej* *kritiká*
he.speaks Cretan

when they meant that someone was speaking *Rumójka*, but certainly this fact should be treated as a serious indication of the Cretan origin of Azov Greek.

4. Concluding Remarks

There is no doubt that Azov Greek is one of the Modern Greek dialects. Although for several centuries it existed as an enclave language in contact at first with Crimean Tatar and then with Russian, the impact of these languages is not so strong as one could have expected. Unfortunately, the present state of historical Greek dialectology does not make it possible to find out the origin of *Rumějka.* So, we have just to content with several hypotheses, and neither of them cannot by fully accepted. However, for a typological study in the frame of a synchronic approach the origin of Azov Greek does not seem so important. The comparison of *Rumějka* with other Modern Greek dialects demonstrates that (almost?) all Azov Greek particularities have parallels elsewhere in Greek-speaking world. Moreover, it becomes evident that modern *Rumějka* should not be included in any of currently known groups of Modern Greek dialects. On the basis of my research, I am inclined to support the opinion of the Soviet linguists (Sergievskij 1934: 585; Beletskij 1969: 13) who suggested that *Rumějka* should be treated as special unit among other Modern Greek dialects. I think we may consider it a mixed-type dialect. However, it requires a more thorough and more detailed comparative analysis.

Acknowledgements

The research was supported by Russian Science Foundation, project No. 15-18-00062 “The formation of culture in diaspora: the cases of Jewish, Armenian and Greek diasporas”.

References

Animitsa, G.A. & M.L. Kisilier. 2009. Istorija urumeev. Hronologija osnovnyh sobytij (1771–2003) [Urumeic history. Chronology of main events (1771–2003)]. Chapter 1. In M. L. Кисилиер (ed.), *Lingvisticheskaja i etnokul’turnaja situatsija v grecheskih selah Priazov’ja. Po materialam ekspeditsij 2001–2004 godov* [*Language and ethno-cultural situation in Greek villages of Azov region. Field research data collected in 2001–2004*]. Saint-Petersburg: Aletheia, 25–64.

Arkhangelskiy, T., M. Kisilier & V. Plungian. 2018. Ilektroniko soma keimenon tis Tsakonikis dialektou: Ti einai kai giati hreiazetai [Language corpus of Tsakonian dialect: What it is and what it is used for]. *Xronika ton Tsakonon* [*Tsakonian chronicles*] 23 (1/2), 89–93.

Beletskij, A.A. 1969. Grecheskie dialekty jugo-vostoka Ukrainy i problema ih jazyka i pis’mennosti [Greek dialects of South-East Ukraine and the problem of their language and alphabet]. *Uchenye zapiski LGU* [*Memoirs of Leningrad State University*] 343 (*Seria filologicheskih nauk* [*Series of Philology*] 73), 5–15.

Borisova, A.B. 2009. Mestoimennyj povtor dopolnenija [Clitic doubling]. Chapter 13. In M.L. Кисилиер (ed.), *Lingvisticheskaja i etnokul’turnaja situatsija v grecheskih selah Priazov’ja. Po materialam ekspeditsij 2001–2004 godov* [*Language and ethno-cultural situation in Greek villages of Azov region. Field research data collected in 2001–2004*]. Saint-Petersburg: Aletheia, 394-402.

Chernysheva, T.N. 1958. *Novogrecheskij govor sel Primorskogo (Urzufa) i Jalty, Pervomajskogo rajona, Stalinskoj oblasti (Istoricheskij ocherk i morphologija glagola)* [*Modern Greek dialect of the villages Promorskoe (Urzuf) and Yalta in Pervomaïsky district of the Stalin region (Historical outline and verb morphology)*]. Kiev: Taras Shevchenko State University of Kiev Publishers.

Eloeva, F.A. 2004. *Pontijskij dialect v sinhronii i diahronii* [*Pontic dialect in synchrony and diachrony*]. Saint-Petersburg: Saint-Petersburg State University.

Gromova, A.D. 2009. Rumejskij jazyk: ot 4 do 14 [*Rumójka*: from 4 to 14]. Chapter 5. In M.L. Кисилиер (ed.), *Lingvisticheskaja i etnokul'turnaja situatsija v grecheskih selah Priazov'ja. Po materialam ekspeditsij 2001–2004 godov* [*Language and ethno-cultural situation in Greek villages of Azov region. Field research data collected in 2001–2004*]. Saint-Petersburg: Aletheia, 113–133.

Kisilier, M.L. 2017. Folklore, literature and identity, or once more about Azov Greeks. *Judaica Petropolitana* 8: 83–97.

Kisilier, M.L. (ed.). 2009. *Lingvisticheskaja i etnokul'turnaja situatsija v grecheskih selah Priazov'ja. Po materialam ekspeditsij 2001–2004 godov* [*Language and ethno-cultural situation in Greek villages of Azov region. Field research data collected in 2001–2004*]. Saint-Petersburg: Aletheia.

Kisilier, M.L. 2009. Porjadok slov [Word-order]. Chapter 12. In M. L. Кисилиер (ed.), *Lingvisticheskaja i etnokul'turnaja situatsija v grecheskih selah Priazov'ja. Po materialam ekspeditsij 2001–2004 godov* [*Language and ethno-cultural situation in Greek villages of Azov region. Field research data collected in 2001–2004*]. Saint-Petersburg: Aletheia, 374–393.

Kontosopoulos, N.G. 2001. *Dialiktoi kai idiomata tis Neas Ellinikis* [*Dialects and idioms of Modern Greek*]. Athens: Ekdoseis Grigori.

Kretschmer, P. 1905. *Der heutige lesbische Dialect verglichen mit den übrigen nordgriechischen Mundarten*. Wien: Alfred Holder.

Kuznetsova, N.V. 2009. Morphologija glagola v rumejskom jazyke [Verb morphology in *Rumójka*]. Chapter 10. In M. L. Кисилиер (ed.), *Lingvisticheskaja i etnokul'turnaja situatsija v grecheskih selah Priazov'ja. Po materialam ekspeditsij 2001–2004 godov* [*Language and ethno-cultural situation in Greek villages of Azov region. Field research data collected in 2001–2004*]. Saint-Petersburg: Aletheia.

Mertyris, D. & M.L. Kisilier. 2017. I geniki sti marioupolitiki dialekto: diatirisi kaj apolja [Genitive in the dialect of Mariupol: perseverance and loss]. *Meletes gia tin elliniki glossa* [*Studies in Greek Linguistics*] 37: 465–476.

Newton, B. 1972. *The generative interpretation of dialect. A study of Modern Greek phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Nikolaenkova, O.N. 2009. Foneticheskie osobennosti (na materiale pervichnogo analiza sistemy fonem malojanisol'skogo dialekta [Phonetic peculiarities (based on the primary analysis of the phonetic system in the subdialect of Maloyanisol)]. Chapter 7. In M. L. Кисилиер (ed.), *Lingvisticheskaja i etnokul'turnaja situatsija v grecheskih selah Priazov'ja. Po materialam ekspeditsij 2001–2004 godov* [*Language and ethno-cultural situation in Greek villages of Azov region. Field research data collected in 2001–2004*]. Saint-Petersburg: Aletheia, 163–192.

Ralli, A. (ed.). 2015. *Programma THALIS: Pontos, Kappadokia, Aivali: sta hnarja tis Mikrasiatikis* [*Thalis Project: Pontos, Cappadocia, Aivali: In the footsteps of Asian Minor Greek*]. Patras: Laboratory of Modern Greek Dialects.

Ralli, A. 2006. Syntactic and morphosyntactic dialectal phenomena in Modern Greek: the state of the art. *Journal of Greek Linguistics* 7: 121–159.

Sergievskij, M.V. 1934. Mariupol'skie grecheskie govory. Opyt kratkoj harakteristiki [Greek idioms of Mariupol. Attempt of a brief overview]. *Izvestija AN SSSR. Otdelenie obschestvennyh nauk* [*Bulletin of the Soviet Academy of Sciences. Department of Social Sciences*] 7: 533–587.

Sokolov, I.I. 1930. O jazyke Mariupolskogo i Stalinskogo okrugov [About the language of Mariupol and Stalin regions]. *Jazyk i literatura* [*Language and Literature*] 6: 49–67.

Sophocles, E.A. 1860. Four hundred and ninety-ninth meeting. October 8, 1861. Monthly meeting. Remarks on the dialect of Tzakoniá. *Proceedings of the American Academy of Arts and Sciences* 5: 296–313.

Spiridonov, D. 1930. Istorichnii interes vivchennja govirok marijupilskih grekiv [Historical interest of research of Mariupol Greeks' idioms]. *Shidnij svit* [*Oriental World*] 12(3): 171–181.

Symeonidis, Ch.P. & D. Tompaidis. 1999. *I simerini Elliniki dialektos tis Oukranias (periohis Marioupolis)* [*Modern Greek dialect of the Ukraine (Mariupol region)*]. Athens: Epitropi pontiakon meleton.

Trudgill, P. 2003. Modern Greek dialects. A preliminary classification. *Journal of Greek Linguistics* 4: 45–64.

Tzitzilis, Ch. 2013. Archaisms in Modern dialects. In K. G. Giannakis, V. Bubenik, E. Crespo, Ch. Golston, A. Lianeri, S. Luraghi & S. Matthaios (eds.), *Encyclopedia of Ancient Greek language and linguistics*. http://dx.doi.org/10.1163/2214-448X_eagll_COM_00000034 (accessed 13.07.2016).

Viktorova, K.V. 2009. Imennaja Sistema [Nominal system]. Chapter 8. In M. L. Кисилиер (ed.), *Lingvisticheskaja i etnokul'turnaja situatsija v grecheskih selah Priazov'ja. Po materialam ekspeditsij 2001–2004 godov* [*Language and ethno-cultural situation in Greek villages of Azov region. Field research data collected in 2001–2004*]. Saint-Petersburg: Aletheia, 193-205.

Διαλεκτικά στερεότυπα στο λόγο των Ελλήνων του Καναδά

Panayiotis A. Pappas
Simon Fraser University

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη εξετάζει το πρότυπο χρήσης δυο στιγματισμένων γλωσσολογικών στερεότυπων στο λόγο Ελλήνων που μετανάστευσαν στον Καναδά την περίοδο 1945-1975. Τα γλωσσικά δεδομένα της έρευνάς μας προέρχονται από ένα υλικό προφορικού λόγου που συνίσταται σε 200 περίπου ώρες συνεντεύξεων οι οποίες συνελέγησαν κατά το 2017 και 2018 στο πλαίσιο του προγράμματος *Μετανάστευση και Γλώσσα στον Καναδά: Ελληνες και Ελληνο-Καναδοί*. Το δείγμα αποτελείται από 50 ομιλητές (25 γυναίκες και 25 άντρες) οι οποίοι προέρχονται από 10 διαφορετικές διαλεκτικές περιοχές της Ελλάδας. Το πρώτο από τα δύο στιγματισμένα διαλεκτικά χαρακτηριστικά της Νέας Ελληνικής που εξετάζονται είναι η αποβολή των άτονων υψηλών φωνηέντων στις ποικιλίες της Βόρειας Ελλάδας, ενώ το δεύτερο είναι η ουρανικοποίηση των /li/ και /ni/. Η αρνητική αντιμετώπιση των δύο χαρακτηριστικών από την ευρύτερη κοινωνία διαπιστώνεται από τη χρήση τους ως κύρια δομικά συστατικά κωμικών χαρακτήρων με μεγάλη απήχηση. Όμως, ενώ η αποβολή αντιμετωπίζεται ως στερεότυπο τουλάχιστον από τα μέσα του 1950, πριν δηλαδή μεταναστεύσουν οι ομιλητές μας, η ουρανικοποίηση στιγματίστηκε ευρέως από το 2000 και μετά. Η ανάλυση των δεδομένων υποδεικνύει ότι οι ομιλητές αποφεύγουν σχεδόν εξ' ολοκλήρου την αποβολή των άτονων υψηλών φωνηέντων. Από την άλλη, η ουρανικοποίηση των /li/ και /ni/ χαρακτηρίζεται από έντονη διαφοροποίηση με βάση τη γεωγραφική κατανομή, καθώς 26 ομιλητές χρησιμοποιούν την ουρανική πραγμάτωση, 12, την ουρανικοποιημένη, και 12 τη φατνιακή. Η διαφορά αυτή στη χρήση των δυο στερεότυπων χαρακτηριστικών εξηγείται με βάση το χρόνο ανάδειξής τους. Οι ομιλητές αποφεύγουν την αποβολή αλλά όχι την ουρανικοποίηση, επειδή η πρώτη είχε ήδη αναδειχθεί ως στερεότυπο πριν μεταναστεύσουν, ενώ η δεύτερη αναδείχθηκε ως στερεότυπο περίπου 40 χρόνια αργότερα. Αν και τα αποτελέσματα της έρευνας αποτελούν μια πρώτη αποτύπωση του σχετικού υλικού που υπάρχει στη βάση δεδομένων του προγράμματος *Immigrec*, αναδεικνύουν την αξία του για την διερεύνηση και καλύτερη κατανόηση των διαλεκτικών διαφοροποιήσεων στη νέα ελληνική.

Λέξεις-κλειδιά: Ελληνικά, βορειοελληνικές διάλεκτοι, Καναδάς, στερεότυπα, αποβολή άτονων φωνηέντων, ουρανικοποίηση

1. Εισαγωγή

Η μελέτη των στερεότυπων στην κοινωνική ψυχολογία ξεκίνησε περίπου ένα αιώνα πριν, με τη μελέτη του Lippmann για την κοινή γνώμη (Lippmann 1922), και στη συνέχεια με το άρθρο των Katz & Braly (1933), στο οποίο διερευνούνται τα φυλετικά στερεότυπα 100 φοιτητών στο πανεπιστήμιο του Princeton. Παρά τις σημαντικές προόδους πολλών ερευνητών στη διαμόρφωση μιας θεωρίας για τα στερεότυπα καθώς και στην εργαλιοποίηση των τελευταίων για χρήση σε πειραματικές μελέτες, ο Stangor (2009: 2) επισημαίνει ότι στη διεθνή βιβλιογραφία έχουν διατυπωθεί δεκάδες διαφορετικοί ορισμοί. Από την άλλη πλευρά, γενική είναι η παραδοχή ότι στα

στερεότυπα συγχωνεύονται εκείνα τα χαρακτηριστικά τα οποία θεωρούνται ως τα πιο εμβληματικά για μια ομάδα ανθρώπων. Σύμφωνα με το McGarty et al. (2002: 7) «τα στερεότυπα μπορούμε να τα θεωρήσουμε ως ένα σχετικά ισχυρό σύστημα διαπλεκόμενων εννοιών οι οποίες διαμορφώνουν την αντίληψή μας για τα μέλη συγκεκριμένων ομάδων», και η ισχύ τους οφείλεται στο ότι μας επιτρέπουν να επεξεργαζόμαστε πληροφορίες γρήγορα, εστιάζοντας στην ομάδα και όχι στο άτομο.

Ο Stangor (2009: 3) αναφέρει ότι τα στερεότυπα δημιουργούνται κατά τη διαδικασία της κοινωνικής κατηγοριοποίησης και ότι τα παιδιά τα ενστερνίζονται σε νεαρή ηλικία, και κατόπιν αντιστέκονται στην αλλαγή νοοτροπίας και συμπεριφοράς. Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό των στερεότυπων είναι ότι η ισχύς τους βασίζεται στο γεγονός ότι τα αποδέχεται η πλειοψηφία των μελών μιας κοινωνικής ομάδας αλλά ταυτόχρονα παίζουν και κανονιστικό ρόλο μέσα στην ομάδα αυτή, αποκρυσταλλώνοντας τις συμπεριφορές που θεωρούνται αρμόζουσες και αναμενόμενες σε συγκεκριμένες περιστάσεις (Stangor 2009: 4). Τέλος, οι σχετικές μελέτες αναδεικνύουν ότι ο κύριος ρόλος των στερεότυπων είναι αρνητικός, έτσι ώστε η σχέση μεταξύ αρνητικών και θετικών στερεότυπων να είναι συνεπαγωγική: αν κάποιος διακατέχεται από κάποια θετικά στερεότυπα για μια ομάδα ανθρώπων, τότε θα διακατέχεται και από τα αρνητικά στερεότυπα που υπάρχουν για την ίδια ομάδα (Stangor 2009: 2).

Ο Labov (1972: 314) εισήγαγε τους όρους *γλωσσολογικό στερεότυπο*, *χαρακτηριστική μεταβλητή* και *ενδείκτης* σε μια πρώτη προσπάθεια κατηγοριοποίησης των κοινωνιογλωσσολογικών μεταβλητών. Ο καθοριστικός παράγοντας στο σύστημα του Labov είναι η αξιολογική ισχύς της κάθε μεταβλητής: οι ενδείκτες έχουν τη λιγότερη ισχύ, αφού δεν προκαλούν υφολογικές μετατοπίσεις, ενώ οι δείκτες έχουν αρκετή ισχύ ώστε να «προκαλέσουν διαρρυθμισμένες αντιδράσεις», και τα στερεότυπα είναι «χαρακτηριστικά τα οποία είναι αναγνωρισμένα και αποτιμημένα από την ευρύτερη κοινωνία». Ο Labov (1972: 314-317) επίσης επισημαίνει ότι τα γλωσσολογικά στερεότυπα χαρακτηρίζονται συνήθως, αλλά όχι πάντα, από αρνητική αξιολόγηση και εκλείπουν γρήγορα καθώς οι ομιλητές συνηθίζουν να τα αποφεύγουν στο λόγο τους. Πιο πρόσφατα, οι κατηγορίες αυτές έχουν επαναπροσδιοριστεί στο πλαίσιο της θεωρίας των πεδίων ένδειξης (Silverstein, 2003· Eckert, 2008), ώστε να υπάρχει η δυνατότητα έκφρασης περισσότερων αποχρώσεων στο ρόλο που παίζουν τα κοινωνικά νοήματα και η κοινωνική αξιολόγηση στην εξέλιξη μιας αλλαγής στη γλώσσα (βλ. Becker, 2014: 396).

Η παρούσα μελέτη διερευνά τη χρήση δύο στιγματισμένων διαλεκτικών στοιχείων της νέας ελληνικής, την αποβολή των άτονων /i/ και /u/ και την ουρανικοποίηση των /li/ και /ni/ στο λόγο Ελληνο-Καναδών που μετανάστευσαν στον Καναδά κατά τις τρεις πρώτες δεκαετίες μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Αυτή ήταν η εποχή κατά την οποία ξεκίνησε και η έντονη αστικοποίηση στην Ελλάδα, μαζί με τη συνεπακόλουθη ραγδαία επιτάχυνση της δημιουργίας μιας κοινής καθομιλουμένης, η οποία είχε ξεκινήσει ήδη από την αρχή του 20ου αιώνα (βλ. ενδεικτικά Horrocks, 2010· Mirambel, 1937· Τριανταφυλλίδης, 1936). Έτσι, η ομάδα των ομιλητών στο δείγμα μας μας δίνει τη δυνατότητα να εξετάσουμε αυτά τα δύο στερεότυπα στην απαρχή της εξέλιξής τους. Επίσης, μας επιτρέπει να διαπιστώσουμε τα αποτελέσματα της διαλεκτικής επαφής μεταξύ ομιλητών σε ένα ξενόγλωσσο περιβάλλον, όπου η επιβολή της επίσημης γλώσσας από τις κρατικές δομές είναι πολύ πιο ασθενής από ό,τι θα ήταν στην πατρίδα τους.

1.1 Αποβολή των άτονων /i/ και /u/

Το πρώτο από τα δύο στιγματισμένα διαλεκτικά χαρακτηριστικά της Νέας Ελληνικής που θα εξεταστούν είναι η αποβολή των άτονων υψηλών φωνηέντων στις ποικιλίες της Βόρειας Ελλάδας. Όπως είναι ευρέως γνωστό, στις ποικιλίες αυτές, λέξεις όπως /ˈxari/ (*χάρη*) και /kuˈti/ (*κουτί*) προφέρονται [ˈxar] και [ˈkti] αντίστοιχα. Το φαινόμενο το περιέγραψε πρώτος ο Hatzidakis (1892: 341 κ.εξ.), και αργότερα πιο εμπεριστατωμένα ο (Παπαδόπουλος, 1926), ενώ την πρώτη σύγχρονη φωνολογική ανάλυση την παρείχε ο Newton (1972: κεφ. 7). Έκτοτε έχουν δημοσιευτεί πολλές διατριβές (βλ. Τομπαΐδης, 1967· Μαργαρίτη-Ρόγκα, 1985· Κουρδής, 2007· Loukina, 2008· Τσολάκη, 2009), οι οποίες έχουν εξετάσει πολλές διαφορετικές ποικιλίες της Βόρειας Ελλάδας και έχουν αναδείξει την πολυπλοκότητα του φαινομένου, το οποίο έχει πολλές εξαιρέσεις που οφείλονται σε φωνοτακτικούς, μορφολογικούς και λεξικούς περιορισμούς. Επίσης, οι Lengeris et al. (2016: 101) υποστηρίζουν ότι είναι πολύ πιθανόν να υπάρχει μια κλίμακα αποβολής η οποία έχει δημιουργηθεί μέσω της διαλεκτικής επαφής μεταξύ βόρειων και νότιων ποικιλιών. Τέλος, ο Pappas (2017, 2018) έχει αναδείξει και την κοινωνιογλωσσολογική ποικιλότητα της αποβολής, η οποία λειτουργεί ως γλωσσολογικό στερεότυπο.

Υπάρχουν ενδείξεις ότι το συγκεκριμένο φαινόμενο έχει χρησιμοποιηθεί ως στιγματισμένο στερεότυπο των βορειοελληνικών διαλέκτων επί πέντε 10ετίες. Το καλύτερο παράδειγμα ίσως προέρχεται από το γνωστό κωμικό του '50 και του '60 Κώστα Χατζηχρήστο, του οποίου η καριέρα χτίστηκε πάνω στην αναπαράσταση χαρακτήρων από μικρές πόλεις ή χωριά της Βόρειας Ελλάδας. Οι χαρακτήρες που ενσαρκώνει χρησιμοποιούν την αποβολή αρκετά ελεύθερα, αλλά όχι πάντοτε, προσπαθώντας να εξισορροπήσουν τις ανάγκες της κωμωδίας από τη μια, και τις ανάγκες κατανόησης από το μη διαλεκτόφωνο κοινό του από την άλλη. Οι δύο πιο εμβληματικοί χαρακτήρες είναι αυτοί του Ζήκου στην ταινία *Της Κακομοίρας* και του Θύμιου στην ταινία *Ο Θύμιος τα ᾽χει 400* (και τις «συνέχειές» της). Ο Ζήκος προβάλλεται ως ένας πονηρός χωρικός από τη Στερεά Ελλάδα, συγκεκριμένα το Καρπενήσι που δουλεύει ως υπάλληλος σε μανάβικο στην Αθήνα. Ο Θύμιος είναι κι αυτός ένας πονηρός χωρικός από τη Μακρακώμη, ένα χωριό κοντά στο Καρπενήσι, ο οποίος πηγαίνει στη Θεσσαλονίκη για να ανοίξει εστιατόριο. Και στις δύο κωμωδίες, η φαιδρότητα βασίζεται στο ασυμβίβαστο μεταξύ του επαρχιωτισμού των πρωταγωνιστών και της αστικής ζωής. Η χρήση των διαλεκτικών στοιχείων στο λόγο τους παίζει σημαντικό ρόλο στον τονισμό αυτού του ασυμβίβαστου.

Το συγκεκριμένο στερεότυπο εξακολουθεί να υφίσταται και σήμερα, σε καρικατούρες επαρχιακών ομιλητών και σε πληθώρα ανεκδότων στο διαδίκτυο. Στην ιστοσελίδα *I Love Linguistics* (Kakia 2018) καταγράφονται πολλά από αυτά, τα οποία βασίζονται σε λέξεις που είναι διφορούμενες λόγω του ότι μπορούν να πραγματώνονται είτε ως λέξεις της ΚΝΕ είτε ως προερχόμενες από μία βόρεια ποικιλία. Για παράδειγμα, «*Τσαλίκης* είναι το όνομα γνωστού τραγουδιστή, ή πώς λένε *της Αλίκης* στη Λάρισα.» Όπως συμβαίνει συχνά σε περιπτώσεις γλωσσολογικής οικειοποίησης, η χρήση του στερεότυπου είναι μερική. Η κανονική διαλεκτική πραγμάτωση είναι [tsaˈʎics] με αποβολή και των δύο άτονων /i/ και την ουρανικοποίηση του /li/.

1.2 Ουρανικοποίηση των /li/ και /ni/

Το δεύτερο στιγματισμένο διαλεκτικό χαρακτηριστικό που θα εξετάσουμε είναι η ουρανικοποίηση των /l/ και /n/, η οποία αποτελεί μέρος του γενικότερου φαινομένου της ουρανικοποίησης των κορωνιδικών συμφώνων, που επηρεάζει και τα συριστικά /s/ και /z/, και σε μερικές περιπτώσεις, ακόμη και το /t/ (Newton, 1972: 137-49). Η ουρανικοποίηση αυτή συμβαίνει πιο συχνά όταν ακολουθεί το /i/, αλλά υπάρχουν και ποικιλίες στις οποίες την προκαλεί και επακόλουθο /e/. Έτσι ο Newton αναφέρει ότι στη Ζάκυνθο βρίσκουμε τα [poˈʎi] (*πολύ*) και [ˈðiɲi] (*δίνει*), ενώ στη Θεσσαλία απαντούν επίσης και τα [ˈʎes] (*λες*) και [ˈɲe] (*ναι*). Πρέπει να σημειώσουμε ότι ο τύπος της ουρανικοποίησης που εξετάζεται εδώ είναι διαφορετικός από αυτόν που απαντά ακόμη και στην ΚΝΕ, σε λήμματα όπως *πανιά* ή *παλιά*, και που ο Newton αναλύει φωνολογικά ως προερχόμενο από επακόλουθο ημίφωνο (/y/), ενώ η Arvaniti (1999: 171) τον αποδίδει στη συνύπαρξη ενός /i/ και κάποιου άλλου φωνήεντος στην ίδια συλλαβή, π.χ. /nia/.

Επισημαίνοντας ότι το φαινόμενο πρέπει να εξεταστεί με περισσότερη λεπτομέρεια, ο Newton υποστηρίζει ότι υπάρχουν τρεις διαφορετικοί τύποι ουρανικοποίησης: ο πιο ισχυρός, ο οποίος προκαλείται από το ημίφωνο, ένας ενδιάμεσος τύπος, που προκαλείται από το /i/, και ένας αδύναμος, ο οποίος προκαλείται από το /e/. Στο πλαίσιο της πρόσφατης τυπολογίας των ουρανικών συμφώνων από τον Kochetov (2011), ο πρώτος τύπος θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως παραδείγματα πλήρους ουρανικοποίησης, ενώ ο δεύτερος και ο τρίτος τύπος ως παραδείγματα μερικής ουρανικοποίησης. Αυτό που είναι πιο δύσκολο να διαπιστωθεί, κατά τον Newton είναι εάν υπάρχουν και άλλες ποικιλίες πέραν της θεσσαλικής, οι οποίες είναι σαν αυτή της Ζακύνθου και ουρανικοποιούν τα δύο σύμφωνα στον ίδιο βαθμό τόσο πριν από το /i/, όσο και πριν από το ημίφωνο, και εάν υπάρχουν άλλες ποικιλίες σαν αυτή της Πελοποννήσου όπου βρίσκουμε και τους τρεις τύπους ουρανικοποίησης.

Όπως αναφέρει ο Newton, το θέμα φαίνεται να έχει αγνοηθεί από τους μελετητές της νέας ελληνικής. Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν απαντά στο έργο του Κοντοσόπουλου (2008) ούτε στη μελέτη του Trudgill (2003), ενώ στη γραμματική των Holton, Mackridge, & Philippaki-Warburton (1997) αναφέρεται μόνο επιγραμματικά. Οι πρώτες λεπτομερείς μελέτες είναι αυτές του Παπαζαχαρίου (2004, 2006) για το /li/ στην Πάτρα, όπου δίνονται στοιχεία για την ύπαρξη δύο μεταφατνιακών πραγματώσεων, δηλαδή μιας ακρο-μεταφατνιακής και μιας κορωνιδο-φατνοουρανικής. Ο Παπαζαχαρίου επίσης παραθέτει στοιχεία για το ρόλο που παίζουν το φύλο, η μόρφωση, και ηλικία στο πως προφέρεται η συγκεκριμένη μεταβλητή. Επιπλέον, ο Pappas (2006) μελετά την πραγμάτωση του /ni/ στην ίδια πόλη και επίσης αναφέρει την ύπαρξη δύο πραγματώσεων καθώς και το σημαντικό ρόλο της ηλικίας, του φύλου, και της μόρφωσης των ομιλητών. Από την άλλη πλευρά, οι Baltazani, Kainada, Revithiadou & Topintzi (2016) υποστηρίζουν ότι στη νέα ελληνική δεν υπάρχει μερική ουρανικοποίηση και ότι όλες οι διάλεκτοι χαρακτηρίζονται από την πλήρη ουρανικοποίηση στην περίπτωση των /li/ και /ni/.

Η ουρανικοποίηση των /li/ και /ni/ εμφανίζεται ως στιγματισμένο στερεότυπο στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Ο Παπαζαχαρίου (2004) αναφέρει ότι προς τα τέλη του 20ου αι. η ουρανική προφορά χρησιμοποιήθηκε στην κωμική σειρά Α.Μ.Α.Ν. (Κανάκης, Καλυβάτσης, & Σερβετάς, 2000) ως το κύριο στοιχείο διακωμώδησης ομιλητών από την περιοχή της Πάτρας. Αληθεύει επίσης ότι στις ταινίες της εποχής του

1960 υπάρχουν πολλοί ηθοποιοί οι οποίοι υποδύονται χαρακτήρες που μολονότι ανήκουν στην ανώτερη ή μεσαία τάξη, μιλούν με ουρανική προφορά. Για παράδειγμα, στην ταινία *Φτώχεια και Αριστοκρατία* (Δημόπουλος, 1959) ο ηθοποιός Απόστολος Αβδής υποδύεται έναν βουλευτή από την Αθήνα με ουρανική προφορά των /li/ και /ni/. Ακόμα και σήμερα υπάρχουν αρκετοί σχολιαστές στην τηλεόραση, αλλά και πολιτικοί άνω των 50 ετών που εκλέγονται στην Αθήνα, και χρησιμοποιούν την ουρανική πραγμάτωση αντί για τη φατνιακή. Αυτό αποτελεί ένδειξη ότι όταν ξεκινούσαν τις καριέρες τους πριν 30 χρόνια οι πραγματώσεις αυτές δεν ήταν στιγματισμένες. Η ουρανική προφορά των /li/ και /ni/ πραγματικά «απογειώθηκε» στη συνείδηση των Ελλήνων το 2005, μέσω της σειράς *Στο Παρά 5* (Καπουντζίδης, 2005), που αποτελεί μία από τις πιο δημοφιλείς σειρές της ελληνικής τηλεόρασης. Φορέας του «ιού» του [ʎi] είναι ο χαρακτήρας της *Αμαλίας*, από την Αμαλιάδα Πελοποννήσου, μιας επίδοξης (μα ατάλαντης) τραγουδίστριας. Στο επεισόδιο 37 η Αμαλία προβάλλει στους φίλους της το videoclip του τραγουδιού της *Φιλί φιλί με λυτρώνεις*, το οποίο πιστεύει ότι θα γίνει επιτυχία. Όπως φανερώνει και ο τίτλος του, ο κωμικός σκοπός του τραγουδιού είναι να προβάλει και να εκμεταλλευτεί την ουρανική προφορά, καθώς οι στίχοι του τραγουδιού εμπεριέχουν 16 φορές τη συλλαβή /li/ και 14 φορές τη συλλαβή /ni/. Η όλη παρουσίαση δε, διακωμωδεί την ελληνική επαρχία, καθώς τα εξωτερικά γυρίσματα απεικονίζουν μια άδεια πλατεία επαρχιακής πόλης, και το χορευτικό κομμάτι διακατέχεται από το στυλ «ντισκοτσιφτετέλι», αφού συμφύρει μουσική techno με ανατολίτικους ρυθμούς και μπουζούκια, σε μια εμφανή προσπάθεια να υπογραμμίσει τις κοινωνικά ανεπιθύμητες αποχρώσεις της ουρανικής προφοράς. Έτσι ενώ οι χαρακτήρες του Κώστα Χατζηχρήστου είχαν τουλάχιστον το ελαφρυντικό ότι είναι αυθεντικοί ως προς την καταγωγή τους, οι χρήστες των ουρανικών /li/ και /ni/ παρουσιάζονται ως ματαιόδοξοι μιμητές μιας αστικής εκλέπτυνσης που δεν κατέχουν.

Αυτές οι ερμηνείες του στερεότυπου επιβεβαιώνονται στη μελέτη του Pappas (2008), που εξέτασε τη χρήση της ουρανικής προφοράς αλλά και τη στάση των ομιλητών προς αυτήν σε οικισμούς στο νότιο μέρος της Κεφαλονιάς. Τα αποτελέσματα της ποσοτικής ανάλυσης αποδεικνύουν ότι οι ομιλητές άνω των 50 ετών χρησιμοποιούν την ουρανική προφορά σχεδόν αποκλειστικά, ενώ οι ομιλητές κάτω των 30 χρησιμοποιούν τη φατνιακή πραγμάτωση. Οι απαντήσεις που έδωσαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα δείχνουν ότι μόνο όσοι γεννήθηκαν μετά το 1975 αναγνωρίζουν το αρνητικό στερεότυπο που υπάρχει ως προς τις ουρανικές πραγματώσεις. Ο πιο συνήθης χαρακτηρισμός είναι ότι αυτή η προφορά είναι «βλάχικη», και πολλοί ομιλητές ομολογούν ότι δεν θα ήταν δυνατόν σε κάποιον με αυτή την προφορά να επιτύχει επαγγελματικά σε ένα αστικό περιβάλλον, όχι μόνο σε επαγγέλματα κύρους (π.χ. γιατρός ή δικηγόρος), αλλά ακόμη και σε πιο χαμηλές θέσεις που έχουν όμως ευρεία επαφή με πελάτες (π.χ. γραμματέας, ή πωλητής).

1.3 Η βάση δεδομένων του προγράμματος Immigrec

Με βάση αυτές τις διαπιστώσεις διατυπώνουμε την υπόθεση εργασίας ότι ομιλητές που μετανάστευσαν στις δεκαετίες του ’50 και του ’60 από περιοχές που χαρακτηρίζονται από την αποβολή ή την ουρανικοποίηση (ή και τα δύο φαινόμενα), θα αποφεύγουν την πρώτη αλλά όχι και τη δεύτερη, λόγω της χρονικής διαφοράς 40 περίπου ετών ως προς την ανάδειξή τους ως στερεότυπα. Τα γλωσσικά δεδομένα της έρευνά μας προέρχονται από ένα υλικό προφορικού λόγου που συνίσταται σε 200 περίπου ώρες συνεντεύξεων οι

οποίες συνελέγησαν κατά το 2017 και 2018 στο πλαίσιο του προγράμματος *Μετανάστευση και Γλώσσα στον Καναδά: Έλληνες και Ελληνο-Καναδοί* (https://immigrec.com/en), που χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (Anastassiadis et al. 2017). Το πρόγραμμα, στο οποίο για συντομία αναφερόμαστε ως *Immigrec*, είναι ένα πρόγραμμα διεπιστημονικής συνεργασίας που σκοπός του είναι να καταγράψει το δεύτερο κύμα μετανάστευσης Ελλήνων στον Καναδά, δηλαδή αυτό της περιόδου 1945-1975, μέσα από τη συλλογή προφορικών ιστοριών και αρχειακού υλικού (ταξιδιωτικών εγγράφων, φωτογραφιών, κ.α.), και να μελετήσει τις ελληνικές κοινότητες του Καναδά από ιστορική, πολιτική, κοινωνιολογική, ανθρωπολογική, και γλωσσολογική σκοπιά. Στο σχεδιασμό και την ολοκλήρωση του προγράμματος συνεργάστηκαν τα πανεπιστήμια McGill, Πατρών, SFU, και York.

Το πρόγραμμα ξεκίνησε το Φεβρουάριο του 2017 με επισκέψεις στις διάφορες ελληνικές κοινότητες του Καναδά, τη συλλογή αρχείων και την ηχογράφηση συνεντεύξεων. Συνολικά έχουν ηχογραφηθεί 453 ομιλητές των οποίων οι προφορικές ιστορίες καταγράφονται σε περισσότερες από 200 ώρες ηχογραφήσεων. Οι συνεντεύξεις βασίστηκαν σε ένα ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε από όλες τις ομάδες έρευνας και περιείχε ερωτήσεις για τη ζωή στην Ελλάδα πριν τη μετανάστευση, τους λόγους για τους οποίους έφυγαν για τον Καναδά, τις λεπτομέρειες του ταξιδιού και της εγκατάστασης στην καινούργια τους πατρίδα, την εργασία, την ενασχόλησή τους με τις δραστηριότητες της ελληνικής κοινότητας, τη χρήση της γλώσσας και της διαλέκτου, καθώς και ερωτήσεις για την ταυτότητα τους, δηλαδή αν αισθάνονται πιο πολύ Έλληνες ή Καναδοί.

Για τους γλωσσολόγους της ερευνητικής ομάδας απώτερος σκοπός είναι να χρησιμοποιήσουμε και τις πληροφορίες από τις συνεντεύξεις αλλά και το λόγο που χρησιμοποιούν οι ομιλητές για τη διερεύνηση θεμάτων γλωσσικής επαφής (κυρίως μεταξύ της ελληνικής και της αγγλικής) αλλά και θεμάτων διαλεκτικής διαφοροποίησης μεταξύ των ομιλητών μας.

Στην προκειμένη περίπτωση, οι ερωτήσεις που έχουμε είναι οι εξής:

- Ποιο είναι το πρότυπο χρήσης των δύο στερεότυπων χαρακτηριστικών στο λόγο των ομιλητών μας;
- Ποια συμπεράσματα μπορούμε να συνάγουμε για την αξιολογική ισχύ των δύο αυτών μεταβλητών κατά την περίοδο της μετανάστευσης;
- Τι παραπάνω μπορούμε να μάθουμε για το φαινόμενο της ουρανικοποίησης από τις διαλέκτους που εκπροσωπούνται στο δείγμα των ομιλητών μας;

2. Μεθοδολογία

Εξετάσαμε το λόγο 50 ομιλητών από τη βάση δεδομένων (25 γυναίκες και 25 άντρες) από 10 διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας, όπως φαίνεται στον Πίνακα 1. Για το φαινόμενο της αποβολής εξαγάγαμε τεμάχια από το 2º μέχρι το 12º λεπτό κάθε συνέντευξης. Για το /i/, το οποίο είναι ο πιο συχνός φθόγγος στα ελληνικά (15%, βλ. Protopapas, et al., 2012), η μέθοδος αυτή ανέδειξε ικανοποιητικό αριθμό τεμαχίων (1682). Όμως για το /u/, το οποίο είναι ο πιο σπάνιος φθόγγος (4%), επεκτείναμε την αναζήτηση για να βρούμε 10 τουλάχιστον τεμάχια, κι έτσι εξαγάγαμε 634. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι στην περιπτωση του /u/, τα τεμάχια αντιπροσωπεύουν ένα μικρό αριθμό λέξεων, κυρίως προσωπικές αντωνυμίες και το λήμμα *δουλειά*. Η εξέταση των τεμαχίων ως προς την παρουσία ή απουσία των άτονων /i/ και /u/ έγινε σε

φασματογραφήματα μέσω του λογισμικού Praat (Boersma, 2001). Η παρουσία του φωνήεντος βαθμολογήθηκε με 1 και η απουσία με 0, και μετά υπολογίστηκε ο μέσος όρος για κάθε ομιλητή.

Για το φαινόμενο της ουρανικοποίησης εξαγάγαμε τεμάχια από το 2ο λεπτό και μέχρι να βρεθούν 30 τεμάχια /li/ (σύνολο 1.615) και τουλάχιστον 20 τεμάχια /ni/ (σύνολο 1.427). Η αξιολόγηση των ομιλητών έγινε με μια κλίμακα ουρανικοποίησης ως εξής: αν η προφορά ήταν πλήρως ουρανικοποιημένη ([ʎ], [ɲ]) βαθμολογήθηκε ως 1, αν ήταν μερικώς ουρανικοποιημένη ([lʲ], [nʲ]) βαθμολογήθηκε ως 0,5, και, αν ήταν φατνιακή ([l], [n]) ως 0. Ακολούθως, υπολογίστηκε ο μέσος όρος για κάθε ομιλητή.

Περιοχή	Ομιλητές
Αθήνα	4
Στ. Ελλάδα	8
Κρήτη	5
Κυκλάδες	4
Ιόνιο	5
Μακεδονία	9
Βόρειο Αιγαίο	4
Πελοπόννησος	4
Θεσσαλία	5
Θράκη	2

Πίνακας 1: Κατανομή ομιλητών ανά γεωγραφική περιοχή

3. Αποτελέσματα

Στην Εικόνα 1 απεικονίζεται το ποσοστό αποβολής των άτονων /i/ και /u/ για τους ομιλητές μας. Σε μία μόνο ομιλήτρια, από τη Λευκάδα, παρατηρείται αποβολή του /i/ κατά 80% (βλ. Εικόνα 2), αλλά αυτή του /u/ περιορίζεται μόνο στο 27% των περιπτώσεων. Γι' αυτό και στην εικόνα κυριαρχούν οι αποχρώσεις του κόκκινου που υποδηλώνουν την έλλειψη του φαινομένου (κάτω από 50%), ενώ η Λευκάδα στο δεξιό μέρος της εικόνας έχει γαλάζιο χρωματισμό που υποδηλώνει την παρουσία της αποβολής (πάνω από 50%).

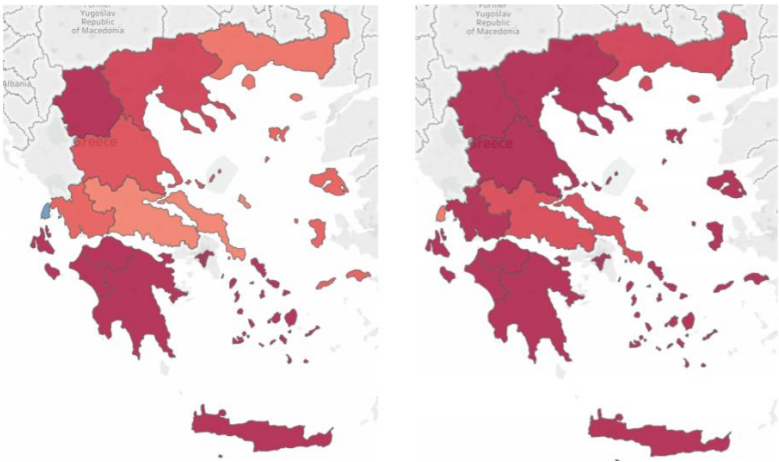

Εικόνα 1: Χρήση αποβολής των ατόνων /i/ (δεξιά) και /u/ (αριστερά) ανά περιοχή. Οι κόκκινες αποχρώσεις υποδηλώνουν έλλειψη του φαινομένου (κάτω από 50%)

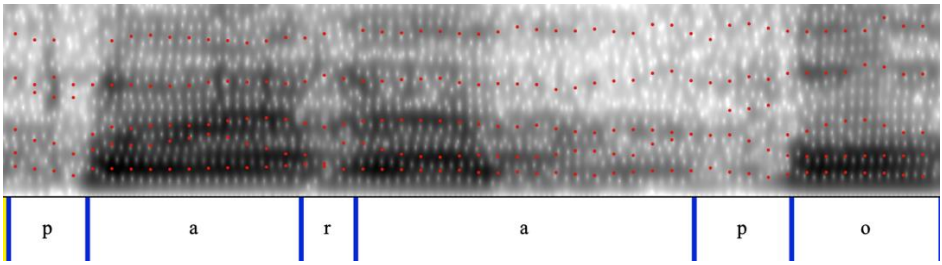

Εικόνα 2: Η πραγμάτωση της φράσης /pari apo/ ως [parapo], με αποβολή του άτονου /i/ (Ομιλήτρια 177, Λευκάδα)

Το εύρημα αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία όταν το συγκρίνουμε με τα αποτελέσματα ερευνών όπου εξετάζεται η αποβολή σε όμοιας ηλικίας ομιλητές από τη Βόρεια Ελλάδα. Και οι Lengeris, Kainada, και Topintzi (2016) και ο Pappas (2017) αναφέρουν ότι ομιλητές από την Κοζάνη και τη Θάσο αντίστοιχα, γεννημένοι μεταξύ του 1930 και του 1955, παρουσιάζουν αποβολή του /i/ περίπου στα δύο τρίτα των περιπτώσεων (55% και 64% αντίστοιχα), ενώ η αποβολή του /u/ παρατηρείται στο ένα τρίτο των περιπτώσεων (39% και 38% αντίστοιχα). Βλέπουμε, δηλαδή, ότι οι ομιλητές στον Καναδά αποφεύγουν την αποβολή σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι οι ομιλητές στην Ελλάδα. Μια πιθανή εξήγηση για αυτή τη διαφορά ίσως αποτελεί η σύνθεση της ελληνικής κοινότητας στον Καναδά. Όπως αναφέρουν οι Vlassis (1952), Chimbos (1980) και Gavaki (1974), η πλειοψηφία των Ελλήνων του Καναδά μετανάστευσε από κοινότητες της Πελοποννήσου, όπου δεν απαντά η αποβολή. Είναι λοιπόν αναμενόμενο ότι οι ομιλητές από τη Βόρεια Ελλάδα σε αυτές τις κοινότητες να αποφεύγουν να χρησιμοποιούν τα στιγματισμένα αυτά χαρακτηριστικά, αφού αποτελούν τη μειοψηφία. Από αυτή την άποψη, δηλαδή, είναι σα να ζουν σε μια πόλη όπως η Πάτρα ή η Κόρινθος. Από την άλλη, οι ομιλητές που ζουν στη Βόρεια Ελλάδα έχουν τη δυνατότητα να συνομιλούν σε καθημερινή βάση με ομιλητές της ίδιας διαλέκτου, και

άρα, το στίγμα που επιφέρει η χρήση της αποβολής δεν τους επηρεάζει στον ίδιο βαθμό.

Όσον αφορά το φαινόμενο της ουρανικοποίησης των /li/ και /ni/, τα αποτελέσματα φανερώνουν ότι η γεωγραφική κατανομή των διαφόρων πραγματώσεων είναι ευρεία, όπως φαίνεται στον Πίνακα 2. Η ουρανική προφορά ([ʎ] και [ɲ], βαθμός 0,75-1, Εικόνα 3) απαντά στις περιοχές που αναφέρει ο Newton (1972), δηλαδή τα νησιά του Ιουνίου και τη Θεσσαλία, αλλά και σε αρκετές άλλες περιοχές, όπως η Μακεδονία, η Στερεά Ελλάδα και η Πελοπόννησος. Ομιλητές με φατνιακή προφορά ([l] και [n], βαθμός 0-0,25, Εικόνα 4) προέρχονται από την Αθήνα, τις Κυκλάδες, και την Κρήτη. Τέλος, η ουρανικοποιημένη προφορά ([lʲ], [nʲ], βαθμός 0,3-0,7, Εικόνα 5) εντοπίζεται σε ομιλητές από διάφορες περιοχές (Κρήτη, Μακεδονία, Θεσσαλία). Σημαντική είναι η παρατήρηση ότι καμία από τις περιοχές, εκτός από τη Θράκη (όπου όμως έχουμε μόνο δύο ομιλητές), δεν χαρακτηρίζεται μόνο από έναν τύπο πραγμάτωσης, και μάλιστα σε τέσσερις από τις δέκα, βρίσκουμε και τους τρεις. Έτσι, ένα ερώτημα προς διερεύνηση στο μέλλον είναι εάν η πρόσμιξη αυτή συντελέστηκε πριν τη μετανάστευση στον Καναδά ή μετά.

Περιοχή	Ομιλητές ανά πραγμάτωση		
	Φατνιακή	Ουρανικοποιημένη	Ουρανική
Αθήνα	2	1	1
Στ. Ελλάδα	0	1	7
Κρήτη	2	3	0
Ν. Αιγαίο	3	0	1
Ιόνιο	1	0	4
Μακεδονία	2	2	5
Βόρειο Αιγαίο	2	1	1
Πελοπόννησος	0	1	3
Θεσσαλία	0	3	2
Θράκη	0	0	2

Πίνακας 2: Κατανομή ομιλητών ανά περιοχή και πραγμάτωση των /li/ και /ni/

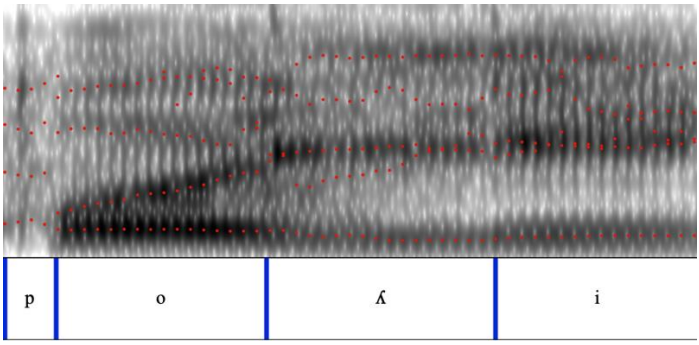

Εικόνα 3: Ουρανική πραγμάτωση της λέξης /poˈli/ (Ομιλήτρια 186, Πελοπόννησος)

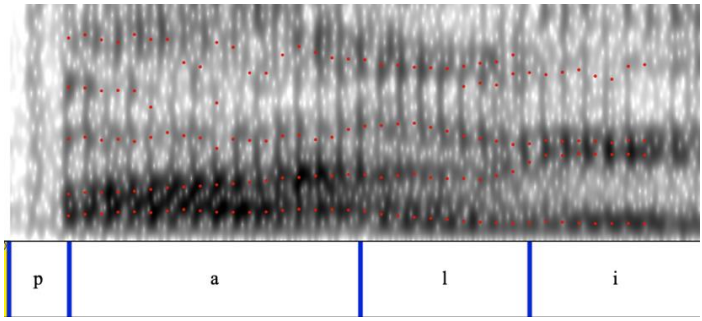

Εικόνα 4: Φατνιακή πραγμάτωση της λέξης /ˈpali/ (Ομιλητής 310, Αθήνα)

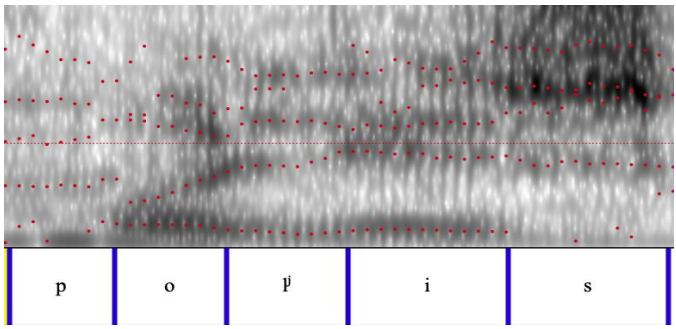

Εικόνα 5: Ουρανικοποιημένη πραγμάτωση της λέξης /poˈlis/ (Ομιλητής 233, Χαλκίδα)

4. Συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη έθεσε ως στόχους της την εξακρίβωση του πρότυπου χρήσης δυο στιγματισμένων διαλεκτικών χαρακτηριστικών στο λόγο Ελλήνων που μετανάστευσαν στον Καναδά την περίοδο 1945-1975. Μέσα από την ανάλυση της ομιλίας 50 συμμετεχόντων διαπιστώνεται ότι η αποβολή των άτονων υψηλών φωνηέντων /i/ και /u/ απουσιάζει σχεδόν παντελώς, ενώ η ουρανικοποίηση των /li/ και /ni/ χαρακτηρίζεται από έντονη διαφοροποίηση με βάση τη γεωγραφική κατανομή. Η διαφορά αυτή στην αξιολογική αντιμετώπιση των δυο στερεότυπων χαρακτηριστικών επιβεβαιώνει την υπόθεση εργασίας μας, δηλαδή ότι οι ομιλητές θα αποφεύγουν την αποβολή αλλά όχι την ουρανικοποίηση, επειδή η πρώτη είχε ήδη αναδειχθεί ως στερεότυπο πριν μεταναστεύσουν, ενώ η δεύτερη αναδείχθηκε ως στερεότυπο περίπου 40 χρόνια αργότερα.

Αν και τα αποτελέσματα της έρευνας αποτελούν μια πρώτη αποτύπωση του σχετικού υλικού που υπάρχει στη βάση δεδομένων του προγράμματος *Immigrec*, αναδεικνύουν την ανάγκη να μελετηθεί σε βάθος το φαινόμενο της ουρανικοποίησης, καθώς παρουσιάζει ενδιαφέρον τόσο από φωνητική-φωνολογική άποψη όσο και από κοινωνιογλωσσολογική και ιστορική. Μια τέτοια λεπτομερής ακουστική ανάλυση στο λόγο ενός μεγάλου δείγματος ομιλητών είναι δυνατόν να διεξαχθεί στα πλαίσια του προγράμματος *Immigrec*, καθώς και ο αριθμός των συνεντεύξεων είναι ικανοποιητικός αλλά και η ποιότητα των ηχογραφήσεων είναι, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, εξαιρετική.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ τους διοργανωτές του *5ου Διεθνούς Συνέδριου Μεταπτυχιακών Φοιτητών Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών* οι οποίοι με προσκάλεσαν να συμμετάσχω ως ένας από τους κύριους ομιλητές, καθώς και τους συνέδρους για τα χρήσιμα σχόλιά τους. Επίσης θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στους ομογενείς που συμμετείχαν στο πρόγραμμα *Immigrec* και μοιράστηκαν μαζί μας τις ιστορίες τους. Οποιαδήποτε λάθη ή τυχόν παραλείψεις βαρύνουν αποκλειστικά τον συγγραφέα.

Βιβλιογραφία

Anastassiadis, A., A. Ralli, A. Gekas, P.A. Pappas, C. Papanagiotou, A. Siotou, … & S. Tsolakidis. 2017. Immigration and Language in Canada: Greeks and Greek Canadians. [Electronic Database]. Retrieved from https://immigrec.com/en.

Arvaniti, A. 1999. Standard Modern Greek. *Journal of the International Phonetic Association* 29(2): 167–172.

Baltazani, M., E. Kainada, A. Revithiadou, & N. Topintzi. 2016. Vocoid-driven processes: Palatalization and glide hardening in Greek and its dialects. *Glossa: A Journal of General Linguistics* 1(1): 23. Online: http://www.glossa--journal.org/. https://doi.org/10.5334/gjgl.108

Becker, K. 2014. The social motivations of reversal: Raised BOUGHT in New York City English. *Language in Society* 43(4): 395–420.

Boersma, P. 2001. Praat, a system for doing phonetics by computer. *Glotta International* 5(9/10): 341–345.

Chimbos, P. 1980. *The Canadian Odyssey: The Greek Experience in Canada*. Toronto: McClelland Stewart Ltd.

Δημόπουλος, Ν. 1959. *Φτώχεια καὶ Ἀριστοκρατία [ταινία]*. Ελλάς.

Eckert, P. 2008. Variation and the indexical field. *Journal of Sociolinguistics* 12(4): 453–476.

Gavaki, E. 1974. *The integration of Greeks in Canada*. Indiana University.

Hatzidakis, G.N. 1892. *Einleitung in die neugriechische Grammatik*. Leipzig.

Holton, D., P. Mackridge, & I. Philippaki-Warburton. 1997. *Greek: A comprehensive grammar of the modern language*. London U.K., New York NY: Routledge.

Horrocks, G.C. 2010. *Greek: A History of the Language and its Speakers* (2nd ed.). Oxford; Malden, Massachussetts: Wiley-Blackwell.

Kakia, P. 2018. I love linguistics! [Electronic blog]. Online: https://ilovelinguistics.wordpress.com/tag/λαρισαϊκά/.

Κανάκης, Α., Σ. Καλυβάτσης, & Γ. Σερβετάς. 2000. *ΑΜΑΝ τα καθάρματα [τηλεοπτική σειρά]*. Ελλάς: ANT1.

Καπουντζίδης, Γ. 2005. *Στο παρά 5 [τηλεοπτική σειρά]*. Ελλάς: MEGA channel.

Katz, D., & K.W. Braly. 1933. Racial stereotypes of one hundred college students. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 28(3): 280–290. https://doi.org/10.1037/h0074049

Kochetov, A. 2011. Palatalisation. In M. van Oostendorp, C. Ewen, E. Hume, & K. Rice (eds.), *The Blackwell companion to phonology*. Oxford, UK: Wiley Blackwell, 1666–1690.

Κοντοσόπουλος, Ν. 2008. *Διάλεκτοι και Ιδιώματα της Νέας Ελληνικής* (4th ed.). Αθήνα: Γρηγόρη.

Κουρδής, Ε. 2007. *Θεσσαλικό ιδίωμα*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Labov, W. 1972. *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.

Lengeris, A., E. Kainada, & N. Topintzi. 2016. Vowel raising, deletion and diphthongization in Kozani Greek Vowel raising, deletion and diphthongization in Kozani Greek. In A. Ralli, N. Koutsoukos, & S. Bompolas (eds.), *Proceedings of the 6th Modern Greek Dialects and Linguistic Theory Conference*. Patras: University of Patras, 93–101.

Lippmann, W. 1922. *Public Opinion*. New York, NY: Harcourt Brace. https://doi.org/10.1016/S0363-8111(79)80068-5

Loukina, A. 2008. *Regional Phonetic Variation in Modern Greek*. University of Oxford.

Μαργαρίτη-Ρόγκα, Μ. 1985. *Φωνολογική ανάλυση του Σιατιστινού ιδιώματος*. Διαδ. Διατριβή, Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ.

McGarty, C., V.Y. Yzerbyt, & R. Spears. 2002. Social, cultural, and cognitive factors in stereotype formation. In S.A. Haslam, J.C. Turner, P.J. Oakes, K.J. Reynolds, & B. Doosje (eds.), *Stereotypes as explanations: The formation of meaningful beliefs about social groups*. New York, NY: Cambridge University Press, 1–15.

Mirambel, A. 1937. Les états de langue dans la Grèce actuelle. In *Conférences de l'Institut de Linguistique de l'Université de Paris 5*. Paris: Université de Paris, 19–53.

Newton, B. 1972. *The generative interpretation of dialect: a study of modern Greek phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Παπαδόπουλος, Ἀ. 1926. *Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης*. Ἀθῆναι: Γλωσσική Ἑταιρεία.

Παπαζαχαρίου, Δ. 2004. Οι πραγματώσεις της φωνολογικής μονάδας /L/ της Πατρινής διαλέκτου. In G. Katsimali, A. Kalokerinos, E. Anagnostopoulou, & I. Kappa (eds.), *Proceedings of the 6th International Conference of Greek Linguistics, University of Rethymno, 20 September 2003*. University of Crete, 1–9. Online: http://www.philology.uoc.gr/conferences/6thICGL/wscl/.

Παπαζαχαρίου, Δ. 2006. A quantitative study of the lateral variable (l) in the dialect of Patras. In M. Janse, B. Joseph, & A. Ralli (eds.), *Proceedings of the 2nd International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory (Mytilini, Greece, September 30-October 3, 2004)*. Patra: Patra University Press, 298–313.

Pappas, P. A. 2006. Stereotypes and /n/ variation in Patras, Greece: Results from a pilot study. In F. Hinskens (ed.), *Language Variation - European Perspectives: Selected papers from the Third International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 3), Amsterdam, June 2005*. Amsterdam: John Bejamins, 153–167.

Pappas, P.A. 2008. Stereotypes, variation and change: Understanding the change of coronal sonorants in a rural variety of Modern Greek. *Language Variation and Change* 20(3): 493–526.

Pappas, P.A. 2017. Vowel raising and vowel deletion as sociolinguistic variables in Northern Greek. In I. Buchstaller & B. Siebenhaar (Eds.), *Language Variation - European Perspectives VI. Selected papers from the 8th International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 8), Leipzig 2015*. Amsterdam: John Benjamins, 113–124.

Pappas, P.A. 2018. Dialect contact and change in a northern idiom [Διαλεκτική επαφή και αλλαγή σε ένα βόρειο ιδίωμα]. Vancouver: SFU, ms.

Protopapas, A., M. Tzakosta, A. Chalamandaris & P. Tsiakoulis. 2012. IPLR: An online resource for Greek word-level and sublexical information. *Language Resources and Evaluation* 46(3): 449–459. https://doi.org/10.1007/s10579-010-9130-z

Silverstein, M. 2003. Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language and Communication* 23(3–4): 193–229.

Stangor, C. 2009. The study of stereotyping, prejudice, and discrimination within social psychology: A quick history of theory and research. In T.D. Nelson & T.D. Nelson (eds.), *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination*. New York, NY: Psychology Press: 1–22.

Τομπαΐδης, Δ. 1967. *Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Θάσου*. Διδ. Διατριβή, Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ.

Τριανταφυλλίδης, Μ. 1936. Ἡ ἑλληνική αὔξηση, ὁ κλονισμός της καὶ τὸ ξεχώρισμα τῶν ὁμόηχων ρηματικῶν τύπων. *Glotta* 25(3/4): 238–248.

Trudgill, P. 2003. Modern Greek dialects: A preliminary classification. *Journal of Greek Linguistics* 4: 45–63.

Τσολάκη, Μ. 2009. *Μορφολογία του ιδιώματος της Σαμοθράκης*. Διδ. Διατριβή, Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ.

Vlassis, G. 1952. *The Greeks in Canada* (2nd ed.). Ottawa: n.d.

Ο ηλεκτρονικός διαλεκτικός άτλαντας της Αχαΐας

Ελένη Αβραμοπούλου, Σπυριδούλα Ανδριακοπούλου, Θεοδώρα Γκίζα, Ανδριάνα Δάγλα, Μαριέττα- Χρυσοβαλάντου Θεοδωρίδου, Σοφία Κορδέλα, Μαρία-Ελένη Μαντά, Αργυρώ Παγώνη, Ευδοκία Ρεβίθη, Ανδρέας Ρούβαλης & Μαρία Χάντου
Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Οι διαλεκτικές διαφοροποιήσεις αποτέλεσαν αντικείμενο μελέτης ήδη από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Μία βασική μέθοδος απεικόνισης της γλωσσικής ποικιλότητας στον χώρο είναι η δημιουργία διαλεκτικών χαρτών (Chambers & Trudgill 1998). Σκοπός της παρούσας ερευνητικής εργασίας είναι η δημιουργία ενός τέτοιου διαλεκτικού άτλαντα σε ηλεκτρονική μορφή, προσανατολισμένο στην ανάδειξη της γλωσσικής ποικιλίας στον νομό της Αχαΐας. Ειδικότερα, η διαδικασία που ακολουθήθηκε για τη συλλογή του γλωσσικού υλικού είναι η συμπλήρωση ερωτηματολογίου από πληροφορητές με προκαθορισμένα χαρακτηριστικά: ηλικία (άνω των 65), εντοπιότητα (μόνιμη κατοικία στο χώρο έρευνας) και εκπαίδευση (χαμηλό μορφωτικό επίπεδο). Ζητούμενο ήταν η, όσο το δυνατόν, ισόποση αντιπροσώπευση των δύο φύλων. Τα διαλεκτικά φαινόμενα εξετάστηκαν σε 26 τοποθεσίες σε όλο τον νομό Αχαΐας. Οι κοινότητες[1] επιλέχθηκαν με βάση τη διοικητική διαίρεση του νομού (πέντε κοινότητες ανά δήμο). Μελετήθηκαν φαινόμενα από όλα τα γλωσσικά επίπεδα: φωνολογία (π.χ. ουράνωση των συρριστικών), μορφολογία (π.χ. απογραμματικοποίηση του επιρρήματος «μάτα»), μορφοφωνολογία (π.χ. επένθεση του /α/ στην αρχή της λέξης), μορφοσύνταξη (π.χ. παλαιότερα στάδια στον σχηματισμό του μέλλοντα) και το λεξικό (π.χ. χάμω, αυτούνος, ήμανε) (Παντελίδης, 2011, Καρασούτας, 2001). Από τα ερευνητικά μας δεδομένα διαφαίνεται ότι η κατανομή των φαινομένων στον χώρο υπογραμμίζει την ενεργή χρήση των στοιχείων στην περιοχή, παρά την πίεση που υφίσταται η διάλεκτος από την Κοινή Νέα Ελληνική (εφεξής ΚΝΕ). Η ερευνητική ομάδα απαρτίζεται από έντεκα φοιτητές του Πανεπιστημίου Πατρών υπό την επίβλεψη της καθηγήτριας Αγγελικής Ράλλη.

Λέξεις-κλειδιά: χαρτογράφηση, ποικιλία, έρευνα πεδίου, διάλεκτος της Αχαΐας, διαλεκτικός άτλας

1. Εισαγωγή

«Η γλωσσική ποικιλία, διαλεκτική και μη, αποτελεί πολύτιμο κομμάτι της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου. Ως τέτοια, πρέπει να καταγράφεται και, ως εκ τούτου, να προστατεύεται από τη λήθη. Στο πλαίσιο της καταγραφής της γλωσσικής ποικιλίας εντάσσεται και η προσπάθεια χαρτογράφησης γλωσσικών φαινομένων, λέξεων και εκφράσεων, που διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή. Η αποτύπωση κάθε φαινομένου, λέξης ή έκφρασης γίνεται σε διαφορετικό χάρτη και το σύνολο των χαρτών της γλώσσας μιας κοινότητας αποτελεί το γλωσσικό της άτλαντα» (Ράλλη 2018).

[1] Η έννοια της κοινότητας είναι αμιγώς διοικητική και αντλήθηκε από την απογραφή πληθυσμού του 2011. Συχνά, αλλά όχι πάντα, υπάρχει 1:1 αντιστοιχία μεταξύ κοινότητας και χωριού.

Στο συγκεκριμένο άρθρο παρουσιάζεται ο ηλεκτρονικός διαλεκτικός άτλαντας της γλωσσικής ποικιλίας της Αχαΐας, ενός τόπου που διαθέτει ζωντανή ομιλούμενη διάλεκτο. Ο συγκεκριμένος άτλαντας αποτελεί τη δεύτερη συστηματική προσπάθεια χαρτογράφησης διαλεκτικού υλικού της ελληνικής γλώσσας, με πρώτη εκείνη του διαλεκτικού άτλαντα της Λέσβου, ο οποίος αποτέλεσε και το πρότυπο. Μια πρώτη στοιχειώδης προσπάθεια δημιουργίας διαλεκτικού άτλαντα της Κρήτης σε έντυπη μορφή υλοποιήθηκε και από τον Κοντοσόπουλο (1975).

Η διάρθρωση του παρόντος άρθρου ξεκινά με την ιστορική αναδρομή στη γλωσσική χαρτογράφηση. Ακολουθεί η μεθοδολογία και τα εργαλεία που αξιοποιήθηκαν κατά τη δημιουργία του γλωσσικού άτλαντα. Έπειτα γίνεται αναφορά στις κοινότητες που επιλέχθηκαν για τη συλλογή του υλικού. Έπονται πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να ερμηνευθεί ο άτλαντας με έμφαση στα σύμβολα που χρησιμοποιούνται για την αποτύπωση της συχνότητας του κάθε φαινομένου ανά κοινότητα. Στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα τεχνικά του χαρακτηριστικά. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται το σύνολο των φαινομένων που περιλαμβάνει ο διαλεκτικός άτλαντας μέχρι τώρα. Η αναφορά σε κάθε φαινόμενο συνοδεύεται και με ενδεικτικές προτάσεις οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν στα ερωτηματολόγια κατά την συγκέντρωση του υλικού. Το κεφάλαιο που έπεται περιλαμβάνει τις ποικίλες αντιδράσεις των πληροφορητών απέναντι στην έρευνα. Το άρθρο ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο συγκεκριμένος διαλεκτικός άτλαντας είναι διαθέσιμος στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα και όλοι οι χρήστες έχουν ελεύθερη πρόσβαση σε αυτόν μέσω του διαδικτύου από τον σύνδεσμο http://achaias.lmgd.philology.upatras.gr/.

2. Ιστορική Αναδρομή

Η ενασχόληση με τη γλωσσική χαρτογράφηση γεννιέται στα τέλη του 19ου αιώνα (Chambers & Trudgill 1998). Τότε δημιουργούνται οι πρώτοι διαλεκτικοί χάρτες, οι οποίοι είναι δημιουργήματα κατ' αναλογία των γεωγραφικών, αλλά αντί για πόλεις και χωριά σε αυτούς αποτυπώνεται με ειδικά συμβατικά σύμβολα η γλωσσική ποικιλία μιας γλώσσας ή μιας γλωσσικής κοινότητας. Το σύνολο των χαρτών ενός συγκεκριμένου γλωσσικού συστήματος αποτελεί τον γλωσσικό άτλαντα (Ράλλη 2018).

Μια σημαντική διάκριση που πρέπει να γίνει είναι αυτή ανάμεσα στον άτλαντα γλωσσών και τον γλωσσικό άτλαντα. Στον πρώτο φαίνεται ο αριθμός και η κατανομή των διαφόρων γλωσσών του κόσμου, ενώ στον δεύτερο απεικονίζονται γραμματικά φαινόμενα, έννοιες, λέξεις και εκφράσεις που αναφέρονται στα διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, δηλαδή στη φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη και λεξικό (Ράλλη 2018). Σύμφωνα με τον Girnth (2010, όπως αναφέρεται στη Ράλλη 2018), η δημιουργία ενός γλωσσικού άτλαντα δεν γίνεται άκριτα και άναρχα, αλλά πρέπει να διέπεται από κάποιες βασικές αρχές. Αυτές είναι η λειτουργική καταγραφή και η όσο το δυνατόν οικονομικότερη αποτύπωση των φαινομένων. Απαραίτητες προϋποθέσεις για να ακολουθηθούν αυτές οι αρχές είναι η σαφήνεια και η καλή ποιότητα του τρόπου αποτύπωσης, η επαρκής ποσότητα πληροφοριών και η ικανή κάλυψη των αντιπροσωπευτικών δεδομένων ενός συστήματος.

Θα πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα ότι τα γεωγραφικά όρια του άτλαντα που καλύπτει μια γλώσσα δεν συνάδουν με τα πολιτικά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας περίπτωσης αποτελεί η ελληνική, η οποία ομιλείται σε περιοχές της νότιας Αλβανίας,

της Κάτω Ιταλίας, της Τουρκίας (Πόντο και δυτικά παράλια) και σε άλλες χώρες (Ράλλη 2018).

Οι πρώτοι γλωσσικοί άτλαντες ήταν σε έντυπη μορφή και δημιουργήθηκαν στη Γερμανία και τη Γαλλία. Το 1876 στη Γερμανία ο George Wenker ξεκινά μια διαλεκτική έρευνα, αποτέλεσμα της οποίας είναι ο *Sprachatlas des Deutschen Reich* (Chambers & Trudgill 1998: 34-35). Ο Wenker ακολούθησε τη μεθοδολογία συμπλήρωσης ερωτηματολογίου. Έστειλε ερωτηματολόγια με προτάσεις της πρότυπης γερμανικής σε 5.000 διευθυντές σχολείων της βόρειας Γερμανίας ζητώντας τους να επιστρέψουν το ερωτηματολόγιο συμπληρωμένο με τις προτάσεις γραμμένες στην τοπική διάλεκτο. Ωστόσο, ο όγκος των δεδομένων και το πρόβλημα της χαρτογράφησης των τοπικών χαρτών στάθηκαν εμπόδια στην έρευνα του. Τελικά, έφτιαξε δύο ομάδες χαρτών με το χέρι, με τον κάθε χάρτη να παρουσιάζει ένα χαρακτηριστικό. Η πιο συστηματική και αποτελεσματική έρευνα έγινε στη Γαλλία το 1896 από τους Jules Gilliéron και Edmond Edmond, οι οποίοι δημιούργησαν τον *Atlas Linguistique de la France* που δημοσιεύτηκε κατά την περίοδο 1902-1910 και περιλαμβάνει 1.920 χάρτες (Chambers & Trudgill 1998: 35-36). Βασίστηκε σε έρευνα πεδίου στην οποία χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο με 2.000 γλωσσικές έννοιες (κατά προσέγγιση) που αντιστοιχούσαν σε λέξεις και στερεότυπες εκφράσεις. Συμμετείχαν 735 πληροφορητές από 638 κοινότητες της Γαλλίας κατά το διάστημα 1897-1901. Επόμενοι χάρτες που δημιουργήθηκαν είναι ο γλωσσικός άτλας των Ηνωμένων Πολιτειών και Καναδά (LAUSC–Linguistic Atlas of the United States and Canada) (Chambers & Trudgill 1998: 36-39) και ο γλωσσικός άτλας των Πολιτειών του Κόλπου (The Linguistic Atlas of the Gulf States) (Chambers & Trudgill 1998: 36-39). Σήμερα οι περισσότερες χώρες της Ευρώπης έχουν τον δικό τους διαλεκτικό άτλαντα (Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Ολλανδία, Ιταλία, Γερμανία, Ρουμανία κ.λπ.).

Τα τελευταία χρόνια γίνεται συστηματική προσπάθεια να υπάρξουν ψηφιακοί χάρτες, μιας και παρουσιάζουν αρκετά πλεονεκτήματα συγκριτικά με τους έντυπους. Ενδεικτικά, προσφέρουν νέες μορφές απεικόνισης πληροφοριών, συνδυάζουν την εικόνα με τον ήχο, παρέχουν πρόσβαση σε μεγάλο όγκο πληροφοριών, καθώς και ευκολότερη και άμεση αναζήτηση αυτών. Επίσης, είναι ευκολότερη και ταχύτερη η διόρθωση των δεδομένων και η προσθήκη νέων πληροφοριών. Παραδείγματα ηλεκτρονικών χαρτών είναι ο *Digitaler Wenker-Atlas* και ο *The Sprechender Sprachatlas von Bayern* των W. König και M. Renn (Ράλλη 2018). Ο τελευταίος περιέχει διαδικτυακά τις ηχογραφήσεις γλωσσικών ήχων από 70 περιοχές της Βαυαρίας. Ωστόσο, ο γνωστότερος πολύγλωσσος ηλεκτρονικός άτλαντας είναι ο *World Atlas of LanguageStructures (WALS)*, ο οποίος δημιουργήθηκε το 2013 στο Max Plank Institute for Evolutionary Anthropology από τους Dryer και Haspelmath (Dryer & Haspelmath 2013). Καλύπτει ένα σύνολο 2.500 γλωσσών και δίνει έμφαση κυρίως σε μορφολογικά και συντακτικά φαινόμενα. Παραδείγματος χάρη, ο αριθμός των πτώσεων απεικονίζεται με τελείες διαφορετικού χρώματος πάνω στον παγκόσμιο χάρτη (Ράλλη 2018).

Τέλος, οι προσπάθειες χαρτογράφησης που έχουν γίνει για την ελληνική γλώσσα είναι ελάχιστες έως ανύπαρκτες. Η πρώτη προσπάθεια είναι του Κοντοσόπουλου το 1975 (Κοντοσόπουλος 1975) για την κρητική διάλεκτο σε συμβατική μορφή. Η δεύτερη είναι σε ηλεκτρονική μορφή και αφορά στον γλωσσικό άτλαντα της Λέσβου, ο οποίος υλοποιήθηκε στο Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων του Πανεπιστημίου Πατρών κατά την περίοδο 2010-2015 (Ράλλη 2018, Ralli et al. 2018). Χαρακτηριστικό του

γλωσσικού άτλαντα της Λέσβου είναι ότι είναι διαθέσιμος τόσο στα ελληνικά όσο και στα αγγλικά, είναι διαδραστικός και προσβάσιμος από όλους.

Ακολουθώντας τις προδιαγραφές του άτλαντα της Λέσβου καταβλήθηκε προσπάθεια χαρτογράφησης της γλωσσικής ποικιλίας για την Αχαΐα, η οποία και επεξηγείται στη συνέχεια.

3. Μεθοδολογία-Εργαλεία

Για την επιλογή των γλωσσικών δεδομένων που περιλαμβάνονται στον άτλαντα το υλικό βασίστηκε σε προφορικά δεδομένα, τα οποία βρίσκουν έρεισμα και σε γραπτές πηγές αναφορικά με τη διάλεκτο της Αχαΐας. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τις γραπτές πηγές δεν απαντάται μεγάλος αριθμός (βλ. Παντελίδης 2011, Καρασούτας 2001), εν αντιθέσει με την πληθώρα πληροφοριών που δόθηκαν από τους πληροφορητές κατά την διάρκεια της έρευνας.

Αφού ολοκληρώθηκε η συλλογή του βιβλιογραφικού υλικού, οι ερευνητές προχωρήσαμε σε επιτόπια έρευνα πεδίου (εθνογραφική μελέτη) (Δημητρόπουλος 2009). Αυτή πραγματοποιήθηκε με μετακίνηση των ερευνητών σε 25 περιοχές της Αχαΐας, οι οποίες επιλέχθηκαν τυχαία βάσει της διοικητικής διαίρεσης του νομού. Η παρούσα επιτεύχθηκε με τη μορφή ερωτηματολογίων, δηλαδή τα υπό διερεύνηση γλωσσικά δεδομένα εντάχθηκαν σε ειδικά διαμορφωμένες προτάσεις. Τις τελευταίες εκφώνησαν οι ερευνητές κι έπειτα οι φυσικοί ομιλητές της αχαϊκής διαλέκτου κλήθηκαν να τις αποδεχθούν ή να τις απορρίψουν ακουστικά. Για ορισμένα γλωσσικά δεδομένα οι προτάσεις που συμπεριλαμβάνονταν στο ερωτηματολόγιο ξεπερνούσαν τη μία. Για παράδειγμα, για το *μάτα* εκφωνήθηκαν οι εξής προτάσεις:

(1) α. Δεν θέλω να τον ματαξαναδώ ή ξαναματαδώ. (Προθηματοειδές)
β. Ματαπήγα στην πόλη για λίγες μέρες. (Προθηματοειδές)
γ. Πήγα μάτα στην Τρίπολη χθες. (Ανεξάρτητη λέξη)

Σχετικά με την όλη διαδικασία συλλογής υλικού οι ερωτηθέντες φάνηκε να μη δυσκολεύονται, καθώς οι απαντήσεις που έπρεπε να δώσουν ήταν μονολεκτικές και περιορίζονταν σε ένα ναι ή ένα όχι. Με την καταφατική ή αρνητική τους απάντηση δηλωνόταν είτε η χρήση είτε η άγνοια του εκάστοτε φαινομένου. Ο απαιτούμενος αριθμός πληροφορητών κάθε περιοχής που τέθηκε προς εξέταση ήταν τουλάχιστον 6 άτομα, με ισόποση κατανομή μεταξύ των δύο φύλων, όσο αυτό ήταν δυνατό (3 άνδρες και 3 γυναίκες). Τα χαρακτηριστικά που θα έπρεπε να πληρούν οι ερωτηθέντες αφορούσαν την ηλικία, την εντοπιότητα και το μορφωτικό επίπεδό τους. Ως προς την ηλικία όλοι όφειλαν να είναι άνω των 65 ετών, ντόπιοι ως προς την καταγωγή με μόνιμη κατοικία στο χώρο έρευνας και με χαμηλό επίπεδο μόρφωσης, δηλαδή με περιορισμένη εκπαίδευση. Τέλος, οι πληροφορητές έδωσαν τη συγκατάθεσή τους να χρησιμοποιηθούν οι απαντήσεις τους για ερευνητικούς σκοπούς.

4. Οι περιοχές που εξετάστηκαν

Σύμφωνα με την απογραφή του 2011, συνολικά στον νομό της Αχαΐας καταμετρώνται 250 γλωσσικές κοινότητες με μόνιμο πληθυσμό. Όπως ήδη αναφέρθηκε, για την επιτόπια έρευνα επιλέχθηκαν τυχαία, βάσει της διοικητικής διαίρεσης του νομού, 26

κοινότητες. Αυτό σημαίνει ότι από τους πέντε δήμους της Αχαΐας (δήμος Πατρέων, δήμος Δυτικής Αχαΐας, δήμος Αιγιαλείας, δήμος Καλαβρύτων και δήμος Ερυμάνθου) επιλέχθηκαν για την έρευνα περίπου 5 κοινότητες. Η κάλυψη του συνόλου των γλωσσικών κοινοτήτων ήταν μία διαδικασία αρκετά δύσκολη, καθώς η έρευνα βρίσκεται σε πιλοτικό στάδιο.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι κοινότητες στις οποίες πραγματοποιήθηκε η έρευνα έχουν μόνιμο πληθυσμό. Ωστόσο, υπάρχουν κοινότητες που αριθμούν ελάχιστους κατοίκους, όπως το Πλανητέρο. Επίσης, πρέπει να τονιστεί πως η Πάτρα, η πρωτεύουσα του νομού, αποκλείστηκε από την έρευνα. Αυτό συνέβη διότι η πόλη έχει δεχτεί πληθυσμό από διάφορες περιοχές της Ελλάδας και αυτό θα αποπροσανατόλιζε την έρευνα, ενώ το αστικό περιβάλλον που τη χαρακτηρίζει τείνει να δημιουργήσει μια γλωσσική ομοιογένεια που δεν δίνει χώρο στα διαλεκτικά στοιχεία. Ακολουθεί πίνακας (πίνακας 1) που απαριθμεί ονομαστικά τις κοινότητες που εξετάστηκαν αλλά και η εικόνα που απεικονίζει τις κοινότητες στον χώρο (εικόνα 1):

1. Κλειτωρία	7. Χαλανδρίτσα	13. Άρλα	19. Πλατάνι	25. Τέμενη
2. Πλανητέρο	8. Πλατανόβρυση (Μέτζαινα)	14. Άνω Αχαΐα	20. Άγιος Βασίλης	26. Βαλιμίτικα
3. Καλάβρυτα	9. Βασιλικό	15. Λουσικά	21. Αραχωβίτικα	
4. Σκεπαστό	10. Φαρραί	16. Αλισσός	22. Καμάρες	
5. Μάνεσι	11. Ίσωμα	17. Τσουκαλέικα	23. Σελιανίτικα	
6. Βλασία	12. Χαϊκάλι	18. Βραχνέικα	24. Διγελιώτικα	

Πίνακας 1: Οι περιοχές που μελετήθηκαν

1)Κλειτωρία, 2)Πλανητέρο, 3)Καλάβρυτα, 4)Σκεπαστό, 5)Μάνεσι, 6)Βλασία, 7)Χαλανδρίτσα, 8)Πλατανόβρυση, 9)Βασιλικό, 10)Φαρραί, 11)Ἴσωμα, 12)Χαϊκάλι, 13)Ἄρλα, 14)Ἄνω Αχαΐα, 15)Λουσικά, 16)Αλισσός, 17)Τσουκαλέικα, 18)Βραχνέικα, 19)Πλατάνι, 20)Ἅγιος Βασίλης, 21)Αραχωβίτικα, 22)Καμάρες, 23)Σελιανίτικα, 24)Διγελιώτικα, 25)Τέμενη, 26)Βαλιμίτικα

Εικόνα 1: Οι περιοχές μελέτης όπως αποτυπώνονται στον χάρτη

5. Ερμηνεύοντας τον άτλαντα

Οι απαντήσεις των ερωτηματολογίων που συγκεντρώθηκαν μετατράπηκαν σε ποσοστά (%) και αποτυπώθηκαν στον άτλαντα με τη μορφή συμβόλων. Τα συμβατικά αυτά σύμβολα είναι διαφορετικά ανάλογα με το ποσοστό εμφάνισης του εκάστοτε φαινομένου ή της λέξης που εξετάστηκε. Έτσι, χρησιμοποιήθηκε ο μπλε ρόμβος για το ποσοστό εμφάνισης του φαινομένου από 0-24%, το κίτρινο τρίγωνο για το ποσοστό από 25-49%, το πράσινο τετράγωνο για το ποσοστό 50-74% και ο κόκκινος κύκλος για το ποσοστό 75-100%. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται πιο εύκολη και πιο άμεση η αναγνώριση των διαφορών στην εμφάνιση των φαινομένων στον χάρτη.

Σύμβολο	Ποσοστό (%)
	0%-24%
	25%-49%
	50%-74%
	75%-100%

Πίνακας 2: Η μορφή των ενδείξεων με τις οποίες αποτυπώνονται τα ποσοστά εμφάνισης των εκάστοτε φαινομένων/λέξεων ανά περιοχή

Πολλοί μελετητές, για να δηλώσουν τις περιοχές που μοιράζονται το ίδιο φαινόμενο ή την ίδια λέξη, συμπεριλαμβάνουν στους χάρτες τους γραμμές που αντιστοιχούν στα ισόγλωσσα, δηλαδή στα διαλεκτικά όρια διαφορετικών γλωσσικά περιοχών. Πρέπει να τονιστεί ότι τα διαλεκτικά όρια δεν συμπίπτουν με τα γεωγραφικά όρια, αφού διαφορετικές γεωγραφικά περιοχές μπορεί να μοιράζονται το ίδιο φαινόμενο και αντίστοιχα, περιοχές που βρίσκονται στον ίδιο γεωγραφικό χώρο να διαφοροποιούνται γλωσσικά. Όσον αφορά τον γλωσσικό άτλαντα της Αχαΐας δεν αποτυπώνονται στον

χάρτη τα ισόγλωσσα, όπως επίσης και τα γεωγραφικά όρια που χωρίζουν τη μία κοινότητα από την άλλη. Αυτό συμβαίνει γιατί η περιοχή που χαρτογραφείται δεν έχει σαφή γεωγραφικά όρια μεταξύ των κοινοτήτων. Επομένως, εφόσον ο χαρτογραφούμενος χώρος και ο αριθμός των γλωσσικών τύπων είναι μικρός, είναι πολύ δύσκολη και μάλλον προβληματική η αποτύπωση των ισογλώσσων Girnth (2010: 110, όπως αναφέρεται στη Ράλλη 2018).

Δίνεται παρακάτω (βλ. εικόνα 2) ένα παράδειγμα γλωσσικού χάρτη στον οποίο απεικονίζεται το ποσοστό εμφάνισης του φαινομένου της επένθεσης του /a/ στην αρχή της λέξης. Έτσι, για τον τύπο της Κοινής Νέας Ελληνικής *παρατάω* εντοπίζεται στην Αχαΐα και ο διαλεκτικός τύπος *απαρατάω*. Είναι εύκολο να αντιληφθεί κανείς την συνάντηση του φαινομένου σε υψηλά ποσοστά στον δήμο Καλαβρύτων και Ερυμάνθου, ενώ η συγκέντρωση ποικίλει κυρίως στον δήμο Αιγιαλείας.

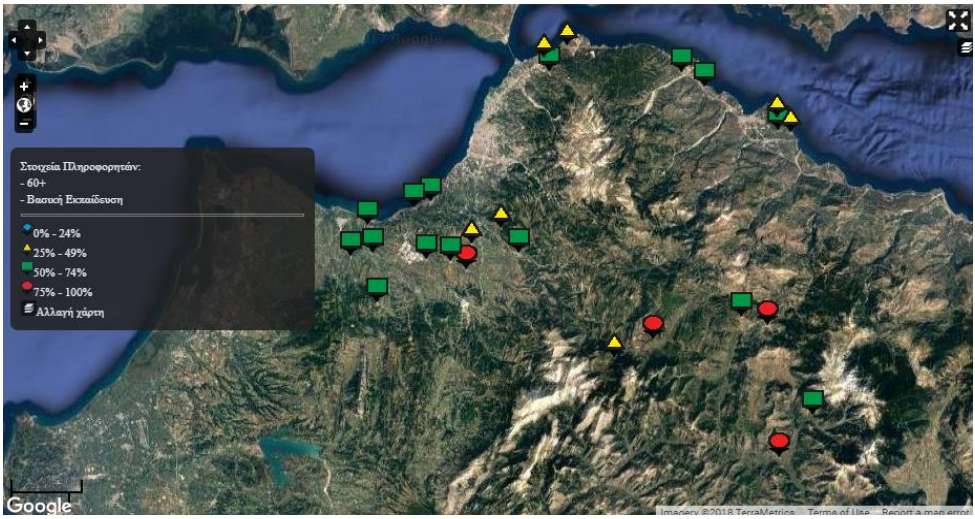

Εικόνα 2: Ποσοστιαία εμφάνιση του φαινομένου της επένθεσης του /a/ ανά περιοχή

6. Τεχνικά Χαρακτηριστικά

Ο ηλεκτρονικός γλωσσικός άτλαντας της Αχαΐας είναι διαδραστικός, ώστε η απεικόνιση κάθε φαινομένου να είναι εύκολα προσβάσιμη. Αυτό σημαίνει ότι δίνει τη δυνατότητα στον χρήστη, επιλέγοντας ένα φαινόμενο ή έναν διαλεκτικό τύπο, να μεταβαίνει στη διαδικτυακή σελίδα που αφορά την απεικόνιση και την περιγραφή του. Ο χρήστης, δηλαδή, μπορεί να πληροφορηθεί πατώντας πάνω στο κάθε σύμβολο για το ποιες κοινότητες εξετάστηκαν, πόσοι είναι οι πληροφορητές και τι χαρακτηριστικά έχουν, ποιοι από αυτούς είναι άντρες και ποιες γυναίκες, αλλά και το ποσοστό συγκέντρωσης του φαινομένου (βλ. πίνακα 2).

Επιπλέον, πρέπει να σημειωθεί ότι ο ηλεκτρονικός γλωσσικός άτλαντας της Αχαΐας κατασκευάστηκε σε Drupal 7, ένα σύστημα που υποστηρίζεται από χιλιάδες προγραμματιστές σε όλον τον κόσμο και η χαρτογράφηση βασίστηκε στους χάρτες της Google. Οι πληροφορίες που εμφανίζονται σχετίζονται με τις σελίδες που μπορεί να επισκεφθεί ο τελικός χρήστης (frontend). Αντίθετα, τα μέλη της ερευνητικής ομάδας που συμμετείχαν στο πρόγραμμα κατασκευής έχουν τη δυνατότητα να συνδέονται με

την ιστοσελίδα χρησιμοποιώντας ένα όνομα χρήστη και κωδικό πρόσβασης, για να έχουν τη δυνατότητα να διορθώνουν ή να συμπληρώνουν τα δεδομένα χωρίς να είναι απαραίτητο να διαθέτουν τεχνικές γνώσεις γύρω από την κατασκευή της διαδικτυακής ιστοσελίδας. Ακόμα, όλοι οι ερευνητές μπορούν να συνδέονται μέσω διαδικτύου και οι νέες πληροφορίες που προκύπτουν να καταγράφονται αυτόματα. Τέλος, αν είναι απαραίτητο, ο διαχειριστής μπορεί να προσθέσει νέους ερευνητές και να διαγράψει πληροφορίες και γεγονότα που έχουν λάβει χώρα.

7. Φαινόμενα και λέξης που εξετάζονται στον άτλαντα

Η έρευνα πεδίου διεξήχθη την περίοδο 2016-2017 σε 26 κοινότητες του νομού Αχαΐας. Σε αυτή τη φάση ο άτλαντας περιελάμβανε 25 φαινόμενα και λέξεις. Υπήρχε ακόμα μεγάλος αριθμός φαινομένων και λέξεων που έμεναν να χαρτογραφηθούν. Σε αυτή την ενότητα θα γίνει μία συνοπτική παρουσίαση των φαινομένων που εξετάστηκαν, τα οποία εκτείνονται σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης: φωνολογία, μορφολογία, μορφοφωνολογία, μορφοσύνταξη (η αχαϊκή δεν εμφανίζει φαινόμενα στο αμιγώς συντακτικό επίπεδο) και λεξικό.

7.1 Φωνολογία

7.1.1 Στένωση άτονων [e] και [o]

(2) Όλα τα πιδιά μαζεύτηκαν στην πλατεία.
(3) Τα χουράφια είναι γεμάτα από ελιές.

Ο άτλαντας περιλαμβάνει τις δύο περιπτώσεις ανύψωσης των άτονων μέσων φωνηέντων [e] και [o] σε [i] και [u] αντίστοιχα. Το φαινόμενο αυτό, γνωστό και ως στένωση, αποτελεί ένα από τα δύο (το άλλο είναι η αποβολή των άτονων [i] και [u]) φωνολογικά φαινόμενα που έχουν χρησιμοποιηθεί με σκοπό τη διάκριση των ελληνικών διαλέκτων σε βόρεια και νότια ιδιώματα (βλ. Κοντοσόπουλος Γ. 2008, Χατζιδάκις 1905-1907). Τα δεδομένα του άτλαντα επιβεβαιώνουν τη βιβλιογραφία η οποία εντάσσει την Αχαΐα στον νότιο φωνηεντισμό (ωστόσο βλ. ενότητα 7.4 για ίχνη βόρειου φωνηεντισμού).

7.1.2 Ουράνωση[2] των συμφώνων [s], [z], [l], [n]

(4) Κάθε πρωί ̲ίβομαι πριν βγω έξω.
(5) Το νερό της βρύσ̲ης είναι παγωμένο.
(6) Το μαγαζί αυτό πουλάει ρούχα.
(7) Το ̲λιμάνι δεν είναι μακριά από εδώ.

Η ουράνωση των συμφώνων πραγματοποιείται όταν έπεται το υψηλό φωνήεν [i]. Ειδικά το [l], [n] αποτελεί στερεοτυπικό χαρακτηριστικό της αχαϊκής διαλέκτου και

[2] Σε αντίθεση με τον καθιερωμένο χαρακτηρισμό των διαφορετικών προφορών του [l] και [n] ως ουρανικών, οι Παπαζαχαρίου (2004) και Pappas (2006) εντοπίζουν δύο ξεχωριστές διαλεκτικές πραγματώσεις των συμφώνων. Καμία από τις δύο δεν χαρακτηρίζουν ως ουρανικές.

χρησιμοποιείται συχνά σκωπτικά σε χαρακτήρες με αχαϊκή καταγωγή στην τηλεόραση (Pappas 2008).

7.2 Μορφοφωνολογία

7.2.1 Επένθεση [e]

(8) Δεν ξέρω κανένανε με αυτό το όνομα
(9) Τονε φωνάζω και δεν με ακούει.

Η επένθεση [e] πραγματοποιείται στην τελευταία συλλαβή της λέξης (αντωνυμία, άρθρο, ρήμα), με σκοπό να διευκολύνει την προφορά και να δημιουργήσει συλλαβές με τη λιγότερο μαρκαρισμένη δομή (σύμφωνο-φωνήεν) (Nespor 1999).

7.2.2 Επένθεση [a]

(10) Το παιδί αυτό είναι αρφανό από πατέρα.
(11) Τον απαράτησε και έφυγε.

Όπως φαίνεται και από τις προτάσεις που δόθηκαν στους πληροφορητές, η επένθεση του [a] πραγματοποιείται στην αρχή της λέξης ανεξάρτητα με το αν αυτή ξεκινά με φωνήεν ή σύμφωνο.

7.2.3 Αποβολή του -σ- [+συνοπτικό]

(12) Να απλώσεις να ρούχα για να στεγνώσουν.

Το φαινόμενο αυτό εμφανίζεται κυρίως στην περιοχή των Καλαβρύτων σε περιορισμένα περιβάλλοντα. Συγκεκριμένα, εμφανίζεται στη συνοπτική υποτακτική (στην παραδοσιακή γραμματική γνωστή ως υποτακτική αορίστου) στο δεύτερο και το τρίτο πρόσωπο ενικού των ρημάτων που έχουν το παραγωγικό επίθημα -ών(ω).

7.3 Μορφολογία

7.3.1 Ετερόκλιση

(13) Εξηγεί κανείς τα ονείρατα στην περιοχή;

Η ετερόκλιση είναι το χαρακτηριστικό κάποιων ουσιαστικών να κλίνονται εντασσόμενα σε δύο διαφορετικές κλιτικές τάξεις (Ράλλη 2018). Για την περιγραφή της αλλαγής στην κλιτική τάξη χρησιμοποιήθηκε η κατηγοριοποίηση των ουσιαστικών από την Ralli (2000)[3], η οποία συνδυάζει χαρακτηριστικά από παλαιότερες κατηγοριοποιήσεις, καθώς ταξινομεί τα ουσιαστικά με βάση το γένος

[3] Για αναλυτική παρουσίαση βλ. Ράλλη, 2014.

(χρησιμοποιήθηκε ως κριτήριο από τον Τριανταφυλλίδη (1941), τη συστηματική αλλομορφία (για κατηγοριοποίηση με βάση τον αριθμό των συλλαβών βλ. Τσοπανάκης, 1948 από Ράλλη, 2014) και τα κλιτικά επιθήματα. Με βάση λοιπόν αυτήν την κατηγοριοποίηση, ετερόκλιση παρατηρείται στα ουσιαστικά ουδετέρου γένους χωρίς αλλομορφία που συγκροτούν την πέμπτη κλιτική τάξη (π.χ. άλογο, πρόστιμο). Αυτά στον πληθυντικό κλίνονται σύμφωνα και με την όγδοη κλιτική τάξη, η οποία περιλαμβάνει ουδέτερα ουσιαστικά με συστηματική αλλομορφία (π.χ. σώμα, κτήμα).

7.3.2 Αποβολή του επιθήματος -ίζ(ω)

(14) Δεν τον εμποδάει τίποτα να κάνει αυτό που θέλει.

Στην Αχαΐα εντοπίζονται ρήματα που ενώ στην ΚΝΕ εμφανίζουν το παραγωγικό επίθημα -ίζ(ω), στην αχαϊκή το αποβάλλουν. Η αποβολή του επιθήματος αυτού συνοδεύεται με αλλαγή στην κλιτική τάξη. Οι διαλεκτικοί τύποι ανήκουν στη δεύτερη κλιτική τάξη (και όχι στην πρώτη όπως οι αντίστοιχοι της κοινής) που διαχρονικά προέρχεται από τα γνωστά συνηρημένα της αρχαίας ελληνικής.

7.3.3 Συλλαβική αύξηση

(15) Επέρασε ο μανάβης και άφησε τα ψώνια.

Σε αντίθεση με την ΚΝΕ, όπου η χρονική αύξηση συνδέεται με την παρουσία τόνου και δεν εμφανίζεται ποτέ άτονη, στην Αχαΐα η χρονική αύξηση διατηρείται στο κλιτικό παράδειγμα των παρελθοντικών χρόνων και είναι άτονη. Βέβαια, πλέον δεν εκφράζει μόνη της το παρελθόν ως ξεχωριστό πρόθημα αλλά είναι μέρος ενός μεγαλύτερου μορφήματος. Αυτά τα μορφήματα η Ράλλη (2014: 64) τα ονομάζει ασυνεχή μορφήματα καθώς «η δομική τους συνέχεια διακόπτεται από την παρεμβολή του θέματος».

7.3.4 Το *μάτα* ως προθηματοειδές

(16) Ματαπήγα στην πόλη πριν από λίγες μέρες.
(17) Δεν θέλω να τον ματαξαναδώ/ξαναματαδώ.

Το *μάτα* προέρχεται από το αρχαιοελληνικό *μετά* και συνδεόμενο με ρηματικές βάσεις δηλώνει επανάληψη. Δεν εντάσσεται στην κατηγορία των προθημάτων αλλά των προθηματοειδών, καθώς πληροί τα κριτήρια αυτής της κατηγορίας όπως προσδιορίζονται από τον Stevens (2000, 2005 από Ralli 2018). Σε αντίθεση με ό,τι παρατηρεί η Ralli (2018) για την επτανησιακή διάλεκτο, στην Αχαΐα το *μάτα* εμφανίζεται με το στοιχείο που ανταγωνίζεται το ελεύθερο μόρφημα *ξανά* για λόγους έμφασης, όπως φαίνεται και από την πρόταση που δόθηκε στους πληροφορητές. Μάλιστα, η θέση του στη δομή με το *ξανά* ποικίλλει.

7.3.5 Η κατάληξη -σαντε

(18) Ερχόσαντε να μας δουν κάθε Κυριακή.

Η κατάληξη -σαντε χρησιμοποιείται στο τρίτο πρόσωπο πληθυντικού του παρατατικού των ρημάτων μέσης φωνής αντί της κατάληξης -όντουσαν της ΚΝΕ. Ο Κοντοσόπουλους (2008: 75) υποστηρίζει ότι η κατάληξη αυτή δεν εντοπίζεται μόνο στην Αχαΐα αλλά σε ολόκληρη την δυτική Πελοπόννησο, στην οποία η χρήση του είναι τόσο συχνή (κάτι που επιβεβαιώνεται, τουλάχιστον για την Αχαΐα, από τον χάρτη του φαινομένου) ώστε να τη χαρακτηρίζει «σήμα κατατεθέν των δυτικο-Πελοποννησίων».

7.3.6 Το κλιτικό επίθημα -ξ-

(19) Μάζεψε τα ρούχα που στέγνωξαν στην αυλή.

Το επίθημα -ξ- είναι αλλόμορφο του επιθήματος -σ- της ΚΝΕ, το οποίο δηλώνει το [+συνοπτικό].

7.4 Λεξικό

(20) Ενού φίλου το παιδί έφυγε στο εξωτερικό
(21) Φτούνος είναι ο γείτονάς μου.
(22) Αυτούνος ο γάτος είναι δικός μου.
(23) Έχει το χωράφι καποιανού ελιές;
(24) Μιανής φίλης μου η κόρη παντρεύτηκε.
(25) Άφησα τα κλειδιά εφτού για να τα πάρεις φεύγοντας.
(26) Άφησε την τσάντα εδωνά.
(27) Έπεσε εκειδά και χτύπησε.
(28) Έπεσε χάμω. Μάζεψέ το.
(29) Τα πάμε μάτα στην πόλη.
(30) Ήμανε κουρασμένος και κοιμήθηκα νωρίς.

Ο άτλαντας περιλαμβάνει έντεκα διαλεκτικές λέξεις: το ρήμα *ήμανε*, τα επιρρήματα *εφτού, εδωνά, εκειδά, χάμω, μάτα* και τις αντωνυμίες *μιανής, αφτούνος, φτούνος, καποιανού, ενού*. Ξεχωριστή αναφορά αξίζει να γίνει στα επιρρήματα *χάμω* και *μάτα*.

Το *χάμω* εμφανίζει σε κάποιες περιοχές (κατά κανόνα στον δήμο Καλαβρύτων) στένωση. Η απάντηση των πληροφορητών ως *χάμου* καταμετρήθηκε αρνητικά. Έτσι, η εμφάνιση του *χάμου* συμπλέει με την περιγραφή του Παντελίδη (2011) για σποραδική εμφάνιση της στένωσης [o], δηλαδή για την εμφάνισή της κατά τόπους σε ληκτικές συλλαβές σε συγκεκριμένες λέξεις στην Πελοπόννησο.

Το *μάτα,* όπως αναφέρθηκε στην ενότητα 7.3, είναι προθηματοειδές και άρα δεσμευμένο στοιχείο. Ωστόσο, στην Αχαΐα εμφανίζεται και ως ελεύθερο μόρφημα με τον τόνο στην πρώτη συλλαβή και με τη σημασία του ξανά. Πρόκειται, επομένως, για μία περίπτωση απογραμματικοποίησης καθώς ένα δεσμευμένο μόρφημα απέκτησε λεξική σημασία και κατ' επέκταση ελευθεροσιμότητα (Ralli 2018).

7.5 Μορφοσύνταξη

(31) Θέλα μαγειρέψω εγώ σήμερα.
(32) Θάλα πάω στην εκκλησία αύριο το πρωί.

Ο μέλλοντας στην ΚΝΕ δημιουργείται από τον κλιτό ρηματικό τύπο και το μόριο *θα*. Το μόριο αυτό προήλθε από γραμματικοποίηση του άκλιτου ρηματικού τύπου «θέλει» (Browning 1983/1995). Αναλυτικότερα, ο μονολεκτικός μέλλοντας της κλασικής αρχαιότητας αντικαταστάθηκε από το «θέλει + απαρέμφατο/ίνα» με υποτακτική στην μεσαιωνική ελληνική (Ράλλη 2014: 26). Από εκεί δημιουργήθηκαν διάφοροι τύποι στις διάφορες διαλέκτους (π.χ. Κυπριακά, Κρητικά κ.ά.) (Χόρροκς 2014). Στην περιοχή των Καλαβρύτων έχουν επιβιώσει κάποιοι τέτοιοι σχηματισμοί. Το *θέλα* και το *θάλα* συνοδεύουν κλιτό ρηματικό τύπο και μαζί δηλώνουν τον μέλλοντα. Τα δύο αυτά μορφήματα χρησιμοποιούνται στις ίδιες προτάσεις, καθώς δεν διαφέρουν ως προς τη σημασία. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι το *θάλα* έλκει την καταγωγή του από το *θέλα*. Το τελευταίο υπέστη φωνηεντική αφομοίωση με αποτέλεσμα τη δημιουργία του πρώτου.

8. Κοινωνιολογικές αντιδράσεις πληροφορητών

Όσον αφορά τις αντιδράσεις των πληροφορητών, παρατηρήθηκε ποικιλία τόσο κατά κοινότητα όσο και κατά φύλο. Η πρώτη αντίδραση των περισσότερων πληροφορητών ήταν η καχυποψία που πολλές φορές επεδείκνυαν απέναντι στους ερευνητές, καθώς ήταν άγνωστοι προς αυτούς. Γι' αυτό άλλωστε, δεν ήταν λίγοι αυτοί που αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα. Πολλοί, ωστόσο, δέχθηκαν να συμβάλουν στην έρευνα απαντώντας στις ερωτήσεις θετικά ή αρνητικά. Γι' αυτόν το λόγο, αποφασιστικό ρόλο έπαιξε η συμμετοχή ανθρώπων που λειτούργησαν ως ενδιάμεσοι (Δημητρόπουλος 2009) (π.χ. ο παπάς του χωριού ή κοινοί γνωστοί ή και συγγενείς με τους ντόπιους), οι οποίοι δημιούργησαν ένα πιο οικείο κλίμα και έπεισαν τους διαλεκτόφωνους συντοπίτες τους να απαντήσουν στις ερωτήσεις. Δεν μπορεί βέβαια να παραλειφθεί η διάθεση που επεδείκνυαν πολλοί πληροφορητές να βοηθήσουν από τη στιγμή που μάθαιναν ότι πρόκειται για φοιτητές και σκοπός ήταν η διατήρηση της γλωσσικής ποικιλίας του τόπου τους. Αξιοσημείωτο είναι τέλος το ενδιαφέρον των ανθρώπων που, αν και οι ίδιοι δεν ήταν ομιλητές της ντοπιολαλιάς, αναλάμβαναν να φέρουν σε επαφή τους ερευνητές με τους διαλεκτόφωνους ή να μας καταθέσουν προσωπικό αρχειακό υλικό (λέξεις, εκφράσεις).

Ένας άλλος παράγοντας που επηρέασε την αντίδραση των πληροφορητών ήταν το φύλο. Παρατηρήθηκαν διαφορετικές αντιδράσεις στα δύο φύλα, για παράδειγμα η πλειοψηφία των ανδρών δεχόταν με μεγαλύτερη ευκολία και αμεσότητα να απαντήσει τα ερωτηματολόγια, με αρκετούς να υπερηφανεύονται για τη γλώσσα και τις γνώσεις τους. Πολλοί από αυτούς κατέφευγαν σε εκτεταμένες αφηγήσεις (π.χ. ιστορίες από το στρατό) για να δείξουν πως η χρήση ιδιωματικών λέξεων και εκφράσεων τους διαφοροποιούσαν από τους υπόλοιπους ομιλητές άλλων περιοχών της Ελλάδας. Παρ' όλα αυτά, δεν έλειπαν και εκείνοι που προσπαθούσαν να επιδείξουν μια γλωσσική καθαρότητα, υποστηρίζοντας πως τα διαλεκτικά φαινόμενα που εξετάστηκαν ήταν χαρακτηριστική γλωσσική συμπεριφορά των αμόρφωτων, ξεχωρίζοντας τον εαυτό τους από αυτούς, τονίζοντας ποιο θα ήταν το «σωστό», ενώ την ίδια στιγμή πολλά από αυτά τα διαλεκτικά φαινόμενα ήταν ορατά στον λόγο τους.

Από την άλλη πλευρά, στην πλειοψηφία του γυναικείου πληθυσμού παρατηρήθηκε μια διαφορετική στάση. Οι γυναίκες παρουσίαζαν ένα πιο συντηρητικό προφίλ και εντοπίζονταν κυρίως στον χώρο του σπιτιού τους, σε αντίθεση με τους άντρες, οι οποίοι

συνήθως βρίσκονταν σε συλλογικούς χώρους, όπως τα καφενεία, οι σύλλογοι της κοινότητας και οι πλατείες. Η Άνω Αχαΐα και το Μάνεσι ήταν δύο από τις κοινότητες στις οποίες εντοπίστηκε ο συντηρητισμός των γυναικών. Ήταν χαρακτηριστική η αντίδραση αρκετών γυναικών να μας παραπέμπουν στους συζύγους τους με την πεποίθηση ότι αυτοί «θα ξέρουν καλύτερα», όπως τόνιζαν με βεβαιότητα, αρνούμενες πολλές φορές να απαντήσουν τελικά στα ερωτηματολόγια της έρευνας.

Είναι βέβαιο πως το κεφάλαιο των γλωσσικών στάσεων των ομιλητών επιδέχεται εκτενέστερης μελέτης. Για να ερμηνευτούν, λοιπόν, επαρκώς οι αντιδράσεις των πληροφορητών πρέπει να προσδιοριστούν πλήρως οι ποικίλοι παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του κοινωνιογλωσσικού τους προφίλ που αντανακλούν εξωγλωσσικές αναγκαιότητες.

9. Συμπεράσματα

Στο άρθρο αυτό παρουσιάστηκε μια πρώτη πιλοτική μορφή του δεύτερου ηλεκτρονικού διαλεκτικού άτλαντα στην Ελλάδα, αυτού της Αχαΐας, ο οποίος δημιουργήθηκε έχοντας ως πρότυπο τον πρώτο ηλεκτρονικό διαλεκτικό άτλαντα για την Ελλάδα, αυτόν της Λέσβου. Χαρτογραφήθηκαν γλωσσικά 26 χωριά (κοινότητες) του νομού, όπου αποτυπώθηκε με ειδικά σύμβολα η παρουσία εικοσιπέντε γλωσσικών φαινομένων και λέξεων που κατανεμήθηκαν σε πέντε επίπεδα γλωσσολογικής ανάλυσης, μορφολογία, μορφοσύνταξη, μορφοφωνολογία, φωνολογία και λεξικό. Η παρουσία των γλωσσικών φαινομένων και λέξεων στις διαφορετικές περιοχές διερευνήθηκε μέσω ερωτηματολογίων τα οποία απαντήθηκαν θετικά ή αρνητικά από γηγενείς ομιλητές. Ο επισκέπτης μπαίνοντας στην ιστοσελίδα του άτλαντα πληροφορείται για την ύπαρξη και την ποσοστιαία εμφάνιση του κάθε φαινομένου ή λέξης ανά περιοχή, ενώ δίνονται και πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά των πληροφορητών.

Ο πιλοτικός χαρακτήρας της παρούσας έρευνας την περιόρισε σε μόνο 10% των κοινοτήτων του νομού Αχαΐας. Συγχρόνως, ο παρών άτλαντας δεν καλύπτει όλα τα διαλεκτικά φαινόμενα και λέξεις. Μελλοντική πρόταση για έρευνα θα μπορούσε να καλύψει το φαινόμενο της διαλεκτικής ποικιλίας στο νομό Αχαΐας εκτενέστερα, τόσο ως προς τις κοινότητες όσο και ως προς τα υπό εξέταση διαλεκτικά φαινόμενα, δίνοντας μία πιο αναλυτική και ολοκληρωμένη εικόνα για τη διαλεκτική ποικιλία στην περιοχή αλλά και συμβάλλοντας ταυτόχρονα στη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου διαλεκτικού άτλαντα για όλες τις ελληνόφωνες περιοχές. Ενδιαφέρουσα θα ήταν σε μεταγενέστερη έρευνα και η εκτενέστερη μελέτη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των διαλεκτόφωνων πληροφορητών αλλά και των στάσεων που φαίνεται να κρατούν απέναντι στη διάλεκτο της περιοχής.

Ευχαριστίες

Θερμές ευχαριστίες οφείλει η ερευνητική ομάδα του ηλεκτρονικού διαλεκτικού άτλαντα της Αχαΐας στην καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Πατρών και Διευθύντρια του Εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων κα Ράλλη Αγγελική για την καθοδήγηση και την επίβλεψη καθ' όλη την πορεία της έρευνας για τη δημιουργία του άτλαντα και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων. Θερμές ευχαριστίες στην υποψήφια διδάκτορα του Τμήματος Φιλολογίας Βάσω Αλεξέλλη για τη βοήθεια που προσέφερε στα πρώτα ερευνητικά βήματα της ομάδας και στον Χαράλαμπο Τσιμπούρη, υποψήφιο διδάκτορα του τμήματος Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Τεχνολογίας Υπολογιστών Πανεπιστημίου Πατρών, που υπήρξε ο τεχνικός υπεύθυνος.

Βιβλιογραφία

Browning, R. 1983/1995. *Medieval & Modern Greek.* Cambridge: Cambridge University Press.

Chambers, J.K. & P. Trudgill. 1998. *Dialectology.* Cambridge: Cambridge University Press.

Dryer, M. S. & M. Haspelmath. 2013. *The World Atlas of Language Structures online.* Lepzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology.

Nespor, M. 1999. *Φωνολογία* Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Pappas, P. 2006. Stereotypes and /n/ variation in Patras, Greece: results from a pilot study. Στο F. Hinskens L. (Επιμ.), *Language Variation – European Perspectives: Selected papers from the Third International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 3), Amsterdam, June 2005*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 153-167.

Pappas, P. 2008. Stereotypes, variation and change: Understanding the change of coronal sonorants in a rural variety of Modern Greek. *Language Variation and Change* 20(3): 493-526.

Ralli, A. 2000. A feauture-based analysis of Greek nominal inflection. *Glossologia* 11-12: 201-227.

Ralli, A. 2018. mata- and -opulo: two cases of Greek affixoids. Στο K. Dinas (Επιμ.), *Figura in Praesentia. Volume dedicated to A. Nakas.* Athens.

Ralli, A., V. Alexelli & Ch. Tsimpouris. 2018. The electronic linguistic atlas of the Aegean island of Lesbos (EDAL). *7th Annual conference of the Associazione per l'informatica umanistica e la cultura digitale (AIUCD)*. Bari: University of Bari.

Αρχάκης Α. & Μ. Κονδύλη. 2011. *Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας.* Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.

Δημητρόπουλος, Ε. 2009. *Εισαγωγή στη μεθοδολογία της γλωσσικής επιστημονικής έρευνας: Ένα συστημικό δυναμικό μοντέλο*. Αθήνα: Εκδόσεις Έλλην.

Καρασούτας, Θ. 2001. *Λαϊκός πολιτισμός Κλειτορολευκασίας Καλαβρύτων*. Αθήνα: Προσκήνιο.

Κοντοσόπουλος, Ν. 1975. Ο γλωσσικός άτλας της Κρήτης. *Πρακτικά του 3ου Διεθνούς Συνεδρίου Κρητικών Σπουδών*. Ρέθυμνο, 145-152.

Κοντοσόπουλος Γ.Ν. 2008. *Διάλεκτοι και ιδιώματα της ελληνικής.* Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.

Παντελίδης, Ν. 2011. *Πελοποννησιακή*. Εισήγηση που παρουσιάστηκε στο Τμήμα Φιλολογίας του Παν. Πατρών. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.

Παπαζαχαρίου, Δ. 2004. Η πραγμάτωση της φωνολογικής μονάδας /l/ της Πατρινής διαλέκτου. Στο Γ. Κατσιμάλη, Α. Καλοκαιρινός & Ε. Αναγνωστοπούλου (Επιμ.), *Proceedings of The 6th International Conference of Greek Linguistics, University of Rethymno, 20 September 2003* (ηλεκτρονική έκδοση).

Ράλλη, Α. 2014. *Μορφολογία* (6η εκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Ράλλη, Α. 2018. Γλωσσική χαρτογράφηση: ο ηλεκτρονικός διαλεκτικός άτλαντας της Λέσβου. Στο Ι. Μανωλέσσου (Επιμ.), *Τόμος αφιερωμένος στη Χριστίνα Μπασέα*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Τριανταφυλλίδης, Μ. 1941/2002. *Νεοελληνική γραμματική (της δημοτικής).* Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη.

Χατζιδάκις, Γ. 1905-1907. *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά.* Αθήνα: Σακελλάριος.

Χόρροκς, Τ. 2014. *Ελληνικά: Ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της.* Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της "Εστίας" Ι.Δ. Κολλάρου & Σιας Α.Ε.

Turkish loanwords and loanblends in Cretan dialect: strategies and patterns

George Chairetakis
University of Patras

Abstract

The aim of the present paper is to investigate how Turkish open-class words (nouns, verbs, adjectives, adverbs) are accommodated in the Cretan dialect, a major Greek dialect, which belongs to a different typology from the donor language. According to Ralli (2012a, 2012b, 2016), it is possible for a language to be affected by a linguistic system of a distinct typology provided that certain morphological conditions are met. In our case, the Cretan dialect is fusional, like Greek, while Turkish is agglutinative. The present study covers a variety of issues such as: a) the morphological strategies adopted by the Cretan dialect for integrating loan words of different grammatical categories into its morphology, b) the determining factors for choosing a particular integration strategy, c) the role of structural compatibility between Cretan and Turkish language and d) the nature of the integrating elements. I argue that the accommodation of loan words is not only subject to extralinguistic factors (Thomason, 2001, Matras 2009) but also follows language specific constraints. The data are drawn from a corpus containing 1,624 loan words, most of which come from traditional dictionaries of the dialect (Pangalos [1955] 2000, Orfanos 2014 etc.).

Keywords: Cretan dialect, language contact, loan words, direct insertion, indirect insertion, borrowing constraints

1. Introduction

The present study is concerned with the ways that open-class words are incorporated in Cretan from a language of different typology, that is Turkish. In specific, I focus my attention on the intralinguistic factors that affect the end result of the borrowing process. This paper is divided into five main sections. After the introduction, there is a presentation of the theoretical background and the socio-historical context in which language contact between Turkish and Cretan took place (section 2 and 3). Section 4 investigates the morphological strategies of loanword integration and compares their application across items of different grammatical category. In section 5, I study the properties of the integrators which are used in borrowing process, and I compare the process of borrowing with that of derivation. I conclude my paper with a summary of the main issues dealt with and the relevant bibliography.

2. Theoretical background

Language contact was established as a new research field in the mid-20th century mainly through the works of Bloomfield (1933), Haugen (1950) and Weinreich (1953). These studies focused on lexical borrowing as it was the most frequent kind of borrowing in

the languages of the world. Studies that focused on the principles and constraints of language contact appeared in the late 20th century (see, among other, Moravcsik 1978, Muysken 1981, Appel and Muysken 1987, Thomason and Kaufman 1988). Since then, language contact has remained one of the most popular research fields of Linguistics, and it has drawn attention to many linguists (see, among other, Thomason 2001, Field 2002, Matras 2007, Haspelmath 2008, Wohlgemuth 2009, and Ralli 2012a, 2012b, 2016 for Greek).

Thomason and Kaufman (1988: 37) define borrowing as a process of incorporation of foreign features into a group's native language by speakers of that language. The native language is maintained but is changed by the addition of the incorporated features. As noted by Thomason (2001), language contact is an unavoidable situation which occurs when two language systems are in contact with each other.

Haspelmath (2008: 4-5) uses the terms *recipient language* for the language that acquires a loanword and *donor language* for the language that is the source of the loanword. Haugen (1950) divides loan elements into three types: *loanwords* (form and meaning are copied one by one), *loanblends* (words consisting of a copied part and a native part) and *loanshifts* (only the meaning is copied). In this paper, I will focus on the cases of loanwords and loanblends.

Wichmann & Wohlgemuth (2008) and Wohlgemuth (2009) introduce the terms *direct insertion* and *indirect insertion*. Direct insertion corresponds to Haugen's (1950) term of *importation*, that is the case of loanwords, in which, the loan item undergoes only slight phonological modification before being introduced in the recipient language. On the other hand, indirect insertion corresponds to Haugen's (1950) term of *substitution*, that is the case of loanblends, in which a foreign element is mixed with a native part which is used as integrator. Wichmann and Wohlgemuth (2008) and Wohlgemuth (2009) use the terms of direct and indirect insertion to study the loan verb accommodation strategies. My data suggest that these two notions might also extend on the cases of noun, adjective and adverb integration, as Greek is a morphologically rich language and, thus, as already noted by Ralli (2016), it shows a big range of competing affixes which behave as possible integrators.

3. The Socio-historical context

In human history language contact occurred to a large extent as a result of wars, colonialism, slavery, migration, and trade. According to several Western European historians, as mentioned in Detorakis (1990), the war between the Venetians who occupied Crete for nearly four centuries (1211 – 1669), and the Turks began from a war event that took place between the territorial waters of Crete and Rhodes. In 1644, the Knights Hospitaller, who used the island of Malta as an operation base, captured a Turkish ship off the coast of Crete that carried pilgrims to Mecca and transferred the treasures to the Venetian general in Chania. As a result, the Ottomans organized war operations against Venice and occupied Chania in 1645 and Rethymno in 1646. The siege of Candia[1] lasted from 1648 to 1669 and it is considered the longest siege in human history. After 22 years of siege, the Venetians lost the control of the capital

[1] Chandax was the former name of modern Heraklion.

Candia. During the Ottoman–Venetian War of 1714–1718 the last Venetian fortresses of Gramvousa, Souda and Spinalonga were also surrendered to the Ottoman Empire.

According to Detorakis (1990), the Ottoman rule is divided into 2 periods: (a) 1669-1830 and (b) 1840-1898[2]. As a result of the war, many Cretans fled to other regions of Venice and the population of the island significantly reduced. The economy of the island suffered from heavy taxation, poor living conditions and migration. The spectacular development of literature, painting and other arts during the Venetian era which occurred due to cultural contact of Crete with the Western Renaissance, was interrupted brusquely when Crete ceded to Ottomans.

During the 18th century, education was limited as there were no schools in operation. Only the monasteries of the island could offer basic education to the local population. At the end of the 18th century, the Turkish population of Crete was significantly increased (Detorakis 1990). In specific, total population of the island reached 350,000 of whom 200,000 were Greek and 150,000 Turks. Many Christians changed religion and embraced Islam (Turkocretans). According to Hayden (2004), the Turks of Crete were mostly not of Turkish origin, but were Cretan converts from Orthodoxy who were native speakers of the Cretan dialect and were taught Turkish as a second language. In 1923, Greece and Turkey signed the Treaty of Lausanne, a peace treaty which laid down provisions for the exchange of populations between the two nations. The Turkish population (33,000 inhabitants) left the island and moved to Turkey while 33,900 Christian refugees from Asia Minor were dispatched to Crete. It is notable that there are many suburbs and villages around Heraklion, where the residents are descendants of refugees from Asia Minor (New Alatsata, New Halicarnassus, New Klazomenes, etc.).

4. Integration strategies of loan words

According to many linguists (see, among other, Thomason 2001, Matras 2009), borrowability is affected by the intensity of contact between two language systems and the degree of bilingualism among the speakers of the affected community. Cretan speakers had been exposed to an intense contact with Turkish for about two centuries (1669-1896) and it is an undeniable fact that the bilingual environment played an important role on the borrowing process.

Along the lines of Weinreich (1953) and Ralli (2012a, 2012b, 2016), I suggest that the structural properties of the donor and recipient language are crucial for the outcome of the borrowing process. Language contact between two languages which display structural diversity and belong to different typological systems is possible, provided that there is a degree of structural/morphological compatibility between them.

4.1 Scales of borrowability in Cretan Greek

In this section, I will briefly present the borrowability scales of Cretan dialect. The term *borrowability scale* was introduced in linguistic theory to investigate which

[2] During the 1830-1840 period, Crete was yielded to the Egyptian commander Mehmet Ali Pasha as an exchange for his services to the Ottoman Empire (London Protocol of 1830). Crete was returned to the Ottoman Empire by the Convention of London on July 3, 1840.

grammatical categories/elements were easier to be integrated from a language system X to a language system Y (see, among other, Whitney 1881, Haugen 1950, Muysken 1981, Thomason and Kaufman 1988, Field 2002). Some of the most well-known borrowability scales, that have been proposed so far, are the following:

(i) nouns > other parts of speech > suffixes > inflection > sounds
Whitney (1881)

(ii) nouns > verbs > adjectives > adverbs, prepositions, interjections
Haugen (1950)

(iii) nouns > adjectives > verbs > prepositions
Singh (1981)

(iv) nouns > adjectives > verbs > prepositions > coordinating conjunctions > quantifiers > determiners > free pronouns > clitic pronouns > subordinating conjunctions
Muysken (1981)

The above hierarchies suggest that lexical items are more likely to be borrowed than grammatical items. Many linguists agree that items which show structural dependency are less borrowable than items that display structural autonomy (see, among other, Haugen 1950, Appel and Muysken 1987, Thomason and Kaufman 1988, Matras 1998).

As far as the lexical items are concerned, nouns seem to be the most borrowable grammatical category universally. According to Appel and Muysken (1987), grammatical categories that have a crucial role on the organization of a sentence (verbs for example), are less likely to be borrowed than others (nouns etc.). Furthermore, nouns display referential stability as opposed to verbs which display referential vagueness (Matras 1998).

The first statistical data for Cretan has been presented by Chairetakis (2012). The author, based on 500 loan words, proposes a borrowability scale in which nouns are placed first, verbs second, adjectives third and adverbs fourth. After the examination of a larger corpus (1624 loan words), I provide the following borrowability scale for Cretan:

(i) nouns > adjectives > verbs > adverbs

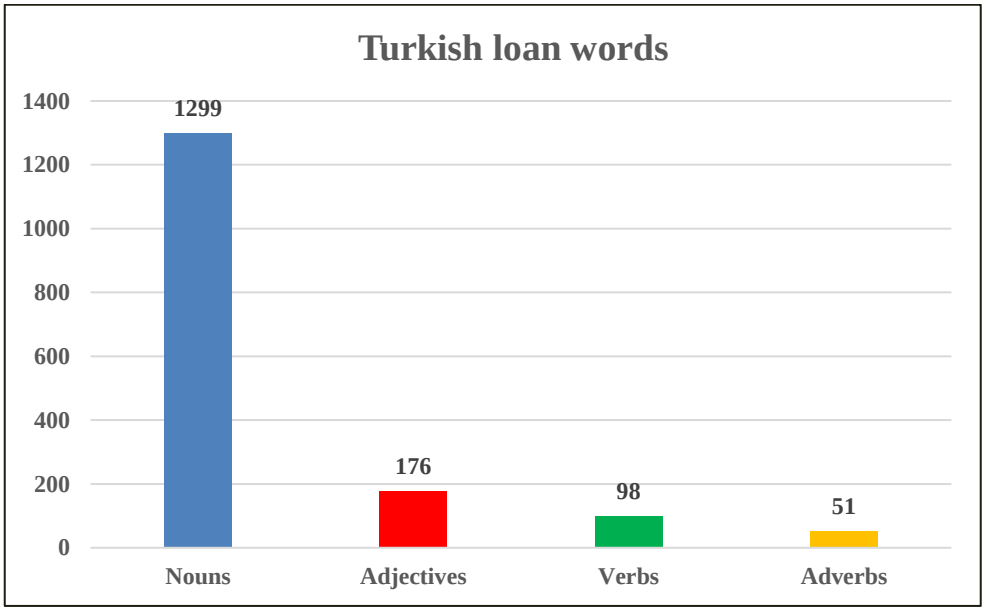

Picture 1: Statistical chart of Turkish loan words in Cretan

4.2 Noun integration

Nouns are the most borrowable grammatical category and comprise the 79,99% of the total sample of loan words. Cretan uses two main strategies for integrating nouns from Turkish, these are direct and indirect insertion.

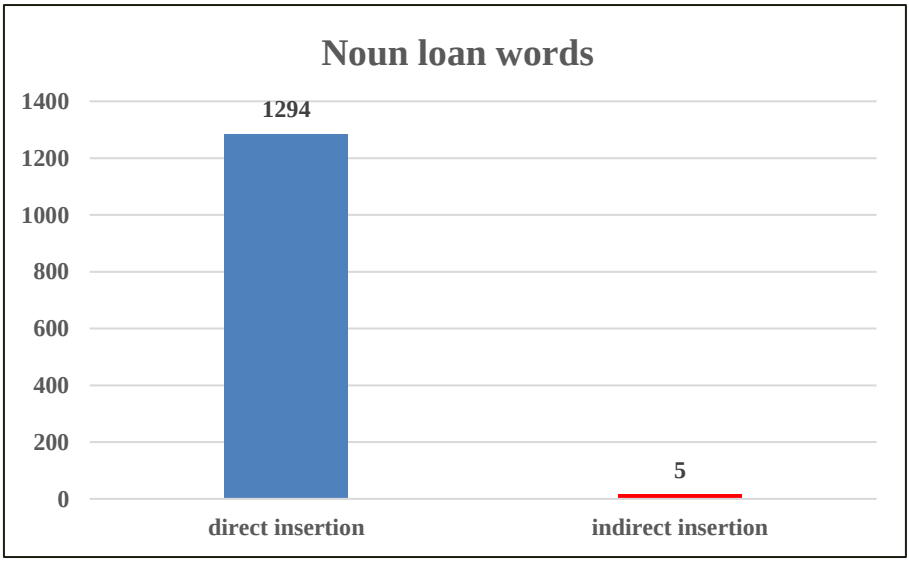

Picture 2: Statistical chart of noun accommodation strategies

4.2.1 Noun integration by direct insertion

Direct insertion is the most common strategy of noun accommodation. Nouns, once adopted, assume inflectional suffixes (1a-d) or, less frequently, they remain uninflected (2a-b).

(1)		Loan	Turkish form
	a.	mukava-s 'inflexible carton'	mukavva
	b.	fetufadzi-s 'Mufti, Turkish rank'	fetvacı
	c.	kum-os 'animal shed'	kümes
	d.	tserez(i)-Ø 'dessert'	çerez

(2)		Loan	Turkish form
	a.	pusu 'ambush'	pusu
	b.	tastik 'confirmation'	tasdik

As noted by Wohlgemuth (2009), the insertion of an inflectional suffix is not considered as an indirect integration strategy, if its presence is obligatory in the recipient system, as in Greek and its dialects (also noted by Ralli 2016). With the addition of the inflectional suffix *-s***,** examples in 1a and 1b are fully inflected according to the inflectional pattern of IC2, while inflectional suffixes *-os* (1c) and *-Ø* (1d) are marked for IC4 and IC5 respectively[3].

Loans may undergo phonological modifications, if the phonotactic properties of the donor language are not compatible with those of the recipient language. Turkish noun *fetvacı* is incorporated to Cretan with the form *fetufadzis*. As the consonant cluster of /t/ + /v/ is not acceptable by the phonological system of the dialect, the insertion of /u/ converts the syllable structure from CC to CVC.

4.2.2 Noun integration by indirect insertion

In cases of indirect insertion, a Greek derivational suffix is used as an integrator. Consider the following examples:

(3)		Loan	Turkish form
	a.	lelek-ia 'lilac'	leylak
	b.	musub-ia 'calamity'	musabe

[3] See Chairetakis (forthcoming) for a description of the inflectional classes of Cretan.

c. daglar-as dağlar
‘tall person’

Turkish loans *leylak* and *musabe* are accommodated to Cretan with the use of integrator *-ia*. The selection of the specific suffix for the integration of these loans is not coincidental. Since the medieval period, *-ia* has given rise to the derivation of words that indicate abstract concepts (*elefther-ia* ‘freedom’ < *elefther(os)* ‘free’) or tree/plant names (*mil-ia* ‘apple tree’ < *mil(o)* ’apple’).

Loan noun *daglaras* has been formed from the combination of the noun *dağlar* (plural form of Turkish *dağ*) and the Greek suffix *-a(s)*. The Turkish inflectional suffix *-lar*, has been reanalyzed as a part of the stem, as it is not functionable and compatible with the Greek available inflectional patterns. In this case, *-a(s)* is also not randomly selected for the accommodation of the loan noun *dağlar*. According to Orfanos (2014), *dağ* has a literal meaning ‘mountain’ but also, a metaphorical one ‘tall person’ (for example, *dağlar kadar* ‘like mountains’). In both cases, the noun *dağ* expresses ‘something that is big or bigger than normal’. These meanings triggered the combination of the base *dağlar* with the Greek suffix *-a(s),* which, in Greek, is used as an evaluative morpheme denotating ‘someone who is big or bigger than normal’.

Examples illustrated in (3), show that the combination of a Greek integrator with a Turkish noun base, is not free but is subject to semantic constraints or selectional restrictions. Further discussion will be held in section 5 of this paper.

4.3 Adjective integration

Adjectives are the second most borrowable grammatical category. Like nouns, the incorporation of loan adjectives from Turkish takes place by direct and indirect insertion.

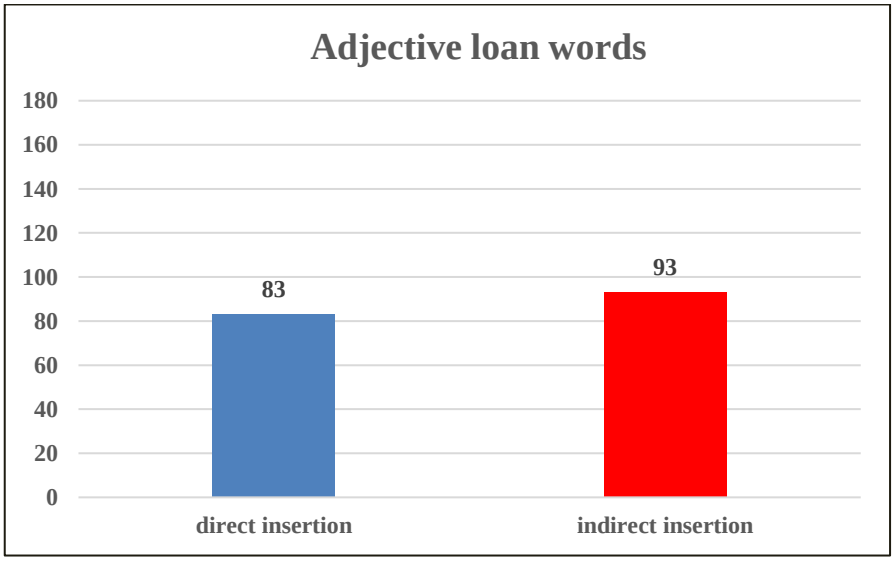

Picture 3: Statistical chart of adjective accommodation strategies

4.3.1 Adjective integration by direct insertion

As far as direct insertion is concerned, adjectives are either incorporated to the dialect's inflectional system (4a-c) or remain uninflected (5a-c).

(4)		Loan	Turkish form
	a.	kior-os 'cross-eyed'	kör
	b.	tzitzin-os 'pretty'	çiçin
	c.	kaimakli-s 'with clotted cream'	kaymaklı

(5)		Loan	Turkish form
	a.	kotza(m) 'huge'	kocam
	b.	beli 'obvious'	belli
	c.	yelatzi 'fake'	yalancı

Nouns and adjectives in Cretan, as in Standard Greek, share the same inflectional suffixes. Examples 4a and 4b are fully inflected according the inflectional pattern of IC1, while example 4c adopts the inflectional pattern of IC2. A small number of adjectives, like those which are shown in (5), are uninflected and the same form, depending on the case, may express the full range of morphosyntactic features of the lexeme.

In some cases, foreign adjectives which consist of a base and a derivational suffix may also be accommodated, as for instance, Turkish derivatives ending in *-li* (see 4c). The derivation of the morphologically complex word *kaymaklı* has taken place in Turkish, before transferred in Cretan, with the combination of the stem *kaymak* and the derivational suffix *-li*.

4.3.2 Adjective integration by indirect insertion

Adjective accommodation by indirect insertion is quite common and comprises the 52,84% of the total number of loan adjectives. This process is facilitated by a small number of integrators which originate from derivational suffixes. These integrating elements are, *-i*(*s*), *-ik*(*os*), *-idik*(*os*), *-eni*(*os*) and *-i*(*os*). Consider the following examples:

(6)		Loan	Turkish form
	a.	marabut-i(s) 'frugal'	marabut
	b.	sersem-i(s) 'foolish'	sersem

(7)		Loan	Turkish form
	a.	kapanik-ik(os) ‘closed’	kapanık
	b.	kit-ik(os) ‘scant’	kıt

(8)		Loan	Turkish form
	a.	gret-idik(os) ‘temporary’	iğreti
	b.	kapakl-idik(os) ‘covered’	kapaklı

(9)	Loan	Turkish form
	turudz-eni(os) ‘of orange colour’	turuncu

(10)	Loan	Turkish form
	asil-i(os) ‘authentic’	asil

The accommodation of adjectives is mainly carried out by the integrating elements -*i*(*s*), -*ik*(*os*) and -*idik*(*os*) (39, 20 and 15 loans respectively). The combination of these elements with a stem of Turkish origin is subject to phonological restrictions. The elements -*i*(*s*) and -*ik*(*os*) are combined with stems ending in consonant (see examples 6a, 6b, 7a, 7b). On the other hand, the integrating suffix -*idik*(*os*) is mainly combined with stems ending in /i/ (see 8a, 8b). The appearance of -i*dik*(*os*) is triggered by the phonological similarity of the integrator’s initial vowel with that of the Turkish stem’s ending vowel, which is /i/.

Integrators -*eni*(*os*) and -*i*(*os*) are almost absent from the collected data. Unlike -*i*(*s*), -*ik*(*os*) and -*idik*(*os*), suffix -*eni*(*os*) presents semantic constraints in both native derivation and integration of foreign stems. In native derivation, it is combined with Greek stems denotating material (*asim-eni*(*os*) < *asimi* ‘silver’) or color (*smaragd-eni*(*os*) < *smaragdi* ‘emerald green’), unlike suffixes in (6), (7) and (8) which denote a general attribute. Loan adjective *turudz-eni*(*os*) in (9) consists of the Turkish stem *turuncu* ‘orange’ and the Greek integrator -*eni*(*os*). In (10), loan adjective *asili*(*os*) does not seem to have been derived by a regular morphological adaptation strategy. Suffix -*i*(*os*) is quite unproductive in Greek and its dialects as it is mostly combined with learned items of Ancient Greek origin (*opisth-ios* < *opisthen* ‘rear’)[4]. Loan word *asil-i*(*os*) has been possibly formed analogically to its equivalent in meaning adjective in Greek which is *gnis-i*(*os*) ‘authentic’.

[4] For more details, see Ralli (2005).

4.4 Verb integration

Verb integration is based on two adaptation strategies, which are: a) indirect integration, and b) a mixed strategy in which direct and indirect integration occur simultaneously. Below, I present the statistical distribution of these integration strategies, which is based on 98 loan verbs.

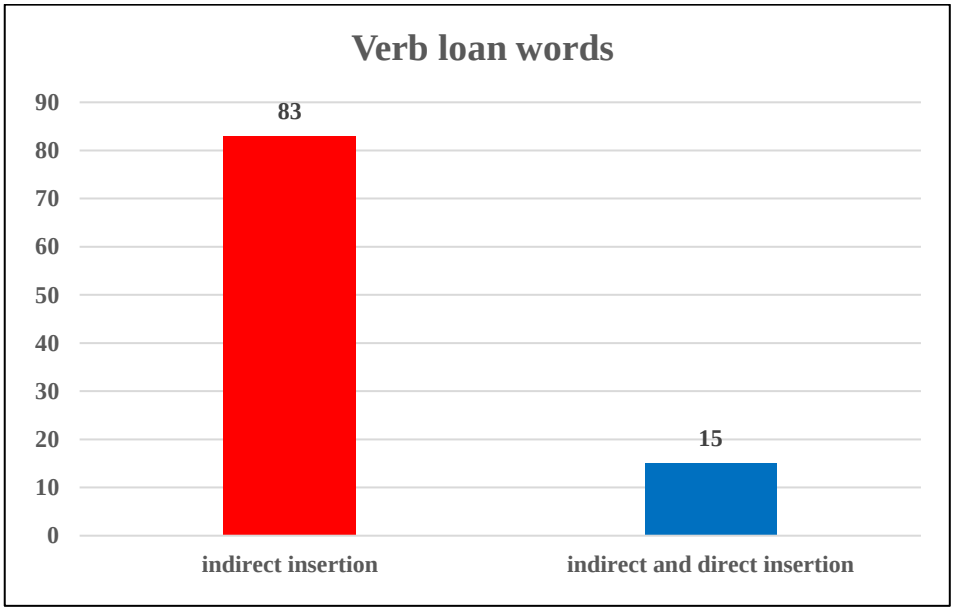

Picture 4: Statistical chart of verb accommodation strategies

4.4.1 Verb integration by indirect insertion

Purely indirect insertion is the most prominent strategy in verb accommodation, and it comprises the 84,69% of the total sample of loan verbs. Loan verbs are formed with the combination of a native part, that is a verbalizer, and a verbal stem of Turkish origin. These verbalizers are *-iz*(*o*) (71 loans) and *-ev*(*g*)(*o*)[5] (12 loans). Consider the following examples:

(11)	Loan	Turkish form
a.	dald-iz(o) ‘breeze into’	daldi(m) (< dalmak)
b.	sikild-iz(o) ‘be upset’	sıkıldı(m) (< sıkılmak)

[5] As shown by Chairetakis (forthcoming), /ɣ/ is a marker which distinguishes two elements of different morphological category, in our case, the derivational suffix *-ev* from the inflectional suffix *-o*.

(12)	Loan	Turkish form
a.	kon-evg(o) ‘reside temporally’	kon-mak
b.	tsalist-evg(o) ‘attempt, take care of’	çalış-mak

As shown in (11), the -*iz*(*o*) integrator is combined with Turkish past tense stems. The integration process is carried out according to the following steps:

(i) Adaptation of the third person singular of the past tense Turkish form: According to Matras (2009), the third person singular form serves as the most frequent base in borrowing universally. Moreover, Ralli (2016: 92) points out that the lack of an overt inflectional suffix of the Turkish past paradigm in third person singular plays a supporting role as it is the simplest way for the Turkish paradigmatic form to be reanalyzed as a stem.

(ii) Reanalysis of the -*di*- element: The -*di*- element which functions as a past tense marker in Turkish (see Ralli 2012b, Chairetakis 2012, Ralli 2016) is reanalyzed as a part of the stem as it is not functionable in the inflectional system of the recipient language. As a result of the reanalysis, this element has lost its morphosyntactic values and it appears in Cretan as an opaque part of the stem which can be detected in the whole inflectional paradigm of the adopted verbs.

(iii) Combination with -*iz*(*o*) integrator: The integrator -*iz*(*o*) is selected among a wide range of possible suffixes for phonological reasons. As already noted by Ralli (2012b), Chairetakis (2012) and Ralli (2016), the selection of -*iz*(*o*) has been possibly triggered by the phonological similarity between the integrator’s initial vowel, and the Turkish -*di*- ending vowel, that is /i/.[6]

The -*evg*(*o*) integrator is selected for the incorporation of a small number of Turkish infinitive forms. Its emergence in loan verb accommodation is limited in contrast to -*iz*(*o*). In Cretan dialect, derivation of native verbs with -*evg*(*o*) is quite productive, but less productive than derivation with suffix -*iz*(*o*). Along the lines of Ralli (2016), I suggest that the productivity of items may play an important role in the selection of the proper integrator in borrowing processes. It is also important to mention that the archaic character of -*evg*(*o*) may significantly reduce its productivity in verb accommodation, in contrast to -*iz*(o) which became extremely productive in Hellenistic period and Middle ages (Browning 1969).

[6] As a counterexample of this phonological constraint I mention the loan word *kazad-ev*(*o*) ‘earn’ which is used as an alternative form of *kazad-iz*(*o*) (< Turkish aorist stem *kazandı(m)* < *kazanmak*).

4.4.2 Verb integration by indirect and direct insertion

My data suggest that a mixed strategy, that is direct and indirect integration which surfaces simultaneously, is also available in loan verb accommodation[7]. As a result, the same loan verb may display two or more alternatives without any difference in meaning. For an illustration, see the following examples:

(13)		Loan	Turkish form
	a.	yurud-iz(o)/yurud(o) ‘march’	yürüdu(m) (< yürümek)
	b.	baglad-iz(o)/baglar-on(o)/baglar(o) ‘tie, fasten’	bağladi(m)/bağlar- (< bağlamak)

Cretan forms *yurud-iz(o)* and *yurud*(*o*) (13a) are both formed from the aorist stem of the Turkish verb *yürümek*, that is *yürüdu*(*m*). While the first form is built from the combination of the stem, and the integrator *-iz*(*o*) (indirect insertion), the second form, has only assumed the inflectional suffix *-o* (direct insertion). Although the meaning of these two forms is the same, however, they belong to distinct inflectional classes. The form *yurud-iz*(*o*) is inflected according to IC1 which displays the most productive inflectional pattern in the dialect’s inflectional system, while *yurud*(*o*) is inflected according to IC2 which displays the allomorphic variation pattern X(a) ~ X(a,i,e)[8].

Examples in 13b, provide evidence that Cretan alternative forms which originate from the same Turkish lexeme, may be formed from different stems. While *baglad-iz*(*o*) is formed from the aorist stem *bağladi(m*), verbs *baglar-on*(*o*) and *baglar*(*o*) are built from the present stem *baglar-* (Pitikakis 1983). Loan verbs *baglad-iz*(*o*)/*baglar-on*(*o*) and *baglar(o)* are inflected according to IC1 and IC2 respectively.

4.5 Adverb integration

Adverbs are the less borrowable grammatical category and comprise the 3.14% of the collected data. According to the following statistical chart, direct insertion is the most usual strategy of adopting loan adverbs, while instances of indirect insertion are less common.

[7] Also noted by Ralli (2016) for a wide range of Modern Greek dialects.
[8] For the inflectional classes of Standard Greek and Cretan, see Ralli (2005) and Chairetakis (forthcoming) respectively.

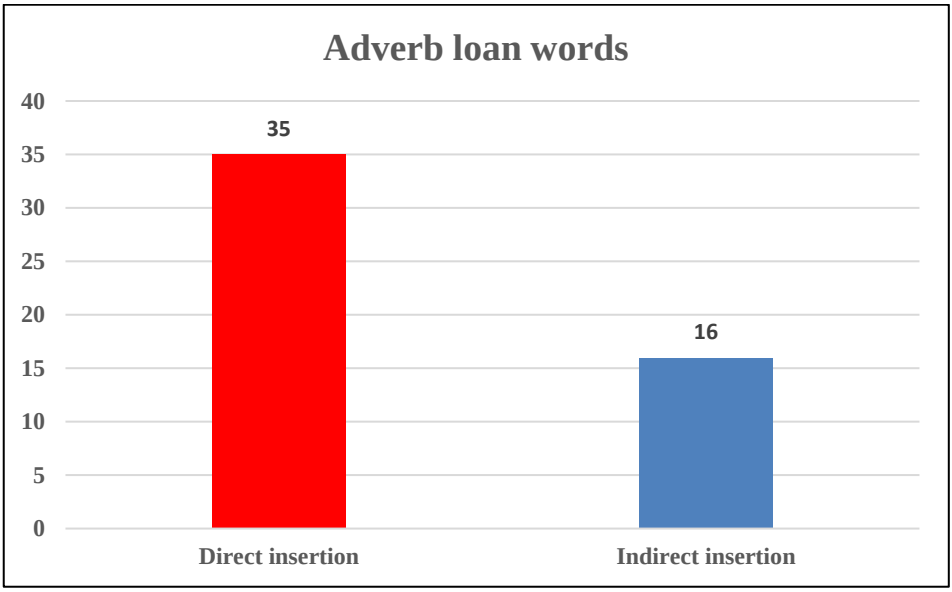

Picture 5: Statistical chart of adverb accommodation strategies

4.5.1 Adverb integration by direct insertion

Direct insertion strategy as far as adverbs are regarded is applied similarly to the rest grammatical categories.

(14)		Loan	Turkish form
	a.	daxa 'more, yet'	daha
	b.	atsixta 'widely open'	açıktan

Adverb incorporation by direct insertion is the simplest strategy of loan word integration among all grammatical categories.[9] In this case, Turkish adverbs are fully adopted to Cretan without any change in their form (14a). As expected, in cases of phonological diversity and phonotactic incompatibility the inserted word may undergo phonological modifications. As shown in (14b), *açıktan* is phonologically modified to *atsixta* as in Cretan there are no adverbs (simple or derived from adjectives) ending in nasal consonants (in our case /n/). In addition, the alteration of /k/ to /x/ in words of Greek origin has been also noted to many dialects since the medieval period (Browning 1969) and, in our case, it has even been extended to words of foreign origin.

[9] When nouns, adjectives and verbs are integrated directly from Turkish, they often assume overt inflection, as in Greek and its dialects, the presence of inflectional material is obligatory. Adverbs are not inflected and, as a result, their accommodation is considered easier and less complex than the other grammatical categories.

4.5.2 Adverb integration by indirect insertion

A small number of native derivational suffixes are used for the integration of loan adverbs. These suffixes are *-a* (14 loans), and *-i* (2 loans).

(15)		Loan	Turkish form
	a.	il-a 'necessarily'	ille
	b.	atzaip-i 'too much'	acayip

Integrator *-a* (15a) is the dominating suffix which is used in adverb accommodation, while *-i* (15b) is almost absent from the collected data. In Cretan, *-a* is by far the most productive derivational suffix as it is combined on a multitude of Greek stems, from simple ones (*makr-a* < *makr*(*os*) 'far away') to more complex stems like compounds (*dimour-a* < *dimour*(*os*) 'hypocritically') and, as a consequence, its use has been extended on the borrowing of adverbial items.

5. Indirect insertion *vs* derivation

As shown in Chapter 4, two borrowing strategies are responsible for the adaptation of open class items, these are direct and indirect insertion. Indirect insertion seems to have several features common to derivation but also obvious differences.

Both native derivation and indirect insertion are accomplished with the combination of a stem base (nouns, adjectives, verbs) or word base (adverbs) with a derivational/integrating suffix respectively. Interestingly, suffixes keep their idiosyncratic properties in both morphological processes. As shown in (9), suffix *-eni*(*os*) is combined with stems which denotate color/material for the formation of loan (*turudz-eni*(*os*)) or native derived adjectival words (*asim-eni*(*os*)).

As far as semantics is concerned, derivational processes cause a change in the meaning of the word, while in indirect insertion the meaning of the loan word remains unchanged. For an illustration, see the following examples:

(16)		Derived word	Meaning	Stem	Meaning
	a.	louloud-eni(os)	'made of flowers'	louloudi	'flower'
	b.	adinat-iz(o)	'get thin'	adinat(os)	'thin'
	c.	elefther-ia	'freedom'	elefther(os)	'free'
	d.	dinat-a	'powerfully'	dinat(os)	'powerful'

(17)		Loan word	Meaning	Stem/Word	Meaning
	a.	turudz-eni(os)	'of orange colour'	turuncu	'of orange colour'
	b.	takildi-z(o)	'tease'	takılmak	'tease'
	c.	musub-ia	'calamity'	musabe	'calamity'
	d.	il-a	'necessarily'	ille	'necessarily'

Derived items in (16), display a different meaning after the combination of a stem with the appropriate derivational suffix. Change in meaning is one of the core properties of

derivation (see among other, Aronoff 1976, Booij 2005, Ralli 2005). In borrowing, the meaning of loan words is retained (see examples in 17). The formation of loan words seems to obey a semantic principle, let's call it '*Principle of semantic preservation*'. Further support for the existence of such a principle comes from the noun integration. In Cretan, as in Greek, nominal suffixes produce a wide variety of different meanings as opposed to verbal, adjectival and adverbial suffixes. Consider the following examples:

(18)	Nominal derived word	Suffix	Suffix function
a.	pati-tiri < pat(o) 'grape mill'	-tiri	'denotation of instrument'
b.	xoref-ti(s) < xorev(o) 'dancer'	-ti(s)	'denotation of agent'
c.	pes-im(o) < peft(o) 'fall'	-im(o)	'denotation of result'
d.	nis-aki < nisi 'small island'	-aki	'denotation of diminution'

(19)	Verbal derived word	Suffix	Suffix function
a.	vith-iz(o) < vith(os) 'to sink'	-iz(o)	'denotation of action'
b.	mastor-ev(o) < mastora(s) 'to work on'	-ev(o)	'denotation of action'
c.	xamil-on(o) < xamil(os) 'to lower'	-on(o)	'denotation of action'
d.	zest-ain(o) < zest(os) 'to heat something'	-ain(o)	'denotation of action'

(20)	Adjectival derived word	Suffix	Suffix function
a.	kikl-ik(os) < kikl(os) 'round'	-ik(os)	'denotation of attribute'
b.	ili-ak(os) < ili(os) 'solar'	-ak(os)	'denotation of attribute'
c.	piret-odi(s) < piret(os) 'feverish	-odi(s)	'denotation of attribute'
d.	ksil-in(os) < ksil(o) 'wooden'	-in(os)	'denotation of attribute'

(21)	Adverbial derived word	Suffix	Suffix function
a.	anoixt-a < anoixt(os) 'openly'	-a	'denotation of manner'
b.	katalax-ou < katalagxan(o) 'randomly'	-ou	'denotation of manner'
c.	distix-os < distixi(s) 'unfortunately'	-os	'denotation of manner'
d.	amaxit-i < maxi 'without a fight'	-i	'denotation of manner'

The large variety of meanings which are derived from the nominal suffixes justifies the low percentage of indirect insertion strategy (~ 0,38%) in noun accommodation. Consider again the example *musub-ia* in 17c. As already mentioned in section 4, suffix *-ia* attaches to stems which express abstract concepts and tree/plant names and thus, its combination with the stem *musabe* is approved by the recipient morphological system, as it does not lead to a change in meaning of the loan word. If loan word *musabe* was combined with a different native suffix, a new meaning would appear and, as a result, the semantic principle would be violated. For example, if *musabe* was combined with the suffix *-aki*, a new meaning would be emerged, that is 'small calamity'. On the other hand, suffixes presented in (19), (20) and (21) are attached to loan words without causing any change in meaning. This also explains why in verb accommodation alternative forms may coexist (*baglad-iz(o)*/*baglar-on(o)*).

In derivation, the grammatical category of the derived word is usually different from that of the base. As noted by Ralli (2005), there are cases in which the grammatical category of the derived item remains unchanged, as in the case of suffix *-aki,* which produces derived nouns from adjectival (*mikr-aki* < *mikr*(*os*) 'small') or noun bases (*paid-aki* < *paidi* 'small child'). In borrowing, the grammatical category of the loan items remains unchanged as a result of a principle, lets call it '*Principle of grammatical category preservation'.* As illustrated in section 4, in all instances of indirect insertion, the grammatical category of the loan items, is retained. See the following examples:

(22)		Loan	Grammatical category	Turkish	Grammatical category
	a.	lelek-ia 'lilac'	Noun	leylak	Noun
	b.	kimalid-ik(os) 'with ground meat'	Adjective	kıymalı	Adjective
	c.	best-iz(o) 'to get tired of'	Verb	bezmek	Verb
	d.	mutulak-i 'necessarily'	Adverb	mutlaka	Adverb

A small group of words (~ 20 items) seem to serve as possible counterexamples of the principles mentioned above. Consider the following examples:

(23)		Item	Grammatical Category	Turkish	Grammatical category
	a.	durtu-luki 'overcrowding'	Noun	dürtülmek 'to be poked'	Verb
	b.	derlik-on(o) 'to eat to excess'	Verb	dirlik 'livelihood'	Noun

Examples in (23), consist of a stem of Turkish origin and a native derivational suffix. Unlike the vast majority of loan words, these items display a different meaning from the base that are derived and in addition, they belong to different grammatical categories after suffixation is applied. I consider these instances as hybrid derived loans as they share more common features to derivation rather than borrowing. The examination of 1624 loans, shows that in prototypical and canonical borrowing the meaning and grammatical category of the loan words are retained. The existence of hybrid derived loans proves that under conditions of heavy contact, two language systems of different

typology may cooperate in derivational processes. Cretan, as Turkish, share a common property, that they are stem-based languages. As shown in 23b, *dirlik-on*(*o*) is derived from the Turkish noun stem *dirlik*[10] and the Greek derivational suffix -*on*(*o*). The final outcome of this process is a derived hybrid loanblend which displays a different meaning, but also belongs to a different grammatical category from that of the stem. On a word formation continuum, with derivation and canonical borrowing by indirect insertion at the two poles, hybrid borrowing should be positioned in between, but closer to derivation, as shown in (24):

(24)

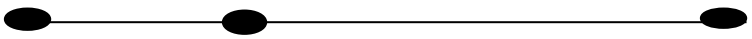

Derivation Hybrid borrowing Canonical borrowing

6. Conclusions

In this paper, I discussed several matters concerning the borrowing of Turkish loan words to Cretan. I showed that open class words are accommodated by two strategies, direct and indirect insertion. Direct insertion is the simplest strategy of word integration, in contrast to indirect insertion, which is governed by several constraints and principles. By examining a corpus of 1624 loan words, I showed that borrowing between two language systems which belong to different typological families is possible, if there are common features between them. Agglutinative Turkish and fusional Cretan share two common properties: (a) both linguistic systems are stem-based languages and (b) both languages have distinct and easily recognizable constituents. These common features play a decisive role on borrowing as in the cases of constituent reanalysis and formation of loanblends.

Acknowledgements

I thank Professor Angela Ralli for her comments and for checking my dialectal and Turkish data. I would also like to thank Professor P. Pappas and Ass. Professor Maxim Kisilier for their insightful comments during the 5th Patras International Conference of Graduate Students in Linguistics (PICGL5).

References

Appel, R. & P. Muysken 1987. Language contact and bilingualism. Arnold.
Aronoff, M. 1976. *Word formation in generative grammar*. Cambridge: MIT Press.
Bloomfield, L. 1933. *Language*. New York: Rinehart & Winston.
Booij, G. 2005. *The Grammar of words. An introduction to linguistic morphology*. Oxford/ New York: Oxford University Press.
Browning, R. 1969. *Medieval and Modern Greek*. London: Hutchinson University Library.
Chairetakis, G. 2012. *Lexical borrowing and integration strategies of loan words in Cretan Greek* [*Lexikos daneismos kai stratigikes ensomatosis lekseon me vasi to daneismo stin Kritiki dialekto*]. Senior Thesis. University of Patras.

[10] Turkish noun *dirlik* has not been transferred to Cretan as a separate loan noun word.

Chairetakis, G. (forthcoming). *The morphology of the Cretan dialect: Inflection and Derivation* [*I morfologia tis Kritikis dialektou: Klisi kai Paragogi*]. PhD Dissertation. University of Patras.
Detorakis, T. 1990. *History of Crete* [*Istoria tis Kritis*]. Heraklion.
Field, F. W. 2002. *Linguistic Borrowing in Bilingual Contexts*. Amsterdam: Benjamins.
Haspelmath, M. 2008. Loanword typology: steps toward a systematic cross-linguistic study of lexical borrowability, in: Stolz, Th., Bakker, D. & Salas Palomo, R. (eds.), *Aspects of language contact. New theoretical, methodological and empirical findings with special focus on Romancization processes*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 43–62.
Haugen, E. 1950. The analysis of linguistic borrowing. *Language* 26: 210–231.
Hayden J. B. (2004) *Reports on the Vrokastro Area, Eastern Crete 2: The Settlement History of the Vrokastro Area and Related Studies* [University Museum Monograph 119]. Philadelphia.
Ksanthinakis, A. 2001 [new edition 2009]. *Dictionary of the Western Cretan dialect* [*Leksiko ermineftiko & etimologiko tou ditikokritikou glossikou idiomatos]*. Heraklion: Crete University Press.
Matras, Y. 1998. *Utterance modifiers and universals of grammatical borrowing*. Linguistics 36, 281–331.
Matras, Y. 2007. The borrowability of structural categories. In Matras, Y. & Sakel, J. (eds.), *Grammatical borrowing in cross-linguistic perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter, 31–74.
Matras, Y. 2009. *Language Contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
Moravcsik, E. 1978. Universals of language contact. In Joseph H. Greenberg (ed.), *Universals of Human Language*. Stanford: Stanford University Press, 94–122.
Muysken, P. 1981. Quechua en Spaans in het Andesgebied. [Quechua and Spanish in the Andes.] *Tijdschrift voor Taal- en Tekstwetenschap* 1: 124–138.
Orfanos, V. 2014. *Words of Turkish origin in Cretan dialect* [*Lekseis Tourkikis proelefsis sto kritiko idioma]*. Vikelaia Dimotiki Vivliothiki. Heraklion.
Pangalos, G. 1955 [new edition 2000]. *Peri tou Glossikou Idiomatos tis Kritis [On the Cretan Dialect]* (vol. I-VI). Athens: Historical Lexicon.
Pitikakis, M. 1983. *The idiom of Eastern Crete* [*To glossiko idioma tis Anatolikis Kritis*]. Athens.
Ralli, A. 2005. *Morphology* [*Morfologia*]. Patakis: Athens.
Ralli, A. 2012a. "Morphology in language contact: verbal loanblends formation in Asia Minor Greek (Aivaliot)". *In Morphologies in Contact*, ed. Martine Vanhove, Thomas Stolz, Aina Urdze and Hitomi Otsuka, 177-194. Berlin: Academie Verlag.
Ralli, A. 2012b. "Verbal loanblends in Griko and Heptanesian: a case study of contact morphology". *L'Italia Dialettale LXXIII:* 111-132.
Ralli, A. 2016. Strategies and Patterns in loan verb integration in Modern Greek varieties.
In A. Ralli (ed.). 2016. *Contact Morphology in Modern Greek Dialects*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 73-108.
Singh, R. 1981. 'Aspects of language borrowing: English loans in Hindi'. In Peter Hans Nelde (ed.) *Sprachkontak und Sprachkonflikt*, 113-116. Wiesbaden: Steiner.
Thomason, S. 2001. *Language Contact*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
Thomason, S. & T. Kaufman. 1988. *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press.
Weinreich, U. 1953. *Languages in Contact. Findings and Problems*. The Hague: Mouton & Co.
Wichmann, S. & J. Wohlgemuth. 2008. "Loan verbs in a typological perspective. In *Aspects of language contact. New theoretical, methodological and empirical findings with special focus on Romancisation processes*", ed. Thomas Stolz, Dik Bakker, and Rosa Salas Palomo, 89-121. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
Whitney, W. D. 1881. On mixture in language. *Transactions of the American Philosophical Association* 12: 1–26.
Wohlgemuth, J. 2009. *A typology of verbal borrowings*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

Η σύνθεση στην Τσακώνικη διάλεκτο

Ελευθερία Γαλανού
Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Το άρθρο πραγματεύεται τη διαδικασία της σύνθεσης της Τσακώνικης διαλέκτου συγκριτικά με τη σύνθεση της κοινής νέας Ελληνικής. Τα αποτελέσματα της έρευνας που παρατίθενται παρακάτω προέκυψαν μέσα από τις διαθέσιμες γραπτές πηγές αλλά και από έρευνα πεδίου που διεξήχθη στην περιοχή της Τσακωνιάς, ειδικότερα στα χωριά Λεωνίδιο, Βασκίνα, Μέλανα και Καστάνιτσα. Δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν έξι φυσικοί ομιλητές, αρσενικού φύλου οι οποίοι είχαν ως μητρική γλώσσα τα τσακώνικα. Πιο συγκεκριμένα, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στον τρόπο που σχηματίζονται τα σύνθετα της Τσακώνικης διαλέκτου καθώς και στις ιδιαιτερότητες του δείκτη σύνθεσης της διαλέκτου. Αναφέρονται οι γραμματικές κατηγορίες από τις οποίες δημιουργούνται τα σύνθετα όπως και οι σχέσεις των συστατικών των συνθέτων. Επιπροσθέτως, δηλώνονται ποιοι σχηματισμοί είναι πιο παραγωγικοί και ποιοι λιγότερο παραγωγικοί, γίνεται αναφορά στην ιδιαίτερη κλίση που παρουσιάζουν τα σύνθετα και τέλος απαριθμούνται τα στοιχεία που δημιουργούν ψευδοσύνθετα στην Τσακώνικη.

Λέξεις-κλειδιά: σύνθετα, Τσακώνικη διάλεκτος, Κοινή Νέα Ελληνική, ψευδοσύνθετα

1. Μεθοδολογία

1.1 Πηγή έρευνας

Στην πρώτη φάση της έρευνάς μου επικεντρώθηκα στον εντοπισμό του λεξικογραφικού πόρου από τον οποίο θα αντλούσα το υλικό μου. Βασική πηγή αποτέλεσε το *Λεξικό της Τσακώνικης Διαλέκτου*, το οποίο γράφτηκε από τον Θ.Π. Κωστάκη και εκδόθηκε από την Ακαδημία Αθηνών το 1989. Το διαλεκτικό αυτό λεξικό είναι τρίτομο και περιέχει μεγάλο αριθμό λέξεων τις οποίες βρήκε ο ίδιος μέσα από παλαιά χειρόγραφα, λεξικά καθώς και από την έρευνα πεδίου την οποία πραγματοποίησε κατά τη διάρκεια των επισκέψεων του σε όλα τα χωριά της Τσακωνιάς και σε άλλες περιοχές. Το έργο του συγκεντρώνει το Αρχείο του Οικονόμου (1870), δημοσιευμένο και αδημοσίευτο υλικό του Δέφνερ (1923) και την έρευνα του Pernot. Αναμφισβήτητα, λοιπόν, αποτελεί ανεκτίμητο θησαυρό για την μελέτη και τη διάσωση της διαλέκτου.

1.2 Έρευνα πεδίου

Εκτός, όμως, από τις γραπτές πηγές, διεξήγαγα και έρευνα πεδίου. Η έρευνα μου στράφηκε σε φυσικούς ομιλητές που γνώριζαν τσακώνικα ως μητρική γλώσσα, καθώς την είχαν μάθει από τους γονείς τους. Το δείγμα μου ήταν έξι φυσικοί ομιλητές, αρσενικού φύλου και ηλικίας άνω των 60 ετών. Το υλικό συνελέγη είτε με τη χρήση ερωτηματολογίων, είτε από αφηγήσεις. Στόχος μου ήταν αφενός να έρθω σε πιο στενή επαφή με τα τσακώνικα από άτομα που μιλάνε τσακώνικα και αφετέρου να ελέγξω αν

τα σύνθετα που υπήρχαν στο λεξικό αναγνωρίζονταν από τους φυσικούς ομιλητές και αν μπορούσαν να μου τις εξηγήσουν, αφού πρώτα τις είχα εντάξει σε μία πρόταση.

Ύστερα από εκτεταμένη έρευνα αποδείχθηκε ότι ο τρόπος σύνθεσης της Τσακώνικης διαλέκτου, πλην κάποιων εξαιρέσεων, δεν διαφέρει πάρα πολύ από τον τρόπο σύνθεσης της κοινής νέας Ελληνικής, όπως αυτή έχει αναλυθεί από τη Ράλλη (2014). Παρακάτω παρατίθενται αναλυτικά τα συμπεράσματα της έρευνας.

2. Ορισμός της σύνθεσης

Ο τομέας της μορφολογίας διαθέτει τρεις διαδικασίες οι οποίες μελετούν τη δομή των λέξεων και των επιμέρους συστατικών τους. Οι διαδικασίες αυτές είναι η κλίση, η παραγωγή και η σύνθεση. Ως κλίση ορίζεται η διαδικασία κατά την οποία δημιουργούνται διαφορετικές μορφές μιας λέξης με το συνδυασμό θέματος με κλιτικά προσφύματα. Ως παραγωγή ορίζεται η διαδικασία σχηματισμού νέων λέξεων με το συνδυασμό θέματος με παραγωγικό πρόσφυμα. Και τέλος, ως σύνθεση, με την οποία ασχολούμαι στην παρούσα έρευνα, ορίζεται η διαδικασία κατά την οποία συνδυάζονται θέματα ή λέξεις και δημιουργούνται νέες λέξεις.

Σύμφωνα με τη Ράλλη (2014: 22-26) ένα σύνθετο της κοινής νέας Ελληνικής, για να θεωρείται λέξη, φέρει έναν και μόνο έναν τόνο. Ο τόνος του συνθέτου είτε μπορεί να συμπίπτει με τον τόνο ενός από τα δύο συστατικά, είτε μπορεί να διαφέρει. Στην δεύτερη περίπτωση, όπου, δηλαδή, ο τόνος του συνθέτου δεν συμπίπτει με τον τόνο του δεύτερου συστατικού όταν αυτό συναντάται ελεύθερα στο λόγο, ο τόνος δεν ξεπερνά την τρίτη από το τέλος συλλαβή.

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, επίσης, των συνθέτων της κοινής νέας Ελληνικής είναι η σημασιολογική τους αδιαφάνεια. Πρόκειται για σημασιολογικό συνεχές όπου στο ένα άκρο βρίσκονται τα σύνθετα τα οποία έχουν απόλυτη σημασιολογική διαφάνεια, όπως για παράδειγμα το σύνθετο *ασπρόμαυρος* που δηλώνει αυτόν που είναι άσπρος και μαύρος, ενώ στο άλλο άκρο τα σύνθετα τα οποία έχουν απόλυτη σημασιολογική αδιαφάνεια, όπως το σύνθετο *καμηλοπάτημα* που δηλώνει ένα είδος πλατύφυλλου λουλουδιού.

Τα σύνθετα της τσακώνικης διαλέκτου δεν διαφέρουν πολύ από αυτά της κοινής νέας Ελληνικής. Όπως τα σύνθετα της κοινής νέας Ελληνικής, έτσι και τα σύνθετα της Τσακώνικης διαλέκτου, σχηματίζονται τόσο από θέματα όσο και από ολοκληρωμένες λέξεις. Για το σχηματισμό των συνθέτων καθοριστικό ρόλο παίζει ο κανόνας της τρισυλλαβίας, με αποτέλεσμα ο τόνος όλων των συνθέτων, των οποίων το δεύτερο συστατικό είναι θέμα, να μην ξεπερνά την τρίτη από το τέλος συλλαβή. Τέλος, υπάρχει και εδώ διαβάθμιση στη σημασιολογική αδιαφάνεια των συνθέτων καθώς υπάρχει τόσο σύνθετο με απόλυτη σημασιολογική διαφάνεια, όπως η λέξη *κατσικότριχα* που δηλώνει την τρίχα της κατσίκας, όσο και σύνθετο με απόλυτη σημασιολογική αδιαφάνεια, όπως η λέξη *ασπρόγιατρε* που δηλώνει ένα είδος φυτού.

3. Χαρακτηριστικά της σύνθεσης της Τσακώνικης διαλέκτου

3.1 Δείκτης σύνθεσης

Για το σχηματισμό των συνθέτων της τσακώνικης διαλέκτου, όπως και γενικά όλων των συνθέτων της κοινής νέας Ελληνικής, καθοριστικό ρόλο παίζει ο δείκτης σύνθεσης.

Σύμφωνα με τη Ράλλη (2014: 31) ως δείκτης σύνθεσης αποκαλείται το φωνήεν /ο/ το οποίο συνδέει τα συστατικά του συνθέτου και διασφαλίζει την ομαλή μετάβαση από το ένα στο άλλο. Υπάρχουν, ωστόσο, στην Τσακώνικη διάλεκτο και περιπτώσεις όπου ο δείκτης σύνθεσης παραλείπεται. Για παράδειγμα, στη λέξη *νεκροπατώ* [nekropaˈto] , που έχει την έννοια του βλάπτομαι, διατηρείται ο δείκτης σύνθεσης καθώς δεν διακρίνονται από μόνα τους τα όρια των συστατικών, ενώ στη λέξη *ξαναπααίνου* [ksanapaˈenu], που σημαίνει ξαναπηγαίνω και που το «ξανά» αποτελεί ολοκληρωμένη λέξη, ο δείκτης σύνθεσης απουσιάζει.

Μια δεύτερη περίπτωση στην οποία λείπει ο δείκτης σύνθεσης αποτελούν τα σύνθετα των οποίων τα συστατικά τους προέρχονται από αρχαίες ή αρχαιοπρεπείς λέξεις, για παράδειγμα η λέξη *βαρυχειμωνία* που σημαίνει βαρυχειμωνιά. Εικάζεται, ωστόσο, ότι πρόκειται για επιρροή από την κοινή νέα Ελληνική διότι όπως αναφέρει ο Λιόσης (2007: 525) , το σύνολο των τσακώνικων συνθέτων ανατροφοδοτείται μέσω των μηχανισμών του μεταφραστικού δανεισμού και του μερικού μεταφραστικού δανεισμού. Η λέξη *βαρυχειμωνία* [variximoˈnia] που έχει επίθετο με κατάληξη -υς ως πρώτο συστατικό και εντοπίζεται στα Δολιανά, μπορεί να βρεθεί και στους τύπους: *βαριοχειμωνία* [varʃioximoˈnia] (Μέλανα), *βαζοχειμωνία* [vazoximoˈnia] (Μέλανα), *βαρζοχειμωνία* [varzoximoˈnia] (Καστάνιτσα), *βαροχείμωνε* [varoˈximone] (Μέλανα). Το ίδιο ισχύει για όλα τα επίθετα με κατάληξη -υς (π.χ. βαρυ-, βαθυ-, μακρυ-, πολυ-). Επομένως, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι, όταν τα επίθετα αυτά βρίσκονται ως πρώτο συστατικό ενός συνθέτου, συμπεριφέρονται ως επίθετα με κατάληξη σε -ος, δηλαδή βαρ(ι)ό-, βαθ(ι)ό κτλ, διατηρούν το δείκτη σύνθεσης και αποτελούν εξ ολοκλήρου δημιουργήματα της Τσακώνικης διαλέκτου. Όταν, όμως, διατηρούν το -υ-, δε φέρουν δείκτη σύνθεσης και το πιθανότερο είναι να αποτελούν δάνειο από την κοινή νέα Ελληνική.

Τέλος, σημαντικό ρόλο για την απουσία του δείκτη σύνθεσης παίζει η φωνολογία καθώς εφαρμόζεται ο νόμος της ηχητικής ιεραρχίας. Πιο αναλυτικά, παρουσιάζεται αποβολή του δείκτη σύνθεσης όταν αυτός ακολουθείται από φωνήεν το οποίο είναι ισχυρότερο στην ιεραρχία. Για παράδειγμα, στη λέξη *μπουχαντάρα* [buxaˈndara], ο δείκτης σύνθεσης -ο- έχει εκλείψει λόγω του φωνήεντος -α- με το οποίο αρχίζει το δεύτερο συστατικό του συνθέτου. Αξίζει, ωστόσο, να αναφερθεί ότι καθώς εντοπίζονται σύνθετα με σημασιολογική αδιαφάνεια, όπου δηλαδή η παρουσία του δείκτη σύνθεσης κρίνεται απαραίτητη, ο δείκτης σύνθεσης διατηρείται ανεξάρτητα από τη γειτνίαση φωνηέντων, για παράδειγμα στη λέξη *μηλοαχρά* [miloa'xra], που δηλώνει ένα είδος αχλαδιάς.

3.2 Γραμματικές κατηγορίες

Τα σύνθετα της Τσακώνικης διαλέκτου, όπως και αυτά της κοινής νέας Ελληνικής, ανήκουν κυρίως στα ουσιαστικά, στα επίθετα και στα ρήματα, ενώ ελάχιστα είναι τα σύνθετα που ανήκουν στα επιρρήματα. Στη συνέχεια, δίνονται αναλυτικά οι τρόποι που σχηματίζονται τα σύνθετα ανά γραμματική κατηγορία.

3.2.1 Ουσιαστικά

Οι κατηγορίες των συστατικών των συνθέτων, που ανήκουν στα ουσιαστικά, είναι τα ουσιαστικά και τα επίθετα. Όλα τα σύνθετα έχουν σχέση εξάρτησης, με εξαίρεση το σύνθετο *αιγοπρόβατα* το οποίο είναι παρατακτικό.

(1) Ουσιαστικό + Ουσιαστικό
1. *ηλιόφιδε* [i'ʎofiðe] < ήλιε + φίδι ‘είδος φιδιού’
2. *θερμόχορτε* [θe'rmoxorte] < θέρμη + χόρτο ‘χόρτο’
3. *ελιόφυλλε* [e'ʎofile] < ελιά + φύλλε ‘φύλλο ελιάς’
4. *αιματόπετρα* [ema'topetra] < αίμα + πέτρα ‘αιματοστάτης’

(2) Επίθετο + Ουσιαστικό
1. *κακογλωσσία* [kakoγlo'sia] < κακέ + γλώσσα ‘συκοφαντία
2. *αφρόμαλε* [a'fremale] < αφρέ + μάλι ‘αφράτο μήλο’
3. *λεκαχάνι* [leka'xani]< λεκό + αχάνι ‘φαγώσιμο αγριόχορτο’
4. *βραστοάχανε* [vrasto'axane] < βραστέ + (λ)άχανε ‘χόρτο που τρώγεται βραστό

3.2.2 Επίθετα

Τα επίθετα της Τσακώνικης Διαλέκτου, όπως και τα σύνθετα της κοινής νέας Ελληνικής, σχηματίζονται με το συνδυασμό είτε δύο επιθέτων, είτε ουσιαστικού με επίθετο είτε επιρρήματος με επίθετο. Στην πρώτη ομάδα συνθέτων υπάρχουν και σύνθετα με σχέση παράταξης και σύνθετα με σχέση εξάρτησης, ενώ στις άλλες δύο ομάδες όλα τα σύνθετα έχουν σχέση εξάρτησης.

(3) Επίθετο + Επίθετο
1. *κοντόχοντρε* [ko'doxodre] < κοντέ + χοντρέ ‘κοντός και χοντρός’
2. *ασπρόγκιοσε* [a'sproɟose] < άσπρε + γκιόσε ‘για γίδι, που έχει κυρίως άσπρο χρώμα’
3. *ασπροσιτένιε* [asprosi'teɲe] < άσπρε + σιτένιε ‘για ψωμί το οποίο είναι φτιαγμένο από άσπρο αλεύρι’
4. *κοντοδειλινέ* [kodoðili'ne] < κοντέ + δειλινέ ‘σχεδόν δειλινό’

(4) Ουσιαστικό + Επίθετο
1. *λεμιτσοκοφτέ* [lemitsoko'fte] < λεμιτσή + κοφτέ ‘που να τον κόψει η κακή αρρώστια’
2. *μαμουκοδεμένε* [mamukoðe'mene] < μαμούκα + δεμένε ‘μαντηλοδεμένος’

(5) Επίρρημα + Επίθετο
1. *μισοπενατέ* [misopena'te] < μισά + πενατέ ‘σχεδόν νεκρός’
2. *καλόλιτε* [ka'lolite] < καλά + λιτέ ‘καλόλιωτος’
3. *καοφατέ* [kaofa'te] < καλά + υφατέ ‘που υφαίνεται καλά’
4. *κακοζωϊστέ* [kaozoi'ste] < κακά + ζωϊστέ ‘που έχει ζήσει άσχημα’

3.2.3 Ρήματα

Τα ρήματα της Τσακώνικης διαλέκτου σχηματίζονται με το συνδυασμό είτε δύο ρημάτων, είτε ουσιαστικού με ρήμα, είτε επιρρήματος με ρήμα. Τα ρήματα τα οποία παράγονται από το συνδυασμό ρημάτων είναι κατά κόρον παρατακτικά, ενώ τα σύνθετα των υπόλοιπων δύο κατηγοριών έχουν σχέση εξάρτησης.

(6) Ρήμα + Ρήμα
1. *αλλαζοστρατεύομαι* [alazostra'tevome] < αλλάζω + στρατεύομαι ‘αλλάζω δρόμο/τρώω λαίμαργα’
2. *λαχτοπατώ* [laxtopa'to] < λαχτίζω + πατώ ‘κλοτσάω και πατώ’
3. *ζαροκάνου* [zaro'kanu] < ζαρώνω + κιάνου ‘ζαρώνω με το ράψιμο’

(7) Ουσιαστικό + Ρήμα
1. *ηλιοξαλίγκω* [iʎoksa'ligo] < ήλιε + ξαλίγκω ‘ηλιοκαίγομαι’
2. *ηλιοπερώ* [iʎope'ro] < ήλιε + περώ ‘προκαλώ ηλίαση’

(8) Επίρρημα + Ρήμα
1. *ελαφροφερίκου* [elafrofe'riku]< ελαφρέ + φερίκου ‘ελαφροφέρνω’
2. *κακογεννού* [kakoɣe'nu] < κακά + γεννού ‘γεννώ δύσκολα’
3. *κακομπάνου* [kakoba'nu] < κακά + μπάνου ‘κακοβγάζω’
4. *μαυροκουρνιάζου* [mavroku'rɲazu] < μαύρα + κουρνιάζου ‘ντύνομαι στα μαύρα’

Τα πιο πολλά σε αριθμό σύνθετα βρίσκονται στην τρίτη κατηγορία, αρκετά λιγότερα εντοπίζονται στη δεύτερη και τέλος, ακόμα πιο λίγα, βρίσκονται στην πρώτη.

3.2.4 Επιρρήματα

Τα επιρρήματα της Τσακώνικης διαλέκτου, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες κατηγορίες συνθέτων, είναι εμφανώς λιγότερα. Ιδιαίτερο, ωστόσο, γνώρισμα αυτών το οποίο παρατηρείται είναι ότι το δεύτερο συστατικό του συνθέτου είναι επίρρημα και μάλιστα ολοκληρωμένη λέξη, σε αντίθεση με την κοινή νέα Ελληνική που θεωρούμε ότι τα επιρρήματα δημιουργούνται από επίθετα μέσω της διαδικασίας της παραγωγής (Ράλλη 2005).

(9) Επίθετο + Επίρρημα
1. *μονοκοπανία* [monopa'ɲa] < μόνε + κοπανία ‘με τη μία’
2. *μονοτσακά* [monotsa'ka] < μόνε + τσακά ‘με μια τσαπιά’
3. *ολοδρόνια* [olo'ðroɲa] < όλε + δρόνια ‘με όλο το δρόμο’

3.2.5 Σύνθετα με πρώτο συστατικό αριθμητικό ή αντωνυμία

Τα σύνθετα της Τσακώνικης διαλέκτου με πρώτο συστατικό αριθμητικό συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο που συμπεριφέρονται και τα σύνθετα της Κοινής Νέας Ελληνικής, όπως αυτά αναλύονται από τη Ράλλη (2014). Δεν φέρουν δείκτη

σύνθεσης, και το αριθμητικό, όταν είναι μεγαλύτερο του τρία και μικρότερο του εκατό, έχει κατάληξη το φωνήεν -α και όχι το φωνήεν που φέρει κανονικά.

(10)

1. *εννιάδερφο* [e'ɲaðerfo] < εννέα + αδερφός ‘φυτό’
2. *εφτάγρουσσε* [e'ftaɣruse] < εφτά + γρούσσα ‘πολυλογάς’
3. *εφταζυμίτικο* [eftazi'mitiko] < εφτά + ζύμη ‘εφτάζυμο’
4. *πεντάρτο* [pe'darto] < πέντε + άρτε ‘οι πέντε άρτοι που πάνε στην εκκλησία’
5. *πενταφώνι* [peda'foni] < πέντε + φωνή ‘πολλές φωνές’

3.3 Δομές σχηματισμού συνθέτων

Για το σχηματισμό των συνθέτων της Τσακώνικης διαλέκτου απαιτείται ο συνδυασμός δύο συστατικών, θεμάτων ή ολόκληρων λέξεων χωρίς, ωστόσο, ο αριθμός αυτός των συστατικών, να είναι περιοριστικός, αφού, όπως αναφέρει και ο Λιόσης (2007: 525), παρατηρείται το φαινόμενο της παρασύνθεσης. Ειδικότερα εμφανίζονται σύνθετα, όπως το *αμπελοκλαδόχορτο* [abelokla'ðoxorto], όπου σχηματίζονται με το συνδυασμό τριών και όχι δύο μόνο θεμάτων. Οι σχηματισμοί που ακολουθούνται κατά κόρον είναι τέσσερις, όπως και στην κοινή νέα Ελληνική σύμφωνα με την ανάλυση της Ράλλη (2007), και είναι οι εξής: [Θέμα-Θέμα], [Θέμα-Λέξη], [Λέξη-Λέξη] και [Λέξη-Θέμα], με πιο παραγωγικούς τους δύο πρώτους.

(i) Θέμα-Θέμα
Στην Τσακώνικη διάλεκτο περίπου το 62,7% των συνθέτων ακολουθούν τη μορφή Θέμα-Θέμα. Και εδώ, όπως και στην κοινή νέα Ελληνική, πρώτα έγινε η σύνθεση και ύστερα ακολούθησε η κλίση. Το κλιτικό επίθημα και ο τόνος των συνθέτων διαφέρουν από το κλιτικό επίθημα και τον τόνο του δεύτερου συστατικού. Μάλιστα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι αφενός ακολουθείται πάντα ο νόμος της τρισυλλαβίας και αφετέρου υπάρχει ομοιομορφία ως προς τα κλιτικά επιθήματα. Πιο συγκεκριμένα, όπως έχει δηλώσει και ο Λιόσης (2007: 526), τα ουδέτερα τα οποία τονίζονται στην προπαραλήγουσα και που στην κοινή νέα Ελληνική είχαν κλιτικό επίθημα -ο, εδώ έχουν κλιτικό επίθημα -ε, όπως το σύνθετο *κουκουλόσπορε* [kuku'lospore] ενώ τα ουδέτερα τα οποία τονίζονται στην παραλήγουσα έχουν κλιτικό επίθημα -ι, όπως το σύνθετο *εφτατσοίλι* [efta'tsʰili].

(ii) Θέμα-Λέξη
Αρκετά είναι, επίσης, τα σύνθετα τα οποία έχουν το σχηματισμό Θέμα-Λέξη, συγκεκριμένα αποτελούν περίπου το 33,6% των συνθέτων. Όπως και στην κοινή νέα Ελληνική, έτσι και εδώ, το κλιτικό επίθημα και ο τόνος του συνθέτου ταυτίζονται με το κλιτικό επίθημα και τον τόνο του δεύτερου συστατικού, όταν αυτό αποτελεί ανεξάρτητη λέξη. Παράδειγμα συνθέτου με αυτήν την μορφή είναι το *κουνοσάφτα* [kuno'sʰafta] όπου πρώτα διαδραματίστηκε η διαδικασία της κλίσης και στη συνέχεια έγινε η σύνθεση με το πρώτο συστατικό.

(iii) Λέξη-Λέξη
Στην κατηγορία αυτή δεν ανήκουν πολλά σύνθετα, περίπου το 1,7% των συνθέτων. Τα σύνθετα τα οποία περιέχονται στη συγκεκριμένη κατηγορία αποτελούνται από άκλιτη λέξη και ολοκληρωμένη λέξη, ό,τι, δηλαδή, ισχύει και για την κοινή νέα Ελληνική. Ως πρώτο συστατικό εντοπίζονται το επίρρημα ξανά, καθώς και αριθμητικά όπως το οχτώ. Παράδειγμα συνθέτου με Λέξη-Λέξη είναι το σύνθετο *ξανατσυλώ* [ksanats^{h}i'lo].

(iv) Λέξη-Θέμα
Στην κατηγορία αυτή συναντάμε σύνθετα τα οποία έχουν ως πρώτο συνθετικό άκλιτη λέξη ενώ ως δεύτερο συνθετικό, θέμα, συστατικό, δηλαδή, το οποίο δεν έχει διατηρήσει τον τόνο και το κλιτικό του επίθημα. Και σε αυτήν την κατηγορία, όπως και στην προηγούμενη, τα παραδείγματα είναι ελάχιστα, όπως τα σύνθετα *ξώτοιχο* ['ksotixo], *πανώγραμμα* [pa'nογrama] και άλλα. Αποτελούν περίπου το 1,2% των συνθέτων.

3.4 Σύνθετα με σχέση εξάρτησης και σύνθετα με σχέση παράταξης

Με τον τρόπο που η Ράλλη (2014: 79) διακρίνει τα σύνθετα της κοινής νέας Ελληνικής σε σύνθετα με σχέση εξάρτησης και σε σύνθετα με σχέση παράταξης θα μπορούσαμε να διακρίνουμε και τα σύνθετα της Τσακώνικης διαλέκτου. Τα τσακώνικα σύνθετα, πιο αναλυτικά, διακρίνονται σε σύνθετα με σχέση εξάρτησης και σε σύνθετα με σχέση παράταξης, τα οποία βέβαια, συγκριτικά με τα πρώτα, είναι πολύ λιγότερα, αποτελώντας περίπου το 1,4% όλων των συνθέτων. Τα σύνθετα με σχέση εξάρτησης, επίσης, είναι δυνατόν να διακριθούν σε υποκατηγορίες, τις οποίες και η Ράλλη (2014: 79) χρησιμοποιεί για την Κοινή Νέα Ελληνική. Πιο συγκεκριμένα, μπορούμε να εντοπίσουμε υποτακτικά σύνθετα, όπως το σύνθετο *νακόδεμα* [na'kοδema] που δηλώνει το σκοινί από το οποίο κρέμεται η νάκα και σύνθετα όπου το εξαρτώμενο μέλος αποδίδει μια ιδιότητα στο βασικό συστατικό, όπως το *ξερομούγκαλε* [ksero'mugale], που σημαίνει ξερό ποτάμι.

Τα παρατακτικά σύνθετα, από την άλλη, δεν μπορούν να διακριθούν σε υποκατηγορίες. Υπάρχει, ωστόσο, ποικιλία ως προς τα συστατικά τους. Πιο συγκεκριμένα, ως συστατικά μπορούν να έχουν όχι μόνο ουσιαστικά και επίθετα, όπως τα σύνθετα *κατσικοπρόβατα* [katsiko'provata] και *κοντοστρόμπουλε* [kodo'strobule] αντίστοιχα, αλλά και ρήματα, όπως το σύνθετο *αλλαζοστρατεύομαι* [alazostra'tevome], που σημαίνει αλλάζω δρόμο. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι τα πιο πολλά παρατακτικά σύνθετα είναι σχηματισμένα από επίθετα και περιγράφουν χρώματα αιγοπροβάτων, όπως το *ασπρόγκιοσε* [a'sprojose].

3.5 Η θέση της κεφαλής στα σύνθετα (ενδοκεντρικά και εξωκεντρικά σύνθετα)

Κάθε σύνθετο φέρει μία κεφαλή από την οποία πηγάζουν τα βασικά χαρακτηριστικά της σημασίας και της γραμματικής του κατηγορίας. Σύμφωνα με τη Ράλλη (2014: 91), ανάλογα με τη θέση της κεφαλής στο σχηματισμό, είναι δυνατόν να εντοπίσουμε στην Κοινή Νέα Ελληνική τα ενδοκεντρικά κα τα εξωκεντρικά σύνθετα όπου στην πρώτη κατηγορία ανήκουν τα σύνθετα τα οποία φέρουν την κεφαλή εντός του σχηματισμού

ενώ στη δεύτερη τα σύνθετα στα οποία η κεφαλή βρίσκεται εκτός σχηματισμού. Και στην Τσακώνικη διάλεκτο θα μπορούσε να γίνει αυτή η διάκριση, επίσης. Ειδικότερα, τα σύνθετα της Τσακώνικης διαλέκτου διακρίνονται σε ενδοκεντρικά, τα οποία αποτελούν περίπου το 80,1% των συνθέτων και σε εξωκεντρικά. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι τα περισσότερα επίθετα της Τσακώνικης διαλέκτου είναι εξωκεντρικά έχοντας ως κεφαλή, είτε το παραγωγικό επίθημα -η (περίπου το 2,8% των συνθέτων), για παράδειγμα το σύνθετο *στραβοφσύδη* [stravo'fsʰiði], με θηλυκό *στραβοφσύδα* [stravo'fsʰða], ουδέτερο *στραβοφσύδικο* [stravofsʰiðiko] και πληθυντικό *στραβοφσύδε* [stravofsʰiðe], που δηλώνει αυτόν που έχει στραβά φρύδια, είτε μηδενικό παραγωγικό επίθημα (περίπου το 5,2% των συνθέτων), για παράδειγμα το σύνθετο *πισωχάρακο* [piso'xarako], που δηλώνει το ζώο το οποίο φέρει χαρακιά στο αφτί για να αναγνωρίζεται από τον βοσκό.

Τέλος, όσον αφορά τη θέση της κεφαλής στα σύνθετα με σχέση εξάρτησης ισχύει ό,τι και στην Κοινή Νέα Ελληνική, όπως αναλύεται από τη Ράλλη (2014: 86-87). Πιο συγκεκριμένα, η κεφαλή βρίσκεται δεξιά του συνθέτου και το σύνθετο ακολουθεί τη μορφή προσδιοριστή – προσδιοριζόμενου. Η μορφή αυτή, βέβαια, τόσο στην Κοινή Νέα Ελληνική όσο και στην Τσακώνικη διάλεκτο δεν είναι απόλυτη αφού υπάρχουν σύνθετα όπου ακολουθούν τη μορφή ρηματική βάση-συμπλήρωμα και επομένως ως κεφαλή νοείται το πρώτο συστατικό του συνθέτου, όπως τα σύνθετα *γκουρλομάτη* [gurlo'mati], *κλαψοπούλι* [klapso'puli], *σκιζάφτικο* [ski'zaftiko] και άλλα. Τα σύνθετα αυτά αποτελούν περίπου το 1,2% των συνθέτων.

3.6 Ψευδοσύνθετα

Υπάρχουν κάποια στοιχεία της Κοινής Νέας Ελληνικής αλλά και της Τσακώνικης διαλέκτου τα οποία δεν μπορούν να ενταχθούν σε μία από τις γνωστές κατηγορίες, διότι δεν φέρουν χαρακτηριστικά αποκλειστικά μόνο από μία κατηγορία. Τα στοιχεία αυτά έχουν δημιουργηθεί διαχρονικά μέσω της παραγωγής ή της σύνθεσης, όπως η Ralli (2018) αναφέρει στο άρθρο της και συγχρονικά ανήκουν στην κατηγορία των προσφυματοειδών καθώς φέρουν χαρακτηριστικά τόσο από θέματα όσο και από προσφύματα. Ουσιαστικά βρίσκονται στο στάδιο της γραμματικοποίησης. Χαρακτηριστικό των στοιχείων αυτών είναι ότι εντοπίζονται ως μέρος σχηματισμών που θυμίζουν σύνθετο. Καθώς, όμως, δεν υφίσταται σύνθετο με ένα μόνο θέμα, η Ράλλη (2014: 68,151, 2005:169) τα αποκαλεί ψευδοσύνθετα. Στην Τσακώνικη διάλεκτο τα στοιχεία που ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία και δημιουργούν ψευδοσύνθετα είναι τα θεο-, ξερο-/τσʰερο-, παλιο-, πεντα-, ψιλο- τα οποία ανήκουν στην κατηγορία των προθηματοειδών και το -βολι που ανήκει στην κατηγορία των επιθηματοειδών. Πιο αναλυτικά:

(i) θεο-:Το θεο-, όπως αναφέρει και ο Λιόσης (2007: 523), εντείνει τη σημασία της βάσης και μπορεί να συνδυάζεται με επίθετα, ουσιαστικά και ρήματα. Για παράδειγμα, *θεογελάστρια* [θeoje'lastria].

(ii) ξερο-/ τσʰερο-:Το ξερο-/τσʰερο-, σύμφωνα με το Λιόση (2007: 524), παρουσιάζει ευρύτερη κατανομή από το αντίστοιχο της κοινής νέας Ελληνικής και έχει αποκτήσει τη σημασία της αδυναμίας, δυσκολίας, δυστυχίας. Για παράδειγμα, *τσʰερομαtʰάντου* [tsʰeroma'tʰandu]

(iii) παλιο-:Το παλιο-, όπως και στην κοινή νέα Ελληνική, προσδίδει αρνητική αξιολόγηση στη βάση και συνδυάζεται με ουσιαστικά. Ο Λιόσης (2007: 522) ισχυρίζεται ότι πρόκειται για πρόσφατη προσθήκη στα τσακώνικα διότι εντοπίζονται περιπτώσεις μερικού μεταφραστικού δανεισμού π.χ. *παλιο-κάμπζουλε* [palio'kambzule].

(iv) πεντα-:Το πεντα- λειτουργεί, σύμφωνα και με το Λιόση (2007: 523),ως δείκτης υπερθετικού βαθμού, όπως συμβαίνει και στην κοινή νέα Ελληνική. Συντάσσεται με επίθετα ενώ κάποιες φορές μπορεί να συναντηθεί και με ουσιαστικό. Για παράδειγμα, η λέξη *πεντάγλυκο* [pe'ndaɣliko].

(v) ψιλο-:Το ψιλο- σύμφωνα με το Λιόση (2007: 523)σχηματίζει μεταρηματικά παράγωγα με υποκο-ριστική/μετριαστική σημασία. Σπανιότερα συνδυάζεται με φυτά και ζώα. Για παράδειγμα, *ψιλόβατε* [psi'lovate].

(vi) -βόλι:Το -βολι εμφανίζεται μόνο σε δύο σύνθετα και προσδίδει στη βάση την έννοια του πλήθους. Οι λέξεις που συναντάμε με το επίθημα αυτό είναι οι εξής: *καμπζοβόλι* [kambzo'voli] και *σκατοβολία* [skatovo'lia].

4. Συμπεράσματα

Στο παρόν άρθρο έγινε μια πρώτη προσπάθεια προσέγγισης του τρόπου με τον οποίο συντίθενται τα σύνθετα της Τσακώνικης διαλέκτου συγκριτικά με τον τρόπο σύνθεσης της Κοινής Νέας Ελληνικής, όπως αυτή περιγράφεται από τη Ράλλη (2014). Γενικότερα, παρατηρήθηκε ότι η σύνθεση της Τσακώνικης διαλέκτου παρουσιάζει πολλά κοινά στοιχεία με τη σύνθεση της Κοινής Νέας Ελληνικής. Ειδικότερα, έγινε φανερό ότι τα σύνθετα της Τσακώνικης διαλέκτου, όπως και αυτά της κοινής νέας Ελληνικής, για να δημιουργηθούν χρειάζεται η προσθήκη του φωνήεντος /ο/, που ονομάζεται δείκτης σύνθεσης ενώ αναφέρθηκαν και οι ειδικές περιπτώσεις στις οποίες ο δείκτης σύνθεσης απουσιάζει. Τα σύνθετα της Τσακώνικης διαλέκτου ανήκουν κυρίως στα ουσιαστικά, στα επίθετα και στα ρήματα, ενώ ελάχιστα είναι τα σύνθετα που ανήκουν στα επιρρήματα, κάτι που επίσης ισχύει και για την Κοινή Νέα Ελληνική. Επιπλέον, αναφέρθηκαν οι τέσσερις σχηματισμοί που ακολουθούνται για τη δημιουργία των συνθέτων, οι οποίοι είναι είτε θέμα-θέμα, είτε θέμα-λέξη, είτε λέξη-λέξη, είτε, τέλος, λέξη-θέμα, με πιο παραγωγικούς τους δύο πρώτους. Στη συνέχεια, κατηγοριοποιήθηκαν τα σύνθετα σε τέσσερις βασικές ομάδες της Κοινής Νέας Ελληνικής και προέκυψαν αφενός τα παρατακτικά σύνθετα και τα σύνθετα με σχέση εξάρτησης και αφετέρου τα ενδοκεντρικά και τα εξωκεντρικά σύνθετα. Τέλος, έγινε αναφορά στα ψευδοσύνθετα, τις λέξεις δηλαδή, που αποτελούνται από ένα θέμα και από κάποιο στοιχείο το οποίο βρίσκεται στο στάδιο της γραμματικοποίησης ενώ αναλύθηκαν εκτενώς τα στοιχεία αυτά που δημιουργούν τους ιδιαίτερους αυτούς σχηματισμούς.

Ευχαριστίες

Για την υλοποίηση της παρούσας έρευνας θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου, κυρία Αγγελική Ράλλη, για την πολύτιμη βοήθειά της σε όλη τη διάρκεια της εργασίας μου καθώς και

για την ευκαιρία που μου έδωσε να ασχοληθώ με τη διάλεκτο αυτή. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω το Αρχείο Τσακωνιάς και ειδικότερα τον κύριο Γιάννη Χριστοδούλου για τη συνεχή αρωγή του. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου αλλά και τους φίλους μου για την ηθική τους στήριξη και βοήθεια.

Βιβλιογραφία

Δέφνερ, Μ. 1923. *Λεξικόν της Τσακωνικής διαλέκτου.* Αθήνα: Εστία.

Κωστάκης, Θ.Π. 1989. *Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου.*1ος τόμος, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Κωστάκης, Θ.Π. 1989. *Λεξικό της Τσακώνικης Διαλέκτου*. 2ος τόμος, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Κωστάκης, Θ.Π. 1989. *Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου.*3ος τόμος, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Λιόσης, Ν. 2007. *Γλωσσικές Επαφές στην Νοτιανατολική Πελοπόννησο*. Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ.

Οικονόμου, Θ. 1870. *Γραμματική της τσακωνικής διαλέκτου*. Αθήνα.

Ράλλη, Α. 2005. *Μορφολογία.* Αθήνα: Πατάκης.

Ράλλη, Α. 2007. *Η σύνθεση των λέξεων*. Αθήνα: Πατάκης.

Ράλλη, Α. 2014. *Η Σύνθεση λέξεων*. Αθήνα: Πατάκης.

Ralli, A. 2018. Mata- and -opulo: two cases of Greek affixoids. Στο Κ. Ντίνας (επιμ.), *Figura in praesentia: Μελέτες αφιερωμένες στον καθηγητή Θανάση Νάκα.* Αθήνα: Πατάκης.

Αντιθετική θεματοποίηση στην ελληνική

Ρένος Γεωργίου
Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Το παρόν άρθρο εξετάζει το φαινόμενο της αντιθετικής θεματοποίησης στην ελληνική, όπου ένα προτασιακό θέμα παρουσιάζεται αντιθετικά ως προς άλλες οντότητες-θέματα στο περικείμενο. Σε συγκεκριμένα περικείμενα αυτή η δομή αντιστοιχεί σε μια μερική απάντηση, δηλώνοντας αβεβαιότητα ή απροθυμία εκ μέρους του ομιλητή. Σε άλλα περικείμενα, οι δομές αυτές αναδεικνύουν επιπλέον ερωτήσεις σχετικές με τη συζήτηση που έχει προηγηθεί.

Γίνεται μια συγκριτική παρουσίαση των προτάσεων αντιθετικής θεματοποίησης με άλλες δομές, όπως είναι οι δομές εστίασης και κανονικής (μη-αντιθετικής) θεματοποίησης, εστιάζοντας στα πληροφοριακά τους χαρακτηριστικά. Υποστηρίζεται, ότι ένα αντιθετικό θέμα φέρει τα πληροφοριακά χαρακτηριστικά [+Θέμα] και [+Αντίθεση]. Το χαρακτηριστικό [+Θέμα] εντοπίζεται τόσο στις προτάσεις αντιθετικής θεματοποίησης όσο και στις προτάσεις κανονικής θεματοποίησης και φαίνεται να είναι υπεύθυνο για την πληροφοριακή δομή [ΘΕΜΑ [ΣΧΟΛΙΟ]], η οποία εξυπηρετεί την προβολή του προτασιακού θέματος και την απόδοση σχολίων σε αυτό. Ο Tomioka (2010) συνδέει τα προτασιακά θέματα με τη φράση λεκτικών πράξεων. Στη γραμματική της ελληνικής, το χαρακτηριστικό [+Θέμα] εκφράζεται μέσω της συντακτικής δομής αριστερής εκτόπισης με παρουσία κλιτικού. Τα πιο πάνω χαρακτηριστικά αποτελούν κοινές ιδιότητες των δομών κανονικής και αντιθετικής θεματοποίησης, και αυτό οφείλεται στην παρουσία του χαρακτηριστικού [+Θέμα] και στις δύο αυτές δομές. Από την άλλη, η πραγματολογική αντίθεση μεταξύ ενός αντιθετικού θέματος με άλλα στοιχεία στο περικείμενο οφείλεται στο χαρακτηριστικό [+Αντίθεση]. Υιοθετώ το σημασιολογικό πλαίσιο που αναπτύχθηκε από τον Rooth (1985) όπου ένα χαρακτηριστικό εισάγει ένα τελεστή εστίασης στη δομή και σχηματίζει σύνολα εναλλακτικών λογικών προτάσεων. Αυτό το χαρακτηριστικό είναι παρόν τόσο στις δομές (αντιθετικής) εστίασης όσο και στις δομές αντιθετικής θεματοποίησης, επομένως και οι δύο δομές εμπλέκουν τον εν λόγω τελεστή στην ερμηνεία τους. Σε επίπεδο σημασιολογικής ανάλυσης, ακολουθώ τον Tomioka (2010) και ισχυρίζομαι ότι η συνύπαρξη των χαρακτηριστικών [+Θέμα] και [+Αντίθεση] σε ένα αντιθετικό θέμα εισάγουν έναν τελεστή εστίασης στη φράση λεκτικών πράξεων, παράγοντας έτσι ένα σύνολο εναλλακτικών ισχυρισμών. Με τη δομή αντιθετικής θεματοποίησης ο ομιλητής εκφράζει έναν ισχυρισμό από το συγκεκριμένο σύνολο. Επομένως, οι μη-εκπεφρασμένοι ισχυρισμοί δημιουργούν την αίσθηση μη ολοκληρωμένης απάντησης εκ μέρους του ομιλητή.

Το γεγονός ότι, στην ελληνική, αντιθετική και κανονική θεματοποίηση βασίζονται στην ίδια συντακτική δομή έχει οδηγήσει κάποιους ερευνητές στην υπόθεση ότι η γραμματική της ελληνικής αναγνωρίζει μόνο περιπτώσεις αντιθετικής θεματοποίησης. Στην παρούσα εργασία ερμηνεύω την προσωδιακή

διαφοροποίηση μεταξύ κανονικών και αντιθετικών θεμάτων ως ένδειξη ότι πρόκειται για δύο είδη προτάσεων με διαφορετικά πληροφοριακά χαρακτηριστικά. Τέλος, δίνονται επιπρόσθετα στοιχεία που συνηγορούν υπέρ της διάκρισης των δύο τύπων θεματοποίησης και ενάντια στην ενοποίησή τους.

Λέξεις-κλειδιά: αντιθετική θεματοποίηση, θέμα, εστίαση, αντίθεση, πληροφοριακή δομή

1. Εισαγωγή

Σε μια συνομιλία, οι ομιλητές τροποποιούν τις προτάσεις τους ανάλογα με τη συζήτηση που έχει προηγηθεί (Vallduvi 1992· Krifka 2008). Στις φυσικές γλώσσες η μετατόπιση του πυρηνικού επιτονικού ύψους (nuclear pitch accent) της πρότασης, η εμπλοκή εξειδικευμένων μορφημάτων, η τροποποίηση της σειράς των όρων της πρότασης και συχνότερα συνδυασμοί από τα παραπάνω προσαρμόζουν τις προτάσεις, ώστε να ταιριάζουν σε συγκεκριμένες συνομιλιακές περιστάσεις (Neeleman & Vermeulen 2012: 9-11). Με άλλα λόγια, τα παραπάνω αφορούν τον τρόπο με τον οποίο δομούνται οι πληροφορίες μέσα στις προτάσεις, για αυτό και αποκαλούνται φαινόμενα Πληροφοριακής Δομής (Information Structure) (εφεξής 'Π.Δ.') των προτάσεων. Εστιάζοντας στα πληροφοριακά χαρακτηριστικά, δίνεται η ευκαιρία συγκριτικής μελέτης διαφορετικών συντακτικών δομών, όπως οι προτάσεις εστίασης (focus), θεματοποίησης (topicalization) και αντιθετικής θεματοποίησης (contrastive topic), μεταξύ άλλων.

Στον παρακάτω διάλογο, η απάντηση στο (1β) με το αντιθετικό θέμα ($_{\text{ΑντΘ}}$) δεν ικανοποιεί πλήρως την ερώτηση που προηγείται και οδηγεί στην αίσθηση μη ολοκληρωμένης απάντησης (Tomioka 2010):

(1) α. Ποιος έφαγε τις σοκολάτες;
β. [$_{\text{ΑντΘ}}$ Τη Λάκτα], την έφαγε η Στέλλα.

Η ερώτηση αναφέρεται σε ένα σύνολο από σοκολάτες στη θέση αντικειμένου. Ωστόσο, η απάντηση που δίνεται δεν καλύπτει ολόκληρο το σύνολο αλλά μόνο ένα στοιχείο του, 'τη Λάκτα'. Με αυτά τα δεδομένα, η Φράση Άρθρου (ΑΦ) 'τη Λάκτα' δομείται ως αντιθετικό θέμα, δηλαδή εκφράζεται με ερμηνεία αντίθεσης ως προς άλλα στοιχεία του συνόλου, άλλες σοκολάτες.

Όπως φαίνεται στο (2), το αντιθετικό θέμα στην ελληνική δηλώνεται συντακτικά, μέσω της δομής που είναι γνωστή ως Αριστερή Εκτόπιση με παρουσία Κλιτικού - 'ΑΕΚλ' (Clitic Left Dislocation - CLLD) (Anagnostopoulou 1994· Iatridou 1995 μεταξύ άλλων για τη δομή αυτή στην ελληνική).[1]

[1] Οι Alexopoulou και Kolliakou (2002) διαχωρίζουν τη δομή ΑΕΚλ από τη δομή θεματοποίησης (topicalization). Η δομή θεματοποίησης (i) δεν εμπλέκει κλιτικό για τον αναδιπλασιασμό της εκτοπισμένης ΑΦ.

(i) Την παράσταση σκηνοθέτησε ο Κάρολος Κουν.

(2) [Φρ? Τη Λάκτα [ΦρΚλ. την έφαγε [vP η Στέλλα _]]].

Η ΑΦ ‘τη Λάκτα’ εκτοπίζεται στην αριστερή περιφέρεια της πρότασης και συνδέεται με την ορισματική της θέση ‘_’ μέσω μιας ανακλητικής αντωνυμίας (resumptive pronoun), το κλιτικό ‘την’ (Cinque 1990).[2]

Ακολουθούν παραδείγματα αντιθετικής θεματοποίησης από την αγγλική ((3) από Büring 2016:68) και την ιαπωνική ((4) από Tomioka 2010:123), γλώσσες στις οποίες το εν λόγω φαινόμενο έχει ερευνηθεί εκτενώς:

(3) α. Where do your siblings live?
‘που ζουν τα αδέρφια σου;’
β. [ΑντΘ My sister] lives in Stockholm
‘Η αδερφή μου ζει στη Στοκχόλμη.’

(4) α. (Ποιος έφαγε τι;)
β. [ΑντΘ Erika-wa] mame-o tabe-ta
‘Η Έρικα έφαγε φασόλια.’

Τα παραπάνω παραδείγματα φανερώνουν τους ποικίλους τρόπους με τους οποίους τα αντιθετικά θέματα κωδικοποιούνται διαγλωσσικά. Στην αγγλική, τα αντιθετικά θέματα δηλώνονται προσωδιακά, με τον χαρακτηριστικό ‘B-τόνο’ (B-accent) (Büring 2003). Από την άλλη, η ιαπωνική εκφράζει ένα αντιθετικό θέμα μορφολογικά, με το εξειδικευμένο μόρφημα -wa (Kuno 1972· Tomioka 2010).

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση των πληροφοριακών χαρακτηριστικών της αντιθετικής θεματοποίησης στην ελληνική. Η δομή της εργασίας έχει ως εξής: στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζεται το βασικό θεωρητικό υπόβαθρο για τις δομές (αντιθετικής) θεματοποίησης και στην τρίτη ενότητα παρουσιάζονται εμπειρικά δεδομένα αντιθετικής θεματοποίησης από την ελληνική, τα οποία οδηγούν σε μια πρώτη προσέγγιση για την ανάλυση αυτών των δομών στην ενότητα 4. Η εργασία κλείνει με κάποια από τα ανοικτά ερευνητικά ερωτήματα στην ενότητα 5.

2. Θεωρητικό υπόβαθρο

2.1 Αντιθετική – κανονική θεματοποίηση

Η αντιθετική θεματοποίηση βασίζεται εννοιολογικά στην ευρύτερη έννοια της θεματοποίησης (Vallduvi & Vilkuna 1998· Krifka 2008· Neelman & Vermeulen 2012). Πράγματι, η κοινή γραμματική κωδικοποίηση εντός διάφορων γλωσσικών συστημάτων των αντιθετικών θεμάτων και των θεμάτων χωρίς αντιθετική ερμηνεία (εφεξής

Στην παρούσα εργασία δεν ασχολούμαι με αυτές τις δομές. Χρησιμοποιώ τον όρο ‘θεματοποίηση’ ως μια *πληροφοριακή δομή* η οποία στην ελληνική εκφράζεται (και) με τη συντακτική δομή ΑΕΚλ.

[2] Στην παρούσα μελέτη δεν θα μας απασχολήσει η ακριβής διαδικασία αριστερής εκτόπισης του θέματος (εσωτερική ή εξωτερική συγχώνευση). Προς το παρόν δεν θα μας απασχολήσει ούτε και η δομική θέση εμφάνισης του θέματος (ΦρΘεμ (TopP), προσάρτημα στη ΦρΧρ. (TP)/Φρ.ΣΔ (CP)).

‘κανονικά θέματα’) αποκαλύπτει την παραπάνω σχέση. Για παράδειγμα, στην ιαπωνική το μόρφημα –wa προσκολλάται τόσο σε αντιθετικά όσο και σε κανονικά θέματα (το ίδιο ισχύει και για την κορεατική, σύμφωνα με τη Vermeulen 2012). Αντίστοιχα, στην ελληνική, η δομή ΑΕΚλ, με την οποία εκφράζεται ένα αντιθετικό θέμα, έχει πρωτίστως ερμηνευθεί ως δομή θεματοποίησης χωρίς καμιά αναφορά σε αντιθετική ερμηνεία (εφεξής ‘κανονική θεματοποίηση’) (Anagnostopoulou 1994· Iatridou 1995). Τα παραπάνω στοιχεία δικαιολογούν μια συγκριτική προσέγγιση σε κανονική και αντιθετική θεματοποίηση (Vallduvi & Vilkuna 1998· Neeleman & Vermeulen 2012 μεταξύ άλλων).

2.2 Θεματοποίηση

Πρωταρχική λειτουργία των δομών θεματοποίησης είναι ο καθορισμός του προτασιακού θέματος (sentence topic) στην αριστερή περιφέρεια, ενώ το μέρος της πρότασης που ακολουθεί ερμηνεύεται ως σχόλιο (comment) στο θέμα αυτό (Reinhart 1981). Ο Rizzi (1997) σημειώνει περαιτέρω ότι μια κατάλληλη φράση-σχόλιο εισάγει υποχρεωτικά νέες πληροφορίες στη συζήτηση (πρβλ. Frascarelli & Hinterhölzl 2007). Ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο δομούνται οι πληροφορίες οδηγεί στην πληροφοριακή δομή ‘θέμα-σχόλιο’ (5β, 6, 7):

(5) α. Ποιος έφαγε τις σοκολάτες;
β. [ΘΕΜΑ Τις σοκολάτες [ΣΧΟΛΙΟ τις έφαγε η Στέλλα]].

(6) Ο Γιάννης είναι ένας απαίσιος τύπος. Για παράδειγμα, [ΘΕΜΑ την αδερφή του [ΣΧΟΛΙΟ την έκλεψε]].

(7) [ΘΕΜΑ Μια κόκκινη μπλούζα [ΣΧΟΛΙΟ την ψάχνω εδώ κι ένα μήνα]] και δεν μπορώ να θυμηθώ που την έχω βάλει.

Παραδείγματα όπως τα (6) και (7) δείχνουν ότι δεν αποτελεί προϋπόθεση για ένα θέμα να δηλώνει οικείες/παλιές (familiar/old), δοσμένες από το περικείμενο (discourse-given) πληροφορίες (σε αντίθεση με Kuno 1972· Vallduvi & Vilkuna 1998). Στο (6), (από Anagnostopoulou 1994: 155-6) προηγείται η αναφορά ‘στον Γιάννη’, ωστόσο θεματοποιείται η ΑΦ ‘την αδερφή του’ εισάγοντας στη συζήτηση μια νέα οντότητα. Πιο αποκαλυπτικά ως προς αυτόν τον ισχυρισμό είναι παραδείγματα όπως το (7) (από Alexopoulou & Kolliakou 2002: 224), με θεματοποίηση μη οριστικών ΑΦ με συγκεκριμένη ερμηνεία (specific indefinites), στοιχεία που αναφέρονται υποχρεωτικά σε νέες οντότητες (Endriss 2009: 26). Τέλος, επισημαίνεται ότι οι παραπάνω προτάσεις κανονικής θεματοποίησης εκφράζονται μέσα από τη συντακτική δομή ΑΕΚλ.

Το χαρακτηριστικό [+Θέμα] είναι υπεύθυνο για την πληροφοριακή δομή των προτάσεων θεματοποίησης, με τα χαρακτηριστικά που περιγράφονται παραπάνω.[3] Στην ελληνική, το χαρακτηριστικό αυτό κωδικοποιείται συντακτικά μέσω της δομής ΑΕΚλ (Anagnostopoulou 1994). Το γεγονός ότι η ίδια συντακτική δομή εξυπηρετεί και τις

[3] Ο Rizzi (1997), στο πλαίσιο της χαρτογραφικής προσέγγισης που προτείνει, ισχυρίζεται ότι τα χαρακτηριστικά [+Θέμα] και [+Εστίαση] είναι συντακτικά χαρακτηριστικά που προκαλούν μετακινήσεις στοιχείων σε αντίστοιχες λειτουργικές κεφαλές της αριστερής περιφέρειας.

προτάσεις αντιθετικής θεματοποίησης δείχνει ότι το χαρακτηριστικό [+Θέμα] και η αντίστοιχη πληροφοριακή δομή αποτελούν τη βάση για αυτές τις προτάσεις (πρβλ. Frascarelli & Hinterhölzl 2007):

(8) α. Ποιος έφαγε τις σοκολάτες;
β. [$_{\text{ΑντΘ}}$ Τη Λάκτα [$_{\text{ΣΧΟΛΙΟ}}$ την έφαγε η Στέλλα]].

Αυτό το συμπέρασμα είναι σε συμφωνία με συγκριτικές αναλύσεις κανονικής και αντιθετικής θεματοποίησης (βλ. Vallduvi &Vilkuna 1998· Neeleman & Vermeulen 2012).

2.3 Αντιθετική ερμηνεία

Σημασιολογικά, η αντιθετική ερμηνεία σχετίζεται με έναν τελεστή εστίασης (focus operator) και ένα αντίστοιχο χαρακτηριστικό [+Εστίαση] (Rooth 1985· Krifka 2008· Tomioka 2010). Στην παρούσα εργασία υιοθετώ αυτό το σημασιολογικό πλαίσιο, αναφερόμενος σε χαρακτηριστικό [+Αντίθεση], αντί του [+Εστίαση]. Με αυτή την επιλογή αποφεύγω την αμφισημία του όρου «εστίαση» στη βιβλιογραφία (Krifka 2008). Σε μια ομάδα μελετών (π.χ. Vallduvi 1992) ο όρος «εστίαση» σχετίζεται με τις νέες πληροφορίες σε μια πρόταση. Από την άλλη στις μελέτες σημασιολογίας, από τον Rooth (1985) και έπειτα, «η εστίαση» συνδέεται με την παραγωγή ενός συνόλου εναλλακτικών στοιχείων από έναν τελεστή εστίασης (βλ. 9 παρακάτω). Αυτή η λειτουργία είναι απαραίτητη για την πραγματολογική αντίθεση μεταξύ δύο ή περισσότερων στοιχείων. Με το χαρακτηριστικό [+Αντίθεση] αναφέρομαι στην εισαγωγή τελεστή εστίασης για την πραγματολογική αντίθεση, ως μέρος της ερμηνείας μιας δομής και εν προκειμένω της αντιθετικής θεματοποίησης.

Οι μελέτες για τη σημασιολογική ανάλυση των δομών αντιθετικής θεματοποίησης υποθέτουν έναν τελεστή εστίασης. Συνοπτικά, σε δομές (αντιθετικής) εστίασης, υποστηρίζεται ότι ο συγκεκριμένος τελεστής '$_{\text{Εστ}}$' στο (9α) προσκολλάται στην ΑΦ 'τη Μαρία' και δημιουργεί ένα σύνολο εναλλακτικών λογικών προτάσεων (propositions) στο (9γ), αντικαθιστώντας σε κάθε μία από αυτές το εστιασμένο στοιχείο με κάποιο μέλος από το σύνολο των εναλλακτικών στοιχείων στο (9β).

(9) α. [$_{\text{ΕΣΤ1}}$ [ΤΗ ΜΑΡΙΑ$_1$ φίλησε ο Γιάννης]]
β. {τη Μαρία, την Ελένη, την Κωνσταντίνα, τη Στέλλα . . .}
γ. {τη Μαρία φίλησε ο Γιάννης, την Ελένη φίλησε ο Γιάννης, την Κωνσταντίνα φίλησε ο Γιάννης, τη Στέλλα φίλησε ο Γιάννης . . .}
= { χ | Το χ φίλησε ο Γιάννης}

Ο Tomioka (2010) υποστηρίζει ότι ενώ σε δομές εστίασης, ο αντίστοιχος τελεστής λειτουργεί σε επίπεδο λογικών προτάσεων, οι δομές αντιθετικής θεματοποίησης εμπλέκουν τον τελεστή εστίασης σε επίπεδο λεκτικών πράξεων (speech acts) (βλ. επίσης Endriss & Hinterwimmer 2010).[4]

[4] Εναλλακτικά ο Büring (2003), για τις προτάσεις αντιθετικής θεματοποίησης, αναφέρεται σε ένα σύνολο ανοικτών ερωτήσεων που παράγεται από έναν τελεστή αντιθετικής θεματοποίησης (contrastive topic operator). Επομένως η ανάλυση του Büring υποθέτει δύο τύπους τελεστών στη γραμματική με διακριτή λειτουργία: τελεστές εστίασης για σύνολα λογικών προτάσεων και τελεστές αντιθετικής θεματοποίησης για σύνολα ερωτήσεων. Αυτή η ανάλυση είναι εμφανώς

2.4 Φράση λεκτικών πράξεων

Ο Tomioka (2010) προϋποθέτει ότι οι δομές θεματοποίησης ερμηνεύονται στο επίπεδο λεκτικών πράξεων, ψηλότερα από το επίπεδο των λογικών προτάσεων (βλ. Endriss 2009· Neeleman & Vermeulen 2012). Στην ιαπωνική θεωρεί ότι το μόριο *-wa,* ως δείκτης θεματοποίησης (αντιθετικής ή μη), συνδέει μια ΑΦ με ερμηνεία στη φράση λεκτικής πράξης. Υιοθετώντας την ανάλυση του Tomioka και παραλείποντας τις τεχνικές λεπτομέρειες συντακτικής φύσεως αυτής της φράσης, υποθέτω την εξής ανάλυση για τις προτάσεις κανονικής θεματοποίησης της ελληνικής:

(10) α. Ποιος έφαγε τις σοκολάτες;
β. [$_{\text{Φρ.ΛεκτΠ}}$ Τις σοκολάτες [$_{\text{Φρ.ΛεκτΠ}}$ ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ [$_{\text{ΦΡΚλ.}}$ τις έφαγε _ η Στέλλα]]].

(11) Ισχυρίζομαι για τις σοκολάτες, ότι τις έφαγε η Στέλλα.

Αν υιοθετήσουμε την ανάλυση του Tomioka, θα πρέπει να συσχετίσουμε την αριστερή μετατόπιση του θέματος στην Ελληνική, μέσω της δομής ΑΕΚλ, με τη συγχώνευση του θέματος ως προσάρτημα στη φράση λεκτικής πράξης, η οποία και αντανακλά την ερμηνεία του θέματος σε αυτό το επίπεδο.

Η παραπάνω ανάλυση εμπλέκει την ερμηνεία λεκτικών πράξεων με την παρουσία της αντίστοιχης λειτουργικής προβολής, η οποία είναι αναγκαία για ανεξάρτητους λόγους (βλ. Speas & Tenny 2003:326-331, για γλωσσικά φαινόμενα που εμπλέκουν την προοπτική των συνομιλητών σε μια συζήτηση). Έτσι, αυτή η ανάλυση παρουσιάζεται πιο οικονομική από την χαρτογραφική υπόθεση για Φράση Θεματοποίησης στην αριστερή περιφέρεια (Rizzi 1997, Frascarelli & Hinterhölzl 2007), της οποίας, όπως υποστηρίζεται, η μόνη λειτουργία είναι να υποδέχεται το θέμα της πρότασης. Παράλληλα εξηγούνται επαρκώς διάφορες παρατηρήσεις για τη σειρά εμφάνισης στοιχείων στην αριστερή περιφέρεια της πρότασης (θέμα > εστίαση).[5]

2.5 Αντιθετική θεματοποίηση

Κατ' επέκταση των παραπάνω, ένας τελεστής εστίασης σε επίπεδο λεκτικών πράξεων παράγει ένα σύνολο εναλλακτικών λεκτικών πράξεων για τις δομές αντιθετικής

λιγότερο οικονομική από μια ανάλυση που αρκείται στον τελεστή εστίασης και για τις προτάσεις αντιθετικής θεματοποίησης απορρίπτοντας την ύπαρξη περαιτέρω εξειδικευμένων τελεστών (Tomioka 2010).

[5] Στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης απαιτούνται περαιτέρω επεξηγήσεις σε κάποιες προβληματικές περιπτώσεις όπως είναι αυτές των εγκιβωτισμένων προτάσεων θεματοποίησης, οι οποίες αντιστοιχούν σε εγκιβωτισμένες Φράσεις Λεκτικών Πράξεων (βλ. Krifka 2014). Είναι γεγονός ότι σε αυτές τις περιπτώσεις προτιμάται ο ΣΔ να προηγείται του εγκιβωτισμένου θέματος δίνοντας την εξής δομή:

(i) Ο Γιάννης είπε [$_{\text{ΦρΣΔ}}$ ότι [$_{\text{ΦρΛΠ}}$ τη Μαρία [$_{\text{ΦρΛΠ}}$ ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ [$_{\text{ΦρΚΛ}}$ την κάλεσε _ ο Πέτρος]]]]

Στην παρούσα φάση δεν γνωρίζω κάποια πιθανή ανάλυση που να δικαιολογεί τον ΣΔ (ΦΣΔ) υψηλότερα από τη φράση λεκτικών πράξεων.

θεματοποίησης. Για την ακρίβεια, ο Tomioka (2010), ακολουθώντας τον Büring (2003), υποθέτει ότι στις προτάσεις αντιθετικής θεματοποίησης που παρουσιάζονται, το αντιθετικό θέμα συνυπάρχει με ένα εστιασμένο στοιχείο. Όπως φαίνεται στο (7), η 'Στέλλα' αντιστοιχεί στην ερωτηματική φράση της ερώτησης που προηγείται, επομένως θεωρείται ότι φέρει ερμηνεία εστίασης (Kiss 1998). Αυτό, σημασιολογικά, μεταφράζεται σε ύπαρξη δύο τελεστών εστίασης, με τον έναν ($_{ΕΣΤ2}$) να δεσμεύει ένα στοιχείο στο επίπεδο λογικών προτάσεων και τον άλλον ($_{ΕΣΤ1}$) να δεσμεύει ένα στοιχείο υψηλότερα, στη φράση λεκτικών πράξεων. Περαιτέρω, ο Tomioka (2010) εισάγει κι έναν τελεστή *ΕΞ-αντλητικότητας* (EXH-austiveness) που δεσμεύει το εστιασμένο στοιχείο 'Στέλλα' και που αποκλείει όλες τις πιθανές εναλλακτικές λογικές προτάσεις. Με άλλα λόγια κάθε λογική πρόταση που περιγράφει κάποιο άλλο άτομο, πέρα από τη Στέλλα, να τρώει τη Λάκτα δεν μπορεί να είναι αληθής, παράγοντας έτσι την ερμηνεία της εστίασης.[6]

(12) α. Ποιος έφαγε τις σοκολάτες;
β. [$_{ΕΣΤ1,}$ [$_{ΕΣΤ2}$ [$_{Φρ.ΛΠ}$ Τη Λάκτα$_1$ [$_{Φρ.ΛΠ}$ ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ [$_{ΕΞ3}$ [$_{ΦΡΚλ.}$ την έφαγε _ η Στέλλα$_{2,3}$]]]]].

Η παραπάνω ανάλυση προβλέπει την παραγωγή ενός συνόλου λεκτικών πράξεων – ισχυρισμών. Συγκεκριμένα οι δύο τελεστές εστίασης ($_{ΕΣΤ1,2}$) βρίσκονται ψηλά στη δομή, επομένως τα εναλλακτικά στοιχεία που παράγουν δεν ακυρώνονται από τον τελεστή εξαντλητικότητας που βρίσκεται χαμηλότερα.[7] Έτσι, ο τελεστής '$_{ΕΣΤ1}$' παράγει ένα σύνολο εναλλακτικών λεκτικών πράξεων που αφορούν διαφορετικές σοκολάτες 'ψ'. Ο τελεστής '$_{ΕΣΤ2}$' εισάγει μια μεταβλητή για το άτομο 'χ' που τρώει την εκάστοτε σοκολάτα.

(13) {ψ σοκολάτα, χ άτομο | το ψ ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ ότι το έφαγε το χ}

Ο ομιλητής με την παραγωγή της παραπάνω πρότασης εισάγει ένα σύνολο εναλλακτικών ισχυρισμών για διαφορετικές σοκολάτες (που καταναλώνονται από διαφορετικά άτομα), αλλά περιορίζεται στο να αναφερθεί μόνο στη 'Λάκτα'. Αυτό

[6] Από πολλούς ερευνητές, η διάκριση τύπων εστίασης, σε πληροφοριακή (νέες πληροφορίες) και αντιθετική εστίαση (αντίθεση/διόρθωση) κρίνεται αναγκαία (βλ. Kiss 1998). Οι Kratzer & Selkrik (2018) υποστηρίζουν ότι ο τελεστής εστίασης εμπλέκεται μόνο στις περιπτώσεις αντιθετικής εστίασης, η οποία σε γλώσσες όπως η ουγγρική και η ιταλική εκφράζεται συντακτικά με τη μετακίνηση ενός στοιχείου σε προρηματική θέση, στην αριστερή περιφέρεια (Kiss 1998· Rizzi 1997). Το ίδιο έχει υποστηριχτεί και για τα ελληνικά (βλ. 9α) (βλ. Georgiafentis 2009) (βλ. Gryllia 2008 για αντίθετη άποψη). Συνεπώς, τίθεται το ερώτημα αν όντως η εισαγωγή τελεστή εστίασης από το στοιχείο με πληροφοριακή εστίαση στο (12β) είναι προς τη σωστή κατεύθυνση. Μια σημασιολογική σύγκριση μεταξύ ελάχιστων ζευγών – προτάσεων αντιθετικής θεματοποίησης όπου το εστιασμένο στοιχείο παραμένει *in-situ* (πληροφοριακή εστίαση) (i), ή μετακινείται στην αριστερή περιφέρεια (αντιθετική εστίαση) (ii), ίσως αποδειχτεί βοηθητική στο πιο πάνω ζήτημα.

(i) Τη Λάκτα την έφαγε η Στέλλα.
(ii) Τη Λάκτα η ΣΤΕΛΛΑ την έφαγε.

[7] Οι αναγνώστες παραπέμπονται στο άρθρο του Tomioka (2010) για περισσότερες τεχνικές λεπτομέρειες.

δημιουργεί το αίσθημα αβεβαιότητας εκ μέρους του ομιλητή για τις άλλες σοκολάτες σχετικά με το άτομο από το οποίο φαγώθηκαν.

Η χρήση κοινού τελεστή για την ερμηνεία αντίθεσης στις δομές (αντιθετικής) εστίασης και αντιθετικής θεματοποίησης παραπέμπει σε μια ομάδα μελετών, όπου διατυπώνεται η υπόθεση για περιορισμένα αρχετυπικά χαρακτηριστικά Π.Δ., οι συνδυασμοί των οποίων δημιουργούν σύνθετες δομές (Vallduvi & Vilkuna 1998· Frascarelli & Hinterhölzl 2007· Krifka 2008· Neeleman & Vermeulen 2012· Vermeulen 2012). Για τα αντιθετικά θέματα υποστηρίζεται ότι αποτελούν προϊόντα του συνδυασμού των χαρακτηριστικών [+Αντίθεση] και [+Θέμα] όπου το χαρακτηριστικό [+Θέμα], είναι κοινό σε δομές αντιθετικής και κανονικής θεματοποίησης, ενώ οι δομές αντιθετικής θεματοποίησης και εστίασης μοιράζονται το χαρακτηριστικό [+Αντίθεση] (Vallduvi & Vilkuna 1998· Krifka 2008· Neeleman & Vermeulen 2012· Vermeulen 2012).

		[+Θέμα]
		Κανονική θεματοποίηση
[+Αντίθεση]	(Αντιθετική) Εστίαση	Αντιθετική θεματοποίηση

Πίνακας 1. Πληροφοριακά Χαρακτηριστικά

Εάν αποδεχτούμε την υπόθεση ότι το χαρακτηριστικό [+Αντίθεση] προκαλεί την εισαγωγή ενός τελεστή εστίασης στη δομή, τότε η σημασιολογική ανάλυση του Tomioka (2010) είναι απόλυτα συμβατή με τις παραπάνω προσεγγίσεις για τα αρχετυπικά χαρακτηριστικά της Π.Δ., χωρίς περαιτέρω ισχυρισμούς και τροποποιήσεις.

3. Εμπειρικά δεδομένα: Αντιθετική θεματοποίηση στην ελληνική

Σε αυτή την ενότητα δίνονται περισσότερα εμπειρικά δεδομένα από την ελληνική όπου η αντιθετική θεματοποίηση εμφανίζεται σε μια ποικιλία περικειμένων. Υπογραμμίζεται ότι αντίστοιχα παραδείγματα στην αγγλική παρουσιάζονται στον Büring (2016).

Μια πρόταση με αντιθετική θεματοποίηση μπορεί να δοθεί ως απάντηση σε μια ερώτηση για ένα σύνολο στοιχείων.

(14) α. Ποιος έφαγε τις σοκολάτες;
β. [ΑΝΤΘ Τη Λάκτα, [ΣΧΟΛΙΟ την έφαγε η Στέλλα]]

Η ανάλυση εναλλακτικών λεκτικών πράξεων εξηγεί γιατί η απάντηση (14β) είναι κατάλληλη στον παραπάνω διάλογο: το σύνολο των εναλλακτικών ισχυρισμών, που αφορούν άλλες σοκολάτες πέρα από 'τη Λάκτα', αντιστοιχεί στο σύνολο που εκφράζει η ΑΦ 'σοκολάτες' της ερώτησης. Οπότε, αν και το (14β) αποτελεί μερική απάντηση, η ερώτηση ερμηνεύεται με το σωστό τρόπο και για τα υπόλοιπα στοιχεία του συνόλου 'σοκολάτες' αναδύονται διάφοροι πιθανοί υπαινιγμοί (15).

(15) α. [ΑΝΤΘ Τη Λάκτα, [ΣΧΟΛΙΟ την έφαγε η Στέλλα]],
β. για τις άλλες δεν ξέρω
β'. πολύ πιθανόν να έχει φάει και τις άλλες.
β''. τις άλλες θα τις έχει φάει κάποιος άλλος.
. . .

Κλασικά παραδείγματα για την παρουσίαση δομών αντιθετικής θεματοποίησης περιλαμβάνουν προτάσεις με πολλαπλές ερωτηματικές φράσεις:

(16) α. Ποιος καλεσμένος έφερε ποιο δώρο στο πάρτι;
β. [ΑΝΤΘ Το ποδήλατο [ΣΧΟΛΙΟ το έφερε ο Πέτρος]] . . .

Η πρόταση με τις δύο ερωτηματικές φράσεις απαιτεί μια απάντηση με λίστα ζευγών (pair-list), όπου ο κάθε καλεσμένος αντιστοιχίζεται με το δώρο που έφερε. Αυτόματα υπονοούνται ένα σύνολο καλεσμένων κι ένα σύνολο δώρων στο περικείμενο, με το δεύτερο να επιτρέπει την εμφάνιση ενός αντιθετικού θέματος, με παρόμοιο τρόπο όπως και η ΑΦ στον πληθυντικό αριθμό στο παράδειγμα (14α). Με βάση τα παραπάνω, η απάντηση (16β) μπορεί να επεκταθεί με τη δήλωση περαιτέρω ζευγών, όπως εκφράζει η παρουσία των αποσιωπητικών.

Σύμφωνα με τον Büring (2016) οι προτάσεις αντιθετικής θεματοποίησης σε κάποιες περιπτώσεις μετατοπίζουν το θέμα της συζήτησης.[8] Στο (17) και (18) η ερώτηση αφορά μια φούστα κι ένα μαύρο πουκάμισο, αντίστοιχα. Οι απαντήσεις στο (17β-18β) δείχνουν μια απροθυμία ή αβεβαιότητα εκ μέρους του ομιλητή να απαντήσει στην ερώτηση που προηγήθηκε. Το (19) φέρει επίσης τα ίδια χαρακτηριστικά.

(17) α. Από πού αγόρασε τη φούστα η Ελένη;
β. [ΑΝΤΘ Το πουκάμισο [ΣΧΟΛΙΟ το αγόρασε από το ίντερνετ]]

(18) α. Από πού αγόρασε το μαύρο πουκάμισο η Ελένη;
β. [ΑΝΤΘ Το κόκκινο πουκάμισο [ΣΧΟΛΙΟ το αγόρασε από το ίντερνετ]]

(19) α. Ποιος έφαγε τη Μαρς;
β. [ΑΝΤΘ Τη Λάκτα [ΣΧΟΛΙΟ την έφαγε η Στέλλα]] (για τη Μαρς δεν ξέρω)

Οι απαντήσεις (17β, 18β, 19β), με την κατάλληλη προσωδία (βλ. ενότητα 4), σχετίζονται με τις ερωτήσεις που προηγούνται, μέσω των διάφορων υπονοημάτων (implicatures) που παράγουν. Σημασιολογικά, η ανάλυση των εναλλακτικών λεκτικών πράξεων εξηγεί την καταλληλότητα της αντιθετικής θεματοποίησης σε αυτό το περιβάλλον: μέσω του αντιθετικού θέματος στις απαντήσεις, παράγεται ένα σύνολο μη-εκπεφρασμένων εναλλακτικών ισχυρισμών, ένας από τους οποίους αφορά το στοιχείο της ερώτησης που προηγείται (βλ. την πιθανή συνέχεια στο 19).

Ας δούμε και μια άλλη περίπτωση αντιθετικής θεματοποίησης. Πρώτα παραθέτω ένα παράδειγμα από τον Büring (2016:70) με ιδιαίτερο ενδιαφέρον:

(20) α. Where was the gardener at the time of the murder?
'Που ήταν ο κηπουρός την ώρα του φόνου;'
β. [ΑΝΤΘ The gardener [ΣΧΟΛΙΟ was in the house]]
'Ο κηπουρός ήταν στο σπίτι.'

[8] Οι Frascarelli & Hinterhölzl (2007) χρησιμοποιούν τον όρο 'θέμα μετατόπισης' (shifting topic) για τα θέματα που φέρουν νέες πληροφορίες, χωρίς κάποια αντιθετική ερμηνεία. Στην παρούσα εργασία, αυτές οι προτάσεις κατατάσσονται στις περιπτώσεις κανονικής θεματοποίησης με νέα πληροφορία.

Υπενθυμίζεται ότι τα αντιθετικά θέματα της αγγλικής εκφράζονται με το επιτονικό μοτίβο 'Β-τόνος'. Ο Büring (2016) υποστηρίζει ότι το (20β) με την ΑΦ 'the gardener' εκπεφρασμένη με Β-τόνο, υπαινίσσεται πρόσθετες σχετικές ερωτήσεις (εδώ, για το υπόλοιπο προσωπικό στο σπίτι, στην προσπάθεια εντοπισμού του δολοφόνου). Βέβαια οι πρόσθετες ερωτήσεις του Büring (2016) αντιστοιχούν στις εναλλακτικές λεκτικές πράξεις για τον Tomioka (2010) (βλ. υποσημείωση 4). Ακολουθεί ένα αντίστοιχο παράδειγμα από την ελληνική:

(21) α. Ποιος έφαγε τη Λάκτα;
β. [ΑΝΤΘ Τη Λάκτα [ΣΧΟΛΙΟ την έφαγε η Στέλλα]]
γ. Υπήρχαν κι άλλες σοκολάτες;

Στο (21β) το αντιθετικό θέμα, με την κατάλληλη προσωδία (βλ. ενότητα 4) γνωστοποιεί την ύπαρξη άλλων σοκολατών στον ακροατή, χωρίς αυτές να ανήκουν στην συζήτηση που έχει προηγηθεί.[9] Αυτό δικαιολογεί μια περαιτέρω ερώτηση 'Υπήρχαν κι άλλες σοκολάτες;' στο (19γ). Ο υπαινιγμός για άλλες σοκολάτες προέρχεται από την παρουσία του αντιθετικού θέματος, το οποίο παράγει ένα σύνολο μη-εκπεφρασμένων εναλλακτικών ισχυρισμών για διαφορετικές σοκολάτες.

Συμπερασματικά, βλέπουμε ότι η σημασιολογική λειτουργία της αντιθετικής θεματοποίησης, δηλαδή η παραγωγή συνόλων εναλλακτικών λεκτικών πράξεων δύναται να αναπτυχθεί ανεξάρτητα από το όποιο περικείμενο. Από την άλλη, φαίνεται ότι η σημασιολογική λειτουργία σε συνδυασμό με το εκάστοτε συνομιλιακό πλαίσιο παράγει διαφορετικά υπονοήματα.

4. Μια πρώτη προσέγγιση: τα χαρακτηριστικά [+Θέμα], [+Αντίθεση]

Ο Tomioka (2010) ερμηνεύει τις δομές αντιθετικής θεματοποίησης στην ιαπωνική ως σύνολα εναλλακτικών λεκτικών πράξεων. Η αντιθετική θεματοποίηση έχει ερμηνευτεί με αντίστοιχο τρόπο και σε άλλες γλώσσες. Ενδεικτικά, οι Neeleman & Vermeulen (2012) υιοθετούν την παραπάνω προσέγγιση για την αγγλική και την ολλανδική. Επίσης, η Vermeulen (2012) υιοθετεί αυτή την προσέγγιση για τη σύγκριση ιαπωνικής και κορεατικής.

Από τα δεδομένα που παρουσιάστηκαν μέχρι στιγμής, η επέκταση αυτής της ανάλυσης στις δομές της αντιθετικής θεματοποίησης της ελληνικής δεν φαίνεται να παρουσιάζει σημαντικά εμπόδια. Το χαρακτηριστικό [+Θέμα] διαγλωσσικά συνδέεται με την πληροφοριακή δομή [ΘΕΜΑ [ΣΧΟΛΙΟ]] και σημασιολογικά προβάλλει μια ΑΦ στο επίπεδο λεκτικών πράξεων. Στην ελληνική, το χαρακτηριστικό [+Θέμα] εκφράζεται συντακτικά, με την αριστερή εκτόπιση μιας ΑΦ στην φράση λεκτικών πράξεων. Ο κοινός τρόπος συντακτικής κωδικοποίησης αντιθετικών – και μη – θεμάτων στην ελληνική δηλώνει ότι ανεξάρτητα από την ερμηνεία αντίθεσης, οι δομές θεματοποίησης

[9] Το θέμα στο (21) ερμηνεύεται ως αντιθετικό ή μη με την ίδια καταλληλότητα. Σε αυτές τις περιπτώσεις η προσωδιακή εξοχότητα που συνοδεύει τα αντιθετικά θέματα (βλ. κεφάλαιο 4) είναι ακόμα πιο επιβεβλημένη ακριβώς λόγω αυτού του ανταγωνισμού κανονικής και αντιθετικής θεματοποίησης. Από την άλλη, στα υπόλοιπα παραδείγματα αντιθετικής θεματοποίησης που έχουν παρουσιαστεί, ο εν λόγω ανταγωνισμός απουσιάζει και η προσωδιακή εξοχότητα των αντιθετικών θεμάτων αναμένεται λιγότερο έντονη. Απαιτείται περαιτέρω έρευνα στα προσωδιακά χαρακτηριστικά της διάκρισης αντιθετικής – κανονικής θεματοποίησης.

σχηματίζουν την αντίστοιχη πληροφοριακή δομή και εμπλέκουν το επίπεδο λεκτικών πράξεων στην ερμηνεία τους. Το πληροφοριακό χαρακτηριστικό [+Αντίθεση] εισάγει έναν τελεστή εστίασης στη δομή, ο οποίος παράγει ένα σύνολο εναλλακτικών στοιχείων. Επομένως η συνύπαρξη των χαρακτηριστικών [+Θέμα] και [+Αντίθεση] σε ένα αντιθετικό θέμα έχουν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση ενός τελεστή εστίασης στο επίπεδο λεκτικών πράξεων. Σύμφωνα με τον Tomioka (2010), το σύνολο των παραγόμενων εναλλακτικών ισχυρισμών οδηγεί στην ερμηνεία αντιθετικής θεματοποίησης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στις περιπτώσεις αντιθετικής εστίασης το χαρακτηριστικό [+Αντίθεση] πέρα από την εισαγωγή ενός τελεστή εστίασης, οδηγεί το εστιασμένο στοιχείο στην αριστερή περιφέρεια μέσω Α'-μετακίνησης (βλ. υποσημείωση 6 και παράδειγμα 9α). Αυτή η συντακτική κωδικοποίηση του χαρακτηριστικού [+Αντίθεση] απουσιάζει από τις προτάσεις αντιθετικής θεματοποίησης. Η Vermeulen (2012) παρατηρεί ότι διαγλωσσικά για ένα αντιθετικό θέμα, οι συντακτικές στρατηγικές που επιβάλλουν τα δύο χαρακτηριστικά (εξωτερική συγχώνευση για το [+Θέμα] και εσωτερική για το [+Αντίθεση], στην ελληνική) είναι αντικρουόμενες. Οι γραμματικές μπροστά σε αυτό το αδιέξοδο κωδικοποιούν συντακτικά μόνο το ένα από τα δύο χαρακτηριστικά. Σύμφωνα με αυτή την υπόθεση, τα αντιθετικά θέματα στην ελληνική κωδικοποιούν συντακτικά το χαρακτηριστικό [+ Θέμα]. Αυτός ο ισχυρισμός απαιτεί περαιτέρω διερεύνηση, την οποία δυστυχώς δεν επιτρέπει ο περιορισμός χώρου στον παρόν άρθρο.

Έχω ήδη επισημάνει ότι σε πολλές γλώσσες οι δομές κανονικής και αντιθετικής θεματοποίησης παρουσιάζουν κοινές (συντακτικές/μορφολογικές) στρατηγικές γραμματικής κωδικοποίησης. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Büring (2016: 19) οι δύο τύποι θεματοποίησης σε μια γλώσσα τείνουν να διακρίνονται προσωδιακά, με τα αντιθετικά θέματα να «λαμβάνουν επιπλέον προσωδιακή εξοχότητα (prominence)» (Frascarelli & Hinterhölzl 2007, για δεδομένα από την ιταλική και τη γερμανική). Οι μελέτες επιτονισμού στις δομές αντιθετικής θεματοποίησης της ελληνικής δεν οδηγούν σε ξεκάθαρα συμπεράσματα ως προς την πιο πάνω πρόβλεψη. Παρόλα αυτά κάποιες ενδείξεις παρέχονται από τη Σταυροπούλου (2017) η οποία παρατήρησε ότι η αντιθετική θεματοποίηση ('θέμα κλειστού συνόλου') και η κανονική θεματοποίηση ('θέμα μηδενικής αντίθεσης') παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις σε κάποιες προσωδιακές παραμέτρους.[10] Σύμφωνα με την παρούσα ανάλυση η «επιπλέον προσωδιακή εξοχότητα» στα αντιθετικά θέματα προκαλείται από το πληροφοριακό χαρακτηριστικό [+Αντίθεση] (Frascarelli & Hinterhölzl 2007). Το γεγονός ότι τα αντιθετικά θέματα διακρίνονται τόσο σημασιολογικά (εμπλοκή του τελεστή εστίασης), αλλά και φωνολογικά από τα κανονικά θέματα, υποστηρίζει την ύπαρξη ενός χαρακτηριστικού [Αντίθεση] στη συντακτική δομή των προτάσεων αυτών, δεδομένου ότι η σύνταξη αποτελεί το μοναδικό δίαυλο επικοινωνίας μεταξύ Σημασιολογίας και Φωνολογίας μέσω των αντίστοιχων συντακτικών διεπαφών.

Η παρατήρηση ότι κανονική και αντιθετική θεματοποίηση εκφράζονται με την ίδια συντακτική δομή αλλά και τα περιορισμένα δεδομένα για την προσωδιακή διαφοροποίηση των δύο δομών φαίνεται να είναι οι κύριοι λόγοι για την αμφισβήτηση της διάκρισης μεταξύ κανονικής και αντιθετικής θεματοποίησης στη γραμματική της ελληνικής (Alexopoulou & Kolliakou 2002· Baltazani 2006).

[10] Πρβλ. Baltazani (2006) για αντίθετη άποψη.

Οι Alexopoulou και Kolliakou (2002) (πρβλ. Arregi 2003, για αντίστοιχους ισχυρισμούς για την ισπανική) υποστηρίζουν ότι κάθε δομή ΑΕΚλ φέρει αντιθετική ερμηνεία. Συγκεκριμένα, παραθέτουν παραδείγματα δομών ΑΕΚλ με μη-αντιθετική ερμηνεία παρουσιάζοντάς τα ως «τεχνητά παραδείγματα» που δεν συναντώνται στο φυσικό λόγο των ομιλητών:

(22) α. Τι συνέβη στον Πέτρο;
β. [ΘΕΜΑ Τον Πέτρο [ΣΧΟΛΙΟ τον συνέλαβε η αστυνομία]]

Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι τέτοια παραδείγματα θεματοποίησης σε φυσικό λόγο υπονοούν και εισάγουν υποχρεωτικά στο περικείμενο νέες οντότητες με τις οποίες έρχεται σε αντίθεση το θέμα της πρότασης 'τον Πέτρο' (παρόμοια με το 21). Δηλαδή λειτουργούν ως αντιθετική θεματοποίηση. Με αυτόν τον τρόπο καταργείται η διάκριση μεταξύ κανονικής και αντιθετικής θεματοποίησης.

Ωστόσο, για τον πιο πάνω ισχυρισμό χρησιμοποιούνται παραδείγματα, όπου η ΑΦ – θέμα εισάγεται ήδη από την ερώτηση που προηγείται της δομής θεματοποίησης (πρβλ. Arregi 2003). Επομένως, όπως σημειώνουν και οι ίδιοι οι ερευνητές, μια απάντηση, όπου η ΑΦ με οικείες πληροφορίες παραλείπεται, είναι επίσης πιθανή. Το (23) παρατίθεται ως απάντηση στο (22α).

(23) Τον συνέλαβε η αστυνομία.

Στην παρούσα εργασία ισχυρίζομαι ότι οι προτάσεις κανονικής θεματοποίησης καθαυτές δεν είναι τεχνητές. Τεχνητό είναι το συνομιλιακό πλαίσιο στο οποίο παρουσιάζονται στις προαναφερθείσες μελέτες, με δύο διαφορετικούς πιθανούς τρόπους: (α) η θεματοποίηση του στοιχείου 'Τον Πέτρο' είναι περιττή από τη στιγμή που η ερώτηση που προηγείται, καθορίζει τη συγκεκριμένη ΑΦ ως το θέμα της συζήτησης και (β) εάν η θεματοποίηση στο (22β) εξυπηρετεί τη δήλωση του συγκεκριμένου στοιχείου ως παλιά πληροφορία, τότε το κλιτικό 'τον' στην εναλλακτική απάντηση (23) μπορεί να αντικαταστήσει την πρόταση θεματοποίησης διατηρώντας το ίδιο πληροφοριακό φορτίο, όπως σημειώνεται και από τους ίδιους τους ερευνητές. Ωστόσο, πιο πάνω είδαμε περιπτώσεις κανονικής θεματοποίησης, χωρίς αντιθετική ερμηνεία και στις οποίες το θέμα της πρότασης εισήγαγε μια νέα οντότητα (βλ. 6-7). Επομένως, πρωταρχική λειτουργία των δομών θεματοποίησης στον φυσικό λόγο δεν είναι η δήλωση στοιχείων ως παλιές πληροφορίες. Να σημειωθεί ότι σε αυτές τις προτάσεις, το θέμα δεν μπορεί να παραληφθεί και οι προτάσεις φαίνονται πέρα για πέρα φυσικές. Ως εκ τούτου, η πληροφοριακή έννοια της κανονικής θεματοποίησης δεν μπορεί να παραλειφθεί από τη γραμματική της ελληνικής.

Ένας ακόμα ισχυρισμός κατά της διάκρισης τύπων θεμάτων προέρχεται από τον Arregi (2003) ο οποίος χρησιμοποιεί παραδείγματα δομών ΑΕΚλ με ποσοδεικτικά (quantificational) στοιχεία ως προτασιακά θέματα:

(24) [Algunos libros], Juan los leyo ayer.
Κάποια βιβλία ο Γιάννης τα διάβασε χθες
'Κάποια βιβλία, ο Γιάννης τα διάβασε χθες.'

(25) *[Algo], Juan lo leyo ayer.
Κάτι ο Γιάννης το διάβασε χθες

*‘Κάτι, ο Γιάννης το διάβασε χθες.’

Στα πιο πάνω παραδείγματα από την ισπανική παρατηρούμε ότι μια ποσοδεικτική ΑΦ (ποσοδείκτης + ΟΦ) μπορεί να εμφανίζεται ως προτασιακό θέμα (24), ενώ οι προτάσεις με θεματοποιημένους γυμνούς ποσοδείκτες (bare quantifiers) είναι αντιγραμματικές (25). Σύμφωνα με τον Arregi (2003), τα παραπάνω σχετίζονται άμεσα με τον ισχυρισμό ότι κάθε πρόταση ΑΕΚλ φέρει υποχρεωτικά αντιθετική ερμηνεία. Η ποσοδεικτική φράση ‘algunos libros’ στο (24) εμφανίζεται ως υποσύνολο ενός εξέχοντος (salient) συνόλου βιβλίων, με το οποίο έρχεται σε αντίθεση. Από την άλλη, με τον γυμνό ποσοδείκτη ‘algo’ στο (25) είναι αδύνατο να γίνει αναφορά σε ένα (υπο)σύνολο οντοτήτων, επομένως δεν μπορεί να τεθεί αντιθετικά προς κάποια οντότητα ή σύνολο στο περικείμενο. Κρίνοντας από τις μεταφράσεις των παραπάνω παραδειγμάτων, το ίδιο πρόβλημα εμφανίζεται και στην ελληνική. Ωστόσο, η εξήγηση του Arregi (2003) δεν είναι συμβατή με την ανάλυση της παρούσας μελέτης και με τα δεδομένα που παρουσιάσαμε παραπάνω.

Παρόμοιες παρατηρήσεις σχετικά με τη θεματοποίηση ποσοδεικτικών στοιχείων στην ελληνική εντοπίζονται στην Anagnostopoulou (1994:91), ωστόσο η ίδια καταλήγει σε διαφορετική εξήγηση. Αρχικά τονίζει την πραγματολογική λειτουργία των δομών θεματοποίησης, η οποία είναι η παράθεση σχολίων για μια οντότητα ή ένα σύνολο οντοτήτων. Αυτό εισάγει τον περιορισμό για θέματα με δυνατότητα αναφοράς σε σύνολα (ή οντότητες), στα οποία θα είναι δυνατό να αποδοθεί κάποιο σχόλιο. Σύμφωνα με την Anagnostopoulou (1994), λοιπόν, η αντιγραμματικότητα προτάσεων με θεματοποιημένους γυμνούς ποσοδείκτες σε δομές ΑΕΚλ έγκειται στην αδυναμία των στοιχείων αυτών να αναφέρονται σε ένα σύνολο οντοτήτων. Με αυτόν τον τρόπο δίνεται μια εξήγηση για την (αντι)γραμματικότητα των παραδειγμάτων (24)-(25), χωρίς να δημιουργείται πρόβλημα στη διάκριση κανονικών – αντιθετικών θεμάτων.

Στην επιχειρηματολογία κατά της προσέγγισης που θέλει όλες τις δομές ΑΕΚλ να έχουν αντιθετική ερμηνεία μπορεί να προστεθεί το ακόλουθο παράδειγμα από την ελληνική. Συγκεκριμένα το (26) εμπλέκει την ποσοδεικτική φράση ‘όλα τα παιδιά’ ως το θέμα της πρότασης.

(26) [ΘΕΜΑ Όλα τα παιδιά [ΣΧΟΛΙΟ τα έχει σαν δικά της]]

Η ποσοδεικτική φράση ‘όλα τα παιδιά’ αναφέρεται σε ένα εξέχον σύνολο οντοτήτων, το οποίο περιλαμβάνει μόνο όλα τα παιδιά. Επομένως το κριτήριο της Anagnostopoulou (1994) ορθά προβλέπει ότι προτάσεις όπως η (26) είναι γραμματικές. Από την άλλη το κριτήριο του Arregi (2003) για αντιθετική ερμηνεία φαίνεται να μην μπορεί να εξηγήσει τη γραμματικότητα αυτών των προτάσεων της ελληνικής αφού όπως δείχνει ο Tomioka (2010), αυτά τα στοιχεία δεν μπορούν να αποτελούν αντιθετικά θέματα. Αναλυτικότερα, ένα ποσοδεικτικό στοιχείο ως αντιθετικό θέμα επικαλείται ένα σύνολο με εναλλακτικά ποσοδεικτικά στοιχεία ιεραρχημένα βαθμηδόν (scalar alternatives) (βλ. 27, ενδεικτικά).

(27) {όλα > τα περισσότερα > κάποια > κανένα}

Έτσι η πρόταση (28) με το αντιθετικό θέμα «*κάποιους* φοιτητές» υποδηλώνει την αβεβαιότητα του ομιλητή ως προς τη συμπάθεια του καθηγητή προς *όλους* τους φοιτητές.

(28) [$_{\text{ΑντΘ}}$ Κάποιους φοιτητές [$_{\text{ΣΧΟΛΙΟ}}$ τους συμπαθεί ο καθηγητής]]

Ο Tomioka (2010) σημειώνει λοιπόν ότι με τη σχέση συνεπαγωγής (entailment) μεταξύ των ποσοδεικτικών στοιχείων (βλ. 29), η παρουσία του στοιχείου 'όλα', προκαθορίζει τη θετική τιμή αληθείας και για τα υπόλοιπα εναλλακτικά στοιχεία. Συνεπώς δεν υπάρχουν περιθώρια αντιθετικής ερμηνείας στο (26): [11]

(29) όλα τα παιδιά ήρθαν → τα περισσότερα παιδιά ήρθαν → κάποια παιδιά ήρθαν

Τέτοια παραδείγματα είναι αρκετά να μας οδηγήσουν στην απόρριψη της εξήγησης του Arregi (2003) για την αντίθεση μεταξύ των (24) και (25) καθώς και του ισχυρισμού ότι όλες οι δομές ΑΕΚλ προϋποθέτουν αντιθετική ερμηνεία.

5. Ανοικτά ερωτήματα

Η παρούσα μελέτη παρουσίασε συνοπτικά το φαινόμενο της αντιθετικής θεματοποίησης, όπως εμφανίζεται στην ελληνική, αλλά σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί εξαντλητική μελέτη των δομών αυτών. Αντίθετα, πολλά ζητήματα παραμένουν ανοικτά, κάποια από τα οποία είναι τα εξής:

i. Περαιτέρω εξέταση των προσωδιακών χαρακτηριστικών των δομών κανονικής και αντιθετικής θεματοποίησης για τον εντοπισμό των διαφοροποιητικών στοιχείων στην προσωδία των δύο δομών.
ii. Συγκριτική εξέταση στη συντακτική δομή προτάσεων κανονικής και αντιθετικής θεματοποίησης για την εξακρίβωση της συντακτικής κωδικοποίησης των δύο δομών. Είναι η προσέγγιση της χαρτογράφησης της αριστερής περιφέρειας επαρκής (Rizzi 1997· Frascarelli & Hinterhölzl 2007);
iii. Είναι τα χαρακτηριστικά [+Θέμα] και [+Αντίθεση] αρκετά για την απόδοση των δομών θεματοποίησης και εστίασης στην ελληνική; Ποια η αλληλεπίδραση αυτών των χαρακτηριστικών με τις πληροφοριακές έννοιες «νέα/οικεία πληροφορία»: είναι ένα (αντιθετικό) θέμα ή ένα εστιασμένο στοιχείο κατ' ανάγκην παλιά ή νέα πληροφορία;
iv. Αρχιτεκτονική γραμματικής: Είναι το επίπεδο της Π.Δ. ένα διακριτό επίπεδο γλωσσικής ανάλυσης (Vallduvi 1992); Αν ναι, ποια η θέση του στη Γραμματική και ποια η αλληλεπίδρασή του με τα άλλα επίπεδα ανάλυσης (Σύνταξη, Σημασιολογία, Φωνολογία);

Στην παρούσα μελέτη αναδεικνύονται άμεσα ή έμμεσα τα πιο πάνω θέματα. Θεωρώ, ότι η διερεύνηση και η απάντηση των πιο πάνω ερωτημάτων θα μας οδηγήσει πιο κοντά στην κατανόηση της δομής της αντιθετικής θεματοποίησης.

[11] Πράγματι το (25) δεν μπορεί να πραγματωθεί με την «επιπλέον προσωδιακή εξοχότητα» που συνοδεύει τα αντιθετικά θέματα.

Βιβλιογραφία

Alexopoulou, T. & D. Kolliakou. 2002. On linkhood, topicalization and clitic left dislocation. *Journal of Linguistics* 38(2): 193-245.

Anagnostopoulou, E. 1994. *Clitic Dependencies in Modern Greek*. University of Salzburg, Διδακτορική διατριβή.

Arregi, K. 2003. Clitic left dislocation is contrastive topicalization. *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics*, 9(1): 31–44.

Baltazani, M. 2006. Intonation and pragmatic Interpretation of Negation in Greek. *Journal of Pragmatics* 38(10): 1658-1676.

Büring, D. 2003. On D-trees, beans, and B-accents. *Linguistics and Philosophy* 26: 511-545.

Büring, D. 2016. (Contrastive) topic. Στο C. Féry and S. Ishihara (επιμ.), *The Oxford handbook of information structure*. Oxford: Oxford University Press, 64–85.

Cinque, G. 1990. *Types of Ā-dependencies*. Cambridge, MA: MIT press.

Endriss, C. 2009. *Quantificational Topics – A Scopal Treatment of Exceptional Wide Scope Phenomena*. Studies in Linguistics and Philosophy. Springer.

Endriss C. & S. Hinterwimmer. 2010. The Interpretation of Topical Indefinites as Direct and Indirect Aboutness Topics. Στο C. Féry and M. Zimmermann (επιμ.), *Information Structure*. Oxford University Press, 89–114.

Frascarelli, M. & R. Hinterhölzl. 2007. Types of topics in German and Italian. Στο K. Schwabe and S. Winkler (επιμ.), *On Information Structure, Meaning and Form: Generalizations Across Languages*. Amsterdam: John Benjamins, 87–116.

Georgiafentis, M. 2009. Focusing devices in English and Greek. Στο T. Tsangalidis (επιμ.), *Selected Papers from the 18th International Symposium on Theoretical and Applied Linguistics—Thessaloniki, 4–6 May 2007*. Thessaloniki: Monochromia, 145-155.

Gryllia, S. 2008. *On the nature of preverbal Focus in Greek: A theoretical and experimental approach*. Utrecht: Διατριβή LOT.

Iatridou, S. 1995. Clitics and island effects. *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics* 2, 11–31.

Kiss, K.É. 1998. Identificational focus versus information focus. *Language 74*(2): 245-273.

Kratzer, A. & E. Selkirk. 2018. *Deconstructing Information Structure*. Χγφ., University of Massachusetts Amherst και University College London. [lingbuzz/004201].

Krifka, M. 2008. Basic notions of information structure. *Acta Linguistica Hungarica*, 55(3-4): 243-276.

Krifka, M. 2014. Embedding illocutionary acts. Στο T. Roeper & M. Speas (επιμ.), *Recursion: Complexity in cognition*. Springer, 125-155.

Kuno, S. 1972. Functional Sentence Perspective: A Case Study from Japanese and English. *Linguistic Inquiry* 3: 269-336.

Neeleman A. & R. Vermeulen. 2012. The syntactic expression of information structure. Στο A. Neeleman & R. Vermeulen (επιμ.), *The syntax of Topic, Focus, and Contrast: An Interface-based Approach*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, 1-38.

Reinhart, T. 1981. Pragmatics and Linguistics: An Analysis of Sentence Topics. *Philosophica* 27:53-94.

Rizzi, L. 1997. The Fine Structure of the Left Periphery. Στο L. Haegeman (επιμ.), *Elements of Grammar: Handbook of Generative Syntax*. Dordrecht: Kluwer, 281–337.

Rooth, M. 1985. *Association with Focus*. University of Massachusetts, Διδακτορική διατριβή.

Speas P. & C. Tenny 2003. Configurational properties of point of view roles. Στο A.M. Di Sciullo (επιμ.), *Asymmetry in Grammar: Syntax and Semantics*, Amsterdam: John Benjamins, 315-344.

Σταυροπούλου, Π. 2017. *Προσωδιακή πραγμάτωση της πληροφοριακής δομής στα Ελληνικά: η περίπτωση της αντίθεσης*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Διδακτορική διατριβή.

Tomioka, S. 2010. A scope theory of contrastive topics. *Iberia* 2: 113-130.
Vallduví, E. 1992. *The informational component*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania. Διδακτορική διατριβή.
Vallduví, E. & M. Vilkuna. 1998. On rheme and kontrast. *Syntax and semantics*: 79-108.
Vermeulen, R. 2012. Word Order Variation and Information Structure in Japanese and Korean. Στο A. Neeleman & R. Vermeulen (επιμ.), *The syntax of Topic, Focus, and Contrast: An Interface-based Approach*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, 77-118.

Total reduplication: the Apulo-Barese case study

Maria Vittoria D'Onghia
Università per Stranieri di Siena

Abstract

The term reduplication refers to the repetition of words or parts of words used to express lexical and grammatical functions and is commonly recognized as a morphological process with formal and semantic properties and as a widespread communicative strategy. This paper intends to explore the phenomenon of total reduplication (TR) attested in dialects of Southern Italy and more precisely it focuses on varieties (Apulo-barese) of the area around Bari, in Puglia. These dialects constitute a source of interest for studies since, at first, a lot of reduplications occur in this area because Apulo-barese doesn't admit superlative form in –issimo and therefore speakers use reduplication as a semantic intensification and secondly, in these dialects you can find reduplicative forms that are not present in standard Italian. The main aim of my analysis is to propose a classification of reduplicative structures in Apulo-barese and to provide a description of such forms using linguistic approaches in order to consider both semantics and morphological properties. A typological perspective may help to reconstruct a historical evolution of the reduplicative construction of Italian southern dialects.

Keywords: total reduplication, Italian dialects, iconicity, Mediterranean sprachbund, typology

1. Introduction

This paper deals with the phenomenon of total reduplication (TR) analyzed in a dialectal variety of southern Italy called Apulo-Barese. The process of reduplication is today a highly debated topic in linguistics, as it allows us to reflect on iconic mechanisms that speakers use. Moreover, even though for many years reduplication has been considered a merely stylistic option for both Romance and European languages, today the interest in it has increased, since it has been observed that in many languages it appears as a grammatical phenomenon, being part of the grammatical system of language. For this reason, I have tried to classify and describe forms and functions related to reduplications in these dialects, since Apulo-Barese belongs to the European linguistic area in which total reduplication represents a grammatical and functional device, according to Stolz's schema (Stolz, Stroh & Urdze 2011).

The aim of this paper is to show why we can consider total reduplication as a true morphosyntactic phenomenon and which are the formal characteristics that these constructions present, following a word-classes based classification. Finally, an interesting aspect related to this phenomenon concerns its origins. I tried to provide an overview of the main possible historical and diachronic scenarios reported in the literature, focusing at the situation of linguistic influences in Puglia, in order to observe which donor languages responsible for this loan in Italo-Romance varieties may have been.

2. Total reduplication: meaning and functions

There is a terminological confusion about reduplication because other labels sometimes are attached to the phenomenon in question as well as to related or similar phenomena, such as reiteration, repetition and replication. Over the years the term reduplication has proven to be the most stable. Haspelmath (2013:100) defines reduplication as "a pattern in which a linguistic form is repeated directly before or after the base form in order to express a modification of its meaning". Total reduplication (or full) refers to the repetition of a morphological unit, represented by a word.

Moreover, the difficulty to define such phenomenon it emerges from the fact that reduplication is a process which might be considered involving both morphology and syntax, so there is a theoretical problem concerning the categories with which to analyze and study the reduplication. The issue is that total reduplication is configured in languages differently, so up to now it has not been possible to apply a universal model to all types of total reduplication occurring in all languages of the world[1]. Considering the upper observation in this paper we simply try to observe which kinds of total reduplication occur in Apulo-Barese dialects and which functions they mostly express in this variety.

Total reduplication can apply to many different word classes and may serve a wide range of meanings and functions, but, in general, it is a grammatical device used to increase the meaning of the so-called 'root' or base.

(1) a. nero **nero** ('very **black**') < [[ADJ_i $ADJ_i]_{AdjP}$ → very ADJ_i] > It
b. pufka-**pufka** ('full of **bubbles**')< [[N_i $N_i]_P$ → full of N_i] > Alb
c. astean **astean** ('every **week**') < [[N_j $N_j]_{AdvP}$ → every N_j] > Basque
d. k'ar-**k'ar** ('from door to **door**')< [[N_i $N_i]_{PP}$ → from N_i to N_i] > Georg

The examples in (1) have been taken randomly from different languages in order to show that total reduplication is a widespread strategy in the world, so much so there's a never-ending debate about its belonging to linguistic universals[2]. In several cases you could come across non-transparent meanings, that is to say you are not able to understand immediately the meaning of the whole construction by the meaning of the single items. It's a kind of conventional meaning triggered from an iconic grammatical process. For this reason, it's not always correct to say that reduplication is just a matter of "increased meaning" and more importantly, it's not correct to consider it as a stylistic option.

The closeness of total reduplication to style is one of the reasons why information on these constructions is missing from many grammars of European languages. Nowadays, instead, there is a big debate on total reduplication and it mostly concerns its belonging

[1] Cases of morphological reduplications (lexical reduplications and productive reduplications), occurring in many languages of the world, seem to be rare in Europe. This state of affair is related to the fact that the predominant language spoken in Europe is Indo-European, which is generally believed to lack reduplicating languages in a narrow sense. […] The occurrence of productive reduplication thus appears to become markedly higher with an increasing distance from uncontroversial mainland Europe and western Indo-European languages (Schwaiger 2015: 478).
[2] See Moravcsik 1978.

to grammar or style. Some linguists argue the term reduplication correlates with morphology, whereas the term stylistic repetition alludes to syntax. However, more often than not, the distinction between the two is far from clear.

Criteria	Repetition	Reduplication
Interpretation	iconic	partly iconic
Distribution	unconstrained	constrained
Number of copies	any number	usually two
Unit repeated	word or larger unit	word or smaller unit

Table 1: Criteria for differentiate repetition and reduplication, proposed by David Gil (2005)

The table 1 summarizes the criteria formulated by David Gil (2005) which, in conjunction, make it possible to draw a line between repetition and reduplication in most instances. Therefore, each study on reduplication tends to underline one or another criterion according to the language under consideration. In fact, the Gil schema is formulated as a result of a work on creoles. So, they could be valid for creole languages, but it doesn't work accurately for European reduplications. For example, European and Mediterranean reduplications are usually larger than a word, as Albanian or Italian cases in (1) show.

Stolz (2009) who described European reduplications has drawn the picture below showing the distribution of reduplications in Europe in relation to their belonging to two main categories, style or grammar. In describing them, he recognizes a gap in freedom of choice. What does it mean? Talking about style means that the speakers have a higher degree of freedom in using constructions, whereas grammar reduces this freedom considerably[3]. From this picture, it's clear a dichotomy existing between the core of Europe in which reduplication is mostly stylistic, and the periphery in which reduplication appears as systematic, so more grammatical. The conclusion is that reduplication could be one of those parameters thanks to which we can say that Mediterranean area is a Sprachbund.

[3] The example I always provide in order to clarify is that in Italian an expression like "un vento leggero leggero" is a stylistic repetition in relation to the Italian grammar rules because Italian has a morphological marker, the suffix – issimo for the superlative (you can say leggerissimo). So, the reduplicative form is just a choice you make. In the dialect leggero leggero is, by constrast, a reduplication in relation to the grammatical system of the dialect, because in Apulo-barese you don't have a morphological form for the superlative, so the reduplication is the only choice.

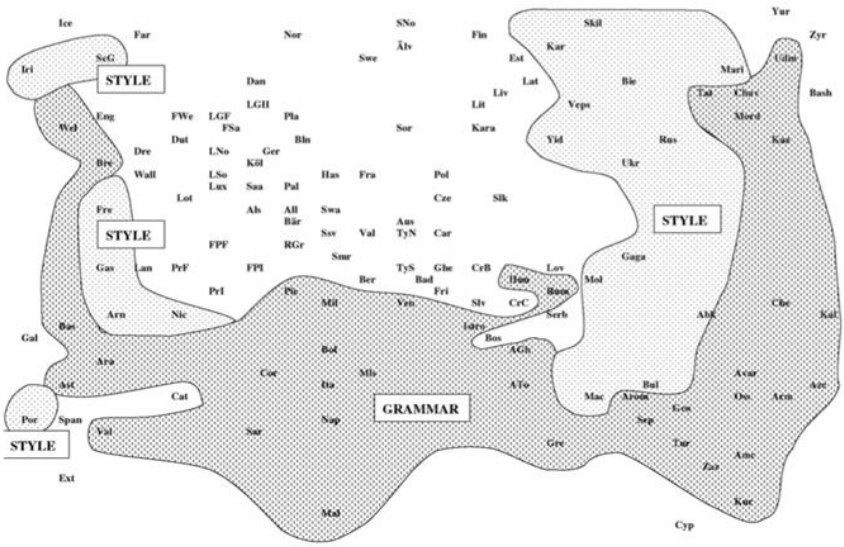

Picture 1: European core-periphery dichotomy (Stolz, Stroh & Urdze 2011)

An alternative way to consider reduplication differently from repetition has been given by the Institute of Linguistics at University of Graz for the Reduplication Project. "A reduplicative construction is a set of at least two linguistic forms F and F' in a paradigmatic, i.e. non-suppletive morphological relation in which F' contains a segment or a sequence of segments, which is derived from a non-recursive repetition of F. Reduplication exists if a specific grammatical form makes systematic use of reduplicative construction". In analyzing Apulo-Barese reduplications, we take this definition of reduplication given by Graz University as a reference.

3. Total reduplication in Apulo-Barese: forms and functions

The aim of this paper is to observe some dialectal varieties of Southern Italy in which total reduplication can be considered a grammatical device rather than a stylistic option, according to the definition given by Graz University (see section 2).

The Stolz's schema (picture 1) places Italian in the group of languages in which Total Reduplication is 'grammatical'. As you can see, Stolz has rightly investigated more than one Italian variety; but, even though all of them share a high frequency of grammatical total reduplications, they don't behave similarly with regards to systematicity. Southern cases of TR, like Sicilian, Sardinian and Neapolitan ones, seem closer to Mediterranean TR schema more than Northern ones, like Milan, Venetian and Piedmonts. If a continuum between repetition and reduplication exist according to stylistic or grammatical features, there is also a continuum between Northern and Southern Italian varieties based on the grammaticality and frequency of TR.

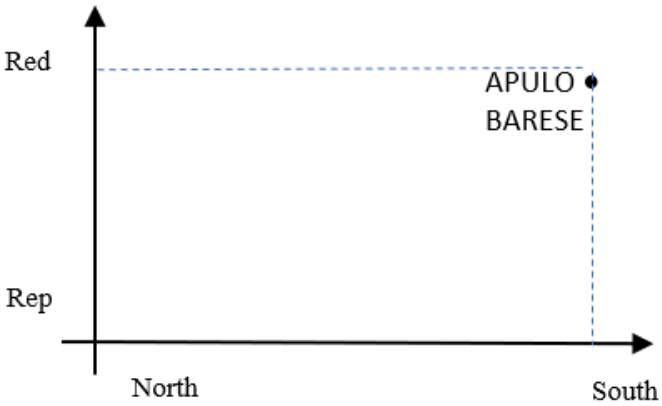

Figure 1: Continuum between repetition and reduplication and Northern and Southern Italian varieties

Apulo-Barese reduplications confirm this model since there are plenty of reduplicative cases which don't occur in Northern varieties, at least in a systematically way. As concern standard Italian, total reduplications occur (ex. terra terra, man mano, piano piano, etc.), but they seem to exist in a crystalized use of language, so it's not correct to tell about proper (systematic) reduplication. Moreover, we can not run out that they are regional expressions transferred into substandard Italian. For this reason, it is more appropriate investigate regional or dialectal varieties. I have decided to describe total reduplication phenomenon in a specific southern Italian variety, but, of course, similar or even the same reduplications occur in other Southern Italian dialects and regional varieties.

3.1 Data and methodology

Apulo-Barese is a label for a group of dialects spoken in Puglia, in the South of Italy. In this picture from Pellegrini (1977), you see it located in this area, IIIC (picture 2). The area corresponds more or less to the territory of the district of Bari, including some places of the district of Taranto. The single dialects spoken in the small cities of the area have various phonological differences, but they are similar in terms of morphosyntactic and lexical features. So, for this work, I have not found problems concerning diatopic differences in collecting data, except for some cases we will see later (section 3.2).

Picture 2: Dialects spoken in Puglia, by Pellegrini (1977)

The collected data comes from both written and oral sources. The examples have been collected through questionnaire, which had been distributed to native speakers. The questionnaire is made up by three different sections: translation, grammaticality judgements and the last part in which I ask to say which meaning a reduplication expresses.

The cities I have decided to investigate and where I have distributed questionnaires are (from North to South): Bari, Adelfia, Noicattaro, Minervino Murge, Altamura, Santeramo, Polignano, Castellana Grotte, Putignano, Gioia del Colle, Noci, Locorotondo, Cisternino. For this reason, it will be more correct to say that the inquiry has been carried out on the southern group of Apulo-Barese dialects.

3.2 Word-class based classification

Reduplications have been arranged in relation to word classes since the meanings arising from reduplication are often considered a direct function of the word classes that the process applies to. I have separated them into adjectival, nominal, verbal reduplications[4]. At first, I notice that just lexical categories may undergo reduplication, functional categories may not. I have not found examples of reduplication of articles or auxiliaries. For preposition, you can have reduplication with sotto (‘under’), dentro (‘inside’), but not with per (‘for’), in (‘in’) or a (‘to’). I suggest that reduplication requires a proper semantic content to reduplicate.

3.2.1 Adjectives

Reduplication of adjectives is common in Apulo-barese, as in all Southern Italian dialects, and in Italian as well. For Apulian and some other dialect, the high token frequency of adjectives undergoing reduplication is predictable, because of the lack of morphological markers for superlative. These varieties, in fact, make use of adjective reduplication for intensification (AB. biangə biangə, ‘very white’), whereas Italian uses morphological superlative (it. bianchissimo).

The function for these adjectival reduplications will be clearly intensification, but, in certain cases, it’s not so clear. Apulo-Barese is one of those dialectal varieties in which adjective of quality is used for expressing adverb of manner, or adverbial functions: chiarə (chiarə, adj. ‘clear’),‘clearly’.

In my corpus, I have found some cases in which adjectival reduplication is the only way to express adverbial meaning, but this meaning is not necessarily intensified. I mean that reduplication of adjectives can be considered, in a specific syntactic context, the only way to express an adverb, as you can see in the example below.

(2) Sə fàscenə sembə i cosə onestə onestə.
IMPERS. do.PRES.3PL always the things.F.PL honest.F.PL honest.F.PL
‘Things are always done honestly’

[4] Due to space problems, in this paper I did not deal with either adverbial and numeral reduplications.

Taking this sentence, my hypothesis is that an adjective (of quality), which usually can express both adverbial and adjectival function, when it follows a noun, it must be repeated to express adverbialization, as you can see in (1). In (2), reduplication is not required in expressing adverbial meaning because the position of the adjective (it strictly follows the verb).

(3) Sə fàscen sembə onestə i cosə
IMPERS. do.PRES.3PL always honest.F.PL the things.F.PL
'Things are always done honestly'

If you use just one copy of the adjective right after the noun, the meaning might be ambiguous since the adjective can be referred to the noun. In this case, as you can see in (3), the interpretation might be ambiguous because onestə (adj., 'honest') can be referred to cose (noun, 'things'), not to the verb.

(4) Sə fàscenə sembə i cosə onestə
IMPERS. do.PRES.3PL always the things.F.PL honest.F.PL
'Honest things are always done'

You need total reduplication for a grammatical purpose. Syntax does what morphology cannot do.

3.2.2. Nouns

The nominal reduplication is more intriguing because it let us to draw a line between dialects and standard Italian. In Apulo-Barese you can find different types of nominal reduplication and we cannot say the same thing for Italian in which they exist, but they are rather crystalized structures and they have lost the original meaning, like terra terra ('modestly', where terra = 'land'), man mano ('step by step', where mano = 'hand').

Moreover, nominal reduplications in Apulo-Barese may realize even three or more functions depending on context and on lexical domain of the single item. The main functions are: Prolative (4), distributive (5) and also adverbialization (6).

Broadly speaking, all of them are productive strategies and may occur systematically.

(5) Sə ne è sciutə tittə tittə [Noci, BA]
RIFL. LOC. has gone roof.PL roof.PL
'He has gone from roof to roof'

(6) Nu lenzulə pezzə pezzə [Gioia del Colle, BA]
ART. sheet.SG.M piece.PL. piece.PL.
'A sheet made by pieces'

(7) Sə l' é mənetə pinelə pinelə [Gioia del Colle, BA]
RIFL. OBJ. has eaten. pill.SG. pill.SG.
'He ate like they were pills'

The existence of prolative constructions based on total reduplication is acknowledged for Italo-Romance by various scholars among whom we encounter Rohlfs (1968: 89– 92). Rohlfs (1968: 90) observes that in Tuscan old Italian, the prolative is mainly restricted to expressions which are associated with the coastline (navigammo riva riva 'we sailed along the riverbanks', riva, SG. 'riverbank'). Further to the outh of Italy, this lexical restriction seems to be less rigid. In the example (5), the reduplication with prolative function involves tittə, which means 'roof'. The meaning of prolative reduplication generally follows this schema:

(8) < [[Ni Ni]PP → from Ni to Ni] >

Nouns occurring in prolative constructions can be singular or plural, depending both on the referent and the semantic scope. Singular nouns occur when the noun is a continuous or uninterrupted referent of landmark, like a street, a coast, a riverbank. By contrast, plural nouns occur in case of distributive referent of landmark, like houses, roofs, doors, etc.

The second most common function that a nominal reduplication may express is distributive one. Prolatives and distributives share many traits, such that it is not always easy to distinguish one from the other. For this reason, some authors subsume prolative under the category of the more general distributive function. For this work, I have used both of labels because we assume that distributive is referred to a proper distribution of some items in a specific space, whereas the meaning coming from prolative is referred to a movement along an element of landmark. In the example (6), reduplication of word pezzə, 'piece', means 'made by pieces'. In the following case, the meaning will be distributive but with another semantic schema:

(9) Nu lenzulə bocherə bocherə [Gioia del Colle, BA]
ART. sheet.SG.M holes.PL holes.PL
'A sheet full of holes'

It obviously depends on the semantic of the single items[5], but generally speaking, we can conclude that the construction expressing distributive reduplication is the following:

(10) < [[Ni Ni]P → full of Ni] >

An unusual meaning coming up from nominal reduplication in Apulo-Barese is adverbialization. In (6) you can see a case of two reduplicated nouns expressing a manner. Actually, it can be a case of distributivity since the original meaning of (6) can be represented by the schema in (8): 'He ate from pills to pills' > 'He ate pills by pills".

The difference existing between nominal and adjectival reduplication concerns the continuum between grammar and style. Nominal reduplication represents a more grammatical device in Apulo-Barese compared to adjectival reduplication.

First of all, on semantic level, the meaning of some reduplicative constructions is guaranteed by the reduplication, which seems to be significative for a semantic scope. It

[5] Taking sentences (5) and (6), we couldn't say 'A sheet full of pieces', even if it's not totally ungrammatical; but we can say 'A sheet made of holes'.

means that in case of nominal reduplication, in Apulo-Barese you can't have the same meaning by removing one of the two items. The result will be totally ungrammatical.

(11) a. Nu lenzulə pezzə pezzə
'A sheet made by pieces'
b. *Nu lenzulə pezzə

Nevertheless, for the adjectival reduplication, removing an item doesn't completely compromise the meaning of the original reduplicative structure. The result doesn't yield to an ungrammatical sentence, but it misses intensification semantic interpretation (9.b.).

(12) a. Da uagnonə Mariə jerə mazzə mazzə
'When he was young, Mario was very thin'
b. Da uagnonə Mariə jerə mazzə
'When he was young, Mario was thin'

3.2.3. Verbs

Finally, let's move on to verbal reduplication. Verbs occurring in a reduplicative construction in Apulo-Barese can be finite or non-finite verbs[6]. In this section we will particularly deal with reduplications of finite verbs, a grammatical phenomenon requiring further investigation, which presents interesting syntactic issues.

You can see some example which differ from each other. I have taken them from the questionnaire the speakers have completed. The verbs are finite verbs, they usually occur in indicative. Like other reduplications, they are fully reduplicated. But, in these cases you can even recognize a further item that is in between. In the first example is an E, in the others an A[7] .

(13) Addò sə jacchjə e jacchjə, […] [Bari]
Where. RIFL. he.stays. ET he.stays
'Wherever he is'

(14) C stajə a stajə jndə alla caəsə, […] [Minervino Murge, BA]
Who stays AC stays in the house
'Whoever is in the house'

(15) Quannə arrivəkə arrivəkə, […] [Noci, BA]
When. come.PRES.1SG come.PRES.1SG
'Whenever I come'

[6] Non-finite verbs undergoing total reduplications are usually gerunds (it. camminando camminando, 'keep walking'). There is evidence not only from southern Italy, being common in standard Italian as well. That's the reason why it's not a remarkable example for this paper.
[7]In these examples, I used a non-strictly phonetic transcription. A more complete analysis will be done analysing also the presence of phonosyntactic doubling after the conjunction.

(16) Cə venə a vənə, a'ma ssté cittə cttə. [Noci, BA]
who come.PRES.3SGAC come. PRES.3SG we have to. stay quiet quiet
'Whoever comes, we have to be very quiet'

One may ask, at this point, why we can consider them to be total reduplication. At first, the status of these verbal reduplications is unclear, thus we do not know for sure which syntactic structure they belong to. The linguists who have reported the presence of these structures call them total reduplication or reduplicated patterns[8]. Moreover, the structure is catching amongst young people more and more, so into regional Italian variety. In all these varieties the conjunction does not exist or at least it is not spelled out. It follows that they belong to the definition of total reduplication that we have given at the beginning.

Verbal total reduplication occurs in a subordinate clause, consisting in a wh-pronoun[9] followed by two reduplicated verbs, with or without conjunction in between. The arguments, including subject, must follow the reduplication. This is the prototypical structure[10].

(17) [[Wh-pron] – [[fV] (-and) [fV] Obj Subj]

Functions related to Wh-ever clauses are mostly two, since the pronouns may introduce Universal concessive Conditionals or Unspecific free choice relatives (Caponigro 2003: 112). The two functions are difficult to distinguish, Universal concessive conditionals being typically treated in section of relative clauses. A crucial difference between the two constructions consists in the fact that only the latter is a constituent of the containing clause and may fill a functional slot within that clause. Nevertheless, this difference is not relevant for our purpose. Moreover, we can often simply consider the concessive conditional as the result of extraposing or dislocating the free relative in the left periphery and replacing it by a pronoun[11]. In Apulo-Barese the verbal reduplication may serve both structures, with the important mention that it occurs more frequently in Concessive conditionals[12].

(18) Cə venə a venə, a'ma ssté cittə cittə.[Noci, BA]

[8] I refer to works for Sicilian reduplicative constructions reported by Haspelmath & König (1998: 615) and Rohlfs (1968:78-79) for Salentino.
[9] All of them are admitted except why.
[10] For this paper, I'm not dealing with other types of verbal reduplication like 'Come va, va', in which the second verb is part to the main clause; neither of Coordinative verbal structures with iterative meaning; neither of word formation processes from verbs yielding to nouns (Un mangia mangia generale).
[11] Wh-ever pronouns can introduce universal concessive conditional clauses (UCC) (1):
[UCC Whoever you choose], you won't make a bad choice;
[UCC Whatever you are selling], I'll buy it;
or an Unspecific free-choice relative clause (UCC) (2):
I'll marry [FR whoever you choose]
I'll buy [FR whatever you're selling] (examples taken from Caponigro 2003: 112).
[12] On this topic see Haspelmath (1997), Haspelmath & König (1998) and Caponigro (2003).

who come.PRES.3SG. AC come. PRES.3SG. we have to. stay quiet. quiet.
'Whoever comes, we have to be very quiet'
[Universal Concessive Conditional (UCC) in Apulo-Barese]

(19) Dovə ve e ve, sə fescə i cumbagnə.
[Adelfia, BA]
Where go.PRES.3SG ET. go.PRES.3SG, RIFL. makes ART.PL friends.
'Wherever he/she goes, he/she makes friends'
[Unspecific Free-choice relative in Apulo-Barese]

To observe the areal distribution of the two conjunctions, I asked the speakers to translate the same sentence. The result has been that the use of the conjunction ET> e is limited to the area of Bari; the varieties spoken in the innermost areas of the analyzed region present the conjunction AC> a. This would seem to suggest that the use of ET> e may be the most innovative, given that the innermost part of the region is considered the most conservative, according to the areal linguistics' theories. Moreover, Bari is a seaside city and it is also the capital of the region, therefore being more exposed to the influences of other varieties and languages. However, this last consideration does not clarify the nature of the conjunction.

My hypothesis is that these constructions (13-16) are not real coordination structures, but a case of pseudo-coordination. The Apulian dialects present several cases of Pseudo-Coordination, making up by the conjunction AC> a, as being shown by A. Ledgeway (2016:174-179). Using the same criteria as Ledgeway (2016), my conclusion is that there are several points which make it impossible to talk about real coordination. It could be a coordination structure, but:

(i) if AC > a were a coordinator, we should expect that it can be substituted by other coordinators such as the disjunctive coordinator AUT > o 'or'; nevertheless, we cannot;
(ii) a coordination in reduplicative verb structures usually yields to iterative or durative functions (mangia e mangia);
(iii) in cases of complex verbal structures (i.e. with auxiliaries, modals and clitics) the conjunction AC > a or ET > e is weak or is missing;
(iv) in the regional variety, the conjunction(s) AC > a or ET > e mostly misses, whereas for genuine coordination structures it remains (see noi e noi, litteraly 'us and us', 'only us');
(v) adjectival reduplications show a similar (phonological?) phenomenon for feminine adjectives: (AB.) madonne bianga bianghə (white.F.SG. white F.SG Virgin F.)
(vi) coordinative structures usually consist in the sequence of two different actions; in this case reduplication seems to indicate a kind of overlapping events, or disjunctive actions, rather than consequently.

Thus, if coordination was ruled out, another grammatical reason which explains these two copies is to be found. It could be hypothesized that the conjunction is purely phonological, serving as a link for the two copies, since, as it has been shown, in these dialects the final word is indistinct (/ə/). Anyway, this phonological hypothesis is not supported by convincing evidences.

4. Origins

There is an ongoing and wide debate concerning the origins of this process. The cases of total reduplication that we have seen so far, with the exception of verbal construction with an indefinite function, seem to share the same formal and functional characteristics; it may be the case that they are the result of a universally valid process characterizing all languages. Nevertheless, not all languages behave in the same way.

These are some main hypothetical diachronic scenarios. The schema in figure 4 refers to a total reduplication developing from an erstwhile coordination or subordination (Stolz, Stroh & Urdze 2011). The coordination construction looks like prime candidate for the role as predecessor of the TR-constructions.

STAGE 0	X_{flex} AND X_{flex}	co-ordination
STAGE 0₂	X_{flex} BY X_{flex}	subordination
STAGE I	X_{flex} X_{flex}	syntagm
STAGE II	X_{flex} – X_{flex}	univerbation
STAGE III	X – X_{flex}	externalisation
STAGE IV	XX_{flex}	compound
STAGE V	xX_	reduction

Figure 4: Coordination/Subordination hypothesis (Stolz, Stroh & Urdze 2011: 512)

However, these processes fail to exhaustively explain the dynamics of TR.
It may be assumed there are several possible origins and several possible destinations of TR, diachronically speaking. There are at least two other candidates for stage I (see figure 4), the grammaticalization of erstwhile purely pragmatic repetition and the possibility of a spontaneous TR formation. As for the former hypothesis, grammaticalization is assumed to take place, starting from more unrestricted and pragmatically controlled forms towards more reduced and rule-governed forms. Stolz calls this idea the contraction model (Stolz, Stroh & Urdze 2011: 171).

On the other hand, spontaneity model does not presuppose that the formal side of the TR construction has a prehistory of its own. According to this idea, reduplications would be directly created on the basis of recursion and iconicity. Spontaneous model is invoked for reduplication in creole languages. Creoles are commonly believed to be new languages in the sense that their genesis is inextricably tied to multilingual contact constellation from which a language arose that did not exist prior to the initiation of contact. TR may be considered as a kind of universal that belongs to the basic equipment of human language, thus being activated when a language is natively employed or when a native speaker of one language meets a not native speaker and they want to communicate, to make themselves understood.

It is for this very reason that the last option called “contact language situation” is not totally autonomous from the others, i.e. for each of the previous hypothesis about TR evolution the contact situation is not rejected, since all of these possible developments

may have been reinforced by borrowings typical of language contact situations. This means that in the realm of TR, one has to reckon with multiplicity of origins and thus, perhaps, also with the co-existence of several sub-types of TR.

5. Apulo-Barese and Mediterranean reduplications

This brief summary of the diachronic scenarios is useful to address the question of the origin of Apulo-Barese reduplications. The problem of Apulian reduplication cannot be investigated independently from the presence of reduplication in Italo-Romance varieties. As already being said, Italian languages are included in European languages using grammatical TR, according to Stolz schema (see section 1).

Rohlfs (1968) assumes that language contact was responsible for distributive TRs in Italian dialects, since they were introduced into Italo-Romance via Byzantine Greek. An alternative donor language for this pattern might have been Arabic, as Sgroi and others assume, especially for the Sicilian case. However, Arabic influence alone does not explain why the same phenomenon is also common outside the former sphere of Arabic dominion on Italian soil, where one would have to resort to Greek as the instigator anyway (Stolz, Stroh, & Urdze 2011:529).

A possible but unsatisfactory conclusion would require us to separate the two cases from each other, claiming there were parallel developments: Sicilian might have borrowed the pattern from (Siculo-)Arabic, whereas the Romance varieties on the other side of the Strait of Messina might have borrowed something similar from local varieties of Greek. Another solution would be to assume an Arabic and Greek influences in Sicily and purely Greek influence on the mainland of Southern Italy.

What I want to focus on is that the same TR structures are shared by all Mediterranean languages. Some evidence from Modern Greek (Kallergi 2015: 427-428) or Albanian reveal different cases of total reduplication with the same function/meaning, which might be originated from same patterns. Hereunder I will compare some Greek and Albanian constructions and their Apulo-Barese TR counterparts.

(20)	Greek TR	Apulo-Barese TR	Meaning
	porta porta	porta portə	'from door to door'
	jalo jalo	costa costə	'along the coast'

(21)	Albanian TR	Apulo-Barese TR	Meaning
	pjesë-pjesë	pezzə pezzə	'piece by piece'
	roga-roga	chiazzə chiazzə	'with many spots'

Broadly speaking, full-blown prolatives and distributives expressed by TR constructions represent a property of the southern and eastern areas of the continent; we have no evidence of prolatives of this kind in the westernmost parts of Europe. This picture would also suggest that total reduplication (in particular, the more 'grammatical' type, such as the nominal one) has spread into Italo-Romance varieties (and especially into southern Italian dialects) as a consequence of the contact between population of the Italian peninsula and Balkans starting from the classical era, given the well-known cases

of invasions and commercial relationships. Total reduplication represents, in fact, a grammatical trait characterizing the Balkan Sprachbund.

However, there is an ongoing debate regarding which features have in common languages of a so-called 'linguistic league'. When two or more languages show a non-random degree of similarity, there are three possible types of explanation: 1) the common origin from a rebuildable ancestor; 2) contact between the respective linguistic communities, which led to the emergence of a common linguistic phenomenon; 3) the existence of universal trends in human languages. In the first case, we are dealing with a genealogical explanation, in the second – with areal explanation, and in the third case – with a typological explanation. In trying to explain the evolution of TR in Balkan Sprachbund, universality and borrowability compete for the status of explanation, but it cannot be decided for every language whether TR is "self-made" or "imported". It follows that we can also suppose total reduplication belongs to linguistic universals coming up from a multilinguistic situation. It should not be unlikely, since languages like "lingua franca" are characterized by a lack of morphology, favoring syntax. Accordingly, since even the same Mediterranean linguistic area (extended to the Eastern languages like Catalan, Maltese, Sardinian, etc.) is often considered a Sprachbund, it would not be excluded that total pragmatic reduplications emerged during a period of strong cultural and linguistic exchanges between countries facing the same sea for communicative purposes.

6. Conclusions

In trying to describe total reduplication occurring in Apulo-Barese, we deduced that it is not easy to make a classification in relation to word classes, given that the relation between reduplicative meaning and word class does not involve a one-to-one relation. I am currently analyzing whether there are contrarily lexical, phonological or morphosyntactic features being responsible for the rise of certain meanings in reduplications. Up to now, I have discovered the following general correlations: countability and plural marking yield the distributivity meaning; words belonging to lexical domain of landscape have a prolative function (even for distinctions between singular and plural nouns) and, finally, gradability yields an intensification meaning.

Overgeneralizing, Apulo-Barese structures can be regarded as belonging to the grammatical subtype of total reduplication.

As for the origins of this case of total reduplication, it is not possible to undoubtedly confirm whether it is a "self-made" or "imported" process. Nevertheless, the resemblance between the reduplicative constructions present in Puglia and the ones that can be found in Balkans is evident, probably given to the intensity of the contacts between Eastern and Greek populations and southern Italy populations, which can be traced starting with the classical era.

References

Caponigro, I. 2003. *Free Not to Ask: On the Semantics of Free Relatives and Wh-Words Cross-linguistically*. PhD dissertation. California: UCLA.

Gil D. 2005. From repetition to reduplication in Riau Indonesian. In Bernhard Hurch (ed.) *Studies on reduplication.* Berlin: Mouton de Gruyter, 31–64.

Haspelmath, M. 1997. *Indefinite pronouns*. Oxford: Oxford University Press
Haspelmath, M. 2013. Functions of Reduplication. In S. M. Michaelis, M. Haspelmath, P. Maurer & M. Huber (eds.), *The Atlas of Pidgin and Creole Language Structures*. Oxford: OUP.
Haspelmath, M. & E., König 1998. Concessive Conditionals in the languages of Europe. In Johan van der Auwera (ed.) *Adverbial constructions in the languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter, 563-640.
Hurch, B. (ed.). 2005. *Studies on reduplication*. Berlin: Mouton de Gruyter.
Kallergi, H. 2015. *Reduplication at the word level. The Greek facts in typological perspective*. Berlin & Boston: Mouton de Gruyter.
Ledgeway, A. 2016. From coordination to subordination: The grammaticalization of progressive and andative aspect in the dialects of Salento. In A. Cardoso, A.M. Martins, S. Pereira, C. Pinto, & F. Pratas (eds.), *Coordination and Subordination*. Oxford: OUP, 157-184.
Moravcsik, E. A. 1978. Reduplicative Constructions. In Joseph Greenberg (ed.) *Universals of Human Language*. Stanford: Stanford University Press, 297-334.
Pellegrini, G. B. 1977. Carta dei dialetti d'italia. Profilo dei dialetti italiani. Pisa: Pacini.
Rohlfs, G. 1968. *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti: Morfologia*. Turin: Einaudi.
Schwaiger, T. 2015. Reduplication. In Peter O. Müller, Ingeborg Ohnheiser, Susan Olsen & Franz Rainer (eds.) *Word-Formation: An International Handbook of the Languages of Europe*. Berlin/Boston: Mouton de Gruyter, 467-484.
Stolz, T. & C. Stroh & A. Urdze. 2011. *Total Reduplication: The Areal Linguistics of a Potential Universal*. Berlin: Akademie Verlag.
Stolz, T. 2009. Total Reduplication: Syndetic vs. asyndetic patterns in Europe. *Grazer Linguistische Studien* 17: 99–113.

Early language acquisition in primary schools: the case of Cyprus

Melina Fella
University of Cyprus

Abstact

This article presents the research carried out in the framework of a postgraduate dissertation titled “The teaching of the French language in primary schools in Cyprus” in order to evaluate the extent to which the European Union's goal to promote the learning of at least two foreign languages from an early age is being pursued to the Cypriot education system. Furthermore, this article examines the degree of necessity to take additional measures in order to achieve as far as possible a better alignment of the Cyprus education system with the European standards. In this article we will first refer to the benefits of language learning from an early age as well as to the changes made by the EU Member States in this field. The existing Cypriot language policy as outlined through the Cypriot education system is then described. Finally, the results of a conducted research are presented concerning the attitude of Cypriot citizens towards foreign language learning from an early age and additional measures are proposed to promote and strengthen multilingualism in Cyprus.

Keywords: foreign languages, early acquisition, multilingualism, promotion

1. Introduction

Linguistic and cultural diversity is a fundamental element of the European identity. To preserve and effectively develop this complex identity of the European Union, the role that multilingualism can play is extremely important as it is considered to be the most effective form of communication between people coming from different linguistic backgrounds. But to transform this diversity from communication barrier into a source of mutual enrichment and understanding a substantial educational effort is required. According to the European Union, this can be achieved through a better knowledge of European modern languages, making it possible to facilitate communication and interaction among Europeans of different mother tongues in order to promote European mobility, mutual understanding and co-operation, and overcome prejudices and discrimination. In addition, according to the European Union, when adopting or developing national policies in the field of modern language learning and teaching, member states can achieve greater convergence at European level through appropriate procedures for ongoing co-operation and co-ordination of policies (Council of Europe 2001: 2).

The European Union therefore plays an important role in shaping language policies since the issue of language teaching and learning has been on the agenda since its inception (see Resolution of the European Communities and Ministers of Education of 9 February 1976, Official Journal of the European Communities, 1976). The White Paper, issued by the EU Commission on Education and Training includes action proposals in specific fields, and consists a milestone in this area as the knowledge of three Community languages is set as a general objective (1995: 70). The learning of the

mother tongue plus two foreign languages in the context of the development of constructive diversity is being promoted ever since through various programs (Erasmus, Leonardo da Vinci...), action plans, recommendations, treaties and decisions of the European Union (Beacco 2007: 34, Petitjean 2006).

In civil level and according to Eurobarometer 2012, 88% of Europeans consider knowledge of languages other than their mother tongue as very useful. 98% of Europeans believe that foreign languages are useful for the future of their children and 72% of Europeans agree that EU citizens should be able to speak more than one language other than their mother tongue while 44% of Europeans say they are able to understand at least one foreign language well enough to be able to watch the news on radio or television (European Commission 2012: 7-8).

2. Benefits of learning foreign languages from an early age

In March 2002, the European Council stresses the need to take further action to improve the basic skills of European citizens by teaching at least two foreign languages at a very young age (Barcelona European Council 2002). In its communication, the Committee of European Communities underlines that ensuring effective language learning in kindergarten and primary education is a priority for the Member States, as people's attitudes towards other languages and cultures are mainly shaped there, and this is where the foundations for learning other languages later are laid and calls on the Member States to make significant additional investments to achieve this goal (European Commission, Communication 2003: 8).

The advantages of language learning at an early age are not only limited to the awareness of personal cultural values and, by extension, to more open attitudes towards others, but also to the improvement of the linguistic competence of the speaker. The discovery of a different way to express events and emotions allows the speaker to distance himself from his mother tongue and consequently to develop meta-linguistic skills. Thus, sensitizing children to different communication systems operating under their own rules contributes to the cultivation of a meta-linguistic awareness that helps the child discover similarities and differences between the foreign language and it’s mother tongue, which can eventually lead to positive results not only to the learning of the foreign language but also to its mother tongue (Goullier 2001: 61, Bermejo 1993: 7). Consequently, the sooner the learning a foreign language begins, the easier and more profitable it can be. (Defays 2003: 136). This position is also supported at a neuropsychological level, as before the age of ten, the acquisition of two or three languages is not more difficult than the acquisition of a single foreign language (Groux 1996: 46). More specifically, the large plasticity of the young brain makes the child capable of acquiring new linguistic mechanisms and also capable of using the strategies it has already applied to learn it’s mother tongue or other languages by linking it to the new knowledge that needs to be acquired (Skutnabb-Kangas 2002: 18).

In addition, when learning a foreign language begins early, this results in prolonged learning time and has the potential to influence the personal development of the child at a very crucial stage (Edelenbos et al. 2006: 28). On the other hand, early language teaching also means that the change from one school year to the next becomes more and more important (Edelenbos et al. 2006: 28). This underlines the fact that the teaching and learning of a foreign language must be properly graduated from one school year to

the next, having as main points of view the individual potential of the pupils and their learning styles so as to attract and retain their interest.

But how are these positions reflected in the various European education systems and in the Cypriot education system in particular?

3. Changes at European level in the field of language learning

According to the statistics of the education network in Europe, Eurydice, there has been an increase over the last decade in the percentage of primary school pupils learning one or more foreign languages as it represented 67.3% in 2005 and in 2014 was 83.8%. This is mainly due to the reforms undertaken by some countries to reduce the age of compulsory language learning (European Commission 2017: 11, 62).

In most European countries, the age at which pupils start learning a foreign language ranges from 6 to 8 years old (European Commission 2017: 28). In Belgium (the German-speaking community), children attending preschool education begin to learn a foreign language from the age of three. The same happens in some Spanish autonomous communities and in Cyprus after the reform made in 2015 and fully implemented in 2017 (European Commission 2017: 29). On the other hand, in the United Kingdom (Wales and Northern Ireland), learning a foreign language is compulsory only at the age of 11, at the beginning of secondary education.

As far as the learning of a second foreign language is concerned, it becomes mandatory for all pupils attending schools in the Member States of the European Union for a certain period of their general education. In most cases, the age at which they start learning a second foreign language varies from 11 to 13 years. Luxembourg is the only country where all pupils are required to learn a second foreign language from the age of 7, followed by Greece, Switzerland, Iceland and Serbia where the learning of the second foreign language begins at the age of 10 years. In Cyprus, the introduction of the second foreign language into compulsory education takes place at the beginning of secondary education, at the age of 12 years. (European Commission 2017: 31)

From the above data we can conclude that linguistic diversity, which constitutes the wealth of the European construction, is directly related to the heterogeneity observed in terms of foreign language offer within the context of compulsory and / or optional education of European citizens.

4. Cypriot language policy

Looking more closely at the case of Cyprus, we observe that, according to the curriculum for pre-school education (Ministry of Education and Culture 2015), in the Cypriot education system pupils have the opportunity to get in touch with a first foreign language, English, from their preschool age where learning English is not introduced as a separate lesson but becomes part of the everyday life of children in school. The introduction of the foreign language can begin with periods of 10 minutes two to three times a week and gradually increase in periods of 20-30 minutes while there may be additional short-term contacts with the foreign language during the day through songs or games. Also, children's contact with the foreign language can be done through their everyday school life routines and through a variety of opportunities that can be offered during free activities.

This approach is known as CLIL (Content Language Integrated Learning) or EMILE (L'Enseignement d'une Matière par l'Intégration d'une Langue Entrangère), that is, the teaching of a subject such as Geography or Science or thematic units within different subjects through a foreign language. The CLIL approach is often also called dual-focused teaching. This means that there are two main target groups. One group is related to the acquisition of knowledge in the particular subject, thematic unit or epistemology field (such as physical education, music, etc.) and the other group relates to the acquisition and further improvement of aspects of a foreign language (such as vocabulary, aptitude to understand oral speech etc.) (Pavlou & Ioannou-Georgiou 2008: 645).

According to the official website of the Ministry of Education and Culture of the Republic of Cyprus for the New Timetable throughout their primary education and until the end of the first grade of high school students are obliged to continue learning the English language. From the first grade of elementary school, English language is introduced as a separate subject, and the levels of English language learning and teaching are ranked according to the Common European Framework of Reference for Languages (CEFL) (Table 1).

PRIMARY EDUCATION	
CLASS	**ENGLISH-LEVEL**
Α'	A1.0
Β'	A1.0
Γ'	A1.1+A1.2
Δ'	A1.1+ A1.2
Ε'	A1.2+A2
ΣΤ'	A1.2+A2

Table 1: Foreign language in primary education and level of conquest according to the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR)

In some elementary schools, the CLIL approach is applied to the subjects of Physical Education, Health Education, Science, Art and Design and Technology (Press and Information Office 2017: 1)

At the beginning of the compulsory secondary education in addition to English, pupils come into contact with a second foreign language, French, which is a compulsory subject until the first grade of the Lyceum. In addition, in the last two classes of their upper-secondary education, pupils have the opportunity to choose from a variety of other elective courses a foreign language: English (for directions where learning is not compulsory), French, German, Italian, Russian, Turkish (Tables 2, 3).

SECONDARY EDUCATION						
CLASS	**LANGUAGE AND LEVEL**					
	English		**French**		**Other Foreign Language**	
A' GYM	A2.1		A1.1			
B' GYM	A2.2		A1.2			
Γ' GYM	B1.1		A2.1			
	C[1]	O	C	O	C	O
A' LYC	B1.2	B1.2	A2.2	-	-	-
B' LYC	B2.1	B2.1	-	B1.1	-	A1
Γ' LYC	B2.2	B2.2	-	B1.2	-	A2

Table 2: Foreign languages in secondary education and level of conquest according to the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR)

GRADES B' AND C' (LYCEUM)			
	DIRECTION	**MANDATORY 4 Teaching Periods Weekly**	**SELECTED 4 Teaching Periods Weekly**
1.	Classical And Humanity Studies		English or French or Other Foreign Language[2]
2.	Foreign Languages	English	French + One Other Foreign Language
3.	Sciences-Life Sciences-Computing-Tecnology		English or French or Other Foreign Language
4.	Financial Studies		English or French or Other Foreign Language
5.	Trade And Services	English	French or Other Foreign Language
6.	Fine Arts		English or French or Other Foreign Language

Table 3: Offer of Foreign Languages in the 2nd and 3rd High School grade

In summary, pupils in Cyprus are obliged to learn English for 9 years and French for 4 years while they can complete their compulsory education without coming in contact with a third foreign language. Consequently, there is no possibility of acquiring two foreign languages to a satisfactory degree by all pupils, but only to those who will choose it. Furthermore, it is not possible to learn a second foreign language in the context of primary education, which prevents the harmonization of the Cyprus State with the recommendations of the European Union.

The question, of course, is whether the Cypriot citizens consider it important to learn other languages than their mother tongue.

[1] C = Compulsory subject for some directions. O = Optional subject for directions that are not mandatory. In grades B and C of the upper-secondary education compulsory subjects cannot be optional as well.

[2] Other Foreign Language: German, Spanish, Italian, Russian, Turkish

5. Research on the Attitude of Citizens of the Republic of Cyprus in terms of Language Learning

In order to investigate the attitude of the citizens of the Republic of Cyprus towards the learning of foreign languages, we have conducted a survey as a part of a postgraduate thesis in the Department of French and European Studies of the University of Cyprus. This survey had the form of questionnaires with a sample of 635 people coming from all the free cities of Cyprus. Six different questionnaires were submitted to six different population groups based on the criterion that the relationship of each group with the Cypriot education system differs and therefore their attitude towards the learning of foreign languages could also differ. Thus, these questionnaires contained both general questions and questions concerning each group individually.

In particular, 17% of the sample population was primary school teachers, 16% were fourth, fifth and sixth grade pupils, 16% were secondary school students, 16% were parents of children between 0 and 6 years old, 19% were parents of primary school pupils and 16% were parents of secondary school pupils. The survey lasted four weeks and the questionnaires were shared and completed in the following ways: face to face, telephone and e-mail. In addition, with the aim of completing as many questionnaires as possible, many individuals were also asked to share the questionnaires with their colleagues or with their relatives. Here it is to be mentioned that the people who participated in the survey were asked to remain anonymous in order to obtain as objective answers as possible. The questionnaires collected were then analyzed using the google forms application.

According to this survey, and as shown in Table 4, 83% of the teachers and 86% of all parents state that the Cypriot citizen must have at least two foreign languages. As far as English is concerned, 93% of teachers and 90% of all parents say that they have a very good knowledge of this language, while 22% and 16% respectively state that they also have a good or very good knowledge of the French language to that extent. Also, as far as German language is concerned, 3% of teachers and 7% of all parents state that they have a good or very good knowledge of this language. In addition, 10% of all teachers and 9% of all parents declare that they have a good or very good knowledge of another foreign language.

STATEMENT	PRIMARY SCHOOL TEACHERS	PARENTS
	I agree	I agree
The Cypriot citizen must know at least two foreign languages.	83%	86%
Good to very good knowledge of English language	93%	90%
Good to very good knowledge of French language	22%	16%
Good to very good knowledge of German language	3%	7%
Good to very good knowledge of another foreign language	10%	9%

Table 4

As shown in Table 5, in the case of Cypriot students 55% of primary school students state that pupils should learn at least two foreign languages. The percentage of secondary school students compliant with this declaration is 76%. In addition, 99% of primary school pupils declare to attend private English courses, 20% private French lessons and 1% private Russian lessons. Also, 86% of secondary school students attend private English lessons, 22% private French lessons, 3% private Russian lessons and 1% private Italian lessons

STATEMENT	PRIMARY SCHOOL STUDENTS	SECONDARY SCHOOL STUDENTS
	I agree	I agree
Students must learn at least two foreign languages	55%	76%
I'm attending private English lessons	99%	86%
I'm attending private French lessons	20%	22%
I'm attending private Russian lessons	1%	3%
I'm attending private Italian lessons	0%	1%

Table 5

Regarding the attitude of the parents of the secondary school pupils and their children towards the learning of the French language and as outlined in the statements concerning these groups (Table 6) 54.9% of the parents state that the French language is useful for the pupil and 62.5% of students say that knowledge of the French language increases the student's success prospects. Also, 58.8% of parents of secondary school pupils say that the way of teaching French should change, while 59.3% of secondary school students say they agree with this statement. In addition, 21.6% of parents of

secondary school students say that the level of students in French is satisfactory. Finally, 56.7% of secondary school students say they like French, and 12.6% of these students say they have a contact with the French language through television programs, songs and games.

STATEMENT	PARENTS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS	SECONDARY SCHOOL STUDENTS
	I agree	**I agree**
The French language is useful for the student	54.9%	
Knowledge of the French language increases the student's success prospects		62.5%
The way of teaching French should change	58.8%	59.3%
The level of students in French is satisfactory	21.6%	
I like French		56.7%

Table 6

6. Conclusions

Through the above analysis, we can conclude that the European Union's goal of promoting the learning of at least two foreign languages from an early age does not seem to have been yet implemented in the existing Cypriot education system. Cypriot citizens, on the one hand, understand the importance of learning at least two foreign languages, since they state that the Cypriot citizen must know at least two foreign languages. On the other hand, multilingualism does not seem to be one of their priorities, since their knowledge of foreign languages is limited mainly to English and French, whose learning is compulsory in the context of public education. We recall that the majority of teachers and parents have reported that they have a good or very good knowledge of English, quite or very well, while a much smaller percentage states that it has a good or very good knowledge of another foreign language, usually French. The same is true for primary and secondary school students, most of whom declare to attend English private lessons while a much smaller percentage declares to attend private French lessons. A further study of the factors leading to this attitude of Cypriot citizens would be extremely useful in finding the right incentives and the appropriate means of promoting multilingualism through the education system and the state in general.

In addition, as far as the teaching of the French language is concerned in the context of compulsory secondary education, we could conclude that both parents of secondary school students and secondary school students understand the usefulness of this language. Nevertheless, both groups believe that the way in which students are taught French in secondary education has to change and the percentage of parents of secondary school pupils who is satisfied with the level of pupils in French is quite low. It would therefore be useful to consider in depth the possibility of reforming the existing

language policy with a view to implement more effective teaching methods and increasing the opportunities that pupils could have to learn French in the context of compulsory education. Finally, although the attitudes of secondary school students towards French language are positive, the majority of these students have no contact with the French language outside the framework of French as a school course, which underlines the need to further enhance the opportunities for promoting the French language not only within the educational system but also by the state in general.

At an education system level, possible measures to promote and strengthen multilingualism in Cyprus could be to further promote foreign language learning, particularly from an early age. A prerequisite for achieving this goal is, of course, the cultivation of intercultural education that promotes acceptance and respect for diversity by helping the student to recognize his own cultural identity through comparison with other people. Making use of the European linguistic diversity that the Cypriot citizen is part of can also contribute to the overthrow of stereotypes and prejudices towards individuals and cultures and can help eliminate any form of ethnocentric treatment.

Also, learning a second foreign language in the context of primary education would help the learner develop his / her linguistic repertoire, metalanguage skills and relationships with others, providing him / her with important skills and qualifications so that he / she can cope with a modern, demanding and multicultural society. To achieve this, significant changes are needed at the education system level, such as the provision of more foreign languages in the context of compulsory public education, the further training of teachers specifically for the teaching of languages to very young children, the reduction of the number of pupils in school classes so that language learning is effective and ensure the provision of properly designed and graded teaching material. These changes should under no circumstances be regarded as secondary and constitute the basis on which language teaching and learning must be supported at an early age.

In addition, the implementation of innovative and scientifically-based methods of accelerating foreign language learning such as CLIL and CALL would give new impetus to this area. It is now established that these teaching methods enhance pupils' positive attitudes towards foreign languages, as the need arises for students to use words, terms and structures in the target language that enable them to understand, shape and communicate content. Thus, foreign language is acquired, in part unconsciously, in a similar way to natural acquisition of the language and partly consciously and in a targeted manner (Scott & Beadle 2014: 29).

At the same time, the adoption of a language-friendly education policy should be reflected not only within the educational system but also through the actions of various actors. The state should seek a more targeted public awareness of the advantages of learning foreign languages and enhance the opportunities citizens have to make contact with other languages and cultures, thus increasing the motivation of citizens to learn more foreign languages.

References

Beacco, J. C. & M. Byram. 2007. *De la diversité linguistique à l'éducation plurilingue. Guide pour l'élaboration des politiques linguistiques éducatives en Europe*, Strasbourg : Division des Politiques linguistiques, Conseil de l'Europe. (Retrieved from: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Guide_niveau3_FR.asp, accessed on 3/05/2018)

BEC (Barcelona European Council). 2002. Presidency Conclusions. Barcelona European Council 15 and 16 March 2002, part I, 44. (Retrieved from: http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-02-930_el.htm, accessed on: 26/12/2018)

Bermejo, M. A. 1993. *Come along kids: Teaching English to Primary Learners*, Toulouse, CNED Toulouse / CRDP Midi-Pyrénées.

Council of Europe. Council for Cultural Co-operation. Education Committee. Modern Languages Division. 2001. *Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment*. Cambridge University Press. (Retrieved from: http://www.pi-schools.gr/lessons/english/pdf/cef_gr.pdf, accessed on: 12/01/2019)

Defays, J. M. 2003. *Le français langue étrangère et seconde*, Belgique : MARDAGA.

Edelenbos, P., R. Johnstone & A. Kubanek. 2006. *Les grands principes pédagogiques sur lesquels se fonde l'enseignement des langues aux très jeunes apprenants*, Commission Européenne. (Retrieved from: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/languages/policy/language-policy/documents/young_fr.pdf accessed on 21/01/2019)

European Commission. 1995. *White Paper on Education and Training. Teaching and Learning. Towards the Learning Society*. Luxembourg.

European Commission. 2012. Special Eurobarometer 386, *Europeans and their languages*, Brussels: European Commission. (Retrieved from: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/languages/policy/strategic-framework/documents/ebs_386_en.pdf, accessed on 9/01/2019)

European Commission/EACEA/Eurydice. 2017. *Key Data on Teaching Languages at School in Europe – 2017 Edition. Eurydice Report.* Luxembourg: Publications Office of the European Union. (Retrieved from: https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/images/0/06/KDL_2017_internet.pdf, accessed on 15/01/2019)

European Commission Communication 449. 2003. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions–Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: an Action Plan 2004–2006, COM/2003/0449 final*/, Brussels: European Commission. (Retrieved from: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52003DC0449, accessed on 20/01/2019)

Eurydice network. 2008. *Key Data on teaching Languages at School in Europe 2008*. Brussels: Commission of the European Communities. (Retrieved from: www.eurydice.org, accessed on 10/01/2019)

Goullier, F. 2001. L'hégémonie de l'anglais est un des points faibles du système. *Education Enfantine* 1027: 61 -65.

Groux, D. 1996. *L'enseignement précoce des langues. Des enjeux à la pratique. Préface de Louis Porcher*. Lyon: Chronique Sociale.

Ministry of Education and Culture. 2015. Detailed curriculum of pre-school education. (Retrieved from: http://www.moec.gov.cy/analytika_programmata/deiktes_epitychias_eparkeias/dee_nip_proscholiki_ekpaidefsi.pdf, accessed on: 07/01/2019)

Official Journal of the European Communities, Resolution of the Council and of the Ministers of Education, Meeting within the Council of 9 February 1976 Comprising an Action Programme in the Field of Education, Vol 19, No C38. (Retrieved from: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1976:038:FULL&from=EL, accessed on 10/01/2019)

Official Website of the Ministry of Education and Culture of the Republic of Cyprus. New Timetable. (Retrieved from: http://nop.moec.gov.cy/index.php/domi/dimotiko-scholeio, accessed on: 12/12/2018)

Pavlou, P. & S. Ioannou-Georgiou. 2008. The CLIL Educational Approach and the Prospects for its Implementation in the Primary and Pre-primary Education of Cyprus, *10th Conference of the Pedagogical Society of Cyprus*, 645-655.

Petitjean, C. 2006. Plurilinguisme et politique linguistique en Europe : De la théorie à la pratique. *La revue des étudiants en linguistique du Québec,* I (2): 98-125.

Press and Information Office of the Republic of Cyprus. 30/05/2017. Announcements - Opening of the CLIL Coordination Center. (Retrieved from: http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio2013.nsf/All/71E91B50D55C60C0C22581300031A52E?OpenDocument&L=G, accessed on: 15/01/2019)

Scott, D. & S. Beadle. 2014. *Improving the effectiveness of language learning: CLIL and computer assisted language learning*. ICF GHK. (Retrieved from: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/languages/library/studies/clil-call_en.pdf, accessed on 12/05/2018)

Skutnabb-Kangas, T. 2002. *Pourquoi préserver et favoriser la diversité linguistique en Europe ? Quelques arguments.* Strasbourg : Conseil de l'Europe.

Greek psychological verbs of alternating syntactic structure: the interface between syntax and semantics

Antigone Kalamida
University of Patras

Abstract

Psychological verbs or psych verbs are verbs that denote an emotion or a psychological state. What characterizes these verbs is that one of their two arguments is always an experiencer. Although the θ-role of the experiencer remains stable, these verbs have the capacity to interchange their syntactic structure according to the syntactic position in which the experiencer is realized.

Belletti and Rizzi's (1988) classification of Italian psychological verbs into three main categories (Object experiencer, Subject experiencer and *piacere* verbs) has been widely used in the description of psych verbs cross-linguistically: among others Bouchard (1992) for French, Arad (1996, 1998a,b, 2002) for Hebrew, Marin and McNally (2011) for Spanish and Anagnostopoulou (1996, 1999) for Greek. In order to analyze psych verbs and their syntactic properties, these studies focus on different aspects of psych verbs, i.e., syntactic (e.g., Belletti & Rizzi 1988), morphological (e.g., Pesetsky 1995), semantic (e.g., Jackendoff 1990• Arad 1996, 1998a, b, 2002• Alexiadou & Iordachioaia 2014• Verhoeven 2010• Kordoni 2002) and pragmatic aspects (e.g., Tantos 2005).

The purpose of the present study is twofold: first, to propose a new classification of Greek psychological verbs based on whether the same verb takes part in the alternation between the subject experiencer and the object experiencer structures or not and second, to analyze the category of Greek psych verbs that take part in this alternation focusing on the aspectual ambiguity these verbs present in their object experiencer structure.

More specifically, first, I propose that psych verbs be classified into two main categories: a) those with alternating syntactic structure (*tromazo* 'frighten'-*tromazo* 'be frightened', *eknevrizo* 'irritate'-*eknevrizome* 'be irritated'), and b) those with stable syntactic structure (*apolamvano* 'enjoy', *erotevome* 'fall in love'). Second, in accordance with Arad (1996, 1998a,b, 2002) and Alexiadou & Iordâchioaia (2014) I claim that what influences the syntactic behavior of psych verbs and explains their peculiar "psych properties" are certain features of their event structure and their lexical aspect. In other words, the study of the semantic and the aspectual features of these verbs, such as telicity, boundedness, agentivity, volitionality and change of state in the experiencer can help us interpret their syntactic behavior.

Keywords: psychological verbs, experiencer, voice morphology, lexical aspect, event structure, causative, anticausative, syntax-semantics interface.

1. Introduction

The present paper aims at describing and analyzing the syntactic behavior of Greek psychological verbs (psych verbs). In doing so, I will attempt to determine whether this behavior can be explained by some well-known studies for psychological verbs of other languages or by some studies that have been proposed for the Greek data. The specific aspects on which I will focus during my analysis are (i) the issue of classifying psych

verbs into categories and of whether the present classification is enough for describing Greek data, (ii) the issue of causativity, that is whether the verb is a prototypical transitive verb and its argument structure contains an argument that denotes the cause of the event or state expressed by the verb and an entity undergoing change, (iii) the aspectual ambiguity presented by psych verbs in their object experiencer form and (iv) the relationship of semantic features of psych verbs with their syntax.

The paper is structured as follows: in section 2 I define psychological verbs and present some well-known studies for these verbs in Italian, English and Greek. Then, in section 3 I propose a new classification of Greek psychological verbs based on their syntactic structure and the morphological marking of the voice. In section 4, I describe and analyze the semantic and syntactic behavior of a particular class of psych verbs, those which alternate their syntactic structure between object experiencer and subject experiencer and draw important conclusions about the interaction between semantic features and the syntactic realization of the verb's arguments. In section 5, I conclude my study and briefly present some future work I intend to do on the issue.

2. Theoretical background

Psychological verbs denote an emotion or a psychological situation. Their argument structure is traditionally claimed to contain two arguments: one with the thematic role of the Theme and another one with the thematic role of the experiencer (Belletti & Rizzi 1988), though not all researchers completely agree with that. For example, Pesetsky (1995) suggests that the theta role of the Theme in psych verbs can be analyzed in three different thematic roles: a) the Target, b) the Subject Matter and c) the Causer. According to this analysis, the subject of psych verbs with the experiencer in the object position is not a Theme as Belletti & Rizzi suggest, but it is always a Causer, that is the entity that brings about the change of the psychological state of the experiencer. Accordingly, the object of the psych verbs with the experiencer in the subject position always bears one of the two thematic roles: Target of Emotion, that is the target of the emotion that the experiencer feels, or Subject Matter of Emotion, that is the object of that emotion.

The seminal word of Belletti and Rizzi (1988) about psych verbs in Italian demonstrates that psych verb structures with the argument of the experiencer in the object position are anticausative, which means they have no external argument. In these structures the argument of the Theme is generated in the position of the internal argument and is moved to the surface subject position through A-movement, thus being syntactically realized as the subject of the verb. According to this analysis, the syntactic structure of a sentence with the argument of the experiencer in the object position will look like this[1]:

(1) I ikonomiki katastasii stenahor$_i$ e$_i$ to Jani.
the financial situation.Nom bother.3Sg.Act the John.Acc
The financial situation bothers John.

[1] I use the following abbreviations: Nom: 'nominative', Acc: 'accusative', Act: 'active voice', NAct: 'non-active voice', 3Sg: '3rd person singular', 3Pl: '3rd person plural', OE: 'object experiencer', SE: 'subject experiencer'.

As a result, in the cases of object experiencer psych verbs, even though superficially the Thematic Hierarchy[2] is violated since the experiencer should be realized higher in the structure than the Theme, Belletti & Rizzi (1988) claim that the problem is solved. That is, in the Deep Structure the Thematic Hierarchy is preserved, since the Theme is in fact generated in a lower position than the experiencer.

Grimshaw (1990) agrees with Belletti and Rizzi (1988) in that object experiencer psych verbs do not have an external argument. However, she does not agree with the fact that the Theme is base-generated in the position of the internal argument and that these psych verbs license movement of the internal argument to the surface position of the subject. According to Grimshaw, these verbs are in fact causative verbs, since their event structure contains the argument that denotes the cause of the change of the psychological state of the experiencer. However, when this argument that is the cause does not have the semantic characteristic of being animate, then although it is a subject in the Deep Structure, it does not qualify as an external argument. This can be explained in the frame of the a-structure theory and the theory of prominence that Grimshaw poses and according to which the external argument is the argument which is the most prominent both in the thematic hierarchy and in the aspectual hierarchy. In the case of these psych verbs the Cause is the most prominent in the aspectual hierarchy, but it is not the most prominent in the thematic hierarchy, that is why it is not realized as an external argument. As a result, these verbs do not have an external argument, since there is no argument that is the most prominent in both hierarchies.

Accordingly, Anagnostopoulou (1996, 1999) supports that Greek psych verb structures with the experiencer as the object are invariably causative structures. She distinguishes between two categories of these verbs: a) those with the psychological meaning in which the argument of the Theme lacks the semantic characteristic of being animate and b) those with the agentive meaning in which the argument of the Theme has the semantic characteristic [+animate]. She believes that when the psych verb has the agentive meaning, the argument in the subject position is in fact an agent and is thus an external argument, while when the psych verb has the psychological meaning the argument in the subject position is not the agent but rather the Cause and thus, it does not qualify as an external argument.

For Arad (1996, 1998a,b, 2002) and Alexiadou & Iordâchioaia (2014) psych verbs do not form a specific category as far as their semantic and syntactic properties are concerned. Rather, what is special about these verbs and differentiates them from other verb classes is not that their argument structure contains the experiencer, but that they usually present an ambiguity between several regular patterns. One such regular pattern in their behavior is that they can receive three interpretations depending on their aspectual features: the agentive, the eventive and the stative. Another regular pattern is

[2] There is a diversity of proposals as far as the order of the thematic roles in the Thematic Hierarchy is concerned. Here, I cite two versions which include the theta role of the Experiencer: Grimshaw's (1990) version of the Thematic Hierarchy is Agent>Experiencer>Goal/Source/Location>Theme, and Bresnan & Kanerva's (1989) version is Agent>Benefactive>Recipient/Experiencer>Instrument>Theme/Patient>Location. For a more detailed presentation of the versions of the Thematic Hierarchy, see Rappaport Hovav & Levin (2007).

what Alexiadou & Iordâchioaia call *the psych causative alternation*, that is the ability of psych verbs to take part in the causative-anticausative alternation resembling transitive verbs. The above present evidence for the claim that there is a systematic relationship between a) the value of the lexical aspect of a psych verb, b) the preposition of the prepositional phrase of a SE psych verb and c) the event structure of the verb. It is this interrelation that I will try to elaborate in my analysis, reinforcing the claim that semantic features are visible to the syntax of psych verbs.

In the next section, I will present a classification of Greek psych verbs based on their syntactic structure and their voice morphology.

3. Greek psychological verbs: classification on the basis of syntax and morphology

While Belletti and Rizzi's (1988) classification of psych verbs into three main categories (Object experiencer, Subject experiencer and the *piacere* verbs) has been widely used in the description of psych verbs, including Greek psych verbs (Anagnostopoulou 1996, 1999), here I propose a new classification based on the syntactic structure of the verb in combination to its voice morphology. I claim that this classification captures better the nature of this category of verbs and the alternations in which they often take part. More specifically, if we investigate the class of Greek psych verbs and the syntactic structures which they form, we will see that there are certain verbs which cannot be classified under any of the three categories proposed by Belletti & Rizzi (1988). For example, as we see below, there are verbs which can form both a SE structure and an OE structure:

(2) a. O thórivos trómakse to peði.
the noise.Nom scared.3Sg.Act the child.Acc
The noise scared the child.
b. To peði trómakse apo/me ton thórivo.
the child.Nom scared.3Sg.NAct by/with the noise.Acc
The child was scared by/with the noise.

(3) a. To ðiaɣónizma áŋxose ton mathití.
the test.Nom stressed.3Sg.Act the student.Acc
The test stressed the student.
b. O mathitís aŋxóthike me to diagónisma.
the student.Nom stressed.3Sg.NAct with the test.Acc
The student got stressed with the test.

Apart from the fact that the same verb participates in two different syntactic structures at the same time, there is another factor which perplexes things even more for Greek data: the voice morphology of the verb. In the examples in (2) the verb *tromakse* which is in the active voice forms an OE structure in (2a) and the same verb in the same voice forms a SE structure in (2b). This means that the same verb can form two different syntactic structures without a change in the voice morphology. However, in the examples in (3) the verb *áŋxose* which is in the active voice forms an OE structure in (3a) and the same verb in the non-active voice *aŋxóthike* forms a SE structure in (3b).

This means that some psych verbs form two different syntactic structures while at the same time they change their voice morphology from active to non-active and vice versa. As can be deduced, these verbs cannot fit into one of the three categories proposed by Belletti & Rizzi (1988), because they do not form only a SE structure or only an OE structure, but they form both with or without a change in their voice morphology. It seems to me, therefore, that a new classification is needed in order to describe fully the different cases of Greek psych verbs. Below, I analyze the new classification I propose.

To begin with, there are two main categories of Greek psych verbs: a) those with alternating transitivity/syntactic structure and b) those with stable transitivity/syntactic structure. The first category (examples in (4)) contains verbs that can alternate their syntactic structure from OE to SE (*tromazo* 'frighten'-*tromazo* 'be frightened', *eknevrizo* 'irritate'-*eknevrizome* 'be irritated'), and the second category (example in (5)) includes verbs that can have only one syntactic structure, the SE structure (*apolamvano* 'enjoy', *erotevome* 'fall in love', *agapo* 'love'). The differentiation between the two categories is illustrated in the following examples:

(4) a. Afti i kathisterisi eknevrise ti Maria. (OE)
this the delay.Nom irritated.3Sg.Act the Maria.Nom
This delay irritated Mary.
b. I Maria eknevristike me afti tin kathisterisi. (SE)
the Maria.Nom irritated.3Sg.NAct with this the delay.Nom
Mary was irritated by this delay.

(5) O Kostas nostalγi tin patrida tou. (SE)
the Kostas.Nom miss.3SgAct the homecountry.Nom his
Kostas misses his homecountry.

In this article, I will discuss the verbs that alternate their syntactic structure from OE to SE and vice versa. As can be seen from the examples in (4) the alternation between syntactic structures can be accompanied by an alternation in the voice morphology of the verb from active to non-active. However, the alternation between OE and SE syntactic structures can happen even if there is no alternation in the voice morphology of the verb, as can be seen in the examples in (6):

(6) a. I arahnes tromaksan ta koritsia. (OE)
the spiders.Nom frightened.3Pl.Act the girls.Acc
The spiders frightened the girls.
b. Ta koritsia tromaksan me tis arahnes. (SE)
the girls.Nom frightened.3Pl.Act with the spiders.Acc
The girls got frightened by the spiders.

Considering this, psych verbs which alternate their syntactic structure from OE to SE and vice versa can be further classified into two subcategories, according to their voice morphology: a) the ones that do not alternate voice morphology (examples in (6)) and b) the ones that alternate their morphology from active to non-active (examples in (4)).

So far, we have seen that Greek psych verbs can be classified into two broader categories: a) the ones that can alternate their syntactic structure between OE and SE and b) the ones that do not participate in such an alternation in syntactic structures. The

first category can be further divided into two subcategories: a) the ones that along with an alternation in syntactic structures change their voice morphology and b) the ones that while alternating their syntactic structure do not change their voice morphology. In the next section, I will focus on the first category of psych verbs, the ones that can form two syntactic structures either while changing their voice morphology or while keeping it stable and I will describe how verbs of this category behave semantically and syntactically.

4. Psych verbs with alternating syntactic structure: the interface between syntax and semantics

In this section I will talk about psych verbs which alternate their syntactic structure between OE and SE. I will describe their semantic and syntactic behavior and I will show how specific semantic characteristics of psych verbs can influence the argument realization of these verbs and the reading of the psych verb structure.

First of all, following the work of Arad (1996, 1998 a, b, 2002) and Alexiadou & Iordâchioaia (2014), I claim that these verbs are basically similar to other well-known verb classes (see also Pesetsky 1995). What seems to be special about them is their property to present an ambiguity between several regular patterns in their behavior. More specifically, firstly, psych verbs in their OE structure may have three possible readings according to two properties: a) whether there is an agent and b) whether there is a change of mental state in the experiencer. Secondly, in their change of state reading Greek psych verbs take part in what Alexiadou & Iordâchioaia call *a psych causative alternation*, that is they instantiate a causative alternation as described in, e.g., Levin & Rappaport-Hovav (1995) (see also Kalamida 2015).

To begin with, as described in the works of Arad, in their OE structure psych verbs can have three possible interpretations according to the existence of a) an agent and b) a change of state in the experiencer. The three possible readings of psych verbs are the following.

i. The agentive reading. In this reading, the psych verb structure contains an agent who deliberately brings about a change of state in the experiencer:

(7) O Petros enohlise tin Eleni skopima
the Petros.Nom annoyed.3Sg.Act the Eleni.Acc deliberately
Peter annoyed Helen deliberately.

In this case the grammatical subject is generated as an external argument and the grammatical object is a canonical object. Therefore, in this reading psych verbs present similarities with the transitive verbs which have the agentive reading, while they have no psych properties at all.

ii. The eventive reading. In this reading there is somebody or something that brings about a change in the mental state of the experiencer, but without intending to. Here there is, also, a change of state in the experiencer, but no intentional agent:

(8) a. I Maria tromakse tin Eleni kata lathos.
the Maria.Nom frightened.3Sg.Act the Eleni.Acc accidentally
Mary frightened Helen accidentally.
b. O thorivos tromakse tin Eleni.
the noise.Nom frightened.3Sg.Act the Eleni.Acc
The noise frightened Helen.

The argument in the subject position is the Causer (see also Pesetsky 1995) and it is an external argument as in the agentive reading. The argument in the object position can be either a canonical object as in the agentive reading or a non-canonical object, as in the stative reading as we will see below and this depends on the specific language. In Greek, when the argument which is the grammatical subject of OE verbs is [-animate] it is compulsory that the object be clitic doubled:

(9) O thorivos */?(tin) tromakse tin Eleni.
the noise.Nom her frightened.3Sg.Act the Eleni.Acc
The noise frightened Helen.

Clitic doubling is generally compulsory when there is an indirect object, that is an object in the oblique case or in the form of a prepositional phrase. Therefore, OE verbs have an indirect object even though it is in the accusative case and not a canonical one that can be found in the agentive reading of OE verbs or in a transitive structure. On the other hand, when the argument in the subject position is [+animate], then the psych verb structure has undoubtedly the agentive reading:

(10) O Kostas enohli ti Maria.
the Kostas.Nom annoy.3Sg.Act the Maria.Acc
Kostas annoys Mary.

In such a structure as the one above, clitic doubling would be compulsory if there was an adverb which emphasizes on the non-volitionality of the subject, such as *kata lathos* 'accidentally'.

iii. The stative reading. According to Arad, this is the typical psychological reading, where there is no agent and no change of state in the grammatical subject. Rather, it involves the perception of some stimulus (realized as the subject) by the experiencer (realized as the object). This perception triggers some mental state in the experiencer:

(11) I ikonomiki katastasi anisihi to Jani.
the financial situation.Nom worry3Sg.Act the John.Acc
The financial situation worries John.

The characteristics of this reading are the following:

(i) there is no agent, as the emotional state of the experiencer is not caused volitionally. The fact that the stimulus causes a specific emotion to the experiencer is something inherent in it and out of its control. There is a

specific characteristic of the stimulus that creates the mental state of the experiencer. This means that even when the subject of an OE structure is [+animate], we cannot consider that this entity does something volitionally in order to create this emotion to the experiencer,

(ii) there is no change in the mental state of the experiencer. The experiencer is at a specific mental state as long as he/she perceives the stimulus (or has it on his/her mind),

(iii) while in the agentive and the eventive readings the stimulus is not part of the event of mental state but only causes it, in the stative reading the stimulus is an inherent part of the event of mental state. This means that the existence of the emotional state of the experiencer depends on it. When the stimulus is not perceived by the experiencer anymore, then the mental state of the experiencer ceases to exist, and

(iv) the subject is generated in a non-external position, that is why in this reading we have A-movement. This makes OE verbs in this reading present some similarities with the passive structures and the anticausative verbs. The object in this reading is non- canonical.

The following table summarizes the syntactic behavior of OE psych verbs in each of the three readings analyzed above (Arad, 1998b:202):

Stative reading	**Eventive reading**	**Agentive reading**
All psych properties universally	Some psych properties depending on the language	No psych properties universally
Subject: internal	Subject: external	Subject: external
Object: non-canonical	Object: canonical or non-canonical depending on the language	Object: canonical

Table 1: The three readings of OE psych verbs and their characteristics

According to Alexiadou & Iordachioaia (2014), when OE psych verbs have the eventive reading, i.e. when there is a change of state in the experiencer, they can take part in the causative-anticausative alternation (or causative-inchoative alternation or ergative alternation). This means that OE psych structures can alternate with SE psych structures and the morphology in the two structures resembles the morphology of the verbs which take part in the causative-anticausative alternation. In Greek the causative-anticausative alternation usually employs non-active voice morphology and realizes causers with the preposition *me* 'with' both with non-psych verbs (in (12b)) and with psych verbs (in (13b)):

(12) a. O Kostas ekapse to faɣito.
the Kostas.Nom burnt.3Sg.Act the food.Acc
Kostas burnt the food.

b. To faɣito kaike me ti dinati fotia.
the food.Nom burnt.3Sg.NAct with the strong fire.Acc
The food burnt from the strong fire.

(13) a. O thorivos enohlise to Jani.
the noise.Nom annoyed.3Sg.Act the John.Acc
The noise annoyed John.
b. O Janis enohlithike me to thorivo.
the John.Nom annoyed. 3Sg.NAct with the noise.Acc
John got annoyed with the noise.

The verb constructions in (12) and the psych verb constructions in (13) form a causative and a psych-causative alternation respectively which is morphologically marked, since the voice morphology changes from active to non-active. In the examples below we see a morphologically unmarked alternation both in the causative alternation and in the psych-causative alternation:

(14) a. I supa aidiase to Jani.
the soup.Nom disgusted.3Sg.Act the John.Acc
The soup disgusted John.
b. O Janis aidiase me ti supa.
the John.Nom disgusted. 3Sg.Act with the soup.Acc
John was disgusted with the soup.

(15) a. O aeras stegnose ta mallia mou.
the air.Nom dried.3Sg.Act the hair.Acc my
The air dried my hair.
b. Ta mallia mou stegnosan me ton aera.
the hair.Nom my dried.3Pl.Act with the air.Acc
My hair dried with the air.

Considering the similarities between the (anti)causative alternation and the psych-causative alternation, Alexiadou & Iordachioaia treat the latter as a subcase of the former. However, as they note, not all cases of the morphological OE-SE alternation form examples of a causative alternation, as the OE-SE alternation may also be displayed by stative verbs, as we see below:

(16) a. To podosfero ??(ton) endiaferi to Jani.
the football.Nom him interest.3Sg.Act the John.Acc
Football interests John.
b. O Janis endiaferete ja to podosfero.
the John.Nom interest. 3Sg.NAct for the football.Acc
John is interested in football.

Such cases do not involve a change of state and do not form causative-anticausative pairs. The OE-SE pairs that form a causative alternation involve a change of state in the experiencer and a causer, as do verbs which participate in the causative alternation crosslinguistically (*break, close, freeze, melt, open, widen*, etc).

A central characteristic of this causative alternation is that the only argument of the intransitive use bears the same semantic relation to the verb as the object of the transitive use. In the case of psych verbs, the argument which is the subject in the

intransitive structure has the same theta role as the object in the transitive structure, that is the theta role of the experiencer.

As can be deduced from the above, in order for a verb to undergo the alternation it must, first of all, express a change-of-state. In addition, there are further meaning components associated with individual change-of-state verbs which determine the verb's behavior (Schäfer 2009). Change-of-state verbs are considered to have a complex event structure as in (17a, b). The same is true for Greek psych verbs. Intransitive change-of-state verbs involve a result state predicated over the theme and a BECOME predicate that takes a resultant state as its argument. Transitive change-of-state events have, in addition, a cause predicate that takes the BECOME predicate as one argument and also introduces a causer argument:

(17) a. [BECOME [y <STATE>]]
b. [x CAUSE [BECOME [y <STATE>]]]

As a result, psych verbs which form the causative alternation can be said to have the same event structure as the change-of-state verbs which undergo the causative alternation.

Depending on the theoretical framework, the relation between causative and anticausative forms is accounted for in different ways (see Schäfer 2009 for an overview). I follow Levin and Rappaport Hovav's (1995) proposal, according to which all verbs undergoing the causative alternation are inherently transitive and have the causative lexical- semantic representation seen below:

(18) [x DO-SOMETHING] CAUSE [y BECOME <STATE>]]

These verbs, which Levin and Rappaport Hovav call externally caused verbs, are meant to "imply the existence of an external cause with immediate control over bringing about the eventuality denoted by the verb" (Levin and Rappaport Hovav 1995: 92). The same causative lexical-semantic representation can be said to apply to psych verbs:

(19) tromazo 'frighten': [[x DO-SOMETHING] CAUSE [y BECOME <FRIGHTENED>]].

The verb *tromazo* 'frighten' both in its transitive and in its intransitive use has a complex lexical semantic representation that contains the predicate CAUSE, just like another predicate that takes part in the causative alternation, like *spao* 'break'. In other words, the meaning of the verb is represented as being comprised of two subevents, each of which is an argument of the predicate CAUSE (this analysis was also proposed by Pustejovsky 1991). The two subevents are the subevent that causes the feeling of fear to the experiencer and the second subevent is the central subevent that is connected to the emotional change that the experiencer undergoes. Each of the verb's arguments is linked to each one of the subevents; the causer is linked to the causing subevent and the experiencer is linked to the central subevent. Finally, the anticausative alternant is derived from the transitive one via a process of detransitivization.

Having said the above about the semantic and syntactic behavior of Greek psych verbs, let us now summarize the semantic and syntactic characteristics of psych verbs which seem to play an important role in the choice of the syntactic structure of the verb and to determine its reading. These characteristics have to do with (i) the value of the lexical aspect of the verb, (ii) the value of its grammatical aspect, (iii) its event structure, (iv) the semantic features of the non-experiencer argument, (v) the existence of change of state in the experiencer, and (vi) the prepositional marking of the non-experiencer argument in the SE structure.

More specifically, a psych verb structure has the agentive reading when the following criteria among others (which due to lack of space could not be described here) are met: (i) the non-experiencer argument in the subject position is [+animate] and [+volitional], (ii) there is a change of state in the experiencer which is realized in the object position, and (iii) there is no clitic doubling of the experiencer in combination with the animacy of the non-experiencer argument. A psych verb structure has the eventive reading when the following characteristics exist: (i) the aspectual value of the verb is telic, (ii) the event described by the verb is temporarily bounded, (iii) it has no internal structure, as described in Jackendoff (1990), (iv) the grammatical aspect of the verb is perfective, (v) the non-experiencer argument has the θ-role of the causer, (vi) there is not and there cannot exist clitic doubling of the experiencer in the accusative case, (vii) there is a change of emotional state in the experiencer, and (viii) the preposition which introduces the prepositional phrase of the non-experiencer argument in the SE structure is the preposition *me* 'with'. A psych verb structure has the stative reading when the following are true: (i) the aspectual value of the verb is atelic, (ii) the process described by the verb is unbounded, (iii) it has an internal structure, (iv) the grammatical aspect of the verb is non-perfective, (v) the non-experiencer argument has the θ-role of the object of emotion, as described by Pesetsky (1995), (vi) clitic doubling of the experiencer in the object position and in accusative case is obligatory, (vii) there is no change of emotional state in the experiencer, (viii) the non-experiencer argument in the subject position is [-volitional], and (ix) the preposition which introduces the prepositional phrase of the non-experiencer argument in the SE structure is the preposition *ja* 'for'.

In this section, I presented the three readings that psych verbs can have and discussed the psych causative alternation displayed by OE verbs that undergo a change of state. Also, I elaborated more on the semantic and syntactic features of psych verbs that determine the verb's structure and reading. In this process, I supported the claim made by Arad and Alexiadou & Iordachioaia that the change-of-state alternating psych verbs form a subclass of the causative alternation in Greek. Besides employing the typical morphology found in the causative alternation, the non-agentive causer is realized with unambiguous prepositional phrases and both OE and SE cognates of the pair have a complex event structure made up of an event and a state.

More generally, the facts described above about psych verbs which alternate their syntactic structure from OE to SE show that there is a systematic relationship between the aspectual value of the verb, the prepositional marking of the arguments in the SE structure and the event structure of the verb. Consequently, as Arad concludes, the aspectual properties of a psych verb influence the argument realization of its arguments.

5. Conclusion

In the previous sections I proposed a new classification for Greek psych verbs based on the morphological marking of the voice and the syntactic realization of the verb's arguments. Also, I described the semantic and syntactic behavior of Greek psych verbs which can alternate their syntactic structure from OE to SE and I concluded that there are certain facts which enrich the claim made, among others, by Arad (1996, 1998a, b, 2002) and Alexiadou & Iordâchioaia (2014) that aspectual features influence the syntax of psych verbs. Therefore, this description of Greek psych verbs draws an important connection between the two well-documented but independently addressed issues in the previous studies on psych verbs: their aspectual ambiguity and the syntactic realization of the verb's arguments.

Finally, in the future I plan to study psych verbs structures in real authentic texts extracted from corpora in order to elaborate more on the way the interaction between aspectual features of psych verbs and their syntax is manifested in Greek data and to create a typology for these verbs.

Acknowledgement

The present project was funded by *The Alexander S. Onassis Public Benefit Foundation*.

References

Alexiadou, A. & G. Iordâchioaia. 2014. The psych causative alternation. *Lingua* 148: 53-79.

Anagnostopoulou, E. 1996. experiencer-object predicates in Greek. *Studies in Greek Linguistics* 16: 254-265.

Anagnostopoulou, E. 1999. On experiencers. In A. Alexiadou, G. Horrocks & M. Stavrou (eds.), *Studies in Greek Syntax*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 67-93.

Arad, M. 1996. A minimalist view of the syntax-lexical semantics interface. *UCL Working Papers in Linguistics*, 8.

Arad, M. 1998a. *VP structure and the syntax-lexicon interface*. PhD Thesis. California: UCL.

Arad, M. 1998b. Psych-notes. *UCL Working Papers in Linguistics* 10: 203-223.

Arad, M. 2002. Universal features and language-particular morphemes. In A. Alexiadou (ed.), *Theoretical Approaches to Universals*. Amsterdam, John Benjamins, 15-39.

Belletti, A. & L. Rizzi. 1988. Psych-Verbs and θ-theory. *Natural Language and Linguistic Theory* 6: 291-352.

Bouchard, D. 1992. Psych constructions and linking to conceptual structures. In P. Hirschbühler & K. Koerner (eds.), *Romance languages and modern linguistic theory*. Amsterdam: John Benjamins, 25–44.

Bresnan, J. & J. M. Kanerva. 1989. Locative inversion in Chichewa: a case study of factorization in grammar. *Linguistic Inquiry* 20: 1-50. Grimshaw, J. 1990. *Argument Structure*. Cambridge, MA: MIT Press.

Grimshaw, J. 1990. *Argument Structure*. Cambridge: MIT Press.

Jackendoff, R. 1990. *Semantic Structures*. Cambridge, MA: MIT Press.

Kalamida, A. 2015. Greek psychological predicates: classification and the issue of causativity. In K. Fragkopoulou, F. Kalamida, T. Kardamas, K. Kordouli, M. Marinis, Ch. Panagiotou & N. Vassalou (eds.), Theoretical and Applied Linguistics, 3. Patras: University of Patras, 111-122.

Kordoni, V. 2002. Modern Greek Psych Verb Constructions. In Chr. Clairis (ed.), *Recherches en linguistique grecque*. Paris, Editions L' Harmattan.

Levin, B. & M. Rappaport Hovav. 1995. *Unaccusativity: At the syntax-lexical semantics interface*. MIT Press.
Marín, R. & L. McNally. 2011. Inchoativity, change of state, and telicity: Evidence from Spanish reflexive psychological verbs. *Natural Language and Linguistic Theory* 29: 467–502.
Pesetsky, D. 1995. *Zero Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.
Pustejovsky, J. 1991. The syntax of event structure. *Cognition* 41 (1): 47-81.
Rappaport, H.M. & B. Levin. 2007. Deconstructing Thematic Hierarchies. In A. Zaenen, J. Simpson, T.H. King, J. Grimshaw, J. Maling, and C. Manning (eds.), *Architectures, Rules, and Preferences: Variations on Themes by Joan W. Bresnan*. CSLI Publications, Stanford, CA, 385-402.
Schäfer, F. 2009. The causative alternation. *Language and Linguistics Compass* 3 (2): 641-681.
Tantos, A. 2005. Lexical Contribution to Discourse Interface and Interpretation – The Case of Object-experiencer Modern Greek Psych Verbs. In C. Sassen, A. Benz & P. Kuehnlein (eds.), *Proceedings of Constraints in Discourse*. Dortmund: Universität Dortmund, 142 - 149.
Verhoeven, E. 2010. Agentivity and stativity in experiencer verbs: Implications for a typology of verb classes. *Linguistic Typology* 14: 213-251.

Άναρθρες ονοματικές φράσεις της ελληνικής: μία διερεύνηση της κατανομής τους μέσα σε σώμα κειμένων

Άννα Καμπανάρου
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Περίληψη

Το παρόν άρθρο ασχολείται με τις *Άναρθρες Ονοματικές Φράσεις, ΑΟΦ* (Bare Noun Phrases) της ελληνικής που βρίσκονται σε ορισματικές θέσεις και αποτελεί το πρώτο στάδιο μίας ολοκληρωμένης μελέτης που εξετάζει το θέμα από τη θεωρητική σκοπιά. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα μίας έρευνας βασισμένης σε Σώμα Κειμένων με στόχο τον προσδιορισμό των περιβαλλόντων στα οποία εμφανίζονται οι ΑΟΦ, τον καθορισμό των παραγόντων που τα διαμορφώνουν αλλά και τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση. Ουσιαστικά πρόκειται για μία διερεύνηση της κατανομής των ΑΟΦ η οποία γίνεται υπό τη μορφή αριθμητικών δεδομένων που υποβάλλονται στα κατάλληλα αριθμητικά - στατιστικά τεστ. Τέλος, αναφέρονται πολύ σύντομα οι θεωρητικές προεκτάσεις που μπορούν να λάβουν τα αποτελέσματα αυτών των τεστ.

Λέξεις-κλειδιά: Άναρθρες Ονοματικές Φράσεις (Bare Noun Phrases), Σώμα Κειμένων (Corpus), Φράση Προσδιοριστικού Δείκτη (Determiner Phrase), Αριθμός (Number), Βαριά ΟΦ (Heavy NP)

1. Οι ΑΟΦ της ελληνικής και οι σχετικές αναλύσεις

Ο όρος *Άναρθρες Ονοματικές Φράσεις, ΑΟΦ* (Bare Noun Phrases) αναφέρεται στις ΟΦ που δεν συνοδεύονται από κάποιον ρητό προσδιοριστή (1):

(1) α. Βάλε *ζάχαρη* στον καφέ.
β. Παλιά έγραφαν *γράμματα* που έκαναν μέρες να φτάσουν.

Ήδη από πολύ νωρίς, κατά την περίοδο ανάπτυξης της *Υπόθεσης της Φράσης Προσδιοριστικού Δείκτη, ΦΠΔ* (DP Hypothesis) παραδείγματα όπως αυτά στο (1) που περιέχουν ΑΟΦ σε ορισματικές θέσεις αποτελούν πρόκληση. Το ζήτημα που απασχολεί τους ερευνητές είναι εάν στην περίπτωση τους η δομή παραμένει ίδια με την δομή των ΟΦ που συνοδεύονται από ρητό προσδιοριστή. Με άλλα λόγια, εάν προβάλλεται η ΦΠΔ όταν το όρισμα είναι άναρθρο, και αν ναι κάτω από ποιες προϋποθέσεις. Στο παρόν κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με τις παρατηρήσεις πάνω στις οποίες βασίστηκαν ορισμένες κλασσικές πλέον αναλύσεις των ΑΟΦ, ενώ όπου κρίνεται σκόπιμο θα γίνεται μία σύντομη παρουσίαση των βασικών σημείων των τελευταίων. Μολονότι το σύνολο των αναλύσεων αυτών προκύπτει από τη σύγκριση γερμανικών και ρομανικών γλωσσών, η ελληνική μπαίνει επίσης στο μικροσκόπιό αυτών, καθώς και

συμπληρωματικών ερευνών που δίνουν περισσότερη έμφαση στην γλώσσα αυτή. Στο παρόν άρθρο θα χρησιμοποιήσουμε ως γνώμονα τις αναλύσεις - σταθμούς είτε αφορούν αποκλειστικά την ελληνική είτε όχι, προκειμένου να περιγράψουμε το θεωρητικό πλαίσιο που καθοδήγησε σε μεγάλο βαθμό την πορεία της έρευνας, δεδομένου ότι καθόρισε τους παράγοντες που εν τέλει επισημειώθηκαν στα κείμενα.

Αρχικά λοιπόν, η ελληνική ακολουθεί την γενικότερη τάση των γλωσσών να δέχονται εύκολα, χωρίς πολλούς περιορισμούς, τις ΑΟΦ σε μη ορισματικές χρήσεις:

(2) α. *Φίλε* μου, έλα εδώ. (κλητική)
β. Ο Γιάννης είναι *γιατρός*. (κατηγορηματική)

Επιπλέον και σε αυτή τη γλώσσα ο αριθμός και η δυνατότητα μέτρησης του εμπλεκόμενου ουσιαστικού παίζουν καθοριστικό ρόλο, εφόσον κατά κοινή ομολογία οι Άναρθροι Πληθυντικοί, ΑΠ έχουν όμοια κατανομή με τις ΟΦ με μη μετρήσιμο Ο (mass noun). Επιπλέον η από κοινού κατανομή τους είναι ευρύτερη σε σχέση με τους Άναρθρους Ενικούς, ΑΕ:

(3) α. Τρέχουν *παιδιά* στο προαύλιο, γι' αυτό δεν επιτρέπονται οχήματα.
β. *Τρέχει *παιδί* στο προαύλιο, γι' αυτό δεν επιτρέπονται οχήματα.
γ. Τρέχει *νερό* στο προαύλιο. Πρέπει να έσπασε κάποιος αγωγός.

Βέβαια, οι ΑΕ δεν είναι πάντα αντιγραμματικοί. Η βιβλιογραφία συγκεκριμένα συμφωνεί στην ύπαρξη ασυμμετρίας μεταξύ υποκειμένων και αντικειμένων (Roussou & Tsimpli 1993), αφού οι ΑΟΦ είναι περισσότερο αποδεκτές στη δεύτερη θέση, έστω κι αν είναι συγκεκριμένες οι ρηματικές κατηγορίες που τις νομιμοποιούν (βλ. Lazaridou-Chatzigoga 2011˙ Alexandropoulou 2013):

(4) α. Η Μαρία φοράει/έχει/ψάχνει *φούστα*. (αντικείμενο)
β. Της πέφτει *(η) *φούστα* γιατί αδυνάτισε. (*υποκείμενο)

Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι οι αρχικές αναλύσεις, με βασική αυτή του Longobardi (1994), δεν εστιάζουν στα σημασιολογικά χαρακτηριστικά των ρημάτων ή των ίδιων των ορισμάτων, όπως συμβαίνει αργότερα, αλλά στο κατά πόσο το όρισμα είναι εσωτερικό ή εξωτερικό. Η κοινή παραδοχή είναι ότι οι ΑΟΦ είναι αποδεκτές ως εσωτερικά ορίσματα καθώς ως άναρθρα ορίσματα προβάλλουν μία κενή ΦΠΔ η οποία πρέπει να νομιμοποιηθεί. Ειδικότερα, ο Longobardi προτείνει την ύπαρξη μίας συντακτικής παραμέτρου σχετικής με το πώς μία ΟΦ καθίσταται όρισμα αλλά και πώς η παρουσία ή μη του άρθρου επηρεάζει τον ποσοτικό προσδιορισμό της φράσης αυτής. Στο άρθρο του θεωρεί ότι προκειμένου μια ΟΦ να λειτουργήσει ως όρισμα, πρέπει να προβάλλει υποχρεωτικά τη ΦΠΔ όπου τη θέση της κεφαλής ΠΔ καταλαμβάνει κατά κανόνα το άρθρο (οριστικό ή αόριστο). Αυτό σημαίνει ότι όταν εμφανίζεται μία ορισματική ΑΟΦ η κεφαλή ΠΔ παραμένει κενή. Ως κενή κατηγορία λοιπόν, υπόκειται υποχρεωτικά σε λεξική κυβέρνηση. Επομένως, είναι αναμενόμενο τα ορίσματα που παράγονται εσωτερικά να έχουν εξασφαλίσει την ανάγκη λεξικής κυβέρνησης ήδη από τη θέση παραγωγής, με αποτέλεσμα να οδηγούν εύκολα σε γραμματικές δομές. Ο Longobardi παράλληλα παρατηρεί ότι σε γλώσσες όπως η ιταλική το μεγαλύτερο μέρος των ΑΟΦ έχει υπαρκτική (existential) ερμηνεία γεγονός που τον οδηγεί στη διατύπωση ενός δεύτερου περιορισμού, σύμφωνα με τον

οποίο η υπαρκτική είναι η προεπιλεγμένη (default) ερμηνεία του κενού ΠΔ. Η διαφοροποίηση των γλωσσών δε έγκειται στο χρόνο που ελέγχονται αυτοί οι περιορισμοί. Έτσι σε γλώσσες όπως η ιταλική όπου η κατανομή και ερμηνεία των ΑΟΦ είναι περιορισμένη (μόνο σε λεξικά κυβερνώμενες θέσεις, με υπαρκτική ερμηνεία), οι περιορισμοί ελέγχονται πριν το spell-out. Αυτό σημαίνει ότι οι προϋποθέσεις πρέπει να πληρούνται εμφανώς στο εκφώνημα, γεγονός που περιορίζει σημαντικά τις θέσεις στις οποίες μπορούν να εμφανιστούν οι ΑΟΦ. Αντίθετα, στην αγγλική (όπου εμφανίζονται άναρθρα εξωτερικά ορίσματα και γενικευτικά άναρθρα ορίσματα) οι περιορισμοί ελέγχονται στο επίπεδο της λογικής δομής (logical form), όπου ανάλογα με την ερμηνεία της ΟΦ, γίνονται οι κατάλληλες μετακινήσεις πριν τον έλεγχο τον περιορισμών.

Αντίθετα προς τον Longobardi, ο Chierchia (1998) δεν θεωρεί καθολική την προβολή της ΦΠΔ και των συνακόλουθων απαιτήσεών της. Συγκεκριμένα, προτείνει την ύπαρξη της *Nominal Mapping παραμέτρου* με βάση την οποία οι γλώσσες διαφοροποιούνται ως προς το τι επιτρέπουν να δηλώσουν οι ΟΦ τους ήδη από το λεξικό. Ειδικότερα, πιστεύει ότι η αντιστοίχιση της συντακτικής κατηγορίας του Ο με τη σημασιολογική της ερμηνεία καθορίζεται από τα χαρακτηριστικά [±όρισμα], [±κατηγόρημα]. Έτσι όταν οι ΟΦ μίας γλώσσας (π.χ. αγγλικής) αντιστοιχούν στο σημασιολογικό τύπο του ορίσματος, δηλαδή φέρουν το χαρακτηριστικό [+όρισμα] ήδη από το λεξικό, μπορούν να εμφανιστούν ως ορίσματα ως έχουν[1], ακόμα και άναρθρες. Αντίθετα, μια ΟΦ [-όρισμα][2] προκειμένου να ορισματικοποιηθεί πρέπει να υποστεί μετατροπή στον κατάλληλο για τα ορίσματα τύπο μεσώ κάποιου μετατροπέα τύπου *a la* Partee (1987). Εν προκειμένω η ΦΠΔ (και τα άρθρα ως ρητές πραγματώσεις του ΠΔ) λειτουργούν κατ' εξοχήν ως τέτοιοι μηχανισμοί.

Στα πλαίσια της δικής του ανάλυσης πέρα από τον καταλυτικό ρόλο που παίζει (διαγλωσσικά) το μαρκάρισμα του αριθμού, επισημαίνεται ότι και η μετα-ρηματική θέση ευνοεί την εμφάνιση ορισματικών ΑΟΦ. Παρόλο που η σύνδεση με τις διακρίσεις υποκείμενο-αντικείμενο και εσωτερικό-εξωτερικό όρισμα είναι εμφανής, η παρατήρηση αυτή προκύπτει από παραδείγματα που αναπαράγονται και στην ελληνική:

(5) α. Υπάρχουν/Έχει *παιχνίδια* στο πάτωμα.
β. **Παιχνίδια* υπάρχουν/έχει στο πάτωμα.

Παράλληλα διαπιστώνεται και από ερευνητές που εστιάζουν στην ελληνική, ότι στα κειμενικά είδη που ευνοούν τον τηλεγραφικό λόγο (λ.χ. τίτλοι (6), λεζάντες, ανακοινώσεις κλπ.) ή κατά τη μετα-γλωσσική χρήση (7), απαντούν ευκολότερα ΑΟΦ. Σημαντικότερη όμως είναι η παρατήρηση ότι η παρουσία εστίασης (8) ή άρνησης (9) καθιστούν αποδεκτές δομές που κατά την απουσία τους είναι αντιγραμματικές (Sioupi 2001˙ Marinis 2005). Η τελευταία βέβαια, αν και φαίνεται να έχει πολύ ενεργό ρόλο σε γλώσσες όπως η αγγλική και η ιταλική, δεν είναι καταλυτική για την ελληνική, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολη και η ανεύρεση παραδειγμάτων. Ίσως, εν προκειμένω,

[1] Αφού μαρκαριστούν με όσα στοιχεία απαιτούνται για τη συμφωνία. Το «ως έχουν» δηλώνει ότι δεν απαιτείται η επενέργεια κάποιου μετατροπέα τύπου που θα άλλαζε τον σημασιολογικό τύπο της ΟΦ στον κατάλληλο τύπο του ορίσματος.

[2] Εφόσον δεν γίνεται να μην αντιστοιχούν σε κανένα σημασιολογικό τύπο, οι ΟΦ [-όρισμα] φέρουν σίγουρα το χαρακτηριστικό [+κατηγόρημα] οπότε εμφανίζονται άναρθρες ως κατηγορούμενα.

καταλληλότερη να είναι η περίπτωση των *ελαχιστοποιητών* (minimizers) (Giannakidou 1998) που επίσης έχεις αντιμετωπιστεί ως ευνοϊκό για τις ΑΟΦ περιβάλλον (10).

(6) *Ληστής* επιτέθηκε σε ογδοντάχρονο.

(7) «*Πληθωρισμός*»: η συνεχής αύξηση του γενικού επιπέδου των τιμών μιας οικονομίας μέσα σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

(8) α. -Τι αγόρασε η Μαρία;
-ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ αγόρασε.
β. ΦΟΙΤΗΤΕΣ έχεις στο ακροατήριο, όχι παιδιά νηπιαγωγείου.

(9) *Γουρούνι* δεν τρώει έτσι.

(10) α. Δεν μου καίγεται *καρφί* αν θα έρθεις στο πάρτι.
β. Δεν έβγαλε *άχνα* καθ' όλη τη διάρκεια της παράστασης.

Με βάση όλες τις παραπάνω παρατηρήσεις και τις επακόλουθες αναλύσεις διαμορφώθηκε και η πορεία της παρούσας έρευνας, κατά τη διάρκεια της οποίας όμως προστέθηκε ένας ακόμη παράγοντας που φάνηκε να παίζει σημαντικό ρόλο στη νομιμοποίηση των ορισματικών ΑΟΦ με αποτέλεσμα να ενταχθεί και αυτός στο πλαίσιο επισημείωσης (βλ. ενότητα 2). Πρόκειται για τον παράγοντα του *βάρους*[3] ο οποίος αν και αναφέρεται περιθωριακά στις αναλύσεις που σχολιάστηκαν μέχρι στιγμής. αποδείχθηκε εξαιρετικά σημαντικός. Ο όρος αναφέρεται στην παρουσία κάποιου συμπληρώματος (σε γενική ή ως προθετική φράση) ή προσδιορισμού (επίθετου, επιρρήματος ή αναφορικής πρότασης) είτε στην ύπαρξη σύμπλεξης ή διάζευξης μεταξύ δύο ουσιαστικών. Επομένως ο χαρακτηρισμός «βαριές ΟΦ» χρησιμοποιείται για να δηλώσει όσες ΟΦ δεν περιλαμβάνουν μόνο την κεφαλή Ο, αλλά και κάποιο από τα παραπάνω στοιχεία. Πριν ωστόσο δούμε αναλυτικά την πορεία της έρευνας για τον προσδιορισμό των παραγόντων που οδηγούν στην εμφάνιση μιας ΟΦ χωρίς τη συνοδεία ρητού προσδιοριστή, είναι σκόπιμο να αναφερθούν λίγα στοιχεία για τις πιο σύγχρονες αναλύσεις που αφορούν τις ΑΟΦ και το λόγο που δεν χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα.[4]

Οι νεότερες αναλύσεις λοιπόν, (ενδεικτικά βλ. de Swart et al. 2007˙ Espinal & McNally 2011˙ Dobrovie-Sorin & Beyssade 2012) μολονότι κινούνται στο διεπίπεδο σύνταξης - σημασιολογίας εστιάζουν περισσότερο στη σημασιολογία, αφενός στο είδος του κατηγορήματος που επιτρέπει τις ΑΟΦ, και αφετέρου στο είδος της δήλωσής των

[3] Ο όρος *βαριά ΟΦ* (heavy NP) χρησιμοποιείται για πρώτη φορά από τον Ross (1967) ο οποίος μελετά το φαινόμενο της μετακίνησης βαριών ΟΦ (heavy NP shift). Με τον όρο αυτό αναφέρεται αρχικά σε ΟΦ που προσδιορίζονται από αναφορικές προτάσεις, πράγμα που σημαίνει ότι φέρουν περισσότερη σημασιολογική πληροφορία, με αποτέλεσμα να καθίστανται βαριές και πιο δύσκολες επεξεργαστικά. Ωστόσο και στη δική του μελέτη υπάρχει η τάση υπεργενίκευσης στη χρήση του όρου για οποιαδήποτε ΟΦ αποτελείται όχι μόνο από ένα Ο, αλλά και από κάποιον προσδιορισμό.

[4] Για τον εκτενή σχολιασμό τους και τη συνεισφορά τους σε μια πρόταση ανάλυσης που αφορά τόσο τις ΑΟΦ όσο και γενικά τη δομή της ΟΦ στην ελληνική ο αναγνώστης παραπέμπεται στα Καμπανάρου (2017) και Kampanarou (2019).

ίδιων των ΑΟΦ. Έτσι, από τη μία αναζητείται το κοινό στοιχείο που συνδέει τα ρήματα που δέχονται ΑΟΦ, το οποίο συνηθέστερα αναγνωρίζεται ως η παρουσία κάποιου σημασιολογικού χαρακτηριστικού ή στοιχείου (π.χ. ένα λανθάνον HAVE predicate) που δημιουργεί τη δυνατότητα ενσωμάτωσης, το είδος της οποίας (κανονική ενσωμάτωση, ψευδο-ενσωμάτωση ή σημασιολογική ενσωμάτωση)[5] δημιουργεί εν μέρει τις διαγλωσσικές διαφορές. Από την άλλη, αναζητείται εάν η δήλωση των ΑΟΦ είναι αυτή της ιδιότητας, του τύπου <e,t>, ή ανάλογη αυτής των γενικευμένων ποσοδεικτών <<e,t>t>. Αυτή η τελευταία σύνδεση μάλιστα, οδηγεί την πλειονότητα των ερευνητών στη συνεξέταση άναρθρων και αόριστων (και οριστικών) ΟΦ, καθώς και στη διερεύνηση του ρόλου που παίζει η ποσοτικοποιήση, ο αριθμός, και η δυνατότητα μέτρησης στην κατανομή των ορισματικών (και μη) ΟΦ, παράγοντες που όπως είδαμε είχαν απασχολήσει από την αρχή και τους ερευνητές που εστίασαν στις ΑΟΦ.

Στις ενότητες που ακολουθούν διατυπώνεται η υπόθεση εργασίας (ενότητα 2) και παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας (ενότητα 3). Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα (ενότητα 4) και τα συμπεράσματα (ενότητα 4) όπου παράλληλα σχολιάζεται και η πιθανή θεωρητική τους αξιοποίηση.

2. Η υπόθεση εργασίας

Από τα παραπάνω προκύπτει η ανάγκη διερεύνησης του ερωτήματος αν οι παράγοντες που παρατηρούνται και προβλέπονται θεωρητικά στις διάφορες αναλύσεις έχουν πράγματι ενεργό ρόλο στη νομιμοποίηση των ΑΟΦ. Για το σκοπό αυτό καταλληλότερη κρίνεται η έρευνα σε Σώμα Κειμένων κατά την οποία βέβαια δεν μπορεί να μετρηθεί η αποδεκτότητα των δομών αλλά η συχνότητα εμφάνισης των χαρακτηριστικών τους και οι μεταξύ τους συνδυασμοί, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν μπορεί να υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο. Έτσι, η έρευνα αυτή προσπαθεί να ανακαλύψει αφενός κατά πόσο οι ΑΟΦ που δεν φέρουν κανένα βάρος, οι «γυμνές» ΑΟΦ όπως θα χαρακτηριστούν παρακάτω, είναι λιγότερο ή περισσότερο συχνές από τις βαριές και αφετέρου, αφού διαπιστωθούν οι παράγοντες που διαμορφώνουν το περιβάλλον εμφάνισής τους, πώς αυτοί εξαρτώνται μεταξύ τους. Έτσι, η έρευνα αυτή ξεκινάει από τη θεωρία με σκοπό να καταλήξει πάλι σε αυτή έχοντας επιβεβαιώσει ή διαψεύσει τις παρατηρήσεις και τις προβλέψεις της.

Συγκεκριμένα, η μηδενική υπόθεση (H_0) προϋποθέτει ότι στην περίπτωση των ορισμάτων δεν υπάρχει καμία ποσοτική διαφορά μεταξύ των εντελώς «γυμνών» ΑΟΦ και όσων φέρουν βάρος, και επομένως αναμένεται μια κατανομή όπου οι συχνότητες εμφάνισης είναι περίπου ίσες σε αριθμό. Επιπλέον μέσα στις ίδιες τις γυμνές ή τις βαριές ΑΟΦ, τα χαρακτηριστικά (ή μεταβλητές, όπως προσδιορίζονται παρακάτω) αναμένεται, με βάση την H_0 να μην έχουν διαφορά στη συχνότητα εμφάνισης και να είναι σε αναλογία 50 - 50. Στην περίπτωση όμως που παρατηρηθεί μια στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις εντελώς γυμνές ΑΟΦ και στις ΑΟΦ που φέρουν βάρος π.χ. λόγω ενός επιθέτου ή ενός συμπληρώματος, τότε θα πρέπει να ισχύει η εναλλακτική υπόθεση (H_1). Η τελευταία θα επιβεβαιωθεί και στην περίπτωση που κάποιος από τους παράγοντες που διαμορφώνει το περιβάλλον εμφάνισής τους αποδειχθεί ότι είναι στατιστικά σημαντικότερος από κάποιον άλλο. Προκειμένου

[5] Ο όρος «κανονική ενσωμάτωση» χρησιμοποιείται για την ενσωμάτωση που ορίζει πρώτος ο Baker (1988) και διακρίνεται από τα άλλα δύο είδη που παρουσιάζονται αναλυτικά μεταξύ άλλων από τις Dayal (2003) και Farkas & de Swart (2003).

λοιπόν να αξιολογηθούν τα παραπάνω απαιτείται η αναζήτηση των στοιχείων μέσα σε πραγματικά κείμενα και στη συνέχεια η εξέτασή τους υπό τη μορφή αριθμητικών δεδομένων και η υποβολή τους σε στατιστικό τεστ.

3. Μεθοδολογία έρευνας

Για την εξέταση της παραπάνω υπόθεσης συγκεντρώθηκαν 60 κείμενα προερχόμενα από το *Σώμα Νέων Ελληνικών Κειμένων,* που είναι διαθέσιμο ηλεκτρονικά στην Πύλη για την Ελληνική γλώσσα[6]. Συγκεκριμένα συμπεριλήφθηκαν εκτενή άρθρα, κριτικές και συνεντεύξεις από τις εφημερίδες «Τα Νέα» και «Μακεδονία». Τα κείμενα αυτά επισημειώθηκαν ως προς τα χαρακτηριστικά που αναλύονται παρακάτω, ενώ η οριοθέτηση του υλικού έγινε υπό αυστηρές προϋποθέσεις.

Προκειμένου να προσδιοριστούν τα περιβάλλοντα εμφάνισης των ΑΟΦ με όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικό τρόπο, δεν λήφθηκαν υπόψη οι τίτλοι των άρθρων και οι λεζάντες. Επιπλέον, όσον αφορά τη συντακτική κατηγορία αξιολογήθηκαν μόνο όσες ΑΟΦ βρίσκονται σε θέση ορίσματος, αποκλείοντας τα παραδοσιακά αποκαλούμενα κατηγορούμενα, τις λίστες όπου απαριθμούνται στοιχεία, και τους προσδιορισμούς (επιρρηματικούς ή ονοματικούς). Τέλος, δεν συμπεριλήφθηκαν ΟΦ που συνοδεύονται από στοιχεία όπως τα *όλος, μερικός, κάποιος, κάμποσος ή κάτι* από τη στιγμή που αυτά, με βάση τη Θεωρία των Γενικευμένων Ποσοδεικτών των Barwise & Cooper (1981), θεωρούνται ποσοδεικτικά στοιχεία που καταλαμβάνουν τη θέση της κεφαλής ΠΔ. Κατά συνέπεια σε αυτήν την περίπτωση τα στοιχεία αυτά θα λειτουργούσαν όπως τα άρθρα με αποτέλεσμα να μην μπορούμε να μιλάμε για ΑΟΦ.

Η συγκέντρωση και η επισημείωση των κειμένων ξεκίνησε με σκοπό να βρεθούν 200 ΑΟΦ σε θέση υποκειμένου, ενώ παράλληλα επισημειώνονταν και οι αντίστοιχες ΑΟΦ σε θέση αντικειμένου, με αποτέλεσμα να συγκεντρωθούν και 212 άναρθρα αντικείμενα. Αρχικά διακρίθηκαν τα υποκείμενα από τα αντικείμενα και έπειτα οι παράγοντες - μεταβλητές που επισημειώθηκαν, οι οποίοι ήταν οι εξής : α) η *θέση*, προ-ρηματική ή μετα-ρηματική, β) το *βάρος*, αν δηλαδή η ΑΟΦ είναι «γυμνή», χωρίς κανένα προσδιορισμό ή αν είναι τροποποιημένη (προσδιορίζεται από επίθετο) ή βρίσκεται σε σύμπλεξη/διάζευξη, γ) το *συμπλήρωμα*, αν δηλαδή συνοδεύεται από αναφορική προσδιοριστική πρόταση ή συμπλήρωμα σε γενική ή προθετική φράση, δ) τον *αριθμό*, αν είναι σε ενικό ή πληθυντικό, ε) το *είδος του ορίσματος*, αν είναι εξωτερικό[7] ή εσωτερικό και αν είναι εσωτερικό από τι είδος ρήματος εξαρτάται, απλό αναιτιατικό, υπαρκτικό ή παθητικό ρήμα, στ) εάν βρίσκεται εντός της εμβέλειας *άρνησης* και ζ) την *πληροφοριακή δομή* της πρότασης, εάν δηλαδή υπάρχει εστίαση του υποκειμένου ή του αντικειμένου. Στο παρακάτω διάγραμμα αποδίδεται σχηματικά το πλαίσιο επισημείωσης:

[6] Διαθέσιμα στη διεύθυνση http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/corpora/index.html

[7] Ο όρος αναφέρεται στα υποκείμενα ανεργαστικών ρημάτων ή δράστες-υποκείμενα μεταβατικών ρημάτων.

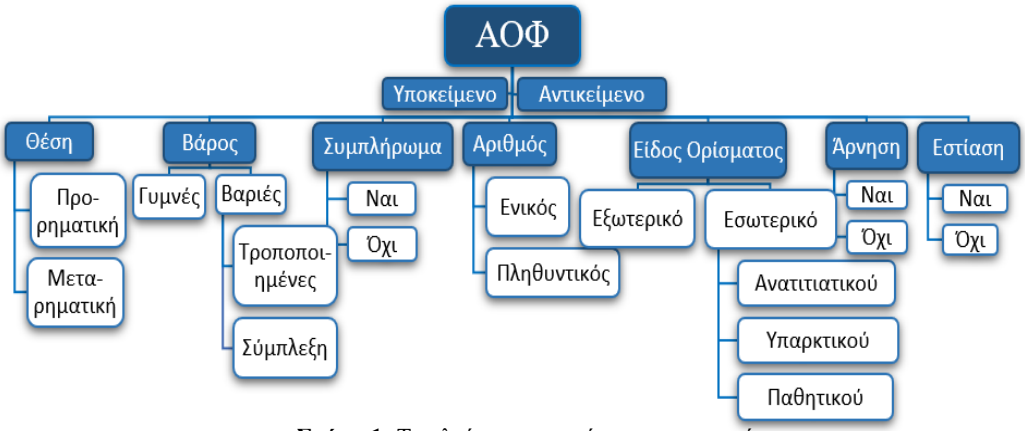

Σχήμα 1: Το πλαίσιο επισημείωσης της εργασίας

Όσον αφορά το τεχνικό μέρος της εργασίας, πρέπει να σημειωθεί ότι η επισημείωση έγινε με τη χρήση της γλώσσας σήμανσης XML (Extensible Markup Language), με την οποία δημιουργήθηκαν *ετικέτες* (tags) που περιείχαν τις παραπάνω πληροφορίες για την εκάστοτε ΟΦ. Ενδεικτικό είναι το παρακάτω παράδειγμα:

(11) <BS pos="pre" type="conj_mod" num="sin" arg="ext" inf_str="yes"> *Παραδειγματική τιμωρία και κάθαρση* </BS> *θα ξαναφέρει την πρωταρχική σημασία του κανόνα στο παιχνίδι*.

Στο παραπάνω η ετικέτα *BS* αντιστοιχεί στο άναρθρο υποκείμενο (Bare subject), το *pos(ition)* στη θέση, που εν προκειμένω είναι προ-ρηματική ((pre)verbal), το *type* στο βάρος, που εδώ περιλαμβάνει σύμπλεξη ((con)junction) και τροποποιητή ((mod)ifier). Η ετικέτα του *αριθμού* ((num)ber) στο παράδειγμα αυτό παίρνει την τιμή «ενικός» ((sin)gular), το *είδος του ορίσματος* ((arg)ument) είναι εξωτερικό ((ext)ernal) ενώ υπάρχει εστίαση (προκύπτει και από το συγκείμενο) για αυτό στην *πληροφοριακή δομή* ((inf)ormation (str)ucture) έχει σημειωθεί η τιμή «ναι». Η καταμέτρηση των ετικετών και των επιμέρους πληροφοριών έγινε με τη βοήθεια του προγράμματος Microsoft Office Excel ενώ οι στατιστικές αναλύσεις έγιναν με το λογισμικό στατιστικής ανάλυσης δεδομένων R. Το τελευταίο εργαλείο προσέφερε έναν αυτοματοποιημένο τρόπο υλοποίησης των τεστ για τον έλεγχο της υπόθεσης. Η μόνη απαίτηση του λογισμικού ήταν η ταξινόμηση των δεδομένων υπό τη μορφή πινάκων, όπως οι παρακάτω:

```
> number_verbtype
          singular plural
external         8     49
internal        51     92
```

Πίνακας 1: Αριθμός - Είδος ορίσματος[8]

```
> obj.heaviness_negation
    bare mod conj
yes    2  16    0
no    83  95   16
```

Πίνακας 2: Βάρος - Άρνηση

[8] Η ονομασία των πινάκων αποτυπώνει και τη στοίχισή τους με την πρώτη λέξη να δηλώνει τη μεταβλητή του οριζόντιου άξονα και τη δεύτερη αυτή του κάθετου.

Όσον αφορά τις ίδιες τις μετρήσεις, πρέπει να επισημανθεί ότι όπου εμπλέκεται η μεταβλητή του βάρους, συγκρίνονται αφενός οι 3 ξεχωριστές κατηγορίες (γυμνή, τροποποιημένη, συμπλεκτική ΟΦ) με τη δεύτερη μεταβλητή (Πίνακας 3), αλλά και συγκεντρωτικά χωρίζοντας τις γυμνές από τις βαριές ΟΦ (Πίνακας 4).

```
> heaviness_number
         bare modified conj
singular   34       21    4
plural     47       79   15
```

Πίνακας 3: Βάρος - Αριθμός

```
> heaviness2_number
         bare heavy
singular   34    25
plural     47    94
```

Πίνακας 4: Βάρος (συγκεντρωτικά) - Αριθμός

Και στην περίπτωση του συμπληρώματος τα Ο που συνοδεύονται από αναφορική πρόταση, γενική ή προθετική φράση σε θέση συμπληρώματος, όχι προσαρτήματος, ομαδοποιούνται και αντιπαραβάλλονται προς αυτά που δεν έχουν.

```
> obj.compsum_number
         CP/Comp NO
singular      28 57
plural        42 85
```

Πίνακας 5: Συμπλήρωμα (συγκεντρωτικά) - Αριθμός

Επιπλέον, ως προς την επισημείωση του τύπου του ορίσματος είναι σαφές ότι γίνεται αρχικά μια βασική αξιολόγηση στην οποία διακρίνονται τα εξωτερικά από τα εσωτερικά ορίσματα και έπειτα μπαίνοντας μέσα στα εσωτερικά, διακρίνονται τα ορίσματα αναιτιατικών, παθητικών και υπαρκτικών ρημάτων. Η διάκριση αυτή βέβαια δεν αφορά παρά μόνο τα υποκείμενα, από τη στιγμή που εξ ορισμού τα αντικείμενα είναι πάντοτε εσωτερικά ορίσματα.

```
> verbtype_focus
    external internal
yes       44       23
no        13      120
```

Πίνακας 6: Είδος ορίσματος - Εστίαση

```
> verbinternals_focus
    internal passive existential
yes        8      11          4
no        28      48         44
```

Πίνακας 7: Είδος εσωτερικού ορίσματος - Εστίαση

Τέλος, από τη στιγμή που για την έρευνά μας τη μεγαλύτερη σημασία έχει ο συσχετισμός των μεταβλητών μεταξύ τους, πραγματοποιήθηκε, μέσω της R, το τεστ «*χ τετράγωνο, χ^2*» (chi squared) και συγκεκριμένα το test of independence, αφού κάθε φορά ερευνήθηκε ο συσχετισμός 2 μεταβλητών που αφορούν κατηγορικά δεδομένα, κάθε μία από τις οποίες παίρνει 2 ή παραπάνω τιμές. Το αποτέλεσμα του τεστ αυτού μας έδινε την p-value, η οποία δηλώνει πόσο στατιστικά σημαντική είναι η σχέση μεταξύ των μεταβλητών. Συγκεκριμένα, προκειμένου να επιβεβαιωθεί η ύπαρξη στατιστικής σημασίας, η τιμή της p-value πρέπει να είναι μικρότερη ή ίση με 0,05. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η p-value προκύπτει από σύγκριση των δεδομένων που έχουν προκύψει από την επισημείωση με δεδομένα που θέλουν ίση αναλογία μεταξύ των τιμών της μεταβλητής. Με άλλα λόγια, ο Πίνακας 6, για παράδειγμα, συγκρίνεται με έναν πίνακα όπου κάθε κελί παίρνει την τιμή 25 προκειμένου το δείγμα να είναι ισόποσα μοιρασμένο στις 2 τιμές της κάθε μεταβλητής. Αυτό συνάδει με όσα ειπώθηκαν στην ενότητα 2, από τη στιγμή που η μηδενική μας υπόθεση προϋποθέτει

ίση αναλογία μεταξύ των τιμών των μεταβλητών, και η εναλλακτική, δίνει σε κάποια τιμή το προβάδισμα.

4. Αποτελέσματα

Στο παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται συνοπτικά τα αποτελέσματα της καταμέτρησης. Συγκεκριμένα σημειώνεται ο αριθμός των στοιχείων που είτε σε θέση υποκειμένου είτε σε θέση αντικειμένου έχει το χαρακτηριστικό που σημειώνεται στην αριστερή στήλη.

ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ	ΤΙΜΕΣ	ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΑ	ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ
Θέση	Προ-ρηματική	79	15
	Μετα-ρηματική	121	197
Βάρος	Γυμνή	81	85
	Τροποποιημένη	100	111
	Σε σύμπλεξη/ διάζευξη	19	16
Συμπλήρωμα	Αναφορική πρόταση	24	11
	Γενική-ΠΦ	71	59
Αριθμός	Ενικός	59	85
	Πληθυντικός	141	127
Είδος ορίσματος - ρήματος	Εξωτερικό	57	
	Εσωτερικό	143	212
	Αναιτιατικού	36	
	Παθητικού	59	
	Υπαρκτικού	48	
Άρνηση		22	18
Εστίαση		67	15

Πίνακας 8: Η κατανομή των ΑΟΦ ως προς τη συντακτική θέση και τα χαρακτηριστικά τους

Αμέσως παρακάτω σημειώνονται τα αποτελέσματα του τεστ χ^2, ενώ με έντονη γραμματοσειρά αναγράφονται οι τιμές που δείχνουν ότι τα ζεύγη των μεταβλητών έχουν σημαντική εξάρτηση μεταξύ τους. Στην περίπτωση βέβαια των αντικειμένων, παραλείπονται ορισμένα ζεύγη για συγκεκριμένους θεωρητικούς λόγους που εξηγούνται παρακάτω. Επιπλέον, στον Πίνακα 9, στα κελιά που αφορούν τη μεταβλητή «βάρος», σημειώνεται ένας δεύτερος αριθμός μέσα σε παρένθεση. Αυτός αντιστοιχεί στην p-value που προκύπτει αν διακρίνουμε 2 ομάδες ΑΟΦ, τις γυμνές και τις βαριές

(τροποποιημένες και σε σύμπλεξη/διάζευξη) διάκριση που δεν αντιστοιχεί στην τριχοτόμηση που μας οδηγεί η θεωρία. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε όμως, ότι σε όλα , πλην ενός (Βάρος - Είδος ορίσματος), η στατιστική σημασία της συσχέτισης δεν αλλάζει. Με άλλα λόγια μπορεί η τιμή της p-value να αλλάζει, ωστόσο εξακολουθεί να κυμαίνεται πάνω από το 0,05 όταν υπάρχει συσχέτιση των μεταβλητών, ή κάτω από αυτή, όταν δεν υπάρχει.

ΖΕΥΓΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ	ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΑ	ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ
Θέση - Βάρος	0,09319 (0,05564)	0,497 (1)
Θέση - Συμπλήρωμα	0,2437	**0,001581**
Θέση - Αριθμός	**0,001871**	0,7906
Θέση - Είδος ορίσματος	**1,186e-15**	
Θέση - Είδος εσωτερικού ορίσματος	**0,01498**	
Θέση - Άρνηση	0,5822	0,4573
Βάρος - Συμπλήρωμα	**1,935e-07 (2e-07)**	0,4324 (0,669)
Βάρος - Αριθμός	**0,006135 (0,002415)**	0,2903 (0,188)
Βάρος - Είδος ορίσματος	**0,03007** (0,1435)	
Βάρος - Είδος εσωτερικού ορίσματος	**0,03399 (0,009295)**	
Βάρος - Άρνηση	0,5242 (0,4642)	**0,004944 (0.01772)**
Βάρος - Εστίαση	**0,02649 (0,08548)**	0,497 (1)
Συμπλήρωμα - Αριθμός	0,08419	1
Συμπλήρωμα - Είδος ορίσματος	**0,03917**	
Συμπλήρωμα - Είδος εσωτερικού ορίσματος	**3,269e-08**	
Αριθμός - Είδος ορίσματος	**0,004289**	
Αριθμός - Είδος εσωτερικού ορίσματος	**0,04842**	
Αριθμός - Άρνηση	0,3192	0,7906
Αριθμός - Εστίαση	**0,002337**	1
Είδος ορίσματος - Άρνηση	0,6999	
Είδος εσωτερικού ορίσματος - Άρνηση	0,08167	
Είδος ορίσματος - Εστίαση	**5,521e-16**	
Είδος εσωτερικού ορίσματος -	0,1802	

Εστίαση		

Πίνακας 9: Τα p - values όπως έχουν προκύψει από το τεστ του χ^2

Αρχικά, πρέπει να επισημανθεί ότι στην περίπτωση των αντικειμένων, το είδος του ορίσματος δε συμμετέχει στις μετρήσεις γιατί με τον όρο αντικείμενο αποκαλείται παραδοσιακά το εσωτερικό όρισμα ενός μεταβατικού ρήματος το οποίο εξ ορισμού παράγεται σε μετα-ρηματική θέση. Επιπλέον το ζεύγος *Θέση - Εστίαση* απουσιάζει από τις μετρήσεις, διότι, στην ελληνική η εστίαση ή η θεματοποίηση προϋποθέτουν την μετακίνηση του εν λόγω στοιχείου στην αρχική θέση της πρότασης.

Συνοπτικά, πριν προχωρήσουμε στην αναλυτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων, η συνολική εικόνα που παρουσιάζεται μέχρι στιγμής, δείχνει ότι στην περίπτωση των υποκειμένων υπάρχουν πολλές μεταβλητές που αλληλοεξαρτώνται, σε αντίθεση με τις ΑΟΦ σε θέση αντικειμένου. Αυτό είναι μία ένδειξη ότι υπάρχουν περισσότεροι περιορισμοί στην εμφάνιση των πρώτων σε σχέση με τις τελευταίες. Το ιδιαίτερα ενδιαφέρον βέβαια είναι ότι αν κοιτάξουμε μέσα στην κάθε κατηγορία, την κατανομή των γυμνών έναντι των βαριών συγκεντρωτικά θα δούμε ότι οι αναλογίες του δείγματος δεν έχουν στατιστικά σημαντική διαφορά. Αναλυτικά, οι 81/200 γυμνές ΑΟΦ σε θέση υποκείμενου έναντι των 119/200 βαριών, δεν διαφέρουν σημαντικά, πράγμα που ισχύει και για τα αντικείμενα όπου 85/212 ΑΟΦ είναι γυμνές, ενώ 127/212 είναι προσδιορισμένες. Η τελευταία αυτή σύγκριση αποδεικνύει σωστή τη μηδενική μας υπόθεση, με βάση την οποία αναμένεται ίση περίπου κατανομή μεταξύ γυμνών και βαριών ΑΟΦ. Προκειμένου βέβαια να αξιολογηθεί αυτό το γεγονός θα πρέπει να μελετηθούν και άλλα ισόποσα δείγματα, προκειμένου να καταστεί σαφές εάν πρόκειται για ένα τυχαίο γεγονός ή εάν υπάρχει πραγματικό έρεισμα στην απουσία στατιστικά σημαντικής διαφοράς ανάμεσα στις γυμνές και τις βαριές ΑΟΦ.

5. Συμπεράσματα

Μετά τα παραπάνω ευρήματα, το επόμενο βήμα είναι να εξετάσουμε πώς αυτά μπορούν να υποστηρίξουν ή να ανατρέψουν τη θεωρία. Το ενδιαφέρον είναι ότι, υπό αυτό το πρίσμα, βρίσκουμε τόσο αποτελέσματα που στηρίζουν τη θεωρία όσο και άλλα που αν δεν την ανατρέπουν, τουλάχιστον δημιουργούν αμφιβολίες για αυτή. Αυτό, όπως θα αποδειχθεί, σημαίνει ότι το δεύτερο σκέλος της μηδενικής υπόθεσης, σύμφωνα με το οποίο κάθε παράγοντας ευνοεί στον ίδιο βαθμό την εμφάνιση ΑΟΦ, δεν ισχύει, εφόσον η συσχέτιση ορισμένων μεταβλητών έχει μεγαλύτερο p - value από άλλες, κυρίως στην περίπτωση των υποκειμένων.

Αρχικά, διαπιστώνεται ότι η θέση στην οποία εμφανίζονται οι ΑΟΦ, ειδικά στην περίπτωση των υποκείμενων, έχει πολύ σημαντικό ρόλο. Συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι τα άναρθρα υποκείμενα που παραμένουν σε μετα-ρηματική θέση (γιατί παράγονται σε θέση συμπληρώματος, ως εσωτερικά ορίσματα) είναι περισσότερα από όσα βρίσκονται σε προ-ρηματική, και μάλιστα η διαφορά αυτή είναι σημαντική όταν οι ΑΟΦ είναι σε ενικό αριθμό:

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΑ	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ
Προ-ρηματικά	13	66
Μετα-ρηματικά	46	75

Πίνακας 10: Η κατανομή των υποκειμένων με βάση τον αριθμό και τη θέση

Για τα αντικείμενα βέβαια, είναι ενδιαφέρουσα η συσχέτιση ανάμεσα στη θέση και την ύπαρξη συμπληρώματος, καθώς από τα ελάχιστα (15 στο σύνολο) προ-ρηματικά αντικείμενα, τα 11 έχουν ως συμπλήρωμα μια φράση σε γενική ή εμπρόθετη ή μία αναφορική περιοριστική πρόταση. Ωστόσο αυτή τους η θέση αποδεικνύει ότι πρόκειται για θεματοποιημένα ή εστιασμένα στοιχεία. Αυτό καθώς και όσα θα ακολουθήσουν αποδεικνύουν ότι η διαμόρφωση των περιβαλλόντων εμφάνισης των ΑΟΦ εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Για το λόγο αυτό θα ήταν καταλληλότερη η υλοποίηση ενός πολυπαραγοντικού (multifactorial) τεστ.

Στη συνέχεια, το βάρος της ΑΟΦ φαίνεται να είναι ένας εξίσου καθοριστικός παράγοντας στην περίπτωση των υποκειμένων, καθώς σχετίζεται με όλους τους άλλους παράγοντες που αξιολογούνται, εξαιρουμένης της άρνησης, με την οποία βέβαια συσχετίζεται στην περίπτωση των αντικειμένων, γεγονός που θα μπορούσε να θεωρηθεί και συγκυριακό. Στο παρακάτω σχήμα δίνεται συγκεντρωτικά η καταμέτρηση που αφορά το βάρος, ενώ η συσχέτισή του με τους υπόλοιπους παράγοντες αποδεικνύεται από τα p - values που είναι μικρότερα του 0,05 (βλ. Πίνακα 9):

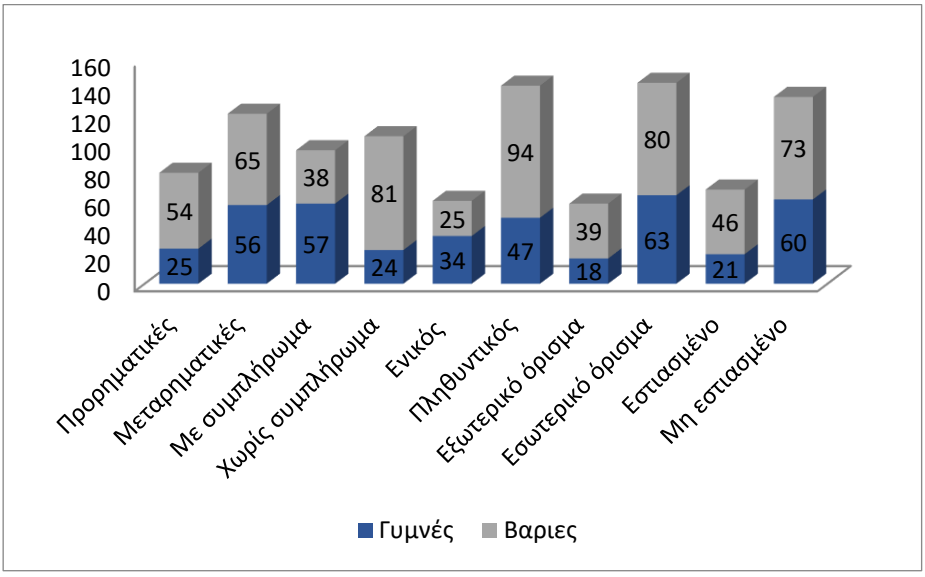

Σχήμα 2: Η κατανομή των υποκειμένων με βάση το βάρος και τους υπόλοιπους παράγοντες

Είτε τα αντιμετωπίσουμε χωριστά, βλέποντας δηλαδή αν είναι γυμνές, τροποποιημένες ή σε σύμπλεξη/διάζευξη είτε τα αντιμετωπίσουμε συγκεντρωτικά αντιπαραβάλλοντας τις γυμνές προς τις όποιες βαριές ΑΟΦ, παρατηρούμε ότι το βάρος ευνοεί την εμφάνιση

άναρθρων υποκειμένων. Πιο συγκεκριμένα, η ύπαρξη στοιχείων που καθιστούν βαριά την ΑΟΦ σε συνδυασμό με τους υπόλοιπους παράγοντες δημιουργεί ένα πολύ αυστηρά καθορισμένο περιβάλλον. Από θεωρητικής άποψης αυτό σημαίνει ότι στην περίπτωση που υποθέσουμε την ύπαρξη κενής ΦΠΔ (όπως κάνει ο Longobardi 1994), οι φράσεις που προβάλλονται ψηλότερα από τη ΦΠΔ, ανεξάρτητα από το συντακτικό τους στάτους ως κεφαλές ή χαρακτηριστές, είναι ικανές να τη νομιμοποιήσουν. Από την άλλη, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε σύμφωνα με την Alexiadou (2014) ότι όσα επίθετα ανάγονται σε μειωμένες αναφορικές προτάσεις καθώς και οι ίδιες οι πλήρως ανεπτυγμένες αναφορικές προτάσεις προβάλλονται ως συμπληρώματα εντός της ΦΠΔ. Επομένως στην περίπτωση που τα παραπάνω συνοδεύουν μία ΑΟΦ, η τελευταία δεν αναλύεται ως κενή ΦΠΔ αλλά ως φράση που προβάλλεται στο επίπεδο της ΦΠΔ εξαιτίας της ίδιας της πρότασης. Έτσι θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι εν τέλει οι ΑΟΦ όταν είναι γυμνές δεν προβάλλονται υποχρεωτικά μέχρι το επίπεδο της ΦΠΔ, αλλά μένουν σε κάποιο χαμηλότερο. Ωστόσο, μπορούν να φτάσουν μέχρι τη ΦΠΔ όταν ανεξάρτητοι λόγοι δημιουργούν την ανάγκη προβολής της.

Τέλος, να σημειώσουμε ότι σε ανάλογο συμπέρασμα μπορούμε να οδηγηθούμε και από την περίπτωση της σύμπλεξης και της διάζευξης, εφόσον υπάρχουν αναλύσεις που δέχονται ότι ο σύνδεσμος παράγεται ως κεφαλή που δέχεται ως συμπλήρωμα τη ΦΠΔ που τον ακολουθεί, ενώ όλα τα υπόλοιπα στοιχεία καλύπτουν θέσεις χαρακτηριστών. Επομένως, θα μπορούσε και πάλι να υποστηριχτεί ότι η ανεξάρτητη ανάγκη προβολής της Φράσης Σύμπλεξης/Διάζευξης εξωθεί την ΑΟΦ να προβληθεί σε επίπεδο ΦΠΔ (αναλυτικά στο Καμπανάρου 2017:51 κ.ε.). Ωστόσο ο λόγος για τον οποίο το συμπλήρωμα σε γενική ή η ΠΦ καθιστά γραμματική μια ΑΟΦ απαιτεί εκτενέστερη αιτιολόγηση που ξεφεύγει από τα πλαίσια του παρόντος άρθρου. Αρκεί όμως να σημειώσουμε ότι ανάμεσα στα ζεύγη των συσχετίσεων η πιο ισχυρή είναι αυτή μεταξύ βάρους και συμπληρώματος από τη στιγμή που όταν οι ΑΟΦ είναι εντελώς γυμνές τείνουν να παίρνουν συμπλήρωμα, ενώ, όταν υπάρχει ήδη κάποια υπερκείμενη κατηγορία - προβολή, η τάση αυτή υποχωρεί, όπως δείχνει και ο παρακάτω πίνακας:

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΑ	ΓΥΜΝΑ	ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΜΕΝΑ	ΣΕ ΣΥΜΠΛΕΞΗ
Με συμπλήρωμα	**57**	35	3
Χωρίς συμπλήρωμα	24	**65**	**16**

Πίνακας 11: Η κατανομή των υποκειμένων με βάση το βάρος και την ύπαρξη συμπληρώματος

Η προαναφερθείσα εμφάνιση ή μη του συμπληρώματος είναι ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας καθώς σχετίζεται με όλους τους υπόλοιπους, πλην της θέσης, ως προς τα υποκείμενα, αλλά αποκλειστικά με την τελευταία ως προς τα αντικείμενα. Η σημαντικότερη ωστόσο συσχέτιση του συμπληρώματος, είναι με το είδος του ορίσματος, εφόσον η πλειονότητα των εξωτερικών ορισμάτων δεν έχει συμπλήρωμα, ενώ η πλειονότητα των εσωτερικών έχει. Ειδικότερα, τα εσωτερικά ορίσματα αναιτιατικών ή υπαρκτικών ρημάτων μπορούν να έχουν ή όχι συμπλήρωμα, αλλά στις παθητικές δομές η διαφορά είναι συντριπτική, όπως δείχνει ο παρακάτω πίνακας:

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΑ	ΜΕ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ		ΧΩΡΙΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ	
Εξωτερικά	**20**		**37**	
Αναιτιατιατικών	14	**75**	22	**68**
Παθητικών	55		4	
Υπαρκτικών	26		22	

Πίνακας 12: Η κατανομή των υποκειμένων με βάση το συμπλήρωμα και το είδος του ορίσματος

Στη συνέχεια, βλέπουμε ότι ο παράγοντας του αριθμού συσχετίζεται με όλους τους παράγοντες, πλην του συμπληρώματος και της άρνησης (Σχήμα 3). Από τη μία, είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι, από όσα υποκείμενα βρίσκονται σε προ-ρηματική θέση μόνο τα 13 είναι σε ενικό, ενώ για όσα είναι σε πληθυντικό η θέση δε φαίνεται να παίζει μεγάλο ρόλο, γεγονός που επιβεβαιώνει τη βιβλιογραφία. Από την άλλη, αυτό που δεν έχει πέσει στην προσοχή πολλών είναι η ισχυρή συσχέτιση μεταξύ του αριθμού και της μετακίνησης στοιχείων στην αριστερή περιφέρεια της πρότασης. Όπως δείχνουν τα παρακάτω σχήματα, μόλις 10/59 υποκείμενα σε ενικό είναι εστιασμένα ή θεματοποιημένα, ενώ 57/141 υποκείμενα σε πληθυντικό βρίσκονται σε ανάλογη θέση, δείχνοντας μια μεγάλη διαφοροποίηση στην αναλογία από 1 προς 6 σε 1 προς 2,5 αντίστοιχα.

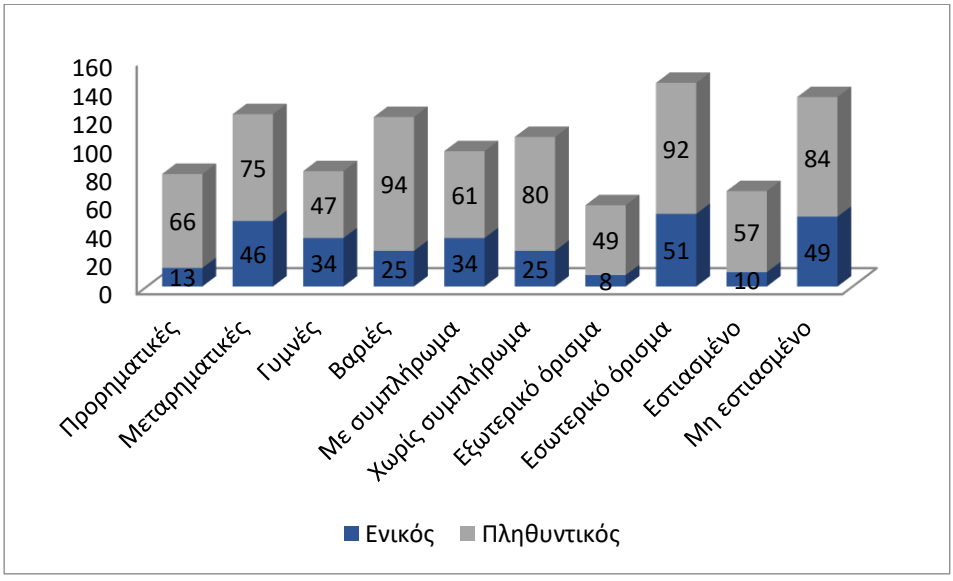

Σχήμα 3: Η κατανομή των υποκειμένων με βάση τον αριθμό και τους υπόλοιπους παράγοντες

Επιπλέον, πρέπει να επισημάνουμε ότι το είδος του ορίσματος φαίνεται να είναι ο πλέον καθοριστικός παράγοντας για την εμφάνιση ΑΟΦ. Όπως έχουν δείξει τα παραπάνω δεδομένα, όταν πρόκειται για εσωτερικό όρισμα, είτε σε θέση αντικειμένου είτε σε θέση υποκειμένου, τα πράγματα είναι περισσότερο ελεύθερα, υπό την έννοια ότι δεν χρειάζεται να συντρέχουν υποχρεωτικά και άλλοι παράγοντες για να νομιμοποιείται

ο κενός ΠΔ (εάν υποτεθεί η ύπαρξή του). Άλλωστε, αυτός είναι και ο βασικός λόγος για τον οποίο τα αντικείμενα δεν έχουν όλους τους περιορισμούς των υποκειμένων. Από την άλλη όμως, στην περίπτωση των εξωτερικών ορισμάτων οι συνθήκες που πρέπει να ικανοποιούνται είναι πιο αυστηρές και έτσι εξηγείται η στατιστικά σημαντική συσχέτιση του είδους του ορίσματος με τους υπόλοιπους παράγοντες. Η θεωρητική εξήγηση με βάση τον Longobardi (1994) έχει να κάνει με την παρουσία λεξικού κυβερνήτη ήδη πάνω από τη θέση παραγωγής του εσωτερικού ορίσματος. Το εξωτερικό όρισμα όμως, χρειάζεται κάποια άλλη κατηγορία πάνω από τη ΡΦ προκειμένου να ικανοποιηθεί ο κενός ΠΔ. Αυτή η κατηγορία μπορεί να είναι η εστίαση, η άρνηση, το επίθετο (και η αναφορική πρόταση), ή η σύμπλεξη όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Επαναλαμβάνεται ωστόσο ότι μπορεί τα παραπάνω να μην αφορούν την νομιμοποίηση του κενού ΠΔ αλλά τη λειτουργία διαφορετικών χαμηλότερων προβολών.

6. Επίλογος

Συνοψίζοντας όσα αναφέρθηκαν μέχρι στιγμής και συγκρίνοντας τα αριθμητικά δεδομένα που προέκυψαν από την έρευνά μας με τις προβλέψεις της θεωρίας, παρατηρούμε ότι υπάρχει ένα μέρος αυτής το οποίο επιβεβαιώνεται, ενώ παράλληλα έρχονται στο φως νέα στοιχεία με βάση τα οποία η ίδια η θεωρία μπορεί και πρέπει να αναδιαμορφωθεί. Συγκεκριμένα, αναφορικά με τις ΑΟΦ σε θέση αντικειμένου οι θεωρητικές προβλέψεις επιβεβαιώνονται καθώς τα περιβάλλοντα στα οποία τις συναντάμε είναι λιγότερο περιορισμένα. Από την άλλη ως προς τις ΑΟΦ σε θέση υποκειμένου, οι συνθήκες που πρέπει να ικανοποιούνται για την εμφάνισή τους είναι περισσότερες. Εκτός από την εστίαση, την παρουσία υπαρκτικού ρήματος και την άρνηση που έχουν επισημανθεί στη βιβλιογραφία για την ελληνική, με βάση τα δεδομένα που αντλήθηκαν από το σώμα κειμένων, στη λίστα θα πρέπει να προστεθεί και ο παράγοντας του «βάρους». Ακόμα, φάνηκε ότι η παρουσία συμπληρώματος είτε με τη μορφή γενικής πτώσης ή εμπρόθετης φράσης είτε με τη μορφή αναφορικής πρότασης ευνοεί την εμφάνιση ΑΟΦ.

Επιπλέον οι απαντήσεις στις αρχικές υποθέσεις εργασίας που τέθηκαν στην παρούσα εργασία έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Από τη μία η H_0 επιβεβαιώνεται ως προς την απουσία στατιστικά σημαντικής διαφοράς στη συχνότητα εμφάνισης μεταξύ γυμνών και βαριών ΑΟΦ, αλλά διαψεύδεται στο δεύτερο σκέλος, όπου επιβεβαιώνεται η H_1, σύμφωνα με την οποία μέσα στις ίδιες τις γυμνές ή τις βαριές ΟΦ όλοι οι παράγοντες δεν είναι το ίδιο σημαντικοί για την εμφάνιση των ΑΟΦ, αφού ο ένας σχετίζεται με τον άλλον και μαζί δημιουργούν ένα ευνοϊκό ή όχι περιβάλλον τουλάχιστον για τα άναρθρα υποκείμενα. Για τα αντικείμενα οι συσχετίσεις αυτές είναι πολύ λιγότερες, με αποτέλεσμα να μπορούμε να πούμε ότι μόνο σε αυτή την περίπτωση ισχύει και το δεύτερο σκέλος της H_0, αφού η παρουσία ή η απουσία κάποιου χαρακτηριστικού δεν φαίνεται να επιτρέπει ή να απαγορεύει αντίστοιχα την εμφάνιση ενός άναρθρου αντικειμένου.

Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι για ένα πληρέστερο και πιο ασφαλές συμπέρασμα θα πρέπει να εξεταστούν και άλλα ισόποσα ή μεγαλύτερα δείγματα, προερχόμενα και από άλλα κειμενικά είδη, ειδικά του προφορικού λόγου. Η χρήση δημοσιογραφικού λόγου στην παρούσα εργασία ήταν μια δέσμευση λόγω της περιορισμένης πρόσβασης που έχει ο ερευνητής στα ελληνικά σώματα κειμένων. Ωστόσο λειτούργησε και ως διευκόλυνση καθώς το περιβάλλον αυτό ευνοεί τη χρήση ΑΟΦ, σε σχέση για

παράδειγμα με είδη του επιστημονικού λόγου, με αποτέλεσμα να μπορέσουμε να φτάσουμε σε ένα ικανό αριθμό δεδομένων από λίγα σχετικά κείμενα. Στο σημείο αυτό επισημαίνεται για μια ακόμη φορά ότι, αν και αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως περιβάλλον χρήσης ΑΟΦ, λόγω της ιδιαίτερης φύσης του ως είδος ελλειπτικού λόγου, οι τίτλοι και οι λεζάντες των εικόνων αποκλείστηκαν από την παρούσα έρευνα.

Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι ελάχιστες προσπάθειας θεωρητικής ανάλυσης που έγιναν εν συντομία στην ενότητα 5, δεν είναι πάρα ένα ελάχιστο δείγμα της θεωρητικής αξιοποίησης που μπορούν να έχουν τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας. Η προσπάθεια αυτή επεκτείνεται και ολοκληρώνεται στα Καμπανάρου (2017) και Kampanarou (2019), όπου προτείνεται πώς τα ευρήματα που αφορούν τις ΑΟΦ μπορούν να αξιοποιηθούν και σε μία γενικότερη ανάλυση της ΟΦ στην ελληνική.

Ευχαριστίες

Η παρούσα έρευνα διεξήχθη κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών Α' κύκλου στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης ως προεργασία για τη διπλωματική μου εργασία. Θα ήθελα λοιπόν να ευχαριστήσω τους καθηγητές Μελίτα Σταύρου και Αλέξανδρο Τάντο για τη βοήθεια στο θεωρητικό και τεχνικό κομμάτι αντίστοιχα, καθώς και το Κοινωφελές Ίδρυμα «Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης» για τη μερική χρηματοδότηση των σπουδών μου.

Βιβλιογραφία

Alexandropoulou, S. 2013. *The lexical restrictions on verbs taking bare nominal complements in Greek: Empirical evidence and implications for an analysis*. MA thesis. Utrecht University.

Alexiadou, A. 2014. *Multiple determiners and the structure of DPs.* Amsterdam: John Benjamins.

Baker, M.C. 1988. *Incorporation: A theory of grammatical function changing*. Chicago: University of Chicago Press.

Barwise, J. & R. Cooper 1981. Generalized Quantifiers and Natural Language. *Linguistics & Philosophy* 4, 159–219.

Chierchia, G. 1998. Reference to kinds across languages. *Natural Language Semantics* 6: 339–405.

Dayal, V. 2003. A semantics for pseudo incorporation. Ms., Rutgers University.

Dobrovie-Sorin, C. & C. Beyssade. 2012. *Redefining Indefinites*. Dordrecht: Springer.

Espinal, M.T. & L. McNally. 2011. Bare nominals and incorporating verbs in Spanish and Catalan. *Journal of Linguistics* 47: 87-128.

Farkas, D.F. & H. de Swart. 2003. *The Semantics of Incorporation: From Argument Structure to Discourse Transparency*. Stanford: CSLI Publications.

Giannakidou, A. 1998. *Polarity Sensitivity as (Non)Veridical Dependency*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Kampanarou, A. 2019. Bare Noun Phrases in Modern Greek: The interplay between number and reference. *Πρακτικά 39ης συνάντησης εργασίας του Τομέα Γλωσσολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη 19-21 Απριλίου 2018 (To appear).

Lazaridou-Chatzigoga, D. 2011. The distribution and interpretation of bare singular count nouns in Greek. Workshop on Weak Referentiality, Uil-OTS, Utrecht, The Netherlands.

Longobardi, G. 1994. Reference and proper names: a theory of N-movement in syntax and Logical Form, *Linguistic Inquiry* 25: 609-65.

Marinis, T. 2005. Subject-object asymmetry in the acquisition of the definite article in Greek. In M. Stavrou & A. Terzi (eds.) *Advances in Greek generative syntax*. Amsterdam: John Benjamins, 153 - 178.

Milsark, G. 1977. Toward an Explanation of Certain Peculiarities of the Existential Construction, In English. *Linguistic Analysis* 3: 1-29.

Partee, B. 1987. Noun Phrase Interpretation and type-shifting principles. In J. Groenendijk & M. Stockhof (eds.) *Studies in Discourse representation theory and the theory of generalized quantifiers*. Dordrecht: Foris, 115-143.

Ross, J.R. 1967. *Constraints on variables in syntax.* PhD dissertation. MIT.

Roussou, A. & I.M. Tsimpli. 1993. On the interaction of case and definiteness in Modern Greek. In I. Philippaki-Warburton, K. Nicolaidis & M. Sifianou (eds.) *Themes in Greek Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins, 69–76.

Sioupi, A. 2001. The distribution on object bare singulars. *Proceedings of the 4th International Linguistics Conference on Greek Linguistics.* Thessaloniki: University Studio Press, 292-299.

de Swart, H., Y. Winter & J. Zwarts. 2007. Bare nominals and reference to capacities. *Natural Language and Linguistic Theory* 25: 195–222.

Καμπανάρου, Α. 2017. *Άναρθρες Ονοματικές Φράσεις της Ελληνικής: εξετάζοντας τη σχέση αριθμού και αναφοράς.* Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Διαθέσιμη στο http://ikee.lib.auth.gr/record/295324?ln=el

Η γραπτή παραγωγή προσφύγων μαθητών της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας: πρώτες παρατηρήσεις κατά την ανάλυση λαθών.

Χριστίνα Κωστάκου[1], Παναγιώτης Παναγόπουλος[2]
[Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Διδασκαλείο Νέας Ελληνικής Γλώσσας[1,2]]

Περίληψη

Στο πλαίσιο εκπαίδευσης και κατάρτισης προσφυγικού πληθυσμού (Language Support for Adult Refugees, Council of Europe), η παρούσα έρευνα έρχεται να μελετήσει τις γραπτές παραγωγές μαθητών προσφύγων της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, αρχάριου επιπέδου. Στόχος αποτελεί αφενός η ανάλυση λαθών (Corder 1981, Ellis 1994, James 1998) της γραπτής παραγωγής των μαθητών, με εστίαση στους ρηματικούς τύπους, και αφετέρου η εξέταση του βαθμού αφομοίωσης και χρήσης των διδαγμένων δομών, έτσι ώστε τα αποτελέσματα της έρευνας να αξιοποιηθούν για τη δημιουργία αναλυτικών προγραμμάτων εκπαίδευσης του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού κοινού.

Λέξεις-κλειδιά: ανάλυση λαθών, ρηματικοί τύποι, προσφυγικό κοινό, ελληνικά ως δεύτερη γλώσσα

1. Εισαγωγή

Κατά τη προσφυγική κρίση που βιώνουμε, η εκμάθηση της γλώσσας υποδοχής από τον προσφυγικό πληθυσμό κρίνεται πιο επιτακτική από ποτέ, κυρίως για λόγους κοινωνικής ενσωμάτωσης. Στο πλαίσιο εκπαίδευσης και κατάρτισης προσφυγικού πληθυσμού, που οργανώθηκε από το Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Δανικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (DRC) στη διάρκεια του 2018, η παρούσα έρευνα έρχεται να μελετήσει τις γραπτές παραγωγές μαθητών προσφύγων της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας και να αντλήσει στοιχεία για την κατάκτηση του ρηματικού συστήματος. Στόχος αποτελεί η ανάλυση λαθών (Corder 1981, Ellis 1994, James 1998) των ρηματικών τύπων και η εξέταση του βαθμού αφομοίωσης και χρήσης τους. Απώτερος στόχος αποτελεί η αξιοποίηση των αποτελεσμάτων για τη συγκρότηση αναλυτικών προγραμμάτων για την εκπαίδευση των προσφύγων.

2. Θεωρητικό Πλαίσιο

2.1 Η έννοια του λάθους στην κατάκτηση της Γ2

Αντίθετα με ό,τι πιστεύουμε σήμερα για τη χρησιμότητα και τη σημασία των λαθών στη γλωσσική κατάκτηση, για πολλές δεκαετίες τα λάθη αντιμετωπίζονταν ως ανεπάρκεια και αστοχία της γλωσσικής πραγμάτωσης του μαθητή της δεύτερης/ ξένης γλώσσας (στο εξής Γ2), ως ελαττωματική συμπεριφορά που έχρηζε άμεσης θεραπείας.

Ως εκ τούτου, βασικός στόχος της διδασκαλίας θεωρούνταν η εξάλειψή τους μέσω της άμεσης διόρθωσης (Δ. Παπαδοπούλου & Δ. Τζιμώκας 2015: 4-5).

Η πρώτη απόπειρα συστηματικοποίησης της μελέτης των λαθών συμπίπτει με την εμφάνιση των πρώιμων θεωριών κατάκτησης της Γ2 στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα και αρχίζει ουσιαστικά με την εμφάνιση της Αντιπαραβολικής Ανάλυσης. Στη φάση αυτή εισάγεται η έννοια της παρεμβολής (transfer), σύμφωνα με την οποία ο ομιλητής μεταφέρει αυτόματα τις συνήθειες της μητρικής γλώσσας στη διαδικασία κατάκτησης της Γ2 (Μπέλλα 2011: 55-56). Η παρεμβολή θεωρήθηκε η βασική αιτία των λαθών, υπόθεση που δεν επιβεβαιώθηκε ερευνητικά.

Τα δεδομένα για την προσπέλαση των λαθών αλλάζουν παράλληλα με την μετατόπιση του ενδιαφέροντος της γλωσσικής επιστήμης από την επιφανειακή δομή της γλωσσικής επιτέλεσης στη βαθεία και εσωτερικευμένη γλωσσική προδιάθεση, με βάση τη γενετική θεωρία του Chomsky για την κατάκτηση της μητρικής γλώσσας (στο εξής Γ1). Το βάρος της έρευνας για την ξένη γλώσσα μετατίθεται από τη γλωσσική πραγμάτωση στη «χαρτογράφηση» της γλωσσικής ικανότητας μέσω της μελέτης των λαθών των μαθητών κυρίως από τη μεθοδολογία της Ανάλυσης Λαθών. Στο πλαίσιο αυτό, τα γλωσσικά λάθη διακρίθηκαν σε γλωσσικά λάθη (error) και σε γλωσσικές παραδρομές (mistakes). Αν και δεν είναι πάντα εύκολη η ένταξη σε μία από τις δύο κατηγορίες, ο Corder (1974: 259) αναφέρει ότι μια παραδρομή οφείλεται στην περιστασιακά λανθασμένη εφαρμογή ενός γνωστού κανόνα, ενώ ένα γλωσσικό λάθος οφείλεται κυρίως στην άγνοια ή τη μη κατανόηση της δομής ενός γλωσσικού συστήματος. Ο James (1998: 179), βασιζόμενος στην προέλευση του γλωσσικού λάθους προκρίνει τέσσερις κατηγορίες: τα λάθη παρεμβολής (interlingual), που οφείλονται σε παρεμβολή της Γ1, τα ενδογλωσσικά (intralingual), δηλαδή λάθη που προκύπτουν ανεξαρτήτως της Γ1 του μαθητή, τα επικοινωνιακά λάθη και τα λάθη που προκύπτουν από τη διδακτική καθοδήγηση. Τα ενδογλωσσικά λάθη αποτελούν αντιγραμματικές παραγωγές, αποτυπώνουν όμως τις απόπειρες των μαθητών να εφαρμόσουν τους κανόνες της Γ1 και με αυτό τον τρόπο λειτουργούν ως ενδείκτες των γνωστικών κενών τους και των στρατηγικών που ακολουθούν για να τα καλύψουν. Στην ουσία τα λάθη λειτουργούν ως αντικατοπτρισμός της πορείας εκμάθησης της Γ2 και αποτελούν το βασικότερο χαρακτηριστικό της διαγλώσσας, δηλαδή της γλώσσας του μαθητή της Γ2. (Cook 1996; Corder 1981; Τοκατλίδου 1986).

Στην παρούσα εργασία δεν θα επεκταθούμε περαιτέρω στη βιβλιογραφία σχετικά με τα είδη των λαθών των μαθητών, αφού στη συνέχεια περιορίζουμε την ανάλυση μας στον εντοπισμό και την περιγραφή ενδογλωσσικών λαθών στις παραγωγές των μαθητών μας και ειδικότερα σε λάθη στο μορφοσυντακτικό επίπεδο της γραμματικής κατηγορίας του ρήματος.

2.2 Διαγλώσσα

Για την καλύτερη κατανόηση της παραγωγής λαθών είναι απαραίτητη η αναφορά και εστίαση στη διαγλώσσα του μαθητή. Η έννοια της διαγλώσσας έτσι όπως προσδιορίζεται από τους Corder (1981) και Selinker (1972) αποτυπώνει το σύνολο των γλωσσικών επιλογών που κάνει ο μαθητής, για να επικοινωνήσει στη γλώσσα στόχο και να συντονιστεί με το γλωσσικό σύστημά της. Στην προσπάθειά του αυτή ο μαθητής περνάει από ενδιάμεσα στάδια γλωσσικής χρήσης, με βασικά χαρακτηριστικά τη μεταβολή, τη δυναμικότητα και τη συστηματικότητα. Γι' αυτό και υποστηρίχθηκε ότι η

διαδικασία εκμάθησης είναι ένα διαγλωσσικό συνεχές (interlanguage continuum) που αποτελείται από μια σειρά αλληλοεπικαλυπτόμενων γραμματικών που υπόκεινται σε συνεχή αλλαγή (Μπέλλα 2011: 66).

Ο μαθητής κατά την εκμάθηση της Γ2 «χτίζει» ένα ρεπερτόριο γλωσσικών μορφών, διαδικασιών και στρατηγικών μέσω του οποίου αποτυπώνει γλωσσικά τις υποθέσεις σχετικά με την πραγμάτωση της Γ2, οι οποίες, όταν δεν είναι σωστές, οδηγούν σε λάθη (James 1998: 7; Τοκατλίδου 1986: 93-94). Έτσι, η διαγλώσσα του μαθητή, ο παραγόμενος γραπτός και προφορικός του λόγος, αποτελεί μία βασική πηγή αποκάλυψης των νοητικών διεργασιών που συντελούνται κατά την εκμάθηση μιας γλώσσας ως δεύτερης, επιτρέποντας στους διδάσκοντες και στους ερευνητές να ακολουθήσουν και να περιγράψουν την ανάπτυξη της γλωσσικής ικανότητας στη Γ2.

3. Μεθοδολογία

3.1 Συμμετέχοντες

Η παρούσα έρευνα υλοποιήθηκε στο Διδασκαλείο Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Πανεπιστημίου Αθηνών, στο πλαίσιο του προγράμματος «Εκπαίδευση ενηλίκων πολιτών τρίτων χωρών για την ανάπτυξη βασικής επικοινωνιακής ικανότητας στην Ελληνική και Αγγλική Γλώσσα». Στην έρευνα συμμετείχαν 12 μαθητές, ηλικίας 18-46 χρονών, με μέσο όρο παραμονής στην Ελλάδα περίπου 3 χρόνια. Αξίζει να σημειωθεί ότι, αντίθετα με το αναμενόμενο προφίλ του προσφυγικού πληθυσμού, αφενός η πλειοψηφία των μαθητών ήταν γυναίκες και αφετέρου πάνω από τους μισούς μαθητές είχαν πανεπιστημιακή μόρφωση. Στο σημείο αυτό αναφέρουμε ότι ο αριθμός των συμμετεχόντων περιορίστηκε αποκλειστικά στο πλαίσιο της τάξης μας και δεν αποτελεί το σύνολο των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα.

Οι περισσότεροι μαθητές κατάγονταν από το Αφγανιστάν, ενώ υπήρχαν μαθητές και από την Συρία, την Τουρκία, το Ιράκ και το Ιράν (Παράρτημα: εικόνα 1). Το κοινό δηλαδή ήταν ετερόγλωσσο, με διαφορετικές μητρικές γλώσσες όπως τα αραβικά, τα φαρσί, τα νταρί, τα κουρδικά και τα τουρκικά. Στην ερώτηση γιατί μαθαίνουν Ελληνικά η πλειοψηφία απάντησε για εύρεση εργασίας, στη συνέχεια για σπουδές και στο τέλος για λόγους διαμονής, προσωπικούς και οικογενειακούς (Παράρτημα: εικόνα 2).

3.2 Συγκρότηση βάσης δεδομένων από τις παραγωγές των μαθητών

Στην προσπάθειά μας να συγκεντρώσουμε το υλικό, βασική επιδίωξή μας ήταν η εκμαίευση γραπτών παραγωγών μέσω δραστηριοτήτων, οι οποίες θα ανταποκρίνονται τόσο στο γλωσσικό επίπεδο, όσο και στις γνωστικές και επικοινωνιακές ικανότητες των μαθητών κατά τις δύο χρονικές φάσεις συλλογής των δεδομένων. Δεδομένου μάλιστα ότι είχαμε να κάνουμε αρχάριους μαθητές, ο σχεδιασμός έπρεπε να στοχεύει στην αποτύπωση της γλωσσικής τους ανάπτυξης παράλληλα με την σταδιακή αύξηση της πολυπλοκότητας και της δυσκολίας των ζητουμένων.

Με αυτό το σκεπτικό κατασκευάσαμε τις δραστηριότητες παραγωγής γραπτού λόγου με βάση τη Γνωστική Υπόθεση του Robinson (Robinson 2001, 2011; Robinson & Gilabert 2007), σύμφωνα με την οποία η αύξηση της πολυπλοκότητας των δραστηριοτήτων επηρεάζει την ποιότητα των παραγωγών στη Γ2 και δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για περαιτέρω ανάπτυξη της διαγλώσσας των μαθητών.

Έτσι, οι παράμετροι που ρυθμίζουν το γνωστικό φορτίο μιας δραστηριότητας λειτουργούν σαν συγκοινωνούντα δοχεία και στο αρχάριο επίπεδο καλό είναι να αλληλοσυμπληρώνονται διαβαθμίζοντας τη δυσκολία της δραστηριότητας. Στην περίπτωση μας, τέτοιες παράμετροι θεωρούνται το είδος του λόγου (περιγραφή, αφήγηση, επιχειρηματολογία), χωροχρονική αναφορά/ δείξη (+/- εδώ και τώρα), ποσότητα και ακρίβεια της πληροφορίας (+/- λίγα στοιχεία) (Ιακώβου κ.ά. 2015).

Στο πλαίσιο αυτό ακολουθεί η περιγραφή και η σύγκριση (Παράρτημα: εικόνα 5) των δύο δραστηριοτήτων. Η δραστηριότητα πρώτης αξιολόγησης (Παράρτημα: εικόνα 3) έχει γενικό θέμα «περιγραφή οικογένειας» και εντάσσεται στην ευρύτερη θεματική ενότητα «οικογένεια». Οι μαθητές καλούνται: να περιγράψουν την οικογένειά τους (περιγραφή προσώπου εκτός Εγώ και παροχή προσωπικών πληροφοριών), να χρησιμοποιήσουν παροντική αναφορά (+ εδώ + τώρα), να ανταποκριθούν σε λίγα και πολύ σαφή ζητούμενα στοιχεία (+ λίγα στοιχεία), να ακολουθήσουν την ημικατευθυνόμενη παραγωγή ρητή καθοδήγηση μέσω ανοιχτού τύπου ερωτήσεων και οπτικού ερεθίσματος - εικόνας. Η δραστηριότητα της τελικής αξιολόγησης (Παράρτημα: εικόνα 4) έχει διπλό θέμα, «αναμνήσεις και σχέδια» και εντάσσεται στις ευρύτερες θεματικές ενότητες «Ταξίδια» και «σχέδια για το μέλλον». Η δυσκολία αυξάνεται, αφού οι μαθητές καλούνται: να αφηγηθούν ένα ταξίδι και τα μελλοντικά σχέδια τους (+ αφήγηση) χωρίς όμως το θέμα να είναι έξω από το Εγώ, να χρησιμοποιήσουν παρελθοντική και μελλοντική αναφορά (– εδώ και τώρα), ενώ και εδώ ζητούνται λίγα στοιχεία και κατευθύνονται ρητά με ανοιχτού τύπου ερωτήσεις και για τις δύο αφηγήσεις (ημικατευθυνόμενη παραγωγή).

Το πρώτο τεστ μοιράστηκε στους μαθητές μετά την ολοκλήρωση του πρώτου κύκλου, δηλαδή μετά από το πέρας μαθημάτων τεσσάρων μηνών. Αντίστοιχα, μετά την ολοκλήρωση του δεύτερου κύκλου μαθημάτων (και σε αντίστοιχο διάστημα μηνών) μοιράστηκε το δεύτερο τεστ αξιολόγησης, έτσι ώστε το διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ των δύο τεστ να είναι ικανό να αντλήσουμε στοιχεία με βάση τον παράγοντα του χρόνου.

3.3 Κατηγοριοποίηση λαθών

Κατά την κωδικοποίηση και ανάλυση των λαθών προέκυψαν τρεις κατηγορίες λαθών οι οποίες είναι: α) μορφολογικά λάθη, β) συντακτικά λάθη, γ) λάθη στη χρήση των χρόνων – εγκλίσεων. Σε κάθε κατηγορία προέκυψαν υποκατηγορίες, για την τελική διαμόρφωση και περιγραφή των οποίων βασιστήκαμε στην ταξινόμηση των λαθών από τους Αντωνοπούλου κ.α. (2006) και στις γραμματικές των Κλαίρη & Μπαμπινιώτη (2005) και Holton et al. (1999). Συγκεκριμένα, στην κατηγορία των μορφολογικών λαθών προέκυψαν τέσσερις υποκατηγορίες. Λάθη που αφορούν:

(i) Το θέμα του ρήματος (*πεγενω, *χωριψαμε)
(ii) Την αύξηση ή την κατάληξη ή ακόμα και τα δύο στοιχεία. (*εφαγαμε, *είχει, *εκάνουμε)
(iii) Το θέμα και την κατάληξη (*χριαζουμε). Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν παρατηρήθηκαν στον ίδιο ρηματικό τύπο λάθη που αφορούν ταυτόχρονα και την αύξηση και το θέμα και την κατάληξη.
(iv) Μόνο τον τονισμό, καθώς οι ρηματικοί τύποι είναι μορφολογικά ορθοί (*θελω, *ειδα).

Στο σημείο αυτό, θέλουμε να αναφέρουμε ότι, αν και ο τονισμός αποτελεί ένα προσωδιακό, υπερτεμαχιακό στοιχείο και θα έπρεπε να προβλεφθεί ειδική κατηγορία για τα λάθη τονισμού στο φωνολογικό επίπεδο, στην παρούσα εργασία τον συνεξετάζουμε με τα μορφολογικά λάθη που προέκυψαν κατά την ανάλυση των δεδομένων. Πρόκειται για μία περιορισμένη υπεργενίκευση εκ μέρους μας που αποσκοπεί αποκλειστικά στην οικονομικότερη και αντιπροσωπευτικότερη περιγραφή των λαθών στο ρηματικό σύστημα.

Άλλο ένα ζήτημα ταξινόμησης που μας απασχόλησε ήταν η αντιμετώπιση των ορθογραφικών λαθών, εάν και εφόσον, δηλαδή, θα συμπεριλάβουμε τους μη ορθογραφημένους τύπους στα μορφολογικά λάθη ή εάν σε πρώτη φάση θα προβούμε σε διπλές μετρήσεις ορθογραφημένων και μη τύπων και σε δεύτερη φάση θα μετρήσουμε τα μορφολογικά λάθη των δύο κατηγοριών, έτσι ώστε τα αποτελέσματά μας να είναι πιο αντιπροσωπευτικά σε ό,τι αφορά τα αμιγώς μορφολογικά λάθη. Επιλέξαμε να μην προχωρήσουμε σε διπλές μετρήσεις και να εντάξουμε τα ορθογραφικά στα μορφολογικά λάθη, προκρίνοντας τη διδακτική θεώρηση έναντι της γλωσσολογικής, ότι, εφόσον τα ορθογραφικά λάθη αποτιμώνται ως γλωσσικά λάθη (π.χ. σε ενδεχόμενες εξετάσεις γλωσσομάθειας), είναι σκόπιμο να ενταχθούν και να συγκαταλεχθούν σε αυτή την κατηγορία ευρύτερα.

Στην κατηγορία των συντακτικών λαθών προέκυψαν 9 υποκατηγορίες:

(i) Παράλειψη αντικειμένου (*αγοράσαμε_____ είδαμε μοσίο).
(ii) Ρ+Γενική (*είναι έναν χρονών).
(iii) Άρνηση (*είναι δεν παντρεμενή).
(iv) Ρ+να/ότι: Είτε όταν χρησιμοποιείται λανθασμένα ο συμπληρωματικός δείκτης είτε όταν απουσιάζει εντελώς [* θα ηθελω ανιξω * Ξέρεις (ότι) εγω δεν είμαι παντρεμένος].
(v) Ρ+ πρόθεση: απουσία/ λανθασμένη χρήση πρόθεσης (*κλείσαμε στο ξενοδοχείο, *οικογένειά μου μενέι το αφγγανιστάν).
(vi) Πλεονάζουσα χρήση βοηθητικού (*είναι πάει στο πανεπιστήμιο).
(vii) Ρ+Αιτιατική (*Αυτή πότε πότε βοηθάει πατέρας μου).
(viii) Συμφωνία Ρ –Υπ (*Η οικογένειά μου μένουν στο Ιράν).
(ix) Απουσία ρήματος [* Εγώ (είμαι) από το Αφγανισταν].

Τέλος, αποπειραθήκαμε να αναλύσουμε τη χρήση του χρόνου. Με βάση τις γραπτές παραγωγές των μαθητών προέκυψαν οι χρόνοι του ενεστώτα, αορίστου και μέλλοντα. Στη συνέχεια προέκυψε για κάθε χρόνο δύο υποκατηγορίες: ορθής και λανθασμένης χρήσης. Επίσης, οι μαθητές σχημάτισαν τύπους υποτακτικής, οι οποίοι χωρίστηκαν με βάση τη χρήση σε ορθούς και λανθασμένους. Για να εξετάσουμε επιπλέον κατά πόσο αφομοιώθηκε ή όχι το απρόσωπο ρήμα *αρέσει* προβλέψαμε μία ξεχωριστή κατηγορία γι' αυτό. Τέλος, κατά την ανάλυση προέκυψαν δύο συνοπτικοί τύποι που λόγω απουσίας συμπληρωματικού δείκτη δεν ήταν εφικτό να ενταχθούν σε κάποια κατηγορία και έτσι δημιουργήθηκε μια ξεχωριστή κατηγορία συνοπτικού για αυτούς τους τύπους.

4. Αποτελέσματα

Κατά την ανάλυση των αποτελεσμάτων παρατηρούμε ότι οι μαθητές και στα δύο τεστ σχημάτισαν περισσότερες ορθές απαντήσεις από ό,τι λανθασμένες τόσο σε μορφολογικό (Πίνακας 1) όσο και σε συντακτικό επίπεδο (Πίνακας 2). Αναλύοντας τα μορφολογικά λάθη (Πίνακας 3), παρατηρούμε ότι τα λάθη των μαθητών ήταν παρόμοια μεταξύ των δύο τεστ. Οι μαθητές και στα δύο τεστ σημείωσαν περισσότερα λάθη που αφορούν τον τονισμό. Με αλλά λόγια οι μαθητές σχημάτισαν μορφολογικά σωστά τους τύπους, αλλά απέτυχαν στη σωστή εφαρμογή του τόνου. Και στα δύο τεστ οι μαθητές σημείωσαν το μικρότερο ποσοστό λαθών που αφορούσε και το θέμα και την κατάληξη. Στο τεστ 1 δυσκολεύτηκαν περισσότερο στο σχηματισμό του θέματος (21,98%) από ό,τι στο τεστ 2 (18,89%), με τη ποσοστιαία διαφορά να είναι πολύ μικρή (μόλις τρεις απαντήσεις). Από την άλλη, τα λάθη που αφορούν τον σχηματισμό της αύξησης-κατάληξης ήταν περισσότερα στο τεστ 2 (22,22%) από ό,τι στο τεστ 1 (19,78%) με τη ποσοστιαία διαφορά να είναι και πάλι ελάχιστη (μόλις δύο απαντήσεις διαφορά). Επομένως, παρατηρούμε ότι λόγω της μικρής ποσοστιαίας διαφοράς δεν υπάρχει ουσιαστική διαφοροποίηση στον βαθμό δυσκολίας σχηματισμού του θέματος και της αύξησης - κατάληξης.

	Τεστ 1	Τεστ 2
Σωστό	61,76 % (147/238)	64,71% (165/90)
Λάθος	38,24% (91/238)	35,29% (90/255)

Πίνακας 1: Μορφολογική ανάλυση

	Τεστ 1	Τεστ 2
Σωστό	80,00% (192/240)	88,11% (215/244)
Λάθος	20,00% (48/240)	11,89% (29/244)

Πίνακας 2: Συντακτική ανάλυση

	τεστ 1	Τεστ 2
αύξηση/θέμα/κατάληξη	6,59% (6/91)	5,56% (5/90)
αύξηση - κατάληξη	19,78% (18/91)	22,22% (20/90)
θέμα	21,98% (20/91)	18,89% (17/90)
τόνος/ σωστή μορφολογία	51,65% (47/91)	53,33% (48/90)

Πίνακας 3: Ανάλυση μορφολογικών λαθών

Στη συνέχεια, κατά την ανάλυση των συντακτικών λαθών (Πίνακας 4) παρατηρούμε ότι οι μαθητές δυσκολεύτηκαν σε διαφορετικά σημεία ανά τεστ. Στο πρώτο τεστ, για παράδειγμα, το μεγαλύτερο ποσοστό λαθών αφορούσε την απουσία ρήματος (20,83%).

Οι μαθητές δηλαδή δεν χρησιμοποίησαν ρήμα σε δομές που η παρουσία του είναι απαραίτητη. Το αντίστοιχο ποσοστό στο δεύτερο τεστ σημειώνεται εμφανώς μικρότερο στο 3,45%. Από την άλλη, στο δεύτερο τεστ η μεγαλύτερη δυσκολία των μαθητών ήταν στη σωστή χρήση της πρόθεσης. Η λανθασμένη χρήση ή απουσία πρόθεσης μετά το ρήμα αποτέλεσε το 34,48% των λαθών, ποσοστό που στο πρώτο τεστ σημειώνεται στο μισό (14,58%). Παρόμοια, η συμφωνία ρήματος υποκειμένου ήταν η δεύτερη δυσκολία των μαθητών στο πρώτο τεστ (18,75%), ενώ στο δεύτερο τεστ η σωστή χρήση ρήματος και των συμπληρωματικών δεικτών να/ότι (20,69%).

Ωστόσο, υπήρχαν και κάποια στοιχεία σύγκλισης μεταξύ των δύο τεστ. Για παράδειγμα, ως προς τα λάθη των πτώσεων, και στα δύο τεστ οι μαθητές σημείωσαν περισσότερα λάθη στην αιτιατική, με τα περισσότερα λάθη να σημειώνονται στο πρώτο τεστ (16,67%). Τα λάθη στη γενική είναι εμφανώς λιγότερα στο πρώτο τεστ (2,08%), ενώ στο δεύτερο τεστ δεν εμφανίζεται καθόλου η δομή ρήμα +γενική. Σημειώνεται ότι στο πρώτο τεστ το παράδειγμα είναι μόνο ένα: *είναι έναν χρονών*. Επίσης, και στα δύο τεστ οι μαθητές παρουσίασαν μία συστηματικότητα λάθους στην πλεονάζουσα χρήση βοηθητικού ρήματος (14,58%, 10,34% αντίστοιχα), ενώ τέλος σημειώθηκαν χαμηλά ποσοστά σε λάθη που αφορούν την άρνηση και την παράλειψη αντικειμένου.

	Τεστ 1			Τεστ 2
Παράλειψη αντικειμένου	0% (0/48)		P+Γενική	0% (0/29)
P+Γενική	2,08% (1/48)		άρνηση	0% (0/29)
άρνηση	2,08% (1/48)		Απουσία ρήματος	3,45% (1/29)
P+να/ότι (+/-/λαναθεσμένη χρήση)	10,42% (5/48)		Παράλειψη αντικειμένου	6,90% (2/29)
P+ πρόθεση	14,58% (7/48)		P+Αιτιατική	10,34% (3/29)
πλεονάζουσα χρήση βοηθητικού	14,58% (7/48)		πλεονάζουσα χρήση βοηθητικού	10,34% (3/29)
P+Αιτιατική	16,67% (8/48)		Συμφωνία P -Υπ	13,79% (4/29)
Συμφωνία P -Υπ	18,75% (9/48)		P+να/ότι (+/-/λαναθεσμένη χρήση)	20,69% (6/29)
Απουσία ρήματος	**20,83%** (10/48)		P+ πρόθεση	**34,48%** (10/29)

Πίνακας 4: Συντακτικά λάθη

Στη τελευταία κατηγορία ανάλυσης λαθών, αυτής της χρήσης του χρόνου (Πίνακας 5) παρατηρούμε ότι α) στο πρώτο τεστ χρησιμοποίησαν σε μεγαλύτερο ποσοστό τύπους ενεστώτα (δεν εμφανίζεται κανένας τύπος αορίστου), ενώ β) η χρήση του απρόσωπου ρήματος εμφανίζεται σε μικρό ποσοστό (8,40%). Κατά την ανάλυση του χρόνου στο δεύτερο τεστ παρατηρούμε ότι: α) σχηματίστηκαν περισσότεροι τύποι αορίστου (48,63%), ενώ αμέσως μετά ακολουθούν οι τύποι του μέλλοντα (29,80%), β) το ποσοστό των τύπων ενεστώτα (12,55%) είναι εμφανώς μικρότερο σε σχέση με τους

χρόνους του αορίστου και του μέλλοντα, γ) οι μη διδαγμένοι τύποι παρατατικός και υποτακτική περιορίζονται σε χαμηλά ποσοστά (0,39% και 6,27% αντίστοιχα), όπως και η χρήση του απρόσωπου ρήματος (1,57%). Επίσης, σχηματίστηκαν μόλις δύο τύποι συνοπτικού που λόγω απουσίας συμπληρωματικού δείκτη θα/να δεν μπορέσαμε να τους κατατάξουμε σε αντίστοιχη κατηγορία.

	Τεστ 1	Τεστ 2
Ενεστώτας	86,13 % (205/238)	12,55 % (32/255)
Αόριστος	-	48,63 % (124/255)
Μέλλοντας	0,42 % (1/238)	29,80 % (76/255)
Παρατατικός	-	0,39 % (1/255)
Συνοπτικό	-	0,78 % (2/255)
Υποτακτική	5,04 % (12/238)	6,27 % (16/255)
Απρόσωπο	8,40 % (20/238)	1,57 % (2/255)

Πίνακας 5: Ανάλυση χρόνου

Εξετάζοντας τη λανθασμένη χρήση των χρόνων (Πίνακας 6) παρατηρούμε ότι στο πρώτο τεστ: (α) το 0,49% της λανθασμένης χρήσης ενεστώτα αποτελείται από τύπους υποτακτικής (οι μαθητές χρησιμοποίησαν λανθασμένα την υποτακτική σε δομές που χρειάζονταν ενεστώτα), (β) στο μέλλοντα δεν παρατηρείται κάποια λανθασμένη απάντηση, καθώς σχηματίστηκε μόνο ένας τύπος μέλλοντα, ο σχηματισμός του οποίου είναι ορθός (γ) το ποσοστό λάθους της υποτακτικής αντιστοιχεί σε μία μόνο απάντηση και βασίζεται στη λανθασμένη χρήση της συνοπτικής και μη συνοπτικής υποτακτικής (π.χ. *της αρέσει να πάει).

Στο δεύτερο τεστ οι μαθητές κατά 15,63% χρησιμοποίησαν λανθασμένα τον ενεστώτα αντί για αόριστο (4/5 απαντήσεις) και μέλλοντα (1/5 απαντήσεις), ενώ κατά 2,42% χρησιμοποίησαν λάθος τον αόριστο στη θέση του μέλλοντα και της υποτακτικής. Τέλος, σε ποσοστό 3,90% χρησιμοποιήθηκε λανθασμένα ο μέλλοντας αντί της συνοπτικής υποτακτικής, ενώ η υποτακτική και ο παρατατικός χρησιμοποιήθηκαν ορθά και δεν χρησιμοποιήθηκαν στη θέση άλλων τύπων.

	Τεστ 1		Τεστ 2	
Χρήση χρόνων	Σωστό	Λάθος	Σωστό	Λάθος
Ενεστώτας	99,51 % (204/205)	0,49 % (1/205)	84,38 % (27/32)	15,63 % (5/32)
Αόριστος	0	0	97,58 % (121/124)	2,42 % (3/124)
Μέλλοντας	100 % (1/1)	-	96,10 % (74/77)	3,90 % (3/77)

Παρατατικός	-	-	100 % (1/1)	0 %
Υποτακτική	88,89 % (8/9)	11,11 % (1/9)	100 % (16/16)	0 %

Πίνακας 6: Χρήση χρόνων

5. Συζήτηση επί των αποτελεσμάτων

Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας αρχικά μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι μαθητές έχουν αφομοιώσει μορφολογικά σε μεγάλο βαθμό το ρηματικό στοιχείο, μιας και οι ορθές απαντήσεις τους ήταν περισσότερες από τις λανθασμένες. Μάλιστα, εάν παραβλέψουμε το στοιχείο του τονισμού, που φάνηκε να δυσκόλεψε αρκετά τους μαθητές, τότε το ποσοστό των σωστών μορφολογικά απαντήσεων είναι πολύ υψηλό. Ενδεικτικά παραθέτουμε κάποια παραδείγματα λανθασμένων τονικών σχημάτων:

(1) α. *εχώ
β. *μενώ,
γ. *δουλεύω
δ. *βόηθάει
ε. *θα παώ
στ. *δουλευει

Σε δεύτερο χρόνο παρατηρούμε ότι ο αριθμός των ρηματικών στοιχείων που χρησιμοποιήθηκε εμφανίζει μια μικρή αύξηση (+17), παρατήρηση που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι σημειώθηκε μια σχετική ανάπτυξη της διαγλώσσας, εφόσον οι μαθητές χρησιμοποίησαν περισσότερους ρηματικούς τύπους. Επίσης, οι μαθητές παρουσίασαν δυσκολία στον σχηματισμό του θέματος. Ο βαθμός δυσκολίας τους φαίνεται όμως να είναι παρόμοιος με αυτόν που αφορά τη χρήση της αύξησης και της κατάλληλης κατάληξης, με αποτέλεσμα να μην είμαστε σε θέση να προτείνουμε με σαφήνεια ποιο στοιχείο του ρήματος ήταν αυτό που δυσκόλεψε περισσότερο τους μαθητές.

Λαμβάνοντας δε υπόψη ότι ως μορφολογικά λάθη θέματος εκλαμβάνονται και τα ορθογραφικά λάθη, διαφαίνεται σαφώς η διπλή δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι μαθητές να σχηματίσουν ένα τύπο ταυτόχρονα ορθογραφικά και γραμματικά ορθό (**μθενω, *ταξεδ**ιψα***). Ενδιαφέρον, όμως, παρουσιάζει το γεγονός ότι στις παραγωγές των μαθητών δεν συνυπάρχουν λάθη και στο θέμα και στην κατάληξη και στην αύξηση, πράγμα που αποτιμάται πολύ θετικά, διότι φαίνεται ότι τα λάθη και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μαθητές δεν αφορούν συλλήβδην μορφολογικά όλον τον τύπο.

Ως προς την ανάλυση των συντακτικών λαθών, συμπεραίνουμε ότι ανάλογα με τη δραστηριότητα και συνάμα τη χρονική περίοδο διεξαγωγής του τεστ παρατηρούνται διαφορετικές δυσκολίες, με αποτέλεσμα να θεωρούμε ότι η διαγλώσσα των μαθητών δεν παραμένει σταθερή. Για παράδειγμα, οι μαθητές στο πρώτο τεστ δεν έχουν αφομοιώσει ακόμα την παρουσία του ρήματος με βάση το περικείμενο και έτσι προκύπτει η παράλειψή του, που οδηγεί σε αντιγραμματικές δομές, ενώ όταν το χρησιμοποιούν σε υψηλό ποσοστό δεν πετυχαίνουν τη συμφωνία με το υποκείμενο:

(2) α. *θα καλη ζωη (έχω)
β. *εγώ ακόμα άνεργη (είμαι),
γ. *με τον αντρά μου και την κορή μου (μένω)
δ. *εγώ μαθνουν ελληνική
ε. * Αυτο το ταξίδι μου άρεσα
στ. *μου αρεση πολύ τα
ζ. *μαθηματα

Τα λάθη αυτά είναι πολύ περιορισμένα στο δεύτερο τεστ, οπότε δεν μπορούμε να ελέγξουμε αν επρόκειτο για λάθη παρεμβολής ή ενδογλωσσικά λάθη. Οι μαθητές μετά από ένα διάστημα περίπου τεσσάρων μηνών φαίνεται να έχουν αφομοιώσει δομές που έκαναν λάθος στο προηγούμενο τεστ και να δυσκολεύονται περισσότερο σε καινούριες δομές, όπως για παράδειγμα στη χρήση των προθέσεων ως εισαγωγικών στοιχείων για το συμπλήρωμα του ρήματος. Οι μαθητές είτε υπεργενικεύουν τη χρήση της αιτιατικής και παραλείπουν την πρόθεση, είτε επιλέγουν λανθασμένη πρόθεση ως συμπλήρωμα:

(3) α. *θα ψάξω στη δουλειά
β. * θα παω χόρα μου
γ. *ο μοχαμεντ θα παει
δ. *…το σχωλίο

Ενδεχομένως, η αύξηση του ποσοστού των λαθών της κατηγορίας να αντικατοπτρίζει την προσπάθεια χρήσης του γνωστού ρηματικού στοιχείου σε νέα περιβάλλοντα ή τις υποθέσεις σχετικά με τη χρήση των καινούργιων ρηματικών στοιχείων εκ μέρους των μαθητών. Ολοκληρώνοντας την αναφορά στα συντακτικά λάθη, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η περίπτωση της σταθερής εμφάνισης της πλεονάζουσας χρήσης του βοηθητικού ρήματος, κυρίως διότι η χρήση αυτή εμφανίζεται και σε άλλη έρευνα γραπτών παραγωγών μαθητών της Ελληνικής ως Γ2, σύμφωνα με την οποία αυτή η κατηγορία λαθών εντοπίζεται μόνο στο αρχάριο επίπεδο και στη συνέχεια υποχωρεί (Ιακώβου et al., 2016).

(4) α. *είναι πάνε στο σχολείο
β. *κάνω είναι δουλειά τον γιατρό
γ. *την λενε είναι Φαρούχ

Ένα επιπλέον ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί αυτό της χρήσης των χρόνων. Αναμενόμενα στο πρώτο τεστ οι μαθητές χρησιμοποίησαν ενεστώτα, εφόσον δεν είχαν διδαχτεί αόριστο ή κάποιον άλλο χρόνο. Το μικρό ποσοστό υποτακτικής που παρουσιάστηκε οφείλεται προφανώς στο περιβάλλον εκμάθησης, καθώς υποθέτουμε ότι οι μαθητές ενδεχομένως να έχουν έρθει σε επαφή με αντίστοιχους τύπους εκτός τάξης και να αποπειράθηκαν να τους σχηματίσουν. Στο δεύτερο τεστ, πάλι αναμενόμενα, οι μαθητές σχημάτισαν περισσότερους τύπους αορίστου και μέλλοντα σε σχέση με τον ενεστώτα, καθώς η δραστηριότητα παραγωγής γραπτού λόγου ήταν σχεδιασμένη ώστε να χρησιμοποιήσουν τους αντίστοιχους τύπους.

Όμως, αξίζει να σημειωθεί ότι οι μαθητές σχημάτισαν περισσότερους τύπους αορίστου από ό,τι μέλλοντα. Το στοιχείο αυτό μπορεί να ερμηνευθεί από τον τρόπο που οργανώνει το εγχειρίδιο της τάξης τη διδασκαλία των χρόνων. Το διδακτικό εγχειρίδιο (Ελληνικά Α) παρουσιάζει πρώτα τον αόριστο και έπειτα τον μέλλοντα και μάλιστα ο

σχηματισμός του βασίζεται σε εκείνον του αορίστου. Οι μαθητές ενδεχομένως να έχουν αφομοιώσει σε μεγαλύτερο βαθμό τον αόριστο και να προτιμούν να τον σχηματίσουν ως ευκολότερη νοητικά διεργασία από ό,τι εκείνη του μέλλοντα. Έτσι, λαμβάνοντας υπόψη αντίστοιχες έρευνες (Παναγόπουλος 2018) που αναφέρουν ότι η σειρά διδασκαλίας των χρόνων ποικίλει ανά εγχειρίδιο, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η σειρά παρουσίασης των χρόνων μπορεί να επηρεάζει τον βαθμό χρήσης του εκάστοτε χρόνου. Κατ' επέκταση μπορούμε να υποθέσουμε ότι τα αποτελέσματα ίσως να ήταν διαφορετικά εάν χρησιμοποιούνταν εγχειρίδιο με διαφορετική σειρά διδασκαλίας.

Τέλος, παρατηρούμε ότι σε μικρό ποσοστό υπήρχε μία σύγχυση στη χρήση των χρόνων, με αποτέλεσμα οι μαθητές να χρησιμοποιούν λανθασμένα χρόνους στη θέση άλλων. Το στοιχείο αυτό μπορεί να ερμηνευθεί από το γεγονός ότι οι μαθητές ενδεχομένως να μην έχουν αντιληφθεί τη χρονική βαθμίδα που πρέπει να χρησιμοποιήσουν. Ωστόσο, ακόμα και εάν την έχουν αντιληφθεί ίσως προτιμούν να καταφύγουν σε κάποιο τύπο που μορφολογικά τον έχουν κατακτήσει, ακόμα και εάν δεν πετύχουν τη σωστή δήλωση του χρόνου.

6. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, παρατηρούμε ότι οι μαθητές σχημάτισαν σε πολύ υψηλό ποσοστό σωστούς συντακτικά και μορφολογικά τύπους, με αποτέλεσμα να συμπεραίνουμε ότι το ρηματικό στοιχείο τείνει να αφομοιώνεται μετά το πέρας των μαθημάτων. Δεν μπορούμε ωστόσο να συμπεράνουμε το ποσοστό των παραδρομών και να τα διακρίνουμε από τα λάθη, διότι οι παραγωγές είναι περιορισμένες. Επιπλέον, σε μορφολογικό επίπεδο, ο τόνος αποτελεί τη μεγαλύτερη δυσκολία των μαθητών. Επομένως καταλήγουμε στο ότι κατά τη διδασκαλία, αλλά και στα αναλυτικά προγράμματα για τους πρόσφυγες επιβάλλεται να γίνει ρητή, άμεση και συστηματική αναφορά στο στοιχείο του τονισμού, εφόσον αποδεικνύεται και στο πλαίσιο αυτής της έρευνας ότι αποτελεί ένα προβληματικό πεδίο της μορφοφωνολογίας για τους μαθητές της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας.

Σε συντακτικό επίπεδο, οι διαφορετικές δυσκολίες ανά δραστηριότητα αξιολόγησης μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η διαγλώσσα του μαθητή δεν παραμένει σταθερή και μεταβάλλεται ανάλογα με το γλωσσικό εισαγόμενο που εκλαμβάνει ο μαθητής. Έτσι, θεωρούμε ότι το διδακτικό περιβάλλον και το διδακτικό εγχειρίδιο παίζουν σημαντικό ρόλο στη γλωσσική πραγμάτωση των μαθητών, όπως επίσης και οι διδακτικές μέθοδοι (π.χ. γραμματικοσημασιολογικές φόρμουλες), οι οποίες οδηγούν σε αρκετά καθοδηγούμενη παραγωγή σε τόσο αρχάριο επίπεδο. Επομένως, η ποσοτική υπεροχή κάποιων χρόνων έναντι άλλων μπορεί να αποδοθεί κυρίως στη σειρά παρουσίασης των χρόνων από το διδακτικό εγχειρίδιο.

Δευτερευόντως, η εκτενέστερη χρήση τύπων του αορίστου έναντι του μέλλοντα, θα μπορούσε να αποδοθεί ενδεχομένως σε ψυχοπραγματολογικές πτυχές του θέματος. Το πρώτο ζητούμενο (ταξίδι στο παρελθόν) είναι βιωμένο και ανήκει πια στον κόσμο της εμπειρίας του μαθητή (+ παρελθόν, + πραγματικό), έτσι θεωρούμε ότι υπόκειται σε μεγαλύτερο έλεγχο και είναι πιο εύκολο να πραγματωθεί γλωσσικά (περισσότερες ρηματικές ενέργειες και λεπτομέρειες). Αντίθετα, το δεύτερο ζητούμενο αφορά σε μελλοντικά σχέδια, έξω από την εμπειρία του μαθητή (- παρελθόν, ± πραγματικό), πράγμα που μπορεί να άγχωσε τους μαθητές (δεδομένων και των ιδιαίτερων

χαρακτηριστικών του κοινού) και να τους οδήγησε σε περιορισμένη παραγωγή μελλοντικών τύπων.

Σε γενικές γραμμές το κοινό φαίνεται να έχει κατακτήσει τα μορφοσυντακτικά φαινόμενα που διδάχτηκε σχετικά με το ρηματικό σύστημα. Ένα μεγαλύτερο δείγμα παραγωγών σε μία περισσότερο διαχρονική βάση θα επέτρεπε την εξαγωγή ασφαλέστερων συμπερασμάτων, αλλά και τη συστηματικότερη ερμηνεία των λαθών, με στόχο την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων στη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης/ ξένης γλώσσας.

Βιβλιογραφία

Αντωνοπούλου, Ν., Φ. Βαλετόπουλος, Μ. Καρακύργιου, Μ. Μουμτζή & Β. Παναγιωτίδου. 2006. *Ανάλυση λαθών της παραγωγής γραπτού λόγου στις εξετάσεις ελληνομάθειας του ΚΕΓ*. Διαδικτυακά: http://www.greeklanguage.gr/certification/sites/greeklanguage.gr.certification/files/errors_study_a].

Cook, V. 1996. *Second language learning and language teaching*. London: Arnold.

Corder, S.P. 1974. «Error Analysis». In J. Allen & S.P. Corder (eds.), *The Edinburgh Course in Applied Linguistics Vol. 3*. Oxford: Oxford University Press.

Corder, S.P. 1981. *Error Analysis and Interlanguage*. Oxford: Oxford University Press.

Ellis, R. 1994. *The study of second language acquisition*. Oxford: Oxford University Press. Διαδικτυακά: http://books.google.gr/books?id=3KglibyrZ5sC&printsec=frontcover&hl=el#v=onepage&q&f=false [ημερομηνία πρόσβασης: 20-5-2018]

Holton, D., P. Mackridge & I. Philippaki-Warburton. 1997. *Greek Grammar: A Comprehensive Grammar of the Modern Language*. London: Routledge. Ελληνική Μετάφραση: Β. Σπυρόπουλος. *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης 1999.

Ιακώβου, Μ., Η. Βασιλειάδη-Λιναρδάκη, Φ. Βλάχου, Ο. Δήμα, Μ. Καββαδία, Τ. Κατσίνα, Μ. Κουτσουμπού, Σ. Ν. Κύτρου, Χ. Κωστάκου, Φ. Παππά & Σ. Περρέα. 2015. ΣΕΠΑΜΕ2: Μια καινούρια πηγή αναφοράς για την Ελληνική ως Γ2. Γραπτή παρουσίαση στο *12ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας*, 16-19 Σεπτεμβρίου 2015, Βερολίνο, Γερμανία.

Ιακώβου, Μ., Η. Βασιλειάδη-Λιναρδάκη, Φ. Βλάχου, Ο. Δήμα, Μ. Καββαδία, Τ. Κατσίνα, Μ. Κουτσουμπού, Σ. Ν. Κύτρου, Χ. Κωστάκου, Φ. Παππά & Σ. Περρέα. 2016. Το ΕΙΜΑΙ στο ΣΕΠΑΜΕ2: Προκαταρκτικές παρατηρήσεις από ένα καινούργιο Σώμα Μαθητικών Κειμένων. Γραπτή παρουσίαση στην *37η Συνάντηση Τομέα Γλωσσολογίας*, 12-14 Μαΐου 2016, Τμήμα Φιλολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ελλάδα.

James, C. 1998. *Errors in language learning and use. Exploring error analysis*. London & New York: Longman. Διαδικτυακά: http://books.google.gr/books?id=DxJEAgAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Errors+in+Language+Learning+and+Use.+Exploring+Error+Analysis.&hl=el&sa=X&ei=zlvyUu3nKaaeyQPGhoDABw&ved=0CC8Q6AEwAA#v=onepage&q=Errors%20in%20Language%20Learning%20and%20Use.%20Exploring%20Error%20Analysis.&f=false [ημερομηνία πρόσβασης: 20-5-2018].

Κλαίρης, Χ. & Γ. Μπαμπινιώτης σε συνεργασία με τους Α. Μόζερ, Α. Μπακάκου-Ορφανού & Σ. Σκοπετέα. 2005. *Γραμματική της Νέας Ελληνικής, Δομολειτουργική-Επικοινωνιακή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μπέλλα, Σ. 2011. *Η δεύτερη γλώσσα. Κατάκτηση και διδασκαλία.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παναγόπουλος, Π. 2018. Ο συνοπτικός παρελθοντικός τύπος στα εγχειρίδια της Ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 38: 335-344.

Παπαδοπούλου, Δ. & Δ. Τζιμώκας. 2015. *Λάθη: είδη και αντιμετώπισή τους*. Διαδικτυακά: http://elearning.greek-language.gr/mod/resource/view.php?id=612 [ημερομηνία πρόσβασης: 20-05-2018].

Robinson, P. 2001. Task complexity, cognitive resources, and syllabus design: A triadic framework for examining task influences on SLA. In P. Robinson (eds.), *Cognition and Second Language Instruction*. Cambridge: Cambridge University Press, 287-318.

Robinson, P. 2011. Second language task complexity, the Cognition Hypothesis, language learning, and performance. In P. Robinson (eds.), *Second Language Task Complexity: Researching the Cognition Hypothesis of language learning and performance*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 3-37.

Robinson, P. & R. Gilabert. 2007. Task complexity, the Cognition Hypothesis and second language learning and performance. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 45 (3): 161–176.

Selinker, L. 1972. Interlanguage. *IRAL* 10: 209-31. Ανατύπωση. 1997. In J. Richards (eds.), *Error Analysis: Perspectives on Second Language Acquisition*. London: Longman, 31-54.elin

Τοκατλίδου, Β. 1986. *Εισαγωγή στη διδακτική των ζωντανών γλωσσών*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Παράρτημα

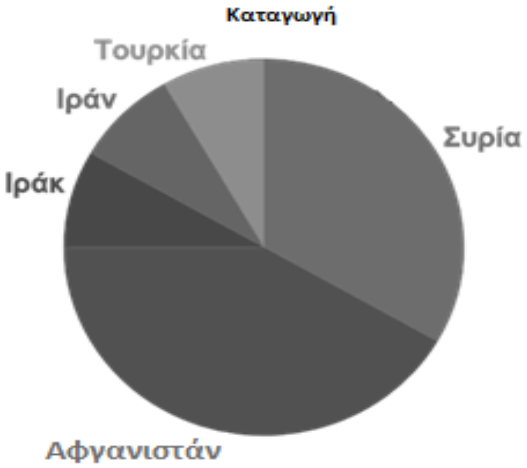

Εικόνα 1: Χώρες καταγωγής των μαθητών

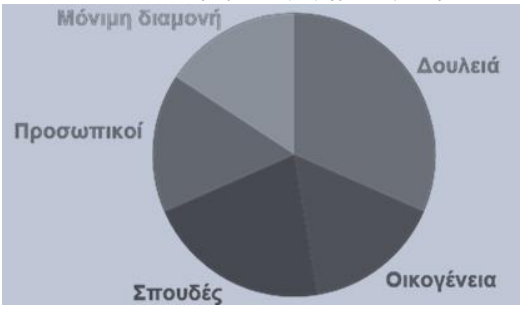

Εικόνα 2 : κίνητρα

Στέλνω ένα μέιλ σε έναν καινούργιο Έλληνα φίλο μου και γράφω για <u>την οικογένειά μου</u>. Γράφω το όνομά τους (ο άντρας/ η γυναίκα μου, τα παιδιά μας, οι γονείς μας), πόσων χρονών είναι, τι δουλειά κάνουν, πού είναι τώρα, τι τους αρέσει και τι δεν τους αρέσει και τι κάνουμε όταν είμαστε όλοι μαζί. Η εικόνα με βοηθάει. Βλέπω την εικόνα και γράφω το μέιλ. Γράφω περίπου 100 λέξεις.

Γεια σου_____ (εδώ γράφεις το όνομα του φίλου/ της φίλης σου από την Ελλάδα)

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Τα λέμε, _____ (εδώ γράφεις το όνομά σου)

Εικόνα 3: Δραστηριότητα πρώτης αξιολόγησης

Γράφεις σε ένα φίλο σου:

1) Για ένα ταξίδι που έκανες πριν έρθεις στην Ελλάδα (πού πήγες ταξίδι; Πότε; Τι έκανες σε αυτό το ταξίδι; Τι είδες; Με ποιους ήσουν; Πού έμεινες; Σου άρεσε το ταξίδι;).

2) Τι θα κάνεις μετά τα μαθήματα των ελληνικών (Πού θα είσαι; Θα μείνεις στην Ελλάδα ή θα φύγεις; Θα έχεις δουλειά; Με ποιους θα είσαι;) (100 λέξεις περίπου).

Γεια σου _____, σου γράφω για ένα ταξίδι που έκανα _____

_____

_____

_____

_____. Τώρα τελειώνουν τα μαθήματα των Ελληνικών στο Πανεπιστήμιο. Μετά εγώ _____

_____

_____

_____

_____

Εικόνα 4: Δραστηριότητα δεύτερης αξιολόγησης

	Δραστηριότητα 1	**Δραστηριότητα 2**
είδος λόγου	περιγραφή οικογένειας -ΕΓΩ	αφήγηση ταξιδιού και μελλοντικών σχεδίων + ΕΓΩ
χωροχρονική αναφορά/ δείξη	+ εδώ και τώρα	-εδώ + παρελθόν + μέλλον
Ζητούμενα στοιχεία	+ λίγα στοιχεία	+λίγα στοιχεία
κατευθυνόμενη ή ελεύθερη παραγωγή	+ εικόνα + ημι – κατευθυνομενη παραγωγή με ανοιχτού τύπου ερωτήσεις	+ εικόνα + ημι – κατευθυνομενη παραγωγή με ανοιχτού τύπου ερωτήσεις

Εικόνα 5: Σύγκριση δραστηριοτήτων αξιολόγησης

Imperative subjects and vocatives in Modern Greek[1]

Georgios Magionos
University of Patras

Abstract

In past research concerning Imperative Subjects (ISs) and Vocative Phrases (VocPs) one of the main findings was that in some way ISs and VocPs share the property of referring to the entirety of the Addressees or a subset thereof. However, only an IS can be in a subset relationship to the VocPs, an idea further explored and implemented in different ways (Zanuttini 2008, Zanuttini et al. 2012 amongst others). Additionally, if no such relationship holds between the IS and the Addressees (subset/superset relationship), a Control relationship is said to hold between the Addressee and the IS (Potsdam 1996, 1998) where the Addressee has potential control over the IS in some given domain (be it social, political, discourse-related or other). In this paper, I aim to present the possible combinations of ISs and VocPs as possible discourse-participant expressions in Modern Greek imperatives and account for their relationship in a systematic way based on their phi-features (namely number and person) and their semantic composition (definiteness and collectivity properties). More specifically, I argue that in order to fully capture the relationship between the Addressees and the discourse participants targeted by the imperative's phi-features and subjects to bring the imperative about, all their features must be taken into consideration.

Keywords: imperatives, subject, addressee, discourse participant, phi-features

1. Introduction: Imperatives, Imperative Subjects and Vocative Phrases

Imperatives, along with declaratives and interrogatives, define one of the three main clause types, and have specific properties and marking (Sadock and Zwicky 1985 and König and Siemund 2007). According to König and Siemund (2007: 303) imperatives are mostly *constructions dedicated to the expression of directive acts* and *the most widespread strategy for marking imperatives seems to be a special inflectional form of the verb* (ibid.). In general, imperatives are limited to a special 2nd person singular and 2nd person plural paradigm (see Aikhenvald 2010 and references therein). 1st or 3rd person commands have been given other names, like hortatives, adhortatives or jussives[2].

[1] This research is co-financed by Greece and the European Union (European Social Fund- ESF) through the Operational Programme «Human Resources Development, Education and Lifelong Learning» in the context of the project "Strengthening Human Resources Research Potential via Doctorate Research" (MIS-5000432), implemented by the State Scholarships Foundation (IKY).

[2] Imperatives do not always denote commands or directive speech acts, but they can also be extended to invitations, instructions and permissions inter alia. Examples and definitions for these

Furthermore, a distinction has been introduced in the literature between true imperatives, namely morphologically marked constructions with a separate paradigm usually restricted to 2nd person, and surrogate or suppletive imperatives, that is, syntactic constructions with directive force that draw from other inflectional paradigms. Isac (2015), based on Joseph and Philippaki-Warburton (1987), Zanuttini (1991, 1994, 1997), Rivero (1994) and Rivero and Terzi (1995), reduces the differences between true and surrogate imperatives to the following points:

(i) Morphological differences: True imperatives belong to a distinct morphological paradigm, while surrogate imperatives belong to another paradigm, most probably the infinitive or the subjunctive paradigm (hence the possibility of 3rd and/or 1st person features).
(ii) Relative position with respect to clitics: Clitics precede surrogate imperatives, but appear after the true imperatives, because the true imperatives raise to a high functional head with the clitics remaining in a lower projection (e.g. Kayne 1994 has identified this projection as the Inflection Phrase (IP).
(iii) Negation: True imperatives cannot be combined with negative markers, while surrogate imperatives can be negated more easily (Rivero 1994, Rivero and Terzi 1995). Rivero and Terzi (1995) have accounted for the possibility of negating true imperatives and distinguished two classes of true imperatives with different structural properties that can explain their behavior with respect to negation using relativized minimality (Rizzi 1990 et sequitur).

In Modern Greek (MG), both true and surrogate imperatives are attested. True imperatives are limited to a 2nd person singular and plural inflectional ending (as in (1)), whereas surrogate imperatives are formed periphrastically with the subjunctive modal particles *na* or *as* (negated via the subjunctive negative marker *mi(n)*), followed by the indicative paradigm (there is no separate morphological marking for MG subjunctives):[3]

(1) a. Klise tin porta!
close-2SG.IMP the door.ACC
'Close the door!'
b. Kliste tin porta!
close-2PL.IMP the door.ACC
'Close the door!'

(2) a. Na klisis /klisete tin porta!
PRT close-2SG/close-2PL the door.ACC
'You (singular) / you (plural) should close the door!'

functions can be found in Portner (2007), Charlow (2014) and von Fintel & Iatridou (2017) amongst others.

[3] The Leipzig Glossing Rules will be used to gloss the examples. The abbreviations used are as follows (in alphabetical order): 1: first person, 2: second person, 3: third person, ACC: accusative, GEN: genitive, IMP: imperative, NEG: negative marker, NOM: nominative, PL: plural, PRT: particle, SG: singular, VOC: vocative.

b. Na klisi /klisoun(e) tin porta!
PRT close-3SG/close-3PL the door.ACC
'pro (= he/she/it) / pro (= they) should close the door!'

As we can see from (2), the subjunctive paradigm includes non-2nd person values, so we should take other participants into consideration, i.e. other than the Addressees. Concerning the relationship between person, number and the discourse participants, Potsdam (1996, 1998) has argued that person and number specifications on pronouns 'point' to discourse participants. Given that in pro-drop languages verbal phi-features have a pronominal character (see Rizzi 1982, Philippaki-Warburtion 1987 and Roussou 2002 amongst others) and that MG is considered a pro-drop language, I expand his insight from full-fledged pronouns to person and number distinctions marked on the verb:

1SG → Speaker	2SG → Addressee	3SG → Other participant (excluding Speaker and Addressee)
1PL → Speaker plus one or more participants (excluding Addressee)	2SG → Addressee plus one or more participants (excluding Speaker)	3SG → Other participants (Excluding Speaker and Addressee)

Table 1: Number/person distinctions and discourse participants

Although vocatives form another class of expressions that refer to discourse participants, namely the Addressee(s), they have remained under-explained (Levinson 1983:71), an outlier or outsider case (Daniel & Spencer 2009), mostly outside the scope of grammatical investigation. In the last two decades or so, there has been extensive research on the structure and position of vocatives in the sentence, highlighting any correlations with the Addressee(s)[4].

Hill (2014) differentiates between the internal and external licensing of vocatives; the former refers to their internal structure and the latter to their connection to the clause. Giusti (2006) and Wiltschko (2014) argue that the nominal and verbal domain are isomorphic or parallel, with their outermost layer being devoted to discourse-participant linking. When it comes to Hill's internal licensing (i.e. their internal structure) we can assume that the structure is along the lines of figure 1, adapted from Hill (2014:75)

[4] See amongst others: Moro (2003), Hill (2007, 2014), Zanuttini (2008), Espinal (2013), Haegeman & Hill (2013; 2014), Stavrou (2013), Slocum (2016) and Akkus & Hill (2017).

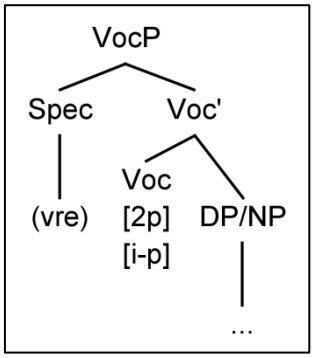

Figure 1: The internal structure of a Vocative Phrase

A VocP projects on top of the DP/NP and bears two features: [2nd person], encoding reference to the Addressee, and [i-p], encoding the inter-personal relation between the Speaker and the Addressee (relevant for some cases of agreement). As for the external licensing of the vocative, Hill (2007, 2014) assumes that a Speech Act layer projects on top of the CP, with the vocative phrase corresponding to the Addressee[5].

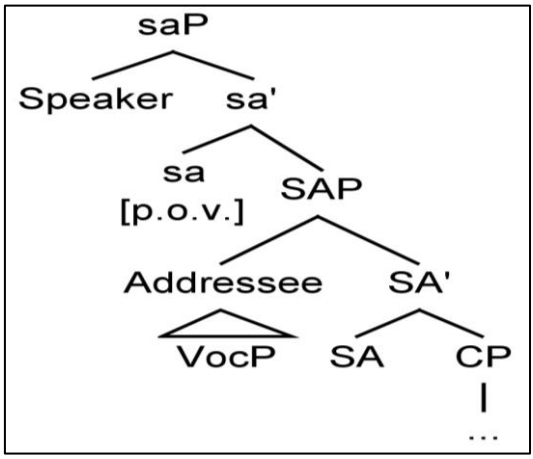

Figure 2: The position of a Vocative Phrase in the clause

It is worth pointing out that in earlier approaches to imperatives, vocatives were considered subjects of imperative clauses. Jensen (2003), Iatridou (2008), Zanuttini (2008) and Zanuttini et al. (2012) and the references therein show that there are some differences between VocPs and imperative subjects. More specifically for MG, VocPs are not restricted to imperatives but can be present in questions as well, as in (3), coexist with an imperative subject, inflectionally provided as in (4), have different prosodic

[5] There have also been other analyses for encoding the discourse participants in the syntactic component, mostly with respect to person agreement e.g. Bianchi (2003), Speas and Tenny (2003), Sigurðsson (2004) and Miyagawa (2010; 2012; 2017).

properties (a pause intonation. orthographically represented with a comma) and are marked overtly with different inflectional morphemes (5) vs. (6).

(3) Θoma, perpatises simera?
Thomas.VOC walk-2SG.PAST.PERF today
'Thomas, did you walk today?'

(4) Θoma, na perpatisete/perpatiste oli simera!
Thomas.VOC PRT walk-2PL walk-2PL.IMP all today
'Thomas, all of you should walk today!'

(5) Θoma, pare ti bala!
Thomas.VOC take-2SG.IMP the ball.ACC
'Thomas, take the ball!'

(6) O Θomas ce o Tacis pekste bala!
The Thomas.NOM and the Takis.NOM play-2PL.IMP ball.ACC
'Thomas and Takis play football!'

The common property that seems to unite VocPs and imperative subjects is that they prototypically refer to the Addressee(s) or a subset thereof. Hence, Portner, Zanuttini and their colleagues have argued in a series of publications that we should postulate a special head responsible for licensing the Addressee above the IP in imperatives (e.g. Portner 2005, Mauck & Zanuttini 2005) called the Addressee Phrase, later renamed as a Jussive Phrase (Pak et al. 2008a, 2008b; Zanuttini 2008 and Zanuttini et al. 2012 amongst others).

In this study, I will offer some data from Modern Greek imperatives, both true and surrogate, and argue that we can dispense with such a specialized head (namely the Jussive Phrase), if we consider both the Speaker and Addressee heads as parts of the Speech Act layer and the imperative subjects' reference when we need to account for the participants that will act according to the imperatives content with respect to the Speaker and Addressee (i.e. the relationship between the Addressees in the VocP and the phi-features of the imperative and the imperative's subject).

In this section, I offered some general information on imperatives, ISs and VocPs and my working definitions for the main subjects of my analysis and I presented the theoretical foundations upon which I will base it. The next sections will be devoted to the presentation of the data I will use for my analysis, where I will give different combinations of VocPs and ISs both for true and surrogate imperatives and expand on the relationships that are manifested in these combinations. My aim is to give a preliminary distinction amongst the different combinations of ISs and VocPs, and formulate some generalizations for their syntactic and semantic properties. The discussion will be devoted to summarizing my findings and offering some suggestions for further research.

2. Vocatives and Imperative Subjects in interaction

2.1. Second person imperatives

Starting with true imperatives, their subjects, being marked for 2nd person, are expected to refer to the Addressee(s) (depending on number) or quantify over them. This insight is borne out as long as other features are taken into consideration. In the examples below, I also include vocatives, in order to show whether there are restrictions with respect to their combinations and where they deviate.

(7) Maria, anikse Ø/ esi tin porta!
Maria.VOC open-2SG.IMP Ø/ you.NOM the door.ACC
'Maria, (you) open the door!'

(8) Maria, anikste Ø/ esis tin porta!
Maria.VOC open-2PL.IMP Ø/ you.NOM.PL the door.ACC
'Maria, (you) open the door!'

In (7), the singular vocative picks out the Addressee that has to bring about the event described by the imperative. The subject is either overtly realized with the pronoun 'you' (*esi*) or is null (*pro*). If overt, it can receive an emphatic/contrastive reading. In (8) the singular vocative refers to a member of the set of Addressees that are possible 'door-openers', but the IS is not defined clearly.

(9) Maria, anikste opja θeli tin porta!
Maria.VOC open-2PL.IMP whoever.FEM want-3SG the door.ACC
'Maria, whoever (of you girls) wants open the door!'

Something similar happens in (9), where the vocative is in a subset relationship to the rest of the Addressees; the gender of the vocative *Maria* and of the free relative pronoun *opja* restricts the Addressees to female participants only.

In examples (10)-(12) the interpretive restrictions that hold in (7)-(9) remain the same, given that the vocative is singular and that the surrogate imperatives are 2nd person.

(10) Maria, na aniksis Ø/esi tin porta!
Maria.VOC PRT open-2SG Ø/ you.NOM the door.ACC
'Maria, you should open the door!'

(11) Maria, na aniksete Ø/esis tin porta!
Maria.VOC PRT open-2PL Ø/ you.NOM.PL the door.ACC
'Maria, you should open the door!'

(12) Maria, na aniksete opja θeli tin porta!
Maria.VOC PRT open-2PL whoever.FEM want-3SG the door.ACC
'Maria, whoever (of you girls) wants open the door!'

In the previous examples, a singular vocative can combine with either a singular or plural (true or surrogate) 2nd person imperative and the interpretation is calculated based on the features of the two. If the VocP is plural, the available options are a plural IS that

either coincides with the VocP (13), quantifies over the VocP in some way (14), or is in a subset relation with respect to the VocP (15), as a collective noun like 'taksi' (i.e. class) can include both boys and girls:

(13) Aγorja, kliste Ø/esis ta paraθira!
Boys.VOC close-2PL.IMP Ø/ you.PL the windows.ACC
'Boys, (you) close the windows!'

(14) Aγorja, kliste merici/ i brostini ta paraθira!
Boys.VOC close-2PL.IMP some.NOM/ the front.NOM the windows.ACC
'Boys, (some / the front ones) close the windows!'

(15) Aγorja, kliste oli/ ?oli i taksi ta paraθira!
Boys.VOC close-2PL.IMP all.NOM/all the class.NOM the windows.ACC
'Boys, (everybody / all the class) close the windows!'

The sentences in (16)-(18) are surrogate imperatives, so in principle they are not restricted to 2nd person but can have a 3rd person subject as well. As such, they pattern with the ones in (13)-(15) (vis-à-vis examples with singular VocPs). In (16), the VocP and IS overlap in reference, in (17) the VocP is a superset of the IS, whereas in (18) it is the exact opposite.

(16) Aγorja, na klisete Ø/esis ta paraθira!
Boys.VOC PRT close-2PL Ø/ you.PL the windows.ACC
'Boys, (you) close the windows!'

(17) Aγorja, na klisete merici/i brostini ta paraθira!
Boys.VOC PRT close-2PL some.NOM/the front.NOM the windows.ACC
'Boys, (some / the front ones) close the windows!'

(18) Aγorja, na klisete oli/?oli i taksi ta paraθira!
Boys.VOC PRT close-2PL all.NOM/all the class.NOM the windows.ACC
'Boys, (everybody / all the class) close the windows!'

Based on the examples (7)-(18) we can reach some generalizations concerning the combination of VocPs and ISs for true and surrogate imperatives. When it comes to 2nd person singular imperatives, true or surrogate, the VocP and the IS have the same point of reference, namely a given Addresee, hence only emphatic / contrastive 'you' subjects may arise, and plural VocPs are disallowed. So, an example like (19) is not permitted.

(19) *Aγorja, klise/ na klisis ta paraθira!
Boys.VOC close-2SG.IMP/PRT close-2SG the windows.ACC
'Boys, you (singular) should close the windows!'

In 2nd person plural imperatives, the VocP acts as a subset or superset of the IS, as expected from the 2nd person feature of the VocP and the properties of the IS (i.e. collectivity and quantificational properties).

If the features of the VocP are not compatible with the ones of the IS (i.e. gender and formality) ungrammaticality ensues, as in (20), or some interpretations are excluded, as in (21) vs. (22):

(20) *Aγorja, kliste oles ta paraθira!
Boys.VOC close-2PL.IMP all.FEM the windows.ACC
'Boys, you (singular) should close the windows!'

(21) ?Vre Panajotaci, peraste ekso!
vre Panagiotis.DIM.VOC go-PL.IMP outside
'My dear/little Panagiotis, you should go outside!'

(22) Cirie Papaδopule, peraste ekso!
Mr. Papadopoulos.VOC go-PL.IMP outside
'Mister Papadopoulos, you should go outside!'

In (20), ungrammaticality arises because the quantifier 'oles' has an interpretable +fem feature, whereas 'aγorja' might be marked for neuter gender but has an interpretable +masc feature. (21) is not ungrammatical but only has the interpretation where 'little Panagiotis' is part of a set of Addressees. On the contrary, (22) can have two kinds of interpretation, the one in (21), where Mr. Papadopoulos is considered a member of a set of Addressees, and an additional one, where he is the only member of the set but a formal plural is used for the imperative (in this case the honorific 'cirie', i.e. Mister, triggers this interpretation).

2.2. First and third person imperatives

In the previous subsection, the Speaker assigned bringing the imperative about to one or more of the Addressees (this is considered to be the prototypical function of an imperative, be it true or surrogate). Despite the fact that there are no true imperatives for 1st or 3rd person, MG has a full paradigm for all persons in both numbers for surrogate imperatives. Such imperatives are usually referred to as 'hortatives', 'exhortatives', or 'adhortatives' when in 1st person; the term 'jussives' or 'injunctives' is used for 3rd person commands (Aikhenvald 2010). For present purposes, I will use 'imperative' for all cases.

Using the person and number distinctions of Table 1, we can calculate which discourse participants will bring the imperative about, including or excluding the Speaker and Addressee, so the IS-discourse participant relationship is transparent. Nonetheless, contrary to the previous cases where the VocP/Addressee or a set related to the VocP/Addressee was supposed to bring the imperative about, we will need additional distinctions to capture the role of the VocP in 1st and 3rd person imperative.

It seems that the remaining person combinations can reduce to an alternative version of what Potsdam (1996:236-237) calls the *Control Relationship* (between the Addressee and the Imperative Subject)[6]:

[6] In this context "control" is not to be understood as the relationship between the null subject of an embedded infinitival clause and one of the arguments in the superordinate clause as in the examples that follow:

i) John$_k$ started [PRO$_k$ running again].

ii) Leonard convinced Mary$_j$ [PRO$_j$ to leave tomorrow].

> ***Control Relationship***: x is in a control relationship with y if x has potential control over y in some domain z (where z may range over social, military, political, economic, discourse, or other situations).
> ***Relationship between Addressee and Imperative Subject***: The Addressee must be in a control relationship over the referent of the imperative subject.

The Speaker does not necessarily need to control the IS immediately, as in 2nd person imperatives. On the contrary, using a VocP, the Speaker can assign control to the Addressee(s), who in turn mediate(s) between the Speaker and other discourse participants. This means, that in the cases that follow, the Addressee(s) mentioned in the VocP must not act themselves but make sure that some other participant (i.e. other than themselves or the Speaker) acts accordingly:

(23) Maria, na aniksi o Tacis/ o telefteos tin porta!
Maria.VOC PRT open-3SG the Takis/ the last.NOM the door.ACC
'Maria, Takis / the last one (should) open the door!'

(24) Maria, na δjavasun oli/ i perisoteri to arθro!
Maria.VOC PRT read-3PL everybody/ most.NOM the paper.ACC
'Maria, everybody / most of the class (should) read the paper!'

(25) Koritsia, na aniksi o Tacis/ o telefteos tin porta!
Girls.VOC PRT open-3SG the Takis/ the last.NOM the door.ACC
'Girls, Takis / the last one (should) open the door!'

(26) Koritsia, na δjavasun oli/ i perisoteri to arθro!
Girls.VOC PRT read-3PL everybody/ most.NOM the paper.ACC
'Girls, everybody / most of the class (should) read the paper!'

A different situation (that may seem slightly counterintuitive) arises in 1st person singular imperatives, as the Speaker can assign the Addressee(s) control over her / his actions. This means that, on the Speaker's command, the Addressee must make sure that the Speaker brings the imperative about:

Context: Professor X has forgotten his watch at home and is about to give a lengthy lecture. He needs to take his pills at 6 o'clock. Before he starts the lecture he says:

(27) Maria, na paro ta xapja mu stis eksi!
Maria.VOC PRT take-1SG the pills.ACC clitic.POSS at 6 o'clock
'Maria, I should take my pills at 6 o'clock!'

(28) Koritsia, na paro ta xapja mu stis eksi!
Girls.VOC PRT take-1SG the pills.ACC clitic.POSS at 6 o'clock
'Girls, I should take my pills at 6 o'clock!'

Something similar happens in 1st person plural imperatives, where the Addressee designated through the VocP has control over a set including the Speaker (i.e. the Speaker includes himself / herself in bringing the imperative about, but is not the only discourse participant expected to act). The participation of the designated Addressee is

not specified (as MG does not manifest a clusivity distinction in 1st person plural verbs), but both an inclusive and exclusive reading can arise:

Context: Maria is responsible for giving a talk's handouts to her classmates, her colleague Takis knows that she did not give handouts to all the class (29) or all the boys (30) last time, so he tells her:

(29) Maria, na parume oli mas handout simera!
Maria.VOC PRT get-1PL all-of-us.NOM handouts today
'Maria, we should all get handouts this time!'

(30) Maria, na parume ola ta aγorja handout simera!
Maria.VOC PRT get-1PL all the boys.NOM handouts today
'Maria, we boys should all get handouts this time!'

As is the case in (20), in (30) the VocP cannot overlap with the IS, as they have different values for gender and they are not compatible; so the 1st person cannot include the Addressee. As we can see from this section, if there is a person difference between the VocP and the IS, the VocP gets assigned the role of the Controller by the Speaker and regulates bringing the imperative about without necessarily contributing.

3. Towards an analysis

The data I offered in the previous section are summarized in the table that follows, so that some patterns and generalizations that arise can become more obvious (for reasons of simplicity the additional abbreviations used in this table are as follows: A: Addressee, S: Speaker, OP: Other Participants (Excluding A and S), > : Direction of control):

	1SG	**2SG**	**3SG**
SG VocP	Control (A > S)	Null / Emphatic use	Control (A > OP)
PL VocP	Control (A > S)	Set function	Control (A > OP)
	1PL	**2PL**	**3PL**
SG VocP	Set function / "Control"	Set function	Control (A > OP)
PL VocP	Set function / "Control"	Null / Emphatic use	Control (A > OP)

Table 2: The readings of the interaction between VocPs and ISs based on number and person

- If the VocP and 2nd person IS have the same number value, the IS can be null (*pro*) or be overtly realized with an emphatic/contrastive reading.
- If the VocP and IS share the 2nd person feature but have different number values, a set function (superset/subset relation) arises between the VocP and IS (e.g. 2SG-PL VocP and 2PL-SG VocP).
- If the VocP occurs with and a 3rd person IS (singular or plural) the Addressee has control over another participant (or participants), excluding the Speaker.

- If the VocP occurs with a 1st person singular IS, the Speaker has assigned the Addressee(s) control over said Speaker.
- If a VocP is combined with a 1st person plural IS, a set function arises including the Speaker and other participants, but the Addressee might or might not be included, as there is no overt clusivity distinction in MG

If we take into consideration both the internal structure of the VocP and the feature values that comprise it (i.e. number, gender, interpersonal properties) and its relation with regard to the IS and its respective features, we can calculate the final interpretation and relationship between the Addressee and the discourse participant that implements the content of the imperative.

Even though this process is transparent, there are some instances where this mapping is opaque and this can happen either because of formality distinctions (honorifics), as in (22) repeated here as (31), or because of quantifiers and their features or absence of grammatical distinctions such as clusivity, as in (32) and (33) vs. (34) respectively.

(31) Cirie Papaδopule, peraste ekso!
Mr. Papadopoulos.VOC go-2PL.IMP outside
'Mister Papadopoulos, you should go outside!'

(32) Sotiri, peraste oli ekso!
Sotiris.VOC go-2PL.IMP everybody.NOM outside
'Sotiris, all of you should go outside!'

(33) Maria, na parume kafe!
Maria.VOC PRT buy-1PL coffee.ACC
'Maria, we should buy coffee!'

(34) Maria, na pjume kafe ce esis tsai!
Maria.VOC PRT drink-1PL coffee.ACC andyou.PL tea.ACC
'Maria, we (i.e. excluding the Addressee) should drink coffee and you tea!'

In (31) there is an ambiguity based on the presence of a formal plural in MG and in (32) the quantifier *oli* is marked for masculine gender but can include (i) all discourse participants, (ii) all male discourse participants based on gender agreement or (iii) a set including female participants and at least one male one. Example (33) might be ambiguous, since it may include or exclude the Addressee, but (34) only has a strong reading excluding the Addressee.

4. Concluding remarks

VocPs and ISs have both been thought to coincide, overlap or quantify over the Addressees, but languages like MG, where surrogate imperatives exist, can help us understand that the Addressee(s) may coincide with the participants that bring the imperative about, but this is not the only option available to the Speaker as the issuer of the imperative. The empirical evidence I have provided shows that we should clearly differentiate between the Addressee(s) expressed by VocPs and the IS licensed inside the CP and that their interaction can be reduced to the bundle of features they are made of, which allows them to match or differ.

This line of analysis could help us dispense with imperative-specific heads or phrases like the ones assumed by Portner (2005) and Zanuttini et al. (2012) in terms of an Addressee Phrase or Jussive Phrase for imperatives and related constructions like promissives and hortatives. More specifically, the combination of features present on imperatives and other verbal forms, their subjects and the VocPs present in the SAP would suffice to account for the interaction between the Speaker, the Addressee(s) and other discourse participants.

Furthermore, I argued that adopting a set-formation analysis along with Potsdam's (1996 / 1998) Control Relationship can help us cover all VocP-IS combinations.The interaction of the VocP with the imperative person features and its subject must all be taken into consideration in order to account for the assignment and direction of control (Speaker > Addressee(s), Addressee(s) > Speaker etc).

Further research is needed for the interaction of VocPs and imperatives with formality distinctions, quantifiers and clusivity as hinted in examples (31)-(34) as well as a more fine-grained analysis of the interaction of discourse participants and information structure (i.e. focalized or topicalized constituents in subject position introducing alternatives).

References

Aikhenvald, A.Y. 2010. *Imperatives and commands*. Oxford: Oxford University Press.

Akkuş, F. & V. Hill. 2017. Speaker visibility in syntax. In M. Yoshitaka Erlewine (ed.) *Proceedings of GLOW in Asia XI* (*MITWPL84*), 49-64.

Bianchi, V. 2003. On finiteness as logophoric anchoring. In J. Guéron and L. Tasmosky (eds.) *Perspective and Point of View*. Paris: University of Paris X Press, 213-246.

Charlow, N. 2014. Logic and semantics for imperatives. *Journal of Philosophical Logic* 43(3): 617-664.

Cinque, G. 1999. *Adverbs and functional heads: A cross-linguistic perspective*. Oxford: Oxford University Press.

Daniel, M. & A. Spencer. 2009. The vocative: An outlier case. In A. Malchukov and A. Spencer (eds.), *The Oxford handbook of case*. Oxford: Oxford University Press, 626-634.

Espinal, M.T. 2013. On the structure of vocatives. In B. Sonnenhauser and P. Noel (eds.), *Vocative!*. Berlin: Mouton de Gruyter, 109-132.

von Fintel, K., & S. Iatridou. 2017. A modest proposal for the meaning of imperatives. In A. Arregui, M. L. Rivero and A. Salanova (Eds.), *Modality Across Syntactic Categories*. Oxford: Oxford University Press, 288-319.

Giusti, G. 2006. Parallels in clausal and nominal periphery. In M. Frascarelli (ed.) *Phases of Interpretation*. Berlin: Mouton de Gruyter: 151-172.

Haegeman, L. & V. Hill. 2013. The syntactization of discourse. In R. Folli, C. Sevdali and R. Truswell (eds.), *Syntax and its limits*. Oxford: Oxford University Press, 370-390.

Haegeman, L. & V. Hill. 2014. Vocatives and speech act projections: A case study in West Flemish. In A. Cardinaletti, G. Cinque and Y. Endo (eds.), *On peripheries*. Tokyo: Hituzi Syobo Publishing, 209-236.

Hill, V. 2007. Vocatives and the pragmatics-syntax interface. *Lingua* 117: 2077-2105.

Hill, V. 2014. *Vocatives: How syntax meets with pragmatics*. Leiden: Brill.

Iatridou, S. 2008. *De Modo Imperativo*. Ms. distributed at Ealing6, ENS.

Isac, D. 2015. *The morphosyntax of imperatives*. Oxford: Oxford University Press.

Jensen, B. 2003. Syntax and semantics of imperative subjects. *Nordlyd* 31: 150-164.

Joseph, B.D. & I. Philippaki-Warburton. 1987. *Modern Greek*. London: Croom Helm.

Kayne, R.S. 1994. *The Antisymmetry of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.

König, E. & P. Siemund. 2007. Speech act distinctions in grammar. In T. Shopen, (ed.), *Language Typology and Syntactic Description* (2nd Ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 276-324.

Levinson, S.C. 1983. *Pragmatics (Cambridge Textbooks in Linguistics)*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mauck, S. & R. Zanuttini. 2005. The subjects of English imperatives. In C. Brandstetter and D. Rus (eds.), *Georgetown University working papers in theoretical linguistics. (Vol. IV)*. Washington, DC: Georgetown University Department of Linguistics, 53-85.

Miyagawa, S. 2010. *Why Agree? Why Move?*. Cambridge, MA: MIT Press.

Miyagawa, S. 2012. Agreements that occur mainly in the main clause. In L. Aelbrecht, L. Haegeman and R. Nye (eds.), *Main Clause Phenomena: New Horizons*. Philadelphia: John Benjamins, 79-112.

Miyagawa, S. 2017. *Agreement Beyond Phi*. Cambridge, MA: MIT Press.

Moro, A. 2003. Notes on vocative case: A case study in clause structure. In J. Schroten, P. Sleeman and E. Verheugd (eds.), *Romance languages and linguistic theory 2001*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 251-265

Pak, M.D., P. Portner & R. Zanuttini. 2008. Agreement in promissive, imperative, and exhortative clauses. *Korean Linguistics* 14(1): 157-175.

Pak, M.D., P. Portner & R. Zanuttini. 2008a. Agreement and the Subjects of Jussive Clauses in Korean. In E. Elfner and M. Walkow (eds.), *Proceedings of the North East Linguistic Society 37 (Vol. 2)*. Amherst, MA: GLSA, 127-138.

Philippaki-Warburton, I. 1987. The Theory of Empty Categories and the Pro-drop Parameter in Modern Greek. *Journal of Linguistics* 23: 289-318.

Portner, P. 2005. The semantics of imperatives within a theory of clause types. In K. Watanabe and R. B. Young (eds.) *Proceedings of Semantics and Linguistic Theory 14*. Cornell University: CLC Publications, 235-252.

Portner, P. 2007. Imperatives and modals. *Natural Language Semantics* 15(4): 351-383.

Potsdam, E. 1996. Syntactic issues in English imperatives. PhD Dissertation. University of California at Santa Cruz.

Potsdam, E. 1998. Syntactic Issues in the English Imperative. New York: Garland.

Rivero, M.L. 1994. Negation, imperatives and Wackernagel effects. *Rivista di Linguistica* 6(1): 39-66.

Rivero, M.L. & A. Terzi. 1995. Imperatives, V-movement and logical mood. *Journal of linguistics* 31(2): 301-332.

Rizzi, L. 1982. *Issues in Italian syntax*. Dordrecht: Foris.

Rizzi, L. 1990. *Relativized Minimality*. Cambridge, MA: MIT Press.

Rizzi, L. 1997. The fine structure of the left periphery. In L. Haegeman (ed.), *Elements of Grammar: A Handbook of Generative Syntax*. Dordrecht: Kluwer, 281-337.

Roussou, A. 2002. C, T, and the subject: that-t phenomena revisited. *Lingua* 112: 13-52.

Sadock, J.M. & A. Zwicky. 1985. Speech act distinctions in syntax. In T. Shopen (ed.), *Language typology and syntactic description*. Cambridge: Cambridge University Press, 155-196.

Sigurðsson, H.A. 2004. The syntax of person, tense, and speech features. *Rivista di Linguistica* 16: 219-251.

Slocum, P. 2016. *The syntax of address*. PhD Dissertation. Stony Brook University.

Speas, M. 7 C. Tenny. 2003. Configurational properties of point of view roles. In A.-M. Di Sciullo (ed.), *Asymmetry in Grammar*. Philadelphia: John Benjamins, 315-344.

Stavrou, M. 2013. About the Vocative. In L. Schürcks, A. Giannakidou, and U. Etxeberria (eds.), *The nominal structure in Slavic and beyond*. Oxford: Springer, 299-342.

Wiltschko, M. 2014. *The universal structure of categories: Towards a formal typology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Zanuttini, R, M. Pak & P. Portner. 2012. A Syntactic Analysis of Interpretive Restrictions on Imperative, Promissive, and Exhortative Subjects. *Natural Language and Linguistic Theory* 30(4): 1231-1274.

Zanuttini, R. 1991. *Syntactic Properties of Sentential Negation. A Comparative Study of Romance Languages.* PhD Dissertation. University of Pennsylvania.
Zanuttini, R. 1994. Speculations on negative imperatives. *Rivista di Linguistica* 6(1): 119-142.
Zanuttini, R. 1997. *Negation and Clausal Structure: A Comparative Study of Romance Languages.* Oxford: Oxford University Press.
Zanuttini, R. 2008. Encoding the Addressee in the syntax: Evidence from English imperative subjects. *Natural Language and Linguistic Theory* 26(1): 185-218.

Οδεύοντας στην οριστική διαμόρφωση ενός ψηφιακού ψυχομετρικού εργαλείου για την αξιολόγηση των δεξιοτήτων των χρηστών των ηλεκτρονικών λεξικών

Σταυρούλα Μαυρομματίδου
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Περίληψη

Παρά τον μεγάλο αριθμό των γενικών και ειδικότερων δεξιοτήτων που απαιτούνται κατά τη διαδικασία μελέτης των ηλεκτρονικών λεξικών, πολύ περιορισμένη είναι η ερευνητική δραστηριότητα που αναφέρεται στη συμπεριφορά και τις προτιμήσεις των χρηστών, ενώ δεν παρατηρούνται και αξιόπιστα ψυχομετρικά εργαλεία που καταγράφουν τα χαρακτηριστικά τους κατά την επιλογή και τη χρήση τέτοιων λεξικών. Στόχος μας, επομένως, είναι η δημιουργία ενός αξιόπιστου online εργαλείου, του S. I. E. D. U. (Strategy Inventory for Electronic Dictionary Use), που ανιχνεύει σε κλίμακα Likert βασικές κατηγορίες στρατηγικών των χρηστών: Επίγνωση ικανοτήτων στη χρήση του ηλεκτρονικού λεξικού, Στρατηγικές για την ορθή επιλογή του, Στρατηγικές λημματοποίησης και γνωριμία με τις λεξιλογικές συμβάσεις, Δεξιότητες πλοήγησης και Στρατηγικές αναζήτησης ενός όρου στα νέα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα. Στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται α) η μέθοδος που ακολουθήθηκε για την κατασκευή του εργαλείου β) ο πιλοτικός έλεγχος (εγκυρότητα και αξιοπιστία) των διαφορετικών εκδοχών του και καταγράφονται τα πρώτα συμπεράσματα μετά από την οριστικοποίηση της μορφής του.

Λέξεις-κλειδιά: εγκυρότητα, αξιοπιστία, στρατηγικές αναζήτησης, ηλεκτρονικά λεξικά, δεξιότητες χρηστών

1. Εισαγωγή

Η διαδικασία μελέτης των ηλεκτρονικών λεξικών είναι μια σύνθετη γνωστική διαδικασία που προϋποθέτει ένα συγκεκριμένο αριθμό δεξιοτήτων από την πλευρά των χρηστών (Gavriilidou 2014; Μαυρομματίδου 2017; Mavrommatidou 2018). Κάποιες από τις δεξιότητες αυτές είναι ίδιες με αυτές που αναγνωρίζονται στο πλαίσιο των παραδοσιακών έντυπων λεξικών και απλώς μεταφέρονται στα ψηφιακά προϊόντα (π.χ. κατανόηση της σημασίας μιας άγνωστης λέξης με βάση τα συμφραζόμενα, ενημέρωση για τα διάφορα είδη λεξικών, επιλογή του κατάλληλου κτλ.), ενώ κάποιες άλλες σε μεγάλο βαθμό απαρχαιώνονται και δεν είναι πλέον συναφείς, επειδή τα ηλεκτρονικά λεξικά αναλαμβάνουν ένα μέρος των εργασιών που όφειλε να φέρει σε πέρας ο χρήστης (π.χ. αυτόματη μετατροπή ενός κλιτικού τύπου στην αρχική του μορφή). Από την άλλη, η χρήση ψηφιακών μέσων με τις ποικίλες δυνατότητες και τον σύνθετο τρόπο λειτουργίας τους απαιτεί αλλαγή γνώσεων και συνεπάγεται νέες δεξιότητες αναφοράς, που δεν είναι γνωστές στα έντυπα προϊόντα (Koren 1997; Nesi 2000; Winkler 2001;

Lew 2013; Gavriilidou & Mavrommatidou 2016; Μαυρομματίδου 2018). Για παράδειγμα, απαιτούνται ικανότητες πληροφορικής (αναγνώριση υπερδεσμών, ανάγνωση λημμάτων μέσα από αναδυόμενα παράθυρα, αξιοποίηση των μενού), δεξιότητες πλοήγησης (μετάβαση σε διαφορετικά παράθυρα, αναζήτηση υλικού στο Διαδίκτυο), εξοικείωση με την περίτεχνη ορολογία, τις τεχνικές αναζήτησης κτλ.

Παρά το γεγονός, όμως, ότι η διαδικασία μελέτης των ηλεκτρονικών λεξικών προϋποθέτει μεγάλο αριθμό γενικών και ειδικότερων δεξιοτήτων, παρατηρείται α) περιορισμένη ερευνητική δραστηριότητα αναφορικά με τη συμπεριφορά και τις προτιμήσεις των χρηστών και β) έλλειψη αξιόπιστων ψυχομετρικών εργαλείων που καταγράφουν τα χαρακτηριστικά τους κατά την επιλογή και τη χρήση ηλεκτρονικών λεξικών (Gavriilidou, Mavrommatidou & Mytits 2017). Για τους παραπάνω λόγους, αποφασίσαμε να υλοποιήσουμε την εν λόγω έρευνα μέσω της οποίας επιδιώκουμε:

(i) την κατασκευή ενός έγκυρου και αξιόπιστου ηλεκτρονικού εργαλείου συλλογής δεδομένων με μορφή ερωτηματολογίου αυτοαναφοράς, του S.I.E.D.U. (Strategy Inventory for Electronic Dictionary Use), για την ανίχνευση στρατηγικών χρήσης ηλεκτρονικών λεξικών από χρήστες ηλικίας 15 ετών και άνω,
(ii) τον έλεγχο της εγκυρότητας, αξιοπιστίας και δομικής συνοχής του,
(iii) τη δημοσιοποίησή του, γεγονός που είναι δυνατό να συμβάλει όχι μόνο σε πιθανή βελτίωση της ποιότητας των ηλεκτρονικών λεξικών αλλά και σε ενδεχόμενο σχεδιασμό σχολικών προγραμμάτων σπουδών για την ορθή χρήση λεξικών.

2. Μέθοδος

Προκειμένου να δημιουργηθεί το ερευνητικό εργαλείο ελήφθησαν υπόψη απόψεις μελετητών και συμπεράσματα ερευνών για:

(i) τον τρόπο αναζήτησης λημμάτων σε ηλεκτρονικά λεξικά,
(ii) τις δυσκολίες που συνεπάγεται η χρήση τους,
(iii) τα καινοτόμα χαρακτηριστικά των νέων μέσων που διευκολύνουν την πρόσβαση στην άντληση υλικού,
(iv) τις δεξιότητες χρήσης λεξικού (πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την αναζήτηση του λήμματος), δεξιότητες πρόσβασης στην έντυπη λεξικογραφία που απαρχαιώνονται και νέες δεξιότητες που απαιτούνται στην περίπτωση εργαλείων αναφοράς σε ηλεκτρονική μορφή (πρβλ. Gavriilidou & Mavrommatidou 2016).

Παράλληλα, αποφασίστηκε να ακολουθηθεί η δομή του S.I.D.U. της Gavriilidou (2013) για τα έντυπα λεξικά. Πρόκειται για ένα εργαλείο που συντάχθηκε στην Ελληνική για την ανίχνευση του προφίλ των χρηστών (ηλικίας 11 ετών και άνω) των έντυπων λεξικών. Στηρίζεται στη δημιουργία μιας πενταβάθμιας κλίμακας Likert από το 1 ως το 5 ανάλογα με το αν οι απαντήσεις ανταποκρίνονται στις προτιμήσεις του δέκτη σε πολύ μικρό (1) έως πολύ μεγάλο βαθμό (5) και περιλαμβάνει τέσσερις κατηγορίες (Επίγνωση ικανοτήτων στη χρήση του έντυπου λεξικού, Στρατηγικές για επιλογή ορθού λεξικού,

Στρατηγικές λημματοποίησης και γνωριμία με τις λεξιλογικές συμβάσεις και Στρατηγικές αναζήτησης).

Στο S.I.E.D.U., επειδή γίνεται αναφορά στα ψηφιακά λεξικά, κρίθηκε απαραίτητο να προστεθεί και μια πέμπτη κατηγορία, οι Στρατηγικές Πλοήγησης.

Το εργαλείο περιλαμβάνει κάποιες αρχικές δημογραφικές ερωτήσεις (αναφορικά με το φύλο, την ημερομηνία γέννησης, το τμήμα φοίτησης) και ακολουθούν ερωτήματα σε κλίμακα Likert από το 1 μέχρι το 5 ανάλογα με το αν ισχύουν και σε ποιο βαθμό αυτά που λέει η κάθε ερώτηση (με το 1=Ποτέ ή σχεδόν ποτέ, 2= Κάποτε, 3= Μερικές φορές, 4= Συνήθως, 5= Πάντα ή σχεδόν πάντα). Τα ερωτήματα είναι στη φυσική γλώσσα των απαντούντων, ώστε να είναι απολύτως κατανοητά. Επιπλέον, είναι ανώνυμα με στόχο την ενθάρρυνση ορθών και ειλικρινών απαντήσεων (Dornyei & Taguchi 2003).

3. Εγκυρότητα περιεχομένου των διαφορετικών εκδοχών του ερωτηματολογίου

Το εργαλείο μέχρι την οριστική διαμόρφωσή του πέρασε από τέσσερις διαφορετικές εκδοχές. Η πρώτη εκδοχή του περιελάμβανε 74 ερωτήσεις που κατανέμονταν σε πέντε ομοειδείς ομάδες στρατηγικών:

Α) Επίγνωση ικανοτήτων στη χρήση του ηλεκτρονικού λεξικού (Ερωτήσεις 1-21, συνολικά 21 αντικείμενα),

Β) Στρατηγικές για επιλογή ορθού λεξικού (Ερωτήσεις 22-38, συνολικά 17 αντικείμενα),

Γ) Στρατηγικές λημματοποίησης και γνωριμία με τις λεξιλογικές συμβάσεις (Ερωτήσεις 39-51, συνολικά 13 αντικείμενα),

Δ) Στρατηγικές πλοήγησης (Ερωτήσεις 52-59, συνολικά 8 αντικείμενα),

Ε) Στρατηγικές αναζήτησης ενός όρου στα νέα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα (Ερωτήσεις 60-74, συνολικά 15 αντικείμενα).

Για να ελεγχθεί η εγκυρότητα περιεχομένου του, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των πολλαπλών κριτών (Multiple Judges). Συγκεκριμένα, ζητήθηκε η γνώμη οκτώ ειδημόνων, λεξικογράφων και πανεπιστημιακών καθηγητών (με μακρόχρονη πείρα στη σύνταξη λεξικών, χρόνια ενασχόληση με το χώρο της Ηλεκτρονικής Λεξικογραφίας και εξειδίκευση στη λεξικολογία ή τη διδασκαλία της γλώσσας), οι οποίοι αξιολόγησησαν τη συνάφεια και σπουδαιότητα καθενός εκ των 74 αντικειμένων. Πέρα από αυτό, έκαναν σχόλια για τη διατύπωση των ερωτήσεων, αλλά και γενικότερες προτάσεις-βελτιώσεις αναφορικά με τη μορφή και το περιεχόμενο του ερωτηματολογίου.

Με τον τρόπο αυτό, πραγματοποιήθηκαν αρκετές διορθωτικές παρεμβάσεις τόσο στο λεξιλόγιο του ερωτηματολογίου, όσο και στη δομή (σειρά των ερωτήσεων) και στο περιεχόμενό του, αφού αφαιρέθηκαν 15 ερωτήματα (συγκεκριμένα τα υπ' αριθμόν 17, 21, 28, 33, 38, 39, 45, 51, 52, 53, 57, 60, 62, 70 και 71) που δεν θεωρήθηκαν σημαντικά για περισσότερους από τους μισούς ειδήμονες του χώρου.

Αποτέλεσμα ήταν η δεύτερη εκδοχή να περιοριστεί στις 59 ερωτήσεις που κατανέμονταν ως εξής:

Α) Επίγνωση ικανοτήτων στη χρήση του ηλεκτρονικού λεξικού (Ερωτήσεις 1-19, συνολικά αντικείμενα 19),

Β) Στρατηγικές για επιλογή ορθού λεξικού (Ερωτήσεις 20-33, συνολικά αντικείμενα 14),

Γ) Στρατηγικές λημματοποίησης και γνωριμία με τις λεξιλογικές συμβάσεις (Ερωτήσεις 34-43, συνολικά αντικείμενα 10),
Δ) Στρατηγικές πλοήγησης (Ερωτήσεις 44-48, συνολικά αντικείμενα 5),
Ε) Στρατηγικές αναζήτησης ενός όρου στα νέα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα (Ερωτήσεις 49-59, συνολικά αντικείμενα 11).

Ακολούθησε πιλοτικός έλεγχος τον Νοέμβριο του 2015 και τον Απρίλη του 2016, σε 120 φοιτητές και φοιτήτριες του τμήματος Ελληνικής φιλολογίας του Δ.Π.Θ. Επρόκειτο για προπτυχιακούς φοιτητές και φοιτήτριες του δευτέρου και τετάρτου έτους. Όλοι ήταν ομιλητές της ελληνικής και η ηλικία τους κυμαινόταν μεταξύ 20 και 30 ετών. Οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για τον σκοπό της έρευνας και συμφώνησαν πρόθυμα να συμμετέχουν σε αυτήν. Συμπλήρωσαν τις τέσσερις σελίδες του έντυπου ερωτηματολογίου, απαντώντας τόσο στις αρχικές δημογραφικές ερωτήσεις, όσο και στις ερωτήσεις της πενταβάθμιας κλίμακας Likert με βάση τις προσωπικές τους προτιμήσεις. Μετά από το πέρας του απαιτούμενου χρόνου, τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια περισυλλέγησαν και η ερευνήτρια ευχαρίστησε τους συμμετέχοντες για τη συμβολή τους στην έρευνα.

Τα αποτελέσματα εισήχθησαν στο στατιστικό πακέτο SPSS (εκδ. 23). Παρ'ότι η αξιοπιστία της δεύτερης εκδοχής ήταν αρκετά ικανοποιητική (βλ. παρακάτω) διαπιστώθηκε η ανάγκη τροποποίησης του ερευνητικού εργαλείου, επειδή παρατηρήθηκε ένας σημαντικός αριθμός προβλημάτων κατά τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου από τους φοιτητές.

Αρχικά εντοπίστηκε αδυναμία του δείγματος να κατανοήσει μεγάλο αριθμό ερωτήσεων που περιελάμβαναν κυρίως «τεχνικό» λεξιλόγιο. Ειδικά η ορολογία που αναφερόταν σε στρατηγικές αναζήτησης όρων στα νέα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα (π.χ. Boolean αναζήτηση, αναζήτηση με μπαλαντέρ, με φωνολογική ή φωνητική αναπαράσταση κτλ.) φαίνεται ότι ήταν μάλλον δυσνόητη για αρκετούς φοιτητές. Παράλληλα, προκλήθηκε σύγχυση εξαιτίας συγκεκριμένου αριθμού ερωτήσεων (περιπτώσεις 1-21) που μπορούσαν να απευθύνονται τόσο στα έντυπα όσο και στα ψηφιακά λεξικά. Τέλος, διαπιστώθηκε ότι η όλη διαδικασία ήταν εξαιρετικά χρονοβόρα, γεγονός που επέφερε την κόπωση των συμμετεχόντων.

Έτσι, αποφασίστηκε η δημιουργία του S.I.E.D.U. σε ψηφιακή μορφή (εκδοχή V03), γεγονός που θα επέτρεπε:
Α) Την επεξήγηση κάποιων όρων με τη μορφή διευκρινιστικών σημειώσεων ή την προσθήκη εικόνων.
Β) Τη συμπλήρωση όλων των ερωτημάτων και την αποφυγή μηδενικών τιμών (*missing items*).
Γ) Τη διασφάλιση ανωνυμίας.

Για τον λόγο αυτό, επιλέχτηκαν οι φόρμες ερωτηματολογίων της Google, γιατί χαρακτηρίζονται από καλαίσθητη παρουσίαση και είναι εύκολες στη χρήση, ενώ επιτρέπουν γρήγορη επεξεργασία των αποτελεσμάτων σε μορφή γραφημάτων και υπολογιστικού φύλλου *excel*.

Επιπλέον, αποφασίστηκε να περιοριστούν οι ερωτήσεις σε αυτές που αναφέρονται αποκλειστικά και μόνο σε ηλεκτρονικά λεξικά (και δεν παρατηρούνται και σε έντυπα).

Έτσι διαμορφώθηκε η τρίτη εκδοχή με συνολικά 31 ερωτήσεις ως ακολούθως:
Α) Επίγνωση ικανοτήτων στη χρήση του ηλεκτρονικού λεξικού (Ερωτήσεις 1-2, συνολικά αντικείμενα 2),
Β) Στρατηγικές για επιλογή ορθού λεξικού (Ερωτήσεις 3-11, συνολικά αντικείμενα 9),

Γ) Στρατηγικές λημματοποίησης και γνωριμία με τις λεξιλογικές συμβάσεις (Ερωτήσεις 12-19, συνολικά αντικείμενα 8),
Δ) Στρατηγικές πλοήγησης (Ερωτήσεις 20-24, συνολικά αντικείμενα 5),
Ε) Στρατηγικές αναζήτησης ενός όρου στα νέα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα (Ερωτήσεις 25-31, συνολικά αντικείμενα 7).

Δεδομένου όμως ότι οι δύο πρώτοι παράγοντες αξιολογούν παρόμοια χαρακτηριστικά, θεωρήθηκε ορθότερο οι ερωτήσεις 1-11 να αποτελέσουν έναν παράγοντα με τίτλο «Εξοικείωση με είδη ηλεκτρονικών λεξικών και περιστάσεις χρήσης τους». Ως εκ τούτου, η τρίτη εκδοχή (Version v03) αναδιαμορφώθηκε και περιελάμβανε τις ακόλουθες 4 κατηγορίες:
Α) Εξοικείωση με είδη ηλεκτρονικών λεξικών και περιστάσεις χρήσης τους:
Ερωτήσεις 1-11 (συνολικά αντικείμενα 11)
Β) Στρατηγικές λημματοποίησης και γνωριμία με τις λεξιλογικές συμβάσεις:
Ερωτήσεις 12-19 (συνολικά αντικείμενα 8)
Γ) Στρατηγικές πλοήγησης:
Ερωτήσεις 20-24 (συνολικά αντικείμενα 5)
Δ) Στρατηγικές αναζήτησης ενός όρου στα νέα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα:
Ερωτήσεις 25-31 (συνολικά αντικείμενα 7).

Προκειμένου να ελεγχθεί η εγκυρότητα περιεχομένου της εκδοχής V03 ακολούθησε διπλός πιλοτικός έλεγχος. Στην αρχή ένα panel πέντε ειδημόνων (ερευνητών και πανεπιστημιακών καθηγητών) συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο, διατυπώνοντας παράλληλα κρίσεις για το περιεχόμενό του, παρουσία της ερευνήτριας. Στη συνέχεια, 20 μαθητές της πρώτης Λυκείου (οκτώ κορίτσια και δώδεκα αγόρια) του ΓΕΛ Νικήσιανης Καβάλας υπέβαλαν μέσα σε 10 λεπτά περίπου το ερωτηματολόγιο κατά το σχολικό έτος 2016-2017.

Παρά το γεγονός ότι τα παιδιά χαρακτήρισαν σχετικά εύκολη και ευχάριστη την όλη διαδικασία και δεν αντιμετώπισαν δυσκολίες, πρότειναν κάποιες βελτιωτικές τροποποιήσεις. Συγκεκριμένα, έκριναν ότι πρέπει:
Α) Να αντικατασταθεί ο όρος «λεξικογραφική εγγραφή» από τον απλούστερο όρο «λήμμα».
Β) Να διασπαστεί το ερώτημα 21 («Μπορώ να βρω το λεξικό που αναζητώ μέσω πληκτρολόγησης συγκεκριμένων διευθύνσεων URL ή μηχανών αναζήτησης πχ. Google») σε δύο υπο-ερωτήματα, δεδομένου ότι είναι πιθανό να αξιοποιείται η μία στρατηγική περισσότερο σε σχέση με την άλλη.

Έτσι, οδηγηθήκαμε στην τέταρτη και τελευταία εκδοχή του ερωτηματολογίου με 32 ερωτήματα. Η μοναδική διαφοροποίηση σε σχέση με τον αριθμό των ερωτημάτων της v03 βρίσκεται στην τρίτη υπο-κατηγορία (Στρατηγικές πλοήγησης), όπου έγινε η διάσπαση του ερωτήματος 21. Αυτή η μορφή δημοσιοποιήθηκε και βρίσκεται στον σύνδεσμο:
https://docs.google.com/forms/d/1EfEEXdcmxJ0grI3cTG_e5K43I0QStHeHhIraewyu8G4/edit?ts=58403cb9).

Οι τέσσερις κατηγορίες που περιλαμβάνει είναι οι ακόλουθες:
Α) Εξοικείωση με είδη ηλεκτρονικών λεξικών και περιστάσεις χρήσης τους:
Ερωτήσεις 1-11 (συνολικά αντικείμενα 11)
Β) Στρατηγικές λημματοποίησης και γνωριμία με τις λεξιλογικές συμβάσεις:
Ερωτήσεις 12-19 (συνολικά αντικείμενα 8)
Γ) Στρατηγικές πλοήγησης:
Ερωτήσεις 20-25 (συνολικά αντικείμενα 6)

Δ) Στρατηγικές αναζήτησης ενός όρου στα νέα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα:
Ερωτήσεις 26-32 (συνολικά αντικείμενα 7).

4. Αξιοπιστία των διαφορετικών εκδοχών του ερωτηματολογίου

Η αξιοπιστία του ερωτηματολογίου στις διαφορετικές εκδοχές του ήταν ιδιαιτέρως ικανοποιητική. Με εξαίρεση την πρώτη εκδοχή (όπου δεν υπολογίστηκε η τιμή αξιοπιστίας, εξαιτίας της άμεσης τροποποίησης του ερευνητικού εργαλείου από τους ειδήμονες), στις άλλες εκδοχές παρατηρήθηκαν υψηλές τιμές τόσο στις επιμέρους κλίμακες, όσο και στη συνολική. Συγκεκριμένα:

Εκδοχή 02	Εκδοχή 03
1) Επίγνωση ικανοτήτων στη χρήση του ηλεκτρονικού λεξικού: 0.88 2) Στρατηγικές επιλογής ορθού λεξικού: 0.74 3) Στρατηγικές λημματοποίησης και γνωριμία με τις λεξιλογικές συμβάσεις: 0.78 4) Στρατηγικές πλοήγησης: 0.79 5) Στρατηγικές αναζήτησης ενός όρου στα νέα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα: 0.68[1] Συνολικά: 0.92	1) Εξοικείωση με είδη ηλεκτρονικών λεξικών και περιστάσεις χρήσης τους: 0.80 2) Στρατηγικές λημματοποίησης και γνωριμία με τις λεξιλογικές συμβάσεις: 0.65 3) Στρατηγικές πλοήγησης: 0.64 4) Στρατηγικές αναζήτησης ενός όρου στα νέα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα: 0.65[2] Συνολικά: 0.90

Πίνακας 1: Αξιοπιστία εσωτερικής συνοχής (V02-V03)

5. Τελική έρευνα

5.1. Δείγμα

Το ερωτηματολόγιο στην τελική εκδοχή (V04) συμπληρώθηκε από τον Φεβρουάριο μέχρι τον Δεκέμβριο του 2017 από 1141 άτομα από διαφορετικά γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας (Καβάλα, Θεσσαλονίκη, Αλεξανδρούπολη, Κομοτηνή, Αθήνα, Κέρκυρα κτλ.). Μάλιστα, για την ταχύτερη και μαζικότερη συμπλήρωσή του και τη διασφάλιση όσο το δυνατόν πιο ανεπηρέαστων απαντήσεων (εξαιτίας της εξ

[1] Το ποσοστό αυτής της τελευταίας κατηγορίας βελτιώθηκε στο .72 με τη διαγραφή της ερώτησης 52 (Cronbach-A If item-deleted' option).

[2] Παρά τις οριακά αποδεκτές τιμές αξιοπιστίας για τις τρεις τελευταίες υποκλίμακες, οι τιμές αυτές μπορούν να θεωρηθούν ικανοποιητικές, με δεδομένο το μικρό μέγεθος του δείγματος (N=20).

αποστάσεως συμμετοχής και της συνακόλουθης ανωνυμίας) δημοσιοποιήθηκε σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook).
Στην έρευνα συμμετείχαν:

Ειδικότητα	Φύλο
414 Μαθητές Γενικών Λυκείων και ΕΠΑΛ	212 αγόρια και 202 κορίτσια
503 Φοιτητές της Ελλάδας και του εξωτερικού (410 Ανθρωπιστικών Σπουδών και 93 Θετικών Επιστημών)	104 αγόρια και 399 κορίτσια
152 Εκπαιδευτικοί Ανθρωπιστικών και Θετικών Σπουδών	28 άντρες και 124 γυναίκες
39 Πανεπιστημιακοί	11 άντρες και 28 γυναίκες
33 Άλλοι (Δημόσιοι και Ιδιωτικοί υπάλληλοι, Ελεύθεροι επαγγελματίες κτλ.)	9 άντρες και 24 γυναίκες

Πίνακας 2: Συμμετέχοντες έρευνας

5.2. Στατιστικές Αναλύσεις

Εκτός από την εγκυρότητα περιεχομένου, κρίνεται απαραίτητος ο έλεγχος της δομικής αλλά και της διακρίνουσας εγκυρότητας του ερωτηματολογίου. Περαιτέρω, απαιτείται έλεγχος της αξιοπιστίας εσωτερικής συνοχής, αλλά και εξέταση ελέγχου-επανελέγχου του ερευνητικού εργαλείου.

5.2.1. Δομική Εγκυρότητα S.I.E.D.U.

Για τον έλεγχο της δομικής εγκυρότητας του ερωτηματολογίου S.I.E.D.U. κρίνονται απαραίτητες:

Α) η Διερευνητική Παραγοντική Ανάλυση (μέθοδος κυρίων συνιστωσών με περιστροφή *promax*).

Β) η Επιβεβαιωτική Παραγοντική Ανάλυση.

Ειδικότερα, αποφασίστηκε να εφαρμοστεί η Διερευνητική Παραγοντική Ανάλυση (μέθοδος κυρίων συνιστωσών με περιστροφή *promax*). Η ανάλυση πραγματοποιήθηκε με το λογισμικό Mplus, έκδοση 7.31. Για τον εντοπισμό του αριθμού των αξιόπιστων παραγόντων αξιοποιήθηκε η μέθοδος της Παράλληλης Ανάλυσης (*parallel analysis*) (Costello & Osborne 2005).

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης έδειξαν τέσσερις αξιόπιστους παράγοντες (βλ. Πίνακα 3, φορτίσεις στοιχείων στους τέσσερις παράγοντες) που εξηγούν το 58.7% της συνολικής διακύμανσης στα δεδομένα.

	Φορτίσεις			
Στοιχείο	**F1**	**F2**	**F3**	**F4**
F1_1. Χρησιμοποιώ ηλεκτρονικό λεξικό στον χώρο εργασίας μου (σχολείο, πανεπιστήμιο κτλ)	0.979	.	.	.
F1_2. Χρησιμοποιώ ηλεκτρονικό λεξικό στο σπίτι	0.987	.	.	.
F1_3. Γνωρίζω τι είναι ένα διαδικτυακό λεξικό (online)	0.508	.	.	.
F1_4. Γνωρίζω τι είναι ένα ηλεκτρονικό λεξικό σε κινητό ή ταμπλέτα	0.449	.	.	.
F1_5. Γνωρίζω τι είναι ένα ηλεκτρονικό λεξικό σε DVD-ROM ή CD-ROM	0.780		.	.
F1_6. Χρησιμοποιώ διαδικτυακό λεξικό που διατίθεται χωρίς συνδρομή	0.753	.	.	.
F1_7. Χρησιμοποιώ διαδικτυακό λεξικό που διατίθεται με συνδρομή	0.571	.	.	.
F1_8. Χρησιμοποιώ ηλεκτρονικό λεξικό σε DVD-ROM ή CD-ROM	0.676	.	.	.
F1_9. Επιλέγω ένα ηλεκτρονικό λεξικό, επειδή έχει πολλές εφαρμογές πολυμέσων (εικόνας, ήχου κτλ) και είναι πιο εντυπωσιακό	0.408	.	.	.
F1_10. Χρησιμοποιώ ένα ηλεκτρονικό λεξικό για να αναζητήσω γρηγορότερα την πληροφορία που επιθυμώ (σε σχέση με ένα έντυπο)	0.401	.	.	.
F1_11. Χρησιμοποιώ ένα ηλεκτρονικό λεξικό για να βρω ευκολότερα την πληροφορία που επιθυμώ (σε σχέση με ένα έντυπο)	0.772	.	.	.
F2_12. Πριν να χρησιμοποιήσω το καινούριο μου ηλεκτρονικό λεξικό, μελετώ τη λίστα των συντομογραφιών (αν υπάρχουν)	.	0.828		.
F2_13. Πριν να χρησιμοποιήσω το ηλεκτρονικό λεξικό, μελετώ τις πληροφορίες που περιγράφουν τη δομή του λεξικού και τη δομή των λημμάτων	.	0.836		.
F2_14. Πριν να χρησιμοποιήσω το ηλεκτρονικό λεξικό, πλοηγούμαι τυχαία σε κάποια λήμματα και διαπιστώνω μόνος μου τη δομή τους	.	0.547		.
F2_15. Όταν ακούω μια λέξη που δεν καταλαβαίνω, την αναζητώ ακόμα και χωρίς να γνωρίζω την ορθογραφία της, αξιοποιώντας τις εναλλακτικές προτάσεις γραφής που προτείνει το ηλεκτρονικό λεξικό (“Did-you-mean?” function- Λειτουργία «Μήπως εννοείτε;»)	.	0.375		.
F2_16. Όταν το ηλεκτρονικό λεξικό παρουσιάζει λίγες ή αμφιβόλου ποιότητας πληροφορίες, καταφεύγω σε ένα έντυπο λεξικό	.	0.496		.
F2_17. Για να ελέγξω πώς προφέρεται μια λέξη/φράση, αξιοποιώ την εφαρμογή της συνθετικής ομιλίας (synthesized speech) ή ηχογραφημένης προφοράς του ηλεκτρονικού λεξικού	.	0.454		.
F2_18. Χρησιμοποιώ την επιλογή «Ιστορικό», για να έχω πρόσβαση στις πιο πρόσφατες αναζητήσεις που πραγματοποίησα	.	0.396		.
F2_19. Καταφεύγω στην επιλογή «Βοήθεια», για να επιλύω απορίες και να αντιμετωπίζω προβλήματα που τυχόν συναντώ	.	0.530		.
F3_20. Γνωρίζω πώς να εγκαταστήσω ένα ηλεκτρονικό λεξικό σε DVD-ROM στον υπολογιστή μου	.		0.854	.
F3_21. Μπορώ να βρω το λεξικό που αναζητώ γνωρίζοντας και πληκτρολογώντας συγκεκριμένες διευθύνσεις (URL)	.		0.549	.
F3_22. Μπορώ να βρω το λεξικό που αναζητώ μέσω μηχανών αναζήτησης (πχ. Google)	.		0.397	.
F3_23. Αναγνωρίζω ποιοι είναι οι υπερσύνδεσμοι (links) στο εσωτερικό	.		0.753	.

	Φορτίσεις			
Στοιχείο	**F1**	**F2**	**F3**	**F4**
ενός λήμματος, με ποια στοιχεία συνδέονται και πού παραπέμπουν				
F3_24. Χρησιμοποιώ τους υπερσυνδέσμους (links) για να διαβάσω το λήμμα ή να αντλήσω περισσότερες πληροφορίες για αυτό	.		0.595	.
F3_25. Πλοηγούμαι εύκολα ανάμεσα σε διαφορετικά τμήματα των λεξικογραφικών δεδομένων	.		0.520	.
F4_26. Προκειμένου να αναζητήσω γρήγορα μια λέξη, γράφω στο πλαίσιο αναζήτησης (Search box) του ηλεκτρονικού λεξικού τη λέξη-κλειδί που θεωρώ ότι ανταποκρίνεται περισσότερο στα δεδομένα της έρευνάς μου		.	.	0.392
F4_27. Για να αναζητήσω μία λέξη σε ένα ηλεκτρονικό λεξικό, χρησιμοποιώ αναζήτηση με μπαλαντέρ [π.χ. ερωτηματικό (?), τελεία (.), αστερίσκο (*), συν (+), επί τοις εκατό (%)]	.	.	.	0.724
F4_28. Για να αναζητήσω μία λέξη σε ένα ηλεκτρονικό λεξικό, πραγματοποιώ μια Boolean αναζήτηση (με συντελεστές AND , OR , NOT)	.	.	.	0.770
F4_29. Όταν θέλω να εντοπίσω ομάδες λέξεων σε ένα ηλεκτρονικό λεξικό, χρησιμοποιώ την αναζήτηση με κριτήρια ή φίλτρα π.χ. με βάση το μέρος του λόγου, το θεματικό πεδίο, τη συχνότητα χρήσης κτλ.	.	.	.	0.566
F4_30. Για να εντοπίσω μία λέξη σε ένα ηλεκτρονικό λεξικό, επιχειρώ αναζήτηση με βάση το κλιτικό σύστημα (Inflected form search)	.	.	.	0.567
F4_31. Για να εντοπίσω μία λέξη σε ένα ηλεκτρονικό λεξικό, επιχειρώ αναζήτηση μέσω φωνολογικής ή φωνητικής αναπαράστασης (sound search)	.	.	.	0.727
F4_32. Για να εντοπίσω μία λέξη σε ένα ηλεκτρονικό λεξικό, επιχειρώ αναζήτηση με βάση τη λίστα ενός μενού, επιλέγοντας το αρχικό γράμμα με το ποντίκι	.	.	.	0.648

Πίνακας 3. Αποτελέσματα της Διερευνητικής Παραγοντικής Ανάλυσης: Φορτίσεις των 32 στοιχείων του S.I.E.D.U. σε τέσσερις παράγοντες

Ο πρώτος παράγοντας περιλάμβανε 11 ερωτήσεις που αφορούσαν την εξοικείωση των χρηστών με τα είδη των ηλεκτρονικών λεξικών και τις περιστάσεις χρήσης τους και ερμήνευσαν το 29.58% της συνολικής διακύμανσης. Ο δεύτερος παράγοντας περιελάμβανε 8 ερωτήματα που αφορούσαν τις στρατηγικές λημματοποίησης και γνωριμίας με τις λεξιλογικές συμβάσεις και ερμήνευσαν το 13.43% της συνολικής διακύμανσης. Ο τρίτος παράγοντας περιελάμβανε 6 ερωτήματα που αφορούσαν τις στρατηγικές πλοήγησης και ερμήνευσαν το 9.02% της συνολικής διακύμανσης. Τέλος, ο τέταρτος παράγοντας περιελάμβανε 7 ερωτήματα που αφορούσαν τις στρατηγικές αναζήτησης ενός όρου στα νέα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα και ερμήνευσαν το 6.67% της συνολικής διακύμανσης.

Επομένως, οι τέσσερις παράγοντες είναι:

(i) Εξοικείωση με είδη ηλεκτρονικών λεξικών και τις περιστάσεις χρήσης τους,
(ii) Στρατηγικές λημματοποίησης και γνωριμία με τις λεξιλογικές συμβάσεις,
(iii) Στρατηγικές πλοήγησης και
(iv) Στρατηγικές αναζήτησης ενός όρου στα νέα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα.

Αναμένονται τα αποτελέσματα της Επιβεβαιωτικής Παραγοντικής Ανάλυσης και της Διακρίνουσας Εγκυρότητας.

5.2.2. Αξιοπιστία

Όσον αφορά την αξιοπιστία, καταδεικνύεται ένας εξαιρετικός βαθμός εσωτερικής συνοχής του μέσου εν συνόλω, αλλά και στις επιμέρους κατηγορίες, γεγονός που πιστοποιείται στον πίνακα που ακολουθεί:

Εκδοχή 04
1) Εξοικείωση με είδη ηλεκτρονικών λεξικών και περιστάσεις χρήσης τους : 0.80 2) Στρατηγικές λημματοποίησης και γνωριμία με τις λεξιλογικές συμβάσεις : 0.76 3) Στρατηγικές πλοήγησης : 0.84 4) Στρατηγικές αναζήτησης ενός όρου στα νέα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα: 0.83 Συνολική Τιμή:0.91

Πίνακας 4. Αξιοπιστία Εσωτερικής Συνοχής S.I.E.D.U.

6. Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα παρουσιάζει αναλυτικά τα βήματα κατασκευής ενός ερευνητικού εργαλείου που αποβλέπει στην καταγραφή της συμπεριφοράς και των στρατηγικών που αξιοποιούν οι χρήστες των ηλεκτρονικών λεξικών. Περιλαμβάνει τις διαφορετικές εκδοχές του και τις στατιστικές αναλύσεις που έχουν ήδη γίνει –αλλά και πρόκειται να πραγματοποιηθούν- για τον έλεγχο της εγκυρότητας και αξιοπιστίας του. Τα πρώτα αποτελέσματα είναι ενθαρρυντικά και πιστοποιούν ότι πρόκειται για ένα εργαλείο, που είναι δυνατό να αξιοποιηθεί τόσο στη διδακτική πρακτική (για τον σχεδιασμό εκπαιδευτικών παρεμβάσεων για την υποστήριξη αποτελεσματικών στρατηγικών και στάσεων χρήσης λεξικού) όσο και πιθανή βελτίωση της ποιότητας των ηλεκτρονικών λεξικών. Φυσικά, το γεγονός αυτό δεν παραβλέπει πιθανούς περιορισμούς, όπως ότι πρόκειται για εργαλείο αυτοαναφοράς που δεν εξειδικεύεται σε συγκεκριμένα είδη λεξικών. Εντούτοις, αποτελεί την πρώτη προσπάθεια να σκιαγραφηθεί το προφίλ των χρηστών των ηλεκτρονικών λεξικών και να ανιχνευτούν οι δεξιότητες και στρατηγικές τους στα ψηφιακά περιβάλλοντα, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά σε πανευρωπαϊκό επίπεδο.

Βιβλιογραφία

Costello, A.B. & J.W. Osborne. 2005. Best practices in exploratory factor analysis: Four recommendations for getting the most from your analysis. *Practical assessment, research & evaluation* 10(7): 1-9.

Dörnyei, Z. & T. Taguchi. 2003. *Questionnaires in second language research: Construction, administration and processing*. New York, NY: Routledge.

Gavriilidou, Z. 2013. Development and validation of the Strategy Inventory for Dictionary Use (S.I.D.U), *International Journal of Lexicography* 22(2): 135-154.

Gavriilidou, Z. 2014. User's abilities and performance in dictionary look-up. *Major Trends on Theoretical and Applied Linguistics* 2: 41-52.

Gavriilidou, Z. & St. Mavrommatidou. 2016. Construction of tool for the identification of electronic dictionary users' skills. In T. Margalitadze & G. Meladze (eds.), *Proceedings of the XVII Euralex International Congress, Lexicography and Linguistic Diversity*. Georgia: Tbilisi State University, 168-178.

Gavriilidou, Z., St. Mavrommatidou & L. Mitits. 2017. An online tool for tracing electronic dictionary users' strategies: Construction, test specification and content validity", *Oral presentation at 23rd International Symposium on Theoretical and Applied Linguistics (ISTAL23*). 31 March–2 April 2017, Thessaloniki, Greece.

Koren, S. 1997. Quality versus Convenience: Comparison of Modern Dictionaries from the Researcher's, Teacher's and Learner's Points of View. *The Internet TESL Journal* 2 (3).

Lew, R. 2013. From paper to electronic dictionaries: Evolving dictionary skills. In D. A. Kwary, N. Wulan & L. Musyahda (eds), *Lexicography and Dictionaries in the Information Age. Selected papers from the 8th ASIALEX international conference*. Surabaya: Airlangga University Press, 79-84.

Μαυρομματίδου, Στ. 2017. Να χρησιμοποιήσω (ή όχι) ηλεκτρονικά λεξικά στη διδασκαλία μου; Προτάσεις διδακτικής αξιοποίησης των ψηφιακών λεξικογραφικών εργαλείων αναφοράς. Προφορική παρουσίαση στην *Επιστημονική Ένωση για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας (ΕΕΠΕΚ),* 13-15 Οκτώβρη 2017, Λάρισα, Ελλάδα.

Μαυρομματίδου, Στ. 2018. Δεξιότητες μαθητών και εκπαιδευτικών για την ορθή αξιοποίηση των ηλεκτρονικών λεξικών. Προφορική παρουσίαση στο *5ο Πανελλήνιο Συνέδριο του Νέου Παιδαγωγού*, 28-29 Απρίλη 2018, Αθήνα, Ελλάδα.

Mavrommatidou, St. 2018. Exploring the Frequency and the Type of Users' Digital Skills Using S.I.E.D.U. Oral presentation at *18th EURALEX International Congress.* 17-21 July 2018, Ljubljana, Slovenia

Nesi, H. 2000. Electronic Dictionaries in Second Language Vocabulary Comprehension and Acquisition. In U. Heid, S. Evert, E. Lehmann & C. Rohrer (eds.), *Proceedings of the Ninth EURALEX International Congress, EURALEX 2000*. Stuttgart: Institute für Maschinelle Sprachverarbeitung, Universität Stuttgart, 839-47.

Winkler, B. 2001. Students Working with an English Learner's Dictionary on CD-ROM, *Information Technology and Multimedia in English Language Teaching Conference*. Hong Kong, 227-254.

Infinitive reduction in Corfiot Italian: a case of areal convergence?

Johannes G. Mücke[1]
University of Graz

Abstract

"Infinitive loss" has been described as a major feature of the Southeast European (or Balkan) linguistic area. Yet, the Balkan languages differ significantly in the extent to which they exhibit this feature (cf. Joseph 1983: 242). Furthermore, there are languages spoken in Southeast Europe which are not always included into the linguistic area, such as Balkan Judezmo (cf. Friedman & Joseph 2014) or Balkan Turkish varieties (cf. Matras & Tufan 2007), and dialects of South Italy (cf. Rohlfs 1922, 1969, 1997), that also show similar patterns of syntactical re-structuring to a certain extent. Another idiom that shows a reduction of infinitival complementation is the Italian variety spoken in Corfu. In this paper older and more recent data of Corfiot Italian will be compared in order to contribute to the research on infinitive reduction and to discuss the question, if this pattern could be interpreted as a case of areal convergence in Southeast Europe.

Keywords: Corfu, Italian, language contact, infinitive reduction, areal convergence, Southeast Europe

1. Areal convergence and infinitive reduction in Southeast Europe

Convergence – in a linguistic sense – is a "process through which two or more languages in contact change to become more like each other", the term is "often used to refer to changes in (or changes that create) linguistic areas" (Thomason 2001: 262). In this perspective, a linguistic area can also be called "convergence area" (Campbell et al. 1986: 531). Structural convergences resulting from language contact usually involve pattern replication or grammatical borrowing via intense bilingualism (see Matras 2011 for a discussion of further implications of the term "convergence"). Regarding the linguistic area of Southeast Europe, Joseph (2010) distinguishes local convergence phenomena from broader convergence. Local convergence may involve only two neighbouring languages, which develop common structural (phonological, morphological or syntactical) or lexical features. Some of these features may be shared with other surrounding languages, leading to broader convergence or clusters. A linguistic area – or *sprachbund* – may then be a result of "clusters of such clusters" (Joseph 2010: 629) in a given geographical region. This does not mean that every language spoken in this region must show every areal feature or that all features must be present in all involved languages or dialects (cf. Joseph 2010: 629).

The linguistic area of Southeast Europe (or Balkan sprachbund) was one of the first areas under intense linguistic investigation. Also, in terms of the history of linguistics,

[1] Recipient of a DOC Fellowship of the Austrian Academy of Sciences at the Department of Linguistics, University of Graz.

the similarities between some of the languages of the Balkans were observed very early and triggered the study of language contact in general and the areal relationship of languages in particular (see Friedman 2006: 659 for a very short overview). Yet, not all languages spoken in Southeast Europe are Balkan languages. Joseph (2010: 619, quoting Schaller 1975: 29-31) differentiates between the "Languages of the Balkans" as a "purely geographic designation" and the "Balkan Languages", the latter forming a subset of the first, that show "considerable structural and lexical convergence due to centuries of intense, intimate, and sustained contact involving multilaterally bilingual speakers" (Joseph 2010: 619). It may be "convenient", as Joseph (2010: 620) adds, to speak of "Balkan varieties" of these languages to clarify that not all varieties of these languages must show some convergence features.

The "loss of the infinitive" or "infinitival loss" is a well-established feature of the Southeast European linguistic area. It has been included since the earliest observations and descriptions of the parallel structures in the Balkan languages (cf. Friedman 2006: 659). Joseph (2010: 622, cf. Joseph 1983) defines this feature as "the reduction in use of a nonfinite verbal complement (generally called an 'infinitive' in traditional grammar) and its replacement by fully finite complement clauses".

In this paper, the use of finite complement clauses in cases of subject coreference in an Italian variety spoken in Corfu will be examined. This phenomenon resembles the infinitival loss of the Balkan languages and is not common in Standard Italian. For example, in Standard Modern Greek (SMG), an argument of the matrix verb in the main clause is expressed by a finite verb in a subordinated clause, often introduced by the particle *na*, functioning here as a subordination marker (SM) (cf. Holton et al. 2016:196-199). Both verbs refer to the same subject, which is why the construction is called subject coreferential. In contrast, in Standard Italian, the argument is expressed by an infinitive, as illustrated in the following examples:[2]

(1) a. Modern Greek

θélo	*na*	*ɣrápso*
want.IND.PRS.1SG	SM	write.SBJV.PRS.1SG

b. Standard Italian

voglio	*scriv-ere*
want.IND.PRS.1SG	write-INF

'I want to write'

This construction in (1) a. with a finite clause argument is also to be found in Balkan Slavic, Balkan Romance and Albanian varieties. Friedman (2006: 665-666, 2018) interprets this trait as "analytic subjunctives":

> All the Indo-European Balkan languages have analytic subjunctives that replaced earlier infinitives. These analytic subjunctives, which are formed by means of a

[2] Abbreviations in glosses follow the Leipzig Glossing Rules. Used abbreviations here are: 1 = first person, 2 = second person, 3 = third person, ACC = accusative, AOR = aorist, COMP = complementizer, DEF = definite article, FUT = future, IND = indicative, INF = infinitive, LOC = locative, LV = linking vowel, NEG = negation, PL = plural, PROG = progressive, PRS = present, PST = past, PTCP = participle, REL = relative, SBJV = subjunctive, SG = singular, SM = subordination marker.

> native particle (Balkan Slavic *da,* Albanian *të,* Romani *te,* Balkan Romance *să, si, s,'* Greek *na)* plus a finite verb, are used as complements, but can also stand alone as optatives or desideratives. Moreover, in the West Rumelian Turkish dialects, the optative is often used as a calque on such usage, where standard Turkish would require an infinitive. (Friedman 2018, Italics in the original)

However, two restrictions need to be made. On the one hand "the Balkan languages differ rather dramatically in the extent to which they show the loss of the infinitive" (Joseph 1983: 242). For example, Balkan Judezmo, which is not always included into the Southeast European linguistic area (cf. Friedman & Joseph 2014: 4), also "has subjunctive usages with *ke* that are Balkan rather than Spanish" (Friedman 2018) while still having preserved the inherited Romance infinitive. On the other hand, this feature is widespread not only in the languages of Southeast Europe. Mayerthaler et al. (1993, 1995) have shown that there is a gradual shading of the use of infinitives as verbal arguments (complements) in Europe. Especially the South Italian dialects are notorious for a constricted use of infinitives and the use of subordinated clauses (cf. Rohlfs 1922; 1969, 1997; Ledgeway 2013; De Angelis 2013).

Thus, in this paper the term "infinitive reduction" is used instead of "infinitival loss" (following Joseph 2010: 622; Friedman & Joseph 2014: 10), since the loss or replacement of the infinitive is a gradual feature. "In general", to quote Joseph (1983: 251), "among Balkan languages with non-Balkan dialects or 'relatives', one finds that the more Balkan the dialect is geographically, the greater the degree of infinitive-loss." Hence, it might be reasonable to speak of a reduced use of infinitive complements not only for those Balkan varieties in the geographical periphery of the Balkan area, but also for those varieties spoken by groups that arrived later in the area. Such 'newcomers'[3] are Balkan Judezmo, whose speakers entered the Balkan peninsula after their expulsion from Spain in 1492, or the Balkan Turkish varieties spoken by groups arriving in Southeast Europe during the Ottoman expansion since the 14th/15th century onwards.

Additionally, speakers of Italo-Romance idioms coming from the Apennine Peninsula arrived in Southeast Europe during the late Middle Ages, particularly since the 13th century after the Fourth Crusade and the disintegration of the Byzantine Empire. The varieties spoken especially by those inhabiting the Venetian maritime empire along the coasts and islands of Dalmatia, the Ionian and the Aegean (the *stato da mar*) later came to be called Colonial Venetian or *veneto de là da mar* (Bidwell 1967, Folena 1973, Cortelazzo 2000). Another significant group entering Southeast Europe were the Jews of South Italy which were expelled from the Kingdom of Naples during 1510 and 1541 (cf. Ferorelli 1966) and left for the Ottoman empire. Some groups – mainly from Apulia – settled in Corfu, which was then under Venetian dominion. An Apulian section of the Jewish community in Corfu existed until the 20th century.

Still today, a variety of Italian is spoken in the Jewish community of Corfu (henceforth Corfiot Italian or Corfioto), which seems to display a reduction of infinitival

[3] The term used here is inspired by Bakker (2006), who speaks of the 'newcomers' Portuguese and Malay in the Sri Lanka Sprachbund.

complementation in cases of subject coreference similar to example (1) a. An illustration is given here in the bold part of example (2) from recent data: [4]

(2) Corfiot Italian [2016-11-17, EKM 00:30:39]

//e	lu m=a '		dɛto	ke	lu
and	heme=have.IND.PRS.3SG		say.PTCP	that	he
'skriv-e	le pa'role	ke	non	**vɔl**	
write-IND.PRS.3SG	the words	REL	NEG	**want.IND.PRS.3SG**	
ke	**diz'mɛndɛg-a**//				
that	**forget- IND.PRS.3SG**				

'and he said to me that he writes down the words which he does not want to forget'

The scope of this paper is to investigate this pattern of infinitive reduction and to discuss, if this could be a case of areal convergence, since Italian usually does not show any finite complementation in cases of subject coreference as in (2) but uses the infinitive as in example (1) b. (cf. Skytte et al. 1991: 525; Bertinetto 1991: 129-130, Mayerthaler et al. 1993: 37-38) and Venetian dialects only to a very limited extent (cf. Mayerthaler 1993: 77-79), or if it is a pattern brought with the dialects of South Italy which was then adopted by the speakers of Italian (and Venetian) in Corfu.

The paper is structured as follows: In section (2) an outline is given on the current status of Corfiot Italian, followed by some historical information on the different Italian varieties used in Corfu. Additionally, an overview on sources and previous work is provided. In section (3) the data collection for the present paper is described. After illustrating examples of subject coreferential infinitive reduction in Corfiot Italian in section (4), the data is compared with cases of infinitive reduction in South Italian dialects, Balkan Judezmo, and Balkan Turkish in section (5). In section (6), the question is discussed if and how this characteristic could be interpreted as a case of areal convergence.

2. Corfiot Italian: sketch overview and historical sources

Corfiot Italian (autoglossonym Corfioto) is a highly endangered variety still remembered and partially spoken by a few people belonging to the Jewish community in Corfu, Greece, that was nearly extinguished by the Nazi regime in the course of the deportation during the German occupation 1944. Today, the Jewish community has less than 50 members (while having around 2,000 before the Second World War, cf. Marcus & Kerem 2007). The Corfiot Italian variety originated in the context of the century-long Venetian domination of the island (from 1387 until 1797) and the immigration of Apulian Jews after their expulsion from Southern Italy after 1492 and 1541 (Belleli 1905; Cortelazzo 1946, 1947, 1948; Levi 1961). Corfioto displays several Venetian (and, to some extent, also Apulian) dialectal features, lexical and grammatical borrowings from Standard Modern Greek and Hebrew loanwords. Language usage is in decline and the few speakers are shifting to Modern Greek, being the dominant

[4] Examples taken from recent data collected by the author of this article are written in a broad phonemic transcription in //…//. Interview identifier and time-code hh.mm.ss are given in […].

language of all community members. Spoken language data shows a continuum between modern Italian and dialectal speech, indicating ongoing standardization, i.e. Italianization processes.

Corfu was part of the "Heptanese", a number of Western Greek islands that were part of the Venetian dominion until 1797, and later became part of the the "United States of the Seven Islands", 1814-1864 as British protectorate, before the islands were united with the Kingdom of Greece in 1864. Until the middle of the 19th century, Italian was still used as an official language of administration (for its subsequent abolishment during the British protectorate see Mackridge 2014). It seems as if especially Corfu had a considerable large Italian speaking minority. For the time of the British protectorate, Ralli (2012: 116, quoting Soldatos 1967) speaks of 6,000 Greek/Italian bilinguals, 1,000 "Venetian and/or Italian" speakers with "some knowledge of Greek", and 100 "Venetian/Italian" speaking monolinguals in 1849. It is not at all clear, what this spoken Italian/Venetian looked like. In an entry in his *Dizionario estetico*, Tommaseo (1852: 117-122) calls the spoken Italian variety "dialetto corcirese" and compiled a list of 153 lemmata which he judged to be particularly emblematic for the variety. In an updated version of that article (*Dizionario d'estetica*, Tommaseo 1860, 161-168), the list contains 190 lemmata. Of these lexical items, only about 10% indicate a relationship of that idiom with the Venetian dialects, the rest is of Tuscan-Italian origin (Eufe 2006: 83), but one can only speculate if this mirrors the ratio of Tuscan-Italian and Venetian elements in the spoken language.

For the times of the Kingdom of Greek, censuses give some further information regarding the use of Italian in Corfu. In the census published in 1924, data is given in combination for religious affiliation and language in the Department of Corfu (which seems to include the Island of Corfu). An extraction of "Tableau 34" (République Hellénique 1924: λζ΄) concerning only Greek/Italian and Catholics, Jews, and Orthodox Christians is presented here in Table 1.

Language	**Catholics**	**Jews**	**Orthodox**
Greek	2,008	1,126	218,038
Italian	1,009	305	79

Table 1: Census data regarding religion and language in the Department of Corfu, 1924.

It is interesting to note that Italian (or an Italian variety) was also still spoken in the Catholic community at these times. In a later census published in 1935 (with data from 1928), still 635 Italian speaking inhabitants are reported for the town of Corfu, with 510 being Catholic and 112 being of Jewish religion (République Hellénique 1935: 370). Nevertheless, the census does not indicate, if the language was spoken as first or second language or to what extent bilingualism was usual in both communities. Furthermore, these figures do not tell anything about the nature of the languages or dialects actually spoken in the communities.

Turning to the Jewish community, there are sources of an Apulian dialect written in Hebrew characters (prayers, ritual or paraliturgical texts, cf. the editions in Sermoneta 1990a, 1990b) and of written Tuscan-Italian (e.g. the petitions of the Jewish community to the Doge of Venice, cf. the edition in Steiner 1946) preserved from the 17th and 18th century. These documents do not tell a lot about the features of the spoken varieties of Corfu, since they depict the *written* language usage (but see for linguistic analysis Ryzhik 2013). In contrast, meta-linguistic statements about a spoken Italian variety

specifically ascribed to the Jewish community of Corfu do not date further back than to the 19th century. An early reference of a "mixed language" is given by Papageorgios (1881: 228):

> So entstand eine eigenthümliche Sprache, ein Gemisch von Griechisch und Apulisch, hie und da versetzt mit hebräischen Wörtern und Phrasen, eine Sprache, welche seitdem bei den Juden der Insel die übliche ist.
> (So, a peculiar language arose, a mixture of Greek and Apulian, here and there enriched by Hebrew words and phrases, a language which since then has been the usual one of the island's Jews. – Transl. JM)

Later, Romanos (1891: 68) adds the observation that this mixed idiom apparently was different enough from spoken Italian and spoken Greek to cause misunderstanding. He notes that the use of an Apulian dialect mixed with Greek words "produced a jargon difficult to understand both for the Italians and the Greeks" ("a produit un jargon difficile à comprendre et par les Italiens et par les Grecs", transl. JM).[5]

Another reference is given by Bartoli (1912: 986–987) in an article programmatically entitled 'România e 'Ρωμανία'. While mentioning places like Zadar and Krk in the Dalmatian coastal area that were still - to some extent - Venetian-speaking at this time, he writes, that Venetian is also spoken "a little bit" ("un po") in Corfu. In a footnote Bartoli (1912: 986 [footnote 5, p. 985-986]) acknowledges, that "one part of the Jewish community of Corfu has been speaking an Apulian dialect for centuries" ("una parte della Comunità israelitica di Corfù parla da secoli un dialetto pugliese", transl. JM).

More information about the usage of different Italian varieties in and outside the Jewish community are given by Belleli (1905)[6]. He distinguishes two Venetian varieties spoken in Corfu:

> The better class of the [Jewish, JM] Community speaks the Venetian dialect with some modifications caused by the influence of the Greek, which was the only means of communication among the first Jewish settlers of the island. The constant solution of the infinitive (*che digo = νὰ 'πώ, che ti vegna = νὰ ῥϑεῖς*) is the most important phenomenon due to such influence, and mainly by it the Venetian of the Corfiot Jews differs from the same dialect as spoken by the non-Jews in the same town. (Belleli 1905: 4)

This is not only the first mention of two different Venetian varieties spoken in Corfu, but also the first attempt to differentiate both varieties by a specific linguistic feature

[5] Another early testimony is Adler (1901: 115), who notes that the members of the Italian section of the Jewish community in Corfu and "many other Corfiotes […] speak a bastard Italian called 'Pugliese'". Furthermore, Armando Perotti notices about the Apulian section of the community in 1909 and 1910, who speaks of "a hybrid idiom, made of Venetian, Greek, Hebrew, Spanish, and Apulia", the latter being predominant ("un ibrido idioma, fatto di veneziano, di greco di ebraico di spagnuolo e di pugliese", quoted in Colafemmina 2006: 82, transl. JM).

[6] The text was also published (with minor modifications) in the *Jewish Encyclopedia* (cf. Belleli 2002 [1904]).

(the "constant solution of the infinitive"), which is claimed to be caused by contact with the Greek language. However, Belleli also includes the Apulian dialect into the picture:

> Corfu gave permanent residence to the Apulians, who brought from the Italian coast a few specimens, still preserved, of literature, and the vernacular which is now spoken there by the lower-class section of the Community. […] The Apulian dialect in supplanting the Greek of the original settlers took from it more material than its fellow conqueror, the Venetian, did. (Belleli 1905: 5-6)

It is interesting to note that there is also some kind of socio-linguistic information included, meaning that the social stratification ("better class", "lower-class section of the community") is mirrored by the use of the Venetian or Apulian dialect.

The next pieces of evidence are given in a series of articles by Manlio Cortelazzo (1946, 1947, 1948). He distinguishes three groups of people speaking Italian in Corfu:

> (i) gli Ebrei, per i quali un dialetto italiano, nella sua sostanza veneto, suppure con coloriture straniere e cristallizzazioni archaiche, costitutiva la lingua materna;
> (ii) molte persone colte, che l'avevano appreso direttamente in Italia, dove avevano compiute i loro studi superiori, e che, in caso di bisogno, parlavano un italiano molto corretto;
> (iii) la passata generazione della nobilità e della borghesia benestante ed e popolani (poco numerosi questi), che, per l'età, lo ricordavano ancora – sebbene in maniera imperfetta – dalla loro giovinezza. (Cortelazzo 1948: 29-30)
>
> (First, the Jews, [who speak] an Italian dialect, in its substance Venetian, though with strange colorations and archaic crystallizations, being their mother tongue; second a lot of educated persons who learned it directly in Italy, where they finished their higher education; third, the past generation of the nobility and of the wealthy middle-class population (those not very numerous) who, because of their age, still remember it, albeit imperfectly, from their youth. – Transl. JM)

The Italian linguist makes a difference between the Italian variety spoken by the Jews, which he also calls "dialetto corfiota", and the one spoken by the former Venetian upper class, when he writes, reporting "the discourse of a Corfiot Jew" could not give "an exact idea of the *dialetto corcirese*" ("il discorso *italiano* di un Ebreo corfiota […] un'idea esatta del *dialetto corcirese*", Cortelazzo 1948: 33, emphasis in the original). But since the latter usually was not spoken anymore at his times, he acknowledges that "the sole approximating documentation of its *living and current structure* can offer only the Jews" ("l'unica documentazione approssimativa della sua *struttura vivente e attuale* la possono offrire soltanto gli Ebrei", Cortelazzo 1948: 33, emphasis in the original). Cortelazzo mentions also the infinitive reduction in much more detail than Belleli (see section 4.1 for his examples) and observes the similarity of the phenomenon not only to the Balkan languages, but also to the South Italian dialects (Cortelazzo 1948: 31).

However, he describes the occurrences of the phenomenon as "syntactic calques with Modern Greek" ("calchi sintattici neoellenici", Cortelazzo 1948: 33).[7]

The later status of the Corfiot Italian of the post-war period is sketched by the musicologist Leo Levi (1961), who mentions a Venetian-Apulian "koiné" which was used by all sections of the Jewish community, but without going into any further linguistic detail of that notion (Levi 1961: 29, footnote). Levi notes also, that Cortelazzo does not take any notice of the "many and very interesting *Apulian* relics" in the dialect spoken by the Jews in Corfu ("i molti e interessantissimi relitti *pugliesi*", Levi 1961, Italics in the original).[8] From Levi's investigation, the – to the author's knowledge – oldest audio recordings of an Italian variety used in the Corfiot Jewish community are still preserved at the *Accademia Nazionale Santa Cecilia* in Rome, Italy. The recordings mostly contain Hebrew liturgical and paraliturgical singings, but some songs have also Italian lyrics (cf. Levi 1961, cf. the catalogue of the recordings, Centro nazionale studi di musica popolare 1963).

For his documentary *Shoah* (Lanzmann 1985), Claude Lanzmann also recorded some film interviews in Corfu with Corfiot Jews. In addition to the footage actually used in the film, the outtakes, which are archived at the *United States Holocaust Memorial Museum* (USHMM) in Washington D.C., USA, contain more material (around 76 min. in Italian). Also archived and made available online by the USHMM are the oral history interviews conducted in 1996 by Jaša Almuli, a researcher commissioned by the museum. Of these interviews, three are in Italian (ca. 270 min.). To conclude this overview, in 2001 Jenny Nachtmann conducted 6 interviews in Italian (ca. 120 min.) in Corfu for her master's thesis on Corfiot Italian (Nachtmann 2002). Her data and analysis are still the best groundwork for a description of the contemporarily spoken Italian in Corfu.[9]

3. Data collection

Spoken language data are drawn from the author's own interviews conducted during his ongoing PhD project at the University of Graz, Austria, funded by the Austrian Academy of Sciences. The recordings used for this paper comprise three interviews conducted in 2016 (in Italian and Greek, with two consultants, OSF1 and EKM, in total ca. 170 min). The interviews were semi-structured by questions about the consultant's linguistic biography, following the narrative approach outlined in Franceschini (2004, cf. Franceschini 2001). A linguistic biography is an autobiographical narration, focusing on language acquisition and language use, experiences of multilingualism, and can contain also language attitudes and underlying language ideologies (cf. Franceschini 2004: 123-124, Bochmann 2005: 47-48).

[7] Short references in Birnbaum (1951: 421, 424) dedicated to the Jewish communities in Corfu introduce the term "Italkians" for them and state that "[n]o investigations have yet been made into the dialects of the Italkians in Corfu".

[8] Cortelazzo later wrote in reaction, that "the contact with 'Venetianized Corfiot Jews did not reveal to me the survival of Apulian elements in their dialect" ("il contatto con Ebrei corfioti 'venezianeggianti' non mi aveva fatto rilevare la sopravvivenza degli elementi pugliesi nel loro dialetto", Cortelazzo 1963).

[9] The investigation of these materials is still ongoing. Data from the USHMM oral history interviews, the *Shoah* Outtakes and the Nachtmann corpus are not included in this paper.

Consultants were asked about childhood memories, languages spoken in different domains (at home, in the public sphere, at school) as well as by different persons (parents, siblings), and about specific lexical fields (e.g. "kitchen, cooking, recipes"). The aim of this methodology was not only to gather free narrative speech, but also to document information about the use and status of the Italian variety in Corfu in the Jewish community as witnessed by the consultants' own experiences.

4. Infinitive reduction in Corfiot Italian

4.1 Descriptions and examples in older sources

Though it can be noted that in Corfioto the usage of the infinitive in general is in accordance with Standard Italian and with Veneto dialects, the data show some variation regarding the arguments of certain verbs with coreferential subjects. The phenomenon has been mentioned already in older sources. Belleli, who speaks of the "constant solution of the infinitive" (1905: 4), gives only two examples of subordinate finite clauses but without indicating any verbal context: *che digo* and *che ti vegna*. While this is not sufficient to draw any structural conclusion, Cortelazzo (1948) has quite few examples and longer transcribed paragraphs of (as it seems) spoken language (but without giving any further reference). Levi (1961) gives only four examples. The examples given by Cortelazzo and Levi contain only constructions with the verbs *andare* ('to go'), *potere* ('to be able to', 'can'), *volere* ('to want to'), *cominciare* ('to begin'), and *sapere* ('to know').[10]

In some cases, Cortelazzo gives the corresponding structures in Italian and Greek in his examples (cf. Cortelazzo 1948: 32), as can been seen in (3) a. – c.:[11]

(3) a. Corfiot Italian

vado	*che*	*lo*	*dico*
go.IND.PRS.1SG	that	it	say.IND.PRS.1SG

b. Italian

vado	*a*	*dir-gli-e-lo*
go.IND.PRS.1SG	to	say.INF-him/her-LV-it

c. Modern Greek

páo	*na*	*to*	*po*
go.IND.PRS.1SG	SM	it	say.SBJV.PRS.1SG

'I go to tell it (to him/her)'

In (3) a., the verbal argument of the matrix verb *vado* ('I go') is expressed by *dico* ('I say'), a form of *dire* ('to say') which is coreferential to the subject of the verb form used in the first part of the sentence. According to Cortelazzo (1948: 32), the sentence is also an example of a reduced use of enclitic pronouns, if compared to the corresponding

[10] Verbs are cited here generally in their Italian infinitive form (if not related to a particular source or example).

[11] The following examples are quoted from the sources preserving the original orthography (Italian) and transcription (Corfiot Italian) or are transliterated from Greek (cf. the system used by Arvaniti 1999). Morpheme boundaries (-), glosses and English translations are done by the author of this paper.

Italian construction in (3) b., where the indirect object pronoun *gli* as well as the direct object *lo* are cliticized. When compared to the corresponding structure in Modern Greek given in (3) c. (Cortelazzo 1948: 31), the structural parallelism of the Corfioto example becomes clear. But note that in the Greek example the subordinate clause verb is coreferential but not entirely congruent with the verb in the main clause, since it uses the subjunctive mood and the subordination marker *na*.

This kind of structural reorganization was also observed with the verb *potere* ('to be able to') by Cortelazzo (1948: 31), who gives an example of an interrogative sentence:

(4) a. Corfiot Italian

cosa	*posso*	*che*	*fatso?*
what	can.IND.PRS.1SG	that	do. IND.PRS.1SG

b. Italian

cosa	*posso*	*fare?*
what	can.IND.PRS.1SG	do.INF

c. Modern Greek

ti	*bor-ó*	*na*	*kán-o?*
what	can-IND.PRS.1SG	SM	do-SBJV.PRS.1SG

'what can I do?'

Again, the argument is constructed in a subordinate clause with a coreferential verb form and not with an infinitive as it would have been the case in Italian, see (4) b. The corresponding example of Modern Greek in (4) c. (according to Cortelazzo 1948: 31) shows the same structure as (4) a. with the exception of *káno* being a subjunctive form.

The reduction of the infinitive in subject coreferential constructions was also described with other tenses and grammatical persons. The instances of the verb *volere* ('to want') demonstrate this variety. Levi (1961: 31) gives an example for the second person singular:

(5) a. Corfiot Italian

ti	*vol*	*ke*	*te*	*bev-a*	*'na*
you	want.IND.PRS.2SG	that	you	drink-IND/SBJV.PRS.2SG	a
kupa [...]	*de*	*acqua?*			
cup	of	water			

b. Italian

vuoi	*bere*	*un*	*bicchiere*	*d'acqua?*
want. IND.PRS.2SG	drink.INF	a	glass	of=water

'do you want to drink a glass (lit.: cup) of water?'

The example contains also the subject pronouns *ti* and *te* which are obligatory in the Venetian dialects (cf. Zamboni 1974: 20-21). These pronouns allow to identify the verb forms here as coreferential, since the inflected forms *vol* and *beva* could otherwise be interpreted as third person singular.[12] The corresponding Italian construction given by Levi (1961: 31) is shown in (5)b.

[12] Note that in Italian the form *beva* is the subjunctive presence of the verb *bere* ('to drink') for all three persons singular (SBJV.PRS.1SG, SBJV.PRS.2SG, SBJV.PRS.3SG). The Venetian verb *bevar*/*bever*

While the verb in both the main clause and the subordinate clause is inflected for the same grammatical person (since both refer to the same subject), the used tense of both verbs is not identical. An example of the infinitive reduction in past tense (*imperfetto*) with the verb *volere* is presented by Cortelazzo (1948: 33):

(6) a. Corfiot Italian

vole-va	*che*	*torn-o*
want-IND.PST.1SG	that	return-IND.PRS.1SG

b. Italian

vole-vo	*torn-are*
want-IND.PST.1SG	return-INF

'I wanted to return'

The form *voleva* is an archaism in Tosco-Italian (Old Tuscan, Maiden 1995: 19) and Venetian (Zamboni 1974: 22). It is formally identical with the third person singular imperfect suffix /-va/, so that only the corresponding structure of Italian in (6) b. given by Cortelazzo (1948: 33) supports the analytic glosses given in (6) a. Yet, the verb in the subordinate clause does not show the same tense as the matrix verb (no *consecutio temporum*). A similar case is given by Cortelazzo (1948: 32) with the verb *cominciare* ('to begin') in the future tense (*futuro semplice*):

(7) a. Corfiot Italian

scominsi-eremo	*che*	*port-emo*	*paja*
start-IND.FUT.1PL	that	carry-IND.PRS.1PL	straw

b. Italian

cominc-eremo	*a*	*port-are la*	*paglia*
start-IND.FUT.1PL	to	carry-INF	the straw

'we will begin to carry the straw'

Both verb forms are subject coreferential as they refer to the same group of speakers. Yet, *portemo* is the Venetian form of the present indicative with the typical suffix of the first-person plural /-emo/ (the Italian variant would be *portiamo*), so this example does not show a *consecutio temporum* either and is the only future tense attested within the sources. The Italian form with an infinitive argument can be seen in (7) b. (given by Cortelazzo 1948: 32). Finally, also the verb *sapere* appears with a (subject coreferential) finite clause argument in Levi (1961: 31), as can be observed in (8) a., while (8) b. shows the corresponding Italian sentence (given by Levi 1961: 31):

(8) a. Corfiot Italian

no	*sa*	*ke*	*parl-a*	*greco*
NEG know.IND.PRS.3SG	that	speak-IND.PRS.3SG	Greek	

b. Italian

non sa		*parl-are*	*greco*
NEG know.IND.PRS.3SG		speak-INF	Greek

's/he doesn't know how to speak Greek', 's/he can't speak Greek'

---

is variable with regard to its inflection, therefore, the form *beva* could be analysed as both subjunctive or indicative.

At this point, some questions arise: First, what is the grammatical status of these forms of reduced infinitival complementation? And second, is the (possible) subject coreferential finite complementation of these verbs a stable feature of the Corfioto in a diachronic perspective? Only based on the examples by Cortelazzo (1948) and Levi (1961) shown here, one cannot draw any conclusion regarding the grammatical status of finite complementation. Note, however, that of all verbs with finite complements given in the sources, *volere* is the only one that also occurs with an infinitive complement (cf. Cortelazzo 1948: 33):

(9) Corfiot Italian

volio	*bas-ar*	*la*	*terra*
want.IND.PRS.1SG	kiss-INF	the	earth

'I want to kiss the earth'

This might be a hint that infinitival complement variants could have been possible for the other verbs as well, but this remains speculation. Furthermore, there is no possibility to estimate which variant would be used more frequently. But if one investigates the recent data, one can confirm that while the subject coreferential infinitival reduction pattern itself is a more or less stable phenomenon in Corfiot Italian, a high degree of alternation between the infinitival and the finite complementation can be observed.

4.2 Subject coreferential infinitive reduction in recent data

With regard to the data collected in 2016, subject coreferential infinitive reduction can be noticed with the verbs *andare*, *volere*, *potere*, *venire* ('to come'), and *imparare* ('to learn'). While the first three of these verbs are described in the older sources, both *venire* and *imparare* have not been observed previously with finite arguments in the Italian spoken in Corfu. Examples of these verbs are given in (9) and (10).

(10) Corfiot Italian [2016-11-15, OSF1 00:28:01]

//per'ke	'venjo		ke	ti	s-	ke	ti
because	come.IND.PRS.1SG		that	you	[?]	that	you
do		di		(n)'drio		il	'skjafo//
give.IND.PRS.1SG		of		behind		the	slap

'because I come to give you (back) a slap'

Example (10) displays the structure already described in the previous section. The verb forms //'venjo// and //do// both refer to the subject of the sentence and both of them are inflected for the first person singular. An Italian version would be "perché vengo a darti uno schiaffo indietro", where the argument needs to be expressed via an infinitival complement (*dare*) in a prepositional phrase dependent on the matrix verb *vengo*.

Example (11) is structured in a different way, since is shows the use of the synthetic *passato prossimo*, which here consists of an inflected form of the auxiliary verb *avere* and a past participle of the main verb, here with a shortened participle form typical for Venetian dialects (Venetian *a imparà,* cf. Italian *ha imparato*):

(11) Corfiot Italian [2016-11-17, OSF1 00:47:58]
//la S.[…] a impa'ra ke
the S.[…] have.IND.PRS.3SG learn.PTCP that
'parl-a e'braiko//
speak-IND.PRS.3SG Hebrew
'the S.[…] (has) learned to speak Hebrew'

While both verb forms refer to the same subject and are congruent with regard to person and number (3sg), there is no *consecutio temporum*, as the verb of the subordinate clause is always inflected for the indicative present tense and is not adapted to the tense used in the main clause.

In addition to the examples given before, there is another type of clause combining present in the data, which looks like a mere sequence of finite verb forms, as illustrated in the following example:

(12) Corfiot Italian [2016-11-15, EKM 00:53:53]
//pju 'dʒɔvane di mɛ, 'pɔso d-'digo 'io//
More young PREP me can. IND.PRS.1SG say.IND.PRS.1SG I
'younger than me, I can say'

In these cases, the complementizer /ke/ resp. *che* does not appear. The examples are not very frequent (two instances in the corpus) and seem to be a case of variation or individual speech errors. However, in (12) a slight repetition of the initial voiced stop /d/ of the second verb form //'digo// could possibly be interpreted as a contact assimilation and reduction of the subordinator //ke// (cf. section 5.1). Still, they are counted here as a different type of infinitive reduction.

By looking at the 2016 data as a whole corpus, it is possible to quantify the relation between finite and infinite complements in total and for every affected verb individually. Table 2 displays preliminary numbers of finite and infinite complements ordered by affected verb attested in the 2016 interview corpus. The fifth column shows the ratio of all three kinds of construction. Since the analysis of the data is still ongoing, the figures should be seen as an intermediate result.

Verb	**Finite complements with complementizer**	**Finite complements without complementizer**	**Infinitival complements**	**Ratio**
potere	9	2	15	9 : 2 : 15
volere	7	0	17	7 : 0 : 17
andare	2	0	0	2 : 0 : 0
imparare	1	0	0	1 : 0 : 0
venire	1	0	0	1 : 0 : 0

Table 2: Preliminary numbers of finite and infinite complements in the 2016 interview corpus

Since one cannot rule out the possibility of infinite complements of the less frequent verbs *andare*, *venire*, and *imparare* (especially as the infinitival complement is the grammatical option from the perspective of prescription), the only conclusion to draw

here is that – regarding the verbs *potere* and *volere* – the reduction of the infinitive complement and its substitution by a subordinate clause seems to be a possible alternation. This does not answer the question concerning the grammatical status of a finite verb complement in a subordinated clause instead of an infinitival construction as argument of the matrix verb. Nevertheless, another reasonable assumption based on that data set seems to be that the occurrence of the finite complements with complementizer is quite frequent regarding the verbs *potere* and *volere*.

A few restrictions of this provisional overview need to be mentioned. First, the small number of verbal instances appearing in the corpus is a limitation of this analysis. Another shortcoming is the small number of interviewed speakers (two consultants). The qualitative setting of the data collection produced qualitative spoken language data, which are not easy to investigate in a quantitative manner. Moreover, natural language data can provide only positive data and cannot give information about what is not possible (see Rice 2018 for a discussion of these constraints regarding the analysis of language documentation data). These limitations could be overcome by the collection and investigation of more data produced by more consultants, and different kinds of data (for example by elicitation of sentences and collection of grammaticality/acceptability judgements of speakers/listeners). Yet, the present study could serve as a starting point for further investigations.

The given data is only a snapshot, and further studies will be necessary to complete the picture. Adamou (2016) has shown that even small-sized corpora of endangered languages can be analysed very well by using a corpus-driven methodology. In this spirit, the ongoing corpus-based investigation of the spoken language data of Nachtmann (2002), the video interviews of the USHMM, and the *Shoah* Outtakes will give more information regarding the stability of the pattern. This will eventually lead to a more representative data analysis - also regarding socio-linguistic variables.

4.3 Semantic aspects of subject coreferential infinitive reduction

What do the matrix verbs that seem to trigger a possible infinitive reduction have in common? If one puts together the verbs with attested subject coreferential finite arguments from the older sources and the 2016 data, a categorisation into four groups seems to be possible (as shown in Table 3).

modal verbs	**ability verbs**	**motion verbs**	**aspectual verbs**
potere *volere*	*sapere*[13] *imparare*	*andare* *venire*	*cominciare*

Table 3: Groups of verbs with attested forms of subject coreferential infinitive reduction

[13] Skytte et al. (1991: 514) categorise *sapere* as a modal verb. Yet, in comparison with *potere*, it expresses always the capacity of an animate subject, while *potere* can also be used with non-animate subjects (Skytte et al. 1991: 521). In example (8), *sapere* implies a learnt ability, a *know-how*. Regarding animate subjects, "learnt and inherent (rather intellectual vs physical)" are distinguished by De Angelis (2013: 430). This "distinction is evident in those languages, as the main Romance languages, where it is lexicalized in two different ways (see respectively It. *sapere*, Fr. *savoir*, Sp. *saber* vs It. *potere*, Fr. *pouvoir*, Sp. *poder*)" (De Angelis 2013: 430). In this perspective, also *imparare* reflects the process of learning an ability in example (11), and therefore both verbs are grouped here in one category. Interestingly, both examples (8) and (11) refer to the ability of speaking a language, which of course could only be accidental.

All these verbs can qualify the action expressed by a subsequent verb. Skytte et al. (1991: 514) refer to them as *verbi a ristrutturazione* ('restructuring verbs'). These verbs can modify each other, too. In one instance in the corpus, a procedure of sequencing two verbs in a finite subject coreferential structure is attested.

(13) Corfiot Italian [2016-11-17 OSF1 00:43:05]

//'vo(l)jo	ku	'vado	ke	'trov-o
want.IND.PRS.1SG	SM	go.IND.PRS.1SG	that	find-ND.PRS.1SG
un	kor'fjoto//			
a	Corfiote			

'I want to go to find a Corfiote.'

Here, two finite verb complements are combined in an almost a serial construction. This example not only attests the possibility of a combination of coreferential finite complementation in more than one subordinate clause. Moreover, the first complementizer is *ku*, not *ke*, which is very striking, since it could be a relic of an Apulian dialect spoken in Corfu. In the Salentino dialects, *cu* has the function to subordinate clauses. This will be elaborated in the following section.

5 Comparison with other kinds of infinitive reduction

5.1 Infinitive reduction in South Italian dialects

It is well known that a similar pattern of restricted infinitival usage can be found in South Italian dialects, where the origin of the construction is ascribed to the influence of the autochthonous Greek dialects in Southern Italy (cf. Rohlfs 1922, 1969, 1997). This "unpopularity of the infinitive" ("impopolarità dell'infinito", as it was called by Rohlfs 1969: 102) is present in the Salentino dialect. Here, the finite arguments appear almost always in the indicative mood and present tense, irregardless of the main clause verb (no *consecutio temporum*, but also no subjunctive, see Rohlfs 1969: 102-103):[14]

(14) a. Salentino (Rohlfs 1969: 103)

vulia	*cu*	*ssacciu*
want.IND.PST.1SG	SM	know.IND.PRS.1SG

b. Italian

vole-vo	*sap-ere*
want-IND.PST.1SG	know-INF

'I wanted to know'

Note the subordination marker *cu* which strongly resembles the subordination marker *ku* in example (13). Rohlfs (1922: 218) interprets *cu* not only as a substitute for an infinitive construction, but also as "paraphrase of a subjunctive" ("Umschreibung eines Konjunktivs"), which corresponds well with the description of the phenomenon as "analytic subjunctive" for the Balkan languages by Friedman (2006: 665-666). Another

[14] The following examples are quoted from the sources preserving the original orthography. Morpheme breaks (-), glosses and English translations are added by the author of this paper.

noteworthy phenomenon is the phonetic assimilation of the subordination marker with the following finite verb in fast speech as described by Rohlfs (1997: 326, see also Mayerthaler et al. 1993: 100):

(15) a. Salentino, dialect of Aredo (Lecce)

oju	*d=dòrmu*
want.IND.PRS.1SG	SM=sleep.IND.PRS.1SG

b. Italian

voglio	*dorm-ire*
want.IND.PRS.1SG	sleep-INF

'I want to sleep'

This looks like example (12) of the Corfiot Italian data, but, as indicated above, the latter might be a result of individual speech variation and so this resemblance could be sole coincidence.[15]

Yet, there are important differences between Salentino and the Corfiot Italian infinitive reduction. The unpopularity of the infinitive did not lead to its complete loss in the Salentino dialect. While the substitution of the infinitive is most common when the matrix verb "expresses an act of will, a plan or a scope" ("esprime un atto di volontà, un disegno o uno scopo", Rohlfs 1969: 103), infinitival complements are used – among others – with the verbs *potere* and partially also *sapere* (resp. their dialectal counterparts, Rohlfs 1969: 104-105, 1997: 326; Mayerthaler et al. 1993: 99, 104). This stands in a certain contrast to the Corfioto data in this regard, where also instances of *potere* and *sapere* with finite complements are documented, as shown in section 4. Rohlfs (1997: 331-332) underlines the special role of the verb *potere* also in the broader linguistic context of Southeast Europe, describing in somehow militant metaphors its infinitival complementation as conservativism compared to its "vacillating between infinitive and subordination" ("vacilla già fra l'infinito e la subordinazione", Rohlfs 1997: 332) in the peripheral Balkan languages:

> Qui, nell'estremo Mezzogiorno d'Italia, ci troviamo dunque di fronte a una fase storica assai conservatrice, fase in cui il verbo « potere » si presenta come l'ultimo baluardo che nella lotta fra infinito e subordinazione restiste tuttora con pieno successo alle forze dell'innovazione. (Rohlfs 1997: 332)
> (Here, in the extreme South of Italy, we find ourselves in the face of a very conservative historical phase, a phase in which the verb 'potere' appears as the last stronghold which still resists successfully the forces of innovation in the battle between infinitive and subordination. – Transl. JM)

More recently, Ledgeway (2013) describes this development in more detail. From his diachronic arrangement of the variation in the use of finite and infinitival complements of different verbs in Calabrese, Salentino and the Italo-Greek dialects (Ledgeway 2013:

[15] Still, Rohlfs (1922: 218-220) describes other cases of "immediate paratactic sequencing" ("unmittelbare parataktische Aneinanderreihung") for the Terra d'Otranto in the extreme South of Apulia (see also Rohlfs 1969: 105-106). Recently, Ledgeway (2013: 206-208) discusses this phenomenon as "C(omplementizer)-drop", which differentiates Salentino from Greek, Italo-Greek dialects and Calabrese.

196-206), he concludes that "the retreat of the infinitive has been quicker in *Calabrese* than in *Salentino*", and that "the retreat of the infinitive is more advanced in (some, though not all, varieties of) *Calabrese* than in *Salentino*", since "in Salentino the infinitive still represents the sole permitted complement type employed after *can* across all varieties and, in some dialects, also after *hear*, *must*, *know* and *make*" (Ledgeway 2013: 201, Italics in the original). The situation, however, remains messy:

> To sum up, diachronically there is extensive and largely unpredictable variation in the distribution of infinitival and finite complementation both across and within individual areas and dialects and, synchronically, even within the same speech community. (Ledgeway 2013: 204)

Could this variation have something in common with the Corfiot data presented above? De Angelis (2013) observes that not in Salentino, but in certain varieties of Calabrese "even the verb *potere* can head a finite subordinate clause instead of the bare infinitive" (De Angelis 2013: 429). He applies the concept of "participant-internal modality" developed by van der Auwera and Plungian (1998) to distinguish different types of *potere* complements and concludes that "the construction with a finite dependent clause occurs exclusively with the modality related to an *inherent* possibility" (De Angelis 2013: 433, Italics in the original), which means "cases where the subject, thanks to certain inherent properties (physical strength, physical or psychic state etc.) or more generally through a personal involvement in an epistemic event, participates in the SoA [state of affairs, J.M.] or in the event codified in the dependent clause" (De Angelis 2013: 434). This could also constitute a further direction of the qualitative investigation of the Corfioto data.

The "unpopularity of the infinitive" in South Italian dialects Salentino and Calabrese reflects their long-lasting and sustained language contact with the Italo-Greek dialects in Southern Italy. Moreover, other Colonial Venetian / Italian varieties spoken in Istria and Dalmatia do not seem to allow this kind of structure. However, Bidwell's (1967) general investigation of the Colonial Venetian varieties does not mention the phenomenon. Also, if one takes a quick look on some research literature on one of the varieties, the Italian of Zadar (Zaratino), neither Wengler (1915), nor Chiarioni (1984, 1985) or Barbarić (2015) mention any kind of subject coreferential infinitive reduction either.

5.2 Infinitive reduction in Balkan Judezmo and Balkan Turkish

In general, Judezmo preserves the inherited Ibero-Romance infinitive (Friedman & Joseph 2014: 10). While Gabinski (1996, 1997: 243) claims that there is some kind of infinitival loss in certain constructions due to Balkan areal convergence, Sanchis i Ferrer and Vuletic (2008) show that these constructions were common in Aragonese before the expulsion of the Spanish Jews (cf. also Quintana Rodriguez 2017). Schmid (2016) clarifies, that the use of the infinitive in Judezmo is vital and frequent.

Still, Friedman and Joseph (2014: 10) argue that "there is some reduction in use of infinitive in favor of finite complementation, and this reduction involves the subjunctive mood forms, thus moving Judezmo in the direction of the usage of coterritorial Balkan

languages." This kind of syntactical re-structuring is shown in (16) a. – c. (quoted with original glosses [abbreviations slightly adapted] from Friedman & Joseph 2014: 10):

(16) a. Balkan Judezmo
kwando *ke* *te* *vengamoz* *a tom-ar?*
When that you.ACC we.come/SBJV to take-INF?

b. Modern Greek
póte *na* *'rθúme* *na se párume?*
when SM we.comeSM you.ACC we.take

c. Modern Spanish
Cuándo *quieres* *que* *vengamos* *a recog-er-te?*
When you.want that we.come to take-INF-you
'When do you want us to come to get you?'

The crucial point is here that in the Judezmo construction in (16) a., a modal verb expressing volition is omitted compared to the Modern Spanish version in (16) c., thus making the Judezmo example – in a structural perspective – looking more similar to the Greek sentence in (16) b. [16] "At issue here is not so much infinitive replacement", Friedman and Joseph (2014: 10-11) state, "but rather the spread of the type of construction associated with infinitive replacement." This kind of construction can be observed also in the Corfiot Italian data:

(17) Corfiot Italian [2016-11-15, OSF1 01:06:09]
//e 'koza ke 'fatʃo 'tuto-l 'gjɔrno?//
and what that do.IND.PRS.1SG whole=the day?
'And what should I do the whole day?'

Example (17) looks like a calque from modern Greek, but – similar to the examples of finite complementation presented in section 4 – the Corfiot Italian uses the indicative, while in the Greek sentence the subjunctive mood is used. The similar Greek sentence in (18) was indeed uttered a few turns after (17), following passages of intra- and intersentential code-switching from Corfiot Italian to Greek:

(18) Modern Greek [2016-11-15, OSF1 01:06:32]
//ti na 'kano?//
what SM do.SBJV.PRS.1SG
'What should I do?'

Moreover, the construction as in (17) was already noticed by Cortelazzo (1948: 33), which indicates the recurrence of this pattern in Corfiot Italian:

(19) Corfiot Italian
E *adesso* *cosa* *che* *fasso?*
and now what that do.IND.PRS.1SG
'And what should I do now?'

[16] Friedman and Joseph (2014: 10) give another very similar example from Macedonian.

Again, there is no subjunctive mood in the second part of the sentence. A corresponding Italian version would be constructed with an inflected modal verb and an infinitive complement. These examples from Balkan Judezmo and Corfiot Italian demonstrate once more that similar grammatical branches are affected in diverse settings of local convergence in the Balkan area.

Additional 'newcomers' in Southeast Europe are the Balkan Turkish dialects. Matras and Tufan (2007) demonstrate that syntactical re-structuring occurs in Gostivar Turkish, a variety being "representative of the Turkish dialects spoken in the Republic of Macedonia […] and to a considerable extent also of Rumelian or Balkan Turkish as a whole" (Matras & Tufan 2007: 215). A "characteristic feature" of Rumelian Turkish dialects is, that they have adopted "clause combining strategies that are similar to those employed in the surrounding Indo-European languages" (Matras & Tufan 2007: 222). In fact, these patterns of clause linking resemble the results of infinitive reduction shown in Corfiot Italian:

> Essentially, these [clause combining strategies] are based on the juxtaposition of finite clauses, linked through independent semantic markers that introduce the subordinate clause (subordinating conjunctions). This system replaces almost entirely the Turkic system of converbs and nominal embedding. (Matras & Tufan 2007: 222)

Interestingly, these subordinating conjunctions are not used in the case of modal constructions. According to Matras and Tufan (2007: 222), "[m]odal complements are not introduced by a conjunction, but make use of the historical optative, which, now expressing dependency on the main verb, serves as a subjunctive". Following the authors, the "finite embedded predicate in the subjunctive replaces the historical Turkish infinitive" (Matras & Tufan 2007: 223). An example given by the authors demonstrates that also in subject coreferential constructions this strategy is applied (examples, morpheme boundaries, glosses [abbreviations slightly adapted], and translation quoted directly from Matras & Tufan 2007: 222-223):[17]

(20) a. Gostivar Turkish

Yarın	*ist-er-ım*	*oyna-(ya)-im*	*dügün-de.*
tomorrow	want-AOR-1SG	play-SBJV.1SG	wedding-LOC

b. Macedonian

Utre	*saka-m*	*da*	*igra-m*	*na*	*svadba-ta.*
tomorrow	want-1SG	COMP	play-1SG	at	wedding-DEF

c. Standard Turkish

Yarın	*düğün-de*	*oyna-mak*	*isti-yor-um.*
tomorrow	wedding-LOC	play-INF	want-PROG-1SG

'I want to dance at the wedding tomorrow.'

The phenomena sketched above from Balkan Judezmo and Balkan Turkish can be explained as results of grammatical borrowing from the surrounding neighbour languages. The syntactic structuring in Balkan Judezmo parallels similar constructions

[17] A further example of Albanian given by Matras and Tufan (2007: 222-223) shows a similar finite complementation as the Gostivar Turkish and the Macedonian example.

in Greek or Macedonian, whereas the clause combining strategies in Gostivar Turkish resemble structures in Macedonian and Albanian.

Nevertheless, the developments in both 'newcomers', Balkan Judezmo and Balkan Turkish, can be seen as "local convergences" (cf. Joseph 2010: 628-629), that add to the overall picture of syntactic restructuring in the Southeast European convergence area.

6. Discussion

Investigating the reduction of infinitival use in Corfioto and comparing the results of this process with similar phenomena in other genetically related Italo-Romance dialects on the one hand and other 'newcomer' languages in Southeast Europe on the other hand reveals no consistent scheme, but a rather unclear picture.

Does Corfioto participate in Balkan areal convergence? Regarding Balkan Judezmo, Friedman and Joseph (2014: 19) argue, that "'membership' in a Sprachbund is not defined by the accumulation of points, but by participation in processes of various types of convergence at various linguistic levels". From this perspective, the reduction of infinitive uses and the increase of finite complementation in Corfiot Italian could be one of these convergence types. However, the striking resemblance of the Corfiot data with the dialects of the extreme South Italy, Calabrese and Salentino, suggest that this type of subject coreferential finite complementation could also be traces of the dialects spoken by the Apulian Jews who migrated to Corfu, inherited to the spoken Corfiot Italian through processes of dialect levelling and later processes of dialect-standard contact (or Italianization).

A third explanation would be, that both – origin of the phenomenon in South Italy and local convergence as part of a broader areal clustering – play a role in the production of these kinds of utterances in Corfiot Italian. As an attempt to explain the cause of the Balkan areal convergence, Friedman (2011: 283-284) proposes the model of feature selection (cf. Mufwene 2008), "in which a variety of individual preexisting tendencies produced complexly congruent outcomes owing to changes that resulted from, or were reinforced by, language contact." Friedman and Joseph (2014) apply this approach to Balkan Judezmo and state:

> [A]t issue is not so much a quantifiable 'Balkanness' in terms of the integration of contact-induced changes into the grammar but rather the strengthening of tendencies which, while they may have been brought with Judezmo from Spain in the fifteenth century, have increased in the direction of coterritorial languages while those same features have not been so strengthened elsewhere in Spanish. (Friedman & Joseph 2014: 11)

Could this feature selection model also be applicable to Corfiot Italian? The pattern of reduced use of infinitives could have been brought from Apulia, but it was subsequently altered due to language contact with Italian and Venetian on the one hand, and Modern Greek on the other hand. So, for example, the infinitival complementation of the verb *volere* was enforced due to contact with Italian and Venetian, and the strengthening of the finite complementation of the verb *potere* was a result of the contact with Modern Greek.

The strong variation found in the recent Corfiot Italian data could be linked to other processes as well. After the Shoah, many speakers decided not to use Corfioto in public anymore and not to transmit it to the younger generations. Since language attrition can lead to the loss of marked features (Wolfram 2002: 773-775), this phenomenon could be avoided, if it is conceived as the marked option by the speakers. Wolfram (2002: 775) explicitly notes that "the reduction of subordinate clauses" is a manifestation of language attrition in many cases. The prolonged influence of Italian via written media, radio and television may function as amplification of this process in terms of dialect avoidance and Italianization of the dialect (cf. De Mauro 2002 [1963]). On the other hand, all remaining speakers are bi-lingual with Modern Greek as their dominant language and the predominant language in their surrounding environment. So, interference with Greek as dominant language could strengthen the production of finite complementation in subject coreferential constructions in natural speech.

7. Summary and Outlook

Corfiot Italian displays a pattern of finite complementation in subject coreferential constructions, which corresponds to the Modern Greek pattern, but which is not generally used. The reduced usage of infinitival complements seems to be verb-specific, therefore matching certain characteristics of dialects of extreme South Italy. Furthermore, this pattern resembles other results of syntactic restructuring in 'newer' Balkan varieties, whereas other varieties of Colonial Venetian in Southeast Europe do not seem to apply this pattern.

Regarding the question, whether the infinitive reduction in Corfiot Italian is a case of areal convergence, the answer is a firm and clear "perhaps". On the one hand, the phenomena can be explained as a result of language contact between Italian / Venetian and Modern Greek. On the other hand, the structural branch of clause combining strategies is very often a target of convergence in the Balkan linguistic area, often by reinforcing existing strategies of the affected languages and dialects, which makes it reasonable to categorize the infinitive reduction in Corfiot Italian also as a process related to the areal convergence ongoing in Southeast Europe. Yet, standardization and language endangerment are two other (socio-)linguistic processes at work which may eventually lead to the dismantling of this phenomenon. These are processes ongoing in the whole linguistic area of Southeast Europe. Joseph (2010: 629) states that "the conditions that gave rise to the convergence, that created the sprachbund, are no longer present as far as the standard languages are concerned" and therefore makes a case for a dialectal research agenda in the Balkans: "Thus in the present just as in the past in the Balkans, the local dialects must be the main focus for the study of language contact, as they are, and have always been, where the action is" (Joseph 2010: 629). Likewise, Friedman (2011: 285) calls for "documentation and analysis" of endangered minority languages and dialects in Southeast Europe and underlines that "[l]arge corpora and integrated databases for nonstandard Balkan languages/dialects are needed". The research presented here – as preliminary the conclusions may be – is a small step along this way.

Acknowledgements

The study is funded by the Austrian Academy of Sciences (ÖAW) and part of the ongoing PhD project of the author. The author is deeply indebted to the Corfiot consultants OSF1 and Eva Kritikou-Matathia (EKM) for sharing their knowledge of Corfioto. OSF1 died in 2018. The author wishes to dedicate this study to her memory. He also wishes to express his gratitude to Ms. Nachtmann, since she made her work and her recordings available to him, which served as an optimal starting point for his own investigation. The author thanks also Petra Hödl for correcting his English and critically reading this paper, and Verena Schwägerl-Melchior for further critical and enlightening remarks. All remaining shortcomings are in the author's responsibility.

References

Adamou, E. 2016. *A corpus-driven approach to language contact. Endangered languages in a comparative perspective*. Boston, Berlin: Walter de Gruyter.

Adler, H.M. 1901. The Jews in Southern Italy. *The Jewish Quarterly Review* 14(1): 111–115. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/1450531

Arvaniti, A. 1999. Standard Modern Greek. *Journal of the International Phonetic Association* 29(2): 167–172.

van der Auwera, J. & V.A. Plungian. 1998. Modality's semantic map. *Linguistic Typology* 2(1): 79–124. https://doi.org/10.1515/lity.1998.2.1.79.

Bakker, P. 2006. The Sri Lanka Sprachbund: The Newcomers Portuguese and Malay. In Y. Matras, A. McMahon & N. Vincent (eds.), *Linguistic Areas. Convergence in Historical and Typological Perspective*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan, 135–159.

Barbarić, P. 2015. *Che storia che gavemo qua. Sprachgeschichte Dalmatiens als Sprechergeschichte (1797 bis heute)*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Bartoli, M.G. 1912. România e PΩMANIA. In R. Renier (ed.), *Scritti vari di erudizione e di critica in onore di Rodolfo Renier*. Torino: Fratelli Bocca, 981–999.

Belleli, L. 1905. *Greek and Italian dialects as Spoken by the Jews in Some Places of the Balkan Peninsula*. London. Retrieved from http://archive.org/details/greekitaliandial00belliala

Belleli, L. 2002 [1904]. Judæo-Greek and Judæo-Italian. In I. Singer & C. Adler (eds.), *JewishEncyclopedia.com [The Jewish Encyclopedia]*. Wynnewood [New York]: Kopelman Foundation. Retrieved from http://www.jewishencyclopedia.com/articles/8950-judaeo-greek-and-judaeo-italian

Bertinetto, P.M. 1991. Il Verbo. In L. Renzi & G. Salvi (eds.), *Grande grammatica italiana di consultazione. II. I sintagmi verbale, aggetivale, avverbiale. La subordinazione*. Bologna: Società editrice il Mulino, 13–162.

Bidwell, C. 1967. Colonial Venetian and Serbo-Croatian in the Eastern Adriatic. A case study of Languages in Contact. *General Linguistics* 7(1): 13–30.

Birnbaum, S.A. 1951. The Jewries of Eastern Europe. *The Slavonic and East European Review* 29(73), 420-443. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/4204248

Bochmann, K. 2005. Sprachgeschichte als erlebte Sozialgeschichte: Zum Erkenntniswert von Sprachbiographien. In P. Cichon (ed.), *Entgrenzungen: Für eine Soziologie der Kommunikation. Festschrift für Georg Kremnitz zum 60. Geburtstag*. Wien: Edition Praesens, Verlag für Literatur- und Sprachwissenschaft, 41–56.

Campbell, L., T. Kaufman & T. C. Smith-Stark. 1986. Meso-America as a Linguistic Area. *Language* 62(3): 530–570. https://doi.org/10.2307/415477

Centro nazionale studi di musica popolare. 1963. *Catalogo sommario delle registrazioni 1948-1962. Il centro internazionale per la musica tradizionale liturgica, costituzione, scopi, fonoteca*. Roma: Centro nazionale studi musica popolare.

Chiarioni, T. 1984. Come si parlava a Zara. In M. Cortelazzo (ed.), *Guida ai Dialetti Veneti VI*. Padova: CLEUP, 159–189.

Chiarioni, T. 1985. Come si parlava a Zara: II. In M. Cortelazzo (ed.), *Guida ai Dialetti Veneti VII*. Padova: CLEUP, 127–153.
Colafemmina, C. 2006. Armando Perotti e gli ebrei Pugliesi di Corfù. In C. Crapis, B. Leddomade & M. Virno (eds.), *Sulle orme di Armando Perotti. Atti della Giornata di studio, Bari-Cassano Murge, 30 maggio 2003*. Cassano delle Murge: Messaggi, 69–88.
Cortelazzo, M. 1946. L'italiano a Corfù. Di alcuni recenti scambi linguistici italo-corfioti. *Lingua Nostra 7*: 66–69.
Cortelazzo, M. 1947. Vicende storiche della lingua italiana a Corfù. *Lingua Nostra* 8: 44–50.
Cortelazzo, M. 1948. Caratteristiche dell'italiano parlato a Corfù. *Lingua Nostra* 9: 29–34.
Cortelazzo, M. 1963. Leo Levi, Tradizione liturgiche, musicali e dialettali a Corfù. *Lingua Nostra* 24: 96.
Cortelazzo, M. 2000. Il veneziano coloniale: documentazione e interpretazione. In F. Fusco (ed.), *Processi di convergenza e differenziazione nelle lingue dell'Europa medievale e moderna. Processes of Convergence and Differentiation in the Languages of Mediaeval and Modern Europe*. Udine: Forum, 317–326.
De Angelis, A. 2013. Binding Hierarchies and pecularities of the verb potere in some Southern Calabrian varieties. In A. Giacalone Ramat, C. Mauri & P. Molinelli (eds.), *Synchrony and diachrony: A dynamic interface*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 419–440.
De Mauro, T. 2002 [1963]. *Storia linguistica dell'Italia unita* (7th ed.). Roma: Gius. Laterza & Figli.
Eufe, R. 2006. *Sta lengua ha un privilegio tanto grando: Status und Gebrauch des Venezianischen in der Republik Venedig*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
Ferorelli, N. 1966. *Gli ebrei nell'Italia meridionale: Dall'età romana al secolo XVIII*. [Ristampa di 1915]. Bologna: Forni.
Folena, G. 1973. Introduzione al veneziano "De là da mar". In A. Pertusi (ed.), *Venezia e il Levante fino al secolo XV: Volume I. Storia - Diritto - Economia*. Firenze: Leo S. Olschki Editore, 297–346.
Franceschini, R. 2001. Sprachbiographien randständiger Sprecher. In R. Franceschini (ed.), *Biographie und Interkulturalität: Diskurs und Lebenspraxis*. Tübingen: Stauffenburg-Verlag, 111–125.
Franceschini, R. 2004. Sprachbiographien: das Basel-Prag-Projekt (BPP) und einige mögliche Generalisierungen bezüglich Emotion und Spracherwerb. In R. Franceschini & J. Miecznikowski (eds.), *Leben mit mehreren Sprachen. Vivre avec plusieurs langues. Sprachbiographien. Biographies langagieres*. Berne: Peter Lang, 121–145.
Friedman, V.A. 2006. Balkans as a Linguistic Area. In K. Brown (ed.), *Encyclopedia of language & linguistics* (2nd ed.). Oxford: Elsevier, 657–672.
Friedman, V.A. 2011. The Balkan Languages and Balkan Linguistics. *Annual Review of Anthropology* 40(1): 275–291. https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-081309-145932
Friedman, V.A. 2018. Languages of the Balkans. In M. Aronoff (ed.), *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics.* Oxford University Press. Retrieved from 10.1093/acrefore/9780199384655.013.348
Friedman, V.A. & B.D. Joseph. 2014. Lessons from Judezmo about the Balkan Sprachbund and contact linguistics. *International Journal of the Sociology of Language* 226: 3–23. https://doi.org/10.1515/ijsl-2013-0073
Gabinski, M.A. 1996. Die sephardische Sprache aus balkanologischer Sicht. *Zeitschrift für Romanische Philologie* 112(3): 438–457. https://doi.org/10.1515/zrph.1996.112.3.438
Gabinski, M.A. 1997. Positiver Effekt einiger negativer Angaben (zur Frage der Balkanismen als angeblich gemeinsephardischer Neuerungen). *Neue Romania* 19 (Judenspanisch II): 243–256.
Holton, D., P. Mackridge & E. Philippaki-Warburton. 2016. *Greek: An essential grammar* (2nd edition). Abingdon, New York: Routledge.
Joseph, B.D. 1983. *The synchrony and diachrony of the Balkan infinitive: A study in areal, general, and historical linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Joseph, B.D. 2010. Language Contact in the Balkans. In R. Hickey (ed.), *The Handbook of Language Contact*. Malden, Oxford: John Wiley & Sons, 618–633.

Lanzmann, C. 1985. *Shoah*. New Yorker Films.

Ledgeway, A. 2013. Greek disguised as Romance? The case of Southern Italy. In M. Janse, B. Joseph, A. Ralli & M. Bagriacik (eds.), *MGDLT 5: Proceedings of the 5th International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory. Online Proceedings of MGDLT5*. Patras, Greece, 184–227. Retrieved from http://lmgd.philology.upatras.gr/files/MGDLT5_proceedings.pdf

Levi, L. 1961. Tradizioni liturgiche, musicali e dialettali a Corfù. *La Rassegna Mensile di Israel* 27(1): 20–31. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/41281334

Mackridge, P. 2014. Venise après Venise: Official languages in the Ionian Islands, 1797–1864. *Byzantine and Modern Greek Studies* 38(1): 68–90. https://doi.org/10.1179/0307013113Z.00000000038

Maiden, M. 1995. *A linguistic history of Italian*. London, New York: Longman.

Marcus, S., & Y. Kerem. 2007. Corfu. In M. Berenbaum & F. Skolnik (eds.), *Encyclopaedia Judaica* (2nd ed.). Detroit: Macmillan Reference USA, 221–223. Retrieved from http://go.galegroup.com/ps/i.do?id=GALE%7CCX2587504633&v=2.1&u=ubgraz&it=r&p=GVRL&sw=w

Matras, Y. 2011. Explaining convergence and the formation of linguistic areas. In O. Hieda, C. König & H. Nakagawa (eds.), *Geographical typology and linguistic areas: With special reference to Africa*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 143–160.

Matras, Y., & Ş. Tufan. 2007. Grammatical borrowing in Macedonian Turkish. In Y. Matras & J. Sakel (eds.), *Grammatical Borrowing in Cross-Linguistic Perspective*. Berlin: Walter de Gruyter, 215–227.

Mayerthaler, W., G. Fliedl & C. Winkler. 1993. *Infinitivprominenz in europäischen Sprachen: Teil I: Die Romania (samt Baskisch)*. Tübingen: Narr.

Mayerthaler, W., G. Fliedl & C. Winkler. 1995. *Infinitivprominenz in europäischen Sprachen: Teil II: Der Alpen-Adria-Raum als Schnittstelle von Germanisch, Romanisch und Slawisch*. Tübingen: Narr.

Mufwene, S.S. 2008. *Language evolution: Contact, competition and change.* London, New York: Continuum.

Nachtmann, J. 2002. Italienisch als Minderheitensprache: Fallbeispiel Korfu (Staatsexamensarbeit). Albert-Ludwigs-Universität, Freiburg.

Papageorgios, S. 1881. Merkwürdige in den Synagogen von Corfu im Gebrauch befindliche Hymnen. In *Verhandlungen des fünften Internationalen Orientalisten-Congresses: gehalten zu Berlin im September 1881* (Vol. 2). Berlin, 226–232.

Quintana R.A. 2017. Aragonés en judeoespañol: un caso de divergencia y convergencia dialectal. *Alazet: Revista De Filología* 29: 101–134.

Ralli, A. 2012. Verbal loanblends in Griko and Heptanesian: a case study of contact morphology. *L'Italia Dialettale* LXXIII: 111–132.

République Hellénique. Ministère de l'Économie Nationale - Direction de la Statistique. 1924. *Recensement de la population de la Grece au 19 Decembre 1920. Au 19 Décembre 1920 - 1 Janvier 1921: III. Résultats Statistiques pur les Iles Ioniennes. A'. Population. B'. Familles*. Athène: Imprimerie Nationale. Retrieved from http://dlib.statistics.gr/Book/GRESYE_02_0101_00015.pdf

République Hellénique. Ministère de l'Économie Nationale - Statistique Générale de la Grèce. 1935. *Resultats statistiques du recensement de la population de la Grece du 15-16 Mai 1928: IV. Lieu de naissance - religion et langue - sujétion*. Athenes: Imprimerie Nationale. Retrieved from http://dlib.statistics.gr/Book/GRESYE_02_0101_00022.pdf

Rice, K. 2018. Documentation, linguistic typology, and formal grammar. In K. L. Rehg & L. Campbell (eds.), *The Oxford Handbook of Endangered Languages*. New York: Oxford University Press, 123–146.

Rohlfs, G. 1922. Apul. *ku*, kalabr. *mu* und der Verlust des Infinitivs in Unteritalien. *Zeitschrift für Romanische Philologie* 42: 211–223. Retrieved from http://gallicalabs.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k158922/f217.image

Rohlfs, G. 1969. *Grammatica Storica della Lingua Italiana e dei Suoi Dialetti: Sintassi e formazione delle parole*. Torino: Einaudi.

Rohlfs, G. 1997. [XXVII] La perdita dell'infinito nelle lingue balkaniche e nell'Italia meridionale. In G. Rohlfs (ed.), *Studi e ricerche su lingua e dialetti d'Italia*. Firenze: Sansoni, 318–332.

Romanos, J.A. 1891. Histoire de la communauté israélite de Corfou. *Revue des Études Juives* 23: 63–74. Retrieved from https://archive.org/stream/revuedestudesj23soci#page/62/mode/2up

Ryzhik, M. 2013. Le didascalie per la cena pasquale nella tradizione degli ebrei nell'Italia meridionale. In F. Lelli (ed.), *Gli ebrei nel Salento: Secoli IX-XVI*. Galatina: Congedo Editore, 379–406.

Sanchis i Ferrer, P. & N. Vuletić. 2008. La construcció *cali que* + subjuntiu de l'espanyol sefardita: de l'aragonés i el català als Balcans. *Alazet: Revista De Filología* 20: 253–261. Retrieved from http://revistas.iea.es/index.php/ALZ/article/view/303

Schaller, H.W. 1975. *Die Balkansprachen: Eine Einführung in die Balkanphilologie*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.

Schmid, B. 2016. De nuevo sobre el infinitivo en judeoespañol. In A. Ledgeway, M. Cennamo & G. Mensching (eds.), *Actes du XXVIIe Congrès international de linguistique et de philologie romanes (Nancy, 15-20 juillet 2013). Section 4: Syntaxe*. Nancy: ATILF/SLR, 439–450. Retrieved from http://www.atilf.fr/cilpr2013/actes/section-4/CILPR-2013-4-Schmid.pdf

Sermoneta, G. 1990a. Testimonianze letterarie degli ebrei pugliesi a Corfù (I). *Medioevo Romanzo* 15(1): 139–168.

Sermoneta, G. 1990b. Testimonianze letterarie degli ebrei pugliesi a Corfù (II). *Medioevo Romanzo* 15(3): 407–437.

Skytte, G., G. Salvi & R. Manzini. 1991. Frasi subordinate all'infinito. In L. Renzi & G. Salvi (eds.), *Grande grammatica italiana di consultazione: II. I sintagmi verbale, aggetivale, avverbiale. La subordinazione*. Bologna: Società editrice il Mulino, 483–570.

Soldatos, K.E. 1967. I elliniki glossa is tin Eptanison: [The Greek language in Heptanesian islands]. *Kerkyraika Chronica* 13-14: 84–104.

Steiner, J. 1946. A Petition by the Jews of Corfu to the Doge of Venice in 1611. *Zion* 12: 82–87. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/23547266

Thomason, S.G. 2001. *Language Contact: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Tommaseo, N. 1852. *Dizionario estetico*. Milano: per Giuseppe Reina.

Tommaseo, N. 1860. *Dizionario d'estetica: Tomo I. Parte Antica* (3rd ed.). Milano: Presso Fortunato Perelli.

Wengler, H. 1915. *Die heutige Mundart von Zara in Dalmatien: Inaug. - Diss. Univ. Leipzig*. Halle: Heinrich John.

Wolfram, W. 2002. Language Death and Dying. In J. K. Chambers, P. Trudgill & N. Schilling-Estes (eds.), *The Handbook of Language Variation and Change*. Malden, Oxford: Blackwell Publishing, 764–787. https://doi.org/10.1002/9780470756591.ch29

Zamboni, A. 1974. *Veneto*. Pisa: Pacini.

Μια μεταγλωσσική δοκιμασία βαθμολόγησης της σημασιολογικής διαφάνειας για τα μετονοματικά επίθετα της κοινής νεοελληνικής

Νικόλαος Ντάγκας
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Abstract

Στην παρούσα ανακοίνωση, διερευνούμε τη σχέση της σημασιολογικής διαφάνειας με ορισμένες εξωγλωσσικές και γλωσσικές παραμέτρους, όσον αφορά τα μετονοματικά επίθετα της κοινής νεοελληνικής. Τα δεδομένα προέρχονται από μια μεταγλωσσική δοκιμασία βαθμολόγησης, όπου συμμετείχαν εθελοντικά 96 φοιτητές διαφόρων σχολών του ΑΠΘ, τυπικοί φυσικοί ομιλητές της κοινής νεοελληνικής, ηλικίας 18-25 ετών. Στη δοκιμασία χρησιμοποιήθηκαν 154 ζεύγη λέξεων, καθένα από τα οποία αποτελείται από ένα (ψευδο-)επιθηματοποιημένο επίθετο και το (υποτιθέμενο) ουσιαστικό-βάση, π.χ. *νότιος/νότος, άρτιος/άρτος*. Οι συμμετέχοντες βαθμολόγησαν τη σημασιολογική σχέση μεταξύ των μελών κάθε ζεύγους σε μια επτάβαθμη κλίμακα διαβάθμισης, τύπου *Likert*. Επιπλέον, η εξοικείωση των συμμετεχόντων με τα ζεύγη λέξεων εκτιμήθηκε βάσει της επιλογής «ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΩ». Αναφορικά με τους συμμετέχοντες, δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική επίδραση ούτε του φύλου (άντρας / γυναίκα) ούτε του τύπου σχολής φοίτησης (θεωρητική / πρακτική), αν και οι μέσες τιμές της σημασιολογικής διαφάνειας και της εξοικείωσης είναι αριθμητικά μεγαλύτερες για τους συμμετέχοντες θεωρητικών σχολών σε σύγκριση με τους συμμετέχοντες πρακτικών σχολών. Αναφορικά με τα ζεύγη λέξεων, παρατηρείται στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ της σημασιολογικής διαφάνειας και της εξοικείωσης· η εξοικείωση είναι μεγαλύτερη για τα σημασιολογικά αδιαφανή και διαφανή ζεύγη από ό,τι για τα σημασιολογικά ημιδιαφανή ζεύγη και τείνει να μειώνεται, όσο προσεγγίζει το κέντρο της κλίμακας βαθμολόγησης της σημασιολογικής διαφάνειας. Υπάρχει, επίσης, στατιστικά σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στη σημασιολογική διαφάνεια και στην τυπική της απόκλιση· η τυπική απόκλιση είναι μεγαλύτερη για τα σημασιολογικά ημιδιαφανή ζεύγη από ό,τι για τα σημασιολογικά αδιαφανή και διαφανή ζεύγη, και τείνει να αυξάνει, όσο προσεγγίζει το κέντρο της κλίμακας βαθμολόγησης της σημασιολογικής διαφάνειας. Επιπλέον, εντοπίζονται ασθενείς επιδράσεις της συχνότητας λήμματος και της συχνότητας λέξης για τα σημασιολογικά αδιαφανή και διαφανή ζεύγη, καθώς και ασθενείς επιδράσεις του μεγέθους μορφολογικής οικογένειας για τα σημασιολογικά ημιδιαφανή και διαφανή ζεύγη. Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν έναν διαχωρισμό ανάμεσα στα σημασιολογικά ακραία (αδιαφανή, διαφανή) ζεύγη από τη μια πλευρά και στα σημασιολογικά ενδιάμεσα (ημιδιαφανή) ζεύγη από την άλλη πλευρά, συνηγορώντας σε μια μάλλον κατηγορική, διχοτομική προσέγγιση της σημασιολογικής διαφάνειας παρά σε μια συνεχή, διαβαθμισμένη προσέγγιση.

Λέξεις-κλειδιά: δοκιμασία βαθμολόγησης, σημασιολογική διαφάνεια, εξωγλωσσικές παράμετροι, γλωσσικές παράμετροι, μετονοματικά επίθετα

1. Εισαγωγή

Η παράμετρος της σημασιολογικής διαφάνειας (ΣΔ) απορρέει από την αρχή της συνθετικότητας, κατά την οποία η συνολική σημασία μιας γλωσσικής κατασκευής (λ.χ. λεξικής μονάδας, φράσης, πρότασης) προκύπτει από τις επιμέρους σημασίες των συστατικών της και από τον τρόπο με τον οποίο αυτά τα συστατικά διατάσσονται (Cruse 2007: 29, 2011: 83-85). Ειδικότερα, στον χώρο της κατασκευαστικής μορφολογίας, η ΣΔ αναφέρεται στον βαθμό συνθετικότητας της σημασίας μιας κατασκευασμένης λέξης (ΚΛ) σε σχέση με τη μορφολογική της δομή και τη σημασία των συστατικών της μορφημάτων (Rainer, Dressler, Gardani & Luschützky 2014: 6-12). Η ΣΔ αφορά τη μαρτυρημένη σημασία της ΚΛ, η οποία συνίσταται από ένα περισσότερο τυπικό κομμάτι («σκελετός» της σημασίας) και ένα περισσότερο εγκυκλοπαιδικό κομμάτι («σώμα» της σημασίας) (Lieber 2004). Με άλλα λόγια, μπορούμε να πούμε ότι η παράμετρος της ΣΔ αντανακλά τον βαθμό σύγκλισης (ή απόκλισης) ανάμεσα στην προβλεπτή και τη μαρτυρημένη σημασία μιας ΚΛ (Corbin 1987/1991; Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1992).

Στην ανακοίνωση αυτή, εξετάζουμε την παράμετρο της ΣΔ στα μετονοματικά επίθετα της κοινής νεοελληνικής (ΚΝΕ), μέσω μιας μεταγλωσσικής δοκιμασίας βαθμολόγησης. Πιο συγκεκριμένα, μας ενδιαφέρουν τα παράγωγα επίθετα που κατασκευάζονται από ουσιαστική βάση με τη διαδικασία της επιθηματοποίησης π.χ. *στοργικός/στοργή, γύψινος/γύψος*. Το πεδίο της έρευνας περιορίζεται στην ΚΝΕ ως μητρική γλώσσα και σε ενήλικες τυπικούς φυσικούς ομιλητές. Στόχος μας είναι καταρχάς να μετρήσουμε (ποσοτικά και ποιοτικά) τη ΣΔ και στη συνέχεια να διερευνήσουμε τη σχέση της με ορισμένες εξωγλωσσικές παραμέτρους που αφορούν τον πληθυσμό-στόχο και χαρακτηρίζουν τους συμμετέχοντες στην παρούσα δοκιμασία (φύλο, ηλικία, τύπος σχολής φοίτησης, έτος σπουδών), καθώς και με ορισμένες γλωσσικές παραμέτρους που αφορούν το λεξιλόγιο και χαρακτηρίζουν τις πειραματικές λέξεις της δοκιμασίας (εξοικείωση, συχνότητα, μέγεθος μορφολογικής οικογένειας).

2. Μεθοδολογία

2.1 Πληθυσμός και δείγμα

Ο αντικειμενικός πληθυσμός-στόχος της έρευνας είναι νεαροί ενήλικες, τυπικοί φυσικοί ομιλητές της ΚΝΕ, με υψηλό μορφωτικό επίπεδο (φοιτητές και απόφοιτοι τριτοβάθμιας πανεπιστημιακής εκπαίδευσης). Ο υπό μελέτη πληθυσμός αποτελείται από προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές του ΑΠΘ, ηλικίας από 18 έως 25 ετών. Το δειγματοληπτικό πλαίσιο συνιστούν τρεις θεωρητικές σχολές (Θεολογική Σχολή, Φιλοσοφική Σχολή, Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών [ΝΟΠΕ]) και τρεις πρακτικές σχολές (Σχολή Θετικών Επιστημών [ΣΘΕ], Πολυτεχνική Σχολή, Σχολή Επιστημών Υγείας). Από κάθε σχολή επιλέχθηκαν τυχαία 16 άτομα, 8 άντρες και 8 γυναίκες. Με αυτόν τον τρόπο, προέκυψε ένα δείγμα 96 συμμετεχόντων, στο οποίο υπάρχει ισότιμη αντιπροσώπευση ως προς το φύλο (48 άντρες, 48 γυναίκες), τη σχολή φοίτησης (16 φοιτητές από κάθε σχολή) και τον τύπο της σχολής φοίτησης (48 φοιτητές θεωρητικών σχολών, 48 φοιτητές πρακτικών σχολών). Συνεπώς, η μεταβλητή του φύλου διαχωρίζεται από τη μεταβλητή της σχολής φοίτησης και τη μεταβλητή του

τύπου της σχολής φοίτησης, ώστε το φύλο και ο τύπος της σχολής φοίτησης να μπορούν να μελετηθούν ως ανεξάρτητες παράμετροι του πληθυσμού.[1]

2.2 Δοκιμασία βαθμολόγησης

Για να μετρήσουμε τη ΣΔ, πραγματοποιήσαμε μια γραπτή, μη χρονομετρική, μεταγλωσσική δοκιμασία βαθμολόγησης (*semantic relatedness rating task*, πβ. Gonnerman, Seidenberg & Andersen 2007; Orfanidou, Davis & Marslen-Wilson 2011; Xu & Taft 2015; Jared, Jouravlev & Joanisse 2017). Κάθε συμμετέχοντας λαμβάνει έναν κατάλογο με ζεύγη λέξεων και βαθμολογεί τη σημασιολογική σχέση ανάμεσα στα μέλη κάθε ζεύγους, χρησιμοποιώντας μια επτάβαθμη κλίμακα τύπου *Likert*, όπου το 1 δηλώνει εντελώς άσχετες σημασίες και το 7 πάρα πολύ σχετικές σημασίες (Σχήμα 1). Στις οδηγίες τονίσαμε στους συμμετέχοντες ότι σε όλα τα ζεύγη τα μέλη μοιάζουν μεταξύ τους ως προς τη μορφή (ορθογραφία, φωνολογία) και ότι η βαθμολόγησή τους θα πρέπει να στηριχτεί αποκλειστικά στις σημασίες των λέξεων. Επιπλέον, τους ενθαρρύναμε να αξιοποιήσουν όλο το εύρος της κλίμακας, ώστε να αποτυπωθούν σαφέστερα οι σημασιολογικές ομοιότητες και διαφορές, και τους δώσαμε τρία ενδεικτικά παραδείγματα βαθμολόγησης. Προκειμένου να αποφύγουμε τις τυχαίες απαντήσεις αλλά και για να μετρήσουμε την εξοικείωση των συμμετεχόντων με τα ζεύγη λέξεων, τους ζητήσαμε, εάν δεν γνωρίζουν μια λέξη, να μην απαντήσουν τυχαία, αλλά να την κυκλώσουν και να σημειώσουν την ένδειξη ΔΓ («ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΩ»). Τέλος, επισημάναμε ότι μας ενδιαφέρει η προσωπική διαίσθηση των συμμετεχόντων και ότι δεν υπάρχουν «σωστές» ή «λάθος» απαντήσεις. Η δοκιμασία πραγματοποιήθηκε σε διάφορους χώρους του ΑΠΘ, κατά το εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2016-2017.

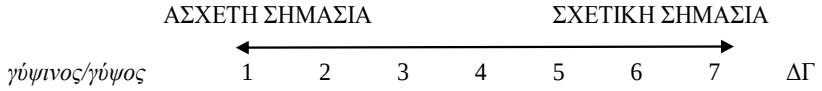

Σχήμα 1: Κλίμακα βαθμολόγησης της ΣΔ

Στη δοκιμασία περιλαμβάνονται συνολικά 154 ζεύγη λέξεων, καθένα από τα οποία απαρτίζεται από ένα τρισύλλαβο επίθετο και ένα δισύλλαβο ουσιαστικό. Με κριτήρια τη σημασία, τη μορφολογία και την ετυμολογία,[2] τα ζεύγη εντάσσονται στις εξής κατηγορίες:

(i) Επιθηματοποιημένο επίθετο και ετυμολογικά ομόρριζο ουσιαστικό, (α) με σημασιολογικά διαφανή σχέση π.χ. *νότιος/νότος*, (β) με σημασιολογικά ημιδιαφανή σχέση π.χ. *μέτριος/μέτρο*, (γ) με σημασιολογικά αδιαφανή σχέση π.χ. *άθλιος/άθλος*.

[1] Φύλο (άντρας / γυναίκα) Χ σχολή φοίτησης (θεολογική / φιλοσοφική / ΝΟΠΕ / ΣΘΕ / πολυτεχνική / επιστημών υγείας), $\chi^2(5)=0{,}000$, $p=1{,}000>0{,}05$. Φύλο (άντρας / γυναίκα) Χ τύπος σχολής φοίτησης (θεωρητική / πρακτική), $\chi^2(1)=0{,}000$, $p=1{,}000>0{,}05$. Όλοι οι στατιστικοί έλεγχοι που αναφέρονται στην ανακοίνωση είναι δίπλευροι, με επίπεδο σημαντικότητας 95% ($\alpha=0{,}05$) και πραγματοποιήθηκαν με το στατιστικό πακέτο IBM SPSS 25.

[2] Σύμφωνα με το ΛΚΝ (1998).

(ii) Ψευδο-επιθηματοποιημένο επίθετο και σημασιολογικά / ετυμολογικά άσχετο ουσιαστικό π.χ. *ούριος/ουρά*.

(iii) Επιθηματοποιημένο επίθετο και σημασιολογικά / ετυμολογικά άσχετο ουσιαστικό αντί για ομόρριζο ουσιαστικό π.χ. *βίαιος/βίος* (αντί για *βίαιος/βία*).

Στα κατασκευαστικά επιθήματα των επιθέτων συγκαταλέγονται τα *-αιος* (π.χ. *βίαιος*), *-αίος* (π.χ. *πηγαίος*), *-άτος* (π.χ. *αφράτος), -είος* (π.χ. *αστείος*), *-ικός* (π.χ. *στοργικός*), *-ιμος* (π.χ. *μάχιμος*), *-ινος* (π.χ. *γύψινος*), *-ιος* (π.χ. *νότιος*), *-ρός* (π.χ. *βροχερός, τολμηρός*), τα οποία κατασκευάζουν μετονοματικά επίθετα.

Τα ζεύγη λέξεων μοιράστηκαν σε δύο καταλόγους, με 77 ζεύγη ο καθένας. Φροντίσαμε η αναλογία των ζευγών κάθε κατηγορίας και η αναλογία των κατασκευαστικών επιθημάτων να είναι περίπου ίδια μεταξύ των δύο καταλόγων. Κάθε κατάλογος δόθηκε σε 48 συμμετέχοντες, 24 άντρες και 24 γυναίκες και παράλληλα 24 φοιτητές θεωρητικών σχολών και 24 φοιτητές πρακτικών σχολών (δηλαδή 8 φοιτητές από κάθε σχολή, 4 άντρες και 4 γυναίκες), έτσι ώστε να μην υπάρχει εξάρτηση ανάμεσα στη μεταβλητή του καταλόγου και στις μεταβλητές του φύλου, της σχολής φοίτησης και του τύπου σχολής φοίτησης.[3] Ακόμη, για να εξουδετερώσουμε τις επιδράσεις σειράς και μεταφοράς (Christensen 2007: 345-347), τυχαιοποιήσαμε τη σειρά των ζευγών σε κάθε κατάλογο τόσες φορές, όσοι είναι οι συμμετέχοντες, ώστε κάθε συμμετέχοντας να βλέπει μία μοναδική σειρά.[4]

2.3 Λειτουργικοί ορισμοί

Για κάθε συμμετέχοντα και για κάθε ζεύγος λέξεων, υπολογίσαμε τη μέση τιμή (ΜΤ) της ΣΔ, σύμφωνα με τα δεδομένα από τη μεταγλωσσική δοκιμασία βαθμολόγησης. Στις επόμενες αναλύσεις, χειριζόμαστε τη ΣΔ τόσο ως ποσοτική μεταβλητή (Xu & Taft 2015; Jared, Jouravlev & Joanisse 2017) όσο και ως ποιοτική μεταβλητή (Gonnerman, Seidenberg & Andersen 2007; Jared, Jouravlev & Joanisse 2017). Ειδικότερα, η ΣΔ αντιμετωπίζεται είτε ως ποσοτική μεταβλητή με τιμές από 1 έως 7, είτε ως ποιοτική μεταβλητή τακτικής κλίμακας με τις εξής τρεις τιμές:

[3] Κατάλογος (1 / 2) Χ φύλο (άντρας / γυναίκα), $\chi^2(1)=0,000$, p=1,000>0,05. Κατάλογος (1 / 2) Χ σχολή φοίτησης (θεολογική / φιλοσοφική / ΝΟΠΕ / ΣΘΕ / πολυτεχνική / επιστημών υγείας), $\chi^2(5)=0,000$, p=1,000>0,05. Κατάλογος (1 / 2) Χ τύπος σχολής φοίτησης (θεωρητική / πρακτική), $\chi^2(1)=0,000$, p=1,000>0,05.

[4] Η τυχαιοποίηση της σειράς των ζευγών έγινε με το εργαλείο *List Randomizer* του ιστότοπου Random.org (2018). Μεταξύ των δύο καταλόγων δεν βρέθηκαν στατικά σημαντικές διαφορές ως προς τη βαθμολόγηση της ΣΔ από τους συμμετέχοντες (M1=4,2235, SD1=0,56852· M2=4,2596, SD2=0,57466· t(94)=-0,309, p=0,758>0,05), την τυπική απόκλιση των συμμετεχόντων στη βαθμολόγηση της ΣΔ (M1=2,3904, SD1=0,27059· M2=2,2875, SD2=0,28084· t(94)=1,828, p=0,071>0,05), την εξοικείωση των συμμετεχόντων με τα ζεύγη λέξεων (M1=74,38, SD1=3,285· M2=73,83, SD2=3,296· t(94)=0,806, p=0,422>0,05), την ηλικία των συμμετεχόντων (M1=21,42, SD1=2,220· M2=20,96, SD2=1,762· t(94)=1,120, p=0,265>0,05), το έτος σπουδών των συμμετεχόντων (M1=3,08, SD1=1,699· M2=2,94, SD2=1,359· t(94)=0,464, p=0,643>0,05). Επιπλέον, και οι δύο κατάλογοι χαρακτηρίζονται από αξιοπιστία εσωτερικής συνέπειας (*Cronbach's* α1=0,914, N1=77· *Cronbach's* α2=0,930, N2=77).

(i) Σημασιολογικά αδιαφανή (σ.α.) ζεύγη, με ΜΤ από 1,00 έως 2,99 π.χ. *άθλιος/άθλος* (ΜΤ=1,53).
(ii) Σημασιολογικά ημιδιαφανή (σ.η.) ζεύγη, με ΜΤ από 3,00 έως 4,99 π.χ. *μέτριος/μέτρο* (ΜΤ=3,98).
(iii) Σημασιολογικά διαφανή (σ.δ.) ζεύγη, με ΜΤ από 5,00 έως 7,00 π.χ. *νότιος/νότος* (ΜΤ=6,40).

Η εξοικείωση υπολογίστηκε βάσει της ένδειξης ΔΓ στη μεταγλωσσική δοκιμασία βαθμολόγησης (Marslen-Wilson, Tyler, Waksler & Older 1994: 12). Από λειτουργική σκοπιά, η εξοικείωση αντιμετωπίζεται ως ποσοτική μεταβλητή και ορίζεται ως ο αριθμός των γνωστών ζευγών (με ΜΑΧ=77) για κάθε συμμετέχοντα και ως ο αριθμός των απαντήσεων εκτός των ΔΓ (με ΜΑΧ=48) για κάθε ζεύγος λέξεων.

Για κάθε επίθετο και για κάθε ουσιαστικό, αντλήσαμε από τον ΕΘΕΓ (2018) τη συχνότητα λήμματος (Σλημμ) και τη συχνότητα λέξης (Σλεξ). Η συχνότητα αντιμετωπίζεται ως ποσοτική μεταβλητή και αντιστοιχεί στον αριθμό εμφανίσεων ενός λήμματος ή μιας λέξης στο πλήρες σώμα του ΕΘΕΓ.[5]

Το μέγεθος μορφολογικής οικογένειας (ΜΜΟικ) είναι μια παράμετρος που αναφέρεται στον αριθμό των μελών μιας μορφολογικής οικογένειας, δηλαδή ενός συνόλου ομόρριζων παράγωγων και σύνθετων λέξεων (Schreuder & Baayen 1997). Η παράμετρος αυτή επηρεάζει την επεξεργασία τόσο των μορφολογικά απλών λέξεων όσο και των ΚΛ. Η επίδραση του ΜΜΟικ είναι ανεξάρτητη από την επίδραση της συχνότητας της βάσης των ΚΛ (Ford, Davis & Marslen-Wilson 2010; Xu & Taft 2015). Επιπλέον, φαίνεται ότι η επίδραση του ΜΜΟικ οφείλεται μόνο στα μέλη της μορφολογικής οικογένειας που έχουν σημασιολογικές σχέσεις μεταξύ τους (Schreuder & Baayen 1997; Diependaele, Grainger & Sandra 2012). Για κάθε επίθετο και για κάθε ουσιαστικό, υπολογίσαμε το ΜΜΟικ, καταμετρώντας τις ομόρριζες παράγωγες και σύνθετες λέξεις με κάποια σημασιολογική σχέση, χρησιμοποιώντας το ΛΚΝ (1998). Για παράδειγμα, το *γύψος* έχει ΜΜΟικ=5 (*γυψαδόρος, γυψάς, γύψινος, γυψοκονίαμα, γυψοποιείο*). Επισημαίνεται ότι το ΜΜΟικ του επιθέτου και του ουσιαστικού ταυτίζονται για τα σ.δ. ζεύγη π.χ. *γύψινος* (ΜΜΟικ=5) / *γύψος* (ΜΜΟικ=5) και κατά κανόνα για τα σ.η. ζεύγη π.χ. *μέτριος* (ΜΜΟικ=212) / *μέτρο* (ΜΜΟικ=212), ενώ διαφέρουν για τα σ.α. ζεύγη π.χ. *ούριος* (ΜΜΟικ=1) / *ουρά* (ΜΜΟικ=7). Στις αναλύσεις μας, αντιμετωπίζουμε το ΜΜΟικ ως ποσοτική μεταβλητή.

Τέλος, όσον αφορά τους συμμετέχοντες, το φύλο (άντρας / γυναίκα) και ο τύπος σχολής φοίτησης (θεωρητική / πρακτική) είναι δίτιμες ποιοτικές μεταβλητές, ενώ η ηλικία και το έτος σπουδών είναι ποσοτικές μεταβλητές.

3. Αναλύσεις και αποτελέσματα για τους συμμετέχοντες

[5] Ο ΕΘΕΓ προκρίθηκε έναντι άλλων, πιο πρόσφατων σωμάτων κειμένων της ΚΝΕ (λ.χ. GreekLex2 2018· Subtlex-GR 2018), διότι παρέχει άμεσα την πληροφορία για τη συχνότητα λήμματος. Επιπλέον, στο σώμα του ΕΘΕΓ βασίζεται το *Clean Corpus* του IPLR (2018) (Protopapas, Tzakosta, Chalamandaris & Tsiakoulis 2012), το οποίο χρησιμοποιήθηκε για τον έλεγχο αρκετών λεξικών, υπολεξικών και υπερλεξικών εξωγενών μεταβλητών, κατά τον πειραματικό σχεδιασμό της χρονομετρικής δοκιμασίας μορφολογικής προτεραιοποίησης (Ντάγκας, υπό έκδοση), στο πλαίσιο της παρούσας διδακτορικής έρευνας.

Για κάθε συμμετέχοντα, υπολογίστηκε η μέση βαθμολόγηση της ΣΔ, η τυπική απόκλιση (ΤΑ) στη βαθμολόγηση της ΣΔ και η εξοικείωση με τα ζεύγη λέξεων. Οι αναλύσεις έγιναν στο σύνολο των συμμετεχόντων (N=96).

Δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική συσχέτιση της μέσης βαθμολόγησης της ΣΔ με την ΤΑ (r=0,035, p=0,733>0,05· r_s=0,044, p=0,670>0,05), την εξοικείωση (r=0,098, p=0,342>0,05· r_s=0,083, p=0,421>0,05), την ηλικία (r=-0,088, p=0,393>0,05· r_s=-0,033, p=0,749>0,05), το έτος σπουδών (r=-0,022, p=0,830>0,05· r_s=-0,010, p=0,922>0,05).

Ως προς το φύλο, δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ αντρών και γυναικών στη μέση βαθμολόγηση της ΣΔ (άντρες M=4,3252, SD=0,52416· γυναίκες M=4,1479, SD=0,60421· t(94)=1,449, p=0,151>0,05), στην ΤΑ (άντρες M=2,3327, SD=0,30034· γυναίκες M=2,3452, SD=0,25925· t(94)=-0,218, p=0,828>0,05), στην εξοικείωση (άντρες M=74,27, SD=3,475· γυναίκες M=73,94, SD=3,111· t(94)=0,495, p=0,622>0,05).

Ως προς τον τύπο της σχολής φοίτησης, δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ συμμετεχόντων θεωρητικών και πρακτικών σχολών στη μέση βαθμολόγηση της ΣΔ (θεωρητικές σχολές M=4,3267, SD=0,58340· πρακτικές σχολές M=4,1565, SD=0,54677· t(94)=1,475, p=0,144>0,05), στην ΤΑ (θεωρητικές σχολές M=2,3146, SD=0,29691· πρακτικές σχολές M=2,3633, SD=0,26101· t(94)=-0,854, p=0,395>0,05), στην εξοικείωση (θεωρητικές σχολές M=74,56, SD=3,488· πρακτικές σχολές M=73,65, SD=3,035· t(94)=1,374, p=0,173>0,05).

Μια 2 Χ 2 παραγοντική ανάλυση διακύμανσης, με παράγοντες το φύλο και τη σχολή φοίτησης, δεν έδειξε στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση των δύο παραγόντων στη μέση βαθμολόγηση της ΣΔ (F(1, 92)=0,089, p=0,766>0,05), στην ΤΑ (F(1, 92)=0,484, p=0,488>0,05), στην εξοικείωση (F(1, 92)=0,869, p=0,354>0,05).

Συνεπώς, δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική επίδραση του φύλου και του τύπου της σχολής φοίτησης στη βαθμολόγηση της ΣΔ και στην εξοικείωση. Ωστόσο, παρατηρείται μια αριθμητική –αλλά όχι στατιστικά σημαντική– διαφορά στη βαθμολόγηση της ΣΔ και στην εξοικείωση, υπέρ των φοιτητών θεωρητικών σχολών (ΣΔ M=4,3267, SD=0,58340· εξοικείωση M=74,56, SD=3,488) έναντι των φοιτητών πρακτικών σχολών (ΣΔ M=4,1565, SD=0,54677· εξοικείωση M=73,65, SD=3,035).

Σε προηγούμενη αντίστοιχη δοκιμασία βαθμολόγησης για τα μετονοματικά ρήματα της ΚΝΕ (Ντάγκας 2017), δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική επίδραση του φύλου στη βαθμολόγηση της ΣΔ και στην εξοικείωση. Από την άλλη, βρέθηκε στατιστικά σημαντική επίδραση του τύπου της σχολής φοίτησης στη βαθμολόγηση της ΣΔ, η οποία κατά μέσο όρο είναι υψηλότερη για τους φοιτητές θεωρητικών σχολών (M=4,7117, SD=0,54584) σε σχέση με τους φοιτητές πρακτικών σχολών (M=4,4475, SD=0,52861· t(94)=2,409, p=0,018<0,05, *Cohen's* d=0,50).[6] Επιπλέον, βρέθηκε τάση για στατιστικά σημαντική διαφορά στην εξοικείωση υπέρ των φοιτητών θεωρητικών σχολών (M=145,88, SD=8,386) έναντι των φοιτητών πρακτικών σχολών (M=142,67, SD=7,744· t(94)=1,947, p=0,054>0,05), η οποία επιβεβαιώθηκε με τον αντίστοιχο απαραμετρικό έλεγχο *Mann-Whitney* (θεωρητικές σχολές Mdn=149, mean rank 55· πρακτικές σχολές Mdn=143, mean rank 42· U=840, p=0,022<0,05, r=0,23). Επομένως, προκύπτει ότι οι φοιτητές θεωρητικών σχολών τείνουν να βαθμολογούν υψηλότερα τη ΣΔ από τους φοιτητές πρακτικών σχολών και φαίνεται να είναι περισσότερο εξοικειωμένοι με τα ζεύγη της δοκιμασίας.

[6] Για τους δείκτες που αποτυπώνουν το μέγεθος της επίδρασης πβ. Cohen (1988).

Τα αποτελέσματα των δύο δοκιμασιών συμφωνούν, όσον αφορά την απουσία επίδρασης του φύλου στη βαθμολόγηση της ΣΔ και στην εξοικείωση. Για τα διαφορετικά αποτελέσματα ως προς την επίδραση του τύπου της σχολής φοίτησης, δεν αποκλείεται να παίζει ρόλο η διαφορετική γραμματική κατηγορία των ΚΛ, καθώς η παρούσα δοκιμασία εξετάζει μετονοματικά επίθετα, ενώ η προηγούμενη μετονοματικά ρήματα. Ακόμη, η διαφοροποίηση των αποτελεσμάτων ενδέχεται να οφείλεται στον διαφορετικό αριθμό ζευγών που περιλαμβάνουν οι δύο δοκιμασίες (η παρούσα δοκιμασία περιλαμβάνει 154 ζεύγη λέξεων, 77 ανά κατάλογο, ενώ η προηγούμενη δοκιμασία 308 ζεύγη λέξεων, 154 ανά κατάλογο). Δηλαδή, είναι πιθανό η παρούσα δοκιμασία λόγω του μικρότερου αριθμού ζευγών να συλλαμβάνει μόνο την κατεύθυνση της διαφοράς ως προς τη σχολή φοίτησης αλλά όχι τη στατιστική σημαντικότητα, με αποτέλεσμα να σημειώνεται μια αριθμητική, αλλά όχι στατιστικά σημαντική διαφορά στη βαθμολόγηση της ΣΔ και στην εξοικείωση, υπέρ των φοιτητών θεωρητικών σχολών.

4. Αναλύσεις και αποτελέσματα για τα ζεύγη λέξεων

Για κάθε ζεύγος λέξεων, υπολογίστηκε η μέση βαθμολόγηση της ΣΔ, η ΤΑ στη βαθμολόγηση της ΣΔ και η εξοικείωση. Οι αναλύσεις που έχουν σχέση με την εξοικείωση (βλ. υποενότητες 4.1, 4.2) έγιναν στο σύνολο των ζευγών (N=154, σ.α.=51, σ.η.=29, σ.δ.=74). Οι υπόλοιπες αναλύσεις έγιναν σε 117 ζεύγη (N=117, σ.α.=28, σ.η.=19, σ.δ.=70), αφού απομακρύνθηκαν:

(i) Τα ζεύγη με εξοικείωση χαμηλότερη του 85% (δηλαδή τα ζεύγη που έλαβαν από 41/48 απαντήσεις πλην των ΔΓ και κάτω).

(ii) Τα ζεύγη με επιθηματοποιημένο επίθετο και σημασιολογικά / ετυμολογικά άσχετο ουσιαστικό π.χ. *βίαιος/βίος* (αντί για *βίαιος/βία*, βλ. υποενότητα 2.2).

Όσον αφορά τα σ.α. ζεύγη, δεν κάνουμε διάκριση ανάμεσα σε ετυμολογικά ζεύγη π.χ. *άθλιος/άθλος* και σε μη ετυμολογικά ζεύγη π.χ. *ούριος/ουρά*, εφόσον μια τέτοια διάκριση δεν φαίνεται να μπορεί να στηριχθεί σε ψυχογλωσσολογική βάση (Rastle & Davis 2003).

4.1 Σημασιολογική διαφάνεια και εξοικείωση

Η συσχέτιση ΣΔ και εξοικείωσης είναι συνολικά στατιστικά σημαντική και θετική ($r=0,161$, $p=0,045<0,05$· $r_s=0,305$, $p=0,000<0,05$). Ειδικότερα, η συσχέτιση ΣΔ και εξοικείωσης είναι στατιστικά σημαντική και αρνητική για τα σ.α. ζεύγη ($r=-0,464$, $p=0,001<0,05$· $r_s=-0,376$, $p=0,007<0,05$), στατιστικά σημαντική και θετική για τα σ.δ. ζεύγη ($r=0,387$, $p=0,001<0,05$· $r_s=0,390$, $p=0,001<0,05$), ενώ δεν είναι στατιστικά σημαντική για τα σ.η. ζεύγη ($r=0,162$, $p=0,402>0,05$· $r_s=0,081$, $p=0,676>0,05$).

Η ανάλυση διακύμανσης με παράγοντα τη ΣΔ και εξαρτημένη μεταβλητή την εξοικείωση είναι στατιστικά σημαντική (σ.α. M=46,02, SD=3,127· σ.η. M=43,86, SD=6,010· σ.δ. M=47,23, SD=1,862· $F(2, 151)=10,275$, $p=0,000<0,05$, $\eta_p^2=0,120$). Οι post hoc έλεγχοι (Tukey HSD, Scheffe, Bonferroni) έδειξαν στατιστικά σημαντική διαφορά για τα σ.η. ζεύγη με τα σ.α. ζεύγη και τα σ.δ. ζεύγη (σ.α.≠σ.η., σ.δ.≠σ.η.), αλλά

όχι ανάμεσα στα σ.α. ζεύγη και στα σ.δ. ζεύγη (σ.α.=σ.δ.). Η στατιστική σημαντικότητα της διαφοράς επιβεβαιώθηκε και με τον αντίστοιχο απαραμετρικό έλεγχο *Kruskal Wallis* (KW) (H(2)=16,444, p=0,000<0,05· mean rank σ.α.=67,31, σ.η.=60,71, σ.δ.=91,10).

Παρατηρούμε ότι η εξοικείωση είναι μεγαλύτερη για τα ακραία (σ.α., σ.δ.) ζεύγη από ό,τι για τα ενδιάμεσα (σ.η.) ζεύγη και μειώνεται όσο πλησιάζουμε προς το κέντρο της κλίμακας βαθμολόγησης της ΣΔ, ενώ αυξάνει όσο πλησιάζουμε προς τα δύο άκρα της κλίμακας (Σχήμα 2). Φαίνεται, λοιπόν, ότι οι συμμετέχοντες τείνουν να βαθμολογούν ως σ.η. τα ζεύγη με τα οποία είναι λιγότερο εξοικειωμένοι και προτιμούν τα άκρα της κλίμακας (σ.α., σ.δ.) για τα ζεύγη με τα οποία είναι περισσότερο εξοικειωμένοι.

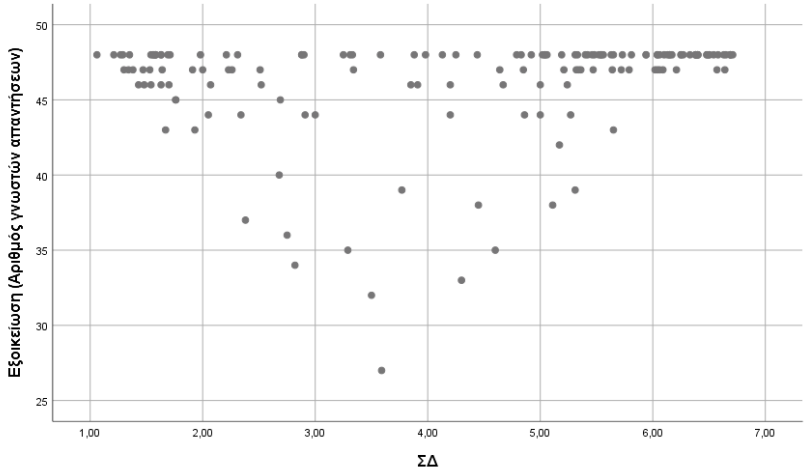

Σχήμα 2: Συνολική συσχέτιση ΣΔ και εξοικείωσης για τα ζεύγη λέξεων

4.2 Εξοικείωση και τυπική απόκλιση

Η συσχέτιση εξοικείωσης και ΤΑ είναι συνολικά στατιστικά σημαντική και αρνητική (r=-0,292, p=0,000<0,05· r_s=-0,288, p=0,000<0,05). Ειδικότερα, η συσχέτιση εξοικείωσης και ΤΑ είναι στατιστικά σημαντική και αρνητική για τα σ.α. ζεύγη (r=-0,360, p=0,009<0,05· r_s=-0,350, p=0,012<0,05) και για τα σ.δ. ζεύγη (r=-0,287, p=0,013<0,05· r_s=-0,305, p=0,008<0,05), ενώ δεν είναι στατιστικά σημαντική για τα σ.η. ζεύγη (r=0,174, p=0,366>0,05· r_s=0,106, p=0,583>0,05). Παρατηρούμε ότι η ΤΑ στη βαθμολόγηση της ΣΔ τείνει να μειώνεται με την αύξηση της εξοικείωσης (Σχήμα 3). Δηλαδή, οι συμμετέχοντες συμφωνούν περισσότερο στη βαθμολόγηση της ΣΔ για τα ζεύγη με μεγαλύτερη εξοικείωση.

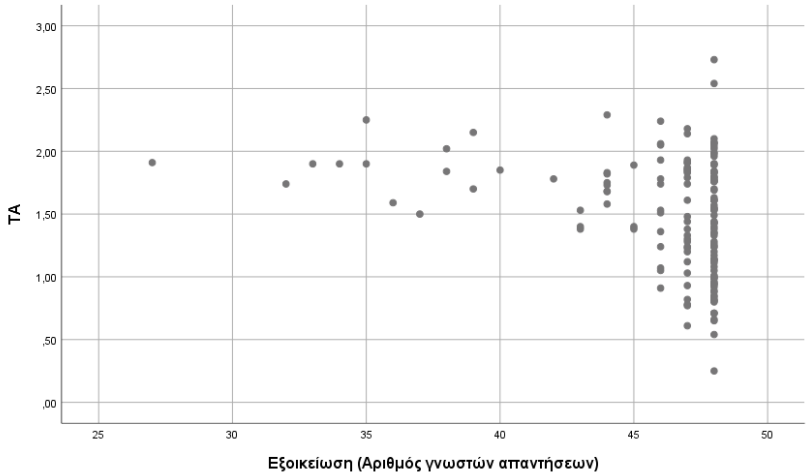

Σχήμα 3: Συνολική συσχέτιση εξοικείωσης και ΤΑ για τα ζεύγη λέξεων

4.3 Σημασιολογική διαφάνεια και τυπική απόκλιση

Η συσχέτιση ΣΔ και ΤΑ είναι συνολικά στατιστικά σημαντική και αρνητική μόνο στον απαραμετρικό έλεγχο *Spearman* (r=-0,071, p=0,447>0,05· r_s=-0,320, p=0,000<0,05). Ειδικότερα, η συσχέτιση ΣΔ και ΤΑ είναι στατιστικά σημαντική και θετική για τα σ.α. ζεύγη (r=0,912, p=0,000<0,05· r_s=0,935, p=0,000<0,05), στατιστικά σημαντική και αρνητική για τα σ.δ. ζεύγη (r=-0,913, p=0,000<0,05· r_s=-0,912, p=0,000<0,05), ενώ δεν είναι στατιστικά σημαντική για τα σ.η. ζεύγη (r=-0,200, p=0,411>0,05· r_s=-0,234, p=0,334>0,05).

Η ανάλυση διακύμανσης με παράγοντα τη ΣΔ και εξαρτημένη μεταβλητή την ΤΑ είναι στατιστικά σημαντική (σ.α. M=1,2901, SD=0,43485· σ.η. M=2,0125, SD=0,21201· σ.δ. M=1,3789, SD=0,39430· F(2, 114)=24,212, p=0,000<0,05, η_p^2=0,298). Οι post hoc έλεγχοι (Tukey HSD, Scheffe, Bonferroni) έδειξαν στατιστικά σημαντική διαφορά για τα σ.η. ζεύγη με τα σ.α. ζεύγη και τα σ.δ. ζεύγη (σ.α.≠σ.η., σ.δ.≠σ.η.), αλλά όχι ανάμεσα στα σ.α. ζεύγη και στα σ.δ. ζεύγη (σ.α.=σ.δ.). Η στατιστική σημαντικότητα της διαφοράς επιβεβαιώθηκε και με τον αντίστοιχο απαραμετρικό έλεγχο KW (H(2)=35,300, p=0,000<0,05· mean rank σ.α.=46,23, σ.η.=100,87, σ.δ.=52,74).

Παρατηρούμε ότι η ΤΑ στη βαθμολόγηση της ΣΔ είναι μεγαλύτερη για τα ενδιάμεσα (σ.η.) ζεύγη και μικρότερη για τα ακραία (σ.α., σ.δ.) ζεύγη. Επίσης, η ΤΑ αυξάνει όσο πλησιάζουμε προς το μέσο της κλίμακας βαθμολόγησης της ΣΔ, ενώ μειώνεται όσο προσεγγίζουμε τα δύο άκρα (Σχήμα 4). Αυτό σημαίνει ότι οι συμμετέχοντες συμφωνούν περισσότερο στη βαθμολόγηση της ΣΔ για τα ακραία ζεύγη και λιγότερο για τα ενδιάμεσα ζεύγη.[7]

[7] Παρόμοια είναι τα αποτελέσματα για τη σχέση ΣΔ και ΤΑ και στα μετονοματικά ρήματα (Ντάγκας 2017).

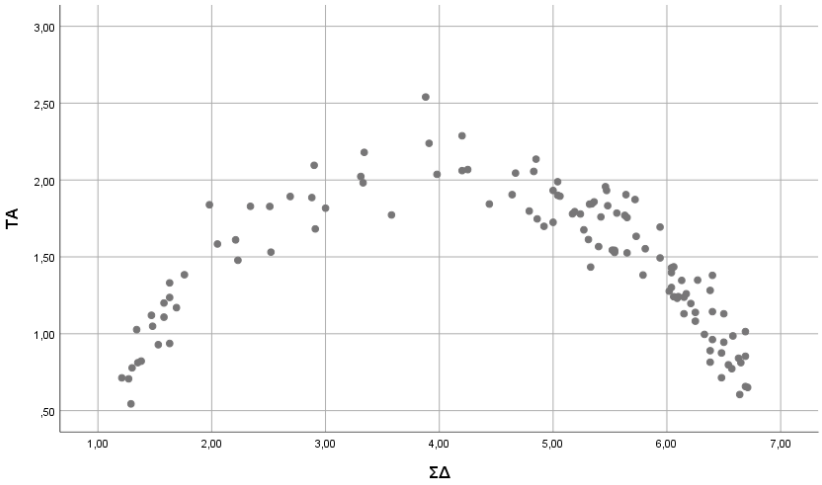

Σχήμα 4: Συνολική συσχέτιση ΣΔ και ΤΑ για τα ζεύγη λέξεων

Το εύρημα αυτό συνάδει μάλλον με μια διχοτομική θεώρηση της ΣΔ των ΚΛ, κατά την οποία οι ΚΛ αντιμετωπίζονται είτε ως σ.δ. είτε ως σ.α., όσον αφορά τόσο το επίπεδο της λεξικής αναπαράστασης (Marslen-Wilson, Tyler, Waksler & Older 1994), όσο και το επίπεδο της λεξικής επεξεργασίας (Schreuder & Baayen 1995). Υπό αυτό το πρίσμα, οι σ.η. ΚΛ δεν έχουν στην πραγματικότητα κάποια ιδιαίτερη ψυχογλωσσική υπόσταση, ούτε συνιστούν ξεχωριστό φαινόμενο, αλλά επιφαινόμενο, που οφείλεται στο γεγονός ότι η αναπαράσταση ή/και η επεξεργασία αυτών των λέξεων γίνεται από κάποιους συμμετέχοντες ολιστικά, ενώ από κάποιους άλλους αποσυνθετικά. Δηλαδή, η ίδια ΚΛ αντιμετωπίζεται άλλοτε ως σ.α. και άλλοτε ως σ.δ. Ως αποτέλεσμα, τα σ.η. ζεύγη εμφανίζουν πολύ μεγαλύτερη ΤΑ στη βαθμολόγηση της ΣΔ, σε σχέση με τα σ.α. ζεύγη και τα σ.δ. ζεύγη.[8]

4.4 Σημασιολογική διαφάνεια και συχνότητα

Σλημμ επιθέτου: Η συσχέτιση ΣΔ και Σλημμ επιθέτου συνολικά δεν είναι στατιστικά σημαντική ($r=0,023$, $p=0,808>0,05$· $r_s=-0,172$, $p=0,064>0,05$). Ειδικότερα, η συσχέτιση ΣΔ και Σλημμ επιθέτου είναι στατιστικά σημαντική και αρνητική για τα σ.α. ζεύγη μόνο στον απαραμετρικό έλεγχο *Spearman* ($r=-0,291$, $p=0,134>0,05$· $r_s=-0,386$, $p=0,043<0,05$), ενώ δεν είναι στατιστικά σημαντική για τα σ.η. ζεύγη ($r=0,261$, $p=0,280>0,05$· $r_s=-0,208$, $p=0,393>0,05$) και για τα σ.δ. ζεύγη ($r=-0,155$, $p=0,201>0,05$· $r_s=-0,092$, $p=0,450>0,05$). Η ανάλυση διακύμανσης με παράγοντα τη ΣΔ και εξαρτημένη μεταβλητή τη Σλημμ επιθέτου δεν είναι στατιστικά σημαντική (σ.α. M=1.735,82, SD=2.922,038· σ.η. M=3.382,68, SD=8.260,995· σ.δ. M=2.644,90,

[8] Βέβαια, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε εντελώς μια διαβαθμισμένη θεώρηση της ΣΔ των ΚΛ (Gonnerman, Seidenberg & Andersen 2007; Xu & Taft 2015; Jared, Jouravlev & Joanisse 2017), εφόσον είναι πιθανόν οι μεγάλες ΤΑ για τα ενδιάμεσα σ.η. ζεύγη να είναι αποτέλεσμα διαφορετικών στρατηγικών αξιοποίησης της δεδομένης κλίμακας βαθμολόγησης από τους συμμετέχοντες. Σε κάθε περίπτωση, είναι σαφές ότι σε μεταγλωσσικό επίπεδο υπάρχει μεγαλύτερη «συμφωνία» στη βαθμολόγηση της ΣΔ για τα σ.α. και σ.δ. ζεύγη.

SD=7.732,580· F(2, 114)=0,330, p=0,719>0,05). Το ίδιο ισχύει και για τον αντίστοιχο απαραμετρικό έλεγχο KW (H(2)=3,294, p=0,193>0,05· mean rank σ.α.=69,00, σ.η.=53,74, σ.δ.=56,43).

Σλεξ επιθέτου: Η συσχέτιση ΣΔ και Σλεξ επιθέτου είναι συνολικά στατιστικά σημαντική και αρνητική μόνο στον απαραμετρικό έλεγχο *Spearman* (r=-0,106, p=0,253>0,05· r_s=-0,221, p=0,016<0,05). Ειδικότερα, η συσχέτιση ΣΔ και Σλεξ επιθέτου είναι στατιστικά σημαντική και αρνητική για τα σ.α. ζεύγη μόνο στον απαραμετρικό έλεγχο *Spearman* (r=-0,300, p=0,121>0,05· r_s=-0,459, p=0,014<0,05), ενώ δεν είναι στατιστικά σημαντική για τα σ.η. ζεύγη (r=0,191, p=0,433>0,05· r_s=-0,385, p=0,103>0,05) και για τα σ.δ. ζεύγη (r=-0,012, p=0,918>0,05· r_s=0,013, p=0,917>0,05). Η ανάλυση διακύμανσης με παράγοντα τη ΣΔ και εξαρτημένη μεταβλητή τη Σλεξ επιθέτου δεν είναι στατιστικά σημαντική (σ.α. M=114,14, SD=284,233· σ.η. M=156,05, SD=357,791· σ.δ. M=61,06, SD=211,561· F(2, 114)=1,187, p=0,309>0,05). Στατιστικά σημαντικός είναι ο αντίστοιχος απαραμετρικός έλεγχος KW (H(2)=7,758, p=0,021<0,05· mean rank σ.α.=74,52, σ.η.=54,32, σ.δ.=54,06).

Σλημμ ουσιαστικού: Η συσχέτιση ΣΔ και Σλημμ ουσιαστικού συνολικά δεν είναι στατιστικά σημαντική (r=-0,046, p=0,624>0,05· r_s=0,008, p=0,931>0,05). Ειδικότερα, η συσχέτιση ΣΔ και Σλημμ ουσιαστικού είναι στατιστικά σημαντική και αρνητική για τα σ.δ. ζεύγη μόνο στον παραμετρικό έλεγχο *Pearson* (r=-0,376, p=0,001<0,05· r_s=-0,151, p=0,211>0,05), ενώ δεν είναι στατιστικά σημαντική για τα σ.α. ζεύγη (r=0,121, p=0,541>0,05· r_s=-0,050, p=0,799>0,05) και για τα σ.η. ζεύγη (r=-0,159, p=0,516>0,05· r_s=0,015, p=0,952>0,05). Η ανάλυση διακύμανσης με παράγοντα τη ΣΔ και εξαρτημένη μεταβλητή τη Σλημμ ουσιαστικού δεν είναι στατιστικά σημαντική (σ.α. M=3.980,86, SD=8.308,574· σ.η. M=5.186,84, SD=8.302,330· σ.δ. M=4.797,91, SD=11.911,064· F(2, 114)=0,086, p=0,917>0,05). Το ίδιο ισχύει και για τον αντίστοιχο απαραμετρικό έλεγχο KW (H(2)=1,240, p=0,538>0,05· mean rank σ.α.=53,07, σ.η.=63,21, σ.δ.=60,23).

Σλεξ ουσιαστικού: Η συσχέτιση ΣΔ και Σλεξ ουσιαστικού συνολικά δεν είναι στατιστικά σημαντική (r=-0,061, p=0,514>0,05· r_s=0,084, p=0,369>0,05). Ειδικότερα, η συσχέτιση ΣΔ και Σλεξ ουσιαστικού είναι στατιστικά σημαντική και αρνητική για τα σ.δ. ζεύγη μόνο στον παραμετρικό έλεγχο *Pearson* (r=-0,323, p=0,006<0,05· r_s=-0,150, p=0,214>0,05), ενώ δεν είναι στατιστικά σημαντική για τα σ.α. ζεύγη (r=0,042, p=0,833>0,05· r_s=-0,099, p=0,617>0,05) και για τα σ.η. ζεύγη (r=-0,212, p=0,384>0,05· r_s=0,176, p=0,472>0,05). Η ανάλυση διακύμανσης με παράγοντα τη ΣΔ και εξαρτημένη μεταβλητή τη Σλεξ ουσιαστικού δεν είναι στατιστικά σημαντική (σ.α. M=1.404,93, SD=3.541,969· σ.η. M=2.318,58, SD=4.020,468· σ.δ. M=1.519,26, SD=3.167,317· F(2, 114)=0,486, p=0,616>0,05). Το ίδιο ισχύει και για τον αντίστοιχο απαραμετρικό έλεγχο KW (H(2)=3,937, p=0,140>0,05· mean rank σ.α.=47,95, σ.η.=63,63, σ.δ.=62,16).

Παρατηρούμε ότι τα αποτελέσματα για τη Σλημμ και τα αποτελέσματα για τη Σλεξ εναρμονίζονται μεταξύ τους. Εν γένει, δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές ως προς τη ΜΤ των συχνοτήτων (Σλημμ, Σλεξ) ανάμεσα στις τρεις συνθήκες (σ.α., σ.η., σ.δ.). Επιδράσεις συχνότητας (Σλημμ, Σλεξ) εντοπίζονται μόνο στα ακραία ζεύγη (σ.α., σ.δ.). Η συχνότητα (Σλημμ, Σλεξ) επιθέτου φαίνεται να επιδρά αρνητικά στη βαθμολόγηση της ΣΔ για τα σ.α. ζεύγη, εύρημα που συμφωνεί με την άποψη ότι η υψηλή συχνότητα της ΚΛ ευνοεί την ολιστική αναπαράσταση και επεξεργασία της (Hay & Baayen 2005). Από την άλλη, η συχνότητα (Σλημμ, Σλεξ) ουσιαστικού φαίνεται να επιδρά αρνητικά στη βαθμολόγηση της ΣΔ για τα σ.δ. ζεύγη, εύρημα που αντιβαίνει στην άποψη ότι η

υψηλή συχνότητα της βάσης ευνοεί την αποσυνθετική αναπαράσταση και επεξεργασία της ΚΛ (Hay & Baayen 2005; Ford, Davis & Marslen-Wilson 2010; Xu & Taft 2015). Αξίζει να επισημανθεί ότι οι παρατηρούμενες επιδράσεις συχνότητας είναι ασθενείς, γεγονός που μάλλον έχει να κάνει με τον μεταγλωσσικό χαρακτήρα της παρούσας δοκιμασίας, δεδομένου του σημαντικού ρόλου της συχνότητας στην *online* λεξική επεξεργασία (Harley 2008: 173-174, 182-184).

4.5 Σημασιολογική διαφάνεια και μέγεθος μορφολογικής οικογένειας

ΜΜΟικ επιθέτου: Η συσχέτιση ΣΔ και ΜΜΟικ επιθέτου συνολικά δεν είναι στατιστικά σημαντική ($r=0,121$, $p=0,194>0,05$· $r_s=0,139$, $p=0,135>0,05$). Ειδικότερα, η συσχέτιση ΣΔ και ΜΜΟικ επιθέτου για τα σ.δ. ζεύγη είναι στατιστικά σημαντική και αρνητική ($r=-0,305$, $p=0,010<0,05$· $r_s=-0,270$, $p=0,024<0,05$), για τα σ.η. ζεύγη είναι στατιστικά σημαντική και θετική μόνο στον απαραμετρικό έλεγχο *Spearman* ($r=0,080$, $p=0,743>0,05$· $r_s=0,660$, $p=0,002<0,05$), ενώ για τα σ.α. ζεύγη δεν είναι στατιστικά σημαντική ($r=-0,106$, $p=0,592>0,05$· $r_s=-0,300$, $p=0,121>0,05$). Η ανάλυση διακύμανσης με παράγοντα τη ΣΔ και εξαρτημένη μεταβλητή το ΜΜΟικ επιθέτου δεν είναι στατιστικά σημαντική (σ.α. M=9,86, SD=12,304· σ.η. M=27,05, SD=49,197· σ.δ. M=28,64, SD=44,845· $F(2, 114)=2,228$, $p=0,112>0,05$). Στατιστικά σημαντικός είναι ο αντίστοιχος απαραμετρικός έλεγχος KW ($H(2)=9,125$, $p=0,010<0,05$· mean rank σ.α.=42,46, σ.η.=60,13, σ.δ.=65,31).

ΜΜΟικ ουσιαστικού: Η συσχέτιση ΣΔ και ΜΜΟικ ουσιαστικού συνολικά δεν είναι στατιστικά σημαντική ($r=0,032$, $p=0,731>0,05$· $r_s=-0,033$, $p=0,721>0,05$). Ειδικότερα, η συσχέτιση ΣΔ και ΜΜΟικ ουσιαστικού είναι στατιστικά σημαντική και αρνητική για τα σ.δ. ζεύγη ($r=-0,315$, $p=0,008<0,05$· $r_s=-0,280$, $p=0,019<0,05$), ενώ δεν είναι στατιστικά σημαντική για τα σ.α. ζεύγη ($r=-0,164$, $p=0,405>0,05$· $r_s=-0,014$, $p=0,944>0,05$) και για τα σ.η. ζεύγη ($r=-0,009$, $p=0,970>0,05$· $r_s=0,330$, $p=0,167>0,05$). Η ανάλυση διακύμανσης με παράγοντα τη ΣΔ και εξαρτημένη μεταβλητή το ΜΜΟικ ουσιαστικού δεν είναι στατιστικά σημαντική (σ.α. M=18,57, SD=17,026· σ.η. M=30,21, SD=48,535· σ.δ. M=29,24, SD=45,130· $F(2, 114)=0,757$, $p=0,471>0,05$). Το ίδιο ισχύει και για τον αντίστοιχο απαραμετρικό έλεγχο KW ($H(2)=0,836$, $p=0,658>0,05$· mean rank σ.α.=53,91, σ.η.=61,13, σ.δ.=60,46).

Παρατηρούμε ότι η επίδραση του ΜΜΟικ στη βαθμολόγηση της ΣΔ δεν είναι ιδιαίτερα ισχυρή, παρόμοια με τις επιδράσεις συχνότητας (βλ. υποενότητα 4.4). Εν γένει, δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές ως προς τη ΜΤ του ΜΜΟικ επιθέτου και ουσιαστικού ανάμεσα στις τρεις συνθήκες (σ.α., σ.η., σ.δ.), αν και εύλογα το ΜΜΟικ επιθέτου και ουσιαστικού τείνει να είναι μικρότερο για τα σ.α. ζεύγη. Επίδραση του ΜΜΟικ δεν εντοπίζεται ούτε συνολικά, ούτε στα σ.α. ζεύγη. Το ΜΜΟικ επιθέτου φαίνεται να επιδρά θετικά στα σ.η. ζεύγη. Πιθανόν, όταν η σημασιολογική σχέση επιθέτου και ουσιαστικού είναι υπαρκτή αλλά ασθενής –όπως συμβαίνει στα σ.η. ζεύγη–, οι συμμετέχοντες αξιοποιούν το ΜΜΟικ επιθέτου, ώστε βαθμολογούν ως περισσότερο σχετικά τα σ.η. ζεύγη με μεγαλύτερο ΜΜΟικ επιθέτου. Αντίθετα, το ΜΜΟικ επιθέτου και ουσιαστικού επιδρά αρνητικά στα σ.δ. ζεύγη. Το εύρημα αυτό, αν και θεωρητικά μη αναμενόμενο, θα μπορούσε να ερμηνευθεί, εάν υποθέσουμε ότι το μεγάλο ΜΜΟικ ενδέχεται να συσκοτίζει σε κάποιο βαθμό τη ΣΔ για ένα σ.δ. ζεύγος, εφόσον στη μορφολογική οικογένεια συμπεριλαμβάνονται όχι μόνο σ.δ. μέλη αλλά και σ.η. μέλη.

5. Επίλογος

Συνοψίζοντας, στην ανακοίνωση αυτή διερευνήσαμε τη σχέση της ΣΔ με ορισμένες εξωγλωσσικές και γλωσσικές παραμέτρους, όσον αφορά τα μετονοματικά επίθετα της ΚΝΕ. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν με μια μη χρονομετρική, μεταγλωσσική δοκιμασία βαθμολόγησης της ΣΔ, στην οποία συμμετείχαν εθελοντικά 96 φοιτητές διαφόρων σχολών του ΑΠΘ, τυπικοί φυσικοί ομιλητές της ΚΝΕ, ηλικίας από 18 έως 25 ετών. Στη δοκιμασία χρησιμοποιήθηκαν 154 ζεύγη λέξεων, καθένα από τα οποία αποτελείται από ένα (ψευδο-)επιθηματοποιημένο επίθετο και ένα (υποτιθέμενο) ουσιαστικό-βάση. Οι συμμετέχοντες βαθμολόγησαν τη σημασιολογική σχέση ανάμεσα στα μέλη των δεδομένων ζευγών λέξεων, σε μια επτάβαθμη κλίμακα διαβάθμισης τύπου *Likert*. Επιπλέον, η εξοικείωση των συμμετεχόντων με τα ζεύγη λέξεων εκτιμήθηκε βάσει της επιλογής ΔΓ. Για κάθε συμμετέχοντα και για κάθε ζεύγος λέξεων, υπολογίστηκε η μέση βαθμολόγηση της ΣΔ και η εξοικείωση.

Κατά την ανάλυση των δεδομένων για τους συμμετέχοντες, λαμβάνοντας υπόψη τα κοινωνικά στερεότυπα, καθώς και γλωσσολογικές έρευνες που υποδεικνύουν διαφορές στη γλωσσική συμπεριφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών (Kimura 2000), ελέγξαμε κατά πόσο η βαθμολόγηση της ΣΔ και η εξοικείωση με τα ζεύγη λέξεων επηρεάζονται από την παράμετρο του φύλου. Επίσης, εξετάσαμε ως πιθανή παράμετρο διαφοροποίησης τον τύπο της σχολής φοίτησης (Baayen 2014: 101), συγκρίνοντας τις βαθμολογίες μεταξύ των συμμετεχόντων θεωρητικών και πρακτικών σχολών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το φύλο και η σχολή φοίτησης των συμμετεχόντων δεν φαίνεται να επηρεάζουν τη βαθμολόγηση της ΣΔ, ούτε την εξοικείωση με τα ζεύγη λέξεων. Ωστόσο, όσον αφορά τον τύπο της σχολής φοίτησης, εντοπίσαμε μια αριθμητική (στατιστικά μη σημαντική) διαφορά στη βαθμολόγηση της ΣΔ και στην εξοικείωση, υπέρ των φοιτητών θεωρητικών σχολών, η οποία δεν πρέπει να αγνοηθεί, εάν λάβουμε υπόψη τα αποτελέσματα αντίστοιχης έρευνάς μας για τα επιθηματοποιημένα ρήματα της ΚΝΕ (Ντάγκας 2017).

Κατά την ανάλυση των δεδομένων για τα ζεύγη λέξεων, προέκυψε ότι η ΤΑ στη βαθμολόγηση της ΣΔ είναι μεγαλύτερη για τα ενδιάμεσα (σ.η.) ζεύγη και αυξάνει, όσο προσεγγίζουμε το κέντρο της κλίμακας της ΣΔ. Ελέγχοντας τη σχέση της ΣΔ με την εξοικείωση, βρήκαμε ότι η εξοικείωση είναι μεγαλύτερη για τα ακραία (σ.α., σ.δ.) ζεύγη και αυξάνει, όσο προσεγγίζουμε τα άκρα της κλίμακας βαθμολόγησης της ΣΔ. Παράλληλα, η ΤΑ στη βαθμολόγηση της ΣΔ τείνει να μειώνεται με την αύξηση της εξοικείωσης. Στη συνέχεια, εξετάσαμε τη σχέση της ΣΔ με τη συχνότητα (Σλημμ, Σλεξ) επιθέτου και ουσιαστικού, σύμφωνα με τις μετρήσεις του ΕΘΕΓ (2018). Βρέθηκε ότι η συχνότητα (Σλημμ, Σλεξ) επιθέτου επιδρά αρνητικά στη βαθμολόγηση της ΣΔ για τα σ.α. ζεύγη και ότι η συχνότητα (Σλημμ, Σλεξ) ουσιαστικού επιδρά επίσης αρνητικά στη βαθμολόγηση της ΣΔ για τα σ.δ. ζεύγη. Ακόμη, ελέγξαμε για τυχόν επιδράσεις του ΜΜΟικ επιθέτου και ουσιαστικού, το οποίο υπολογίστηκε κατά τον ορισμό των Schreuder & Baayen (1997), με βάση το ΛΚΝ (1998). Το ΜΜΟικ επιθέτου φάνηκε να επιδρά θετικά στη βαθμολόγηση της ΣΔ για τα σ.η. ζεύγη, ενώ το ΜΜΟικ επιθέτου και ουσιαστικού φάνηκε να επιδρά αρνητικά στη βαθμολόγηση της ΣΔ για τα σ.δ. ζεύγη. Βέβαια, οι παρατηρούμενες επιδράσεις συχνότητας και ΜΜΟικ δεν είναι ιδιαίτερα ισχυρές, πιθανόν λόγω του μεταγλωσσικού χαρακτήρα της δοκιμασίας.

Τα παραπάνω αποτελέσματα μπορούν να ενταχθούν στη συζήτηση αναφορικά με δύο διαφορετικού τύπου προσεγγίσεις της ΣΔ στον χώρο της μορφολογικής αναπαράστασης και επεξεργασίας. Η πρώτη υποστηρίζει τη διχοτόμηση ανάμεσα σε σ.δ. και σ.α. ΚΛ, κυρίως στο πλαίσιο μοντέλων διπλής διαδρομής (*dual route models*, πβ. Marslen-Wilson, Tyler, Waksler & Older 1994; Schreuder & Baayen 1995), ενώ η δεύτερη αντιμετωπίζει τη διαβάθμιση της ΣΔ ως εγγενή ιδιότητα της αρχιτεκτονικής του νοητικού λεξικού, κατά βάση στο πλαίσιο κατανεμημένων συνδετιστικών μοντέλων (*distributed connectionist models*, πβ. Gonnerman, Seidenberg & Andersen 2007; Jared, Jouravlev & Joanisse 2017).[9] Σε μεταγλωσσικό επίπεδο, φαίνεται να προκρίνεται μια διχοτομική θεώρηση της ΣΔ, εφόσον από την ανάλυσή μας προκύπτει μια αρκετά συστηματική διαφοροποίηση ανάμεσα στα ακραία (σ.α., σ.δ.) ζεύγη αφενός και στα ενδιάμεσα (σ.η.) ζεύγη αφετέρου. Επόμενο βήμα είναι η διερεύνηση της παραμέτρου της ΣΔ με χρονομετρικές δοκιμασίες που αποτυπώνουν το επίπεδο της λεξικής αναπαράστασης και τα στάδια της *online* επεξεργασίας.

Ευχαριστίες

Η παρούσα ανακοίνωση στηρίζεται σε μέρος της υπό εκπόνηση διδακτορικής μου διατριβής, με θέμα τη μορφολογική αναπαράσταση και επεξεργασία των παράγωγων λέξεων στην ΚΝΕ. Για τη συνεργασία ευχαριστώ θερμά την αναπληρώτρια καθηγήτρια Δέσποινα Παπαδοπούλου (επιβλέπουσα), την ομότιμη καθηγήτρια Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη και την καθηγήτρια Ιάνθη-Μαρία Τσιμπλή (μέλη της συμβουλευτικής επιτροπής).

Βιβλιογραφία

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Ά. 1992. Η νεοελληνική παραγωγή κατά το μοντέλο της D. Corbin. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 13: 505-526.

Baayen, R. H. 2014. Experimental and psycholinguistic approaches. Στο R. Lieber & P. Štekauer (επιμ.), *The Oxford handbook of derivational morphology*. Oxford: Oxford University Press, 95-117.

Christensen, L. B. 2007. *Η πειραματική μέθοδος στην επιστημονική έρευνα* (επιμ. Μπ. Ντάβου). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Cohen, J. 1988. *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.

Corbin, D. 1987/1991. *Morphologie dérivationnelle et structuration du lexique*. Tübingen/ Villeneuve d'Ascq: Max Niemeyer Verlag/ Presses Universitaires de Lille.

Cruse, A. 2007. *A glossary of semantics and pragmatics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Cruse, A. 2011. *Meaning in language: an introduction to semantics and pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.

Diependaele, K., J. Grainger & D. Sandra. 2012. Derivational morphology and skilled reading: an empirical overview. Στο M. J. Spivey, K. McRae & M. F. Joanisse (επιμ.), *The Cambridge handbook of psycholinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 311-332.

ΕΘΕΓ. 2018. *Εθνικός Θησαυρός Ελληνικής Γλώσσας*. http://hnc.ilsp.gr/ (προσπελάστηκε 15.8.2018).

Ford, M.A., M.H. Davis & W.D. Marslen-Wilson. 2010. Derivational morphology and base morpheme frequency. *Journal of Memory and Language* 63: 117-130.

[9] Αλλά και στο πλαίσιο του μοντέλου AUSTRAL (Taft 2015; Xu & Taft 2015), το οποίο μπορεί να χαρακτηριστεί ως τοπικιστικό μοντέλο διαδραστικής ενεργοποίησης (*interactive activation localist model*).

Gonnerman, L.M., M.S. Seidenberg & E.S. Andersen. 2007. Graded semantic and phonological similarity effects in priming: evidence for a distributed connectionist approach to morphology. *Journal of Experimental Psychology: General* 136(2): 323-345.

GreekLex2. 2018. http://www.psychology.nottingham.ac.uk/GreekLex/ (προσπελάστηκε 15.8.2018).

Harley, T.A. 2008. *The psychology of language: from data to theory*. Hove: Psychology Press.

Hay, J.B. & R.H. Baayen. 2005. Shifting paradigms: gradient structure in morphology. *Trends in Cognitive Sciences* 9(7): 342-348.

IPLR. 2018. ILSP PsychoLinguistic Resource. http://speech.ilsp.gr/iplr/index.htm (προσπελάστηκε 15.8.2018).

Jared, D., O. Jouravlev & M.F. Joanisse. 2017. The effect of semantic transparency on the processing of morphologically derived words: evidence from decision latencies and event-related potentials. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 43(3): 422-450.

Kimura, D. 2000. *Sex and cognition*. Cambridge/ Massachusetts: The MIT Press.

Lieber, R. 2004. *Morphology and lexical semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.

ΛΚΝ. 1998. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

Marslen-Wilson, W.D., L.K. Tyler, R. Waksler & L. Older. 1994. Morphology and meaning in the English mental lexicon. *Psychological Review* 101(1): 3-33.

Ντάγκας, Ν. 2017. Η σημασιολογική διαφάνεια στα επιθηματοποιημένα ρήματα της κοινής νεοελληνικής μέσα από μια μεταγλωσσική δοκιμασία βαθμολόγησης. Προφορική ανακοίνωση στο *13ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας (ICGL13). 7-9 Σεπτεμβρίου 2017, Λονδίνο, Μεγάλη Βρετανία.*

Ντάγκας, Ν. Υπό έκδοση. Σχεδιάζοντας μια πειραματική δοκιμασία μορφολογικής προτεραιοποίησης. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 39.

Orfanidou, E., M.H. Davis & W.D. Marslen-Wilson. 2011. Orthographic and semantic opacity in masked and delayed priming: evidence from Greek. *Language and Cognitive Processes* 26(4/5/6): 530-557.

Protopapas, A., M. Tzakosta, A. Chalamandaris & P. Tsiakoulis. 2012. IPLR: an online resource for Greek word-level and sublexical information. *Language Resources and Evaluation* 46(3): 449-459.

Rainer, F., W.U. Dressler, F. Gardani & H.C. Luschützky. 2014. Morphology and meaning: an overview. Στο F. Rainer, F. Gardani, H.C. Luschützky & W.U. Dressler (επιμ.), *Morphology and meaning: selected papers from the 15th International Morphology Meeting, Vienna, February 2012*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 3-46.

Random.org. 2018. https://www.random.org/ (προσπελάστηκε 15.8.2018).

Rastle, K. & M.H. Davis. 2003. Reading morphologically complex words: some thoughts from masked priming. Στο S. Kinoshita & S. J. Lupker (επιμ.), *Masked priming: the state of art*. Hove: Psychology Press, 279-305.

Schreuder, R. & R.H. Baayen. 1995. Modeling morphological processing. Στο L. B. Feldman (επιμ.), *Morphological aspects of language processing*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 131-154.

Schreuder, R. & R.H. Baayen. 1997. How complex simplex words can be. *Journal of Memory and Language* 37: 118-139.

Subtlex-GR. 2018. http://www.bcbl.eu/subtlex-gr/ (προσπελάστηκε 15.8.2018).

Taft, M. 2015. The nature of lexical representation in visual word recognition. Στο A. Pollatsek & R. Treiman (επιμ.), *The Oxford handbook of reading*. Oxford: Oxford University Press, 99-113.

Xu, J. & M. Taft. 2015. The effects of semantic transparency and base frequency on the recognition of English complex words. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 41(3): 904-910.

Η κλίση των ουσιαστικών της Τσακώνικης διαλέκτου

Νίκη Παπαδάτου
Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Στο πλαίσιο του ενδιαφέροντος για την εξέταση των νεοελληνικών διαλέκτων εντάσσεται το παρόν άρθρο με θέμα: «Η κλίση των ουσιαστικών της Τσακώνικης διαλέκτου», που εκπονήθηκε στον Τομέα της Γλωσσολογίας του Τμήματος της Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο της Πάτρας. Η έρευνα, που κινείται στους κλάδους της Μορφολογίας και Διαλεκτολογίας, έχει ως αντικείμενό της την ενδελεχή μελέτη και περιγραφή της κλίσης των ουσιαστικών της Τσακώνικης διαλέκτου, την παρουσίαση των επιμέρους χαρακτηριστικών τους και την ομαδοποίησή τους σε κλιτικές τάξεις (εφεξής ΚΤ).

Αρχικά, θα αναφερθώ στον τρόπο με τον οποίο συνελέγη το υλικό για την διεξαγωγή της έρευνας, προχωρώντας σε μια σύντομη επισκόπηση του οκταμερούς συστήματος κλιτικών τάξεων που προτείνει η Ράλλη (2005) για τα ουσιαστικά της ΚΝΕ. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στους παράγοντες που καθιστούν καταλυτική την επίδραση της παραδειγματικής ομοιομορφίας στο ονοματικό σύστημα της διαλέκτου, ενώ παράλληλα θα αναφερθώ στην περιγραφή της τελευταίας από προγενέστερες προσπάθειες (Λιόσης 2007), προτείνοντας την κατηγοριοποίηση των ουσιαστικών σε Κ.Τ. και εξετάζοντας τα επιμέρους χαρακτηριστικά που τα διέπουν. Τέλος, θα αναφερθώ στην τάση εξάλειψης της γενικής του πληθυντικού αριθμού των ονομάτων και τους τρόπους αντικατάστασής της.

Είναι γεγονός ότι οι διάλεκτοι στην Ελλάδα αντιμετωπίζονται μειωτικά και στερούνται πρέπουσας σημασίας ως πολύτιμη συμβολή στην πρόοδο της επιστήμης της γλώσσας. Άλλωστε «*ντοπιολαλιά δεν σημαίνει γλωσσική έκφραση κατώτερου επιπέδου. Ντοπιολαλιά σημαίνει γλωσσικός πλούτος και έκφραση μιας ιδιαίτερης ταυτότητας των ομιλητών ενός τόπου*.» όπως επισημαίνει η Ράλλη (2016).

Λέξεις-κλειδιά: έρευνα πεδίου, παραδειγματική ομοιομορφία, ονοματικό κλιτικό σύστημα, κλιτικές τάξεις

1. Πηγή έρευνας και έρευνα πεδίου

Στο παρόν κεφάλαιο επισημαίνεται ο τρόπος με τον οποίο διεξήχθη η έρευνα. Πιο συγκεκριμένα παρουσιάζονται: η πηγή της έρευνας και η έρευνα πεδίου.

1.1 Πηγή έρευνας

Σε μία πρώτη φάση γνωριμίας μου με τη διάλεκτο επικεντρώθηκα στον εντοπισμό του βιβλιογραφικού πόρου, από το οποίο αντλήθηκε το υλικό για την διεξαγωγή της παρούσας εργασίας και επιτεύχθηκε η μελέτη της διαλέκτου διαχρονικά. Έτσι μελετήθηκαν μεταξύ και άλλων: «Η Γραμματική της Τσακώνικης Διαλέκτου» του Θ. Κωστάκη (1999), η «Γραμματική της Τσακώνικης Διαλέκτου» του Θ. Οικονόμου (1870), καθώς επίσης το «Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου» (1989) του Θ. Κωστάκη, το «Λεξικό της Τσακώνικης Διαλέκτου» του Μιχαήλ Δέφνερ (1923) κ.α.

1.2 Έρευνα πεδίου

Η ποιοτική έρευνα, δίνοντας τη δυνατότητα στον ερευνητή να παρατηρεί το αντικείμενο της έρευνάς του στο περιβάλλον που αυτό πραγματοποιείται, συνέβαλε σημαντικά στη διεξαγωγή της παρούσας εργασίας. Συνεπώς, η έρευνα στράφηκε σε φυσικούς ομιλητές, προκειμένου να καταγραφεί και να μελετηθεί το ονοματικό σύστημα της Τσακώνικης διαλέκτου και σε συγχρονικό επίπεδο.

Η πλειοψηφία των φυσικών ομιλητών που συμμετείχαν στην έρευνα πεδίου είχε συμπληρώσει το 60 έτος της ηλικίας τους και μιλούσαν τα Τσακώνικα από την παιδική τους ηλικία. Με τη μέθοδο του ερευνητή-παρατηρητή αρχικά και στη συνέχεια και συμμετέχοντος, λόγω της προσωπικής μου τριβής με τη διάλεκτο και έχοντας γνωστοποιήσει την ταυτότητά μου ως προπτυχιακής φοιτήτριας, σχημάτισα προτάσεις στα Νέα Ελληνικά ζητώντας τους να αποδώσουν οι ίδιοι τις προτάσεις στα Τσακώνικα και να επιβεβαιώσουν μέσω ερωτηματολογίων αν συγκεκριμένοι τύποι απαντώνται στη διάλεκτο. Σε ό,τι αφορά τη συλλογή δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η εφαρμογή της ηχογράφησης του κινητού μου.

Επίκεντρο της έρευνας αποτέλεσε ο σχηματισμός της γενικής του ενικού αριθμού των ονομάτων, καθώς παίζει καθοριστικό ρόλο στην ταξινόμηση των ουσιαστικών σε κλιτικές τάξεις και ο αντίστοιχος του πληθυντικού αριθμού για την περαιτέρω διερεύνηση της μορφολογικής απώλειας της γενικής του πληθυντικού αριθμού, όπως θα δούμε παρακάτω. Ενδεικτικά αναφέρω κάποια παραδείγματα:

(1) Ερ. – Πώς λέμε στα Τσακώνικα «τα πόδια της κότας»;
Απ. – *Οι πούε τα κότα.*
(προκειμένου να εξεταστεί το πτωτικό μόρφημα της γενικής πτώσης των ουσιαστικών)

(2) Ερ. – Πώς θα λέγατε καΐκια και καράβια;
Απ. – *Καΐτζα τζαι καράδια*.
(προκειμένου να εξεταστεί ο σχηματισμός του πληθυντικού)

Η καταγραφή έγινε σε ένα δείγμα με αριθμό φυσικών ομιλητών της διαλέκτου, στις περιοχές και στις ηλικίες που φαίνονται στον ακόλουθο Πίνακα:

Περιοχή	Αριθμός φυσικών ομιλητών	Ηλικία (άνω των)
Λεωνίδιο	5	60
Καστάνιτσα	3	55
Πραστός	3	70

Πίνακας 1: Δείγμα φυσικών ομιλητών

Σημειώνεται, ότι το δείγμα, όπως παρουσιάζεται παραπάνω δεν είναι σε καμία περίπτωση ενδεικτικό του συνολικού αριθμού των φυσικών ομιλητών της διαλέκτου. Είναι γεγονός, πως ακόμη και σήμερα τα υποκείμενα της έρευνας χαρακτηρίζονται πολλές φορές από αντιδραστικότητα και την τάση απόκρυψης στοιχείων, με αποτέλεσμα να εναντιώνονται στον ερευνητή αλλάζοντας τη συμπεριφορά τους.

Εντούτοις, οφείλω να επισημάνω πως μέσω της προσωπικής μου επαφής με τους φυσικούς ομιλητές του δείγματος, διαπίστωσα αφενός την έντονη επιθυμία για διάσωση «της γλώσσας τους», η οποία οδήγησε σε μία εποικοδομητική συνεργασία και οδήγησε σε αυθόρμητη επικοινώνηση πληροφοριών και γνώσης σχετικών με την Τσακώνικη διάλεκτο και αφετέρου το φόβο πιθανού αφανισμού της, με αποτέλεσμα να αυξηθεί ο βαθμός του αυθορμητισμού τους.

2. Μοντέλο της Ράλλη (2005)

Η Ράλλη (2005) προτείνει ένα οκταμερές σύστημα κλιτικών τάξεων για τα ουσιαστικά, σύμφωνα με το οποίο υπάρχουν δύο κλιτικές τάξεις για τα αρσενικά, άλλες δύο για τα θηλυκά και τέσσερις για τα ουδέτερα. Ο διαχωρισμός σε ΚΤ γίνεται σύμφωνα με τον συνδυασμό των κριτηρίων της «συστηματικής αλλομορφικής ποικιλίας των θεμάτων» και της «μορφής του συνόλου των κλιτικών επιθημάτων που συνδέονται με αυτά» (Ράλλη 2005: 118). Παράλληλα, η διαφορά στη μορφή των επιθημάτων οφείλεται στη διαφορά τιμών του χαρακτηριστικού της κλιτικής τάξης, που αποτυπώνει τον τρόπο κλίσης των λέξεων. Στην περίπτωση των ονομάτων, η κλιτική τάξη χαρακτηρίζει τόσο το θέμα όσο και το κλιτικό επίθημα και η εναρμόνιση των τιμών της καταλήγει στον ορθό συνδυασμό αυτών των δύο (Ράλλη 2005: 109).

Έτσι, στην ΚΤ1 περιλαμβάνονται τα ουσιαστικά (αρσενικά και θηλυκά) σε-ος, π.χ. άνθρωπ-ος$_{ΑΡΣ}$, ψήφ-ος$_{ΘΗΛ}$, με πληθυντικό σε -οι, που δεν εμφανίζουν θεματική αλλομορφία. Στη ΚΤ2 ανήκουν τα ουσιαστικά (όλα τα αρσενικά) του τύπου ταμίας (πληθ. ταμίες), μπακάλης (πληθ. μπακάληδες) κ.α. που εμφανίζουν θεματική άλλομορφία ανάμεσα στον ενικό και τον πληθυντικό, Χα/η ~ Χ, όπου Χ = μεταβλητή (π.χ. ταμια-ø / μπακαλ- στον ενικό, τα αντίστοιχα αλλόμορφά τους ταμι- / μπακαληδ- στον πληθυντικό) και ίδιους τύπους κλιτικών επιθημάτων (-ς, -ø, -ες, -ων). Η ΚΤ3 απαρτίζεται από ουσιαστικά (θηλυκά) που εμφανίζουν παρόμοια κατανομή του θέματος ανά αριθμό Χα/η ~ Χ π.χ. μητέρα-ø / μητέρ-ες, αυλή-ø / αυλ-ές. Παράλληλα, στη ΚΤ4 συγκαταλέγονται αρχαιοπρεπή θηλυκά ουσιαστικά, των οποίων η γενική ποικίλει ανάμεσα στη μορφή -ης της Κοινής Νεοελληνικής και στην αρχαία μορφή -εως (π.χ. πόλη) παρουσιάζοντας τριπλοθεμία π.χ. πόλη- (π.χ. ον. εν. πόλη-ø) / πόλε- (π.χ. γεν. εν. πόλε-ως) / πολ- (π.χ. ον. πλ. πόλ-εις) και εμφανίζουν τάσεις σύμπτωσης με τα λοιπά θηλυκά της ΚΤ3, αλλά στον πληθυντικό αριθμό εξακολουθούν να διαφέρουν. Οι υπόλοιπες τέσσερις τάξεις περιέχουν την κατανομή των ουδετέρων. Η πέμπτη, έκτη και έβδομη τάξη περιλαμβάνουν τα (μονόθεμα) ουδέτερα, χωρίς αλλομορφία αλλά με

διαφορά στην κλίση. Πιο συγκεκριμένα, στην πέμπτη και στην έκτη εντάσσονται τα ουσιαστικά σε -ο (π.χ. βουνό) και -ι (π.χ. παιδί) αντίστοιχα, τα οποία διαφοροποιούνται ως προς την ονομαστική, την αιτιατική και την κλητική του ενικού αριθμού, ενώ στην ΚΤ7 ανήκουν τα αρχαιοπρεπή ουσιαστικά σε -ος (π.χ. κράτος). Τέλος, (διπλόθεμα) ουδέτερα με συστηματική θεματική αλλομορφία (π.χ. σωμα- στον ενικό πλην της γενικής και σωματ- στην γενική ενικού και σε όλο τον πληθυντικό αριθμό) διαχωρίζονται από τα υπόλοιπα και συμβατικά εντάσσονται στην ΚΤ8.

Ωστόσο παρατηρήθηκε πως δεν είναι εφικτή η αναγωγή του μοντέλου της Ράλλη (2005), όπως παρουσιάστηκε παραπάνω, στη Τσακώνικη διάλεκτο, καθώς θα οδηγούσε σε μια μη αποτελεσματική περιγραφή του Τσακώνικου ονοματικού κλιτικού συστήματος, αν λάβουμε υπόψη τη διαφορά και απόκλιση του τελευταίου από τη ΚΝΕ (βλ. για παράδειγμα απουσία ληκτικών συμφώνων). Εντούτοις, τα κριτήρια της συστηματικής αλλομορφικής ποικιλίας των θεμάτων και της μορφής του συνόλου των κλιτικών επιθημάτων που συνδέονται με αυτά, αξιοποιούνται συστηματικά και εν τέλει συμβάλουν στην τελική του μορφή.

3. Το φαινόμενο της παραδειγματικής ομοιομορφίας στη Τσακώνικη διάλεκτο

Από τα βασικότερα μορφολογικά χαρακτηριστικά της διαλέκτου θεωρείται το φαινόμενο της παραδειγματικής ομοιομορφίας (ή αλλιώς συγκρητισμού πτώσεων) που παρατηρείται στην ονομαστική και αιτιατική του ενικού και πληθυντικού αριθμού των ονομάτων, συμβάλλοντας καταλυτικά στην τελική διαμόρφωση του ονοματικού συστήματος (βλ. Πίνακας 1). Κατά τη διαδικασία εξέτασης του φαινομένου της παραδειγματικής ομοιομορφίας, η δράση της οποίας, διαλεκτικά, εμφανίζεται περισσότερο συστηματική συγκριτικά με την ΚΝΕ, παρατηρούμε ότι το υποπαράδειγμα του πληθυντικού αριθμού επηρεάζεται σε μεγαλύτερο βαθμό από το εν λόγω φαινόμενο σε σχέση με το υποπαράδειγμα του ενικού. Όπως αναφέρει ο Κωστάκης (1951: 65), ένας τύπος, σε κάθε αριθμό των περισσότερων ονομάτων είναι αρκετός προκειμένου να εκφράσει όλες τις πτώσεις του. Συμπεραίνουμε λοιπόν, την τάση για μείωση του αριθμού των ονοματικών κλιτικών τάξεων ή και συγκρητισμού των πτώσεων στον πληθυντικό αριθμό. Σε κάθε περίπτωση πάντως, το φαινόμενο αυτό συνηγορεί υπέρ της οικονομίας που μπορεί να παρουσιάζει η διάλεκτος, της αποφυγής της παραδειγματικής πολυπλοκότητας και της απλοποίησης του Τσακώνικου ονοματικού συστήματος, μέσω της εμφάνισης μιας θεματικής αλλομορφίας, διαφορετικής όμως από αυτή της ΚΝΕ όπως θα δούμε παρακάτω.

	Ενικός	Πληθυντικός
Ονομ.	ο γείτον**α**	οι γετόν**οι**
Γεν.	του γείτον**α**	-
Αιτ.	το γείτον**α**	του γειτόν**οι**

Πίνακας 2: Το φαινόμενο της παραδειγματικής ομοιομορφίας στα Τσακώνικα

Στο φαινόμενο της ενδοπαραδειγματικής ομοιομορφίας (ή αλλιώς συγκρητισμού) που παρουσιάζουν τα ουσιαστικά της Τσακώνικης διαλέκτου, τα οποία έχουν μονάχα έναν τύπο για τον σχηματισμό του ενικού και του πληθυντικού φαίνεται να συμβάλλει καθοριστικά:

(i) Η εξάλειψη του τελικού [s] <ς>, που ως κατεξοχήν δωρικό στοιχείο, χαρακτηρίζει την Τσακώνικη διάλεκτο, με την τελευταία να μη διαθέτει ληκτικά σύμφωνα π.χ. λιούκο$_{ON}$ ‘λύκος’.

(ii) Το φαινόμενο της μορφολογικής απώλειας της γενικής πτώσης, η τάση εξαφάνισής της στον πληθυντικό αριθμό (πλην ελαχίστων περιπτώσεων) και η αντικατάστασή της από άλλες δομές. Πιο συχνά στη θέση της γενικής χρησιμοποιείται η αιτιατική π.χ. *τα κότα* ‘της κότας’ ενώ εκφράζεται και περιφραστικά π.χ. *από τα καμπζία* ‘των παιδιών’.

(iii) Η σύμπτωση ονομαστικής και αιτιατικής πληθυντικού αλλά με δύο κατευθύνσεις, είτε προς το μοντέλο της ονομαστικής, είτε προς το μοντέλο της αιτιατικής. Σύμφωνα με τον Χατζιδάκη (1905, όπως αναφέρεται στον Κωστάκη 1951: 68) άλλοτε επεκτείνεται αναλογικά ο τύπος της αιτιατικής και στην ονομαστική (π.χ. *όντου*) και άλλοτε επεκτείνεται ο τύπος της ονομαστικής και στην αιτιατική (π.χ. *αθρίποι*). Το δεύτερο είδος αναλογικής επέκτασης είναι, κατά τον Κωστάκη, νεώτερο και συμβαίνει λόγω της επίδρασης από την κοινή.

4. Ταξινόμηση των ουσιαστικών της Τσακώνικης διαλέκτου σύμφωνα με τον Λιόση (2007)

Ο Λιόσης (2007) χρησιμοποιεί τον παραδοσιακό τριμερή τρόπο μορφολογικής ανάλυσης του ουσιαστικού, ο οποίος στηρίζεται στον παράγοντα γραμματικό γένος, σε συνδυασμό με δύο ειδικότερα κριτήρια κατηγοριοποίησης των ουσιαστικών σε υποομάδες: α) το πτωτικό μόρφημα της ονομαστικής ενικού και β) το πτωτικό μόρφημα της ονομαστικής του πληθυντικού αριθμού. Έτσι τα αρσενικά ομαδοποιούνται και αναλύονται ως εξής: ΚΤ1: ισοσύλλαβα αρσενικά σε -α με πληθυντικό -ε π.χ. [ˊpua]-[ˊpue] ‘πόδι’ και περιττοσύλλαβα αρσενικά σε -(ί)α, -ε, -ου, -η π.χ. [foˊnia]-[foˊɲaðe], ΚΤ2: ισοσύλλαβα αρσενικά σε -α, -ε και -η με πληθυντικό -οι π.χ. [ˊkrefta]-[ˊkrefti] ‘κλέφτης’, ΚΤ3: ισοσύλλαβα αρσενικά σε -α, -ε, με πληθυντικό -ου π.χ. [ˊoda]-[ˊodu] ‘δόντι’, ΚΤ4: [ˊuθi]-[uˊθiune] ‘φίδι’, ΚΤ5: αρσενικά σε -ο με γεν. ενικού -ου και ανισοσύλλαβο πληθυντικό σε -ούδε, -ούνε π.χ. [ˊt͡ʃipo]-[ˊt͡ʃipune] ‘κήπος’, ΚΤ6: [ˊvu]-[ˊvue] ‘βόδι’, ΚΤ7: ισοσύλλαβα αρσενικά σε -κα με πληθ. -κου π.χ. [ˊpetaka]-[peˊtaku], ΚΤ8: ισοσύλλαβα αρσενικά σε -ο με γεν. ενικού -ου και πληθ. -οι π.χ. [ˊʎuko]-[ˊʎutsi] ‘λύκος’, ΚΤ9: [ˊmina]-[ˊmini] ‘μήνας’ και ΚΤ10 [ˊkue]-[ˊkuni] ‘σκύλος’.

Έχει ασκηθεί κριτική από τον Λιόση (2007: 357) για την μη αναγωγή του μοντέλου της Ράλλη (2005) στη Τσακώνικη διάλεκτο, για δύο κυρίως μεθοδολογικούς λόγους. Ο πρώτος αφορά στο γεγονός ότι ο συνδυασμός των κριτηρίων της θεματικής αλλομορφίας και της διαφοροποίησης του συνόλου των κλιτικών επιθημάτων καταλήγει σε μια «μη οικονομική παρουσίαση» για τα Τσακώνικα, ενώ ο δεύτερος (όπως αναφ. Λιόσης, 2007: 357) αφορά την προτίμηση του μοντέλου ανάλυσης κατά

γένη και από προγενέστερες προσπάθειες ταξινόμησης του τσακώνικου ονοματικού συστήματος από τους Δέφνερ (1923), Pernot (1934) κ.α.

Εντούτοις, με τη συγκεκριμένη μέθοδο ενδέχεται να λειτουργούν κλιτικές τάξεις με ένα μονάχα ουσιαστικό, όπως συμβαίνει με τις ΚΤ 4, 6, 9 και 10, ενώ δεν έχουν συμπεριληφθεί στο ονοματικό σύστημα τα θηλυκά και τα ουδέτερα. Παράλληλα, λειτουργούν κλιτικές τάξεις με ουσιαστικά που διατηρούν την αρχαιοπρεπή κατάληξη του πληθυντικού σε [-u] <ου> και [-une] <ουνε> π.χ. *πέτακα* 'είδος σκουληκιού'/ *πετάκου* (ΚΤ7) και *τσῆπο* 'κήπος' / *τσῆπουνε* (ΚΤ5) οι οποίες όμως, λόγω επίδρασης από την κοινή, αντικαθίστανται από την κατάληξη [i], <οι> με τους φυσικούς ομιλητές να επιβεβαιώνουν τύπους όπως *πετάκοι* και *τσῆποι* αντίστοιχα.

5. Ομαδοποίηση και ανάλυση των ουσιαστικών

Στην παρούσα εργασία έχει επιχειρηθεί η ενδελεχής μελέτη και παρουσίαση των χαρακτηριστικών που διέπουν τα ουσιαστικά της Τσακώνικης διαλέκτου και η ταξινόμηση τους σε κλιτικές τάξεις σύμφωνα με το μοντέλο της Ράλλη (2005), σε συνδυασμό με ένα ειδικότερο κριτήριο κατηγοριοποίησης των ουσιαστικών σε υποομάδες. Συγκεκριμένα, ο διαχωρισμός των κλιτικών τάξεων γίνεται σύμφωνα με τρία κριτήρια: α) τη συστηματική αλλομορφική ποικιλία του θέματος, β) τη μορφή του συνόλου των κλιτικών επιθημάτων που συνδέονται με αυτό και γ) το πτωτικό μόρφημα της γενικής του ενικού αριθμού.

Συνοπτικά λοιπόν αναφέρω, πως στην ΚΤ1 ανήκουν μονόπτωτα αρσενικά σε -α, -ε με πληθ. -οι π.χ. [ˊγitona] - [γiˊtoni], [ˊkʰule] 'αγκάθι' - [ˊkʰuli], στην ΚΤ2, αρσενικά σε -ο με γεν. ενικού -ου και πληθ. -οι π.χ. [ˊmokʰo] 'μόσχος' - [ˊmotsi], ενώ η ΚΤ3 απαρτίζεται από αρσενικά και θηλυκά σε -(ι)α, -η με πληθ. -ε, με ή χωρίς την εμφάνιση θεματικής αλλομορφίας ανάμεσα στον ενικό και τον πληθυντικό π.χ. [noˊmia] 'βοσκός'- [noˊmie], [mioˊna] - [mioˊnaðe]. Στην ΚΤ4 περιλαμβάνονται θηλύκα σε -α με ιδιότυπη γεν. ενικού σε -ί/-έ και πληθ. -ε π.χ. [ˊt͡sea] 'σπίτι' -[t͡seˊli] / [ˊt͡sele]. Οι υπόλοιπες τρεις που ακολουθούν περιέχουν την κατανομή των ουδετέρων. Έτσι, στην ΚΤ5 συγκαταλέγονται ουδέτερα ισοσύλλαβα σε -ε, -ο, -ι με γεν. ενικού -ου και πληθ. σε -α π.χ. [ˊalite] 'αλεύρι' - [ˊalita], ενώ στην Κ.Τ.6 ανήκουν περιττοσύλλαβα ουδέτερα σε -μα με γενική ενικού -ματου και πληθ. -ματα π.χ. [ˊartuma] - [aˊrtumata]. Τέλος, η ΚΤ7 διακρίνεται σε δύο υποομάδες: την ΚΤ7.Α που περιλαμβάνει ουδέτερα σε -ι με γενική ενικού -ιου και πληθ. -ια/-ία π.χ. [kaˊmbzi] 'παιδί' - [kaˊmbzia] και την ΚΤ7.Β στην οποία ανήκουν ουδέτερα σε -ι με γενική ενικού -ιου και πληθ. -α π.χ. [fuˊciʎi] 'φυτίλι' - [fuˊciʎa].

Στο σημείο αυτό να επισημάνω ότι παρατηρείται σύμπτωση των καταλήξεων στον πληθυντικό αριθμό, με την κατάληξη -οι για τα αρσενικά, -ε για τα θηλυκά και -α για τα ουδέτερα.

5.1 Ονοματικό Κλιτικό Σύστημα της Τσακώνικης διαλέκτου

ΚΤ1*:* Μονόπτωτα αρσενικά σε -α, -ε πληθ. σε –οι.

	Ενικός	
	[ˊɣitona] ‘γείτονας’	[ˊkʰule] ‘αγκάθι’
Ονομ.	ο γείτον**α**	ο κ̔ούλ**ε**
Γεν.	του γείτον**α**	του κ̔ούλ**ε**
Αιτ.	το γείτονα	το κ̔ούλε
	Πληθυντικός	
Ονομ.	οι γειτόν**οι**	οι κ̔ούλ**οι**
Αιτ.	του γειτόνοι	του κ̔ούλοι

Πίνακας 3: Αναλυτικός τρόπος κλίσης Κ.Τ.1

Αντίστοιχα με το ουσιαστικό [ˊɣitona] κλίνονται :

(i) Ουσιαστικά που τονίζονται στην παραλήγουσα και λήγουν σε -τα π.χ. [eˊrɣata] - [eˊrgati], [ˊpsefta] ‘ψεύτης’ - [ˊpsefti], [apaˊðota] ‘βοηθός χτίστη’ - [apaˊðoti], [koˊleɣa] ‘φίλος’ -[koˊleji], [ˊrefta] ‘υδρορροή’ - [ˊrefti] κ.α.

(ii) Αρχαία τριτόκλιτα ανισοσύλλαβα που μεταπλάστηκαν σε προπαροξύτονα σε -α π.χ. [ˊarxoda] ‘άρχων’ - [aˊrxodi], [ˊðemona] ‘δαίμων’ - [ðeˊmoni], [ˊmartira] ‘μάρτυς’ - [maˊrtiri] κ.α.

(iii) Παλαιά προπαροξύτονα δευτερόκλιτα σε -ος που μεταπλάστηκαν σε -α π.χ. [ˊmaʝera] ‘μάγειρος’ - [maˊʝeri], [ˊebora] ‘έμπορος’ - [eˊbori]

(iv) Άλλα ουσιαστικά π.χ. [koˊleɣa] ‘φίλος’ - [koˊleɣi], [ˊʃina] ‘βουνό’ - [ˊʃini] κ.α.

Αντίστοιχα με το ουσιαστικό [ˊkʰule] κλίνονται:

(i) Οξύτονοι τύποι σε -ε π.χ. [iˊze] ‘γιός’ - [iˊzi], [vaˊste] ‘βλαστός’ - [vaˊsti], [aiˊte] ‘αετός’ - ‘aiˊti’, [aˊfre] ‘αφρός’ - [aˊfri], [staˊvre] ‘σταυρός’ - [staˊvri]

(ii) Παροξύτονα σε -ε π.χ. [ˊfurne] - [ˊfurni], [ˊvule] ‘πετεινός’ - [ˊvuli], [ˊzile] ‘το ψάρι ζύλος’ - [ˊzili], [ˊθile] ‘φίλος’ - [ˊθili], [ˊɣrile] ‘άκρη χωραφιού’ - [ˊɣrili], [ˊðile] ‘σαλιγκάρι’ - [ˊðili], [ˊvane] ‘αρνί’ - [ˊvani] κ.α.

(iii) Προπαροξύτονα σε -ε: [a´navole] - [ana´voli], [´ðjavole] - [ðja´voli], [´egone] - [e´goni], [´kutule] ‘σκεύος τυροκόμου’ - [ku´tuli], [ka´ojere] ‘καλόγερος’ - [kao´ɟeri], [´kuvele] ‘σκάφη’ - [ku´veli] κ.α.

Όπως παρατηρούμε παραπάνω ο πληθυντικός των ονομάτων αυτών εμφανίζει παραδειγματικό τονισμό στην παραλήγουσα (βλ. *γείτονα - γειτόνοι* και *ανάβολε - αναβόλοι*)

ΚΤ2: Αρσενικά σε -ο(-ό) με γεν. ενικού -ου(-ού) και πληθ. -οι(-οί).

	Ενικός	
	[vo´rvo] ‘βολβός’	[´mok^{h}o] ‘μόσχος’
Ονομ.	ο βορβ**ό**	ο μόκ**ο**
Γεν.	του βορβ**ού**	του μόκ**ου**
Αιτ.	το βορβό	το μόκο
	Πληθυντικός	
Ονομ.	οι βορβ**οί**	οι μότσ**οι**
Αιτ.	του βορβοί	του μότσοι

Πίνακας 4: Αναλυτικός τρόπος κλίσης Κ.Τ.2

Αντίστοιχα κλίνονται:

(i) Οξύτονα ουσιαστικά π.χ. [le´mo] ‘λαιμός’ - [le´mi], [a´rmo] - [a´rmi], [gre´mo] ‘γκρεμός’ - [gre´mi], [o´rmo] ‘άκρη του χωραφιού’ - [o´rmi], [k^{h}o´bo] ‘κόμπος’ - [k^{h}o´bi], [d͡zo´go] ‘ζοχός’ - [d͡zo´tzi], [ca´mo] ‘ελονοσία’ - [ca´mi], [p^{h}oɟi´ko] ‘ποντικός’ - [p^{h}oɟi´tsi] κ.α.

(ii) Παροξύτονα ουσιαστικά π.χ. [´ʌuko] - ‘λύκος’ [´ʌutsi], [´tixo] ‘τοίχος’ - [´tixi], [´stubo] ‘πέτρα’ - [´stubi], [kliro´nomo] ‘κληρονόμος’ - [kliro´nomi], [ka´rpo] ‘καρπός’ - [ka´rpi] κ.α.

(iii) Προπαροξύτονα ουσιαστικά π.χ. [´aθropo] ‘άνθρωπος’ - [a´θripi], [´at͡ʃopo] ‘άνδρας’ - [a´t͡ʃipi], [´erifo] ‘κατσίκι’ - [e´rifi] κ.α.

Στον πληθυντικό των ουσιαστικών: *λιούκο, μόκο, πογγικό* και *ζόγγό* παρατηρείται το φαινόμενο του τσιτακισμού σύμφωνα με το οποίο το [k] <κ> τρέπεται σε [ts], πριν από το μπροστινό φωνήεν [i] <οι> της κατάληξης του πληθυντικού αριθμού. Επίσης, ομοίως με την ΚΤ1, τα προπαροξύτονα ουσιαστικά στον πληθυντικό αριθμό κατεβάζουν τον τόνο στην παραλήγουσα (βλ. άτσ̆ωπο - ατσ̆ίποι).

ΚΤ3: Αρσενικά και θηλυκά σε -(ι)α, -η και πληθ. σε -ε, με ή χωρίς την εμφάνιση θεματικής αλλομορφίας ανάμεσα στον ενικό και τον πληθυντικό αριθμό.

	Ενικός	
	[me´t͡ʃia] ‘πατριός’	[ðe´spoci] ‘δεσπότης’
Ονομ.	ο μετσῐ**α**	ο δεσπόκ**η**
Γεν.	του μετσῐ**α**	του δεσπόκ**η**
Αιτ.	το μετσῐα	το δεσπόκη
	Πληθυντικός	
Ονομ.	οι μετσῐ**ε**	οι δεσπόκηδ**ε**
Αιτ.	του μετσῐε	του δεσπόκηδε

Πίνακας 5: Αναλυτικός τρόπος κλίσης ΚΤ3

	Ενικός	
	[kotsi´tʰia] ‘κολοκυθιά’	[ali´θi] ‘αλοιφή’
Ονομ.	α κοτσυτῐ**α**	α αλοιθ**ή**
Γεν.	τα κοτσυτῐ**α**	ταρ αλοιθ**ή**
Αιτ.	τα κοτσυτῐα	ταν αλοιθή
	Πληθυντικός	
Ονομ.	οι κοτσυτῐ**ε**	οι αλοιθ**έ**
Αιτ.	του κοτσυτῐε	τουρ αλοιθέ

Πίνακας 6: Αναλυτικός τρόπος κλίσης ΚΤ3

Στην συγκεκριμένη ΚΤ εντάσσονται αρσενικά και θηλυκά σε -(ι)α, -η και πληθ. -ε, με ή χωρίς την εμφάνιση θεματικής αλλομορφίας στο κλιτικό τους παράδειγμα. Οι λόγοι που με οδήγησαν στην παραπάνω ομαδοποίηση των ουσιαστικών ήταν οι εξής:

(i) Προσπάθεια για την δημιουργία ενός οικονομικού κλιτικού συστήματος.

(ii) Αποβολή του τελικού <ς> στην ονομαστική των αρσενικών και γενική ενικού των θηλυκών. Το γεγονός αυτό, που αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της Τσακώνικης διαλέκτου, έχει ως αποτέλεσμα π.χ. το αρσενικό *φονία* 'φονιάς' και το θηλυκό *ελία* 'ελιά' να έχουν ίδια μορφή και κλίση.

(iii) Απουσία απόλυτης αντιστοιχίας στην απόδοση του γένους από τα Νέα Ελληνικά στα Τσακώνικα π.χ. ο βρούχο 'η βροχή', ο σῖνα 'το βουνό', α τσ̃έα 'το κεφάλι', ο βάννε 'το αρνί', ο κοντοσέρκη 'η οχιά', το βάσι 'η φτέρη', α χούρε 'το χωράφι' κ.α.

Στην ίδια ΚΤ εντάσσονται :

(i) Ισοσύλλαβα αρσενικά σε -(ι)α π.χ. [no´mia] 'βοσκός' - [no´mie], [´pua] 'πόδι' - [´pue], [fo´nia] - [fo´nie]/ (και [fo´ɲaðe] 'φονιάδες' κατά την ΚΝΕ), [βο´ria] 'βοριάς' - [βο´rie] (και [βο´rjaðe]), [γο´nia] - [γο´nie] (και [γο´niðe]), [no´cia] 'νοτιάς' [no´cie] (και [no´caðe]), [a´era] 'αέρας' - [a´ere] (και [a´eriðe]) κ.α.

(ii) Περιττοσύλλαβα αρσενικα σε -α που εμφανίζουν θεματική αλλομορφία στον πληθυντικό αριθμό π.χ. [tsera´ta] 'κερατάς' - [tsera´taðe], [mio´na] 'μυλωνάς' - [mio´naðe], [psa´ra] 'ψαράς' - [psa´raðe], [pso´ma] 'ψωμάς' - [pso´maðe], [ta´va] 'ταψί' - [ta´vaðe] κ.α.

Η ανισοσυλλαβία του πληθυντικού, όπως αυτή εκφράζεται με τη προσθήκη του επιθήματος -άδε, σύμφωνα με το Pernot (1934: 161) (αναφ. Λιόσης 2007: 362) είναι νεότερη και υποδηλώνει την επιρροή της διαλέκτου από τη γλώσσα πηγή, δηλαδή τα Νέα Ελληνικά.

(i) Περιττοσύλλαβα αρσενικά σε -η π.χ. [aka´maci] 'ακαμάτης' - [aka´maciðe], [a´feɟi] 'αφέντης' - [a´feɟiðe], [ðe´spoci] 'δεσπότης' - [ðe´spociðe], [γa´nosi] - [γa´nosiðe], [merokama´tzi] - [merokama´tziðe], [te´loni] - [te´loniðe], [sitze´ni] - [sitze´niðe], [praγmate´fci] 'πραγματευτής'- [pragmate´fciðe] κ.α.

(ii) Περιττοσύλλαβα αρσενικά σε -ου, -ε π.χ. [pa´pu] - [pa´puðe], [ka(r)na´be] 'καναπές' - [ka(r)na´beðe], [ka´fe] - [ka´feðe], [t͡se´be] 'πανωφόρι' - [t͡se´beðe] κ.α.

(iii) Παροξύτονα θηλυκά σε -ία π.χ. [γe´nia] - [γe´nie], [ku´nia] 'καλάθι' - [ku´nie], [e´tia] 'ιτιά' - [e´tie], [mu´ria] 'μουριά' - [mu´rie], [efko´lia] - [efko´lie], [γito´nia] - [γito´nie], [niγða´lia] 'αμυγδαλιά' - [niγða´lie], [pari´nia] 'παροιμία'- [pari´nie], [ka´rðia] - [ka´rðie], [po´ria] 'δρόμος' - [po´rie], [vu´nia] 'βοϊδοκοπριά' - [vu´nie] κ.α.

Πολλά παροξύτονα θηλυκά σε -ία εμφανίζουν ένα [l] στον σχηματισμό του πληθυντικού, χωρίς όμως αυτό να ερμηνεύεται ετυμολογικά π.χ. *αμαρκία - αμαρκίλε*. Αντίστοιχα κλίνονται: [eri´nia] 'ερημιά' - [eri´nile] / [eri´nie], [spo´ia]'στάχτη' - [spo´ile] / [spo'ie], [kra´ia] 'τρύπα' - [kra´ile] / [kra´ie], [zi´nia] ´ζημιά´ - [zi´nile] / [zi´nie], [kro´pia] 'κοπριά' - [kro´pile] / [kro´pie], [ku´nia] 'στάμνα' - [ku´nile] / [ku´nie] κ.α

(i) Οξύτονοι τύποι σε -ά: [vo´la] ‘φορά’ - [vo´le], [fo´na] ‘φωνή’- [fo´ne], [astra´pa] ‘αστραπή’ - [astra´pe], [ko´na] ‘κλαδί’ - [ko´ne], [xa´ra] - [xa´re] κ.α.

(ii) Παροξύτονοι τύποι σε -α: [anara´iða] ‘νεράιδα’ - [anara´iðe], [´krisa] ‘κριθάρι’ - [´krise], [´γurna] - [´γurne], [a´pama] ‘παλάμη’ - [a´pame], [´sida] ‘ρίζα’ - [´side] κ.α.

(iii) Παροξύτονα θηλυκά σε -α με πτώση του μεσοφωνηεντικού [l] στον ενικό και ανάπτυξή του στον πληθυντικό αριθμό: [´vðela] ‘βδέλλα’ - [´vðele], [mu´kaa] ‘ρεματιά’ - [mu´kale], [anatri´çia] ‘ανατριχίλα’ - [anatri´çie], [sa´rdea] ‘σαρδέλα’ - [sa´rðele], [fu´skaa] ‘φουσκάλα’ - [fu´skale] κ.α.

Τα ουσιαστικά αυτά τείνουν να αποβάλλουν το μεσοφωνηεντικό [l] πριν από το φωνήεν [a] του ενικού αλλά να το διατηρούν μπροστά από το μπροστινό [i] της γενικής του ενικού αριθμού και [e] του πληθυντικού (βλ. και Κ.Τ. 4 *τσουφά* ‘κεφάλι’ - *τσουφα<u>λ</u>ή* - *τσουφά<u>λ</u>ε*)

(i) Παροξύτονα θηλυκά σε -α με πτώση του μεσοφωνηεντικού [ð] στον ενικό και ανάπτυξη μεσοφωνηεντικού [l] στον πληθυντικό π.χ. [´frua] ‘φρούδα’ - [´frule], [sa´nia] ‘σανίδα’ - [sa´nile] κ.α.

(ii) Ολιγάριθμα ισοσύλλαβα θηλυκά σε -η: [a´γaci] ‘αγάπη’ - [a´γace], [a´natzi] ‘ανάγκη’ - [a´natze], [anavo´li] ‘πίδακας νερού’ [ana´vole], [a´raxni] - [a´raxne], [´tsepi] - [´tsepe], [e´ftzi] ‘ευχή’ - [e´ftze] κ.α.

Στην ίδια Κ.Τ. ανήκουν και παλαιά τριτόκλιτα θηλυκά σε -ις (>-η στην κοινή νεοελληνική) που κατεβάζουν τον τόνο στην παραλήγουσα του πληθυντικού αριθμού π.χ. [e´ksetasi] ‘εξέταση’ - [ekse´tase], [a´pokrisi] ‘απόκριση’ - [apo´krise].

(i) Περιττοσύλλαβα θηλύκα σε -ου, -α: [ma´mu] ‘γιαγιά’ - [ma´muðe], [ale´pu] - [ale´puðe], [mai´mu] - [mai´muðe], [jo´rti] - [jo´rtaðe], [o´ka] - [o´kaðe], [γri´a] - [´γraðe] (και [´γrie]), [´tsia] ‘θεία’ - [´tsaðe] (και [´tsie]).

(ii) Ολιγάριθμα οξύτονα περριτοσύλλαβα σε -α με πληθυντικό -άε: [aʎo´xra] - [aʎox´rae], [meli´sa] - [meli´sae], [vði´ma] ‘εβδομάδα’ - [βði´mae], [a´xra] - [a´xrae].

Παρατηρείται πτώση του [ð] στο σχηματισμό του πληθυντικού αριθμού -άδε>-άε (Κωστάκης 1999: 54). Ο Λιόσης (2007: 380-381) επισημαίνει πως η ανισοσυλλαβία με το συγκεκριμένο κλιτικό επίθημα, ως μέσο διάκρισης του πληθυντικού από τον ενικό αριθμό είναι σχετικά παλιά στη Τσακώνικη διάλεκτο αν και ίχνη της παρατηρούνται ως και σήμερα. Από τα παραπάνω προκύπτει πως τα θηλυκά με το μόρφημα -αδε είναι σχετικά νεότερα και έχουν εισαχθεί από τη στιγμή που ολοκληρώθηκε η αποβολή του μεσοφωνηεντικού [ð] και μετά.

ΚΤ4*:* Θηλυκά σε -α με γεν. ενικού -έ, -ί και πληθ. –ε.

	Ενικός	
	[ɲut^{h}a] ‘νύχτα’	[ɣuneka] ‘γυναίκα’
Ονομ.	α νιούτ**α**	α γουναίκ**α**
Γεν.	τα νιουτ**έ**	τα γουναιτσ**ί**
Αιτ.	τα νιούτ**α**	τα γουναίτσ**α**
	Πληθυντικός	
Ονομ.	οι νιούτ**ε**	οι γουναίτσ**ε**
Αιτ.	του νιούτ**ε**	του γουναίτσ**ε**

Πίνακας 7: Αναλυτικός τρόπος κλίσης Κ.Τ.4

(i) Άλλα θηλυκά που σχηματίζουν οξύτονη γενική ενικού σε **-έ**: [ˊskupa]$_{ΟΝ}$ - [skuˊpe]$_{ΓΕΝ}$, [ˊçure]$_{ΟΝ}$ ‘χωράφι’ - [çuˊre]$_{ΓΕΝ}$, [ˊɣrusa]$_{ΟΝ}$ ‘γλώσσα’ - [ɣruˊse]$_{ΓΕΝ}$, [ˊɣiða]$_{ΟΝ}$ - [ɣiˊðe]$_{ΓΕΝ}$, [avoˊtana]$_{ΟΝ}$ ‘αφτί’ - [avotaˊne]$_{ΓΕΝ}$, [ˊɣua]$_{ΟΝ}$ ‘στομάχι πτηνού’ - [ɣuˊle]$_{ΓΕΝ}$, [ˊmuza]$_{ΟΝ}$ ‘μύγα’ - [muˊze]$_{ΓΕΝ}$, [ˊkraka]$_{ΟΝ}$ ‘κλειδί’ - [kraˊtse]$_{ΓΕΝ}$, [ˊθasa]$_{ΟΝ}$ ‘θάλασσα’ - [θaˊse]$_{ΓΕΝ}$, [ˊk^{h}ara]$_{ΟΝ}$ ‘φωτιά’ - [k^{h}aˊre]$_{ΓΕΝ}$ κ.α.

(ii) Άλλα θηλυκά που σχηματίζουν οξύτονη γενική ενικού με κλιτικό μόρφημα **-ί**: [aˊmera]$_{ΟΝ.}$‘ημέρα’ - [ameˊri]$_{ΓΕΝ.}$, [koˊpea]$_{ΟΝ.}$‘κοπέλα’ - [kopeˊli]$_{ΓΕΝ.}$, [ˊt͡sea]$_{ΟΝ.}$ ‘σπίτι’ -[t͡seˊli]$_{ΓΕΝ.}$, [ˊçera]$_{ΟΝ.}$ ‘χέρι’ - [çeˊri]$_{ΓΕΝ.}$κ.α.

Τριτόκλιτα του τύπου νυξ ~ νυκτός, θυγάτηρ ~ θυγατρός αποτέλεσαν για τον Χατζηδάκι (1907: 113-114) τη βάση για το σχηματισμό της γενικής σε -έ, ενώ παράλληλα αφετηρία της κατάληξης σε -ι αποτέλεσε η γενική του ενικού των αντωνυμιών π.χ. *άβα* ‘άλλη’ – *αλλί*. Παράλληλα, στα παροξύτονα θηλυκά *γούα / γουλέ - γούλε, τσε͂α / τσε͂λί - τσε͂λε, κοπέα / κοπελί - κοπέλε, κίαούα* ‘σταγόνα’ / *κίαουλέ - κίαούλε, κατσούα* ‘γάτα’ / *κατσουλέ - κατσούλε*, παρατηρείται πτώση του μεσοφωνηεντικού [l] μπροστά από το [a] της ονομαστικής του ενικού αριθμού, αλλά ανάπτυξή του μπροστά από τα μπροστινά [e] και [i] της γενικής του ενικού και από το [e] του πληθυντικού αριθμού.

(iii) Ο παροξύτονος τύπος [ˊabele] (< άμπελος) / [abeˊli] - [aˊbele]

ΚΤ5*:* Ουδέτερα ισοσύλλαβα σε -ε, -ο, -ι με γεν. ενικού -ου και πληθ. αριθμό -α.

	Ενικός		
	[alite] ‘αλεύρι’	[ʃo´mo] ‘φαγητό’	[´xodi] ‘χόρτο’
Ονομ.	το άλητε	το σ̆ομό	το χόντι
Γεν.	του αλήτου	του σ̆ομού	του χόντου
Αιτ.	το άλητε	το σ̆ομό	το χόντι
	Πληθυντικός		
Ονομ.	τα άλητα	τα σ̆ομά	τα χόντα
Αιτ.	τα άλητα	τα σ̆ομά	τα χόντα

Πίνακας 8: Αναλυτικός τρόπος κλίσης Κ.Τ. 5

(i) Κατά το [alite] κλίνονται: [´kanestre] ‘πανέρι’ - [´kanestra], [´t͡ʃoxane] ‘κέρατο’ - [´t͡ʃoxana], [´axane] ‘λάχανο’ - [´axana], [´kacure] ‘κάτουρο’ - [´kacura], [p^{h}i´tokale] ‘πλάστης’ - [p^{h}i´tokala], [´aγane] ‘άγανο’ - [´aγana], [tzi´nurtze] ‘νέο’ - [tzi´nurtza] , [dame´re] ‘δοχείο με μαγιά’ - [dame´ra], [´kaðre] ‘κάδρο’ - [´kaðra], [´iðite] ‘ρουχισμός’ - [´iðita] κ.α.

(ii) Κατά το [ʃo´mo] κλίνονται: [´ʃuk^{h}o] ‘σύκο’ - [´ʃuk^{h}a], [merki´ko] ‘μερτικό’- [merki´ka], [´karo] - [´kara], [´suko] ‘ρύγχος’ - [´suka], [axani´ko] - [axani´ka], [po͡dzi´ko] ‘φρούτο’ - [po͡dzi´ka] κ.α.

(iii) Κατά το [´xodi] κλίνονται: [´ðori] ‘δώρο’ - [´ðora], [´padi] ‘σπαρτό’ - [´pada], [´vasi] ‘φτέρη’ - [´vasa], [´kastri] ‘κάστρο’ - [´kastra], [´musti] ‘μούστος’ - [´musta], [´ðasi] ‘δάσος’ - [´ðasa] κ.α.

ΚΤ6*:* Ουδέτερα σε -μα με γεν. ενικού -μάτου και πληθ. –ματα.

	Ενικός
	[´artuma] ‘τυρί’
Ονομ.	το άρτουμα
Γεν.	του αρτουμάτου

Αιτ.	το άρτουμα
	Πληθυντικός
Ονομ.	τα αρτούματα
Αιτ.	τα αρτούματα

Πίνακας 9: Αναλυτικός τρόπος κλίσης Κ.Τ. 6

Πολυπληθής ομάδα ουσιαστικών, στην οποία ανήκουν ουδέτερα με συστηματική θεματική αλλομορφία (π.χ. *αρτουμα~* στον ενικό αριθμό, πλην της γενικής και *αρτουματ~* στην γενική του ενικού και όλο τον πληθυντικό).

(i) Στην ίδια Κ.Τ. ανήκουν: [ˊpuma] ‘πώμα’ , [ˊtsuma] ‘ξύσμα’, [ˊkaŋuma] ‘νύχτωμα’, [ˊkat͡sima] ‘δάγκωμα’, [ˊzimuma] ‘ζύμωμα’, [ˊkʰʃuma] ‘τίναγμα’, [ˊpʰrama] ‘σπόρος’, [ˊoɟuma] ‘πουκάμισο’, [ˊpʰuntema] ‘σβήσιμο’, [ˊduma] ‘χτύπημα’, [ˊvrodama] ‘γκρέμισμα’, [ksiˊmeruma] ‘ξημέρωμα’, [ˊzvaizma] ‘διάβασμα’, [ˊkʰakʰuma] ‘χώσιμο’, [ˊʃonizma] ‘ζέσταμα’, [ˊduma] ‘χτύπημα’, [ˊkrama] ‘κλάμα’, [ˊmozama] ‘πόνος’ κ.α.

(ii) Ολιγάριθμα περιττοσύλλαβα ουδέτερα σε -α π.χ. [ɣa] ‘γάλα’ - [ˊɣatu] / [ˊɣata], [ˊɣuna] ‘γόνατο’ - [ɣuˊnatu] / [ˊɣunata]

(iii) Το ουδέτερο [ˊkrie] ‘κρέας’ - [kriˊatu] / [ˊkriata]

(iv) Το ουδέτερό [ˊio] ‘νερό’ - [iˊβatu] / [ˊiβata]

Υπάρχει και το ούδέτερο *βούκιουρε* ‘βούτυρο’ με γεν. ενικού *βούκιουρε* και περιττοσύλλαβο πληθυντικό *βουκιούρατα*

ΚΤ7.Α: Ουδέτερα σε -ι με γεν. εν. -ιου και πληθ. -ια/-ία.

	Ενικός
	[ðoˊxiri] ‘γεφύρι’
Ονομ.	το δοχύρ**ι**
Γεν.	του δοχυρ**ίου**
Αιτ.	το δοχύρι
	Πληθυντικός

Ονομ.	τα δοχύρι**α**
Αιτ.	τα δοχύρια

Πίνακας 10: Αναλυτικό τρόπος κλίσης Κ.Τ.7Α

Αντίστοιχα κλίνονται: [ˊxrami] - [xraˊmiu] / [ˊxramia], [eˊŋoni] ‘εγγόνι’ - [eŋoˊɲu] / [eˊŋoɲa], [puˊli] ‘πουλί’ - [puˊʎu] / [puˊʎa], [kaˊmbzi] ‘παιδί’ - [kaˊmbziu] / [kaˊmbzia], [skamni] - [skaˊmniu] / [skaˊmnia], [kreˊβaci] ‘κρεββάτι’ - [kreβaˊciu] / [kreˊβaca] κ.α.

ΚΤ7.Β: Ουδέτερα σε -ι με γεν. εν. -ιου και πληθ. –α.

	Ενικός
	[fuˊciʎi] ‘φυτίλι’
Ονομ.	το φουκίλι
Γεν.	του φουκιλίου
Αιτ.	το φουκίλι
	Πληθυντικός
Ονομ.	τα φουκίλα
Αιτ.	τα φουκίλα

Πίνακας 11: Αναλυτικός τρόπος κλίσης Κ.Τ.7Β

Αντίστοιχα κλίνονται τα ουσιαστικά: [aˊguzi] ‘αγγούρι’ - [aˊguza], [paˊpori] - [paˊpora], [ˊmali] ‘μήλο’ - [ˊmaβa], [ˊkali] ‘ξύλο’ - [ˊkava], [zeˊvgazi] - [zeˊvgaza], [kaˊuni] ‘γεφύρι’ - [kaˊuna], [muˊari] ‘μουλάρι’ - [muˊara], [kaˊitzi] - [kaˊitza], [voˊtani] - [voˊtana] κ.α.

Στα παραπάνω ουδέτερα θεωρούμε πως η προφορά του πληθυντικού αγγούζα / παπόρα, με συνίζηση του ημιφώνου j, οφείλεται στην απορρόφησή του κατά τα ουσιαστικά: αμάξα (αμάξια), παπούτσα (παπούτσια) στην κοινή.

6. Ανάλυση των ουσιαστικών που δεν ομαδοποιούνται στις Κ.Τ.

Στο παρόν κεφάλαιο θα εξεταστούν ουσιαστικά που δεν κατατάσσονται στις παραπάνω κλιτικές τάξεις, είτε γιατί σχηματίζουν τον πληθυντικό με αναλογική επέκταση της αιτιατικής στην ονομαστική π.χ. [tziɣiˊko] (κόφα) - [tziɣiˊku] και [ˊt͡ʃipo] (κήπος) - [ˊt͡ʃipune], είτε γιατί παρουσιάζουν κλιτικό παράδειγμα, διαφορετικό από τα υπόλοιπα

π.χ. [΄θari] ‘θάρρος’ - [΄θarita]. Σε κάθε περίπτωση, παρατηρούμε ότι συντελούν στην αποσυστηματοποίηση και αναδιάταξη του κλιτικού υποπαραδείγματος του ενικού ή του πληθυντικού αριθμού. Εντούτοις, θεωρούμε πως βρίσκονται σε ένα πρώιμο στάδιο ομαλής ενσωμάτωσης και εναρμόνισης με το παραπάνω ονοματικό σύστημα, καθώς λόγω της επίδρασης από την κοινή, οι καταλήξεις του πληθυντικού αριθμού [-u] και [-une] έχουν δώσει τη θέση τους στην κατάληξη [i] <οι>, με αποτέλεσμα να μαρτυρούνται από τους φυσικούς ομιλητές τύποι όπως: τζυγικοί, τσῆποι κ.α.

6.1 Αρσενικά σε ο (-ό), -ε (-έ) και –α με πληθ. -ου (-ού)

	Ενικός		
	[΄sak^{h}o] ‘σάκος’	[΄vot͡ʃe] ‘σταφύλι’	[΄petaka] ‘είδος σκουληκιού’
Ονομ.	ο σάκ̔ο	ο βότσ̔ε	ο πέτακα
Γεν.	του σάκ̔ο, σάκ̔ου	του βότσ̔ε, βότσ̔ου	του πέτακα, πετάκου
Αιτ.	το σάκ̔ο	το βότσ̔ε	το πέτακα
	Πληθυντικός		
Ονομ.	οι σάκ̔ου	οι βότσ̔ου	οι πετάκου
Αιτ.	του σάκ̔ου	του βότσ̔ου	του πετάκου

Πίνακας 12: Αναλυτικός τρόπος κλίσης αρσενικών με κλιτικό μόρφημα -ου στον πληθυντικό

(i) Κατά το ουσιαστικό [΄sak^{h}o] κλίνονται: [a΄k^{h}o] ‘ασκός’ - [a΄k^{h}u], [tziγi΄ko] ‘κόφα’ - [tziγi΄ku], [a΄γo] ‘λαγός’ - [a΄γu] κ.α.

(ii) Κατά το ουσιαστικό [΄vot͡ʃe] κλίνονται:

1) Οξύτονοι τύποι σε -ε: [cu΄re] ‘τυρός’ - [cu΄ru], [kui΄te] ‘σκούξιμο’ - [kui΄tu], [vai΄te] ‘κλάμα’ - [vai΄tu] κ.α.
2) Παροξύτονοι τύποι σε -ε: [΄one] ‘όνος’ - [΄onu], [΄kalie] ‘καλύβα’ - [΄kaliu], [΄pore] ‘πόρτα’ - [΄poru], [΄ade] ‘ψωμί’ - [΄adu] κ.α.
3) Προπαροξύτονα σε -ε: [a΄rkovate] ‘βάτο’ - [arko΄vatu], [΄eate] ‘έλατο’ - [e΄atu], [a΄nifore] - [ani΄foru], [a΄tzinare] ‘αγκινάρα’ - [atzi΄naru], [a΄t^{h}simtane] ‘σφένδαμος’ - [at^{h}si΄mtanu] κ.α.

(iii) Κατα το ουσιαστικό [΄petaka] κλίνονται:

1) Παλαιά προπαροξύτονα ουσιαστικά σε -αξ, -ακος που μεταπλάστηκαν κατά τα αρσενικά σε -α π.χ. [ˊkoraka] ‘κόρακας’ (< κόραξ) - [koˊraku], [ˊkʰoaka] ‘σκουλήκι’ (< σκώλαξ) - [kʰoˊaku], [ˊarnaka] ‘νερόλακος’ (< λάρναξ) - [aˊrnaku] κ.α.
2) Παράγωγα με μεγενθυτική κατάληξη -ακα π.χ. [ˊuθaka] ‘μεγάλο φίδι’ - [uˊθaku]

6.2 Αρσενικά σε -ο, -ε και πληθ. -ουνε

	Ενικός	
	[ˊt͡sipo] ‘κήπος’	[ˊpet͡ʃe] ‘πέτρα’
Ονομ.	ο τσῐ̈πο	ο πέτσε̆
Γεν.	του τσῐ̈πο, τσῐ̈που	του πέτσε̆, πέτσ̆ου
Αιτ.	το τσῐ̈πο	το πέτσε̆
	Πληθυντικός	
Ονομ.	οι τσῐ̈πουνε	οι πέτσ̆ουνε
Αιτ.	του τσῐ̈πουνε	του πέτσ̆ουνε

Πίνακας 13: Αναλυτικός τρόπος κλίσης αρσενικών με κλητικό μόρφημα -ουνε στον πληθυντικό

(i) Αντίστοιχα κλίνονται: [ˊkʰoko] ‘κουκί’ - [ˊkʰokune], [ˊilie] ‘ήλιος’ - [ilˊiune], [iˊtʰe] ‘ιστός’ - [iˊtʰiune], [koˊrio] ‘κοριός’ - [koˊriune], [ˊt͡ʃao] ‘τράγος’ - [ˊt͡ʃaune], [axiˊneo] ‘αχινός’ - [axiˊneune], [ˊaʝie] - [aˊʝiune], [kʰoˊbio] ‘αράχνη’ - [kʰoˊbiune] κ.α.

6.3 Ουδέτερα σε -ι με πληθυντικό –ήτα

Στη κατηγορία αυτή ανήκουν ουδέτερα με θεματική αλλομορφία στο κλιτικό υποπαράδειγμα του πληθυντικού αριθμού (βλ. *θάρρητ-* /ˊθarit-/), παρουσιάζουν το φαινόμενο της ετερόκλισης[1] και ακολουθούν το πρότυπο κλίσης των ουσιαστικών της Κ.Τ.6 ~ *αρτούματα* [aˊrtumat-].

Όμοια με το [ˊθari] - [ˊθarita] κλίνονται ολιγάριθμα ουδέτερα: [ˊprati] ‘πλάτος’, [ˊpʰui] ‘πύον’, [ˊpaxi] ‘πάχος’, [ˊmakri] ‘μάκρος’ κ.α.

[1] Ως ετερόκλιση ορίζεται η ιδιότητα ενός λεξήματος να περιλαμβάνει στο κλιτικό παράδειγμα δύο ή περισσότερες κλιτικές τάξεις.

7. Η γενική του πληθυντικού των ουσιαστικών στα Τσακώνικα

Στη διάλεκτο παρατηρείται μια τάση μείωσης, αν όχι εξάλειψης, της γενικής του πληθυντικού αριθμού των ονομάτων. Όπως φανερώνουν τα παραδείγματα που παραθέτει ο Kisilier M. & Μερτύρης Δ. (2018) αναφερόμενοι στον Κωστάκη (1999: 61), η γενική του πληθυντικού είναι δυνατόν να εκφράζει:

Α) **την ηλικία ή την διάρκεια**:

(i) *Το φεγγάρι σάμερε ένι <u>τσεῖρ αμερού</u>***.** 'Το φεγγάρι είναι σήμερα τριών ημερών.'
(ii) *<u>Δύ' μηνού</u> καμπζί*. 'Δυό μηνών παιδί.'
(iii) *<u>Δέκα χρονού</u> καμπζί*. 'Δέκα χρονών παιδί'
(iv) *<u>Τσεῖ ψαλιδού</u> τσάο*. 'Τριών ψαλιδιών, τρείς φορές κουρεμένος, άρα τριών χρονών τράγος '

Β) **την αξία ή την ποσότητα**:

(i) *Ενέτζε δέκα <u>δραχουμού</u> πράματα. '*Εφερε πράγματα αξίας δέκα δραχμών.'
(ii) *Δύ' <u>εριφού</u> γίδα.* 'Δύο κατσικιών γίδα'

7.1 Τρόποι έκφρασης της γενικής

Α) Η πιο συχνή αντικατάσταση της γενικής στη διάλεκτο είναι από την αιτιατική:

(i) *α τσε̃α του γονήδε νάμου 'το σπίτι των γονιών μου'*
(ii) *ταν πενηκεία τουρ άλοι* 'τη φτώχεια των άλλων'

Β) Πιο σπάνια γίνεται απόδοση της γενικής με εμπρόθετη εκφορά π.χ. από + αιτιατική ή σε + αιτιατική:

(i) *οι πούε από τα καμπζία* 'τα πόδια των παιδιών' (2018: 237)
(ii) *οι ψίλοι σ' έτανη τα γουναίκα* 'τα μάτια αυτής της γυναίκας' (2018: 236)

Γ) Κατά την επιτόπια έρευνα πολλοί φυσικοί ομιλητές απέδωσαν την γενική πτώση με ανάπτυξη ολόκληρης πρότασης και το ρήμα *έχω*:

(i) Ερ. -Πώς θα λέγατε τα παράθυρα των σπιτιών;
Απ. -*'Οι τσε̃λε είν' έχουντε πανεθούρια'* [i ´ t͡sele ´in' ´exude pane´θurja] (τα σπίτια έχουν παράθυρα).

8. Συμπεράσματα

Σε αυτήν την εργασία επιχείρησα, κατόπιν περιγραφικής ανάλυσης και ενδελεχούς μελέτης των ουσιαστικών της Τσακώνικης διαλέκτου, μια κατηγοριοποίησή τους σε κλιτικές τάξεις με βάση το οκταμερές σύστημα που προτείνει η Ράλλη για την ΚΝΕ (2005). Ωστόσο, επειδή παρατήρησα ότι η αναγωγή του μοντέλου της Ράλλη θα

οδηγούσε σε μια μη αποτελεσματική περιγραφή του Τσακώνικου ονοματικού κλιτικού συστήματος προχώρησα στην ομαδοποίηση των ουσιαστικών σε εφτά κλιτικές τάξεις αξιοποιώντας συστηματικά τα κριτήρια της συστηματικής αλλομορφικής ποικιλίας των θεμάτων και της μορφής του συνόλου των κλιτικών επιθημάτων που συνδέονται με αυτά (Ράλλη 2005: 118).

Βιβλιογραφία

Δέφνερ, Μ. 1923. *Λεξικόν της Τσακωνικής διαλέκτου*. Αθήνα: Εστία.

Kisilier M. & Δ. Μερτύρης. 2018. Περί της γενικής στα Τσακώνικα ουσιαστικά. *Χρονικά των Τσακώνων – Τόμος Α, ΚΓ΄(2/2)*. Πραστός. Αρχείο Τσακωνιάς, 219-242.

Κωστάκης, Θ. Π. 1951. *Σύντομη Γραμματική της Τσακωνικής Διαλέκτου*. Αθήνα: Institut Français d' Athènes.

Κωστάκης, Θ. Π. 1989. *Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Κωστάκης, Θ. Π. 1999. *Γραμματική της Τσακώνικης Διαλέκτου* (Περιφέρεια Λεωνιδίου-Πραστού). Τόμος ΙΕ΄. Αθήνα: Σμυρνιωτάκης.

Λιόσης, Ν. 2007. *Γλωσσικές Επαφές στην Νοτιοανατολική Πελοπόννησο*. Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Οικονόμου, Θ.1870. *Γραμματική της τσακωνικής διαλέκτου.* Αθήνα: Ψυλλιακός.

Pernot, H. 1934. *Introdution al' etude du dialecte tsakonien*. Paris: Les Belles Lettres.

Ράλλη, Α. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.

Ράλλη Α. 2016. *Η Τσακώνικη διάλεκτος*. Προφορική ανακοίνωση στο Σύλλογο Αρκάδων Πάτρας. 18/5/2016. Πάτρα.

Χατζιδάκις, Γ. 1907. *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, Τόμος. Β΄. Αθήνα: Σακελλαρίου.

Λεξιλόγιο της μόδας στα Νέα Ελληνικά: καταγραφή και ανάλυση δάνειων στοιχείων από τα Αγγλικά

Ράνια Παπαδοπούλου
Πανεπιστήμιο Πατρών και Université Lumière Lyon II

Περίληψη

Τα αγγλικά σήμερα αποτελούν κυρίαρχη γλώσσα σε πολλούς τομείς της καθημερινής ζωής καθώς και στη βιομηχανία της μόδας, εφόσον οι αγγλικές και αμερικανικές επιχειρήσεις κυριαρχούν στον τομέα αυτό σε παγκόσμιο επίπεδο. Έτσι, ένας μεγάλος αριθμός δάνειων λέξεων, ή αγγλισμών, που αφορούν τη μόδα εντοπίζεται στο λεξιλόγιο της νέας ελληνικής, π.χ. τζάκετ < *Αγγλ.* jacket. Στην εργασία αυτή συγκεντρώνω και μελετώ αγγλισμούς σχετικούς με τη μόδα που εμφανίζονται στο λεξιλόγιο της νέας ελληνικής, επιχειρώ μια λεξικολογική ανάλυση των λέξεων αυτών και ελέγχω την εμφάνισή τους στο σώμα κειμένων Greek Web 2014, το οποίο είναι διαθέσιμο μέσω της πλατφόρμας Sketch Engine. Συγκεκριμένα, μελετώ την εμφάνιση των αγγλισμών σε σύγκριση με τους αντίστοιχους όρους της νέας ελληνικής, καθώς και το γεγονός ότι κάποιοι από τους αγγλισμούς εισέρχονται στο λεξιλόγιο της νέας ελληνικής διατηρώντας τον ορθογραφικό τύπο που έχουν στην αγγλική, χωρίς να υποστούν μεταγραφή στον ελληνικό αλφαβητικό κώδικα.

Λέξεις-κλειδιά: αγγλισμός, δανεισμός, δάνειο, νέα ελληνική, μόδα

1. Εισαγωγή

Η αγγλική σήμερα θεωρείται παγκόσμια γλώσσα επικοινωνίας και κυριαρχεί σε πολλούς τομείς της καθημερινής ζωής, όπως τη βιομηχανία, το εμπόριο, τα ΜΜΕ, το διαδίκτυο, τη μουσική, τον κινηματογράφο και φυσικά τη μόδα (Crystal, 2003, Pulcini et al., 2012: 2-4). Συνεπώς, μεγάλος αριθμός δάνειων λέξεων από τα αγγλικά, ή αγγλισμών, εντοπίζεται στις γλώσσες του κόσμου, αλλά και στα νέα ελληνικά (ΝΕ). Με τον όρο *αγγλισμό*, ακολουθώντας τους Fischer (2008: 8) και Pulcini et al. (2012: 5-6), εννοώ κάθε στοιχείο που εισέρχεται στο λεξιλόγιο ενός γλωσσικού συστήματος από τα αγγλικά. Οι αγγλισμοί είναι δυνατό να εμπίπτουν σε όλα τα επίπεδα γλωσσολογικής ανάλυσης, για παράδειγμα το λεξιλόγιο, τη μορφολογία και τη σύνταξη, και δεν αφορούν μόνο άμεσα δάνεια, αλλά και μεταφραστικά δάνεια και υβριδικές δομές.

Σε ό,τι αφορά το λεξιλόγιο της μόδας στα ΝΕ, σήμερα τα δάνεια στοιχεία από τα αγγλικά είναι πολυάριθμα. Ωστόσο, δεν ήταν πάντα αυτή η κατάσταση. Η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994: 110-119) αναφέρει ότι κατά την περίοδο από τη δεκαετία του ’60 έως τα τέλη της δεκαετίας του ’90, η κύρια πηγή δανεισμού στον τομέα της μόδας ήταν τα γαλλικά (παράδειγμα 1), καθώς θεωρούνταν γλώσσα υψηλού γοήτρου. Ωστόσο, την ίδια περίοδο εντοπίζονται και δάνεια στοιχεία από τα αγγλικά που αφορούν τον τομέα της μόδας, όμως περιορίζονται στην ανδρική ένδυση (παράδειγμα 2), (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1994: 135).

(1) α. μπλούζα, η < *Γαλλ*. blouse
β. σαλοπέτα, η < *Γαλλ*. salopette
γ. φουλάρι, το < *Γαλλ*. Foulard

(2) α. πουλόβερ, το < *Αγγλ*. pullover
β. τζάκετ, το < *Αγγλ*. jacket
γ. τίσερτ, το < *Αγγλ*. t-shirt

Σήμερα, οι αγγλισμοί που εντοπίζονται στο λεξιλόγιο της μόδας της ΝΕ είναι σαφώς πολύ περισσότεροι και αποτελούν το κύριο αντικείμενο αυτής της εργασίας. Στην ενότητα που ακολουθεί παρουσιάζω τη μεθοδολογία που ακολούθησα και στην ενότητα 3 αναλύω τα δεδομένα μου από λεξικολογική σκοπιά. Στην ενότητα 4 εξετάζω κάποιους νεότερους αγγλισμούς που αφορούν τον τομέα της μόδας, όπως αυτοί εμφανίζονται στο σώμα κειμένων (ΣΚ) Greek Web 2014 (elTenTen) για τα ΝΕ. Συγκεκριμένα, μελετώ το πώς τα δάνεια εισέρχονται στο λεξιλόγιο της ΝΕ χωρίς να υποστούν μεταγραφή στον ελληνικό αλφαβητικό κώδικα και ως εκ τούτου διατηρούν τον ορθογραφικό τύπο της αγγλικής. Ακόμα, εξετάζω τη συχνότητα εμφάνισης των αγγλισμών σε σχέση με τον αντίστοιχο όρο της ΝΕ. Τέλος, στην ενότητα 5 συζητώ και συνοψίζω τα αποτελέσματα της έρευνας.

2. Μεθοδολογία

Προκειμένου να μελετήσω το λεξιλόγιο της μόδας στα ΝΕ και τις επιρροές που δέχεται από τα αγγλικά, συγκέντρωσα 109 αγγλισμούς που αφορούν τον τομέα αυτόν (βλ. Παράρτημα). Συνέλεξα τα δεδομένα μου κυρίως μέσω του διαδικτύου, μέσα από ιστοσελίδες διαδικτυακών καταστημάτων και περιοδικών μόδας, αλλά και σελίδες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (όπως το Facebook και το Instagram) και blogs που σχετίζονται με τη μόδα.

Στη συνέχεια, εξέτασα τη σημασία των λέξεων[1] του δείγματός μου και προσπάθησα να βρω τον αντίστοιχο όρο στα ΝΕ. Διέκρινα το δείγμα μου με βάση το είδος του δανείου στο οποίο ανήκουν, δηλαδή αν είναι άμεσα δάνεια, μεταφραστικά δάνεια ή αν σχηματίζουν υβριδικές δομές. Ιδιαίτερα, για τα άμεσα δάνεια, που είναι και η κατηγορία με το μεγαλύτερο αριθμό αγγλισμών, επιχείρησα ένα διαχωρισμό των δανείων με βάση το σημασιολογικό τους πεδίο (ένδυση, υπόδηση, κ.ά.) Στην ενότητα 3 παρουσιάζω τους αγγλισμούς του δείγματός μου με βάση το είδος του δανείου και το σημασιολογικό τους πεδίο και ακόμα επιχειρώ να δώσω τη σημασία τους καθώς και τον αντίστοιχο όρο, εφόσον υπάρχει, στα ΝΕ.

Ακόμα, εξέτασα την εμφάνιση των αγγλισμών στα ΣΚ της ΝΕ. Οι περισσότεροι από τους αγγλισμούς δεν εμφανίζονται στον Εθνικό Θησαυρό Ελληνικής Γλώσσας (ΕΘΕΓ)[2] και στο Σώμα Ελληνικών Κειμένων (ΣΕΚ)[3], καθώς αυτά δεν περιλαμβάνουν μεγάλο αριθμό κειμένων και κειμενικών ειδών. Συγκεκριμένα ο ΕΘΕΓ περιλαμβάνει 47 εκατομμύρια λέξεις και ανανεώνεται ανά διαστήματα, ενώ το ΣΕΚ περιλαμβάνει 30

[1] Για τον προσδιορισμό της σημασίας των λέξεων του δείγματός μου συμβουλεύτηκα τους ακόλουθους ιστοτόπους: http://dictionary.cambridge.org, https://en.oxforddictionaries.com, http://www.urbandictionary.com, http://www.dictionary.com, https://www.wikipedia.org.
[2] Διαθέσιμο στο http://hnc.ilsp.gr.
[3] Διαθέσιμο στο http://www.sek.edu.gr.

εκατομμύρια λέξεις και η συλλογή δεδομένων έχει σταματήσει το 2010. Και στα δύο ΣΚ κυριαρχούν τα γραπτά δεδομένα και τα δεδομένα επίσημου λόγου, ενώ φαίνεται να υπάρχουν σε μικρότερο βαθμό ή να απουσιάζουν εντελώς προφορικά δεδομένα και δεδομένα από το διαδίκτυο (Γούτσος & Φραγκάκη, 2015, ΕΘΕΓ, 2019, ΣΕΚ, 2019). Στην έρευνά μου χρησιμοποίησα το ΣΚ Greek Web 2014 (elTenTen14), το οποίο είναι διαθέσιμο μέσω της πλατφόρμας Sketch Engine. Το Sketch Engine[4] είναι ένα λογισμικό το οποίο περιλαμβάνει ένα μεγάλο αριθμό ΣΚ για πολλές γλώσσες του κόσμου, ενώ παράλληλα δίνει τη δυνατότητα στο χρήστη να δημιουργήσει το δικό του ΣΚ είτε «ανεβάζοντας» δεδομένα από το διαδίκτυο είτε από το προσωπικό του αρχείο (Kilgarriff et al. 2004). Το Greek Web 2014 (elTenTen14), είναι ένα ΣΚ που περιλαμβάνει περίπου 1.600.000.000 λέξεις και βασίζεται εξολοκλήρου στο διαδίκτυο. Αποτελεί μέρος της ευρύτερης οικογένειας των ΣΚ TenTen, τα οποία είναι ΣΚ βασισμένα στο διαδίκτυο και περιλαμβάνουν πάνω από δέκα δισεκατομμύρια λέξεις (Sketch Engine, 2019). Στην ενότητα 4 ελέγχω την εμφάνιση κάποιων από τους αγγλισμούς στο Greek Web 2014 (elTenTen14), τους συγκρίνω με τους αντίστοιχους όρους της ΝΕ και μελετώ το αν αυτοί εμφανίζονται έχοντας υποστεί μεταγραφή ή διατηρώντας τον ορθογραφικό τύπο που έχουν στην αγγλική.

3. Ανάλυση δεδομένων

Στην ενότητα αυτή, αναλύω τα δεδομένα μου με βάση το είδος του δανείου, αν πρόκειται δηλαδή για άμεσα δάνεια (ενότητα 3.1) ή μεταφραστικά δάνεια και υβριδικές δομές (ενότητα 3.2). Ακόμα, διαχωρίζω τα άμεσα δάνεια (ενότητα 3.1) με βάση το σημασιολογικό πεδίο στο οποίο ανήκουν (βλ. και Xydopoulos & Papadopoulou, 2018).

3.1 Άμεσα δάνεια

Παρακάτω παρουσιάζω αγγλισμούς που αποτελούν περιπτώσεις άμεσων δανείων. Ως άμεσα δάνεια εννοώ λέξεις που εισέρχονται στο λεξιλόγιο μιας γλώσσας από ένα άλλο γλωσσικό σύστημα, ενώ προηγουμένως δεν υπήρχαν στο λεξιλόγιό της (Campbell, 2004: 63, Fromkin et al., 2008: 659-670 μεταξύ άλλων). Οι αγγλισμοί της έρευνας, που αποτελούν άμεσα δάνεια, ανήκουν στον τομέα της ένδυσης, της υπόδησης, των υφασμάτων και υλικών, μπορεί να σχετίζονται την εμφάνιση, ή να αφορούν άλλες λέξεις σχετικές με τη μόδα:

- *Ένδυση*

(3) **blazer / μπλέιζερ** : είδος σακακιού, αντίστοιχος όρος στα ΝΕ, *σακάκι*
(4) **jacket / τζάκετ** : είδος σακακιού, αντίστοιχος όρος στα ΝΕ, *σακάκι*
(5) **jeggings / τζέγκινγκς** : πολύ στενό παντελόνι που μοιάζει με τζιν, δεν υπάρχει αντίστοιχος όρος στα ΝΕ
(6) **jumpsuit / τζάμπσουτ** : είδος ρούχου που καλύπτει το πάνω μέρος του σώματος και τα πόδια, αντίστοιχος όρος στα ΝΕ, *ολόσωμη φόρμα*
(7) **leggings / λέγκινγκς** : πολύ στενό παντελόνι φτιαγμένο από ελαστικό ύφασμα, αντίστοιχος όρος στα ΝΕ, *κολάν*

[4] Διαθέσιμο στο https://www.sketchengine.eu.

(8) **t-shirt / τίσερτ** : ρούχο με κοντά μανίκια που καλύπτει το επάνω μέρος του σώματος, αντίστοιχος όρος στα ΝΕ, *κοντομάνικο*

Όπως φαίνεται παραπάνω, μόνο για τον όρο *jeggings / τζέγκινγκς* (5) δεν υπάρχει αντίστοιχος όρος στα ΝΕ, ενώ για τις υπόλοιπες περιπτώσεις φαίνεται πως ο αγγλισμός ανταγωνίζεται τον αντίστοιχο ισοδύναμο όρο της ΝΕ.

- *Υπόδηση*

(9) **ankle boot / άνκλ μπουτ**: χαμηλό μποτάκι που φτάνει μέχρι τον αστράγαλο, δεν υπάρχει αντίστοιχος όρος στα ΝΕ
(10) **mules / μιούλς**: είδος παπουτσιού, δεν υπάρχει αντίστοιχος όρος στα ΝΕ
(11) **sneakers / σνίκερς**: είδος άνετου παπουτσιού, κατάλληλου για σπορ, αντίστοιχος όρος στα ΝΕ, *αθλητικά παπούτσια*

Από τους αγγλισμούς που αφορούν την υπόδηση, στην περίπτωση των *sneakers / σνίκερς* (11) ο αγγλισμός συνυπάρχει με τον αντίστοιχο ΝΕ όρο, ενώ για τις άλλες δύο περιπτώσεις δεν υπάρχει αντίστοιχος όρος στα ΝΕ.

- *Υφάσματα και υλικά*

(12) **denim / ντένιμ**: σκληρό ύφασμα, συχνά μπλε χρώματος, κατάλληλο για τη δημιουργία τζιν, αντίστοιχος όρος στα ΝΕ, *τζιν*
(13) **nylon / νάιλον**: τεχνητή ουσία για τη δημιουργία ρούχων κ.ά., δεν υπάρχει αντίστοιχος όρος στα ΝΕ
(14) **suede / σουέντ**: είδος υφάσματος από δέρμα, δεν υπάρχει αντίστοιχος όρος στα ΝΕ
(15) **tulle / τούλι**: ελαφρύ ύφασμα που χρησιμοποιείται κυρίως σε φορέματα, δεν υπάρχει αντίστοιχος όρος στα ΝΕ

Από τα παραπάνω φαίνεται πως μόνο για το *denim / ντένιμ* (12) υπάρχει αντίστοιχος όρος στη ΝΕ, ο οποίος μάλιστα αποτελεί με τη σειρά του δάνειο από την αγγλική, έχει όμως ενσωματωθεί πλήρως στο λεξιλόγιο της ΝΕ. Αντίθετα, για τα υπόλοιπα παραδείγματα δεν υπάρχει αντίστοιχος ΝΕ όρος.

- *Αγγλισμοί σχετικοί με την εμφάνιση*

(16) **casual / κάζουαλ**: κατάλληλο για ανεπίσημες περιστάσεις, αντίστοιχος όρος στα ΝΕ*, καθημερινός,-ή,-ό*
(17) **floral / φλοράλ**: φτιαγμένο από λουλούδια ή διακοσμημένο με λουλούδια, αντίστοιχος όρος στα ΝΕ, *λουλουδάτος,-η,-ο*
(18) **oversized / οβερσάιζντ**: μεγαλύτερο από το κανονικό μέγεθος, δεν υπάρχει αντίστοιχος όρος στα ΝΕ
(19) **skinny / σκίνι**: με πολύ στενή εφαρμογή, αντίστοιχος όρος στα ΝΕ, *στενός,ή,-ό*
(20) **trendy / τρέντι**: μοντέρνο και επηρεασμένο από τις τελευταίες τάσεις της μόδας, αντίστοιχος όρος στα ΝΕ, *μοντέρνος,-α,-ο*
(21) **vintage / βίντατζ**: υψηλής ποιότητας και αξίας ή που φέρει χαρακτηριστικά ενός συγκεκριμένου παλιού αντικειμένου, δεν υπάρχει αντίστοιχος όρος στα ΝΕ

Σχετικά με τους αγγλισμούς που αφορούν την εμφάνιση, φαίνεται πως για τα περισσότερα από τα παραδείγματα υπάρχει αντίστοιχος ισοδύναμος όρος για τα ΝΕ, εκτός από το *oversized / οβερσάιζντ* (18) και το *vintage / βίντατζ* (21), όπου χρησιμοποιείται ο αγγλικός όρος.

- *Άλλοι αγγλισμοί σχετικοί με τη μόδα*

(22) **brand / μπραντ**: τύπος προϊόντος κατασκευασμένο από μία συγκεκριμένη εταιρεία, αντίστοιχοι όροι στα ΝΕ, *μάρκα, φίρμα*

(23) **design / ντιζάιν**: μοτίβο που χρησιμοποιείται για τη διακόσμηση, αντίστοιχος όρος στα ΝΕ, *σχέδιο*

(24) **dress code / ντρες κόουντ**: ένα σύνολο κανόνων για το τί πρέπει να φορεθεί σε μία περίσταση, δεν υπάρχει αντίστοιχος όρος στα ΝΕ

(25) **fashion icon / φάσιον άικον**: κάποιος που με το ντύσιμό του αποτελεί έμπνευση, δεν υπάρχει αντίστοιχος όρος στα ΝΕ

(26) **look / λουκ**: ένα σύνολο ρούχων που ταιριάζουν μεταξύ τους, αντίστοιχος όρος στα ΝΕ, *εμφάνιση*

(27) **must-have / μαστ-χαβ**: ένα αντικείμενο που πολλοί άνθρωποι θέλουν να αποκτήσουν, δεν υπάρχει αντίστοιχος όρος στα ΝΕ

(28) **outfit / άουτφιτ**: ένα σύνολο ρούχων για μια συγκεκριμένη περίσταση ή δραστηριότητα, αντίστοιχος όρος στα ΝΕ, *σύνολο*

Από τους παραπάνω αγγλισμούς βλέπουμε πως για τους αγγλισμούς *dress code / ντρες κόουντ* (24), *fashion icon / φάσιον άικον* (25) και *must-have / μαστ-χαβ* (27), δεν υπάρχει αντίστοιχος όρος στη ΝΕ, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες περιπτώσεις όπου ο αγγλικός όρος συνυπάρχει με τον αντίστοιχο όρο της ΝΕ.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό πως ένας μεγάλος αριθμός δάνειων λέξεων που αφορούν τη μόδα έχει εισέλθει στο λεξιλόγιο της ΝΕ. Ακολουθώντας τη McMahon (1994: 201-202), οι δάνειες λέξεις εισέρχονται στο σύστημα ενός γλωσσικού συστήματος είτε για λόγους αναγκαιότητας είτε για κοινωνικούς λόγους. Σε ό,τι αφορά τους πρώτους, το γλωσσικό σύστημα δε διαθέτει μια λέξη για κάποιο επίτευγμα ή ιδέα που εισάγεται από ένα άλλο σύστημα και συνεπώς η ονομασία της ιδέας ή του επιτεύγματος εισέρχεται στο γλωσσικό σύστημα ως δάνειο μαζί με αυτό. Σε ό,τι αφορά τους κοινωνικούς λόγους, οι ομιλητές ενός γλωσσικού συστήματος τείνουν να δανείζονται στοιχεία από ένα γλωσσικό σύστημα που θεωρείται «ανώτερο» ή υψηλότερου κύρους σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Στην πραγματικότητα δεν υπάρχει ουσιαστικός λόγος δανεισμού, καθώς ήδη υπάρχει αντίστοιχος όρος για την ονομασία ενός αντικειμένου ή μιας ιδέας στο γλωσσικό σύστημα. Ωστόσο, σύμφωνα με τη Bybee (2015: 191-192), οι ομιλητές δανείζονται στοιχεία τα οποία συνυπάρχουν με τα στοιχεία του γλωσσικού τους συστήματος για λόγους υψηλότερου κύρους και γοήτρου παρά για λόγους αναγκαιότητας.

Έτσι, στα ΝΕ, όροι όπως *jeggings, ankle boots, mules, nylon, suede, dress code, fashion icon, must-have*, αποτελούν δάνεια για λόγους αναγκαιότητας, καθώς τα νέα προϊόντα ή ιδέες εισέρχονται στα ΝΕ από τα αγγλικά μαζί με τον όρο που τα προσδιορίζει. Αντίθετα, στις περιπτώσεις όπως το *blazer*, το *jumpsuit*, τα *sneakers*, το *brand* και το *outfit*, ο αγγλικός όρος συνυπάρχει και ανταγωνίζεται τους αντίστοιχους ΝΕ όρους *σακάκι, ολόσωμη φόρμα, αθλητικά παπούτσια, μάρκα/φίρμα* και *σύνολο*, αντίστοιχα. Αυτό παρατηρείται στην πλειοψηφία των αγγλισμών του δείγματος.

Πλήθος νέων όρων εισέρχεται στη ΝΕ από τα αγγλικά, παρότι στην πρώτη υπάρχει ισοδύναμος όρος για τα αντικείμενα ή τις ιδέες που εισάγονται σε αυτή. Αυτό συμβαίνει λόγω της κυριαρχίας της αγγλικής παγκοσμίως, τις απόψεις περί υψηλότερου κύρους και γοήτρου της, καθώς και της επιρροής που ασκεί στα γλωσσικά συστήματα ανά τον κόσμο (βλ. για παράδειγμα Pulcini et al., 2012).

3.2 Μεταφραστικά δάνεια και υβριδικές δομές

Τα μεταφραστικά δάνεια αφορούν λέξεις που εισέρχονται στο λεξιλόγιο ενός γλωσσικού συστήματος αφού πρώτα μεταφραστούν κατά λέξη χρησιμοποιώντας λέξεις που ήδη υπάρχουν στο γλωσσικό σύστημα (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1994: 35, Fromkin et al., 2008: 663, Ξυδόπουλος, 2008: 112).

Αγγλισμοί της ΝΕ που αφορούν τη μόδα και αποτελούν περιπτώσεις μεταφραστικού δανεισμού δίνονται στα παραδείγματα στο (29):

(29) α. γραμμή άλφα < *Αγγλ*. A-line
β. μεταλλικές λεπτομέρειες < *Αγγλ*. metallic details
γ. σακίδιο πλάτης < *Αγγλ*. backpack
δ. τσάντα χειρός < *Αγγλ*. handbag
ε. ψηλόμεσος,-η,-ο < *Αγγλ*. highwaist(ed)

Ακόμα, στο λεξιλόγιο της ΝΕ παρατηρούνται υβριδικές δομές, αποτελούμενες από ένα στοιχείο της αγγλικής και ένα στοιχείο της ΝΕ, όπως στα παραδείγματα στο (30):

(30) α. τελευταίο trend / τρεντ αντί για *τελευταία τάση*
β. flat / φλατ παπούτσια αντί για *ίσια παπούτσια*
γ. pencil / πένσιλ φούστα αντί για *στενή φούστα*
δ. total black / τόταλ μπλακ εμφάνιση αντί για *ολόμαυρη εμφάνιση*

Στα παραπάνω παραδείγματα βλέπουμε τη χρήση ενός αγγλισμού στη θέση ενός ήδη υπάρχοντος όρου της ΝΕ. Ιδιαίτερα στα παραδείγματα (30β)-(30δ) παρατηρείται ο αγγλισμοί *flat, pencil* και *total black* σε προ-ονοματική θέση παραπέμποντας στις ΟΦ της αγγλικής (Ξυδόπουλος, 2003:11, Ξυδόπουλος, 2005, Πετρούνιας, 2007: 351). Παρόμοιες δομές της ΟΦ παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια στα ΝΕ, πιθανότατα λόγω της επιρροής από τα αγγλικά. Στις δομές αυτές της ΟΦ ένα δάνειο άκλιτο στοιχείο αγγλικής προέλευσης (πολλές φορές και ένα brand name) που λειτουργεί ως προτροποποιητής, βρίσκεται σε προ-ονοματική θέση στην ΟΦ, δίνοντας δομές όπως *τζαζ μουσική* αντί για *μουσική τζαζ* και *pdf αρχείο* αντί για *αρχείο pdf* (Papadopoulou, σε εξέλιξη, Papadopoulou & Xydopoulos, 2016).

4. Οι αγγλισμοί μέσα από το Greek Web 2014

Στην ενότητα αυτή συγκεντρώνω κάποιους από τους αγγλισμούς[5] του δείγματός μου και ελέγχω την εμφάνισή τους στο Greek Web 2014 (elTenTen14). Στον Πίνακα 1 μελετώ και καταγράφω τον αριθμό των εμφανίσεών τους στο ΣΚ καθώς και τη συχνότητα εμφάνισής τους ανά εκατομμύριο, τόσο των μεταγεγραμμένων όσο και των μη-μεταγεγραμμένων μορφών στον ελληνικό αλφαβητικό κώδικα.

Αγγλισμός	Αριθμός εμφάνισης	Συχνότητα εμφάνισης (ανά εκατομμύριο)
1. α. jacket	1.333	0,68
β. τζάκετ	1.221	0,61
2. α. t-shirt	3.116	1,59
β. τίσερτ	59	0,04
3. α. outfit	1.317	0,67
β. άουτφιτ	25	0,01
4. α. skinny	1.025	0,52
β. σκίνι	9	<0,01
5. α. sneakers	628	0,32
β. σνίκερς	21	0,01
6. α. dress code	540	0,28
β. ντρες κόουντ	8	<0,01
7. α. fashion icon	473	0,24
β. φάσιον άικον	2	0,01
8. α. blazer	344	0,18
β. μπλέιζερ	164	0,08
9. α. jumpsuit	56	0,03
β. τζάμπσουτ	1	<0,01
10. α. leggings	52	0,03
β. λέγκινγκς	0	-

Πίνακας 1: Εμφανίσεις των αγγλισμών στο Greek Web 2014.

Ο παραπάνω πίνακας απεικονίζει τον αριθμό και τη συχνότητα εμφάνισης αγγλισμών που αφορούν τη μόδα στη μεταγεγραμμένη και μη μορφή τους μέσα στο ΣΚ Greek Web 2014 (elTenTen14). Όπως φαίνεται από τον πίνακα, οι όροι *jacket* και *τζάκετ* βρίσκονται σε ανταγωνισμό, καθώς παρουσιάζουν όμοιο αριθμό εμφανίσεων, με τη μη-μεταγεγραμμένη μορφή *jacket* να προηγείται ελάχιστα. Ωστόσο, δε συμβαίνει το ίδιο στα υπόλοιπα παραδείγματα, καθώς ο αγγλικός μη-μεταγεγραμμένος όρος φαίνεται να υπερτερεί σημαντικά έναντι της μεταγεγραμμένης μορφής. Σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα, η διαφορά ανάμεσα στους δύο τύπους είναι πολύ μεγάλη. Έτσι, βλέπουμε πως οι μη-μεταγεγραμμένοι όροι *t-shirt, outfit* και *skinny* παρουσιάζουν μεγάλη συχνότητα εμφάνισης, με ποσοστά 1,59, 0,67 και 0,52 εμφανίσεις ανά εκατομμύριο αντίστοιχα, σε αντίθεση με τους μεταγεγραμμένους στο ελληνικό αλφάβητο όρους, *τίσερτ, άουτφιτ* και *σκίνι* που η συχνότητα εμφάνισής τους είναι μόλις 0,04, 0,01 ανά εκατομμύριο ή και λιγότερο. Παρόμοια εικόνα παρουσιάζουν και οι αγγλισμοί *sneakers*, *dress code* και

[5] Μελετώ αγγλισμούς που έχουν επαρκή αριθμό εμφανίσεων στο Greek Web 2014 (elTenTen14) και σχετίζονται αποκλειστικά με τη μόδα. Αποφεύγω όρους, όπως το *brand, trend, vintage*, που μπορεί να απαντούν και σε άλλα περιβάλλοντα.

fashion icon, στους οποίους και πάλι η μη-μεταγεγραμμένη μορφή φαίνεται να υπερτερεί σημαντικά έναντι της μεταγεγραμμένης μορφής, καθώς οι μη-μεταγεγραμμένοι τύποι εμφανίζονται 628, 540 και 473 φορές αντίστοιχα στο ΣΚ, σε αντίθεση με τα μη-μεταγεγραμμένα *σνίκερς, ντρες κόουντ* και *φάσιον άικον* που εμφανίζονται μόλις 21, 8 και 2 φορές αντίστοιχα. Στην περίπτωση του *blazer*, ο μη-μεταγεγραμμένος τύπος κυριαρχεί και πάλι, ωστόσο ο μεταγεγραμμένος τύπος *μπλέιζερ* παρουσιάζει ένα αξιόλογο ποσοστό εμφάνισης που φτάνει το 0,08 ανά εκατομμύριο σε σύγκριση με το 0,18 του πρώτου. Τέλος, στις περιπτώσεις του *jumpsuit* και του *leggings* ο μη-μεταγεγραμμένος όρος εμφανίζεται 56 και 52 φορές αντίστοιχα, ωστόσο ο μεταγεγραμμένος όρος *τζάμπσουτ* εμφανίζεται μία φορά, ενώ ο όρος *λέγκινγκς* δεν απαντά καθόλου.

Είναι φανερό λοιπόν, πως οι αγγλισμοί που αφορούν τη μόδα εισέρχονται στο λεξιλόγιο της ΝΕ διατηρώντας τη μορφή που έχουν στην αγγλική, χωρίς να υποστούν μεταγραφή στον ελληνικό αλφαβητικό κώδικα. Μία πιθανή υπόθεση για αυτό το φαινόμενο σχετίζεται με το πόσο παλιό είναι το δάνειο και συνεπώς με το βαθμό προσαρμογής του στο ΝΕ σύστημα. Παραδοσιακά τα δάνεια που αφορούσαν τη μόδα εισέρχονταν στα ΝΕ από τα γαλλικά κατά τη δεκαετία του 1960 και έπειτα. Έτσι, τα γαλλικά δάνεια έχουν ενσωματωθεί τόσο φωνολογικά όσο και μορφολογικά στο σύστημα της ΝΕ, π.χ. φουλάρι, το < *Γαλλ.* foulard. Κατά την ίδια περίοδο εισήλθαν και δάνεια από τα αγγλικά, ωστόσο σε πολύ περιορισμένο βαθμό, τα οποία έχουν επίσης ενσωματωθεί πλήρως στο λεξιλόγιο της ΝΕ, π.χ. τζιν, το < *Αγγλ.* jeans, σορτς, το < *Αγγλ.* shorts. Οι αγγλισμοί αυτοί απαντούν στα ΝΕ λεξικά[6], αλλά και στον ΕΘΕΓ και το ΣΕΚ. Αντίθετα, κατά τις τελευταίες δεκαετίες με την κυριαρχία της αγγλικής σε παγκόσμιο επίπεδο αλλά και με την ραγδαία εξάπλωση του διαδικτύου και της τεχνολογίας πλήθος αγγλισμών που αφορούν τη μόδα εισέρχονται στα ΝΕ. Τα δάνεια αυτά είναι σχετικά πρόσφατα, θα λέγαμε πως εισέρχονται στα ΝΕ «μαζικά» και συνεχώς χωρίς να παρεμβάλλεται το κατάλληλο χρονικό διάστημα προκειμένου να αφομοιωθούν και να ενσωματωθούν στο σύστημα της ΝΕ. Αξιοσημείωτο είναι πως οι αγγλισμοί που έχουν εισέλθει στη ΝΕ κατά τα τελευταία χρόνια δεν απαντούν στα ΝΕ λεξικά, ούτε στον ΕΘΕΓ και το ΣΕΚ. Μάλιστα, η συλλογή δεδομένων στο ΣΕΚ έχει σταματήσει από το 2010, γεγονός που ίσως αποτελεί ένδειξη πως οι αγγλισμοί αυτοί εισήλθαν στην ΝΕ κατά την τελευταία δεκαετία.

Το γράφημα που ακολουθεί απεικονίζει το ποσοστό εμφάνισης κάποιων αγγλισμών ανά εκατομμύριο, συγκριτικά με το ποσοστό εμφάνισης των αντίστοιχων όρων τους στη ΝΕ, όπως εμφανίζονται στο Greek Web 2014 (elTenTen14).

[6] Το Λεξικό της κοινής Νεοελληνικής, διαθέσιμο στο http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html και το Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας (Μπαμπινιώτης, 2012).

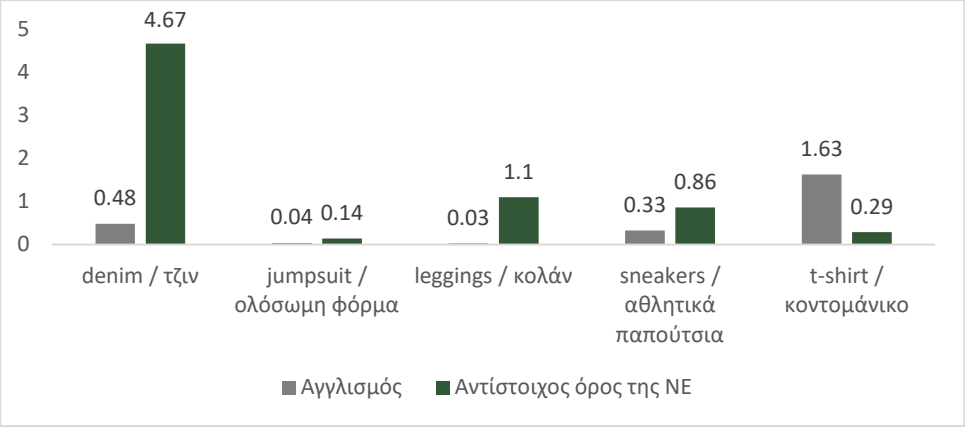

Γράφημα 1: Αγγλισμοί *vs.*αντίστοιχοι ΝΕ όροι στο Greek Web 2014

Στο Γράφημα 1 φαίνεται πως οι όροι της ΝΕ υπερισχύουν σε αντίθεση με τους αγγλισμούς. Είναι αξιοσημείωτο πως οι περιπτώσεις του *τζιν* και του *κολάν* αποτελούν με τη σειρά τους δάνεια από την αγγλική και τη γαλλική αντίστοιχα, που όμως εισήλθαν στη ΝΕ αρκετά χρόνια πριν και έχουν πλέον ενσωματωθεί πλήρως στο λεξιλόγιό της. Έτσι, βλέπουμε πως ο όρος *τζιν* υπερτερεί έναντι του *denim*, και μάλιστα με μεγάλη διαφορά, με ποσοστό 4,67 ανά εκατομμύριο σε αντίθεση με το 0,48 ανά εκατομμύριο του αγγλισμού *denim*. Παρόμοια εικόνα παρουσιάζουν και οι όροι *ολόσωμη φόρμα, κολάν* και *αθλητικά παπούτσια* που υπερτερούν σημαντικά έναντι του αγγλισμού. Έτσι παρατηρούμε ποσοστό εμφανίσεων 0,14 έναντι 0,04 ανά εκατομμύριο για τα *ολόσωμη φόρμα* – *jumpsuit*, 1,1 έναντι 0,03 εμφανίσεις ανά εκατομμύριο για τα *κολάν* – *leggings* και τέλος 0,86 έναντι 0,33 εμφανίσεις ανά εκατομμύριο για τα αθλητικά *παπούτσια* – *sneakers*. Διαφοροποίηση παρατηρείται στο ζεύγος *t-shirt* – *κοντομάνικο*, όπου ο αγγλισμός *t-shirt* παρουσιάζει μεγαλύτερο ποσοστό εμφανίσεων που φτάνει το 1,63 ανά εκατομμύριο, έναντι του ΝΕ όρου *κοντομάνικο* που σημειώνει ποσοστό εμφανίσεων 0,29 ανά εκατομμύριο. Γίνεται λοιπόν φανερό, πως αγγλισμοί που αφορούν τη μόδα εισέρχονται στο λεξιλόγιο της ΝΕ, συνυπάρχουν και ανταγωνίζονται τους αντίστοιχους ΝΕ όρους. Συχνότερα, ο ΝΕ όρος υπερτερεί, ωστόσο υπάρχουν και οι περιπτώσεις, όπως αυτή του *t-shirt* και του *κοντομάνικου,* όπου ο αγγλισμός φαίνεται να χρησιμοποιείται συχνότερα έναντι του αντίστοιχου ΝΕ όρου, αποτελώντας ένδειξη πως σταδιακά οι αγγλισμοί ενσωματώνονται στο σύστημα της ΝΕ.

Ακόμα, η ευρύτατη εισροή αγγλισμών που αφορούν τη μόδα οφείλεται στην διάδοση του διαδικτύου. Οι Έλληνες χρήστες παρακολουθούν και «ακολουθούν» τις νέες τάσεις της μόδας σε παγκόσμιο επίπεδο, μέσα από τις ιστοσελίδες που αφορούν τη μόδα, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τις σελίδες καταστημάτων και περιοδικών μόδας σε αυτά, αλλά και μέσω των blog μόδας που κατακλύζουν το διαδίκτυο. Έτσι, έρχονται σε επαφή με πλήθος νέων αγγλικών όρων που αφομοιώνουν και χρησιμοποιούν στον γραπτό και προφορικό λόγο. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός πως στις αναρτήσεις ελληνικών σελίδων στο διαδίκτυο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παρατηρείται συχνά το φαινόμενο μέσα στο ελληνικό κείμενο να παρεμβάλλεται ο αγγλισμός μη-μεταγεγραμμένος δημιουργώντας εναλλαγή κώδικα (code-switching), όπως στα ακόλουθα παραδείγματα από το Greek Web 2014 (elTenTen14):

(31) Τέλος, ολοκληρώνουμε αυτό το *outfit* με ένα δερμάτινο *jacket*.[7]

(32) Απόκτησε την *must-have jumpsuit* της σεζόν που δεν πρέπει να λείπει από καμία ολοκληρωμένη γκαρνταρόμπα.[8]

Στα παραπάνω παραδείγματα οι αγγλισμοί *outfit, jacket, must-have* και *jumpsuit* θα μπορούσαν να μεταγραφούν στα ΝΕ ως *άουτφιτ, τζάκετ, μαστ-χαβ* και *τζάμπσουτ* αντίστοιχα ή ακόμα να χρησιμοποιηθούν οι αντίστοιχοι ΝΕ όροι, *σύνολο* (για το outfit), *σακάκι* (για το jacket), και *ολόσωμη φόρμα* (για το jumpsuit). Ωστόσο, κάτι τέτοιο δε συμβαίνει. Πιθανότατα, η διατήρηση του αγγλισμού στην αρχική του μορφή υπονοεί ότι το περιεχόμενο του κειμένου ή τα προϊόντα που αναφέρονται σε αυτό είναι επηρεασμένα από τις αγγλικές και αμερικανικές τάσεις της μόδας. Δημιουργείται λοιπόν η εντύπωση πως πρόκειται για προϊόντα πιο μοντέρνα, ή καλύτερης ποιότητας σε σχέση με τα αντίστοιχα ελληνικά, εφόσον προέρχονται από μία κοινωνία που δημιουργεί και ακολουθεί τις τελευταίες τάσεις της μόδας.

5. Συμπεράσματα

Σήμερα τα αγγλικά κυριαρχούν παγκοσμίως σε διάφορους τομείς, ένας εκ των οποίων είναι και η μόδα. Στο λεξιλόγιο της ΝΕ παρατηρείται τα τελευταία χρόνια πλήθος αγγλικών δανείων ή αγγλισμών που αφορούν τον τομέα αυτό. Οι αγγλισμοί εισέρχονται με ταχύτατους ρυθμούς στο λεξιλόγιο της ΝΕ, κυρίως μέσω του διαδικτύου και ιδιαίτερα των ιστοσελίδων και των σελίδων στα διάφορα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που αφορούν τη μόδα. Μπορεί να είναι άμεσα δάνεια, όπως *blazer / μπλέιζερ* ή *t-shirt / τίσερτ*, μεταφραστικά δάνεια, όπως *μεταλλικές λεπτομέρειες* < *Αγγλ*. metallic details ή και υβριδικές δομές, στις οποίες το ένα στοιχείο είναι αγγλισμός και το άλλο είναι στοιχείο του λεξιλογίου της ΝΕ, όπως για παράδειγμα, *τελευταίο trend / τρεντ* αντί για *τελευταία τάση*. Ακόμα, οι αγγλισμοί μπορεί να αφορούν την ένδυση, όπως για παράδειγμα *jumpsuit / τζάμπσουτ*, την υπόδηση, όπως *mules / μιούλς*, υφάσματα και υλικά όπως *nylon / νάιλον*, την εμφάνιση, όπως *casual / κάζουαλ*, κ.ά.

Οι αγγλισμοί εισέρχονται στο σύστημα της ΝΕ και ανταγωνίζονται τους ήδη υπάρχοντες όρους της. Τις περισσότερες φορές ο ΝΕ όρος επικρατεί έναντι του αγγλισμού, ωστόσο παρατηρούνται και περιπτώσεις όπου ο αγγλισμός χρησιμοποιείται ευρύτατα, όπως για παράδειγμα η περίπτωση του *t-shirt* και του *κοντομάνικου*, γεγονός που δείχνει ότι οι αγγλισμοί σταδιακά ενσωματώνονται στο σύστημα της ΝΕ.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως οι αγγλισμοί εισέρχονται στη ΝΕ διατηρώντας την ορθογραφική μορφή που έχουν στα αγγλικά, χωρίς να υποστούν μεταγραφή στον αλφαβητικό κώδικα της ΝΕ. Το φαινόμενο αυτό πιθανότατα σχετίζεται με την ταχύτατη εισροή των αγγλισμών και την αδυναμία τους να αφομοιωθούν αμέσως στο ΝΕ σύστημα. Ωστόσο, το φαινόμενο αυτό μπορεί να μελετηθεί περαιτέρω προκειμένου να καταλήξουμε σε ασφαλέστερα συμπεράσματα σχετικά με την εμφάνιση και, σε πολλές περιπτώσεις, την επικράτηση των αγγλισμών στη μη-μεταγεγραμμένη τους μορφή. Θα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρον να διερευνηθεί η σχέση της ελληνικής κοινωνίας με τα αγγλικά, το γεγονός πως οι ομιλητές της ΝΕ έρχονται σε επαφή με τα

[7] Διαθέσιμο στο http://fashionlike.gr.
[8] Διαθέσιμο στο http://matfashion.com/blog/tag/lucky/page/2/.

αγγλικά από πολύ μικρή ηλικία (όπως για παράδειγμα μέσω της διδασκαλίας της αγγλικής στο δημοτικό), ή την επαφή τους μέσω αγγλόφωνων θεαμάτων. Ακόμα, είναι πιθανόν να παίζει ρόλο η επαφή των ομιλητών της ΝΕ με το λατινικό αλφάβητο (όπως για παράδειγμα μέσω των Greeklish[9]). Τέλος, η έρευνα μπορεί να επεκταθεί στη μελέτη εμφάνισης αγγλισμών στη μεταγεγραμμένη και μη μορφή τους και σε άλλους τομείς, όπως για παράδειγμα στον αθλητισμό και τα σπορ.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω το κοινό και την οργανωτική επιτροπή του 5ου Διεθνούς Συνεδρίου Μεταπτυχιακών φοιτητών Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών (PIGCL5) για τα εποικοδομητικά τους σχόλια και παρατηρήσεις. Η έρευνα αυτή χρηματοδοτείται από τη Γενικής Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ) και το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛΙΔΕΚ).

Βιβλιογραφία

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 1994. *Νεολογικός δανεισμός της Νεοελληνικής: Δάνεια από την Γαλλική και την Αγγλοαμερικανική μορφοφωνολογική ανάλυση*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

Androutsopoulos, J. 2012. "Greeklish": Transliteration practice and discourse in the context of computer-mediated digraphia. In A. Jaffe, J. Androutsopoulos, M. Sebba and S. Johnson (Eds.), *Orthography as social action: Scripts, spelling, identity and power*. Berlin: De Gruyter, 359-393.

Bybee, J. 2015. Language change. Cambridge: Cambridge University Press.

Γούτσος, Δ. & Γ. Φραγκάκη. 2015. *Εισαγωγή στη γλωσσολογία σωμάτων κειμένων*. Αθήνα: Κάλλιπος.

Campbell, L. 2004. *Historical linguistics: An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Crystal, D. 2003. English as a global language. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.

Fromkin, V., Rodman, R. and N. Hyams. 2008. *Εισαγωγή στη μελέτη της γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Fischer, R. 2008. Introduction: Studying Anglicisms. In R. Fischer and H. Pulaczewska (Eds.), *Anglicisms in Europe: Linguistic diversity in a global context*, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 1-17.

Kilgarriff, A., R. Pavel, S. Pavel & D. Tugwell. 2004. The Sketch Engine. In *Euralex Pro ceedings*. Lorient, France, July, 105-116.

McMahon, A. 1994. *Understanding language change*. Cambridge: Cambridge University Press.

Μπαμπινιώτης, Γ. 2012. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας*. 4η εκδ. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Ξυδόπουλος, Γ. 2003. Η δημιουργία των "brand names"στη διαφήμιση από μία λεξικολογική σκοπιά. *ΕΛΕΤΟ 4ο Συνέδριο «Ελληνική γλώσσα και ορολογία»*, 1-12.

Ξυδόπουλος, Γ. 2005. Μια αναζήτηση των γλωσσικών μηχανισμών δημιουργίας των προϊοντικών ονομάτων. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 25, 437-448.

Ξυδόπουλος, Γ. 2008. Λεξικολογία: Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Papadopoulou, R. Σε εξέλιξη. *Evaluating Anglicisation in Modern Greek: A qualitative and quantitative survey*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών και Univrsité Lumière Lyon II.

[9] Για τα Greeklish βλ. μεταξύ άλλων, Androutsopoulos (2012).

Papadopoulou, R. & G. Xydopoulos. 2016. The influence of English on Modern Greek: Exploring some morphosyntactic evidence. Oral presentation at *ESSE 13. 22-26 August 2016, Galway, Ireland.*

Πετρούνιας, Ε. 2007. Νεοκαθαρεύουσα και εξαγγλισμός της ελληνικής: Γραμματικό σύστημα. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 27, 348-360.

Pulcini, V., Furiassi, C. and Rodriguez Gonzalez, F. 2012. The lexical influence of English on European languages: From words to phraseology. In V. Pulcini, Furiassi C. and F. Rodriguez Gonzalez. (Eds). *The Anglicization of European lexis*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1-26.

Xydopoulos, G. & R. Papadopoulou. 2018. Fashion Anglicisms in Modern Greek: A preliminary investigation. In C. Luján-García and V. Pulcini (Eds.), *Revista de lenguas para fines específicos* 23 (2), 166-187.

Διαδικτυακές πηγές

Εθνικός Θησαυρός Ελληνικής Γλώσσας, διαθέσιμο στο http://hnc.ilsp.gr
Λεξικό της Νεοελληνικής, διαθέσιμο στο http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html
Σώμα Ελληνικών Κειμένων, διαθέσιμο στο http://www.sek.edu.gr
Cambridge Dictionary, διαθέσιμο στο https://dictionary.cambridge.org
Dictionary.com, διαθέσιμο στο http://www.dictionary.com
English Oxford Living Dictionaries, διαθέσιμο στο https://en.oxforddictionaries.com
Sketch Engine, διαθέσιμο στο https://www.sketchengine.eu
Urban Dictionary, διαθέσιμο στο https://www.urbandictionary.com
Wikipedia, διαθέσιμο στο https://www.wikipedia.org

Παράρτημα

Αγγλισμοί που αφορούν τη μόδα στα ΝΕ		
Animal print	Jumper	Sweater
Ankle boot	Jumpsuit	Swimwear
Baby doll	Kimono	Suede
Backpack	Knit look	Top
Beach look	Leather	Total black look
Bikers	Leggings	Trend
Boho style	Limited edition	Trendy
Boho chic style	Look	T-shirt
Boyfriend style	Maxi	Underwear
Bikini	Midi	Urban style
Blazer	Mini	Vintage
Body	Momfit style	50's, 60's,70's κλπ. look
Bodycon	Must-have	Γραμμή άλφα
Bootcut	Navy look	Μεταλλικές λεπτομέρειες
Bralet or bralette	Nylon	Ψηλόμεσος,-η,-ο

Brand	Old-fashioned	Σακίδιο πλάτης
Cashmere	Office look	Τσάντα χειρός
Casual	Organza	
Casual look/style	Outfit	
Catwalk	Parka	
Classic	Party look	
Clutch (bag)	Pattern	
Cocktail dress	Peep-toe	
Crop top	Pencil	
Denim	Pullover	
Denim jacket	Push-up	
Design	Rock	
Dress code	Rock style	
Dress to impress	See-through	
Extreme	Sexy	
Extreme look	Shorts	
Fashion icon	Slim style	
Fashionista	Slimfit style	
Flat	Skinny	
Floral	Sneakers	
Girly look	Smoking	
Glam style	Sock boots	
Glitter	Sport	
Handbag	Spring, summer,autumn,winter look κλπ.	
Handmade	Strapless	
Hippie style	Street style	
Jacket	Style	
Jeans	Stylish	
Jeggings	Sweater	
Jersey	Swimwear	
Jogging	Suede	

Α γρούσσα νάμου: η ρηματική κλίση της Τσακώνικης διαλέκτου

Στρατηγούλα Ρήγα
University of Patras

Περίληψη

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η καταγραφή της ρηματικής κλίσης της τσακώνικης διαλέκτου, τόσο σε επίπεδο συγχρονικό, όπως προκύπτει μέσα από εκτεταμένη έρευνα πεδίου που διεξήγαγα στην περιοχή της Τσακωνιάς (πιο συγκεκριμένα στα χωριά Λεωνίδιο, Τυρός, Πραστός, Καστάνιτσα) όσο και σε επίπεδο διαχρονικό, όπως προκύπτει μέσα από τις διαθέσιμες γραπτές πηγές (ενδεικτικά Κωστάκης 1951, 1989; Δέφνερ 1923; Οικονόμου 1870). Η έρευνα πεδίου στράφηκε σε φυσικούς ομιλητές που γνώριζαν τσακώνικα ως μητρική γλώσσα. Το δείγμα μου ήταν δεκαπέντε φυσικοί ομιλητές, εκ των οποίων οι εννέα ήταν άντρες και οι έξι γυναίκες. Η ηλικία τους ήταν άνω των 50 ετών. Το υλικό συνελέγη είτε με την χρήση ερωτηματολογίων είτε από αφηγήσεις.

Στο παρόν άρθρο αρχικά θα αναφερθώ σε κάποια ιστορικά στοιχεία για την τσακώνικη διάλεκτο καθώς και σε κάποιους πιθανούς λόγους διατήρηση της. Στη συνέχεια θα μελετηθεί ο σχηματισμός της ρηματικής μορφολογίας με την παρουσία του βοηθητικού *ένι* ‘είμαι’ και τη μετοχή ενεστώτα του κυρίως ρήματος εκπεφρασμένη στα τρία γένη π.χ. *ένι κυλίχ-ου,-α,-ουντα,*‘τυλίγω’ Κωστάκης (1951: 92). Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στο σχηματισμό του Μέλλοντα, όπου παρατηρείται έντονη επίδραση της Νεοελληνικής Κοινής (εφεξής ΚΝΕ) *θα κυλίχου* ‘θα τυλίγω’ και θα δείξω την πληθώρα των κλιτικών επιθημάτων τα οποία συμπίπτουν με το παράδειγμα της κλίσης της.

Επίσης, θα επισημανθεί ο συνδυασμός της διαπαραδειγματικής ομοιομορφίας π.χ. *είν(ι) έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ-α κυλιτθ-έ,-ά,-έ* με την ενδοπαραδειγματική ομοιομορφία π.χ. *ένι έχ-ουντ-α κυλιτθ-έ,* ενικός αριθμός ουδέτερο, π.χ. *είν(ι) έχ-ουντ(-α) κυλιτθ-έ,* πληθυντικός αριθμός ουδέτερο, για τις μετοχές του ενεστώτα. (Κωστάκης 1951; Ράλλη 2005; Βαξεβάνης 2012).

Τέλος θα μελετηθούν οι γενικοί και ειδικοί αρχαϊσμοί που διαθέτει το ρηματικό σύστημα της διαλέκτου, οι οποίοι διατυπώθηκαν και από τους φυσικούς ομιλητές. Ενδεικτικά αναφέρω τον αρνητικό τύπο *όνι,* την αύξηση *-ε-,* την παρουσία στην προστακτική γ’ προσώπου, τον αόριστο ενεργητικής σε *-κ(α)-*. Ειδικοί αρχαϊσμοί δηλαδή καταλήξεις-κλιτικά επιθήματα του ρήματος σε *-αϊ-, -ωι-, -άνι-* (Κωστάκης 1951; Λιόσης 2010).

Λέξεις-κλειδιά: καταγωγή διαλέκτου, μεθοδολογία έρευνας, ρηματικό σύστημα, γενικοί και ειδικοί αρχαϊσμοί, (βόρειο) ιδίωμα[1] Καστάνιτσας-Σίταινας

1. Η καταγωγή της διαλέκτου

Ήδη από τις πρώτες αναφορές στη διάλεκτο γίνεται λόγος για την αρχαιοελληνική της καταγωγή.

[1] Ο όρος ιδίωμα θα αναφέρεται μόνο σε ενδοδιαλεκτικές διαφοροποιήσεις, για πρακτικούς λόγους.

Τα τσακώνικα αποτελούν μία από τις πιο ιδιαίτερες και ενδιαφέρουσες περιπτώσεις νεοελληνικής διαλέκτου. Εμφανίζοντας εντυπωσιακές διαφορές από την ΚΝΕ και τις υπόλοιπες διαλέκτους, ηχούν σε αρκετούς, μη φυσικούς ομιλητές, ως ένα είδος δυσνόητης, σχεδόν εξωτικής γλώσσας (Τζιτζιλής 2000: 15).

Επιπρόσθετα, χαρακτηρίζεται ως αρχαιοπρεπής, αφού εν αντιθέσει με τις άλλες διαλέκτους δεν προέρχεται από την ελληνιστική κοινή αλλά θεωρείται απόγονος της αρχαίας δωρικής διαλέκτου της Λακωνίας. Έτσι σύμφωνα με τον Χόρροκς (2011), η δωρική υπέστη διάσπαση από την οποία προήλθαν διάφορες δωρικές κοινές, μία εκ των οποίων είναι τα τσακώνικα. Ακόμα, σύμφωνα με τον Browning (1995), είναι πιθανό τον 6ο αι. π.Χ να μιλιόταν στην περιοχή μια αρκετά δωρίζουσα κοινή γλώσσα, αν όχι η γνήσια δωρική.

Μετά τον 4ο αι. π.Χ εξαιτίας του ολοένα αυξανόμενου γοήτρου τόσο της αττικής διαλέκτου όσο και της συγγενικής της ιωνικής, οι υπόλοιπες αρχαιοελληνικές διάλεκτοι αρχικά συρρικνώνονται και στη συνέχεια εξαφανίζονται. Περίπου τον 3ο αι. π.Χ έως τον 3ο αι. μ.Χ, δηλαδή κατά την ελληνιστική περίοδο, δημιουργείται μια κοινή γλώσσα, η ελληνιστική κοινή. Από αυτή, έχουν προέλθει οι σημερινές νεοελληνικές διάλεκτοι όπως *η Κρητική, Κυπριακή,* καθώς και άλλες σε πιο απομακρυσμένες περιοχές , όπως *η Grico και Greco, στη Ν. Ιταλία*.

Η τσακώνικη διάλεκτος ομιλήθηκε και μιλιέται μέχρι και τις μέρες μας στην περιοχή της Τσακωνιάς. Η περιοχή της Τσακωνιάς γεωγραφικά καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της περιοχής της Κυνουρίας, που με τη σειρά της βρίσκεται νοτιοανατολικά του νομού Αρκαδίας.

1.2 Οι λόγοι διατήρησης της διαλέκτου

Το ερώτημα πολλών μελετητών ήδη από 19ο αιώνα ήταν πώς τα τσακώνικα κατάφεραν μέσα στο πέρας του χρόνου να διατηρήσουν τον αρχαϊκό τους χαρακτήρα με πολλά στοιχεία από τη δωρική. Μεταξύ των πρώτων Ελλήνων μελετητών ενδεικτικά αναφέρω, τους Οικονόμου (1870), Hatzidakis (1892), Χατζιδάκι (1905, 1907) και λίγο αργότερα τον Αναγνωστόπουλο (1924). Έχουν δοθεί διάφορες ερμηνείες κατά καιρούς πάνω σε αυτό το ερώτημα.

Σύμφωνα με μια πρώτη άποψη (Άμαντος 1921), η ιδιαίτερη γεωμορφολογία της περιοχής, δηλαδή το δύσβατο, άγονο έδαφος και οι μεγάλοι ορεινοί όγκοι, απομόνωσαν τους Τσάκωνες καθιστώντας τους ασφαλείς καθώς, δεν μπορούσαν να προσπελάσουν την περιοχή εύκολα εισβολείς. Αυτό μπορούμε και σήμερα να το παρατηρήσουμε με μια περιήγηση στα Τσακωνοχώρια που βρίσκονται στο βόρειο τμήμα της περιοχής της Τσακωνιάς, όπως είναι *η Σίταινα, η Καστάνιστσα,* και *ο Πραστός.* Αξίζει εδώ να σημειωθεί, ότι το σύγχρονο Λεωνίδιο δημιουργήθηκε λίγα χρόνια πριν και μετά την καταστροφή του Πραστού από τα στρατεύματα του Ιμπραήμ το 1826.

Κατά μία δεύτερη άποψη, που αναφέρει ο Κωστάκης (1951), ο εκχριστιανισμός των Τσακώνων έγινε μετά τον 9ο αι. μ.Χ. με αποτέλεσμα ως ειδωλολάτρες να αποφεύγουν τις προσμίξεις με άλλους πληθυσμούς, μένοντας απομονωμένοι.

Τρίτον, ένας άλλος παράγοντας που συντέλεσε στην απομόνωση των Τσακώνων, ήταν, ότι η διάνοιξη δρόμων που να ενώνουν την Τσακωνιά με τις γύρω περιοχές έγινε περίπου τον 20ο αιώνα.

Τέταρτον, οι ίδιοι οι Τσάκωνες διασφάλισαν την επιβίωση της διαλέκτου τους. Οι γονείς μιλούσαν στα παιδιά τσακώνικα, έλεγαν παραμύθια στα τσακώνικα, τα βρέφη τα νανούριζαν στα τσακώνικα καθώς και μοιρολογούσαν στα τσακωνικά.

Παρά την έντονη επιβολή της Νέας Ελληνικής και της εντύπωσης που δημιουργήθηκε ότι τα τσακώνικα αποτελούν κατώτερη γλώσσα, τόσο στη μίκρο-κοινωνία του σχολείου όσο και στην ευρύτερη κοινωνία, τα τσακώνικα κατάφεραν να διατηρηθούν μέσα από το αξιέπαινο έργο, τόσο ντόπιων όσο και των μελετητών που ασχολήθηκαν με την καταγραφή τους.

Ουσιαστικά, λοιπόν, κυρίως γεωγραφικοί κι ύστερα κοινωνικοί λόγοι επέτρεψαν στη διάλεκτο να διατηρηθεί.

2. Μεθοδολογία

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο διεξήχθη η έρευνα. Παρουσιάζεται αναλυτικά η πηγή της έρευνας και η έρευνα πεδίου.

2.1 Πηγή Έρευνας

Στην πρώτη φάση της έρευνας επικεντρώθηκα στον εντοπισμό του βιβλιογραφικού πόρου, από τον οποίο θα αντλούσα το υλικό μου. Εδώ, αξίζει να αναφερθεί ότι η συμβολή των διαλεκτολογικών μελετών, όπως επισημαίνει κι ο Τζιτζιλής (2000), σε επίπεδο λεξιλογίου είναι ιδιαίτερα αξιόλογη. Ένα από τα πιο σημαντικά διαλεκτικά λεξικά είναι το *Λεξικό της Τσακώνικης Διαλέκτου*. Τη σύνταξή του επιμελήθηκε ο Θ.Π Κωστάκης και εκδόθηκε από την Ακαδημία Αθηνών το 1989. Πρόκειται για ένα λεξικό, το οποίο κυρίως λόγω της έκτασής του-αποτελείται από τρεις τόμους-και μας δίνει τη δυνατότητα πρόσβασης σε ένα μεγάλο αριθμό λημμάτων. Η συλλογή των λημμάτων, όπως αναφέρεται στο εισαγωγικό μέρος του εν λόγω λεξικού, προέρχεται από παλαιά χειρόγραφα, λεξικά καθώς και από την έρευνα πεδίου που ο ίδιος πραγματοποίησε κατά τη διάρκεια των επισκέψεων του σε όλα τα χωριά της Τσακωνιάς, και σε άλλες περιοχές, ώστε να εντοπίσει ομιλητές από την τσακώνικη κοινότητα της Προποντίδας. Συγκεκριμένα, το έργο του συγκεντρώνει το Αρχείο του Οικονόμου (1870), δημοσιευμένο και αδημοσίευτο υλικό του Δέφνερ (1923) και την έρευνα του Pernot (1934).

Επιπλέον, μελετήθηκε *Η Γραμματική της Τσακώνικης Διαλέκτου (Περιφέρεια Λεωνιδίου-Πραστού)* (Κωστάκης 1999), η *Γραμματική της Τσακώνικης Διαλέκτου* (Οικονόμου 1870) και *το Λεξικό της Τσακώνικης Διαλέκτου* (Δέφνερ 1923).

2.2 Έρευνα Πεδίου

Στη συνέχεια, η έρευνα στράφηκε στους φυσικούς ομιλητές ώστε να καταγραφεί το ρηματικό σύστημα της τσακώνικης διαλέκτου συγχρονικά.

Οι φυσικοί ομιλητές που συμμετείχαν στην έρευνα πεδίου μιλούσαν τα τσακώνικα από την παιδική τους ηλικία και όπως οι ίδιοι ανέφεραν τα έμαθαν, από τους γονείς τους. Αυτό αποτέλεσε το κύριο κριτήριο της συλλογής του δείγματος των ομιλητών.

Αρχικά λοιπόν, επειδή η ίδια δεν γνώριζα τα τσακώνικα (παρά μόνο ελάχιστες λέξεις), σχημάτισα προτάσεις στα νέα ελληνικά και τους ρωτούσα, πώς θα το έλεγαν στα τσακώνικα.

Επικεντρώθηκα κυρίως στο σχηματισμό του ρήματος και προσπάθησα μέσα στις προτάσεις των νέων ελληνικών να σχηματίζονται, όλα τα πρόσωπα και όλοι οι χρόνοι της ενεργητικής και της παθητικής φωνής, ώστε να διαπιστώσω πως αποτυπώνονται στη διάλεκτο. Ενδεικτικά αναφέρω κάποια παραδείγματα:

(1) α. Ερχόμασταν κάθε χρόνο στο Λεωνίδιο'. Εμαϊ παρίντε κάθε χρόνε τθον Αγελίδι'
β. 'Χθες ήταν Λαμπρή και ο Γιάννης έφαγε πολύ φαϊ'. Επθερι έκι Αμπρία τσαι ο Γιάννη εφαήτσε πρεσσού.
γ. 'Στρώσε το τραπέζι'. Στρούε το τραπέζι.
δ. 'Χθες μάλωσα με την Μαρία'. Επθερι εμαούκα με τα Μαρούα.

Ξεκίνησα την ερευνά μου από το Λεωνίδιο. Εκεί κατέγραψα έξι ομιλητές ηλικίας άνω των 60 χρόνων. Ο τόπος συνάντησης μας αποτελούσε κυρίως το καφενείο και έπειτα όταν αποχτήθηκε οικειότητα με τους ομιλητές το σπίτι.

Επισκέφτηκα τα γύρω Τσακωνοχώρια. Στον Πραστό, κατέγραψα τρείς φυσικούς ομιλητές ηλικίας άνω των 70, στην Καστάνιτσα τρείς ηλικίας άνω των 50, και τέλος στον Τυρό, τρείς ηλικίας άνω των 60.

Αξίζει να αναφέρω ότι, οι παραπάνω αριθμοί των φυσικών ομιλητών σε καμία περίπτωση δεν δηλώνουν ότι είναι οι μόνοι, εναπομείναντες ομιλητές των τσακώνικων.

Τα εργαλεία που χρησιμοποίησα στην ερευνά μου ήταν φόρμες συγκατάθεσης, χαρτί, μολύβι καθώς και την εφαρμογή της ηχογράφησης του κινητού μου. Πάντα ενημέρωνα τους συνομιλητές μου, ότι θα τους ηχογραφήσω και το υλικό θα χρησιμοποιηθεί για προσωπική μου χρήση. Η ηχογράφηση με βοήθησε πολύ, καθώς είχα τη δυνατότητα να ξανακούσω τη συνομιλία και να επικεντρωθώ στα ρήματα που διατυπώθηκαν.

Επιπλέον, όταν συναντούσα το συνομιλητή/τρια πρώτη φορά, συνήθως υπήρχε ένα ενδιάμεσο άτομο, όπως ορίζεται στην έρευνα πεδίου, που γνώριζε προσωπικά το συνομιλητή μου και στην αρχή με παρουσίαζε σ' αυτόν.

Κατά την εξέλιξη της ερευνάς μου άρχισα να μαθαίνω τσακώνικα με αποτέλεσμα η συνομιλία να μην περιορίζεται πλέον στο στενό πλαίσιο της ερωτό-απάντησης και οι συνομιλητές μου να αρχίσουν να μου διηγούνται ιστορίες. Τις ιστορίες αυτές καθώς και μια συνομιλία ομιλητών στον Πραστό τις ηχογράφησα και κατά την απομαγνητοφώνησή τους επικεντρώθηκα στο σχηματισμό του ρήματος.

3. Το ρηματικό σύστημα της Τσακώνικης διαλέκτου

3.1 Αναλυτικός σχηματισμός του ρήματος στην Ενεργητική φωνή

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μελετηθεί ο σχηματισμός του ρήματος στη διάλεκτο.

Παρατηρείται ότι το ρήμα στα τσακώνικα σχηματίζεται με την παρουσία του βοηθητικού ρήματος *ένι* 'είμαι' και τη μετοχή ενεστώτα του εκάστοτε ρήματος εκπεφρασμένη στα τρία γένη π.χ. *ένι κυλίχ-ου,-α,-ουντα,'τυλίγω*[2]*',* Κωστάκης (1951: 92). Ο σχηματισμός αυτός εκφράστηκε και από τους φυσικούς ομιλητές. Με το συνδυασμό λοιπόν, του Μεσαιωνικού τύπου *ένι* 'είμαι' και της μετοχής ενεστώτα στα

[2] Όπου το *-τ-* τρέπεται σε *-κ-* στη διάλεκτο.

τρία γένη, παρατηρούμε, ότι στα τσακώνικα ο σχηματισμός του ρήματος συνδυάζει τόσο στοιχεία της Αρχαίας Ελληνικής, δηλαδή έχουμε την παρουσία ενός ονοματικού συστήματος, όσο και της Νέας Ελληνικής με τον μεσαιωνικό τύπο *ένι<έμι<ήμι* Χατζιδάκις (1905: 367).

Η χρήση της μετοχής στη διάλεκτο είναι συχνότερη από ότι ο γερουνδιακός τύπος της ΚΝΕ π.χ. *πηγαίνοντας, τρώγοντας, πίνοντας* (Κωστάκης 1951: 93; Ράλλη 2005).

Επιπλέον, στα τσακώνικα υπάρχουν σύνθετες μορφές του ενεστώτα και του παρατατικού, ένα χαρακτηριστικό που τα ξεχωρίζει, όχι μόνο από τις υπόλοιπες νεοελληνικές διαλέκτους, αλλά και από τις περισσότερες γλώσσες Haspelmath (1998). Ο μόνος χρόνος που σχηματίζεται μονολεκτικά είναι ο αόριστος Κωστάκης (1951: 93). Στο παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται ο αναλυτικός σχηματισμός του Ενεστώτα, του Παρατατικού και του Αορίστου στη διάλεκτο.

Ενεργητική Φωνή		
Οριστική Έγκλιση		
Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος
Έν[3]-ι κυλίχ-ου, κυλίχ-α, κυλίχ-ουντα	Έμα κυλίχ-ου, -α,-ουντα	Εκυλί-α
Έσι κυλίχ-ου, κυλίχ-α, κυλίχ-ουντα	Έσα κυλίχ-ου, -α,-ουντα	Εκυλί-ερ-ε[4]
Έν[5]ι κυλίχ-ου, κυλίχ-α, κυλίχ-ουντα	Έκ-ι κυλίχ-ου, -α,-ουντα	Εκυλί-ε
Έμε κυλίχ-ου, κυλίχ-α, κυλίχ-ουντα	Έμ-αϊ κυλίχ-ου, κυλίχ-α, κυλίχ-ουντα	Εκυλί-αμ-ε
Έτθ[6]ε κυλίχ-ου, κυλίχ-α, κυλίχ-ουντα	Έτθ-αϊ κυλίχ-ου, κυλίχ-α, κυλίχ-ουντα	Εκυλί-ατ-ε
Είνι κυλίχ-ου, κυλίχ-α, κυλίχ-ουντα	[7]Ηγκ-ι(αϊ) κυλίχ-ου, κυλίχ-α, κυλίχ-ουντα	Εκυλί-αϊ

Πίνακας 1: Αναλυτικός σχηματισμός Ενεστώτα, Παρατατικού, Αορίστου

Ως προς τον σχηματισμό του Μέλλοντα, παρατηρείται ιδιαίτερα έντονη επίδραση της ΚΝΕ. Συγκεκριμένα ο τύπος π.χ. *έθα κυλίχου*, δηλαδή *ένι + θα*, που απαντάται στις γραπτές πηγές (Κωστάκης 1951˙Λιόσης 2010), στην έρευνά μου δεν επιβεβαιώθηκε από κανέναν ομιλητή. Πλέον προκύπτει ότι όλοι οι ομιλητές χρησιμοποιούν συστηματικά τον τύπο *θα κυλίχου* 'θα τυλίγω'**.** Επιπρόσθετα, η επίδραση της ΚΝΕ στη διάλεκτο αποτυπώνεται και στην πληθώρα κλιτικών επιθημάτων, κυρίως στο μέλλοντα, τα οποία συμπίπτουν με το παράδειγμα της κλίσης της π.χ. *θα κυλίχει, θα κυλίχομε, θα κυλίχετε* 'θα τυλίγει', 'θα τυλίγουμε', 'θα τυλίγετε'. Στον παρακάτω πίνακα αναφέρεται ο αναλυτικός σχηματισμός του συνοπτικού-εξακολουθητικού Μέλλοντα και του μη συνοπτικού-στιγμιαίου Μέλλοντα.

[3] [eni cilixu-cilixa-cilixuda]

[4] Σύμφωνα με τη Ράλλη (1988), το μόρφημα του παρελθόντος (με τη μορφή του -α- ή του -ε-, π.χ. έγραφ-α-ø, έγραφ-ε-ς) πρέπει να διαχωρίζεται από το μόρφημα των χαρακτηριστικών του προσώπου και του αριθμού.

[5] [eŋi cilixu-cilixa-cilixuda]

[6] [et^{h}-e]

[7] Οι περισσότεροι φυσικοί ομιλητές χρησιμοποίησαν τον τύπο π.χ. *ήγκι.*

Ενεργητική Φωνή	
Οριστική Έγκλιση	
Συνοπτικός Μέλλοντας	Μη Συνοπτικός Μέλλοντας
Θα κυλίτσ-ου	Θα κυλίχ-ου
Θα κυλίτσ-ερ-ε	Θα κυλίχ-ερ-ε
Θα κυλίτσ-ει	Θα κυλίχ-ει
Θα κυλίτσ-ομε	Θα κυλίχ-ομε
Θα κυλίτσ-ετε	Θα κυλίχ-ετε
Θα κυλίτσ-ωϊ	Θα κυλίχ-ωι

Πίνακας 2: Αναλυτικός σχηματισμός Συνοπτικού και Μη συνοπτικού Μέλλοντα

Ο Παρακείμενος στα τσακώνικα σχηματίζεται με το βοηθητικό ρήμα *ένι* 'είμαι', τη μετοχή ενεστώτα του ρήματος *έχω* στα τρία γένη, δηλαδή *έχ-ου, έχ-α, έχ-ουντα,* και το ρήμα, αλλά σε μορφή ρηματικού επιθέτου π.χ. *κυλιτθ-έ,-ά,-έ*[8].

Αντίστοιχα με τον παρακείμενο σχηματίζεται και ο Υπερσυντέλικος με τη διαφορά ότι το βοηθητικό ρήμα *ένι* 'είμαι', βρίσκεται σε χρόνο παρατατικό. Ο αναλυτικός σχηματισμός παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα.

Ενεργητική Φωνή	
Οριστική Έγκλιση	
Παρακείμενος	Υπερσυντέλικος
Έν-ι έχ-ου, έχ-α, έχ-ουντα κυλιτθ-έ,-ά,-έ	Έμ-α έχ-ου, έχ-α, έχ-ουντα κυλιτθ-έ,-ά,-έ
Έσ-ι έχ-ου, έχ-α, έχ-ουντα κυλιτθ-έ,-ά,-έ	Έσ-α έχ-ου, έχ-α, έχ-ουντα κυλιτθ-έ,-ά,-έ
Έν-ι έχ-ου, έχ-α, έχ-ουντα κυλιτθ-έ,-ά,-έ	Έκ-ι έχ-ου, έχ-α, έχ-ουντα κυλιτθ-έ,-ά,-έ
Έμ-ε έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ(-α) κυλιτθ-έ,-ά,-έ	Έμ-αϊ έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ-α κυλιτθ-έ,-ά,-έ
Έτθ-ε έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ(-α) κυλιτθ-έ,-ά,-έ	Έτθ-αϊ έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ-α κυλιτθ-έ,-ά,-έ
Είν-(ι) έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ(-α) κυλιτθέ,-ά,-έ	Ήγκ-ι(αϊ) έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ-α κυλιτθ-έ,-ά,-έ

Πίνακας 3: Αναλυτικός σχηματισμός Παρακειμένου και Υπερσυντέλικου

Στη συνέχεια ο συντελεσμένος Μέλλοντας στη διάλεκτο σχηματίζεται με το μόριο *θα*, το ρήμα *έχω*, το οποίο κλίνεται, και το ρηματικό επίθετο.

[8] [cilit^{h}e-a-e]

Ενεργητική Φωνή
Οριστική Έγκλιση
Συντελεσμένος Μέλλοντας
Θα έχ-ου κυλιτθ-έ,-ά,-έ
Θα έχ-ερ(-ε) κυλιτθ-έ,-ά,-έ
Θα έχ-ει κυλιτθ-έ,-ά,-έ
Θα έχ-ομε κυλιθτ-έ,-ά,-έ
Θα έχ-ετε κυλιτθ-έ,-ά,-έ
Θα έχ-ωι κυλιτθ-έ,-ά,-έ

Πίνακας 4: Αναλυτικός σχηματισμός συντελεσμένου Μέλλοντα

Ενώ η Υποτακτική στη διάλεκτο σχηματίζεται με το μόριο *να* και το ρήμα.

Ενεργητική Φωνή	
Υποτακτική Έγκλιση	
Ενεστώτας	Αόριστος
Να κυλίχ-ου	Να κυλίτσ-ου
Να κυλίχ-ερ(-ε)	Να κυλίτσ-ερ(-ε)
Να κυλίχ-ει	Να κυλίτσ-ει
Να κυλίχ-ομε	Να κυλίτσ-ομε
Να κυλίχ-ετε	Να κυλίτσ-ετε
Να κυλίχ-ωι	Να κυλίτσ-ωι

Πίνακας 5: Αναλυτικός σχηματισμός υποτακτικής Ένεστωτα και Αορίστου

Ως προς το σχηματισμό της Προστακτικής παρατηρείται η ύπαρξη γ΄ προσώπου στον ενικό και στον πληθυντικό. Επιπρόσθετα σύμφωνα με τον Κωστάκη (1951: 99-100) αναφέρεται ότι το μόριο *άνε* 'ας' συνοδεύει το γ΄ πρόσωπο, π.χ. *άνε κυλίχει, άνε κυλίχωι.* Κάτι τέτοιο όμως δεν καταγράφηκε στο λόγο των φυσικών ομιλητών. Όταν ρωτήθηκαν, το σύνδεσαν με το υποθετικό αν. Ενώ κάποιοι χρησιμοποίησαν τον τύπο *χάγγε* 'άντε'.

Ενεργητική Φωνή	
Προστακτική Έγκλιση	
Ενεστώτας	Αόριστος
Κύλιχ-ε (β΄ ενικό)	Κύλιτσ-ε (β΄ ενικό)
Κυλίχ-ει	Κυλίτσ-ει
Κυλίχ-ετε (β΄ πληθυντικό)	Κυλίτσ-ετε (β΄ πληθυντικό)
Κυλίχ-ωι	Κυλίτσ-ωι

Πίνακας 6: Αναλυτικός σχηματισμός προστακτικής Ένεστωτα και Αορίστου

3.2 Αναλυτικός σχηματισμός του ρήματος στην Παθητική φωνή

Ο Ενεστώτας στη διάλεκτο σχηματίζεται με τη μετοχή ενεστώτα του κυρίως ρήματος (σε παθητική φωνή) στα τρία γένη και το βοηθητικό ρήμα *ένι* 'είμαι'. Ωστόσο παρατηρείται, μια αντιστροφή σε σχέση με την ενεργητική φωνή στο σχηματισμό του ρήματος. Συνήθως, αυτή η αντίστροφη στο σχηματισμό του ρήματος χρησιμοποιείται για να δηλωθεί η πλήρης κατάφαση. Αξίζει να τονιστεί ότι, από τους φυσικούς ομιλητές καταγράφηκε και ο σχηματισμός του ρήματος π.χ. *ένι κυλιχούμενε* 'είμαι τυλιγμένος'. Η παρουσία του -ρ- στο σχηματισμό του ρήματος είναι καθαρά, για λόγους ευφωνίας, και δεν πρέπει να συγχέεται με τον ρωτακισμό που διαθέτει η διάλεκτος. Τέλος, σύμφωνα με τον Οικονόμου (1870: 32) σημειώνεται ότι το -ρ- είναι ευφωνικό. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται ο αναλυτικός σχηματισμός του Ενεστώτα, του Παρατατικού και του Αορίστου.

Παθητική Φωνή		
Οριστική Έγκλιση		
Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος
Κυλιχ-ούμεν-ε, -μέν-α, -μεν-ε (ρ) έν-ι	Κυλιχ-ούμεν-ε, -μέν-α, μεν-ε (ρ) έμ-α	Εκυλί-μ-α
Κυλιχ-ούμεν-ε, -μέν-α, -μεν-ε (ρ) έσ-ι	Κυλιχ-ούμεν-ε, -μέν-α, μεν-ε (ρ) έσ-α	Εκυλίτθ-ερ(-ε)
Κυλιχ-ούμεν-ε, -μέν-α, -μεν-ε (ρ) έννι	Κυλιχ-ούμεν-ε, -μέν-α, μεν-ε (ρ) έκ-ι	Εκυλίτθ-ε
Κυλιχ-ουμέννοι, - μέννοι, -ούμεν-α (ρ) έμ-ε	Κυλιχ-ουμέννοι, - μέννοι, -ούμεν-α (ρ) έμ-αϊ	Εκυλί-μ-αϊ
Κυλιχ-ουμέννοι, - μέννοι, -ούμεν-α (ρ) έτθ-ε	Κυλιχ-ουμέννοι, - μέννοι, -ούμεν-α (ρ) έτθ-αϊ	Εκυλίτθ-ατ-ε
Κυλιχ-ουμέννοι, - μέννοι, -ούμεν-α (ρ) είν-ι	Κυλιχ-ουμέννοι, - μέννοι, -ούμεν-α (ρ) ήγκ-ι(αϊ)	Εκυλίτθ-αϊ

Πίνακας 7: Αναλυτικός σχηματισμός Ενεστώτα, Παρατατικου και Αορίστου

Οι παρακάτω πίνακες αναφέρονται στο σχηματισμό του συνοπτικού-εξακολουθητικού Μέλλοντα, του μη συνοπτικού-στιγμιαίου Μέλλοντα, του Παρακειμένου και του Υπερσυντέλικου.

Παθητική Φωνή	
Οριστική Έγκλιση	
Συνοπτικός Μέλλοντας	Μη Συνοπτικός Μέλλοντας
Θα κυλιτθ-ού	Θα κυλιχ-ούμα
Θα κυλιτθ-είρ-ε	Θα κυλίχ-ισου
Θα κυλιτθ-εί	Θα κυλίχ-ηται
Θα κυλιτθ-ούμε	Θα κυλιχ-ούμαϊ
Θα κυλιτθ-είτε	Θα κυλίχ-ητθε
Θα κυλιτθ-ούννι	Θα κυλίχ-ονται

Πίνακας 8: Αναλυτικός σχηματισμός Συνοπτικού και Μη συνοπτικού Μέλλοντα

Παθητική Φωνή	
Οριστική Έγκλιση	
Παρακείμενος	Υπερσυντέλικος
Έν-ι κυλιτθ-έ,-ά,-έ	Έμ-α κυλιτθ-έ, -ά, -έ
Έσ-ι κυλιτθ-έ,-ά,-έ	Έσ-α κυλιτθ-έ, -ά, -έ
Έν-ι κυλιτθ-έ,-ά,-έ	Έκ-ι κυλιτθ-έ, -ά, -έ
Έμ-ε κυλιτθ-οί,-οί,-ά	Έμ-αϊ κυλιτθ-οί,-οί,-ά
Έτθ-ε κυλιτθ-οί,-οί,-ά	Έτθ-αϊ κυλιτθ-οί,-οί,-ά
Είν-ι κυλιτθ-οί,-οί,-ά	Ήγκ-ι(αϊ) κυλιτθ-οί,-οί,-ά

Πίνακας 9: Αναλυτικός σχηματισμός Παρακειμένου και Υπερσυντέλικου

Επιπλέον οι Ράλλη, Μελισσαροπούλου & Τσολακίδης (2007: 361-372) αναφέρουν ότι όλες οι νεοελληνικές διάλεκτοι σχηματίζουν τον παρακείμενο με την παθητική μετοχή και όχι με τον απαρεμφατικό τύπο όπως η ΚΝΕ. Στα τσακώνικα έχουμε την παρουσία του βοηθητικού ρήματος *ένι* 'είμαι' και του ρηματικού επιθέτου του ρήματος. Τέλος, στους παρακάτω πίνακες αναλύεται ο σχηματισμός του συντελεσμένου Μέλλοντα, της Υποτακτικής και της Προστακτικής στη διάλεκτο.

Παθητική Φωνή
Οριστική Έγκλιση
Συντελεσμένος Μέλλοντας
Θα έν-ι κυλιτθ-έ,-ά,-έ
Θα έσ-ι κυλιτθ-έ,-ά,-έ
Θα έν-ι κυλιτθ-έ,-ά-,έ
Θα έμ-ε κυλιτθ-οί, -οί,-ά
Θα έτθ-ε κυλιτθ-οί, -οί,-ά
Θα είν-ι κυλιτθ-οί, -οί,-ά

Πίνακας 10: Αναλυτικός σχηματισμός Συντελεσμένου Μέλλοντα

Παθητική Φωνή	
Υποτακτική Έγκλιση	
Ενεστώτας	Αόριστος
Να κυλιχ-ούμα	Να κυλιτθ-ού
Να κυλίχ-ισου	Να κυλτθ-είρ(-ε)
Να κυλίχ-ηται	Να κυλιτθ-εί
Να κυλιχ-ούμαϊ	Να κυλιτθ-ούμε
Να κυλίχ-ητθε	Να κυλιτθ-είτε
Να κυλίχ-ονται	Να κυλιτθ-ούννι

Πίνακας 11: Αναλυτικός σχηματισμός υποτακτικής Ένεστωτα και Αορίστου

Προστακτική Έγκλιση	
Ενεστώτας	Αόριστος
Κυλίχ-ισου	Κυλίτσ-ου
Κυλίχ-ηται (β΄ενικό)	Κυλιτθ-εί (β΄ενικό)
Κυλίχ-ητθε (β΄πληθυντικό)	Κυλιτθ-είτε (β΄πληθυντικό)
Κυλίχ-ονται	Κυλιτθ-ούννι

Πίνακας 12: Αναλυτικός σχηματισμός προστακτικής Ένεστωτα και Αορίστου

3.3 Υποθετική έγκλιση

Σύμφωνα με τον Κωστάκη (1951: 99-106) σημειώνεται ότι στα τσακώνικα έχουμε την ύπαρξη υποθετικής έγκλισης, δηλαδή δυνητικής. Διατυπώνονται οι παρακάτω τύποι:

(2) α. (ε)θάκια κυλίχου (ενεστώτα ενεργητικής)
β. (ε)θάκια κυλίτσου (αορίστου ενεργητικής)
γ. (ε)θάκια έχου κυλιτθ-έ,-ά,-έ (μέλλοντα πρότερου ενεργητικής)
δ. (ε)θάκια κυλιχούμα (ενεστώτα παθητικής)
ε. (ε)θάκια κυλιτθού (αορίστου παθητικής)
στ. (ε)θάκια έμα κυλιτθ-έ,-ά,-έ (μέλλοντα πρότερου παθητικής)

Ο Κωστάκης σημειώνει ότι, το *(ε)* είναι το βοηθητικό ρήμα *ένι* ‘είμαι’ και ο τύπος *θακια* αποτελείται από το μόριο *θα* και το *έκι* (γ΄ πρόσωπο του ένι στον παρατατικό).

Οι παραπάνω τύποι ρωτήθηκαν στους φυσικούς ομιλητές, μέσα από προτάσεις και δεν τους αναγνώρισαν ή προέβησαν σε διορθώσεις. Επίσης η χρήση του τύπου *θάκια* εντοπίστηκε κυρίως στις περιοχές Μέλανα και Τυρό με τη μορφή πρότασης π.χ. *θάκια παρίμα να ντ’ ορήνου, αν έσα τθα χώρα* ‘θα ερχόμουν να σε βλέπω αν ήσουν στο χωριό’.

4. Κατηγοριοποίηση των ρημάτων της διαλέκτου

Λόγω του περιφραστικού σχηματισμού του ρήματος, δεν παρατηρείται κάποια διαφοροποίηση των κλιτικών επιθημάτων του ενεστώτα και του παρατατικού π.χ. *ένι κυλίχ-ου,-α,-ουντα* ‘τυλίγω’ στον ενεστώτα και *έμα κυλίχ-ου,-α,-ουντα* ‘τύλιγα’ *στον* παρατατικό. Έτσι τα ρήματα δεν μπορούν να καταταχτούν σε κλιτικές τάξεις αφού δεν παρατηρείται κάποια διαφορά στη μορφή της κλίσης των ρημάτων Ράλλη (2005).

Ωστόσο για την καλύτερη κατανόηση και καταγραφή των ρημάτων στην τσακώνικη διάλεκτο, αυτά μπορούν να χωριστούν σε τέσσερεις ομάδες σύμφωνα με τον σχηματισμό του ενεστώτα και του αορίστου και αυτές είναι:

(3) α. Ρήματα μεταβατικά με κατάληξη -ίχου /-ixu/ που σχηματίζουν τον αόριστο σε -ία /-ia/: ‘κρεμαλίχου’ /kremalixu/ (κρεμώ)-‘εκρεμαλία’, ‘περαΐχου’ /peraixu/ (περνώ)-‘επεραΐα’, ‘ποκίχου’ /pocixu/ (ποτίζω) ‘εποκία’
β. Ρήματα με χαρακτήρα χειλικό: ‘αλείφου’ /alifu/ (αλείφω)-‘αλείβα’, ‘κρέφου’ /krefu/ (κλέβω)-‘εκρέβα’, ‘πάφου’ /pafu/ (παύω)-‘επαύα’.

γ. Ρήματα με χαρακτήρα λαρυγγικό: *'ανταμούκχου' /adamuk^{h}u/ (ανταμώνω) 'ανταμούκα', 'μαζούκχου' /mazuk^{h}u/ (μαζεύω)- 'εμαζούκα', 'απρούκχου' /apruk^{h}u/ (απλώνω)- 'απρούκχα' /apruk^{h}a/.*

δ. Ρήματα με κατάληξη -'γγου'-, /ŋu/: *'μαγερέγγου' /majereŋu/ (μαγειρεύω)- 'εμαγερεύα', 'χορέγγου' /xoreŋu/ (χορεύω)- 'εχορεύα', 'παινέγγου' /peneŋu/ (παινεύω)- 'επαινεύα'.*

5. Αρχαϊσμοί στην τσακώνικη διάλεκτο που αφορούν το ρηματικό σύστημα.

Μελετώντας λοιπόν, το ρηματικό σύστημα της τσακώνικης μπορούν να παρατηρηθούν πολλοί αρχαϊσμοί.

Για την καλύτερη αποτύπωση των αρχαϊσμών της διαλέκτου στο ρηματικό σύστημα αυτοί κατηγοριοποιήθηκαν σε δύο κατηγορίες: τους γενικούς αρχαϊσμούς και τους ειδικούς αρχαϊσμούς.

5.1 Γενικοί αρχαϊσμοί της διαλέκτου ως προς το ρηματικό της σύστημα

(i) Ο συνδυασμός του βοηθητικού ρήματος *έν*ι και της μετοχής. Παρατηρείται λοιπόν, ένα ισχυρό ονοματικό σύστημα σε ρηματικό περιβάλλον κάτι που δεν συμβαίνει σε καμία περίπτωση στην ΚΝΕ.

(ii) Τα τσακώνικα σχηματίζουν την άρνηση του ρήματος με την παρουσία αρνητικού τύπου π.χ. *όνι κυλίχου* 'δεν τυλίγω'. Έτσι διατηρείται στην αρχική μορφή το μόριο *ου,* στο γ΄ πληθυντικό πρόσωπο του βοηθητικού *ένι (ούγκιαϊ),* και η μορφή *ο* στα υπόλοιπα πρόσωπα π.χ. *όνι, όσι, όννι* 'δεν είμαι, δεν είσαι, δεν είναι' H. Pernot (1934: 295). Αυτό που διαπιστώθηκε, μέσα από τις προτάσεις που δόθηκαν στους φυσικούς ομιλητές, είναι ότι χρησιμοποιούν τον αρνητικό τύπο στους χρόνους που είναι περιφραστικοί, ενώ στον αόριστο πολλές φορές και κυρίως από νεότερους ομιλητές χρησιμοποιήθηκε το *δεν.* Αυτό πιθανότητα, μας δείχνει την επίδραση που έχει στα τσακώνικα η ΚΝΕ, ειδικότερα σε μικρότερης ηλικίας άτομα.

(iii) Η αύξηση *-ε-* στον αόριστο της ενεργητικής και παθητικής φωνής. Παρατηρείται ότι η συλλαβική αύξηση *-ε-* στον αόριστο είναι συστηματική και δεν εξαρτάται από την θέση του τόνου όπως συμβαίνει στην ΚΝΕ, που η ρηματική αύξηση αποτελεί μορφοφωνολογικό φαινόμενο Ράλλη (2005). Επιπλέον η αύξηση στους παρελθοντικούς χρόνους (παρατατικός, αόριστος) είναι μόρφημα της ρηματικής κλίσης του ρήματος. Υπάρχει στους ρηματικούς τύπους των συγκεκριμένων χρόνων για να δηλώνει το χαρακτηριστικό του παρελθόντος. Υπό αυτό το πρίσμα, η αύξηση συνιστά αρχαϊσμό στη διάλεκτο.

(iv) Στην προστακτική του ενεστώτα και του αορίστου, ενεργητικής και παθητικής φωνής, παρατηρούμε την παρουσία τρίτου προσώπου π.χ. *κυλίχει, κυλίχωι, κυλίτσει, κυλίτσωι* κάτι που συνέβαινε και στα αρχαία ελληνικά.

(v) Η ύπαρξη του ρωτακισμού, όπου το *-ς-* τρέπεται σε *-ρ-*. Ο Bourguet (1927: 120) σημειώνει, ότι η πρώτη επιγραφή στην οποία συναντάμε το

φαινόμενο του ρωτακισμού είναι το 120 μ.Χ., επί Αδριανού. Σύμφωνα με τον Κωστάκη (1951: 39) στα τσακώνικα σημειώνεται ρωτακισμός και στο β΄ ενικό του αορίστου, ενεργητικού και παθητικού, όπου, στην κατάληξη -*ες*- προστέθηκε το τελικό -*ε*- αναλογικά κατά το β΄ πληθυντικό, οπότε το -*ς*- βρέθηκε μεταξύ δύο φωνηέντων και τράπηκε σε -*ρ*-. Κατά το β΄ πληθυντικό π.χ. *εκυλίατε* σχηματίστηκε και το β΄ ενικό *εκυλίες* με την προσθήκη του -*ε*- σχηματίστηκε ως *εκυλίερε***.** Επιπλέον, μπορούμε να διατυπώσουμε ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση το φαινόμενο είναι μορφοφωνολογικό. Τέλος, το κλιτικό επίθημα -*ερ (-ε)*-το συναντάμε σε όλους τους χρόνους που σχηματίζουν το κλιτικό τους παράδειγμα χωρίς την παρουσία της μετοχής και του βοηθητικού ρήματος.

(vi) Αόριστος σε -*κ*-. Κάποια ρήματα της διαλέκτου σχηματίζουν τον αόριστο σε -*κα* π.χ. *οράκα* ‘είδα’, *εζάκα* ‘εδιάβηκα, πέρασα’, *εδάκα* ‘κάηκα’. Το φαινόμενο αυτό αποτελεί αρχαϊσμό, διότι αόριστο σε -*κ*- παρατηρούμε και στην Αρχαία Ελληνική π.χ. *έδωκα.* Τέλος, αόριστο σε -*κ*- συναντάμε και σε άλλες διαλέκτους όπως *τα Καππαδοκικά, τα Επτανησιακά Ιδιώματα και κάποια από τα βόρεια ιδιώματα* π.χ. *στη Λέσβο* (χωρίς την παρουσία της αύξησης στο Β. Ιδίωμα).

(vii) Ρήματα με κατάληξη -κχου /κ^{h}u/< -ίσκω, σκω, όπως *αρίκχου* /arik^{h}u/ ‘λαμβάνω’, *ερίκχου* /erik^{h}u/ ‘ευρίσκω’, *ίκχου* /ik^{h}u/ ‘ίσχω, κρατώ’, φερίκχου /ferik^{h}u/ ‘φέρω’, αποτελούν αρχαϊσμοί για τη διάλεκτο. Τα ρήματα σε -*ίσκω* τα συναντάμε στη Μακεδονία, Θράκη, Καππαδοκία, Λυκαονία (Σίλλη), Κύπρο και Ν. Ιταλία, (Pernot 1934: 256-59; Χατζιδάκις 1905: 299-30).

(viii) Τα ρήματα *παρίου (ρ) ένι* ‘έρχομαι’ και *φερίκχου (ρ) ένι* ‘φέρω’ /ferik^{h}u/ αποτελούν αρχαϊσμοί για τη διάλεκτο. Το ρήμα *παρίου (ρ) ένι* σχηματίζει τον αόριστο σε *εκάνα* ‘ήρθα’, από το αρχαίο ρήμα *ικάνω***,** και το μέλλοντα π.χ. *θα μόλου* ‘θα έρθω’, από το αρχαίο ρήμα *βλώσκω, μόλω***.** Το ρήμα *φερίκχου (ρ) ένι* /ferik^{h}u/ σχηματίζει τον αόριστο σε *ενέγκα* σαν το αρχαίο ρήμα *φέρω-ήνεγκα* (στον αόριστο).

Στα παραπάνω ρήματα παρατηρείται το φαινόμενο της υποκατάστασης (suppletion) όπου κάποιοι από τους κλιτούς τύπους μιας λέξης απουσιάζουν. Έτσι, στην θέση τους εμφανίζονται υποκατάστατες μορφές, τύποι που να ανήκουν στο ίδιο λέξημα, αλλά δεν εμφανίζουν φωνολογική ομοιότητα με αυτό, δηλαδή δεν προέρχονται από το ίδιο θέμα, τουλάχιστον συγχρονικά. Τέλος, η υποκατάσταση οφείλεται κυρίως σε διαχρονικούς λόγους και δεν ερμηνεύεται συγχρονικά.

5.2 Ειδικοί αρχαϊσμοί στο ρηματικό σύστημα.

Στους ειδικούς αρχαϊσμούς κατατάχτηκαν τα κλιτικά επιθήματα που παρατηρήθηκαν στο ρήμα, τα οποία απομακρύνονται πολύ από το παράδειγμα της κλίσης της ΚΝΕ.

(i) Το κλιτικό επίθημα -αϊ- εμφανίζεται στο σχηματισμό του ρήματος *ένι* ‘είμαι’ στον παρατατικό και στον υπερσυντέλικο π.χ. *έμ-αϊ, έτ^{h}-αϊ, ηγκι-αϊ,* στο α΄ πληθυντικό του αορίστου στην παθητική φωνή π.χ. *εκυλίμαϊ* αλλά

και στο γ΄ πληθυντικό του αορίστου της ενεργητικής π.χ. *εκυλίαϊ* και της παθητικής π.χ. *εκυλίτθαϊ /ecilit^{h}ai/*.

(ii) Το κλιτικό επίθημα -ωι- υπάρχει στον εξακολουθητικό και στιγμιαίο μέλλοντα π.χ. *θα κυλίχωι, θα κυλίτσωι*, στον συντελεσμένο μέλλοντα π.χ. *θα έχωι κυλιτθέ /cilit^{h}e*, στην υποτακτική ενεστώτα και αορίστου π.χ. *να κυλίχωι, να κυλίτσωι* καθώς και στην προστακτική ενεστώτα και αορίστου της ενεργητικής φωνής π.χ. *κυλίχωι, κυλίτσωι.*

(iii) Το κλιτικό επίθημα -άννι- παρατηρείται π.χ. στο ρήμα *'έγγουρ ένι'* (πηγαίνω), στο γ' πληθυντικό πρόσωπο του στιγμιαίου μέλλοντα, δηλαδή *θα ζάννι* 'θα πάνε'.

6. Το ιδίωμα της Καστάνιτσας

Όπως έχει αναφερθεί, στα χωριά Καστάνιτσα και Σίταινα ομιλείται από τους φυσικούς ομιλητές το βόρειο ιδίωμα της διαλέκτου. Με την έρευνα πεδίου που πραγματοποιήθηκε για το σχηματισμό του ρήματος στο ιδίωμα, διαπιστώθηκαν τα παρακάτω στοιχεία :

(i) Στο ιδίωμα της Καστάνιτσας καταγράφηκε από τους φυσικούς ομιλητές ο τύπος *έμι* α΄ ενικό πρόσωπο και *ήκι* γ΄ πληθυντικό παρατατικού αντί του *ένι* και *ήγκιαϊ* αντίστοιχα που παρατηρήθηκαν στο νότιο ιδίωμα.

(ii) Στο ιδίωμα καταγράφηκε ο τύπος, *θα κυλίχουν* (γ΄ πληθυντικό πρόσωπο, εξακολουθητικός μέλλοντας, οριστικής, ενεργητικής φωνής) κάτι που μας φέρνει πολύ κοντά στον αντίστοιχο τύπο της ΚΝΕ.

(iii) Αξίζει να τονιστεί ότι κατά την φυσική ομιλία, οι ομιλητές δανείζονται ρήματα της ΚΝΕ, που δεν υπάρχουν στα Τσακώνικα και τα προσαρμόζουν στη διάλεκτο. Για παράδειγμα, κατά την ροή της φυσικής ομιλίας ένας ομιλητής μπορεί να διατυπώσει τον τύπο *ένι τρέχου* αντί του *ένι τσάχου* 'τρέχω'. Κρατούν την δομή του ρήματος αλλά επηρεάζονται σε λεξικολογικό επίπεδο από την ΚΝΕ.

(iv) Η ύπαρξη του /l/. Οι φυσικοί ομιλητές στην Καστάνιτσα, διατύπωσαν τύπους ρημάτων με την παρουσία του /l/, ενδεικτικά αναφέρω *θέλου, λαλού, λαχανιάζου, λαβαίνου.* Αντίθετα στο νότιο ιδίωμα, και οι ομιλητές στο Λεωνίδιο και στον Τυρό, διατύπωσαν τα παραπάνω ρήματα με αποβολή του /l/, δηλαδή *θέου, αού, αχανιάζου, αβαίνου.* Σύμφωνα με τον Κωστάκη (1951 :33) στο νότιο ιδίωμα έχουμε την αποβολή-πτώση του /l/ πριν από τα α, ο, ου, στην αρχή ή μέσα στη λέξη. Επιπρόσθετα, ο Hatzidakis (1892: 8) και ο Deffner (1881: 125) πιστεύουν ότι το φαινόμενο είναι νεότερο. Μπορούμε λοιπόν να μιλήσουμε για μια ψευδή αποκατάσταση για το ιδίωμα της Καστάνιτσας-Σίταινας.

7. Παραδειγματική ομοιομορφία

Τα είδη της παραδειγματικής ομοιομορφίας σύμφωνα με την Bybee, (1985, όπως αναφέρεται στον Βαξεβάνη 2012) είναι δυο, η ενδοπαραδειγματική και η διαπαραδειγματική. Στα τσακώνικα μπορεί να παρατηρηθεί τόσο η ενδοπαραδειγματική όσο και η διαπαραδειγματική ομοιομορφία στο ρηματικό σύστημα.

Π.χ. *Είν(ι) έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ-α κυλιτθ-έ,-ά,-έ /cilit^{h}-e-a-e/*. Οι τύποι των ρηματικών επιθέτων του αρσενικού και του ουδετέρου συμπίπτουν *κυλιτθ-έ, κυλιτθ-έ* καθώς και οι τύποι των μετοχών του αρσενικού και του θηλυκού στον πληθυντικό αριθμό *έχ-ουντ-ε, έχ-ουντ-ε* (διαπαραδειγματική ομοιομορφία). Επίσης ο τύπος της μετοχής του ουδετέρου στον ενικό αριθμό συμπίπτει με τον τύπο της μετοχής του ουδετέρου στον πληθυντικό αριθμό π.χ. *ένι έχ-ουντ-α κυλιτθ-έ, είν(ι) έχ-ουντ(-α) κυλιτθ-έ* (ενδοπαραδειγματική ομοιομορφία).

Συμπερασματικά, ο συνδυασμός της διαπαραδειγματικής ομοιομορφίας με την ενδοπαραδειγματική ομοιομορφία για τις μετοχές (ονοματικό σύστημα) του ενεστώτα μέσα σε ένα ρηματικό παράδειγμα-περιβάλλον, όπως αυτό του παρακειμένου και του υπερσυντέλικου, συνηγορεί υπέρ της οικονομίας που μπορεί να παρουσιάζει η διάλεκτος.

8. Συμπεράσματα

Στόχος της παρούσας έρευνας-εργασίας ήταν η καταγραφή του ρηματικού συστήματος της τσακώνικης διαλέκτου συγχρονικά, μέσα από έρευνα πεδίου. Ανακεφαλαιώνοντας λοιπόν:

(i) Ο σχηματισμός του ρήματος στα τσακώνικα είναι περιφραστικός. Με το συνδυασμό του Μεσαιωνικού τύπου και της μετοχής ενεστώτα στα τρία γένη, ο σχηματισμός του ρήματος συνδυάζει τόσο στοιχεία της Αρχαίας Ελληνικής (ονοματικό σύστημα) όσο και της Νέας Ελληνικής.

(ii) Έντονη επίδραση της ΚΝΕ στο σχηματισμό του μέλλοντα, *θα κυλίχουν* διατυπώθηκε από τους ομιλητές, και όχι *εθα κυλίχου.*

(iii) Η διάλεκτος δεν σχηματίζει υποτακτική ή προστακτική συντελικού χρόνου (παρακειμένου).

(iv) Ο συνδυασμός της διαπαραδειγματικής ομοιομορφίας με την ενδοπαραδειγματική ομοιομορφία για τις μετοχές (ονοματικό σύστημα) του ενεστώτα, μέσα σε ένα ρηματικό παράδειγμα-περιβάλλον όπως αυτό του παρακειμένου και του υπερσυντέλικου, συνηγορεί υπέρ της οικονομίας που μπορεί να παρουσιάζει η διάλεκτος.

(v) Κατά την φυσική ομιλία, οι ομιλητές δανείζονται ρήματα της ΚΝΕ, που δεν υπάρχουν στα Τσακώνικα και τα προσαρμόζουν στη διάλεκτο.

(vi) Η διάλεκτος διαθέτει κλιτικά επιθήματα (κυρίως στο μέλλοντα) που συμπίπτουν με τα κλιτικό παράδειγμα της ΚΝΕ.

(vii) Τέλος, αξίζει να καταγραφεί και να μελετηθεί η μορφή της διαλέκτου σε αυτή τη χρονική περίοδο. Η ύπαρξη μιας τέτοιας έρευνας για τα τσακώνικα, θεωρείται επιτακτική ανάγκη, αν λάβουμε υπόψιν την κυριαρχία της ΚΝΕ έναντι των διαλέκτων.

Βιβλιογραφία

Άμαντος, Κ. 1921. Τσακωνιά–Sclavonia. Στο *Αφιέρωμα εις Γ.Ν. Χατζιδάκι.* Αθήνα Π. Δ. Σακελλάριος, 130-134.

Αναγνωστόπουλος, Γ. 1924. *Περί της αρχής των Νέων Ελληνικών Διαλέκτων*. Επετηρίς Εταιρίας Βυζαντινών Σπουδών.

Βαξεβάνης, Ν. 2012. *Το φαινόμενο της παραδειγματικής ομοιομορφίας στο ονοματικό σύστημα των νεοελληνικών διαλέκτων.* Μεταπτυχιακή διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών.
Bourguet, E. 1927. *Le dialecte laconien.* Paris: Librairie Ancienne Honoré Champion.
Browning, B. 1995. *Η Ελληνική Γλώσσα Μεσαιωνική και Νέα*. Αθήνα: Παπαδήμα.
Bybee, J. 1985. *Morphology: A Study of the Relation between Meaning and Form*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
Δέφνερ, Μ. 1923. *Λεξικόν της Τσακωνικής διαλέκτου.* Αθήνα: Εστία.
Deffner, M..1881. *Zakonische Grammatik.* Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
Κωστάκης, Θ.Π. 1951. *Σύντομη Γραμματική της Τσακωνικής Διαλέκτου*. Αθήνα: Institut Français d' Athènes.
Κωστάκης, Θ.Π. 1989. *Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου.*1ος τόμος. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
Κωστάκης, Θ.Π. 1989. *Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου.*2ος τόμος. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
Κωστάκης, Θ.Π. 1989. *Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου.*3ος τόμος. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
Κωστάκης, Θ.Π. 1999. *Γραμματική της Τσακώνικης Διαλέκτου (Περιφέρεια Λεωνιδίου-Πραστού).* Αθήνα.
Λιόσης, Ν. 2010. Η γραμματικοποίηση στις περιφραστικές δομές μέλλοντα της τσακωνικής: ιστορικές και κοινωνιογλωσσικές παρατηρήσεις. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 30: 372-384.
Οικονόμου, Θ. 1870. *Γραμματική της τσακωνικής διαλέκτου.* Αθήνα: Λ. Ψυλλιάκος.
Pernot, H. 1934. *Introduction al' etude du dialecte tsakonien.* Paris: Les Belles Lettres.
Ralli, A. 1988. *Eléments de la morphologie du grec moderne: la structure du verbe*. Ph.D. Dissertation, Université de Montréal.
Ράλλη, Α. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
Ράλλη, Α., Δ. Μελισσαροπούλου & Σ. Τσολακίδης. 2007. Ο παρακείμενος στη νέα ελληνική και στις διαλέκτους: παρατηρήσεις για τη μορφή και την εξέλιξή του. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 27: 361-372.
Τζιτζιλής, Χ. 2000. Νεοελληνικές διάλεκτοι και νεοελληνική διαλεκτολογία. Στο Α. Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ & Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 15-22.
Χατζιδάκις, Γ. 1905. Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά, τόμος. Α΄. Αθήνα.
Χατζιδάκις, Γ. 1907. Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά, τόμος. Β΄. Αθήνα.
Haspelmath, M. 1998. The semantic development of old presents: new futures and subjunctives without grammaticalization. *Diachronica* 15 (1): 29-62.
Hatzidakis, G.N.1892. *Einleitung in die neugriechische Grammatik.* Leipzig: Breitkopf.
Χόρροκς, Τζ. 2011. *Ελληνικά*: *Ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της*. 3η Έκδοση. Αθήνα: Βιβλιοπώλείον της Εστίας.

ANARCHIVES